

Risto Kunelius, Elina Noppari, Esa Reunanen

Media vallan verkoissa

JOURNALISM IN
TUTKIMUSYKSIKKÖ

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja / Publications
Sarja / Series A 112 / 2009

SARJA

SERIES

Tutkimuksia	A	Studies
Raportteja	B	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	C	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	D	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	E	Bibliographies and catalogues

Myynti:

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
<http://www.uta.fi/taju>

Taitto ja ulkoasun suunnittelu:
Teemu Helenius

Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2010

Toinen, korjattu painos

ISBN 978-951-44-8070-6 (PDF)

English Summary

The study examines the relationship between the media and power by asking what kind of influence the media have in the circles of social power. The media's power is not primarily perceived as power to influence public opinion or action. Instead, the study asks how the decision-making is mediatized.

The research question is examined through three specific cases. The focus is on the pertinent media material, interviews of the parties concerned (60) and the survey data (419), which gauges more extensively the views of the Finnish decision-makers on the role of the media in the exercise of power. The topics of the case studies include the municipal medical staff pay dispute in 2007, the Innovation University project and the question of police rights, in particular during the 2006 Smash Asem demonstration.

The central theoretical framework of the study is the debate on mediatization. It has focused largely on the *amount* of mediatization, while its *quality*, as a matter of course, has often been clearly identified with commercialization and tabloidization. By relying on Habermas' theory of communicative action, the study examines the question of quality in mediatization; to what extent mediatization, besides being about instrumental strategic action, may be about critical communicativeness that is specifically characteristic of acts of communication.

The study demonstrates that Finnish decision-makers perceive publicity quite instrumentally. In the power holders' opinion, it is not worthwhile to discuss issues sincerely in public; rather it should be considered in advance what type of reduced messages might best promote one's own interests. The decision makers' own policy networks may instead provide a much better medium for discussing real issues and finding the best possible solutions for them, or at least worthy compromises. One of the central results of this study is that *network rationality*, which steers the actual decision-making, and *media rationality*, guiding the activity in the media differ significantly from each other in the decision-makers' minds. Network rationality is often associated with the recognition of facts, fairness and long-term, while media rationality is mainly perceived as short-term and resting on emotions and moral indignation. When media is thought to have some effect in decision making, its most important capital seems to be just this moral indignation and its threat to the public image and respect of the decision-makers.

The mediatization of decision-making seems apparent in many respects. Organizations are investing more and more resources in media management, and more media professionals have been recruited to communications tasks. Decision-makers, especially politicians, also spend considerable time tracking the media. However, the range of the media they monitor is surprisingly narrow: the most important media for the decision-makers and their activities consists of the big media houses of the metropolitan area, which include the YLE news and current affairs programs, MTV3

news and Helsingin Sanomat newspaper. These constitute a fairly common and homogeneous daily media agenda and the public arena for the decision-makers.

Interaction between decision-makers and journalists is also abundant, although in the decision-makers' experience journalists divide into different types. Confidential background discussions are conducted with chief editors and special reporters, while reporters with lesser expertise are considered less useful. Relations to the former types are marked by intensive interaction, personal relationships and quite far-reaching confidence in both parties' ability to act according to the rules of the game. Background discussions are held often. These talks are not merely about decision-makers enlightening the journalists; rather, the information exchange is mutual. Journalists, for their part, provide speculations on political events and positions and feed the decision-makers' imagination on what kinds of interpretations their moves in the media may generate. Overall, the results of the study suggest that the relationships between decision-makers and journalists are becoming increasingly professional in nature. Both sides recognize the rules of the game and aim to engage in mutually beneficial cooperation within the framework of their professional roles.

Media is particularly important for the decision-makers because they believe their public image contributes to their political ability, authority and credibility. This is especially significant to politicians and organization leaders because their mandate depends on the members' and voters' trust. It is also clear that the attention, reputation and credibility acquired through the media will increase their leverage in the bouts concerning decision-making. More attention is paid to publicly known actors and their opinions seem to carry more weight.

The media's daily agenda does not seem to significantly shape the long-term policy definitions in societal decision-making. They are more influenced by various social groups' power resources and the consensus among the decision-makers on how to guarantee Finland's success in the globalized world and economy. Instead, in the daily *media games*, rounds are won and points are scored. In them, individual decision-makers can create for themselves power resources that function in the establishment policy networks.

From the quality perspective of mediatization, the result of the research seems pessimistic, at first glance. In the decision-makers estimates, journalism, and especially its development, favors sensationalism, short-term results and nit-picking over details at the expense of the whole. The decision-makers themselves seem to axiomatically embrace an instrumental and deliberate course of action in their public activities. It seems the strategic side of politics, which instrumentally seeks to create positive images of itself, and the part in journalism that by means of tabloidization competes for audiences, have found each other. However, both politics and journalism have also a clearly critical, solution-seeking and argumentative side to them, too. In journalism, this side is maintained especially by journalists who have connections in the establishment, and who persistently follow their own sectors in society. From journalism's communicative power perspective, the pertinent question is how well critical journalism can open up the processes of policy networks to public debate.

Saatteeksi

Jos tämä tutkimus olisi käynnistynyt syksyllä 2008, olisimme valinneet tapaustutkimuksen kohteeksi vaalirahoituskohun. Niin selvästi siinä tiivistyy tutkimuksemme keskeinen kysymys mediainstituutioiden ja muiden valtainstituutioiden suhteesta ja niissä tapahtumassa olevista muutoksista. Syksyllä 2007 tapaustutkimuksia ideoidessamme vaalirahoitus ei kuitenkaan vielä ollut erityisemmin julkisuuden agendalla, vaikka yleisesti olikin tiedossa, että ehdokkaiden vaalirahoitusilmoitukset eivät aina täyttäneet lain vaatimuksia.

Vaalirahoitukseen liittyvät laittomuudet ovat yksi esimerkki ”maan tavasta” ja vallankäytön pelisäännöistä, joista media toisinaan poimii jonkin moraalista paheksuntaa herättävän teeman, kokoaa voimansa sen pitämiseen esillä ja mahdollisesti saa joitakin muutoksiakin aikaan. Tyypillisimmin seurauksena on jonkun vastuullisen vallankäyttäjän ero, ja joskus – kuten nyt vaalirahakysymyksessä – käynnistyy myös laajempi prosessi, jossa vakiintuneita pelisääntöjä tarkastellaan uudelleen ja tehdään lainsäädännöllisiäkin korjauksia.

Omaan tutkimukseemme valitsemissamme tapauksissa – hoitajien vuoden 2007 palkkakiistassa, hankkeessa innovaatioyliopiston perustamiseksi ja poliisin valtaoikeusuudistuksessa – median ja päätöksentekijöiden vastakkainasettelu ei ole yhtä ilmeinen kuin vaalirahakohussa. Mediajulkisuus kietoutuu niissä monimutkaisella tavalla päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa eri tavoin erilaisiin toimijoihin prosessien eri vaiheissa. Selvää kuitenkin on, että näissäkin tapauksissa media oli koko ajan keskeisesti läsnä päätöksenteon eri vaiheissa ja vaikutti vähintäänkin siihen, millä tavalla päättäjät harkitsivat seuraavia siirtojaan.

Itse asiassa voi olla hyvä, että tutkimuksemme kohteena ei ole monella tavalla poikkeuksellinen vaalirahakohu. Valitsemamme tapaukset kuvaavat ehkä paremmin median tavanomaista roolia vallankäytössä. Tapaukset myös osoittavat, kuinka erilainen median rooli erilaisissa kysymyksissä voi olla.

Tarkastelemme tutkimuksessamme mediaa päätöksentekijöiden näkökulmasta. Olemme haastatelleet kuuttakymmentä päättäjää ja tapausten asianosaista mutta emme yhtään toimittajaa. Tutkimuksemme on tässä mielessä harkitusti yksipuolinen. On sinällään kiinnostavaa piirtää kuvaa siitä, millaiseksi toimintaympäristöön päättäjät kokevat median ja miten he ajattelevat sen vaikuttavan omaan toimintaansa. Median valtaa toimittajien näkökulmasta voidaan tarkastella, ja on jo tarkasteltukin, toisissa tutkimuksissa.

Tutkimuksemme jakautuu kolmeen varsin itsenäiseen osaan, eivätkä jälkimmäiset osat välttämättä edellytä edellisten lukemista. Oletammekin, että eri osilla on osin eri lukijakunta. Ensimmäisessä osassa esitetään jäsennys valtateorian kentästä ja täsmennetään tutkimustamme kehystävää medioitumiskäsitettä. Tämä osa on suunnattu erityisesti akateemiselle yleisölle ja opiskelijoille. Toisessa osassa esitetään melko yksityiskohtaiset kuvaukset tutkimuksemme esimerkkitapauksista. Nämä analyysit kiinnostanevat niitä, jotka haluavat seurata nimenomaan näitä tapauksia koskevaa

keskustelua ja etsivät tietopohjaa näkemystensä tueksi. Tutkimuksen tärkeimmät empiiriset tulokset esitetään kirjan kolmannessa osassa. Se sisältää haastatteluihin ja kyselytutkimukseen nojaavaa tietoa suomalaisesta päätöksentekotavasta, päättäjien mediakäytöstä, päättäjien toimittajasuhteista ja mediastrategioista, mediamielikuvien ja -totuuksien merkityksestä sekä vallankäyttäjien käsityksistä päätöksenteon ja julkisen keskustelun suhteesta. Kolmas osa on tarkoitettu kaikille median roolista suomalaisessa päätöksenteossa kiinnostuneille lukijoille, eikä se välttämättä edellytä erityisempää akateemista pohjatietoa.

Tutkimuksen kirjoitustyö on jakautunut kirjoittajien kesken niin, että Risto Kuneiluksella on ollut päävastuu luvuista 2, 3, 4 ja 15, Elina Nopparilla luvuista 7, 9, 10 ja 11 ja Esa Reunasella luvuista 1, 5, 6, 8, 12, 13 ja 14. Kaikki kirjoittajat ovat kuitenkin osallistuneet kaikkien lukujen tekemiseen. Paula Haara on avustanut tutkimusta sen eri vaiheissa ja osallistunut erityisesti innovaatioyliopistohanketta koskevan media-aineiston analyysiin. Tiedotusopin opiskelijoiden projektiryhmä puolestaan osallistui hoitajakiistaa koskevan analyysin suunnitteluun, siihen liittyvän media-aineiston luokitteluun ja he tekivät myös kuusi hoitajakiistaan liittyvää teemahaastattelua. Projektiryhmään kuuluivat Tuomas Dahlroos, Jarkko Hakala, Sinikka Hermunen, Erika Hyväri, Inari Niemi ja Jaakko Parkkinen. Kirjan taitosta ja kansien suunnittelusta on vastannut Teemu Helenius.

Olemme saaneet tutkimuksen eri vaiheissa paljon hyödyllisiä kommentteja tutkijakollegoilta. Erityisesti tässä yhteydessä on mainittava tutkimusseminaarimme alustajat Aeron Davis (Goldsmiths College, UK), Olivier Baisnée (University of Toulouse), Juha Herkman (Helsingin yliopisto) ja Erkka Railo (Turun yliopisto). Lisäksi olemme saaneet apua ja arvokkaita neuvoja ainakin Risto Heiskalalta, Anu Kantolalta, Kauko Pietilältä, Pentti Raittilalta, Mika Renvallilta, Ilkka Ruostetsaarelta, Katja Valaskiveltä sekä koko tutkijayhteisöltämme Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä. Tärkeä kiitos kuuluu myös haastateltavillemme ja kyselyvastajillemme sekä Helsingin Sanomien Säätiölle, jonka myöntämän rahoituksen turvin tutkimus ylipäättään on ollut mahdollista tehdä.

Sisällys

1. Johdanto	11
--------------------	-----------

OSA I: TEORIA, MENETELMÄT JA AINEISTOT

2. Valta ja media	18
2.1. Vallan institutionaalisuus ja valta "yleisenä resurssina" (Mitä valta on?)	18
2.2. Piiloinen ja ilmiselvä valta toiminnassa ja rakenteissa (Missä valta on?)	22
2.3. Vallan institutionaalinen differentioituminen (Mihin eri toimijoiden valta perustuu?)	32
2.4. Valta 2000-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa	39
2.5. Yhteenvetoa	45
3. Medioituminen: media ja valta mediatutkimuksen kentällä	48
3.1. Media ja valta: ainakin kolme perimää	49
3.2. Käsitekarusellin kyydissä: rajouksia ja tasoja	54
3.3. Medioitumisen vaiheita ja kausia	59
3.4. Medioituminen ja normatiivisuus	61
3.5. Medioituminen: määrä (syvyys, intensiteetti)	64
3.6. Medioituminen: laatu (kommunikatiivisuus, strategisuus)	67
3.7. Yhteenvetoa	72
4. Menetelmän ja aineiston kysymyksiä	76
4.1. Median valta eliittien näkökulmasta	77
4.2. Tapaustutkimuksiin ankkuroituminen: haastateltavien valinta	79
4.3. Toiminnan näkökulma verkostoituneeseen valtaan	84
4.4. "Juonellinen" ja "rakenteellinen" lähestymistapa	86
4.5. Aineistojen vuoropuhelu: media- ja kyselyaineistot	88
4.6. Refleksiivisten toimijoiden erittelyä: teemahaastatteluaineisto	90
4.7. Yhteenvetoa	92

OSA II: KOLME TAPAUSTUTKIMUSTA

5. Hoitajien palkkakiista	100
5.1. Palkkapaineista vaaliteemaksi ja työmarkkinakriisiksi	101
5.2. Hoitajia koskevasta konsensuksesta Tehyn ja hallituksen vastakkainasetteluun	102
5.3. Työntekijäpuoli ja poliitikot olivat uutisissa eniten esillä	103
5.4. Eettiset näkökulmat jäsensivät hoitajakiistan teemoja	106
5.5. Tasa-arvotupo eli poliitikkojen sekaantuminen työmarkkina-asioihin	107
5.6. Poliitikkojen lupaus hoitajien palkankorotuksista ja lupauksen pitäminen	117
5.7. Palkankorotusten jakaminen	126
5.8. Potilasturvallisuus työtaistelun aikana ja hallituksen esittämä potilasturvalaki	131
5.9. Yhteenvetoa	140

6. Hanke innovaatioyliopiston perustamiseksi	144
6.1. Vasta Sailaksen raportti keväällä 2007 herätti innovaatioyliopiston vastustuksen	145
6.2. Kauppalehti kampanjoi ja Helsingin Sanomat antoi tilaa keskustelulle	150
6.3. Innovaatioyliopiston kannattajat olivat esillä vastustajia useammin	156
6.4. Innovaatioyliopiston kannattajat ja vastustajat tukeutuivat erilaisiin puhetapoihin	160
6.5. Linjanvetäjien konsensus kiteytyi seminaareissa, ohjelmatyössä ja julkisuudessa	164
6.6. Yhteenvetoa	173
7. Poliisin valtaoikeudet: Smash Asem ja Helsingin huumeepoliisi	177
7.1. Poliisin toiminta nousi Smash Asem -julkisuuden keskeiseksi teemaksi	179
7.2. Smash Asem -mielenosoituksen järjestäjät kieltäytyivät julkisesta keskustelusta	183
7.3. Smash Asem -retoriikat: kansallinen turvallisuus ja kansalaisten perusoikeudet	188
7.4. Smash Asem -osapuolet ja niiden julkisuusroolit	191
7.5. Helsingin huumeepoliisin virkarikosepäilyt: spekulointia valtakamppailuista	200
7.6. Huumeepoliisiutisoinnissa eniten esillä olivat poliisit	203
7.7. Huumeepoliisikesustelun osapuolet ja julkisuusroolit	206
7.8. Yhteenvetoa	213

OSA III: MEDIA VALLANKÄYTÖN VERKOSTOISSA

8. Vallankäyttö suomalaisissa politiikkaverkostoissa	221
8.1. Hallituksen, suuryritysten ja median vaikutusvallan uskotaan kasvaneen	224
8.2. Kaksi tulkintaa konsensuksesta: vaihtoehtotonta valtaa tai deliberaatiota	229
8.3. Päättäjille Suomi on edelleen klubi	243
8.4. Hallitusohjelma on politiikan ohjekirja neljäksi vuodeksi	246
8.5. Verkostoissa voi vaikuttaa, mutta julkisuudella saa ääniä	250
8.6. Konsensuaalinen päätöksentekotapa on puolueille ongelmallinen	254
8.7. Suomalaista päätöksentekotapaa koskevat vastaajaprofiilit	258
8.8. Yhteenvetoa	261
9. Vallankäyttäjät mediayleisönä	264
9.1. Suosituimmat sisällöt – kapea vallan ydinjulkisuus	265
9.2. Alueelliset ja paikalliset mediat – voimaantumista ulkoradan julkisuudessa	269
9.3. Kansainväliset mediat: Financial Times globaalina julkisena tilana	271
9.4. Internet – periaatteellista tietoyhteiskuntapuhetta ja todellisia vaihtoehtoja	274
9.5. Ilta- ja aamulehdet ja muu populaari media – laaduttomia, mutta luettuja	279
9.6. Mediat oman esiintymisen alustana	282
9.7. Median tarjoama tietous: herättäjä ja keskustelun heijastaja	288
9.8. Media poliittisten agendojen ajajana	292
9.9. Mediaympäristön kehitys: reaaliaikaisen ja viihteellisen mediakohinan kasvu	298
9.10. Yhteenvetoa	305
10. Vallankäyttäjien toimittajayhteistyö	307
10.1. Toimittajayhteistyön määrällinen kasvu – häiritsevää, mutta hyödyllistä	308
10.2. Vuorovaikutuksen luonne – taustoitusta ja lobbausta välttämätöntä	311
10.3. Poliittikkujen ja toimittajien tango	315

10.4.	Hallinto viestii virkansa puitteissa	318
10.5.	Talous toimii toisia reittejä pitkin	321
10.6.	Kansalaistoimijoiden ja tutkijoiden toimittajakritiikki	323
10.7.	Toimittajakunnan hierarkisointi – hyvät erikoistoimittajat, hutiloivat rivityöläiset	326
10.8.	Luottamuksellisia suhteita ja syvää epäluuloa	335
10.9.	Toimittajat tiedonlähteinä	340
10.10.	Uusi sukupolvi ja uudenlainen professionaalisuus?	343
10.11.	Toimittajayhteistyötä koskevat vastaajaprofiilit	345
10.12.	Yhteenvetoa	348
11.	Päättäjien mediaosaaminen ja -strategiat	350
11.1.	Viestintästrategioiden välttämättömyys – ennakointia muutaman siirron kehyksessä	351
11.2.	Mediatulipalojen sammutusta ja kriisiviestinnän keinoja	358
11.3.	Toiston logiikkaa ja totuuksien markkinoita	361
11.4.	Huomion logiikkaa ja iskevää uutistuotantoa	364
11.5.	Media- ja mielikuvapeliä vai arkista työntekoa?	370
11.6.	Mediaviestinnän kohderyhmät	374
11.7.	Yhteenvetoa	378
12.	Mielikuvat ja mediatotuudet vallankäytön kehyksinä	380
12.1.	Julkinen näkyvyys ja hyvä maine tuovat ääniä ja vaikutusvaltaa	381
12.2.	Mediatotuudet kehystävät päätöksentekoa	388
12.3.	Yhteenvetoa	395
13.	Agendavaikutus ja yhteiskuntasektoreiden erot	398
13.1.	Mediassa vaikuttaa myös käänteinen sopuli-ilmiö	399
13.2.	Media voi nostaa agendalle erityisesti yksittäisiä ja konkreettisia asioita	402
13.3.	Julkisuuden paineessa käydään sisäistä moraalista kamppailua	409
13.4.	Media vaikuttaa poliittikkoon ja poliitikko virkamieheen	412
13.5.	Medialle alttiiden ja mediasta riippumattomien vastaajaprofiilit	417
13.6.	Yhteenvetoa	419
14.	Päätösvalmistelu ja julkinen keskustelu	422
14.1.	Julkisuuden herättämä vastustus koetaan usein epäoikeudenmukaiseksi	424
14.2.	Julkisuudella nähdään myös aito kriittinen tehtävä	429
14.3.	Julkisuus voi lukkiuttaa kantoja ja tiivistää rivejä	431
14.4.	Strategisuus ja kommunikatiivisuus journalismissa ja julkisuudessa	436
14.5.	Päätösvalmistelun julkisuutta ja journalismia koskevat vastaajaprofiilit	442
14.6.	Yhteenvetoa	447
15.	Media ja valta	448
15.1.	Todistusaineisto ja tulkintoja	448
15.2.	Vallan ja median dynamiikka	458
Lähteet	465
Liitteet		

1. Johdanto

Median vallasta esitetyt näkemykset ovat vaihdelleet kahden ääripään välillä. Yhtäältä media on tulkittu tärkeäksi vallankäyttäjäksi, joka palkitsee tai tuomitsee henkilöitä ja asiakysymyksiä oman ”medialogiikkansa” mukaisesti syrjäyttäen näin muiden instituutioiden, kuten poliittisen järjestelmän ja hallintokoneiston valtaa. Esimerkiksi käy 1980-luvun suomalainen infokratiakeskustelu, jossa silloinen pääministeri Kalevi Sorsa syytti mediaa epä-älyllisyydestä, henkilökeskeisyydestä ja itsekritiikin puutteesta. Viestinnän tutkimuksessa samaa ajatuskulkua edustaa käsitys, jonka mukaan esimerkiksi politiikka on tullut riippuvaiseksi kaupallistuvan ja viihteellistyvän median vaatimuksista, minkä vuoksi politiikan sisällöt ja esitystavat muotoillaan niin, että niiden oletetaan saavan mediassa myönteistä vastakaikua (esim. Mazzoleni & Schulz 1999; Meyer 2002).

Toisen tulkinnan mukaan medialla taas ei juuri ole itsenäistä valtaa, vaan se pikemminkin toistaa talouden ja politiikan valtakeskusten näkemyksiä. Hall ja kumppanit (1987 [1978]) lanseerasivat käsitteen ”ensisijaiset määrittelijät” ja tarkoittivat sillä, että yhteiskunnan eliitit tyypillisesti määrittelevät käsitteellisen viitekehyksen, jonka puitteissa julkista keskustelua käydään. Myös Bennettin (1990) indeksointihypoteesin mukaan uutisjournalismi pitäytyy normaalioloissa vain poliittisen eliitin piirissä esitetyissä mielipiteissä. Schudson (2003) kutsuu näitä tahoja parajournalisteiksi, koska valtansa avulla he ratkaisevat, mihin hankkeisiin ryhdytään ja minkä asioiden puolesta aletaan käydä poliittista kamppailua. Journalistit tekevät juttunsa hankkeista ja kiistoista, jotka parajournalistit ovat tehneet ajankohtaisiksi. Joskus viestimetkin vaikuttavat aloitteellisilta, mutta usein silloinkin taustalla ovat jonkin intressiryhmän parajournalistit. Lukuisat empiiriset tutkimukset viittaavat Hallin, Bennettin ja Schudsonin näkemysten pitävän ainakin jossain määrin paikkaansa: uutisissa esiintyvät näkyvimmin valtakoneistojen edustajat, valtioiden ja talouselämän eliitit (Luostarinen 1994, 44).

Teesi yhteiskunnan alistumisesta medialogiikalle ja teesi eliittien hallitsemasta mediasta ovat tutkimuksellisia näkökulmia, jotka empiirisessä tutkimuksessa paljolti johtavat hypoteesien mukaisiin tuloksiin. Esimerkiksi politiikon näyttävä julkinen kampanjointi jonkin poliittisen teeman puolesta voidaan yhdestä näkökulmasta tulkita politiikan sopeutumiseksi medialogiikkaan, kun toisesta näkökulmasta kyse olisikin median alistumisesta vallitsevien poliittisten näkemysten äänitorveksi.

Ei välttämättä olekaan mielekästä pohtia, kuinka paljon medially on valtaa tai onko sillä valtaa enemmän vai vähemmän kuin esimerkiksi poliittisella järjestelmällä tai elinkeinoelämällä. Tällainen pohdiskelu jää väistämättä epämääräiseksi ja spekulatiiviseksi. Sen sijaan on mielekästä eritellä, millaista median valta on ja miten se kytkeytyy yhteiskunnan muuhun vallankäyttöön.

Mediavaltaa koskeva keskustelu ja tutkimus lähtevät myös usein kuin luonnostaan ajatuksesta, että medially on valtaa erityisesti yleisöön, sen tietoihin, asenteisiin ja mielipiteisiin. Yleisön käsitysten puolestaan ajatellaan vaikuttavan äänestyskäyttäytymiseen ja sitä kautta julkiseen päätöksentekoon. Tämän tutkimuslinjan kehitystä on tapana yksinkertaistaa sanomalla, että 1900-luvun alkupuolella usko median vaikutuksiin oli suuri, mutta että 1940-luvulta käynnistyneen empiirisen vaikutustutkimuksen nousun myötä käsitys median vaikutuksista muuttui. Klapper (1969 [1960]) kokosi tämän tutkimuslinjan tulokset yhteen teesiksi vaikutusten suhteellisesta vähäisyydestä: joukkoviestimet kykenivät jossain määrin vahvistamaan ihmisten mielipiteitä mutteivät juuri muuttamaan niitä. Sittemmin tutkittiin laajasti niin sanottua agenda setting -hypoteesia, jonka mukaan viestimet kuitenkin paljon määräävät, mistä asioista ihmisillä on mielipiteitä ja mitä he pitävät tärkeinä kysymyksinä, vaikeivät ne juuri vaikutakaan siihen, mitä mieltä ihmiset näistä kysymyksistä ovat (McCombs 1981).

Yleisön agendan muotoutumista (public agenda) koskevan tutkimuksen lisäksi on nyttemmin alettu selvittää myös sitä, mitkä tekijät vaikuttavat median omiin aihevalintoihin (media agenda) ja mikä merkitys medially on siihen, mitkä asiat tulevat valmistelun ja päätöksenteon kohteiksi (policy agenda). Voidaan esimerkiksi kysyä, kuinka paljon medially itsellään on vaikutusvaltaa omaan agendaansa. Schudson (2003, 21–22) ottaa esimerkiksi uskomuksen, jonka mukaan vuoden 1992 televisiojutut Somalian lasten nälänhädästä olisivat ratkaisevasti vaikuttaneet Yhdysvaltain sotilaalliseen väliintuloon. Tarkemmassa analyysissä kävi kuitenkin ilmi, ettei televisiossa käsitelty aihetta juuri lainkaan ennen kuin vaikutusvaltaiset senaatin jäsenet olivat vaatineet Yhdysvaltoja puuttumaan asiaan (Mermin 1997). Uutistarjonta pikemminkin heijasti Washingtonin eliittien mielipidettä kuin loi niihin kohdistuvaa julkista painetta. Voi kuitenkin olla, että poliitikot tarvitsivat mediajulkisuutta saadakseen aloitteensa hyväksytyksi. Media olisi näin toiminut politiikkojen vallankäytön välineenä ja osaltaan ollut mukana politiikan agendan muotoutumisessa.

Viime vuosikymmeninä yksilöihin kohdistuvien mediavaikutusten tutkimuksesta on siirrytty institutionaalisempaan tarkastelutapaan, ja samalla *medioituminen* on noussut keskeiseksi tutkimuskysymyksiä jäsentäväksi käsitteeksi (esim. Hjarvard 2008; Couldry 2008; Strömbäck 2008). Medioitumisella tarkoitetaan prosessia, jossa media yhtäältä itsenäistyy muista instituutioista ja alkaa noudattaa omaa toimintalogiikkaansa. Samalla muut instituutiot joutuvat entistä enemmän ottamaan median toiminnassaan huomioon. Medioitumiskäsitteen sisällöstä ei ole yksimielisyyttä, ja sitä käytetään usein yleisluontoisena kattoterminä kuvaamaan median yhteiskunnallisen ja kulttuurisen merkityksen kasvua sekä siihen liittyvää markkinoitumisten-

denssiä. Mediavalta voidaan mieltää myös yleisemmäksi kulttuuriseksi vaikutusvalaksi. Median voidaan esimerkiksi katsoa ylläpitävän kulutuskeskeistä elämäntapaa tai kaappaavan ihmisten vapaa-ajasta kohtuuttoman suuren osan. Mediasta onkin kiistämättä tullut merkittävä osa ihmisten elämäntapaa ja elinympäristöä.

Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa mediavallan tarkastelu rajataan kysymyksiin median vaikutuksesta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon eli politiikan agendaan. Sen sijaan että kysyttäisiin yleisesti – ja väistämättä epämääräisesti – mikä median valta kaikkiaan yhteiskunnassa on, tutkimuksessa kysytään millainen rooli medialla on yhteiskunnallisen päätöksenteon käytännöissä eli miten eri yhteiskuntasektoreiden vaikuttajat kokevat median olevan mukana omassa työssään ja omissa ratkaisuissaan.

Lähestymme median valtaa tutkimalla päätöksenteon enemmän tai vähemmän medioituneita käytäntöjä. Kysymme millä tavoin media on mukana päättäjien päivittäisessä työssä, miten he katsovat sen vaikuttavan omaan vaikutusvaltaansa, ratkaisuihinsa ja miten eri tavoin he pyrkivät käyttämään mediaa hyväkseen. Lähtökohtamme muistuttaa näin Aeron Davisin (2007) omaksumaa lähestymistapaa, joka tavallaan kääntää nurin perinteisen näkemyksen median vallasta ja vaikutuksista sen kykynä vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. Otamme tutkimuksen keskiöön tahot ja instituutiot, joiden ilmiselvästi tiedetään käyttävän valtaa, ja tutkimme miten media kutoutuu mukaan päättäjien toimintaan konkreettisissa päätösprosesseissa.

Pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käytetään haastatteluja. Haastateltaviksi valittiin 60 suomalaista päättäjää siten, että heistä lähes kaikki olivat osallisina jossakin kolmesta tapaustutkimuksen kohteeksi valitusta päätösprosessista. Kunkin haastateltavan näkemykset ovat luonnollisesti subjektiivisia, mutta haastattelujen avulla on kuitenkin ehkä parhaiten mahdollista saada otetta myös siitä, miten media jo ennalta määrittää eri yhteiskuntasektoreiden toimintaa sekä siitä, miten eri yhteiskuntasektorit toimivat median taustavaikuttajina ilman että niiden aloitteellisuus välttämättä näkyy journalistisissa jutuissa. Haastatteluja täydennettiin laajemmin suomalaisille päättäjille suunnatulla kyselyllä sekä ajankohtaisia päätösprosesseja koskevien lehtijuttujen analyysillä.

Juttuaineistoksi valittiin vakiintuneita uutismedioita (Helsingin Sanomat, Iltalehti, Kauppalehti, STT), ja tarkasteltavana on näin ollen viihdemedian sijasta nimenomaan uutisjournalismi ja siihen nivoutuva kommenttiaineisto. Myös haastatteluissa tarkastelun keskiössä olivat keskeiset kotimaiset uutismediat ja niin sanottu asiajournalismi. Haastattelujen kuluessa tämä yleensä todettiin samoin kuin sovittiin, että mediasta puhuttaessa tarkoitetaan nimenomaan valtavirran uutispainotteista journalismia. Samoin tässä raportissa media-sanaa käytetään journalismin ja journalistien viestintän synonyyminä ellei asiayhteydessä erikseen tuoda esiin, että kyse on laajemmin media- ja viihdeteollisuudesta.

Tutkimusraportti jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään teoreettinen viitekehys sekä kuvataan tutkimusaineistot ja menetelmät. Toisessa osassa kuvataan median roolia vallankäytössä konkreettisia päätösprosesseja koskevien

tapaustutkimusten avulla. Kolmannessa osassa haastattelujen ja kyselytutkimuksen tulokset esitetään teemoittain jäsennellysti.

Ensimmäinen osa aloitetaan valta-käsitteen analyysillä ja lyhyellä kuvauksella niistä teoreettisista keskusteluista, joissa valta-käsitteestä on kiistelty. Valtateoreettisen keskustelun esittely täsmentää valta-käsitteen käyttöä tässä tutkimuksessa ja luo näin perustaa tutkimuksen menetelmällisille valinnoille. Kysymys vallasta kytetään myös suomalaiseen 2000-luvun alun yhteiskuntaan ja niihin yhteiskunnallisiin murroksiin, joihin sopeutumisesta institutionaalisessa vallankäytössä paljolti on kysymys. Tämän jälkeen tarkastellaan median valtaa ja roolia päätöksenteossa erityisesti medioitumista koskevan keskustelun valossa. Näin täsmennetään, mitä medioitumisella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Samalla analysoidaan teoreettisesti mediavallan luonnetta medioituneessa päätöksenteossa. Ensimmäinen osa päättyy tutkimusasetelman ja tutkimusaineistojen esittelyyn.

Tutkimuksen toisessa osassa median roolia päätöksenteossa tarkastellaan ajankoh-
taisiin päätösprosesseihin liittyvien tapaustutkimusten avulla. Tapaustutkimuksissa kuvataan kunkin esimerkkitapausten kehitystä niin päättäjien keskinäisissä poli-
tiikkaverkostoissa kuin julkisuudessaakin ja yritetään paikantaa, miten media osal-
taan vaikutti tapahtumien kulkuun ja osapuolten ratkaisuihin. Tapaustutkimusten
kohteiksi valittiin 1) vuonna 2007 kärjistynyt kiista kuntien hoitohenkilöstön palk-
kauksesta, 2) hanke Taideteollisen korkeakoulun, Helsingin Kauppakorkeakoulun
ja Teknillisen korkeakoulun yhdistämiseksi niin sanotuksi innovaatioyliopistoksi
sekä 3) kysymys poliisin valtaoikeuksista ja kansalaisoikeuksista, josta tarkempaan
tarkasteluun otettiin kaksi tähän teemaan liittyvää tapausta: Smash Asem -mielen-
osoitus syksyllä 2006 ja Helsingin huumeepoliisia kohtaan syksyllä 2007 heränneet
virkarikosepäilyt.

Tutkimuksen kolmannessa osassa median roolia päätöksenteossa tarkastellaan
tutkimusteemoittain jäsennellysti, ja aineistona ovat sekä teemahaastattelut että sa-
moja teemoja käsitelleen kyselyn tilastoaineisto. Kolmannen osan aluksi tarkastellaan
suomalaista päätöksentekotapaa ja siinä viime vuosikymmenten aikana tapahtuneita
muutoksia. Tämän jälkeen tarkastellaan median nivoutumista osaksi päätöksente-
koa ja päättäjien toimintaympäristöä. Tätä varten kuvataan ensin median varsin
konkreettista läsnäoloa päättäjien arkisessa työssä: mitä viestimiä päättäjät seuraavat
ja miten suomalainen mediakenttä heidän näkökulmastaan jäsentyy? Samoin ku-
vaillaan päättäjien ja toimittajien välistä yhteydenpitoa, mediastrategioita ja niissä
havaittavia kehitystrendejä. Päättäjien mediaympäristön ja toimittajayhteistyön ku-
vaamisen jälkeen siirrytään analysoimaan tarkemmin mediajulkisuuden mahdollisia
vaikutuksia politiikkaverkostojen toimintaan ja hankkeiden valmisteluun. Kyse on
yhtäältä mediassa muotoutuvista mielikuvista ja ”mediatotuksista” ja toisaalta me-
dian ”toiminnallisemmasta” vaikutuksesta asioiden tuloon päätöksenteon agendalle.
Kolmannen osan lopussa käsitellään vielä päättäjien näkemyksiä siitä, mitä hyödylli-
siä ja haitallisia vaikutuksia mediajulkisuudella voi olla asioiden päätösvalmistelulle
ja millaiseksi päättäjät arvioivat julkisen keskustelun roolin päätöksenteossa.

OSA I

TEORIA,
MENETELMÄT
JA AINEISTOT

Raportin ensimmäinen osa täsmentää tutkimuksen viitekehystä ja tavoitteita aiempaan tutkimuskirjallisuuteen tukeutuen. Luku 2 täsmentää kysymystä median vallasta yhtäältä lyhyellä katsauksella yhteiskuntateorian valtateoreettiseen perimään ja toisaalta 2000-luvun alun suomalaisen yhteiskuntapoliittiseen tilanteeseen. Katsaus tarkentaa tämän tutkimuksen tapaa käyttää *vallan* käsitettä. Samalla se luo pohjan työn menetelmällisille valinnoille.

Luvussa 3 kysymystä median vallasta lähestytään *medioitumisen* käsitteen avulla. Tutkimuksen näkökulma rajataan siihen, millä tavalla media – mahdollisesti entistä enemmän – kietoutuu osaksi päätöksenteon käytäntöjä ja muuttaa niitä. Medioitumista tarkastellaan sekä ”määrällisenä” että ”laadullisena” kysymyksenä. Määrällisesti kyse on siitä, kuinka ”syvälle” median vaikutus tunkeutuu muihin yhteiskunnan valtaa käyttäviin instituutioihin. Laadullisesti taas on kyse tuon vaikutuksen luonteesta, medioitumisen toimintalogiikasta. Tämä tuo tutkimuksen perustavan kysymyksen äärelle. Pelkistyykö mediavalta muun valtarakenteen välineellisiin intresseihin tukemalla esimerkiksi taloudellisen voitonteon tai joidenkin poliittisten ohjelmien toteuttamista, vai voiko mediavalta virittää ja tukea päätöksenteossa ja vallankäytön prosesseissa myös kommunikatiivista – yhteistä, mutta kriittistä – ymmärrystä? Tuoko medioituminen mukanaan myös jotain *viestinnällisesti* erityistä vallankäytön mekanismeihin?

Luvussa 4 vedetään yhteen edellisten lukujen johtopäätöksiä, perustellaan tutkimuksen menetelmällisiä ratkaisuja sekä esitellään tutkimusasetelma ja tutkimusaineistot.

2. Valta ja media

Mediavallan analyysissä ratkaisevaa on, millaista valtaa lähdetään etsimään. Erittelemme siksi ensin yleisesti vallan käsitettä joidenkin yhteiskuntateorian klassikoiden valossa (2.1). Tämän jälkeen asemoimme omaa tutkimustamme erittelemällä valtaa yhtäältä rakenteiden ja toiminnan sekä toisaalta ilmiselvän ja piiloisen vallan välillä ulottuvuudella (2.2). Sen jälkeen pohdimme lyhyesti vallan eri lajien ja muotojen eriytymistä (2.3). Eri yhteiskuntasektoreille muodostuneita vallan resursseja tunnistamalla voidaan virittää kysymyksiä vallan *jakautumisesta* instituutioiden kesken. Samalla saadaan monitahoisesti esiin kysymys median vallan perustasta ja sen *erityisyydestä* näissä suhteissa. Kysymys eri instituutioiden valtasuhteista on luonnollisesti paitsi teoreettinen myös historiallinen. Median valtaan vaikuttavat olennaisesti kulloinenkin yhteiskunnallinen tilanne ja siihen kytkeytyvät yhteiskuntapoliittiset käsitykset. Luvun lopuksi kuvaamme tästä syystä lyhyesti 2000-luvun alun suomalaista yhteiskuntapoliittista tilannetta (2.4).

2.1. Vallan institutionaalisuus ja valta ”yleisenä resurssina” (Mitä valta on?)

Vallan määrittely on tapana aloittaa Max Weberistä. Weberille valta merkitsi ihmisen, ryhmän tai instituution kykyä toteuttaa oma tahtonsa muiden vastustuksesta riippumatta (Weber 1978, 53; 1947, 152).¹ Näin sanoen valta määrittyy voimaksi, jota yksillä on ja toisilla ei. Valta näyttää nollasummapeliltä, jossa yhden tahon vallan kasvu on aina toisen tappio. Vallan mittariksi tulee näin se, missä määrin valtaisan tahon tahto näkyy muiden toiminnassa. Valta on siis toimijoiden tavalla tai toisella

1 “Power (*Macht*) is the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out his own will despite resistance, regardless of the basis on which this probability rests” (Weber 1947, 152). Vaikka esitämme Weberin tässä tavanomaisen valtajäsenyyksen yhden painotuksen edustajana, on hyvä huomauttaa, että Weberin ajattelu avaa suuren osan koko myöhemmin seuranneesta valtakeskustelusta. Weber esimerkiksi erottaa käskyvallan (*imperative control*, *Herrschaft*) vallan erityistapaukseksi, jossa valta on todennäköisyyttä saada toiset toimimaan *käskyjen* mukaan. Vallankäytön kohteena olemista taas määrittää *kuri* (*discipline*), joka viittaa tavanomaistumisen kautta juurtuneeseen käskyjen noudattamiseen, automaatioon.

omistamaa tai hallinnoimaa pääomaa. Suomen kielen termi vallan*pitäjä* kuvaa tätä mainiosti.

Myös toinen valtatutkimuksen klassikko, C.W. Mills, näkee vallan ennen muuta resurssiksi, joka kasautuu instituutioihin.

... (K)ukaan ei voi olla oikeasti vallakas ellei hän määrää tärkeiden instituutioiden toiminnasta. Vain näiden *institutionaalisten* vallan keinojen vuoksi todella vallakkaat alun perin ovat mitä ovat, vallakkaita. Huippupoliitikoilla ja hallinnon avainvirkamiehillä on hallussaan tätä valtaa, kuten on amiraaleilla ja kenraaleilla ja suurten yritysten pääomistajilla. On totta että kaikki vallankäyttö ei perustu tai toteudu tällaisissa laitoksissa, mutta *vain niissä ja niiden avulla valta säilyttää jatkuvuutensa ja merkityksensä*. (Mills 1956, 9; korostus lisätty.)

Vallan kytkeminen institutionaalsiin asemiin kiteytyneisiin kykyihin alleviivaa uudelleen Weberin perusmääritelmäänkin sisäänrakennettua ajatusta: vaikka vallan resurssit ovat aina yhteisesti (enemmän tai vähemmän yleisesti hyväksytysti) tuotettuja, ne ovat ennen muuta epätasaisesti jaettuja. Erilaisten resurssien pysyvä epätasainen jakautuminen – ja eri yhteiskunnallisten toimijoiden käsitys tästä jaosta – on valtaa. Tältä kannalta näyttää siltä, että jos valta olisi jaettu tasan, sitä olisi vaikea tai mahdoton käyttää. Vallan ytimessä on kykyjen epäsymmetria, sen institutionalisoituminen, tavanomaistuminen ja näin syntyvän järjestelmän tai rakenteen hyväksyminen (sen puitteissa toiminen). Michael Mann (1986, 7) ilmaisee tämän vallan legitimaation ongelman seuraavasti: ”Harvat huipulla voivat pitää alemmat massat tottelevaisina kunhan heidän kontrollinsa näihin on *institutionalisoitu* sen sosiaalisen ryhmän lakeihin ja normeihin jonka puitteissa molemmat toimivat.” Valtatutkimuksessa yhden tukevan lähtökohdan tavoittaa siis siitä, että vallan ydintä on yhteiskunnan institutionalistoituneiden resurssien pysyvä hallinta. Muut vallan ja sen käytön nyanssit sijoittuvat tämän kehyksen sisään.

Toinen käsitteellisesti tärkeä kysymys koskee vallan suhdetta niihin resursseihin, joihin se perustuu. Talcott Parsons avaa kiinnostavasti tämän näkökulman. Hän ajattelee vallan itsenäiseksi ja konkreettiseksi *vaihdon* välineeksi. ”Valta” kyllä perustuu monenlaisiin resursseihin (auktoriteetti, raha, väkivallan uhka, symbolinen suostuttelu), mutta institutionaalisessa muodossaan se ei kuitenkaan pelkisty mihinkään näistä. Pikemminkin ”valta” viittaa siihen, minkälainen eri resurssien käyttämisen *potentiaali* jollain taholla näyttäisi olevan. Vallan kannalta on siis tärkeää *sekä* se, että näitä resursseja jollakin taholla todella on *että* se, kuinka paljon muut toimijat niitä uskovat, olettavat ja hyväksyvät olevan. Valta tässä mielessä on muista resursseista yleistetty oma resurssinsa, joka eri tilanteissa tuottaa toimijoille toimintakykyä. (Parsons 1986 [1963], 94.)

Ymmärrän vallan tässä *kierron välineenä* (mediumina), analogisesti rahan kanssa. Valta toimii poliittisen järjestelmän sisällä mutta myös tärkeällä tavalla sen rajojen yli ulottuen kaikkiin kolmeen yhteiskunnalliseen naapurijärjestelmään

(kuten itse ne ymmärrän): taloudelliseen, integroivaan ja jatkuvuutta säilyttävään järjestelmään. (Parsons 1986 [1963], 101; korostus lisätty)

Parsonsin idea kuvata (poliittista) valtaa rahan metaforalla on valaiseva. Valta on ”pääomaa”, jolla erilaisten resurssien kasautumista arvioidaan ja mitataan. Vallan määrän arvioiden kautta valta ”välittyy” ja vaikuttaa toimijoiden välisissä suhteissa. Samoin kuin raha, valta on yleinen ja abstrakti mitta, jolla tottelemistaan harkitsevat tahot arvioivat vallanpitäjän vallan määrää. Vallanpitäjän kannalta valta taas on yleinen ja abstrakti resurssi, jonka varassa muut voi saada toimimaan toivotulla tavalla. Tällaisena ”yleisenä” resurssina valta kuitenkin viittaa enemmänkin yhteiskunnalliseen asemaan kiteytyneeseen potentiaaliin kuin itse asiassa resurssien aktuaaliseen käyttöön.²

Parsonsin mukaan vallan määrään vaikuttavatkin paitsi toimijan hallussa olevat konkreettiset resurssit myös se, kuinka suurelta tämän valta – abstrakteina valta-arvioina – muiden silmissä näyttää. Valta on erityisesti poliittisen järjestelmän ”mediumi”, koska poliittinen järjestelmä ja päätöksenteko toimivat osapuolten toisistaan tekemien valta-arvioiden perusteella, ja tällöin vallan toimivuus liittyy aina kysymykseen sen legitimaatiosta ja hyväksymisestä. Näin Parsonsin idea tuntuisi johtavan ajatukseen vallasta suhteena: valta-asemassa oleva ei kokonaan ”hallitse” käyttämäänsä valtaa, vaan valta osaltaan riippuu myös sen kohteiden (vastahakoisesta, halukkaasta tai laskelmoivasta) suostumuksesta. Vallanpitäjä voi nojata yleiseen valtapotentiaaliinsa niin kauan, kuin vallan kohteet tunnustavat ja hyväksyvät sen. Jos vallan kohteet kiistävät valta-aseman, vallan käyttäjä joutuu turvautumaan konkreettisiin vallan resursseihinsa, kuten rahaan tai sanktioihin, joiden teho näin tulee testatuksi.

Vallan ymmärtäminen juuri toimijoiden väliseksi *suhteeksi*, eikä niinkään hallitsevan toimijan hallussaan pitämäksi pääomaksi, liitetään useimmiten Michel Foucault’n valtaa koskeviin teoretisointeihin (esim. Foucault 2000; vrt myös Arendt 1958; Elias 1978). Foucault’n ajatuksissa tämä tarkoittaa ennen muuta sitä, että vallan vaikutuksen kohteena oleminen on aina enemmän tai vähemmän *aktiivista toimintaa*. Näin ajatellen valta itsessään – vallan mediumina – toimii ennen muuta vihjaamalla siitä, että se *voi* muuttua muiksi painostuksen keinoiksi (rahan, väkivallan tms. voimalla). Valta yleisenä ja jaettuna käsityksenä eri resurssien kasaantumisesta ikään kuin rajaa toiminnan realistisen horisontin ja suostuttelee valtasuhteen jäsenet toimimaan sen sisällä ja sen tarjoamin painotuksin. Näin valta – kuten Foucault asian ilmaisee – rakentaa sekä omat totuutensa että ”alistamansa” toimijat.

Yllä esitellyt keskustelut opettavat muutaman alustavan läksyn niin yleisen valtatutkimuksen kuin mediavallan tutkimuksenkin kannalta. Yleisen valtateorian kannalta, ja etenkin vallan nyansoidun, empiirisen ymmärtämisen kannalta, on mielekästä tulkita erilaiset vallan luonnetta koskevat avaukset niin, että ne eivät ole toisiaan poissulkevia. Niinpä nähdäksemme ei ole erityistä syytä ajatella, että ajatus

2 Parsons ajatus vallasta (ja rahasta) ”medieina” periytyy myöhemmin myös Jürgen Habermasin teoriaan. Habermasilla raha ja valta ovat symbolisesti ”eriytymättömiä” yhteiskunnallisia välineitä. Niihin ei sisälly samanlaista kriittisen vaihdon (kommunikaation) mahdollisuutta kuin viestintään. (Palaamme tähän ajatukseen jäljempänä, luvuissa 2.3 ja 3.6).

vallasta *kykynä tuottaa haluttuja seurauksia* (Weber) ja ajatus vallasta *suhteena, jossa pyritään vaikuttamaan toisten aktiiviseen toimintaan* eivät molemmat voisi olla kohdallisia lähtökohtia ja vallan tutkimuksen resursseja. Synteettisesti tulkiten nämä kaksi näkökulmaa mahtuvat hyvin samaan kriittiseen ymmärrykseen vallasta ja sen luonteesta (vrt. myös Heiskala 1995, 135): Parsons ja Weber avaavat kysymyksiä, joihin Foucault ja hänen seuraajansa ovat ottaneet inspiroivasti kantaa.

Hiukan samaan tapaan kannattaa nähdäksemme käsitteellisesti purkaa toista vastakkainasettelua: sitä, miten Parsonsin *kollektiivisuutta* korostava valtakäsitys eroaa Weberin ja Millsin *konfliktisesta* perusvireestä. Vaikka vallan näkisikin kamppailuna, on silti mielekästä pitää mielessä, että sen resursseja voidaan tuottaa yhteistoiminnalla, eikä yhden valta ole välttämättä toiselta pois (Heiskala 2001, 243). Usein kamppailua käyvillä toimijoilla on myös yhteisiä intressejä, jotka määrittävät heidän välisiään suhteita. Myös niin sanottuja politiikkaverkostoja (policy networks) koskevassa tutkimuksessa painotetaan vallan tällaista yhteistoiminnallista puolta. Esimerkiksi intressiryhmien ja valtion suhteissa ei ole kyse vain siitä, kuinka paljon järjestöt saavat tavoitteitaan läpi, vaan myös valtiollisilla toimijoilla on omat intressinsä, joita ne voivat edistää yhteistyöllä intressiryhmien kanssa (Smith 1993, 54, 58–59).

Yllä esiin nostetut valtakäsitteen peruskysymykset johtavat tässä tutkimuksessa neljään johtopäätökseen:

- 1) Koska valta kasautuu instituutioihin, mediavallan arvioimisen ja tutkimisen kannalta olennaisia ovat institutionalisoituneet suhteet ja käytännöt. Emme siis lähde etsimään vastausta mediavallan arvoitukseen esimerkiksi pohtimalla median vaikutuksia ”suureen yleisöön”. Sen sijaan kohdistamme huomion siihen, miten media kutoutuu osaksi valtaa käyttävien instituutioiden käytäntöjä, miten mediajulkisuus vaikuttaa niiden toimintaan ja miten ne pyrkivät käyttämään mediajulkisuutta hyväkseen tavoitteidensa toteuttamisessa.
- 2) Ajatus vallasta yleisenä, institutionaalisesti kerääntyvänä potentiaalina korostaa sitä, että medialla on tällaisissa institutionaalisissa suhteissa ainakin kaksi roolia. Yhtäältä se on osa niitä resursseja, joita vallakkaat hallitsevat. Median ja symbolisten resurssien hallinta on vallan konkreettisen käyttämisen keino siinä kuin taloudellinen painostuskin. Toisaalta media on tärkeässä roolissa – tai kenties avainasemassa – siinä, miten vallan ”yleistä” määrää arvioidaan eri toimijoiden kesken. Näin media (yhtenä vallan resurssina) vaikuttaa muihin valtaresursseihin. Tämä on tärkeää, kun myöhemmin avaamme keskustelua *medioitumisesta*. Media *itsessään* tai median hallinta *pelkästään* ei välttämättä merkitse suurta valtapotentiaalia. Mutta monien vallakkaiden, insitutionalisoituneiden toimijoiden kannalta se, että median hallinta on *osa* erilaisten valtaresurssien kombinaatiota, voi olla nykyään elintärkeää.
- 3) Median osuus vallan kokonaisdynamikassa ei typisty siihen, millä tavalla sitä käytetään tai miten se välittää eri toimijoiden välisiä strategisen pelitilanteen

arvioita (käsityksiä siitä, kuinka paljon valtaa kussakin tilanteessa toisilla on), vaan medialla on tärkeä rooli myös vallan legitimitietin rakentajana (tai purkajana). Vallan ”itsesäilytykseen” liittyy, että sen on tavalla tai toisella pystyttävä esittämään valta-asemansa oikeutettuna – joko niin, että kyse on jollain tapaa ”luonnollisesta” valta-asemasta tai sitten edustuksellisesta, ”toisten puolesta” hallitsemisesta.³ Kuvaamalla, mallintamalla ja kenties kyseenalaistamalla näitä legitimitietin perustoja media voi vaikuttaa merkittävästi siihen, miten joidenkin toimijoiden vallan hyväksyttävyyttä arvioidaan.

- 4) Koska vallassa on kyse paitsi sen epätasaisesta jakautumisesta myös sen yhteistoiminnallisesta tuottamisesta, myös medialla voi olettaa olevan merkitystä näiden molempien vallan aspektien kannalta. Media ei siis vaikuta ainoastaan vallan jakautumiseen yksien kustannuksella toisten hyväksi, vaan se voi myös auttaa tai haitata vallan resurssien yhteistoiminnallista tuottamista. Tutkimuksemme tämä liittyy ennen muuta päättäjien käsityksiin median ja julkisen keskustelun roolista vireillä olevien asioiden päätösvalmistelussa.

Yllä kuvattuja median ja vallan suhdetta koskevia näkökohtia voi havainnollistaa ja konkretisoida vilkaisemalla lyhyesti yhtä empiirisen tutkimuksemme tapausta, hanketta innovaatioyliopiston perustamisesta (laatikko 2.1).⁴

2.2. Piiloinen ja ilmiselvä valta toiminnassa ja rakenteissa (Missä valta on?)

Vallan institutionaalisuuteen ja sen resursseihin liittyvien keskustelujen lisäksi vallan käsitteen kannalta keskeisiä ovat myös kysymykset rakenteisiin sitoutuneen vallan ja toiminnassa ilmenevän vallan välisestä suhteesta sekä ilmiselvän ja piiloinen vallan suhteesta. Nämä kysymykset kertovat edelleen vallan käsitteen monimuotoisuudesta (ja auttavat perustelemaan tutkimuksen rajausta) sekä avaavat tärkeitä menetelmällisiä näkökohtia. Tarkastelumme tässä jaksossa lähtee liikkeelle eliittiteorian ja pluralismin välisestä kiistasta ja etenee kohti rakenteen, toiminnan ja tietoisuuden pulmia valtatutkimuksessa.

Pluralismin ja eliittiteorian välisen kiistan tausta on 1900-luvun puolivälin molemmin puolin käydyssä väittelyssä edustuksellisesta demokratiasta ja sen uskottavuudesta läntisessä maailmassa.⁵ Kiistassa oli ja on historiallis-poliittisesti kyse yhteiskunnallisen vallan todellista jakautumista koskevasta erimielisyydestä. Pluralistien mielestä yhteiskunnallinen valta on melko hajautunutta, kun taas eliittiteorian mu-

3 Tämä ei tietenkään tarkoita, että asia välttämättä olisi näin. Vallan auktoriteetti voi syntyä esimerkiksi mystisellä viittauksella jumalaiseen mandaattiin, historian välttämättömyyksiin – tai ”kansan tahtoon”, johon useimmilla diktaattoreillakin on retorinen tarve viitata.

4 Innovaatioyliopiston perustamista koskeva analyysi esitetään luvussa 6.

5 Pluralismin eri muodoista Yhdysvalloissa ja Euroopassa ks. esim. Smith 2007.

Laatikko 2.1.

Innovaatioyliopisto: median valtapotentiaalin hallintaa julkisuudelta suojautumalla

Innovaatioyliopiston valmistelussa julkisuus vaikutti eri vaiheissa eri tavoin. Aivan aluksi julkisuus antoi tukea näkemykselle, että suomalainen yliopistojärjestelmä on kriisissä ja että sen kilpailukyvyn turvaaminen edellyttää merkittäviä rakenteellisia uudistuksia. Tällainen julkisuuden tuki loi pohjaa innovaatioyliopistohankkeen perustamiseen tarvittavan päättäjäkoalition syntymiselle.

Kun hankkeen varsinainen valmistelu käynnistyi, innovaatioyliopiston perusratkaisut linjattiin hankkeeseen melko sitoutuneiden osapuolten työryhmässä nopeasti ja lähes ilman julkista keskustelua. Hankkeen ilmeiset vastustajat rajattiin työryhmän ulkopuolelle. Näin mukaan houkutellun kolmen yliopiston toimijoille syntyi (valtiovallan etukäteissuunnauksella ja suojeluksessa) mahdollisuus luoda suunnitelma ja pitkälti sopia sen toteuttamisesta ennen kuin muu korkeakoulukenttä – hankkeen osallisten ilmeiset kilpailijat – pääsivät kamppailuun kunnolla mukaan. Hankkeen valmistelu osoittaa siis sitä, miten talouden ja politiikan vallankäyttäjät pystyivät *hallitsemaan mediaa* ja sen valtapotentiaalia. Syntyi ikään kuin julkisuudelta suojattu painekammio, jossa ajatus uudeltaisesta huippuyliopistosta hahmoteltiin (turvassa kilpailijoilta ja omien organisaatioiden sisäiseltä kritiikiltä). Median kontrolli oli näin osa valmistelujen valtapotentiaalia. Tässä mielessä tapauksen todiste *medioitumisesta* – median merkityksen kasvusta vallankäytössä – on korkeintaan käänteinen. Mediajulkisuus otettiin huomioon, ja näin ollen sillä ei ollut valtaa avainvaiheessa. Median ”näkyvä poissaolo” rakenteisti valmistelua. Sen sijaan hankkeen osallisten keskinäisen tahtotilan synnyttämisessä suomalaisten yliopistojen kilpailukykyä kritisoinneilla julkisilla puheenvuoroilla ilmeisesti oli oma osuutensa.

Julkisuudelta suojautumisen voi nähdä myös arvioina siitä, millaisia valtaresursseja hankkeen valmistelijat ajattelivat sen vastustajilla olevan. Ei ole vaikeaa ajatella, että hanketta ajaneet poliitikot tiesivät ja tunsivat hallitsevansa kritikoita – valtion rahoittamia yliopistoja – muilla valtaresursseilla mutta saattoivat arvella olevansa jonkin verran heikoilla julkisessa keskustelussa. Ainakin valmisteluraportin julkistamisen jälkeen virinnyt kriittinen keskustelu – jota ainakin Helsingin Sanomat monipuolisesti välitti mielipidesivuillaan – vihjaa siitä, että kritikoilla oli merkittävä julkisuudessa argumentoimisen valtapotentiaali. Siksi julkisen kritiikin ajoittaminen oli olennaista: kun keskustelu alkoi, se ei enää ”realistisesti” kyennyt kyseenalaistamaan sen paremmin koko innovaatioyliopistohanketta kuin sen takana olevaa laajempaa ajattelutapaa korkeakoulujen, elinkeinoelämän ja kansantalouden suhteista. Tämän reaali politiikan painoarvon katveessa ei lopulta ollut vaikea antaa joissakin asioissa kritikoille myös hieman

periksi: taidealat otettiin lopullisessa innovaatioylijulistohankkeessa profiloidummin huomioon, ja muutkin yliopistot saivat oikeuden kerätä säätiömallilla elinkeinoelämän rahoitusta – jos vain onnistuvat sitä hankkimaan.

Näin voi lopulta esittää arvion, että valmistelun ja ratkaisun synnyttämisen jälkeen medialla oli sittenkin tärkeä rooli – ei niinkään tehdyssä päätöksessä kuin sen oikeutuksen tuottamisessa. Ottamalla hyvin ajoitetun kritiikin ”todesta” hankkeen valmistelijat ja päätöksentekijät pönkittivät hankkeen oikeutusta. Samalla tuli ainakin retorisesti lunastetuksi se, että yhteisiä resursseja jakaneet päättäjät olivat toimineet valtansa kohteita kuunnellen. Tätä legitimaatiokuviota luonnehtii kaksi seikkaa: yhtäältä median paine ei juuri vaikuttanut lopulliseen ratkaisuun, toisaalta jotkut valmistelussa mukana olleet kokivat aidosti, että hankkeesta oli käyty aito ja avoin, kriittinen julkinen keskustelu. ■

kaan valta on keskittynyt eliiteille. Samalla kyse oli kuitenkin myös valtatutkimuksen metodologisista erimielisyyksistä. Pluralistien mielestä oli tutkittava ennen muuta vallan käyttöä, kun taas eliittiteoria painotti vallan resurssien kartoittamista.

Eliittiteorian lähtökohta on vallitsevan poliittisen järjestelmän kritiikki. Esimerkiksi Mills (1956) arvosteli terävästi ”tasapainoteoreetikkojen” (pluralistien) ajatusta, jonka mukaan yhteiskunnallisen vallan ja sen eri muotojen jakautumisen vuoksi viime kädessä mikään ryhmä ei yhteiskunnassa dominoi, vaan eri ryhmien keskinäisriippuvuudet tasapainottavat toisiaan. Eliittiteorian kannalta pluralistien kyvyttömyys nähdä, että erilaisista valtaresursseista ammentavat ryhmät muodostavat todellisen eliitin, johtaa tutkimuksen harhaan – ja lopulta taluttaa *tutkimuksen itsensä* oikeuttamaan vallitsevaa vallanjakoa, siis osaksi vallan rakentumista.⁶ Mills itse lähestyi asiaa kolmella tavalla toisin. Ensiksi, hän otti eliitin olemassaolon annettuna ja kohdisti valtatutkimuksen talouden, politiikan ja muiden keskeisten instituutioiden johtoon. Toiseksi, hän korosti, että kyse ei ollut näiden ihmisten tutkimuksesta yksilöinä. Yksilöiden sijaan eliitin tutkimus oli tietynlaisen subjektiviteetin rakentumisen ja ylläpitämisen tutkimusta: eliittiin, sen organisaatioihin ja verkostoihin, kuuluminen teki siihen kuuluvista ihmisistä vallan järjestyksen jatkeita ja uusintajia. Tätä vallan järjestelmää kriittisen sosiologian piti Millsin ohjelman mukaan tietoisesti haastaa. Eliittiteoriassa on siis poliittis-historiallisesti kyse vallitsevan järjestelmän epädemokraattisuuden kritiikistä, ja menetelmällisesti kyse on eliitin idean käyttämisestä metodologisena lähtökohtana. Eliittiteorian mukaan vallan tutkimuksessa eliittejä ei kannata sivuuttaa, koska ne ovat tunnistettavissa ja tutkittavissa, ja koska niillä – institutionaalisen asemansa vuoksi – varmasti on ”valtaa”.

6 Huomaa: pluralismin yksi ydinajatus on vallan eri *resurssien* jakautuminen ja tätä kautta sen *kokonaismäärän* tasautuminen. Tässä abstraktissa mielessäkään ”tasan” jaettu valta ei estäisi päätöksiä syntymästä, koska tietyissä tilanteissa ja asioissa toiset resurssit painaisivat toisia enemmän. Sen sijaan kokonaismäärän ”tasausta” olisi järjestelmän legitimitietin lähde.

Pluralismissakin oli ja on sekä poliittinen että menetelmällinen aspektinsa. Menetelmällisesti pluralistit korostavat sitä, että valtaa tutkittaessa on hyvä valita lähtökoh- ta, joka ei jo *valmiiksi* sulje pois mahdollisuutta vallan monimutkaisesta ja kenties varsin tasapuolisesta ja yleisesti legitiimistä jakautumisesta. Päätelmiä vallasta ei tehdä pelkästään resurssien jakauman perusteella vaan tutkimalla näiden resurssien käyttöä konkreettisissa asiakysymyksissä. Voidaan esimerkiksi selvittää, ketkä ovat olleet aloitteentekijöitä, valmistelijoita, tiedottajia, organisoijia ja rahoittajia (Polsby 1960, 482). Pluralistit kiinnittävät vallan käytön analyysissään huomiota rahan ja institutionaalisen aseman lisäksi muihinkin vallan resursseihin, kuten tiedonsaannin kontrollointiin, erityistietämykseen, arvostukseen ja karismaan (ma., 483). Pluralis- tisen näkökannan mukaan myöskään pelkät toimijoiden pyrkimykset ja tavoitteet eivät riitä todistamaan yhteiskunnallisesta vallasta. Tutkijan on pääteltävä keräämi- ensä faktojen nojalla, mikä vaikutus näillä pyrkimyksillä lopulta oli toteutuneisiin ratkaisuihin (ma., 484).

Ottamalla lähtökohdakseen eliittiteorian vastaisesti sen, että yhteiskunta on pirstoutunut moniin erilaisiin ryhmiin ja eturyhmiin joiden jäsenyydet perustuvat ”laajoihin ja *erilaistuneisiin valtaresursseihin* ja moninaisiin niille tärkeään päätök- sentekoon vaikuttamisen keinoihin” (ma., 482), pluralismi tekee omasta mielestään tilaa eliittiteoriaa nyansoidummalle ja monimutkaisemmalle empiiriselle ymmär- rykselle päätöksenteosta ja vallankäytöstä. Samalla se on kuitenkin altis muuttumaan kuvauksen välineestä todellisuuden kuvaukseksi – ja (kuten eliittinäkökulma sanoo) vallitsevan järjestelmän legitimaation osaksi. Tärkeää pluralismin lähtökohdissa kuitenkin on ainakin kaksi asiaa: yhtäältä se, että valtaa lähestytään empiirisesti *toiminnan ja päätöksenteon tasolla*; toisaalta se, että lähtökohta pitää *avoinna mah- dollisuuden vallan hajautumisesta* – tai ainakin eliitin sisäisistä jännitteistä eli siitä, että eri resursseja hallinnoivat eliitin edustajat ja instituutiot ovat toiminnallisessa valtasuhteessa toisiinsa.

Pluralismin ja elitismin kädenvääntö ilmentää hyvin valtakäsitteen yhtä ominais- laatua. Muun muassa Steven Lukes (1974; 2005) on esittänyt, että ”valta” yhteiskun- tateorian ydinkäsitteenä on *olemukseltaan* kiistanalainen.

Kun yritämme ymmärtää valtaa, tapa jolla ajattelemme sitä on monin tavoin suhteessa kohteeseen, jota yritämme käsittää. Tavoitteemme on yrittää esittää valta tavalla, joka sopii sen kuvaamiseen ja selittämiseen. Mutta käsityksemme siitä voi myös muokkaantua sen mukaan mitä yritämme kuvata ja selittää. Se voi myös vaikuttaa kohteeseensa ja muokata sitä edelleen: tapamme kuvata valtaa voi uusintaa ja vahvistaa valtasuhteita ja vallan rakenteita, tai vaihtoehtoisesti se voi pyrkiä haastamaan ja kumoamaan niitä. Se voi edistää niiden jatkuvaa toimintaa tai se voi paljastaa niiden toiminnan periaatteet, joiden pysyminen piilossa taas lisäisi niiden tehokkuutta. Siinä määrin kuin tämä on totta, valta on ”olemukselli- sesti kiistanalainen” [essentially contested] sillä tavalla, että järkevät ihmiset jotka ovat moraalisesti ja poliittisesti eri mieltä voivat olla yhtä mieltä faktoista mutta silti erimielisiä sen suhteen, missä valta oikein piilee. (Lukes 2005, 62–63)

Ei olekaan järin hyödyllistä nähdä pluralistien ja elitistien erimielisyyttä ratkaisua odottavana kysymyksenä. Jos ajattelemme, että näiden näkemysten puolustajat ovat Lukesin kuvaamassa tilanteessa (osa tutkimuskohdettaan ja sen vaikutuksia), tutkijoiden erimielisyydet ovat pikemminkin mahdollisuus erottaa vallan keskeisiä ulottuvuuksia kuin löytää käsitteen ydin.

Hiukan tähän tapaan Bachrach ja Baratz (1962) käyttivät plularismin ja eliittiteorian eron avaamaa maisemaa muotoillakseen ”tuoretta” näkökulmaa tavalla, joka edelleen on säilyttänyt relevanssiaan.

Tutkija aloittaisi siis työnsä – toisin kuin sosiologi [eliittiteoreetikko], joka kysyy ”Kuka hallitsee?” ja toisin kuin pluralisti joka kysyy ”Onko kenelläkään enää valtaa?” – tarkastelemalla sitä erityistä ”vinouman mobilisaatiota”, joka tutkittavassa instituutiossa vallitsee. Eriteltään sitten vallitsevia arvoja, myyntejä ja vakiintuneita poliittisia menettelytapoja ja sääntöjä tutkija paneutuisi huolellisesti siihen, keitä ihmisiä tai ryhmiä, jos ketään, nämä rakenteet heikentävät. Sen jälkeen hän tutkisi *ei-päättämisen* dynamiikkaa; siis sitä, millä tavalla ja miten laajasti *status quon* mukaan suuntautuneet henkilöt ja ryhmät vaikuttavat yhteisön arvoihin ja sen poliittisiin laitoksiin (...) joilla on taipumus rajoittaa varsinainen päätöksenteko ”turvallisiin” aiheisiin. Lopulta, käyttäen hyväkseen tätä vallan rajoittavan puolen tietämystään, hän erottaisi toisistaan ”avainpäätökset” ja ”rutiinipäätökset”, minkä jälkeen [vasta – RK] hän analysoisi pluralistien tapaan näiden konkreettisten tapausten päätöksentekoa. (Bachrach & Baratz 1962)

Bachrachin ja Baratzin avainajatus on, että vallalla on (ainakin) kahdet kasvot: yhtäältä se, millaisia päätöksiä tehdään (tätä pluralistit ovat heidän mielestään tutkineet taitavasti) ja toisaalta se, mitkä asiat tulevat päätöksenteon kohteeksi. Näin he kasvatavat valtatutkimuksen kenttää laajentamalla ajatusta siitä, mikä on päätöksentekoa. Vallan ”toiset kasvot” – menettelytavan rutiinit, yhteisössä vallitsevat myytit ja muut ”vinoumat” – ovat heidän mukaansa avain sen ymmärtämiseen, miten määräytyvät ne asiat, jotka ylipäättään otetaan näkyvän poliittisen päätöksenteon kohteeksi. Tämän ideologisen maaston huomioon ottaminen ei sellaisenaan edellytä oletusta *eliitin* olemassaolosta. Mutta se korostaa ajatusta, jonka mukaan perinne, tavat, aiemmat käsitykset ja jo tehdyt päätökset suosivat aina yksittäisessä päätöksentekotilanteessa tiettyjä kantoja ja kysymyksiä.

Bachrach ja Baratz viittaavat vallankäyttötilanteita ja päätöksentekoa *edeltäviin* ja *kehystäviin* seikkoihin ja voimiin. Näihin tietoista päätöksentekoa ja sisällöllisiä valintoja rakenteistaviin vallan puoliin on tartuttu tutkimuksessa ainakin kahdella tavalla.

Lukes (1974; 2005) jatkoi tätä latua muotoilemalla ajatuksen ”vallan kolmannesta ulottuvuudesta”. Jos pluralistit näkivät vallan olevan kykyä saada oma päätöksensä läpi (ensimmäinen ulottuvuus), ja Bachrach ja Baratz näkivät sen olevan myös kykyä pitää asioita pois päätöksenteon agendalta (toinen ulottuvuus), kolmas ulottuvuus

kohdistaa huomion siihen, että varsinainen vallankäytön syvä ulottuvuus liittyy kykyyn hallita ihmisten käsitystä siitä, mikä on ”heidän oman etunsa” mukaista.⁷ Kolmas ulottuvuus siis laajentaa vallan käsitteen kysymykseen siitä, *miten erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden tapaa arvioida omia tavoitteitaan voidaan hallita*. Tämän ulottuvuuden avaaminen implikoi usein kantaa, jonka mukaan *todellinen* valta on juuri ilmiselvän ja piiloisen vallankäytön rajan hallintaa.

Lukes suuntaa huomionsa (alun perin 1970-luvun kriittisen materialismin ja marxilaisen kritiikin hengessä) siihen, millä tavalla niin sanottu suuri yleisö ymmärtää – tai ymmärtää väärin – omat etunsa. Mutkat suoriksi ilmaisten vallassa on siis kyse siitä, että vallan kohteet ovat ”väärän tietoisuuden vallassa”, tavoittelevat aktiivisesti asioita, jotka eivät aja heidän etujaan.

”Väärän tietoisuuden” mekanismien kuvaamisen ohella näitä vallan heikommin tiedostettuja ulottuvuuksia on yritetty eritellä myös niin, että analyysi ei jäisi kiinni tiettyihin sisältöihin tai ”asiakysymyksiin”. Tätä ”tiedoisuus-diskurssin” toiselle puolelle kurottavaa valtatutkimusta on innoittanut erityisesti Foucault, jolle vallan tutkimuksen tärkein kysymys on, *miten* vallan toimintaa kehystävä mekanismi toimii.

Yritys lähestyä vallan teemaa ”miten”-kysymyksen kautta edellyttää [siksi] monella tavalla siirtymistä pois perustavaa laatua olevan ”vallan” oletuksesta. Se merkitsee, että vallan *itsensä* sijaan erittelyn kohteeksi on otettava *valtasuhteet* – suhteet, jotka voi erottaa vallan objektiivisista resursseista ja erottaa vallan viestimisestä. (Foucault 2000 [1982], 339)

Valta on siis Foucault’lle toimintaa, joka kehystää toisten toimintaa rajaavaa kenttää. Tällaisen kentän sääntöjen tai sitä kehystävien reunojen tavoittaminen ei tietenkään ole kovin helppo empiirinen temppu. Foucault itse antaa tähän viisi vinkkiä. Hän kehottaa tutkimaan ensiksi erilaisia erottelujärjestelmiä, kuten pätevyyskriteereitä, jotka antavat toisille mahdollisuuden toimia toisten puolesta ja yli. Toiseksi Foucault’ta kiinnostavat vallankäytön kohteet ja seuraukset: mihin valta suuntautuu ja seuraako siitä esimerkiksi etuoikeuksia tai varallisuutta? Kolmanneksi huomion voi kiinnittää vallankäytön välineisiin, kuten harjoitetaanko valtaa esimerkiksi aseilla, retoriikalla vai taloudella. Neljänneksi voi tarkastella, millaiset instituutiot, säädökset, tavat tai käytännöt ylläpitävät valtaa. Viidenneksi on syytä eritellä sitä, millaisilla rationalisaation tekniikoilla valtasuhteita luodaan ja ylläpidetään. (Foucault 2000 [1982], 344, ks. myös Kantola 2002b, 43.)

7 Lyhyesti ja havainnollisesti: kyse on siitä, että ihmiset voivat tietoisesti haluta (tai heidät voidaan saada haluamaan) asioita, jotka eivät ole heidän intressiensä mukaisia sikäli, että pitkällä aikavälillä niiden tavoittaminen ei palvele heidän menestystään ja hyvinvointiaan (Lukes 1986, 5–7). Vuoden 2005 uusintapainoksesta käydyssä kriittisessä keskustelussa (Lukes 2006) yksi Lukesin esimerkki tästä on se, millä tavalla äänestäjät Yhdysvalloissa saadaan äänestämään vastoin ”omia etujaan”. Vähemmän luokkateoriaan perustuva esimerkki voisi olla paljon kuluttavien ja päästöjä aiheuttavien autojen ostaminen vetoamalla ”turvallisuuteen” tai ”perhearvoihin”.

Foucault'n ohella tällaista ilmeisen ja piiloisen vallankäytön ja hallinnan tematiikkaa ovat viime vuosikymmeninä pohtineet lukuisat muutkin tutkijat (esim. Pierre Bourdieu, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Slavko Žižek jne.). Yhteistä näille (usein toisiinsa tukeutuville mutta myös toisiaan kritisioiville) valtateoreetikoille on ollut se, että näissä pohdintoissa valtaa käyttävät ja sen mekanismeja pohtivat toimijat nähdään itsekin valtasuhteiden rakentamina. Omalla tavallaan Foucault vei tämän ajatuksen pisimmälle sanomalla että subjekti itsessään on suurelta osin vallan efekti, että kaikki subjektiviteetti on jollain tavalla vallan muovaamaa ja että tietoa, tietoisuutta, subjektia ja valtaa on viime kädessä mahdoton erottaa toisistaan.

Kysymys siitä, missä mielessä me kaikki – tutkijat, suuri yleisö, varsinaiset vallanpitäjät, jne. – olemme vallan muovaamia subjekteja, on tärkeä muistutus, mutta samalla se johtaa myös ongelmiin. Subjektiviteettia tuottavaa valtaa koskevassa tutkimuksessa riskinä on ajautuminen jompaankumpaan seuraavista ratkaisuksista. Yhtäältä voidaan eritellä sosiaalisia suhteita ja käsityskantoja loputtomiin ja kutsua näitä kaikkia valtasuhteiksi. Tällaisessa ”postmodernissa” lähestymistavassa valtakäsite menettää kriittisen teränsä, kun esimerkiksi käsitys jonkin toimijan alistetusta asemasta voidaan relativoida vallan tuottamaksi. ”Kriittisessä” tutkimuksessa riskinä taas on tutkimuksen lähtökohdista poikkeavien käsitysten sivuuttaminen epäkriittisesti vääränä tietoisuutena tai vallan efekteinä. (Ks. myös Lukes 2006; Clegg 2001; Latour 2005.)

Yksi esimerkki luovimisesta subjektiviteettia tuottavaksi ajatellun valtakäsitteen ongelmissa on Pierre Bourdieun kenttäteoria (Bourdieu & Wacquant 1992, 127ff; Bourdieu 1980, 52–65). Siinä toimijan ”habitus” viittaa vallan ja ihmisen toimintakyvyn tiedostamattomaan ja rutinoituneeseen puoleen. Kenttäteoria auttaa ajattelemaan, miten niiden tai näiden valtaoimijoiden tietoinen toiminta (oma peli tietyllä kentällä) ja pelin pelaamisen uusintamat valtasuhteet voivat liittyä toisiinsa. Lyhyesti: omalla kentällään vallakkaankin toimijan käsitys omasta toiminnastaan on Bourdieun mukaan illusorisessa suhteessa siihen, miten koko yhteiskuntarakenne toimii ja kehittyy. Tämä piiloinen suhde ei kuitenkaan Bourdieun mukaan tarkoita, että kentällä toimiminen pelkistyisi kokonaan vallitsevan valtajärjestelmän pönkitämiseksi.

Lukes, Bachrach ja Baratz, Bourdieu ja Foucault ovat esimerkkejä vallan ilmeisen ja piiloisen puolen käsittelystä. He esittävät valtatutkimukselle uuden menetelmällisen haasteen: millä tavalla olisi mahdollista kuvata vallankäytön kenttiä (ja median merkitystä niillä pelaamisessa) vallan toimijoiden näkökulmasta ja pyrkiä samalla näkemään ainakin jollain tavalla myös niihin vallan rakenteisiin, jotka eivät päivittäisessä vallankäytössä ole aivan ilmeisiä? Samalla heidän kehittelönsä asettaa tutkimukselle ainakin yhden minimivaatimuksen: kun tutkija pyrkii erittelyn avulla tekemään vallan piiloisia puolia näkyviksi, hänen on syytä ottaa huomioon se mahdollisuus, että itse analyysi ja sen tuottama tieto jää ehkä sekin tietyn (ainakin historiallisen) valtahorisontin sisään. Vaikka tämä on tärkeä vallan ”olemuksellisesta kiistanalaisuudesta” seuraava seikka, ajattelemme kuitenkin niin, että tutkimus on juuri piiloisen ja ilmeisen välisen rajan koettelemista ja yrittystä näin tiedostaa myös

vallan piiloisia mekanisme. Vaikka tutkimus samalla jossain mielessä ylläpitäisikin olemassa olevia valtasuhteita, sen redusoinen yksinomaan ”vallan rationalisoinnin tekniikaksi” olisi hyödytöntä ja liian yksioikoista. Itse asiassa Foucault’n oma työ on yksi monumentaalinen esimerkki nimenomaan yrityksestä muotoilla ja tiedostaa sitä, miten vallan piiloiset mekanismit toimivat.

Karkeasti yksinkertaistettuna kysymys siitä *missä* valta sijaitsee virittyy ainakin kahteen suuntaan. Yhtäältä vallan tutkija voi etsiä kohdettaan korostamalla yhteiskunnan vallitsevaa institutionaalista *rakennetta* tai kohdentaa huomionsa siihen, miten tämän rakenteen puitteissa valtaa käytetään konkreettisissa tilanteissa ja *toiminnassa*. Eliittiteoriassa lähtökohdaksi otetaan usein juuri rakenne ja sen pysyvyys, pluralismin näkökulmasta taas vain toiminnan ja todellisten päätöksentekotilanteiden kartoitus antaa tutkimukselle kovaa maata jalkojen alle. Toisaalta niin toimintaa kuin rakenteita voi eritellä enemmän tai vähemmän *tiedostettuina*: päätösten tekijöille ja niiden kohteina oleville ilmeisinä tai piiloisina seikkoina. Näistä kahdesta ulottuvuudesta saadaan avuksi nelikenttä, joka tiivistää tähänastista keskustelua (taulukko 2.1). Samalla voidaan pysähtyä arvioimaan, millaisiin kysymyksiin median ja vallan tarkastelussa näiden ulottuvuuksien yhdistelmät voisivat johtaa.

Taulukko 2.1. Vallan ulottuvuuksia.

	Valta toiminnassa	Valta rakenteissa
Ilmiselvä valta	Päätöksenteko (Pluralismi) <i>Median vaikutus päätösprosesseissa</i>	Käsitykset valtapääomista (Eliittiteoria) <i>Media valta-asemien kuvaajana ja legitimoijana</i>
Piiloinen valta	Rutiinit, habitukset <i>Mediarutiinit</i> <i>Median vaikutus rutiineihin</i>	Luokkarakenne Ideologia/hegemonia ”Ei-päätökset” <i>Media rationaalisuuden rajojen rakentajana</i>

1. Ilmeinen ja toiminnallinen valta. Jos valtaa ajatellaan ilmeisenä ja toiminnan tasolla, sen tutkimuksessa on kyse ennen muuta vallan konkreettisten seurausten tutkimuksesta. Tällöin valta näyttäisi olevan ”mitattavissa” tai arvioitavissa suunnilleen sen perusteella, kenen kanta ja missä määrin tulee päätöksenteon pohjaksi ja ohjaa tulevaa toimintaa. Median valta merkitsee tällöin sitä, missä määrin ja millä tavalla media osaltaan vaikuttaa osapuolten toimintaan ja heidän käsityksiinsä toistensa tavoitteista ja taktiikoista. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa painottuu erityisesti tämä kenttä. Median roolia tarkastellaan konkreettisissa päätösprosesseissa, ja sitä arvioidaan prosessien osallisten reflektoiden haastattelupuheen valossa. Tutkimuksemme lähtökohta on toiminnassa ja päätöksentekijöiden omassa näkökulmassa. Tältä tasolta kerätyn aineiston analyysin kautta pyrimme kuvaamaan median merkitystä ja suhteuttamaan tuloksia kuvion muihin kulmiin.

2. Ilmeinen ja rakenteellinen valta. Jos valtaa ajatellaan edelleen tiedostettuna mutta ennen muuta rakenteellisenä seikkana, kyse on erityisesti toimijoiden käytettävissä olevista valtaresursseista. Tästä näkökulmasta vallan tutkimusta on sen selvittäminen, miten paljon eri yhteiskunnalliset toimijat uskovat toisillaan olevan mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden kehitykseen (esimerkiksi käsitykset siitä, millä tavalla ministeriöiden johtaville virkamiehille on kertynyt monenlaisia vaikuttamisen välineitä ja miten näistä syntyy ”valta”, jonka olemassaolon muut tiedostavat ja ottavat huomioon). Median vallan arvioiminen tältä kannalta merkitsee sen pohtimista, miten media tukee tai horjuttaa käsityksiä eri tahojen vallan määrästä ja sen legitiimisyydestä. Sen lisäksi, että tutkimme median roolia tietyissä tapaustutkimuksissa ja niiden konkreettisessa toiminnassa, tämän tutkimuksen aineistosta voidaan tehdä paljon havaintoja siitä, miten eri toimijat näkevät toinen toistensa ”yleisen” valtapotentiaalin, miten he näkevät median valtapotentiaalin yleensä ja miten he näkevät median vaikuttavan muiden toimijoiden valta-asemiin. Nämä pysyviksi ymmärretyt asemat ja valtapotentiaalit kehystävät harkintaa yksittäisten asiakysymysten yhteydessä ja yksittäisissä päätösprosesseissa.

3. Piiloinen ja toiminnallinen valta. Jos valtaa tarkastellaan toiminnallisena mutta piiloisena tekijänä, huomio kohdistuu ennen muuta rutiineihin ja tottumuksiin, jotka asettavat toimijat tiettyihin suhteisiin keskenään. Rutiinit ja tottumukset voivat olla toiminnallisia (esimerkiksi toimittajien tavat olla tekemisissä lähteiden kanssa) tai ne voivat liittyä käsityksiin toisista toimijoista ja/tai todellisuudesta. Rutiinit voivat olla myös pitkälti sisäistettyjä (*habitus*). Median vallan tutkimuksen kannalta kyse on siitä, millaisia median kanssa toimimisen rutiineja eri toimijoilla on. Miten esimerkiksi eri sukupolvia edustavat toimittajat ovat suhteissa päättäjiin ja asiantuntijoihin, tai miten oletus median läsnäolosta vaikuttaa tapoihin, joilla eri toimijat ovat suhteessa keskenään? Piiloisen ja ilmeisen vallan raja on epäselvä, ja piiloisessa on kokonaan tiedostamattoman sijasta pikemminkin kyse totunnaisesta ja itsestään selväksi olettusta. Niinpä piiloisistakin ilmiöistä on mahdollista saada tietoa osallistuvan ja systemaattisen havainnoinnin lisäksi myös haastattelumenetelmällä. Tämän tutkimuksen aineistossa on paljon havaintoja ja kuvauksia siitä, millaisia tapoja, tottumuksia, rutiineja ja habituksia median ja erilaisten vallankäyttäjien vuorovaikutuspeleissä on läsnä. Haastatteluille ominainen reflektiivinen ote mahdollistaa tällaisten rutiinien tunnistamisen ja kuvaamisen siitä huolimatta, että haastateltavien omat kuvaukset tietysti ovat omalla tavallaan osittaisia ja valikoivia.

4. Piiloinen ja rakenteellinen valta. Kriittisen teorian perusajatus on nähdä yhteiskunta valtarakenteena, jossa erityisedut puetaan aina jollain tavalla yleisen edun kaapuun. Tämän tutkimuksen kannalta piiloinen ja rakenteellinen valta ei ole kaikkein keskeisintä. Se tulee esiin lähinnä viittauksissa esimerkkitapauksia kehystävään ideologiseen maastoon ja käsityksissä tähän kytkeytyvistä yhteiskuntapolitiittisista konsensusrakenteista. Puhuessaan erilaisten konkreettisten tapausten vaiheista tässä tutkimuksessa haastatellut ihmiset myös tuottavat kosolti aineistoa siitä, millainen

on se ”yhteisesti jaettu” todellisuus, jonka puitteissa ratkaisujen rationaalisuutta perustellaan. Medialla on – totta kai – keskeinen merkitys tämän jaetun todellisuuden tuottamisessa, popularisoimisessa ja muokkaamisessa.

Kevään ja syksyn 2007 kiista hoitajien palkkauksesta kuvaa hyvin sitä, miten monimutkaisessa ja dynaamisessa toimintaympäristössä vallankäyttäjät elävät ja miten monella tavalla media vaikuttaa. Tapaus antaa hyvän mahdollisuuden havainnollistaa median roolia taulukon 2.1 ulottuvuuksilla (laatikko 2.2.)⁸

Laatikko 2.2.

Hoitajien palkkakiista: ”ei-päätösten” ja rutiinien koettelua

Siinä missä innovaatioyliykipiston synnyttämisprosessissa vallankäyttäjät onnistuivat luomaan hetkeksi ajallisen julkisuudelta suojatun painekammion, hoitajien palkkakiistassa median huomio ja paine oli koko ajan korkea. Päätäjien kannalta media oli olennainen osa kiistan dynamiikkaa. Vaikka media ei alun perin kovin hyvin tarttunutkaan Kokoomuksen vaalikeskustelutäkyyn ”tasa-arvotuposta”, se otti hanakasti kiinni konkreettisista euromääräisistä lupauksista (500 euroa lisää palkkaa). Media rakensi aktiivisesti julkisuuden kautta myös sellaista vastakkainasetteluja, jotka itse päätöksentekijät halusivat kiistää (hallitus vastaa hoitajat). Haastattelumme osoittavat selvästi sitä, miten julkisuus vaikutti päätöksenteon prosessiin. Julkisuuden kautta syntyneet jaetut käsitykset (kuten se, että hoitajat tarvitsevat ja ansaitsevat muita suuremman palkankorotuksen) rajasivat selvästi neuvottelujen etenemistä.

Tilannekohtaisesti voi ajatella, että media myös selvästi vaikutti eri toimijoiden käsityksiin toistensa valta-asemista ja niiden haavoittuvuudesta. Kun osa mediasta lähti voimakkaasti kampanjoimaan politiikoiden lupaamisen moraalilla, oppositio lähti tukemaan tätä puhetta hanakasti. Voi hyvin ajatella, että oppositio ja hoitajien kannalta ainakin hetkellisesti hallitus näytti asiassa heikommalta kuin yleensä. Koko tapauksen kaarta tarkastellessa käy kyllä ilmi, että median ja oppositio moralisoiva vääntö ei pelin lopputulokseen kovin paljon vaikuttanut. Mutta tapauksen tiimoilta tehdyt haastattelut valaisevat hyvin sitä, millaiseksi eri tahot toistensa – ja median – valtapotentiaalin näkevät (ja miten yksien valta on mediasta riippuvaisempaa kuin toisten).

Kiinnostavaa hoitajatapauksessa oli, miten media joiltain osin poikkesi omista tottumuksistaan (tai antoi näin merkkejä uusien mediatottumusten syntymisestä). Lähtemällä kampanjoimaan voimakkaasti hoitajien puolesta

8 Hoitajakiistaa koskeva analyysi esitetään luvussa 5.

poliitikkojen (Kokoomuksen) lupauksiin vedoten esimerkiksi Iltalehti selvästi normaalirutiineista poiketen ”haastoi” päätöksentekijöitä ja liittoutui hoitajien vaatimusten taakse. Moraalisen latauksen mahdollistanut pelitilanne syntyi ehkä ennen muuta sen takia, että poliitikot vaalikamppailun aikana (Tehyn lobbaamina) hieman irtautuivat työmarkkinoiden vanhoista ”pelisäännöistä”: nousukauden ja tukevan valtiontalouden lumossa valtiovaltaa luvattiin osalliseksi työmarkkinapöytään ja julkisen alan korotusten ajateltiin voivan poiketa vanhasta ”vienti määrää kehykset”-periaatteesta. Tämän periaatteen kunnioittaminen on esimerkki Bachrachin ja Baratzin kuvaamasta ”ei päätöksestä”, jota tällä kertaa – joskin melko laihoihin tuloksin – yritettiin tuoda päätöksenteon ja siten ilmiselvän vallankäytön piiriin.

Vaalipuheet avasivat moralisoivan ”lunastamisen” vaatimuksen, jolla media saattoi asiaa kehystää – ja jonka avulla se saattoi tulla asiassa hetkellisesti osalliseksi (kampanjoida). Sinänsä itse päätöksenteon rutiineihin media ei näytä tapa-uksessa juurikaan vaikuttaneen. Ja vaikka hallitus joutui tiukkaan puristukseen, sen pakkohoitolain yhteydessä avaama toinen moraalinen kehys (työselkkaus vaarantaa henkiä) veti lopulta myös median takaisin ruotuun. ■

2.3. Vallan institutionaalinen differentioituminen (Mihin eri toimijoiden valta perustuu?)

Ajatus vallan lajien eriytymisestä on ainakin modernin yhteiskuntateorian mittainen. Esimerkiksi demokratiateoriassa on Montesquieun vallanjako-opista ja 1700-luvun vallankumouksista lähtien elänyt ajatus, että valtaa voidaan ja pitää ”jakaa” erilaisiin lajeihin niin valtion sisällä (lainsäädäntöön, toimeenpanoon ja tuomiovaltaan) kuin julkisen ja yksityisen sfäärin välillä. Yleensä demokratian teoriaa ja malleja kehitellessä on vallan eri lajien erottelulla tavoiteltu demokraattista tasapainoa (pluralismin hengessä). Median vallan suhteen tämä perinne on edelleen yksi keskeinen resurssi. Lehdistön ja median vapauden ja itsenäisyyden on ajateltu olevan tärkeä osa vallanjakoa, ja lehdistön käyttämä ”julkisuuden” valta on pyritty erottamaan jollain tavalla omakseen, tai ainakin on pyritty turvaamaan sen itsenäisyyttä suhteessa muihin yhteiskunnallisen vallan muotoihin.

Marxilaisessa traditiossa taas vallan viimekätinen resurssi on pääoma. Gramsci (Machiavellilta lainaten) erotti toisistaan repressiiviset (väkivaltaan tai sen uhkaan perustuvat) ja hegemoniset (suostutteluun perustuvat) valtiokoneistot, joiden toiminnan resurssit eroavat toisistaan (Gramsci 1979, 1982; Althusser 1984). Marxilaisen ajatuslinjan tarkoitus on ymmärtää, miten eri instituutiot (kuten uskonto, tiede, politiikka) viime kädessä palvelevat taloudellisen vallan epätasa-arvoisen jakamisen tavoitteita. Perinteisessä sosiologiassa modernin yhteiskunnan differentioitumiske-

hityksen teoreetikot taas näkivät, että erilaisten instanssien toiminta nojaa tiettyjen ongelmien ja erikoistuneiden tehtävien ratkaisemiseen. Ajatus tällaisesta eriytymisestä pitää sisällään myös idean erikoistuneiden toimijoiden vähintäänkin suhteellisesta *itsenäisyydestä*. Eri instansseilla on yhteiskunnan monimutkaistumisen ja sen vaatiman differentioitumiskehityksen takia hallussaan sellaista erilaistunutta taitoa, tietoa tai asemia, joka takaa heille vaikutusvaltaa. Vallan ”jakautumista” voikin tarkastella myös näin avautuvan ”institutionaalisen pluralismin” näkökulmasta. Tältä kannalta kyse ei ole niinkään erilaisten ihmisryhmien tai luokkien välisestä vallanjaosta vaan yhteiskunnan organisoitumiseen ja sen järjestelmään sisään rakentuneesta erilaisten asemien ja niihin kasautuvien resurssien ja kykyjen kuviosta. Asiantuntijalla on yhdenlaista valtaa, toimittajalla toisenlaista, poliitikolla kolmannen kaltaista jne.

Yhden lähtökohdan vallan eri muotojen tarkastelulle tarjoaa John B. Thompson,⁹ joka tiivistää pitkää teoriaperintöä jakamalla vallan neljään lajiin: taloudelliseen valtaan, poliittiseen valtaan, pakkovaltaan ja symboliseen valtaan.

Taulukko 2.2. Vallan lajeja ja niiden resursseja Thompsonin (1995, 17) mukaan.

Vallan muodot	Resurssit	Paradigmaattiset instituutiot
Taloudellinen valta	Materiaaliset ja rahan resurssit	Talouden instituutiot (esim. kaupalliset yritykset)
Poliittinen valta	Auktoriteetti	Poliittiset instituutiot (esim. valtiot)
Pakkovalta (erityisesti sotilaallinen valta)	Fyysinen voima, Aseellinen voima	Pakkolaitokset (etenkin armeija, mutta myös poliisi, rangaistuslaitokset)
Symbolinen valta	Informoinnin ja viestinnän keinot	Kulttuuriset instituutiot (esim. kirkko, koulut ja yliopistot, mediateollisuus)

Taulukon avaaman ajatuksen mukaan eri toimijoilla – riippuen heidän institutionaalisesta sijoittumisestaan – on käytössä *erilaisia* valtaresursseja tai keinoja, kun he kamppailevat päätöksistä tai yhteiskunnan suunnasta. Näin ajatellen yhteiskunta muodostuu erilaisista instituutioista ja niiden hallitsemista tehtävistä tai toimialoista. Talouden, auktoriteetin, pakottamisen ja symbolisen hallinnan keskinäiskuvio antaa kuvan siitä, millainen on vallan karkea dynamiikka instituutioiden kesken. Kuten jo edellä kävi ilmi, voi ajatella, että eri resursseihin nojaavat epäsymmetriset sosiaaliset suhteet konstituivat toimijoiden suhteitakin eri tavalla. Tämä auttaa alustavasti kiinnittämään huomiota juuri median ja viestinnän erityiseen rooliin. ”Symbolisen vallan” käsite luo tilaa sen selvittämiseksi, millä tavalla sitä hallinnoivat instituutiot – media niiden joukossa – osallistuvat vallan kokonaiskuvion toteutumiseen (Thompson 1995, 268).

⁹ Thompsonin virikkeet tässä nelijaossa ovat ennen muuta Giddens (1985) ja Mann (1986; 1993).

Kuten muutkin esittämämme erottelut, tämäkin kuvio auttaa kohdentamaan kysymyksiä, mutta samalla se myös muistuttaa, että – koska valta on myös yleinen kokonaisresurssi (ks. luku 2.1) – eri vallan muodot vaikuttavat toisiinsa. Voimme siis kohdentaa huomiomme symboliseen valtaan ja erityisesti median rooliin sen dynamiikassa, mutta samalla muut vallan muodot (taloudellinen ja poliittinen ennen muuta) on otettava huomioon sitä kehystävinä voimina.¹⁰

Thompsonin avaamaa kuviota voi myös pyrkiä työstämään eteenpäin. Ensiksi, etenkin tässä työssä, jossa tarkastelun kohteena ovat päätöksenteon järjestelmät monimutkaisessa, jälkimodernissa yhteiskunnassa, tuntuu poliittisen vallan kategoria tarpeettoman laajalta. Kompleksisten yhteiskuntien hallintojärjestelmien sisällä voi erottaa erilaisia toimijasektoreita, jotka käyttävät hieman eri tavoin ”auktoriteetin” pääomaa. Vaikka esimerkiksi hallintovirkamiesten ja poliitikkojen valtapääoma tavallaan onkin tätä samaa ”poliittista” laatua, siinä on myös eronsa, joka johtuu toimijoiden erilaisesta asemasta.

Toisaalta, hallinnon järjestelmien kokonaisuudessa selvästi poliittinen ”auktoriteetti” kuvaa vain osaa käytetystä vallasta. Tässä keskeistä on yhtäältä se, miten suoranaiset käskyvaltasuhteet on kulloinkin järjestetty, mutta toisaalta se, millaiset piiloisemman vallan muodot kehystävät käskyvallan käyttöä. Mann tekee tältä kannalta hyödyllisen erottelun auktorisoituun ja diffuusiin valtaan:

Auktorisoitu valta (authoritative power, käskyvalta) edustaa ryhmien ja instituutioiden aktuaalista tahtoa. Sen puitteissa annetaan käskyjä ja tietoisesti totellaan. Diffuusi valta taas leviää spontaanimmalla, tiedostamattomammalla ja hajautuneemmalla tavalla koko populaation läpi ja johtaa samankaltaisiin sosiaalisiin käytäntöihin, joissa valtasuhteet toteutuvat, mutta joissa ei ole kyse näkyvästä käskemisestä. (Mann 1986, 8)

Vallan institutionaalistuminen on vain osa sen rakenteellista luonnetta. Resurssien lisäksi tarvitaan myös infrastruktuuri, jolla valtaa välitetään. Valtainstituutioiden kyvykkyyden ja tehokkuuden kannalta Mann erottaa kaksi toisistaan riippuvaista mutta erillistä rakennetta. Auktorisoidun vallan kannalta keskeistä on yhteiskunnan *logistinen rakenne* (käskyjen välittäminen). Diffuusi valta puolestaan nojaa *universalistiseen rakenteeseen*. Kun käskyvalta perustuu enemmän tottelemiseen (ja vallan kohteet enemmän tai vähemmän laskelmoiden hyväksyvät oman tottelemisensa), universalistinen rakenne viittaa sellaiseen ”suurempaan järjestykseen”, jonka osana yksittäiset paikalliset tavat, teot ja päätökset saavat perustelunsa ja merkityksensä. Universalistiset rakenteet ovat tietysti vallan kannalta aivan olennaisia: niihin viittaamalla tai niihin perustuviin oletuksiin nojaamalla logistisen rakenteen välittämät yksittäiset päätökset ja määräykset voidaan tarvittaessa perustella. Vallassa ei siis ole kyse pelkästään rajoittavasta kontrollista ja käskytyksestä. Kyse on myös luovasta

¹⁰ Sama pätee, jos huomio kohdistetaan politiikkaan, talouteen tai vaikka väkivaltakoneistoihin.

ja pragmaattisesta toiminnasta, jossa etsitään samanmielisiä, luodaan koalitioita ja kehitetään ideoita, jotka oikeuttavat vallankäyttöä ja toimivat sen perusteina sekä kutsuvat uusia liittolaisia (Heiskala & Kantola 2009, 11). Foucault'n teoria hallinnoimisen kulttuurista tai järjestelmästä (governmentality) (Foucault 2000 [1978], 218–220) tavoittelee tästä nyansoitua ymmärrystä. Se kuvaa puhuttelevasti, miten eri instituutioiden ja niille ominaisten valtaresurssien merkitys vaihtelee historiallisesti. Ajatus universaaleista rakenteista, niiden muuttumisesta ja niiden merkityksestä vallankäytön järjestelmien (tietoisessakin) muuttamisessa onkin koko valtajärjestelmän kannalta tärkeä, ja palaamme siihen luvussa 2.4.

Myös symbolista valtaa kannattaa pysähtyä miettimään hetkeksi. Etenkin kun pohditaan median valtaa ja tämän vallan suhdetta muihin vallan muotoihin ja pääomiin, voi symbolisen vallan käsitteen sisällä virittää tärkeitä erotteluja. Näitä on yhteiskuntateoriaan syntynyt ennen muuta niin sanotun lingvistisen käänteen jälkeen. Esimerkiksi Habermasin kehittämän *kommunikatiivisen toiminnan teorian* pohjalla on ajatus, että (ainakin) osa symbolisesta toiminnasta – erityisesti ns. propositio-naalisesti differentioitunut luonnollinen kieli ja sen varassa tapahtuva ajatusten ja argumenttien vaihto – nojaa sellaiseen perustaan, jolta käsin muiden vallan muotojen ja niiden vaikutusten *yhteinen kriittinen tarkastelu* on mahdollista (Habermas 1984; 1987). Habermas esittää tällaisen potentiaalin kehityksen historiallisena differentiaation prosessina, jossa symbolinen toiminta voi osittain itsenäistyä suhteesta muihin vallan muotoihin (Habermas 1971). Toisaalta symbolisen toiminnan ja muun yhteiskunnallisen valtarakenteen suhteen kriittistä potentiaalia on teoretisoitu myös maltillisemmin. Esimerkiksi Bourdieun kehittämässä niin sanotussa *kenttäteoriassa* erilaisille symbolisen toiminnan kentille – kuten taiteelle tai journalismille – syntyy suhteellista itsenäisyyttä ja autonomiaa, mutta samalla niiden dynamiikkaa lopulta hallitsevat muut vallan (talouden ja politiikan) muodot (Bourdieu 1979; 1998). Bourdieu siis korostaa symbolisen toiminnan kontingenttia ja monimutkaista kamppailu- ja peliluonnetta, mutta hän näkee pelin sääntöjen muotoutuvan viime kädessä muiden vallan muotojen ja pääomien luomassa voimakentässä. Kun tässä tutkimuksessa huomion kohteena on ennen muuta media ja sen valta, on selvää, että symbolisen vallan käsitteen erottelukykyinen työstäminen on olennaisen tärkeää. Otamme tämän kysymyksen siksi lähempään ja yksityiskohtaisempaan tarkasteluun luvussa 3, kun avaamme *medioitumisen* käsitettä.

Joka tapauksessa, vallan lajien ja niiden eriytymisen idean kautta virittyy esiin tärkeitä kysymyksiä vallankäytöstä yleensä ja median roolista sen mekanismeissa.

1. Mikä on se ”kokonaisuus”, jonka puitteissa yhteiskunta differentioituu eri toimintasektoreiksi ja niille ominaisiksi valtaresursseiksi? Suurta osaa yhteiskuntateoriaa ohjaa tässä melkein vaistonvarainen ajatus ”kansakunnasta”. Kansallisvaltioissa vallan eri muodot ovatkin näkyvästi ”neuvotelleet” suhteistaan ja historiallisesti sovittuneet keskenään niin, että ajatus on ollut mielekäs. Voi sanoa, että juuri kansallisvaltion ja sen todellisten tai illusoristen demokratisoitumisprosessien myötä vallan kokonaiskuviot on jollain tavalla tasapainottunut niin, että vallan instituutiot

ovat legitimoineet toisiaan – ja siten tuottaneet oikeutusta koko ”yhteiskunnan” valtarakenteelle. Samalla on kuitenkin hyvä pitää mielessä, että erilaisten vallan muotojen resurssit eivät mitenkään luonnostaan tai kokonaan rajaudu ”valtion” tai ”kansakunnan” sisään (Mann 1986). Kansallisvaltio on ”vain” yksi historiallinen kehys, joka on nivonut yhteen erilaisissa verkostoissa toimivien ihmisten toimintahorisonttia. Median kannalta ajatus yhteiskunnan kansallisesta kokonaisuudesta on erittäin tärkeä. Moderni media – ja kaikki kiistely sen liiasta, sopivasta tai liian vähästä vallasta – on oikeastaan aina toteutunut kansallisvaltion ajatuksen sisällä. Median ”tasapuolisuus” tai sen ”ammattimaisuus” tai sen ”kriittisyys” palautuu näissä keskusteluissa (aina) viime kädessä sen kykyyn edustaa kansaa ja tuottaa ”yleisen edun” kannalta parasta mahdollista julkisuutta.¹¹ ”Kansakunta” jonkinlaisena kuvitteellisena yhteisönä (Anderson 2006) tai sosiaalisena kuvitelmana (Taylor 2004) on siis olennainen osa median ”symbolisen vallan” perustaa. Kansallisvaltion idea – ja yhteisen kansallisen kohtalon kautta argumentointi – on avainkohta median ”itsenäisyyden” argumentaatiossa. Median pääoman erittelyn kannalta on tärkeää nähdä, että kansakunta ideologisena käsitteenä on tämän symbolisen vallan tuottamisen yksi kivijalka. Tämä tarkoittaa myös sitä, että vaikka median vallan pohdintoissa epäilemättä on omat ylikansalliset piirteensä ja lainalaisuutensa, on tutkimus median vallasta modernissa yhteiskunnassa aina jollain tavalla ankkuroitava kansalliseen kontekstiin sekä poliittiseen ja institutionaaliseen historiaan ja tilanteeseen.

2. Millaisia ovat vallan resurssien (ja niitä mobilisoivien instituutioiden tai verkostojen) keskinäisen voimasuhteet? Perinteinen yhteiskuntateoria antaa ainakin kahdenlaisia vastauksia. Marxilaisessa perinteessä taloudellinen pääoma on ”viimekätistä”. Sen hallinnalla voi hankkia myös muita valtaresursseja, vaikkapa ostamalla aseita tai julkisuutta. Toinen näkökulma puolestaan korostaa, että ”viimekätistä” valtaresurssia on sen hallitseminen, miten ihmiset tekevät omasta elämästään mielekästä.¹² Näin ideologisten tai symbolisten vallankäytön keinojen avulla voisi merkittävästi vaikuttaa muita resursseja kontrolloivien tahojen tai instituutioiden toimiin – esimerkiksi vaikuttamalla siihen, mitä ihmiset haluavat ostaa tai kouluttamalla heidät uhrautumaan kansakunnan tulevaisuuden puolesta. Median kannalta vallan resurssien jaotteluyritykset ohjaavat kysymään, millainen on median käyttämän ”symbolisen vallan” suhde muihin vallan resursseihin. Ajatus vallan eri resursseista auttaa myös kysymään, tarkoittaako median ”itsenäistyminen” valtion ja politiikan auktoriteetista pelkästään sitä, että siitä on tullut taloudellisen vallan jatke, vai sisältyykö mahdolliseen median vallan kasvuun myös sellaisten valtaresurssien merki-

11 Teoriassa voisi tietysti ajatella, että median arviointi palautuisi myös muualle: esimerkiksi sen kykyyn edustaa niitä tai näitä universaaleja periaatteita ja arvoja. Mutta ainakin alustavasti tekee mieli sanoa, että jos media imee valtaansa tällaisista lähteistä, sen on silti jollain tavalla onnistuttava esittämään, että nämä arvot tai periaatteet viime kädessä palvelevat ”kansan” etua.

12 Tätä korostaa osa Weberin teoriasta. Tuoreempi versio on esimerkiksi Alexander (2008).

tyksen kasvua, jotka eivät palaudu talouden logiikoihin.¹³ Jos ja kun otamme todesta sen mahdollisuuden, että ”symbolisen vallan” merkitys yleisesti on lisääntynyt, on tätä varsin yleistä kategoriaa syytä eritellä tarkemmin. Jotta saataisiin tarkempi ja problematisoidumpi kuva ”median vallasta” tai median merkityksestä vallan peleissä, on tärkeää erottaa toisistaan yleinen ”symbolinen valta” ja sen käyttämisen välineille (kuten medialle) erityiset vallan lajit ja tekniikat.

3. Miten eri valtaresurssien merkitys yhteiskunnassa on muuttunut? Kertomus modernin yhteiskunnan differentiaatiokehityksestä, jossa eri instituutiot ikään kuin itsenäistyvät hoitamaan omia tehtäviään, herättää kysymyksen symbolisen vallan merkityksen kehityksestä suhteessa muihin valtaresursseihin. Thompsonin käsitys on, että modernin yhteiskunnan kehitykseen kuuluu olennaisesti juuri se, että median ja symbolisen vallan jollain tavalla itsenäinen, eli muihin vallan muotoihin palautumaton, merkitys kasvaa. Symbolinen valta ei tietenkään sellaisenaan korvaa muita vallan resursseja. Silti voi hyvin ajatella, että kommunikaation tekniikoiden kehittyessä ja niin sanottujen immateriaalisten tuotteiden taloudellisen merkityksen kasvaessa symbolisen vallan resurssien hallinnasta tulee entistä tärkeämpi osa myös niiden instituutioiden toimintaa, jotka pääosin toimivat muiden resurssien varassa.¹⁴ Medioitumista koskevassa keskustelussa on kyse juuri tästä. Median (kasvavaa) merkitystä onkin arvioitava ainakin a) tarkastelemalla *institutionaalisia* suhteita, siis sitä, millä tavalla eri valtaresursseihin nojaavat instituutiot suhteutuvat mediaan institutiona ja miten media vaikuttaa muiden instituutioiden välisiin suhteisiin ikään kuin kolmantena osapuolena, b) tarkastelemalla vallan ja päätöksenteon *verkostoituneita* suhteita, siis sitä, millä tavalla media vaikuttaa erilaisten päätöksentekoprosessien ja niissä toimivien tahojen välisiin suhteisiin ja c) pohtimalla miten median vaikutus näissä institutionaalisissa suhteissa perustuu sellaisiin resursseihin, joita muut instanssit eivät hallitse ainakaan yhtä laajasti kuin media.

Vallan eri lajien erotteluinen toisistaan ja niiden suhteiden analysointi on siis median vallan tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Näitä ja etenkin symbolisen vallan rajoihin liittyviä kysymyksiä voi havainnollistaa esimerkkitapauksellamme poliisin valtaoikeuksista. Etenkin Smash Asem -mielennäyttö on osuva esimerkki siitä, millaista dynamiikkaa eri toimijat symbolisen vallan kentillä pyrkivät käyttämään (laatikko 2.3).¹⁵

13 Näin voi olla esimerkiksi siinä tapauksessa, että median valta-asema nojaa yhtä aikaa sekä talouden että politiikan resursseihin. Tällöin median itsenäisyys syntyisi sen kyvystä pelata kahta peliä ja olla redusioitumatta kumpaankaan. Toisaalta voi herättää kysymyksen, onko viestinnässä itsessään jotain sellaista potentiaalia, joka luo medialle toimintapohjaa ja jossain määrin itsenäistä valta-perustaa talouden ja politiikan valtakeskusten ulkopuolelle. Tätä kysymystä pohdimme luvussa 3 rinnastamalla Bourdieun ja Habermasin käsityksiä viestinnästä.

14 Samalla tällainen mahdollinen medioitumiskehitys edustaa kiinnostavasti de-differentiaation mahdollisuutta. Varsinaiset media-instituutiot ja muut instituutiot lähenisivät näin uudelleen toisiaan, kun eri sektoreilla aletaan soveltaa symbolisen vallan hallinnoimiseksi samankaltais-tuvia viestintä-ammattillisia käytäntöjä.

15 Poliisin valtaoikeuksia ja Smash Asem -mielennäytöstä koskeva analyysi esitetään luvussa 7.

Laatikko 2.3.**Poliisin valtaoikeudet ja Smash Asem -mielenosoitus: vallan eri lajit**

Helsingissä taidemuseo Kiasman edustalla syksyllä 2006 pidetty Smash Asem -mielenosoitus esimerkittää kiinnostavasti symbolisen vallan suhteita muihin vallan lajeihin. Koko mielenosoitusta ja sen logiikkaa – jossa mielenosoittajat kieltäytyivät puhumasta julkisuudessa ja selittämästä tekojaan – voi pitää reaktiona ja kommenttina siihen, että julkisuus ja julkinen puhe ovat alisteisia poliittiselle ja taloudelliselle vallalle. Vallan sulkema ja dominoima julkisen puheen tila ja sen järjestys on vain rikottava. Pelkkä huomion ja epäjärjestyksen tuottaminen on tässä mielessä merkittävä teko. Tämän logiikan ohjaamana syntyy näytöksellistä, speaktaakkelinomaista toimintaa, jonka ei ole tarkoituksaan puhutella – sen paremmin vallankäyttäjiä kuin mediaa seuraavaa suurta yleisöäkään – sisällöllisin argumentein. Tavoitteena on ensinnä ja viimeksi oikeastaan pelkkä huomio, yleisön synnyttäminen. Samalla speaktaakkelin virittämisen tarkoitus on tietysti myös sitoa vastapuoli siinä ehdotettuun logiikkaan. Smash Asem -uutisointia ja poliisin näyttävää toimintaa voikin tältä kannalta pitää hyvänä esimerkkinä siitä, miten mielenosoittajien pyrkimys onnistuu: poliisi ja vallitseva valtarakenne itse ryhtyvät mukaan näyttävään toimintaan ja paljastavat – jos ajatusta jatketaan riittävät pitkälle – että vallitsevan järjestyksen viimekätisenä takuuna on valtiovallan monopolisoima väkivalta.

Speaktaakkelin perusasetelmasta ja sen mobilisoimasta ei-argumentoivasta symbolisesta valtakamppailusta kumpuaa kyllä toisenlaisiakin symbolisen vallan piirteitä. Koska poliisin toiminta ja sen käyttämä voima ovat viime kädessä monopolisoituja, niiden on myös pystyttävä jollain tavalla esittämään itsensä oikeutettuina. Tässä mielessä tapauksessa esiin tuleva poliisin yhtenäinen tiedotusstrategia – poliisin virittämät odotukset yhteenotosta ja etukäteen viritetyt poliittisten päättäjien kommentit – kuvaa sitä, millaisen perustelu- ja rationalisointiponnistuksen valtajärjestelmä omalle kannalleen mobilisoi. Tämä argumentaatio on voimakkaasti sulkeutuvaa eikä erityisen kriittistä.

Median roolin suhteen tapaus kuvaa kiinnostavasti ainakin kahta seikkaa. Yhtäältä media itse joutui kuvaamansa speaktaakkelin osapuoleksi, mikä oli omiaan lataamaan kriittisyyttä poliisin toimia kohtaan. Siitä huolimatta uutisjulkisuus jäi pitkälti virallisten toimijoiden (poliisin ja poliitikkojen) haltuun. Sen sijaan median ja journalismin pyrkimys monipuolisempaan ja kriittisempään rationalisointiin – erilaisten näkökulmien avaamiseen, poliisin toiminnan oikeutuksen kyselemiseen, jne. – tuli paremmin esiin mielipidemateriaalissa (sekä siinä, mitä toimittajat itse tuottivat, että siinä, jolle avautui tilaa lehdistä muuten).

Viimein mielenosoitus avaa myös yhden uudenlaisen ja kiinnostavan medi-
oitumisajan näkökulman. Tietoisena median taipumuksesta uutisoida tämänkaltaisista speaktaakkeleista lähinnä vastakkainasettelut (eikä argumentteja) ja

tietoisena siitä, että mielenosoituksen ”järjestäjät” eivät aikoneet lähteä mukaan keskusteluun, eräät kansalaisyhteiskunta-aktivistit pyrkivät aktiivisesti mukaan konfliktin tulkitsemiseen ja rationalisoimiseen. Heidän toimintansa kuvastaa yritystä ottaa käyttöön sitä symbolisen vallan rationaalista ja kriittistä potenti-
aalia, joka muilta osapuolilta jäi speaktaakkelin logiikan varjoon. ■

2.4. Valta 2000-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa

Suomalaisesta yhteiskuntakehityksestä voidaan paikantaa murroskohtia, jotka ovat koko vallankäytön ja päätöksenteon järjestelmän kannalta olennaisia. Tällaisissa murroskohdissa voi Michael Manniin tukeutuen sanoa, että niissä sekä yhteiskunnan logistinen että universalistinen rakenne ovat muuttuneet.¹⁶ Näiden ”kansallisten” murroskohtien tunnistaminen ja selittäminen nojaavat usein valtiota laajemman valtahoristontin tarkasteluun. Esimerkiksi Raimo Väyrynen (1999, 3–5) erottaa kolme tällaista murroskohtaa.¹⁷ Ensimmäinen liittyi 1860-luvulla käynnistyneeseen teollisen kapitalismin läpimurtoon ja ulkomaankaupan aktivoitumiseen, joskin talouden painopiste oli edelleen kotimarkkinoilla. Toinen murros ajoittuu 1950- ja 1960-luvuille, jolloin teollisuus vahvistui ja alkoi luoda pohjaa hyvinvointivaltion perustamiselle sekä julkisen ja yksityisen palvelusektorin vahvistumiselle. Kolmas murros ajoittuu 1990-luvun vaihteeseen. Murrokselle oli ominaista voimakas kansainvälistyminen, markkinoiden ensisijaistuminen sekä tietoteollisuuden läpimurto. Murroksen keskeisiä elementtejä olivat rahamarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla ja tätä 1990-luvun alussa seurannut syvä taloudellinen lama.

Yhden tulkinnan mukaan 1980-luvun lopulle vallinneen, hierarkkiseen sopimiseen ja toistuviin devalvaatioihin nojanneen, ”suljetun sopimustalouden” keinoin ei menestyksellinen osallistuminen avoimeen maailmantalouteen ja Euroopan integraatioon olisi enää onnistunut. Tästä näkökulmasta 1990-luvun lama oli globalisaatioon soveltumattoman suljetun sopimustalouden kriisi. (Väyrynen 1999, 19.) Toisen tulkinnan mukaan kyse oli ideologisemmasta siirtymästä, jossa olennaista oli 1960-luvulla solmitun hyvinvointivaltiollisen yhteiskuntasopimuksen purkautuminen ja sitä seurannut ”kilpailukykyvaltion” tai ”valmentajavaltion” rakentuminen (Heiskala & Luhtakallio 2006; Heiskala & Kantola 2009). Omaksuttiinpa kumpi tulkinta tahansa, murroksen piirteiksi on tunnistettu markkinoiden ja yrityssektorin yhteiskunnallisen merkityksen kasvu, puolueiden välisten ohjelmallisten vastakkaisuuksien lientyminen, virkamies- ja asiantuntijasektorin strategiatyön voimistuminen ja sen merkityksen kasvu sekä viestinnän ja median roolin korostuminen ja

¹⁶ Ks. edellä luku 2.3.

¹⁷ Ks. myös Alasuutari (1996).

fragmentoituminen (Väyrynen 1999; Kantola 2002b; Ruostetsaari 2003; Heiskala & Luhtakallio 2006; Heiskala & Kantola 2009).

Uuden yhteiskuntapoliittisen valtalinnan syntymisen taustalla oli aito kysymys siitä, miten 1990-laman jälkeen luodaan uudelleen edellytyksiä työllisyydelle ja hyvinvointivaltiolle palveluille. Tässä keskeiseksi iskusanaksi tuli kilpailukyky. Valtion tehtäväksi katsottiin olosuhteiden luominen sellaisiksi, että elinkeinoelämä kokee Suomen houkuttelevaksi toimintaympäristöksi, kykenee täällä kilpailukykyiseen liiketoimintaan, tuottaa näin työllisyyttä ja vaurautta sekä luo samalla veropohjaa myös julkisille hyvinvointipalveluille ja tulonsiirroille.

Kilpailukyky sinänsä ei silti ole mitenkään uusi asia, vaan se on ollut suomalaisen elinkeino- ja talouspolitiikan keskeinen tavoite viimeistään vuonna 1961 solmitusta Efta-sopimuksesta lähtien. Heiskalan (2006, 10–11) mukaan olennaista 1990-luvun alun murroksessa onkin se, että ennen murrosta kilpailukyvyn saavuttamisen keinot ammennettiin hierarkkisista rakenteista, sääntelystä ja pyrkimyksestä keskitettyyn suunnitteluun. Vasta näistä keinoista luopuminen teki mahdolliseksi, että suuntautuneisuus kilpailukykyyn levisi koko yhteiskuntaan. ”Kilpailusta” tuli paitsi tapa puhua valtioiden välisistä suhteista myös valtion sisäisen universalistisen järjestyksen logiikkaa ohjaava tekijä. Valtioiden välisessä globaalissa kilpailutaloudessa ajateltiin pärjättävän vain niin, että kilpailun eetos kyllästää kaikkea yhteiskunnallista toimintaa. Kulttuurin ja toimintatapojen muutos onkin ollut varsin läpikäyvä yhteiskunnan eri sektoreilla. Elinkeino- ja talouspolitiikassa keskeiseksi tavoitteeksi on omaksuttu Suomen tekeminen houkuttelevaksi sijaintipaikaksi erityisesti korkean teknologian yrityksille (Väyrynen 1999, 105). Kansallisen innovaatiopolitiikan¹⁸ nimissä elinkeinoelämän kilpailukykyä on tuettu myös suuntaamalla entistä enemmän julkista rahaa yritysten tutkimus- ja kehitystyöhön. Tässä taustalla tietysti on ajatus, että innovaatioita tuemalla tuetaan kilpailukykyä, mikä puolestaan on edellytys sille, että yritykset voivat työllistää ja rahoittaa julkisia palveluja.¹⁹ Finanssipolitiikassa on 1990-luvun puolesta välistä lähtien tähdätty erityisesti tuloverotuksen keventämiseen, mitä sitäkin on perusteltu sen työllisyyttä ja kulutuskysyntää lisäävillä vaikutuksilla. Julkishallinnossa on pyritty tuottavuuden kohentamiseen omaksumalla yritysmallin toimintata-

18 Tutkimushaastattelujemme kuluessa valmisteltiin kansallista innovaatiostrategiaa (<http://www.innovaatiostrategia.fi/>) [haettu 4.7.2009]. Osa haastateltavistamme osallistui innovaatiostrategian valmisteluun.

19 On kuitenkin epäselvää, kuinka tuottavaa julkisen rahan sijoittaminen tutkimus- ja kehitystoimintaan lopulta on. Kuten Heiskala ja Kantola huomauttavat, uusien, taloudellisesti tuottavien innovaatioiden tukeminen on helpommin sanottu kuin tehty. Kun kansallisen tason innovaatiostrategiassa tavoitteet ovat väistämättä laajoja ja epämääräisiä ja jaettavat summat suuria, raha voi ohjautua tehottomiin tarkoituksiin. Vallankäytön näkökulmasta tämä voi merkitä sitä, että ne, joilla on vahvimmat asemat, voivat myös parhaiten varmistaa itselleen osuuden julkisesta rahoituksesta. (Heiskala & Kantola 2009, 13.) Jollain tavalla elinkeinotoiminta ja hyvinvointivaltion rahoitus pohja Suomessa olisi kuitenkin kyettävä turvaamaan. Jos julkisen rahan syyttäminen innovaatioiden tukemiseen on tehotonta, olisi vakavasti mietittävä, mikä olisi tälle vaihtoehtoinen toimintatapa. Globalisoituvan talouden kehitys kun kuitenkin on aito haaste suomalaiselle elinkeinotoiminnalle, sen kilpailukyvyille ja sen myötä työllisyydelle ja elintasolle.

poja, ainakin näennäisesti markkinamekanismiin perustuvia ohjausmenetelmiä sekä ulkoistamalla ja kilpailuttamalla aiemmin julkishallinnon itse tuottamia palveluja.

Puoluepolitiikassa 1990-luvun murros on näkynyt jonkinasteisena sosialistisen ja porvarillisen leirin lähentymisenä. Vaikka puolueiden retoriikassa ja niiden harjoittamassa politiikassakin on edelleen eroja, lamanjälkeisten hallitusten politiikka on puoluekokoonpanosta riippumatta ollut hyvin samansuuntaista: tuloveroja on kevennetty, innovaatiost strategiaan on uskottu, julkisia palveluja on pyritty turvaamaan omaksumalla yritysten toimintamalleja, ja ylipäätään ”rakenteellisesta kehittämisestä” on luotu omaa byrokralohkoaan entisten sisälle ja lomaan.

Politiikan luonteen ja logiikan muutoksia voi ymmärtää laajasti ”jätkimodernin” yhteiskunnan synnyn kautta. Näyttäisi siltä, että yhteiskunnan hallinnointi aiemman kaltaisilla laajoilla kollektiivisilla ja rakenteellisesti melko pysyvillä identiteeteillä ei enää toimi, ja tilalle on tullut uusi hallinnon ja hallinnoinnin dynamiikka. Tässä uudessa ”individualistisessa” ja ”sekularisoituneessa” mallissa vallan toimintamekanismit ovat ainakin osin toisenlaisia, ja juuri kilpailun idean läpikotainen (ei vain valtion tason) sisäistäminen on uuden järjestyksen yksi ydinaines. Voi myös ajatella, että medialle lankeaa tässä (sosiologisesti ajatellen) erilainen tehtävä. (vrt. esim. Hallin & Mancini 2004).

Suomalaisessa monipuoluejärjestelmässä on 1980-luvulta lähtien korostunut vahvojen enemmistöhallitusten asema, ja hallitukset ovat tyypillisesti olleet vallassa koko nelivuotisen vaalikauden ajan. Kaikki suurimmat puolueet ovat kuluneen kahdenkymmenen vuoden aikana olleet keskenään hallituksessa. Kaikkein laajapohjaisimpia olivat Paavo Lipposen vuosina 1995–2003 johtamat ”sateenkaarihallitukset”, joihin kuuluivat SDP, Kokoomus, Vasemmistoliitto ja Vihreä liitto.²⁰ Yhteinen hallituspolitiikka edellyttää puolueilta kykyä kompromisseihin, ja pyrkimys hallitukseen onkin todennäköisesti latistanut poliittisia profileja ja ajanut puolueita lähemmäksi toisiaan (Heiskala & Kantola 2009, 14).

Poliittisen vallan käyttö on myös aiempaa enemmän pirstoutunut erilaisissa politiikkaverkostoissa tehtäväksi valmistelutyöksi, jossa puoluepoliittiset asetelmat eivät ole niin keskeisiä kuin aiemmin tyypillisemmissä parlamentaarisisa komiteoissa. Vallankäyttö on aiempaa enemmän yksittäisten ministeriöiden ohjauksessa, jotka puolestaan tukeutuvat erilaisiin, enemmän tai vähemmän muodollisiin ja enemmän tai vähemmän avoimiin työryhmiin ja verkostoihin (ks. esim. Valtiovarainministeriö 2006). Kansainvälisessä tutkimuksessa on yleisemminkin katsottu, että päätöksenteon ei-hierarkkiset muodot, kuten erilaiset osapuolten väliset neuvottelut, ovat tulleet vallitseviksi nykyisissä läntisten demokratioiden monitasoisissa hallintaympäristöissä (Marcinkowski 2009, 1). Kehityksen taustalla on nähty yhtäältä valtion toiminnan laajeneminen entistä laveammin yhteiskuntaan ja toisaalta hallinnoitavien asioiden monimutkaistuminen. Tämä on edellyttänyt eri intressiosapuolten ja asiantunti-

20 Vihreä liitto erosi hallituksesta 2002 sen myönnettyä luvan viidennelle ydinvoimalalle. Nykyisessä, Matti Vanhasen johtamassa porvarihallituksessa vihreät aikovat pysyä, vaikka hallitus myöntäisi luvan kuudennelle ydinvoimalalle.

jatahojen ottamista mukaan valmistelutyöhön ja samalla niiden sitouttamista valmistelun tuloksiin. Joidenkin tutkijoiden mukaan tämä on johtanut päätöksenteon muuttumiseen aiempaa pluralistisemmaksi, kun taas toiset katsovat, että monimutkaistuminen on johtanut valmistelun fragmentoitumiseen, mikä puolestaan keskittää valtaa rajalliselle määrälle valmistelun osallisia. Strategiatyön ja päätösvalmistelun avoimuus onkin empiirinen kysymys ja vaihtelee eri tilanteissa ja eri hallinnonaloilla. (Smith 1993, 56.)

Yhteiskunnan yllä kuvattu muutos liittyy tietysti monin tavoin myös median ja journalismin asemaan yhteiskunnassa. Hierarkkisiin organisaatorakenteisiin ja keskitettyyn suunnitteluun perustuvassa toimintamallissa eri instituutioiden suhde mediaan oli erilainen kuin nykyisessä kilpailullisemmassa ja verkostomaisemmassa toimintatavassa. Voi ajatella, että aiemmassa toimintatavassa instituutioiden asema oli pysyvämpi, eikä niiden tarvinnut legitimoida ja markkinoida toimintaansa siinä määrin toisille instituutioille kuin nykyisin. Eri toimijoiden vallan pohja oli – jähmeämmän sosiaalisten roolien ja identiteettien rakennelman vuoksi – vakaampi ja pysyvämpi. Tästä syystä voi olettaa, että nykyään organisaatiolle on entistä tärkeämpää vakuuttaa sidosryhmilleen, ”suurelle yleisölle” ja erityisesti rahoittajilleen omaa pätevyyttään ja tarpeellisuuttaan myös mediajulkisuuden avulla.²¹

Myös media itse ja journalismi sen mukana sopeuttavat koko ajan toimintaansa muuttuvaan yhteiskunnalliseen ympäristöön. Suomalainen mediajärjestelmä muistuttaa Hallinin ja Mancinin (2004) kuvaamaa, pohjoismaille tyypillistä demokraattis-korporativistista järjestelmää, jota määrittäviä piirteitä ovat sanomalehtien laajat levikit, sanomalehtimarkkinoiden kerrostuminen valtakunnallisiin, maakunnallisiin ja paikallisiin markkinoihin, puoluelehdistön perinne ja tietynlainen julkisen palvelun eetos myös yksityisomisteisissa journalistisissa viestimissä. Demokraattis-korporativistisessa mallissa journalistien suhteet erilaisiin päättäjäeliitteihin ovat (olleet) yhteistyöhakuisempia kuin esimerkiksi angloamerikkalaisille maille tyypillisessä liberalistisessa mediajärjestelmässä. Silti myös demokraattis-korporativistisissa mediajärjestelmissä journalistit korostavat ja pyrkivät turvaamaan omaa journalistista riippumattomuuttaan, ja tätä on tuettu myös lainsäädännöllisesti (painovapauslaki, journalistien lähdesuoja).

Demokraattis-korporativistisissakin mediajärjestelmissä taloudellinen globalisaatio ja valtiollisten sääntelymekanismien purkaminen ovat vaikuttaneet voimakkaasti myös mediateollisuudessa. Toimintaa on tehostettu ja rationalisoitu, viestintäyritysten omistus on keskittynyt, ja liiketaloudelliset tuottotavoitteet ovat korostuneet useiden suurten suomalaisten viestintäyritysten listauduttua pörssiin. Nieminen ja Pantti (2004, 22–23, sit. Herkman 2005, 65) päättelevätkin suomalaista joukkoviestintää perinteisesti läpäisseen ”moraalis-ideologisen” funktion joutuneen antamaan sijaa kaupalliselle funktiolle. Pietilä (2007, 400) puolestaan katsoo, että media on siirtynyt sosiaalisen vastuun ja kansalaisnäkökulman painottamisesta ”hyödykeajatteluun ja

21 Yhtäältä nämä muutokset aiheuttavat paineita median ja muiden instituutioiden suhteisiin. Toisaalta samankaltaiset muutokset tekevät myös median suhteista yleisöihinsä epävakampia.

asiakkuuksiin, joita mitataan lukija-, katsoja- ja kävijämäärillä sekä markkinaosuuksilla”. Pietilä näkee uhkakuvan, jossa uutisteollisuus tuottaa yhä enemmän merkityksetöntä ja epäluotettavaksi leimautuvaa sisältöä eikä päättäjillä ole enää mediaa, jossa he voisivat esittää aloitteitaan julkisuuteen kriittisesti arvioitavaksi. Tällainen kehitys uhkaisi myös median demokraattista tehtävää vallanpitäjien ja kansalaisten vuoropuhelun välineenä. Pietilä katsookin, että kriittisen ja mainonnan ylivallasta vapaan median tukeminen on nousemassa myös elinkeinoelämän itsekääksi eduksi, ja hänen mukaansa ”yhteiskunnan tyhmistymisestä huolestuneet” päättäjät ovat jo etsimässä uudelleen mediaa, joka voisi opettaa kansalaisille yhteiskunnallista vaikuttamista vaaleissa, kansalaisjärjestöissä ja muussa arkielämässä”.²² (mt., 402.)

Niemisen, Pantin ja Pietilän kuvaama markkinointumiskehitys merkitsisi jonkinmoista irtautumista demokraattis-korporativistisesta mediajärjestelmästä ja siirtymää lähinnä liberalistiseen suuntaan. Itse asiassa tämä kehitys on alkanut jo vuosikymmeniä sitten. Maria Kaisa Aula (1992) katsoi suomalaisen politiikan journalismin alkaneen 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa arvioida politiikkaa ja poliitikkoja entistä itsenäisemmin ja seuranneen näin Yhdysvalloissa noin kymmentä vuotta aiemmin tapahtunutta kehitystä. Tämän jälkeen suomalainen journalismi on edelleen kehittynyt ainakin esitystavalisesta itsenäisempään ja tulkitsevampaan suuntaan. Poliitikkojen puheita referoidaan yhä lyhyemmin, ja toimittajien oma kontekstoiva teksti uutisissa sekä erilaiset kommentti- ja analyysijutut ovat lisääntyneet.²³

Tällainen kehitys tietysti voi hyvin olla myös vastakkaista Niemisen, Pantin ja Pietilän kuvaamalle journalismin rapautumiselle markkinointumisen paineessa. Viime aikoina tällainen journalismin itsenäinen, yhteiskuntaa kriittisesti ruotiva ote on kohdistunut erityisesti päättäjien oletettuihin tai todellisiin taloudellisiin väärinkäytöksiin tai yksityiselämän moraalisiin lipsahduksiin. Hyviä esimerkkejä ovat vaalirahoituskandaali sekä Ilkka Kanervan ja Matti Vanhasen yksityiselämään liittyneet kohut. Nämä voi tulkita sekä markkinointumisen efekteiksi siinä mielessä, että huomion kohteeksi valituista asioista tehdään tunteisiin vetoavaa draamaa, jolla pyritään kasvattamaan lehtien myyntiä ja joiden varjoon jää muita mahdollisesti merkittäviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Toisaalta mobilisoimalla juuri tällaista massiivista ja sinnikästä julkista huomiota moraalisia epäilyjä herättäneisiin kohteisiin, journalismi todellakin kykenee ehkä aiempaa paremmin avaamaan joitakin

22 Pietilä (2007, 402) rinnastaa eliitin kaipuun tällaista kansalaisia osallistavaa mediaa kohtaan 1900-luvun alkuun, jolloin työnantajat perustivat tehtailleen työväenyhdistyksiä henkisen ilmapiiirin kohottamiseksi ja työntekijöidensä hallitsemiseksi. Vaikka Pietilä mainitsee päättäjien hakeneen mallia angloamerikkalaisista ja siten liberalistista mediajärjestelmää edustavista viestimistä (Financial Times, New York Times, Washington Post), tuntuisi tässä kansanvalistushenkisyydessään päättäjien ja Pietilänkin eetos kuitenkin olevan varsin demokraattis-korporativistinen.

23 Tämä trendi on kuvattu eri tavoin useissa 1990-luvun tutkimuksissa (esim. Hallin 1992; Ekecrantz & Olsson 1994; Kunelius 1996). Toisaalta päättäjien ja journalistien suhteissa on nähtävissä myös yhteistoiminnallisuuden paluuta, joskin hieman uusin virityksin. Tässä taustalla on viestintäammattillisuuden syventyminen eri yhteiskuntasektoreilla, molemminpuolisten professionaalien tavoitteiden tunnistaminen ja hyväksyminen sekä tältä pohjalta rakentuva yhteistoiminnallisuus. Tätä tematiikkaa käsitellään tarkemmin luvussa 10.

maan tavaksi muodostuneita mutta tarkemmassa katsannossa epälegitiimeiksi osoittautuvia toimintatapoja.

Yhteiskunnan kuvatuunlainen muutos liittyy olennaisesti yhteiskunnan medioitumiskehitykseen. Valtaorganisaatioiden väliset suhteet ja niiden keskinäinen valtasapaino määrittävät konkreettisissa historiallisissa olosuhteissa. Tämän tutkimuksen näkökulmasta yhteiskunnallinen konteksti ja sen muutos ovat tärkeitä ainakin seuraavista syistä:

- 1) Nykyisessä kansainvälisyyteen, kilpailuun ja markkinoihin orientoituneessa yhteiskunnassa mediayrityksetkin joutuvat eri tavalla kantamaan huolta niin levikistään kuin omistajiensa tuottotavoitteista. Tällä on väistämättä vaikutuksensa myös siihen, miten journalismin yhteiskunnalliset tehtävät nivotaan osaksi mediayritysten liiketoimintamalleja ja toimituksellisia työkäytäntöjä.
- 2) Yhteiskunnan organisoitumisen dynamiikan muutos ja siitä seurannut kilpailullisuuden ja verkostomaisten toimintatapojen omaksuminen on tehnyt organisaatioita ja niitä edustavia henkilöitä koskevista mielikuvista entistä merkittävämpiä. Tämä puolestaan on saanut organisaatiot sijoittamaan aiempaa enemmän resursseja viestintään ja mediasuhteiden hoitoon.
- 3) Yllä kuvattu yhteiskuntakehitys on olennainen myös tutkimiemme konkreettisten päätösprosessien kannalta. Niin hoitajien palkkakiista, innovaatioyliopisto kuin jossain mielessä poliisin valtaoikeudetkin kytkeytyvät vallitseviin yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin ja niitä oikeuttaviin tai horjuttaviin puhetapoihin. Kyse on yhtäältä osapuolten välisistä pohdintoista ja kamppailuista siitä, miten yhteiskunnan rakenteiden muutoksiin näissä konkreettisista tapauksissa pitäisi sopeutua. Toisaalta kyse on näitä pohdintoja ja kamppailuja kehystävistä ideologisista käsityksistä, jotka osaltaan asemoivat toimijoita erilaisiin valta-asemiin ja joita mediakin omalla toiminnallaan muokkaa ja uusintaa.

Tutkimuksen kohteena olevat politiikkaprosessit ajoittuvat vuosiin 2005–2008, ja tutkimushaastattelut tehtiin talvella 2007–2008. Voi ajatella, että ne sijoittuvat kilpailu- ja valmentajavalttiollisen ajattelun tietynlaiseen huippukauteen. Vuoden 2008 talouskriisin jälkeen ideologinen maasto näyttää jo paljon epäselvemmältä. Finanssikriisi on herättänyt poliittisia vaatimuksia markkinoiden sääntelyn lisäämiseksi, kansallisvaltioiden epäillään turvautuvan protektionistisiin toimiin oman teollisuutensa turvaamiseksi, ja valtiot pyrkivät pehmentämään talouskriisin vaikutuksia velkaran turvin. Toistaiseksi on vaikea sanoa, millaisia yhteiskuntapoliittisia seurauksia talouskriisillä tulee olemaan, mutta todennäköisesti kyse jälleen on jonkinlaisesta taitekohdasta. Talouskriisi on ajanut myös mediasektorin taloudellisiin vaikeuksiin, mikä ainakin lyhyellä tähtämellä todennäköisesti heikentää sen asemaa suhteessa muihin valtakeskuksiin ja mahdollisesti myös vahvistaa joitakin journalismin si-

sällöllisiä kehitystrendejä, kuten viestinten yhteistuotantojen ja yleisöltä saatujen aineistojen osuuden lisääntymistä.

2.5. Yhteenvetoa

Olemme avanneet tämän tutkimuksen käsitteellisen maaston melko pitkällä kiertoliikkeellä erilaisiin vallan ymmärtämisen tapoihin ja niiden nyansseihin. Vaikka matka yleisistä vallan käsitteellistämisen tavoista median ja päätöksenteon suhteeseen on välillä pitkä, tarjoaa tässä luvussa käyty keskustelu olennaisen taustan koko työlle. Lähtökohtamme koko tutkimukselle on ollut, että median vallasta käytyä keskustelua vaivaa usein epäselvyys ja sotkuisuus. Osittain tämä johtuu valta-käsitteen yhteiskuntateoreettisesta perustavuudesta: pyrkimykset vallan kuvaukseen eivät millään tahdo pysyä erossa siitä, miten asioiden itse kunkin mielestä pitäisi olla. Mutta kuten Mark Haugaard (2010, tulossa) esittää, kaikkia keskustelun epäselvyyksiä ei voi eikä pidä panna väittelyn piiloisen ”poliittisuuden” piikkiin, vaan erottelemalla erilaisia valtaa määritteleviä kielipelejä (tai keskustelun tematisaatioita) voi jollain tavoilla toisilleen vastakkaisillakin näkemyksillä ja teorioilla olla valtatutkimusta merkittävästi rikastava vaikutus.

Haugaardin ehdotus on, että erilaisia vallan käsitteellistämisen tapoja pidetään ”perheyhtäläisinä” termeinä, joilla on omat suhteensa mutta joiden kulloisetkin viittaussuhteet riippuvat siitä, missä lähestymistavassa, paradigmassa tai kielipelissä niitä käytetään. Tässä hengessä tiivistämme vielä luvun lopuksi sen, miten oma tutkimuksemme sijoittuu yllä esitettyihin erotteluihin.

Taulukko 2.3. Yhteenvetoa valtakeskustelun ulottuvuuksista.

Vallan käsite	Sijainti	Kasautuminen	Perustat, lajit	Tietoisuus	Luonne	Infrastrukturi
Resurssi	Rakenne	Elitismi	Hierarkia	Ilmeinen, tiedostettu	Käskyvalta	Logistinen
Suhde	Toiminta	Pluralismi	Tasavoima	Piiloinen, tiedostamaton, itsestäänselvä	Diffuusi valta	Universalistinen

Olemme yllä käsitelleet ainakin seitsemää eri erottelua, joilla yhteiskuntatieteissä valtaa on pyritty tutkimaan ja ymmärtämään. 1) Vallan käsitteen perusjako kulkee usein resurssi- ja toimintasuhdenäkökulman kautta. Valta voidaan edelleen sijoittaa joko 2) yhteiskunnan rakenteisiin tai sen toimintaan. Käsitteet vallan 3) kasautumisesta eliitin käsiin tai sen jakautumisesta pluralistisemmin kuvaavat hyvin teorian politisoitumista ja sen suhdetta demokratian ideaan. Vallan kasautumisen ajatus monimutkaistuu merkittävästi, kun sitä täydennetään kysymyksellä siitä, 4) ovatko vallan eri muodot keskenään hierarkkisissa vai tasavoimaisissa (epävakaammasa) suhteissa. Kysymykset vallasta jakautuvat myös sen mukaan, tarkastellaanko

5) ilmeistä vai piiloista vallankäyttöä (mikä herättää myös kysymyksen siitä, mikä osa piiloisesta on tiedostettavissa, miten ja kenen toimesta). Ilmeinen vallankäyttö liittyy usein (mutta ei aina) eroon 6) käskyvallan ja diffuusimman vaikutusvallan välillä, mikä puolestaan virittää kysymyksiä siitä, millaisilla 7) toiminnallisilla verkostoilla tai kanavilla (infrastuktuureilla) erilaiset vallan muodot toimivat.

Yhteiskuntateorian valtakeskusteluja voi kenties karkeasti kuvata niin, että taulukossa ylempänä olevat kunkin erottelun ääripäät ovat keskeisiä modernissa ja klassisessa valtateoriassa. Niiden vastinparit puolestaan kuvaavat enemmän niitä vallan käsitteellistämisen tapoja, joihin ”jälkmoderni” yhteiskuntateoria on tukeutunut, kun se on pyrkinyt ymmärtämään yhteiskunnallisten valtarakenteiden muutoksia ja uusia nyansseja. Tämä tendenssi ei tietenkään ole kokonaan pitävä, mutta ainakin yleisellä tasolla voi nähdä, että ylärivin modernit ”valinnat” käsitteellistämisessä usein ryvästyvät (vallan ymmärtäminen rakenteellisesti kasautuvaksi eliitin avainresurssiksi luo tiedostettuja mutta toimivia käskysuhteita jotka toimivat selkeiden kanavien kautta). Samaan tapaan voi ajatella, että alarivin käsitteellistyksillä on tiettyä sukulaisuutta (valta toimijoiden suhteissa monimutkaisesti toimivana, monitahoisena ja -muotoisena, toimijoita eri tavoin määrittävänä, usein tiedostamattomana ja laajojen, diffuusisti viestittyjen toimintahorisonttien avulla toimivana järjestelmänä). Tiedetyt käsitteellistykset voivatkin olla (Haugaardia mukaillen) läheisempiä sukulaisia kuin toiset. Ulottuvuuksien suhteellista itsenäisyyttä kuvaa kuitenkin se, että niitä voi kehittää monenlaisina kombinaatioina.²⁴ Näin pääsemme myös tiivistämään sitä, millaiset vallan käsitteellistämisen tavat tässä työssä ovat huomion pääkohteena. Tutkimustamme voi luonnehtia yritykseksi neuvotella näillä ulottuvuuksilla.

- 1) Ymmärrämme vallan resurssiksi, mutta katsomme yleisen ”vallan” kasaantumisen tulevan mitatuksi arvioissa, joita valtasuhteen osapuolet tekevät toistensa vallan ”määrästä”. Näin vallan luonne ”resurssina” tulee mitatuksi vain sen toiminnallisen suhteen kautta, jonka se panee liikkeelle. Selvää on, että median rooli näiden keskinäisten valta-arvioiden luomisessa voi olla merkittävä ja kenties kasvanut.
- 2) Otamme lähtökohdaksi vallan rakenteellisen sijoittumisen institutionaaliin aseisiin ja päättäjeliittiin. Samalla ymmärrämme kuitenkin eliitin myös sisäisesti osin erimieliseksi ja pidämme erityisen kiinnostavana ja tärkeänä selvittää sitä, miten eri instituutioiden ja toimijoiden panokset tuovat eliitin rakenteeseen pluralismia. Median rooli tämän pluralismin organisoimisessa ja median vallan riippuvuus tämän pluralismin rajoista on erityisen kiinnostava kysymys.

24 Esim. Lukes: resurssi, rakenne, (elitismi), piiloinen, hierarkia, diffuusi; Foucault: suhde, toiminta, (pluralismi), piiloinen, tasavoima, diffuusi; Bourdieu: resurssi, toiminta, elitismi, piiloinen, hierarkia, diffuusi.

- 3) Otamme varteen ajatuksen vallan luomista itsestäänselvyyksistä (rutiinit, ideologinen maisema, hallitsevat diskurssit ja niiden painotukset). Samalla kuitenkin ajattelemme niin, että erilaiset vallan tiedostamattomat mekanismit voivat tulla tiedostetuiksi. Tämä on mahdollista niin päätöksentekijöiden omassa toimintahorisontissa, heidän omaa toimintaansa reflektoivassa puheessa (tutkimuksemme haastattelut) kuin tutkijoiden näistä koostamassa näkökulmassa.
- 4) Vallan eri resurssien ja muotojen eriytymisen suhteen otamme vakavasti ajatuksen siitä, että median valta voi palautua sen markkinointumiseen. Tätä ajatusta tukee ainakin laajalla, strategisella tasolla se, että ”kilpailusta” ja ”markkinointumisesta” on tullut entistä enemmän koko yhteiskunnan kehitystä ja sen kehittämistä määrittävä universalistinen rakenne ja toimintahorisontti. Samalla pidämme kuitenkin päättäväisesti avoinna kysymyksen siitä, onko ”viestinnällä” vallan resurssina ja keinona jotain itsenäistä, muihin vallan lajeihin pelkistämätöntä merkitystä ja toimintapohjaa.
- 5) Tartumme median valtaan ennen muuta osallistujien välisen tietoisien kamppailun kautta, ja siten tutkimuksemme painopiste sijoittuu tavallaan käskyvallan ja auktoriteetin hankkimisen puolelle. Samalla kuitenkin pidämme mielessä sen, että ne symboliset resurssit, joilla tutkimiamme konkreettisia kamppailuja käydään, ovat tiiviisti ankkuroituneena historialliseen ideologiseen horisonttiin (diffuusin vallan universalisoimiin ajattelurakenteisiin).

3. Medioituminen: media ja valta mediatutkimuksen kentällä

Tämän tutkimuksen tarkoitus on ymmärtää median käyttämän ja välittämän vallan luonnetta 2000-luvun Suomessa. Tavoitteena on tarkentaa ymmärrystä siitä, millä tavalla media vaikuttaa päätöksenteossa sekä sitä ohjaavassa harkinnassa ja neuvottelussa. Miten media ja sen tarkoitukselliset ja tarkoittamattomat vaikutukset tunkeutuvat osaksi erilaisten valtainstituutioiden toimintaa ja niiden välistä vuorovaikutusta? Mitä valtaa ”media” näihin verkostoihin ja niiden keskinäisiin kädenvääntöihin vaikuttaessaan oikein käyttää? Onko median käyttämässä tai mobilisoimassa vallassa ja sen resursseissa jotain erityistä?

Viimeisen kymmenen vuoden aikana mediatutkimuksessa näitä kysymyksiä on käsitelty enenevästi medioitumis-käsitteen avulla. Vaikka ajatus medioitumisesta voi aluksi tuntua aika itsestään selvältä – kuinka medioituminen voisi olla olematta mediatutkimuksen keskeinen käsite? – asetelma on kuitenkin melko uusi. Kun vielä tovi sitten tuntui mielekkäältä tutkia joukkoviestinnän suhdetta tähän tai tuohon suhteellisen itsenäiseksi miellettyyn instituutioon, nyt alkaa olla tavanomaista korostaa, miten ”kaikki on medioitunutta” ja miten kaikkien tärkeiden instituutioiden luonne on muuttunut yleisessä koko yhteiskunnan läpäisevässä medioitumisprosessissa (Livingstone 2009, 2; Lundby 2009a, 1–2).

Huolimatta käsitteen muodikkeudesta, tai ehkä juuri siksi, sen sisällöstä ei ole yksimielisyyttä, vaan eri tutkijat painottavat ilmiötä eri tavoin. Yleisesti termillä kuitenkin viitataan kehitykseen, jossa on yhtä aika kaksi puolta. Yhtäältä ”medioituminen” viittaa median merkityksen kasvuun. Media (tai mediajulkisuus) ei enää näyttäydy muiden instituutioiden suvereenin esiintymisen kenttänä tai neutraalina välineenä, jota ne käyttävät tehtäviensä hoitamiseksi (valtansa näyttämiseksi ja käyttämiseksi). Näin ymmärrettynä medioituminen tarkoittaa siis, että mediasta tulee jollain tavalla oma valtatekijänsä ja se alkaa noudattaa entistä enemmän *omaa* toimintalogiikkaansa. Toisaalta tämä medioitumisesta puhuminen ei välttämättä tarkoita, että median tai mediajulkisuuden merkityksen *itsenäinen* toimintalogiikka kasvaisi. Usein medioitumiskeskusteluissa toimiikin eräänlainen ”bulvaanilogiikka”: media on milloin markkinoitumisen, milloin yleisemmän järjen välineellistymisen ja rappion näkyvä kumppani. Näin median lisääntyneen vaikutuksen tai vallan logiikka

palautuisikin joihinkin muihin, symbolista valtaa kehystäviin ja määrääviin vallan resursseihin ja logiikoihin.

Median vallan määrän ja luonteen kannalta keskeinen tutkimus jäsentyy tätä nykyä pitkälti juuri medioitumiskäsitteen avulla. Tarkoituksemme on tässä luvussa luoda hiukan järjestystä ja taustaa niihin väitteisiin, joita epämääräiseen ”medioitumispuheeseen” liittyy. Pyrimme tähän tavoitteeseen kolmella askeleella. Ensin (3.1) luotaamme lyhyesti medioitumiskeskustelua edeltäneen media- ja viestintätutkimuksen tarjoamaa taustaa nähdäksemme minkälaiset tutkimuksen ja teorian perinteet siinä sekoittuvat, ottavat mittaa ja hedelmöittävät toisiaan. Toiseksi (3.2 ja 3.3) referoimme osaa tuoreesta ja vilkkaasta medioitumiskeskustelusta ja ehdotamme omalta kannaltamme mielekästä jäsennystä, jolla käsite auttaa ymmärtämään median valtaa (median ja päätöksenteon suhdetta) – tai mediaa osana vallan dynamiikkaa. Kolmanneksi (3.4 ja 3.5) erotamme oman tutkimuksemme näkökulmaksi kysymykset medioitumisen ”syvyydestä” ja sen ”laadusta”. Pyrimme näin yleisemmän viestintä- ja yhteiskuntateorian avulla avaamaan medioitumista koskevaan keskusteluun siinä tähän asti mielestämme heikosti esillä olleen laadullisen näkökulman. Näin toivoaksemme tarkentuu myös keskustelu siitä, mitä median valta – ja sen mahdollinen kasvu – itse asiassa tarkoittaa, miten sitä voidaan tutkia ja mitä siitä voi tai pitäisi ajatella.

3.1. Media ja valta: ainakin kolme perimää

Medioitumisesta ja sen merkityksestä käytävässä käsitteenväännössä sekoittuvat toisiinsa ja kamppailevat näkökulmat, jotka ammentavat mediatutkimuksen aiemmista paradigmoista ja niiden vaiheista. Karkeasti haarukoiden näistä perinteistä voi erottaa ainakin kolmenlaisia, hiukan erilaisten avainkysymysten ympärille kietoutuvia keskustelun linjoja:

- 1) Empiirisen sosiologian ja politiikan tutkimuksen linja, joka alkaa behavioralistisesta vaikutustutkimuksesta ja jatkuu uudennlaisiin vaikutuksen käsitteellistämisen tapoihin.
- 2) Kriittisen teorian linja, joka alkaa ainakin Frankfurtin koulukunnan massakulttuuriteoriasta ja jatkuu (ainakin joihinkin) kulttuurintutkimuksen virtauksiin.
- 3) Viestintämuotojen (välineiden, *mediumien*) ominaisluonteita ja niiden kulttuuris-yhteiskunnallisia vaikutuksia pohtiva linja, joka alkaa (ainakin) Innisin viestinnän välineitä koskevasta historiantutkimuksesta ja jatkuu tämän päivän uusmediatutkimukseen.

Perinteet koskettavat tietysti monissa kohdin toisiaan, ja niitä voisi erotella toisinkin (esim. Meyerowitz 2008; Krotz 2009; Hepp 2009). Median ja vallan näkökulmasta

kutakin linjaa luonnehtivat niille ominaiset tavat esittää kysymys median ja vallan välisestä suhteesta – ja tavat kiistellä vastauksista.

1. Vaikutustutkimuksessa median valta muotoutuu viime kädessä kysymyksenä yleisön tietojen, mielipiteiden, asenteiden tai käyttäytymisen muokkaamisesta. Siinä median valta tiivistyy siis oletukseksi yleisen mielipiteen hallinnasta. Oppihistoriaa on tältä osin tapana yksinkertaistaa sanomalla, että 1900-luvun alkupuolella usko median vaikutuksiin oli suuri, mutta että 1940-luvulta käynnistyneen empiirisen vaikutustutkimuksen nousun myötä tämä käsitys muuttui 1960-luvun alkuun mennessä. Klapperin tunnetun (1969 [1960]) katsauksen mukaan joukkoviestimet kykenivät jossain määrin vahvistamaan ihmisten mielipiteitä mutta eivät juuri muuttamaan niitä. Tämä yhden koulukunnan (vaikkakin tuolloin vallitsevan) tulos ei kuitenkaan vaientanut vaikutuksen ympärillä käytyä keskustelua median vallasta ja vastuusta. Ns. kriittisen teorian piirissä ajatus kaupallistuneen mediakoneiston voimasta eli koko ajan virkeänä (ks. alla), mutta uusia vahvan mediavallan (vaikutuksen) versioita on muotoiltu muutenkin. Esimerkiksi niin sanotun *agenda setting* -teorian kautta median vaikutus palasi uudelleen käsitteellistettynä: viestimet käyttävätkin valtaa määräämällä, mistä asioista ihmisillä on mielipiteitä, vaikka ne eivät vaikuttaisikaan siihen, mitä mieltä ihmiset näistä kysymyksistä ovat (McCombs 1981). Tämän ajatuksen jatkeena on keskusteltu myös siitä, miten median kautta usein syntyy yleisön käsitys eri kysymysten tärkeydestä ”juuri nyt” (esimerkiksi vaalien alla). Näin media vaikuttaa ennen muuta niihin kriteereihin, joilla esimerkiksi poliitikot menestyvät. *Kehystämisen* (framing) ajatuksen kautta tutkimukseen on palannut myös kysymys median vaikutuksesta yleisön asenteisiin (ks. Reese et al 2001; Jamieson & Capella 1997). Vahvat, itseään toistavat tavat jäsentää niin yleisiä institutionaalisia mielikuvia (esimerkiksi politiikka kyynisenä valtapelinä) kuin yksittäisiä aiheita näyttävät ulottavan otteensa yleisöön saakka. Vaikutustutkimuksen avaaman kysymyksen parissa voikin tavallaan nähdä, että usko median laajaankin merkitykseen niin päätöksentekoa kehystävänä kuin yleistä mielipidettä muokkaavana tekijänä on ollut pikemminkin lisääntymässä kuin vähenemässä (Peter 2004). Samalla tietysti mediakentän muutokset, kuten yleisöjen pieneneminen ja fragmentoituminen, myös monimutkaistavat tätä ajatusta (Bennett & Iyengar 2008).

Medioitumista koskeva keskustelu ammentaa tästä vaikutustutkimuksen linjasta kahdella tavalla. Yhtäältä median ajatellaan olevan entistä tärkeämpi väline ihmisten ja erilaisten vallan instituutioiden välillä. Tältä kannalta medioitumisen ja median vallan kysymykset virittyvät usein melko lineaarisen viestintämallin puitteissa. Toisaalta usko medioitumiseen ja usko median merkityksen kasvuun myös helposti peilautuu päätöksentekoon niin, että median sisällöistä – ilman sen kummempaa todistusaineistoa näiden sisältöjen tai niiden kehystysten vaikutuksista – tulee ”yleisen mielipiteen” kuva niille, jotka toimivat päätöksenteon parissa.²⁵

25 Kuten myöhemmin käy ilmi, käsityksellä yleisen mielipiteen ja julkisuuden luonteesta on merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi median rooli päätöksenteossa mielletään. Historical-

Mediasisältöjen määräytymisen kannalta agenda setting ja framing -tutkimukset virittävät kysymyksen median vallasta selkeästi. Median valtaa arvioitaessa on siis kysyttävä, kuka – viime kädessä: media vai muut yhteiskunnan instituutiot – missä määrin ja millä tavalla hallitsee mediassa ja julkisuudessa käytävän keskustelun asialistaa (mitä on esillä ja milloin), asioiden tärkeysjärjestystä (mitä julkisuudessa pidetään tärkeänä) ja sitä, millaisin avainkäsittein tai kehyksin keskustelua käydään. Tässä keskustelussa median valta määrittyy siis pitkälti melko perinteisin politiikan tutkimuksen termein, ja polttopisteeksi asian tutkimukselle nousee helposti kysymys siitä, millaisia ovat tätä tai tuota asiaa koskevat mediasisällöt. Kysymys on tietoisesta asialistan hallinnasta ja ”yleisen mielipiteen kortin” määrittymisestä päätöksentekoon liittyvissä neuvotteluissa.

Esimerkkinä voi käyttää vaikka ilmastonmuutosta. Usko ilmastonmuutosprosessien vakavuuteen on lyönyt itsensä läpi vasta viime vuosina, vaikka tiedeinstituutiossa suhteellisen selvä konsensus ilmiön vakavuudesta on ollut tiedossa jo pitkään. Tässä läpilyönnissä on tärkeällä tavalla kyse median roolista mutta ennen muuta päivänpolitiikan, julkisuuden ja pitemmän tähtäyksen suunnittelun agendojen vuorovaikutuksesta, jossa medialla on tärkeä rooli (Giddens 2009; Beck 2009). Yhtäältä tuomalla ilmiön voimakkaasti esiin ja kehystämällä sen nyt uhkakuvilla ja varmuudella media luo yleistä mielipidettä ilmastonmuutoksen rajoittamisen ja siihen sopeutumisen tarpeesta. Toisaalta pitäessään ilmiötä agendalla media luo poliittisiin prosesseihin ja muuhun neuvotteluun ja päätöksentekoon mielikuvan siitä, että ”yleinen mielipide” on kääntynyt vaatimaan nopeita ja tehokkaita toimia ongelman lievittämiseksi ja uusien ratkaisumallien hakemiseksi.

2. Kriittisen teorian tutkimuslinjan lähtökohtana on ollut median ja kulttuurikoneistojen rooli vallan (kapitalismin) ideologisena pönkittäjänä (Adorno & Horkheimer 2008 [1944]). Hiukan vaihtelevin äänenpainoin kriittisen teorian perintö on jatkuvasti alleviivannut median riippuvuutta markkinoista ja muista vallan rakenteista. Muiden vallan resurssien (rahan, poliittisen vallan, jne.) epätasaisen jakautumisen on nähty vetävän mukanaan myös median epädemokraattiseen suuntaan (Herman & Chomsky 1988; McChesney 1999). Media vaikuttaa tästä näkökulmasta melko epäitsenäiseltä instituutiolta, jonka manipuloinnilla ja hallinnalla muut instituutiot voivat kerätä valtaresursseja. Kaikkein yleisimmällä tasolla tämän vaikutuksen on ajateltu välittyvän siinä, miten media pitää yllä tietynlaisia merkitysjärjestelmiä, joiden ”kuluttamisen” vuoksi osa yleisöstä elää enemmän tai vähemmän ”väärän tietoisuuden” vallassa. Tätä ajatusta on kyseenalaistettu ja tarkennettu etenkin kriittisen teorian perinteeseen nojaavan kulttuurintutkimuksen parissa. Sen esiin nostamat ajatukset yleisön mediasisältöihin kohdistamista tulkinnan repertuaareista ovat tuoneet vivahteikkua käsityksiin median ideologisesta vallasta (esim. Hall 1992; Morley 1992). Medioitumiskeskustelun kannalta olennaista on kulttuurintutkimuk-

lisesti ”yleisen mielipiteen” ajatuksen eriytyminen ”julkisesta mielipiteestä” ja sen erilaisten mittaamisen menetelmien kehitys ovat tässä avainasemassa.

sen kiinnostus erityisesti arkielämästä ja instituutioiden ”ulkopuolisesta” alueesta, joista median vallan, vastarinnan ja ”toisin tulkitsemisen” potentiaaleja on etsitty ja löydetty.²⁶ Kulttuurintutkimuksen viimeaikaisen kiinnostumisen tunteiden (affekti-) merkityksestä mediassa voi yhtäältä nähdä etääntymisenä perinteisen kriittisen teorian ”kovien” valtarakenteiden korostuksesta. Samalla kyse voi olla myös tämän saman kriittisen perinteen jatkamisesta, kun median virittämän vastarinnan maape-
rää etsitään – hiukan Adornoa mukaillen? – järjen ja rationaalisuuden tuolta puolen kyseenalaistaen koko rationaalisuuden käsitettä (esim. Koivunen 2008).²⁷

Medioitumiskeskustelussa kriittisen teorian perinne vaikuttaa ainakin kahdella tavalla. Ensiksikin kriittinen perimä menee askeleen vaikutustutkimuksen kysymyksiä pitemmälle muistuttamalla, että ”medialogiikka” (Altheide & Snow 1979) on viime kädessä markkinoiden logiikkaa (ks. myös Lundby 2009b, 108–113). Medioituminen on siis markkinoitumista ja puhe median itsenäistymisestä esimerkiksi agendan tai asioiden käsittelyn kehysten määrääjänä on tässä mielessä illusorista. Ja sikäli kuin markkinoiden valta ja esimerkiksi poliittinen valta ovat kutakuinkin saumattomasti toisiinsa kytköksissä, syntyy kuva, jossa medioituminen – median merkityksen kasvu – merkitsee entistäkin sulkeutuneempaa ideologista maisemaa. Toisaalta kriittisen teorian pohjalta kasvanut kulttuurintutkimus on tuonut kosolti vivahteita vallan symbolisen ”puhuttelevuuden” tutkimukseen. Se on muistuttanut monin tavoin siitä, että symbolinen valta edellyttää toimiakseen aina jonkinlais-
ta puhuttelusuhdetta (tunnetta viestin relevanssista ja osuvuudesta). Näin median vallan olemukseen kuuluisi eräänlainen monimääräytyneisyys: vaikka median ja medioitumisen muodoissa pääosin olisikin kysymys ideologisesti määräytyneestä koneiston logiikasta, tällaiseen symbolisen vallan toimintaan sisältyy ristiriitaisuutta ja jännitteisyyttä, ja median logiikassa on näin ainakin jonkinlaista tilaa myös vallan agendoja kyseenalaistaville piirteille, hetkille, tuntemuksille tai tulkinnoille.

Esimerkkinä kriittisen teorian pohjalta viriävistä medioitumisen kysymyksistä voi pitää vaikkapa politiikan henkilöitymistä mediassa. Yhtäältä tämä kehitys kuvaa sitä, että politiikan julkisuus ei enää kykene ”puhuttelemaan” ihmisiä entistenkaltaisten identiteettien (luokka, ryhmä, paikkakunta) avulla yhtä hyvin kuin ennen. Siksi omaksutaan uudenlaista kieliooppia politiikan julkisuudelle, ja voi olla, että syntyy myös uudenlaista politiikan arvioimisen kulttuuria. Esimerkiksi henkilökohtaisesta *moraalista* voi tällaisen medioitumisen kautta tulla entistä tärkeämpää politiikassa

26 Yleiskatsauksista tähän ks. Couldry, Livingstone & Markham 2007.

27 Affektien korostuksen voi ajatella toimivan tässä kahdella tavalla. Yhtäältä niiden ”alueelta” löytyy ja etsitään sitä, mikä motivoi poliittista toimintaa: tutkitaan siis juuri sitä, miten subjektit *toimivat* ja miten tätä *aktiivista ja motivoitunutta* toimintaa syntyy. Tässä median vallan tutkiminen olisi sitä, millä tavalla median avulla tiettyjä affekteja kytetään osaksi tiettyjä poliittisia projekteja (vaikkapa a) yleistä turvattomuuden tunnetta ja ulkomaalaispolitiikkaa yhteen artikuloiivat politiikat ja b) rock-musiikkia ja ”edistyksellisiä” politiikan ohjelmia yhteen artikuloiivat projektit). Toisaalta affektien alleviivaamisen voi nähdä olevan myös oire ajatuksesta, jonka mukaan rationaalisuus (argumentointi, kielellinen ilmaisu, kokonaiset lauseet ja perustelut) ovat aina jollain tavalla ”vallan” kolonisoimia ja sen saastuttamia. Tässä mielessä, koska valta puhuu kaikessa kielenkäytössä, on tärkeää katsoa ”kielen” tuolle puolen. (Tästä kannasta ks. esim. Mouffe 1999; Žižek 2001; Carpentier & De Cleen 2006.)

ja sen julkisuudessa. Samalla median vaikutus politiikkaan voi olla populistinen. (Ks. esim. Corner & Pels 2003.) Tämä puhuttelujen logiikan muutos ei tietenkään sinällään tarkoita, ettei uusikin poliittinen julkisuus voisi viime kädessä toimia niin, että se peittää alleen yleisön – tai ainakin sen osan – ”todellisia” intressejä. Samalla se näyttää merkitsevän tietynlaista median ennalta-arvaamattomuuden lisääntymistä. Tästä esimerkiksi käy vuoden 2008 keväällä alkanut vaalirahakohu ja sen saama, usein henkilöity ja moralisoiva mediahuomio. Vaikka jollain tasolla voimme ajatella, että tällainen moralisoiva kohu vie huomiota tärkeämmiltä asioilta ja tuottaa siten ”vääriä tietoisuutta”, ainakin kohun kohteena olevien vallanpitäjien kannalta se kuvaa myös henkilöityneen ja moralisoivan julkisuuden hallinnan vaikeuksia ja näin mahdollisesti tuottaa säröjä vallitsevaan hegemoniseen ideologiaan.

3. Medioiden välineluonteesta kumpuavan tutkimuksen ydinideana on (ainakin jo Innisin (1951) lanseeraama) ajatus siitä, että erilaiset mediatekniikat ja niiden historialliset sovellukset ovat lyöneet leimansa oman aikansa kulttuuriin ja institutionaaliin suhteisiin. Kirjoitustaidon (Havelock 1986; Ong 1988), kirjapainotaidon (Eisenstein 1983) tai radion ja television (McLuhan 1964) kulttuurisesti vallankumouksellisista seurauksista on kirjoitettu kirjakaupalla. Ydinidea on ollut se, että viestintävälineisiin teknisinä sovelluksina sisältyy potentiaalia, joka voi muuttaa yhteiskunnallisia rakenteita, instituutioiden sisäisiä käytäntöjä ja instituutioiden välisiä suhteita. Uusien viestintävälineiden ilmaantuminen merkitsee siis aina vanhojen kulttuuristen ja poliittisten rakenteiden eräänlaista medioitumista. Ilmeinen esimerkki on tietenkin niin sanottu uusmedia ja sen vaikutukset 1990-luvulta alkaen. Välinelähtöistä keskustelua jäsentää yhdellä tavalla se, nähdäänkö vaikutukset pääosin edistyksellisinä (esim. McLuhan 1964; Negroponte 1996; Benkler 2005) vai suhtaudutaanko niihin epäluuloisesti ja varauksellisesti (esim. Postman 1985).

Keskustelussa on myös korostettu sitä, että vaikka eri medioihin näyttäisi kätkeyvän erilaisia potentiaaleja, historiassa on aina kyse näiden potentiaalien asettumisesta muiden (taloudellisten, poliittisten, kulttuuristen) tekijöiden muokkaamaan maastoon (Carey 1969, 1989; Williams 1974; Winston 1998; Lievrouw & Livingstone 2002; Scofield & Clark 2009, 93–98). Medioiden ”välinepotentiaaliin” kohdistuukin aina erilaisia sääntelyn, kontrollin ja kulttuurisen vastaanoton ja soveltamisen mekanismeja, jotka rajaavat niiden yhteiskunnallista vaikutusta. Nämä kontrollin pyrkimykset tietenkin ovat nekin todiste siitä, että uudet välineet koetaan merkittäviksi.

Medioitumiskeskustelulle viestintävälineiden luonnetta korostava tutkimusperinne on usein keskeinen resurssi. Se toimii – hiukan samaan tapaan kuin kriittinen teoria – usein inspiraation lähteenä ajatuksille, joissa uusien välineiden nähdään (hiukan markkinoiden tapaan) ”rappeuttavan” rationaalisia viestinnän keinoja ja muotoja. Välinepainotteinen (mediaekologinen) keskustelu tuottaa usein myös hyperoptimistisia muotoja lankeemustarinoiden vastinpariksi. Siinä missä toiveikas välinehistorioitsija ajattelee, että uudistuva tekniikka ennemmin tai myöhemmin tuo mukanaan entistä täydellisemmän näkemysten kohtaamisen tai läpinäkyvän viestinnän, lankeemustarinan apostoli ammentaa inspiraatiota siitä, miten uusien välineiden tuomat lisät

(lisää kuvia, liikkuvia kuvia, vuorovaikutteisuutta, palautetta jne.) murentavat niitä perustoja, joilla eri instituutioissa on toimittu.²⁸ Samalla voi ajatella, että koko medioitumiskeskustelu osaltaan saa puhtia juuri siitä, miten uudet tekniikat ja välineet tekevät toimijoiden suhteista ainakin hetkeksi aiempaa epävakampia.

3.2. Käsitekarusellin kyydissä: rajauksia ja tasoja

Mediatutkijoiden kenttää yhdistää nykyään epäilemättä Livingstonen edellä luonnehtima ymmärrys siitä, että media on kaikkialla ja juuri siksi niin tärkeää. Ei olekaan vaikea käsittää, että samaan aikaan kun median vallasta on tullut suosittu populaari puheenaihe (koska muutokset median välineissä, yleisösuhteessa ja suhteessa muihin yhteiskunnan toimijoihin saavat aikaan epävarmuutta ja kokemuksen ongelmista), myös tutkimuksen kentällä *medioitumisesta* on tullut tärkeä käsite, johon monet haluavat ottaa kantaa ja jota he haluavat määritellä. Samalla pikainenkin silmäys median tai joukkoviestinnän tutkimuksen lähihistoriaan auttaa ymmärtämään, miksi ”medioitumisesta” on liikkeellä monenlaisia versioita ja väitteitä.

Medioitumiskeskustelun osallisia tietysti erottavat heidän motiivinsa ja tieteellinen kotikasvatuksensa, ja tuloksena on melko monimuotoista kirjallisuutta. Tämän lisäksi keskustelun seuraamista vaikeuttaa terminologinen sekavuus. Eri kirjoittajat tekevät esimerkiksi termien ”mediation” ja mediatization” välille erotteluja, joissa termit määrittyvät aivan eri tavoin.²⁹ Emme ryhdy tässä kääntämään tätä termikarusellia suomeksi, vaan käytämme ilmiökentästä ainoastaan termiä ”medioituminen”,³⁰ ja pyrimme muuten huomioimaan termin erilaiset käyttötavat.³¹ Seuraavassa otamme esiin joitakin keskustelussa esiin nousseita käsitteellisiä erotteluja ja täsmennämme niiden avulla oman tutkimuksemme lähestymistapaa.

- 1) Ensinnäkin kannattaa tehdä erottelu sen mukaan, viitataanko medioitumisella *institutionaalsiin* (tai institutionalisoituneiden toimijoiden keskinäisiin) *suh-teisiin* vai laajemmin *prosessiin*, jossa yhtäältä ihmisten suhde instituutioihin

28 Tässä puheenparressa toimii aina jonkinlainen autenttisuuden logiikka: autenttisenä, ihmisen tai järjen mittaisena nähdään helposti edellisen sukupolven vakiintuneet viestintämuodot (uutinen, sanomalehti, jne.) – tai joskus myös kasvokkaisviestintä.

29 Kuvaavaa terminologiselle sekamelskalle on, että esimerkiksi Hjarvard (2008, 114) toteaa Altheiden ja Snow’n käyttävän termiä ”mediation” samassa merkityksessä kuin hän itse käyttää termiä ”mediatization”. Hjarvardin erottelu termien ”mediation” ja ”mediatization” poikkeaa myös Couldry’n tässä esiteltävästä erottelusta näiden samojen termien kesken.

30 Medioitumisen suomennoksena on käytetty myös termiä ”viestinnällistyminen” (esim. Moring & Mykkänen 2009). Itse käytämme kuitenkin termiä ”medioituminen”, koska se viittaa vahvemmin mediainstituutioihin ja on yleisemmin tässä yhteydessä käytetty termi. Myös Herkman (2008, 90) katsoo termin ”medioituminen” kuvaavan ”viestinnällistymistä” tarkemmin nimenomaan mediajulkisuuden keskeisyyden kasvua.

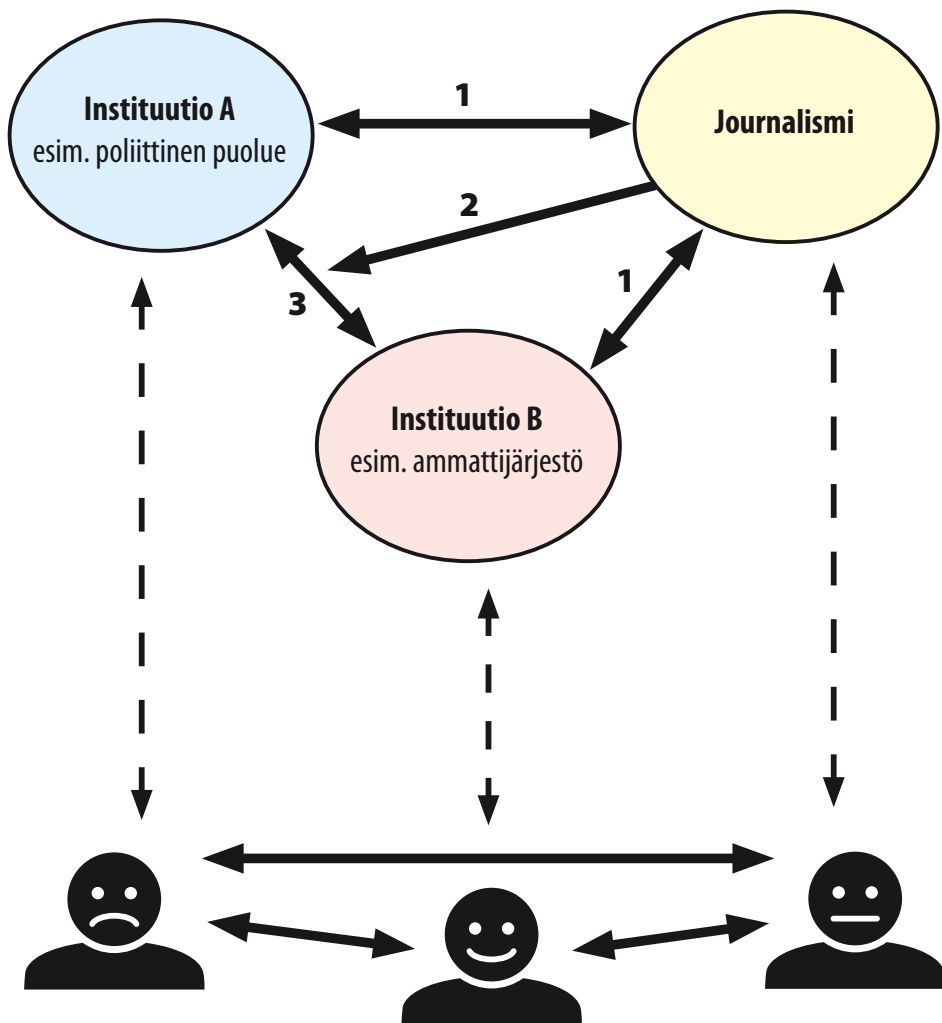
31 Tematiikkaa mutkistaa vielä entisestään se, että termillä on englanninkielessä ja tieteellisellä kentällä myös selkeän normatiivinen merkitys (johon Livingstonekin viittaa): mediation viittaa tällöin erilaisiin kriisien ratkaisemisessa käytettäviin neuvottelun taitoihin ja tekniikoihin (konfliktien välittäminen). Tämä merkitys on meille melko sivuseikka, mutta vaikuttaa sikäli relevantilta, että se, mitä haemme viestinnän teoriasta tulee tavallaan lähelle tätä.

ja toisaalta ihmisten väliset sosiaaliset suhteet muuttuvat entistä mediavälitteisemmiksi. Hjarvard (2008, 113) viittaa medioitumisen institutionaaliseen merkitykseen ”mediatization” -termillä ja määrittelee sen kaksipuoliseksi prosessiksi, jossa media yhtäältä itsenäistyy *instituutiona* ja omaksuu oman toimintalogiikan ja toisaalta nivoutuu osaksi toisten instituutioiden toimintoja. Kyse on ”pitkäkestoisesta prosessista, jossa median vaikutusvallan kasvu muuttaa yhteiskunnallisia ja kulttuurisia instituutioita sekä vuorovaikutuksen tapoja” (ma., 114). Käsite ”mediation” taas Hjarvardin mukaan kuvaa konkreettista, mediavälitteistä viestintäaktia tiettyssä sosiaalisessa kontekstissa, eikä sillä *välttämättä* ole huomattavaa vaikutusta institutionaalisella tasolla (ma., 114). ”Medialla” Hjarvard ymmärtää näin melko puhtaasti ”teknologioita, jotka laajentavat inhimillistä kommunikaatiota ja toimintaa ajassa ja tilassa” (ma., ks. myös Hjarvard 2009, 160–161). Valtatutkimuksen kannalta medioitumisen pitkäkestoiset ja institutionaaliset muutokset ovat tietysti kiinnostavampia kuin tekninen mediavälitteisyyden kasvu sinänsä. Vaikka jossain mielessä tuntuisikin mahdolliselta muotoilla tutkimusta, jonka kohteena olisi median tulo ”välittämään” vaikkapa uuden viestintätekniiikan avulla aiempia sosiaalisia suhteita, välineteorian piirissä käydyt keskustelut muistuttavat siitä, että ”väliin” tuleva media – vaikkapa kännykkä tai Facebook – kantaa tietenkin mukanaan myös institutionaalista painolastia.

- 2) Toinen tärkeä erottelu koskee sitä, kuinka kausaaliseksi tai yksisuuntaiseksi medioitumiseksi ymmärretty prosessi nähdään. Esimerkiksi Couldryn (2008) mielestä käsitteet ”mediatization” ja ”mediation” edustavat kahta erilaista lähestymistapaa. Edellinen ottaa lähtökohdakseen ”medialogiikan” ja näkee sen enemmän tai vähemmän yksisuuntaisesti vaikuttavan yhteiskunnan muihin instituutioihin. Kyse voi olla esimerkiksi median markkinoitumislogiikan tai median välineluonteen aiheuttamista muutoksista muiden instituutioiden toimintatavoissa. Jälkimmäisessä taas kyse on median ja muiden instituutioiden monensuuntaisesta ja ”dialektisesta” (ma., 380) sopeutumisesta toisiinsa. Couldry itse pitää parempana medioitumisen ymmärtämistä monensuuntaiseksi ja dialektiseksi prosessiksi. Kyse on ihmisten ja instituutioiden monenkeskisestä vuorovaikutuksesta eikä siitä, että medialogiikka jotenkin yksisuuntaisesti kolonisoisi muita instituutioita. Medioitumiseksi nimitetty muutos on osa laajaa modernien yhteiskuntien kehitystä, jossa julkisen ja yksityisen, julkisten instituutioiden ja markkinoiden jne. suhteet järjestyvät uudelleen.
- 3) Kolmanneksi teemme erottelun *horisontaaliseen* ja *vertikaaliseen* medioitumiseen. Kuviossa 3.1 olemme erottaneet medioitumisesta yhtäältä *horisontaalisen* suunnan, jossa media teknisenä seikkana (kuvion yhtenäiset nuolet) alkaa entistä enemmän välittää niin yhteiskunnan järjestelmätason (kuvion yläosa) institutionalisoituneita kuin arkielämän tai elämismailman (kuvion alaosa) ihmisten välisiä suhteita. Järjestelmän eri sektoreiden ja niitä edustavien toimi-

joiden (esim. poliittinen puolue tai ammattiyhdistysliike) toimintaympäristössä medioituminen tarkoittaa siis yhtäältä sitä, että julkisuudesta on tullut jonkin verran entistä tärkeämpää. Niin suorat suhteet (1) julkisuutta tuottavaan instituutioon (journalismi) kuin journalismin luoman julkisuuden vaikutus (2) muiden instituutioiden keskinäisiin suhteisiin (3) ovat merkkejä tästä. Toimittajien kanssa vietetään enemmän aikaa, heitä palvellaan hanakammin. Muiden instituutioiden kanssa asioidessa ollaan herkempiä harkitsemaan sitä, miltä suhde näyttää julkisuudessa tai kuinka paljon ja mitä tästä vuorovaikutuksesta halutaan näkyvän julkisuudessa.

Kuvio 3.1. Medioitumisen suhteita.

Toisaalta järjestelmätoimijoiden kannalta medioituminen merkitsee myös niiden ja arkielämän tason välisen, kuviossa *vertikaalisen*, suhteen muutosta. Media tulee tässä prosessissa uusin tavoin välittämään perinteisten modernien instituutioiden suhdetta ihmisiin. Puolueen suhde jäsenistöön syntyy enenevässä määrin paitsi journalismin luoman julkisuuden myös muiden mediavälitteisten vuorovaikutuskeinojen kautta (sähköposti, sosiaalinen media). Tällaisista uusista keinoista ja niiden luomista verkostoista voi tulla perinteisten instituutioiden keskeinen tapa esimerkiksi kerätä rahoitusta tai mobilisoida toimintaa (esimerkiksi ammattijärjestö voi mobilisoida jäseniään lähettämään sähköpostia poliittisille päättäjille). Sekä horisontaalisessa että vertikaalisessa medioitumisessa on tältä kannalta siis kyse institutionaalisten suhteiden muutoksesta, mutta ”medioitumisella” tarkoitetaan eri asiaa.

Viimein myös kuvion alaosassa – elämismaailman tasolla – voidaan puhua medioitumiskehityksestä, kun monet aiemmin kasvokkaiset ihmisten väliset vuorovaikutussuhteet medioituvat. Elämismaailman tason horisontaalinen medioituminen voi vahvistaa joitakin aiempia suhteita tai luoda kokonaan uusia elämismaailman verkostoja, ryhmiä ja identiteettejä. Tällainen yhteydenpito voi myös voimistaa näin syntyneiden verkostojen suhdetta järjestelmätason instituutioihin (ajatellaan vaikka suomalaisen pakolaisvastaisen keskustelun lähihistoriaa). Elämismaailman medioituminen tässä mielessä voi tietenkin myös heikentää tai katkoa aiempia sosiaalisia siteitä (malliesimerkki tällaisesta huolesta olisi medioituminen perheen sisällä).³²

- 4) Neljäs medioitumista koskeva käsitteellinen erottelu liittyy siihen, *millaisia logiikoita* media kantaa mukanaan. Tähän on ainakin kolmenlaisia vastauksia. Ensiksi voi ajatella kriittisen teorian tapaan, että suuri osa medialogiikasta palautuu median suhteeseen markkinoihin ja rahan valtaan. Näin ajatellen median vaikutus institutionaaliin toimijoihin nähdään useimmiten negatiiviseksi: media tuo esimerkiksi politiikkaan mukanaan sellaisia (kaupallisen) julkisuuden tavoittelun ja hallinnan tapoja, jotka eivät ole terveitä. Toiseksi voi ajatella, että osa median logiikasta on aina kiinni sen välineluonteessa (tekstit vs. kuvat ja ääni, yksisuuntaisuus vs. vuorovaikutteisuus jne.). Näin ajatellen medioituminen merkitsee uusien (ja usein tavalla tai toisella epärelevantteiksi koettujen) piirteiden korostumista: media esimerkiksi korostaa poliitikkojen ulkonäköön tai esiintymiskykyyn liittyviä tekijöitä heidän muiden päätöksen-

32 Hjarvard (2009) esittää, että arkielämän suhteiden medioituminen merkitsee yksilöllisyyden kokemuksen muutosta ”sisäisesti” ohjautuneesta entistä ”ulkoisemmaksi” (vrt. Riesman 1950). Vaikka tämän tason medioitumista teknisessä mielessä on helpoin tavoittaa viimeaikaisen sosiaalisen median ilmaantumisen kautta, on hyvä muistaa, että medioiden ”tunkeutuminen” arkielämän suhteiden jäsentäjiksi ei ole uusi ilmiö. Sanomalehden on ajateltu itsessään lähes luoneen uusia kasvokkaissuhteita (kahvilat, salongit jne.). Radion ja television vaikutus ydinperheen ajankäyttöön ja yhdessäoloon on ollut ilmeinen. Ja hiukan vähemmän teknisessä mielessä elämismaailman sosiaalisten roolien rakentuminen median antamien virikkeiden ja mallien kautta on sekin saman tason ilmiö.

teko-ominaisuuksiensa sijaan. Kolmanneksi voi ainakin kysyä, onko median logiikassa erotettavissa jotain erityistä aspektia, joka olisi jollain tapaa juuri viestinnälle erityistä. Näin ajatellen medioituminen voisi merkitä jonkinlaisen toisten toimijoiden läsnäolon paineen kasvamista: media voi esimerkiksi saada päätöksentekijät miettimään sitä, kuinka tämä tai tuo asia olisi heille itselleen edullisinta esittää julkisuudessa – mutta samalla se voisi tällaisen harkinnan kautta myös pitää poliittisessa harkinnassa esillä sellaisia näkökulmia, joilla ei päätöksenteon pöydissä ole omaa edustajaansa.³³

Kuvion 3.1 suhteen median logiikan perääminen merkitsee siis sitä, että kuvion nuolten ”sisällä” vaikuttavat yhtä aikaa monenlaiset voimat, jotka muokkaavat niiden vaikutusta toimijoiden väliin suhteisiin³⁴. Tässä tutkimuksessa kiinnitämme huomiota kaikkiin yllä mainittuihin kolmeen medialogiikan perustaan. Sen lisäksi, että kysymme *missä määrin* media on yhtäältä itsenäistynyt ja tullut osaksi toisten instituutioiden käytäntöjä, kysymme myös, *millaista* medialogiikkaa se on tällöin tuonut mukanaan. Tämä edellyttää nähdäksemme, että kysymys medialogiikan luonteesta jätetään teoreettisesti avoimeksi, ja tutkitaan sitä empiirisesti kulloisessakin historiallisessa tilanteessa. Samalla tämä merkitsee medioitumis-käsitteen ei-normatiivisuutta. Toisin sanoen emme määrittele medioitumista jo etukäteen myönteiseksi tai kielteiseksi ilmiöksi.³⁵ Samoin on mielestämme mielekästä ymmärtää medioituminen ennen muuta monitahoiseksi vuorovaikutusilmiöksi (kuviossa 3.1 luonnostellulla tavalla). Tämä mahdollistaa muun muassa sen tärkeän ajatuksen, että myös journalismi itse voidaan sijoittaa muuttuvaan medioitumisen maastoon ja nähdä sen vuorovaikutussuhteiden muutokset laajasti. Samalla on kuitenkin mielekästä nähdä, että järjestelmän institutionaalisten toimijoiden suhteiden tasolla (näiden toimijoiden kokemuspiirissä) medioituminen voidaan hyvin perustellusti myös nähdä ”kausaalisena” ilmiönä ja asettaa kysymyksiä journalismin (kasvavasta) ”vaikutuksesta” muihin. Juuri institutionaalisten toimijoiden keskinäisten valta-arvioiden näkökulmasta medioituminen voi siis olla myös muutos, jossa yhden toimijan sisäistämä logiikka ja sen taustalla olevat resurssit vaikuttavat

33 Esser ja Strömbäck (2009) erottavat median logiikan muun muassa ”politiikan logiikasta” ja ”kaupallisesta logiikasta”. Tällä he haluavat korostaa, että medialla on oma, erityinen logiikkansa, jonka mukaan se toimii. He eivät kuitenkaan vie erittelyä tässä mielessä kovin pitkälle.

34 Hyvän esimerkin ”medialogiikan” käsitteen kehityksen monitahoisuudesta tarjoaa Lundby (2009b), joka osoittaa, miten Altheiden ja Snown (1979) alkuperäinen ”medialogiikka” ponnistaa liikkeelle viittaamalla Simmelin ideaan sosiaalisen vuorovaikutuksen muodoista (form) mutta siirtyä tästä melko vaivattomasti käsittelemään median muotoja (media formats). Kun muistaa, että Simmelin (1999) vuorovaikutusmuodoissa on myös ”itseisarvoisia” sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja, kuten ”seurallisuus”, saa kiinni ajatuksesta, että viestinnällisyyteenkin voi sisältyä muuta kuin vain markkinoitumisen logiikkaa.

35 Tämä ei kuitenkaan estä tarkastelemasta medioitumista normatiiviselta kannalta. Olennaista on, että medioitumista ei *jo ennalta* määritellä myönteiseksi tai kielteiseksi ilmiöksi, vaan tutkitaan empiirisesti, millaista medialogiikka on ja millaisia seurauksia sen merkityksen mahdollisella kasvulla voi olla. Vasta tämän jälkeen voidaan normatiivisesti arvioida, onko kyse myönteisestä vai kielteisestä ilmiöstä. Kysymystä medioitumis-käsitteen normatiivisuudesta käsittelemme tarkemmin luvussa 3.4.

entistä enemmän. Tästä näkökulmasta viriää myös medioitumiskeskusteluun erottamattomasti liittyvä keskustelu sen eri vaiheista.

3.3. Medioitumisen vaihteita ja kausia

Varhaisimpia eksplisiittisesti ”medioitumista” koskevia tutkimuksia näyttää luonnehtivan kaksi asiaa. Ensinnäkin huomio kohdistuu niissä ennen muuta informaatioon (viestinnän sisältöihin), ja lähtökohtana ovat melko selkeät institutionaaliset suhteet. Esimerkiksi Hernes katsoi, että median kasvun ja volyymin lisääntymisen takia yhteiskuntaa ei enää luonnehdi informaation puute vaan sen runsaus ja että tämä on tehnyt ihmisten huomiosta strategisen (valta)resurssin, josta joudutaan kilpailemaan (1978, cit. Hjarvard 2008, 107). Hieman samaan tapaan Asp (1986) hahmotti politiikan ja median välisen valta-asetelman vaihtosuhteeksi, jossa politiikan pääomaa on tieto ja journalismin pääomaa julkisuus. Kummallakin osapuolella on valtaa toiseen nähden, koska molemmat tarvitsevat toisensa hallitsemaa resurssia.

Hernesin ja Aspin avaukset ovat edelleen relevantteja. ”Julkisuuden niukkuuden” tai ”informaation ylitarjonnan” voisi kuitenkin nykyisin ehkä kuvata paremmin puhumalla ”huomiosta” rajallisena resurssina. Jos vielä 1980-luvulla saattoi todella ajatella, että journalismi instituutiona hallitsi melko suvereenisti ”julkisuuden” tilaa, tilanne on nyt toinen. Kamppaillessaan itse yleisön huomiosta journalismi on joutunut lisäämään itseään profiloivaa panosta. Pitääkseen hallussaan omaa ”huomion säätelyn” pääomaansa se joutuu siis nykyään tekemään enemmän töitä. Medioitumisen periodeja tarkastellessa onkin hyvä nähdä, että medioitumisessa on kyse myös siitä, miten journalismin oma toimintaympäristö muuttuu. Journalismi tavallaan itsekin medioituu siinä prosessissa, jossa sen merkitys lisääntyy. Tämä on tärkeä huomio myös sikäli, että se kytkee ”medioitumista” koskevan puheen laajempaan historialliseen kontekstiin, jonka keskeisiä piirteitä ovat ”kilpailun” ajatuksen muokkaama globalisoituvaa kansallisvaltio ja sen mielenmaisema.³⁶

Kuten edellä kävi ilmi, yksi syy median merkityksen kasvuun liittyy viestintävälineiden tekniseen kehitykseen ja mediavälitteisyyden lisääntymiseen eri elämänalueilla. Esimerkiksi puolueiden toiminta on ohentunut, ja ihmiset muodostavat käsityksensä poliitikoista ja politiikasta paljolti tiedotusvälineistä saamansa kuvan perusteella. Tästä syystä poliitikot joutuvat etsimään keinoja, joilla he saisivat viestinsä läpi juuri mediassa. Eri organisaatiot ovat lisänneet viestintähenkilöstöään ja kehittäneet viestintäosaamistaan. Mediajulkisuus on näin nivoutunut olennaiseksi osaksi niiden toimintaa. Journalismin historiaa tarkastellen voi hyvin sanoa, että tällainen suhteellisen lievä medioitumisen prosessi – poliittisten suhteiden osittainen mediavälitteisyys – on alkanut jo kauan sitten. Esimerkiksi Strömbäck (2008) ajoittaa medioitumisen ensimmäisen vaiheen jo puoluelehdistön ajalle.³⁷

³⁶ Ks. edellä luku 2.4.

³⁷ 1700-luvulta lähtien, Suomessa 1800-luvun puolesta välistä.

Toinen historiallisesti mielekäs näkökulma (ja periodi) avautuu pohtimalla median institutionalisoitumista. Tiedämme, että esimerkiksi journalismin kehitystä luonnehtii tietty ”irtautuminen” niistä instituutioista, joiden toimintaa se selostaa. Samalla journalistinen media näyttää muuttuneen aiempaa ”itsenäisemmäksi”. Selvimmin tämä kehitys on näkynyt politiikan journalismissa, mutta vastaavaa voi havaita talousjournalismissa, kulttuurijournalismissa ja urheilujournalismissakin. Puoluelehtien tilalle nousivat riippumattomat yleisanomalehdet. Niiden itselleen luoma ”objektiivisuuden” periaate perustui ensin pitkälti samanlaiseen yhteiskuntavisioon kuin puoluelehdistökin: yhteiskunnan ajateltiin molemmissa koostuvan viime kädessä ”luokista” tai ”intressiryhmistä”. Kun puoluelehdistö palveli luokkayhteiskunnan viestintää poliittisen koneiston teknisenä jatkeena, sitoutumaton lehdistö pyrki neutraaliin esitykseen suhteessa näihin samoihin intresseihin (Pietilä 2008). Puolueiden ja muiden intressitahojen sanomisia julkaistiin sellaisenaan, mutta journalisti itse vetäytyi taustalle ikään kuin tarjoten vain tilan muiden tahojen asiantuntijuudelle ja mielipiteille (ks. esim. Kunelius 1996).

Vähitellen tämä neutraali itsenäisyys on useimmissa läntisissä demokratioissa tehnyt tilaa pidemmälle viedylle ”kriittisyyden” tai ”etäisyyden” ideaalille, jonka mukaan toimittajat eivät ilman muuta julkaise kaikkea juuri niin kuin johtavat poliitikot haluaisivat tai edes neutraalisti siinä muodossa kuin asia on alun perin esitetty (ks. Barnhurst & Nerone 2003). Ajatus toimittajan tuottamasta ”uutiskärjestä” on juuri tämän vaiheen (aspektin) medialogiikan tuotos, samoin ajatus toimittajista politiikan ”korjauskertoimina” (Aula 1992, 12). Journalismin paljon puhetta aiheuttaneet ammatilliset ”kehystämisen” tavat ovat viimeisin esimerkki tästä kehityksestä. Voi myös sanoa, että vanhat ”varsinaiset” puoluelehdetkin ovat jossain määrin itsenäistyneet taustayhteisöistään ja soveltavat paljolti samoja ammatillisia kriteereitä kuin puolueista riippumattomat lehdet. Journalismin itsenäistyminen näkyy myös yksittäisissä jutuissa: aluksi päättäjien sanomiset julkaistiin lähes sellaisenaan, sitten niiden tärkeysjärjestystä ja uutisointia valikoitiin, ja nykyään ne nivotaan voimakkaammin osaksi journalistien itse määrittelemiä kertomus- ja jutturakenteita (esim. Hallin 1992; Ekecrantz 1994; Kunelius 1996; Kunelius & Väliaverron 2009; Barnhurst 2005; ks. myös Esser & Strömbäck 2009).

Journalismin siirtyminen ”objektiivisuuden” ajasta aktiivisemmän ”kehystämisen” (ja siten kenties uudenlaisen ”mediainterventionistisen” medialogiikan (Esser & Strömbäck 2009) aikaan havainnollistaa hyvin sitä, millä tavalla medioitumisen institutionaaliset suhteet ja laajempi medioitumisen maisema ovat suhteessa toisiinsa. Yleinen käsitys yhteiskunnan kehityksestä ja keskiluokkaisen jälkimodernin elämän luonteesta – yksilöllisyyden, liikkuvuuden ja kuluttajuuden korostuminen – luo tilausta entistä aktiivisemmalle medialle ja journalismille. ”Individualisoinut” – tai kuten Hallin ja Mancini (2004) sanovat, *sekularisoitunut* – kulttuuri ja elämäntapa vaikuttavat myös journalismin ja muiden instituutioiden välisiin suhteisiin. Kun sen paremmin politiikka kuin journalismikaan eivät enää vakavasti usko yhteiskunnan koostuvan kiinteistä ja yhtenäisistä ”luokista” tai ”intressiryhmistä”, on loogista, että mediasta keinona koota hajautuneen yleisön huomio tulee merkittävä vallan resurs-

si: politiikalle syntyy intressi oppia median pelisäännöt ja pyrkiä käyttämään niitä hyväkseen ja muokkaamaan niitä. Saman ajatustavan varassa on myös loogista, että media ei enää koe poliittisten puolueiden tai järjestelmän ”edustavan” yhteiskunnan intressien järjestystä aiempaan tapaan todellisella ja legitiimillä tavalla. Tästä syystä medialle syntyy myös oikeus ja velvollisuus ”kehystää” asioita aktiivisemmin ja olla aktiivisempi jäsen vallan peleissä.

Medioitumisen ajatus auttaa näin ymmärtämään ehkä laajemmassakin katsannossa, miten journalismi näyttäisi siis samanaikaisesti sekä itsenäistyneen muista instituutioista että tulleen elimelliseksi osaksi niiden toimintaa. Muiden instituutioiden näkökulmasta tämä ei välttämättä ole aivan ongelmatonta. Kun esimerkiksi poliitikot puoluelehdistön aikana hioivat strategioitaan oman kannattajakuntansa vakuuttamiseksi ja poliittisten vastustajiensa kampittamiseksi, olivat viestimet tässä ”vain” sanoman välittäjiä. Sittenmin mediasta on tullut uusi osapuoli, jonka käyttö jo sinällään edellyttää strategista harkintaa ja taitoa. Mediavallasta käytävässä keskustelussa on paljon kyse juuri tästä. Kun journalismin toiminta on ensin itsenäistynyt päätöksentekokoneistoista jollain tavalla uskottavan neutraaliksi välittäjäksi, ja kun tämän toiminnan kilpailuluonne on alkanut tuottaa sille omaa toimintalogiikkaa, on journalismin *toiminta* tullut päättäjien kannalta entistä selvemmin ongelmalliseksi.³⁸ Journalismin kannalta tämä ei välttämättä tarkoita sen vapauden tai vallan abso-luuttista lisääntymistä, vaan kyse voi olla journalismin sopeutumisesta laajempaan medioitumisen maisemaan, jossa kilpailu yleisön ajasta ja huomiosta on kiristynyt ja muuttanut luonnettaan. Poliittisen päätöksenteon kannalta tämä sama kehitys on merkinnyt journalismin ainakin hetkittäisen arvaamattomuuden ja politiikan järjestyksistä piittaamattomuuden kasvua.

3.4. Medioituminen ja normatiivisuus

Medioitumiskeskustelu herättää tietenkin kysymyksen siitä, mitä ovat ne logiikat, joilla journalismi toimii ja joihin muut instituutiot ovat joutuneet (enemmän tai vähemmän vuorovaikutteisesti) sopeutumaan. Yksi lähtökohta kysymykseen vastaa-miseksi ovat journalistien ammattikunnan omat normatiiviset käsitykset toimintansa tavoitteista ja menetelmistä. Keskeisiä tehtäviä ovat tällöin oikean tiedon välittämi-nen, vallanpitäjien valvonta ja julkisen keskustelun tukeminen. Nämä luonnehtivat myös Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessa (2004 [1962]) kuvaamaa porvarillista julkisuushannetta, joka Habermasin tunnetun tositarinan mukaan on paljon rapautunut näytös- eli promootiojulkisuudeksi. Tämä sama rapautumistarina toistuu suuressa osassa medioitumista koskevaa kirjallisuutta. Journalismia koskeva

38 Seuraus on perin ymmärrettävä: vallankäytössähän on ennen muuta kysymys siitä, että on-nistuu vaikuttamaan toisten *toimintaan*. Median itsenäistymisen myötä sen hallinnasta on päättäjille tullut kenties hiukan mutkikkaampaa, mutta toisaalta onnistuttaessa palkintona voi olla huomattavasti aiempaa uskottavampi ja pätevämpi julkinen kuva itsestä ja omasta organisaatiosta.

tutkimus on myös usein pyrkinyt osoittamaan, miten journalistien ammattikunnan omat ihanteet kääntyvät käytännön journalistisessa työssä niitä itseään ja demokraattisen julkisuuden ihanteita vastaan.

Yksi tyypillisistä kritiikeistä on se, että pyrkiessään oikeaan ja objektiiviseen tietoon journalismi itse asiassa erilaisten ”strategisten rituaalien” avulla synnyttää objektiivisuusvaikutelmaa, joka peittää näkyvistä, että jutut itse asiassa kuitenkin ehdottavat yleisölle tietynlaisia tulkintakehyksiä ja ovat monenlaisten valintojen tulosta (esim. Tuchman 1978). Usein viitataan myös liiketoiminnan sanelemiin ehtoihin: journalismilla ja ylipäättään medialla on omat tuotantoformaattinsa ja kiinnostavuuden kriteerinsä, joilla tavoitellaan tehokkuutta ja ostavan yleisön huomiota (Altheide & Snow 1979). Tämän lisäksi journalismi painottaa viranomaislähteiden näkemyksiä muiden kustannuksella, esittää päättäjien toimet mielellään kiistoina tai muuten kielteisessä valossa sekä yksinkertaistaa moniulotteisia ja pitkäkestoisia prosesseja yksittäisiksi uutistapahtumiksi (Cook 1998, 85–115; Meyer 2002). Näin päädytään helposti journalismia kohtaan varsin kriittisiin arvioihin. Esimerkiksi Meyer kuvaa hyvin ja analyttisesti, kuinka poliitikot yhä enemmän miettivät varsinaisten asiakysymysten sijaan omaa mediakuvaansa, mikä rapauttaa demokratiaa ja politiikan varsinaista tehtävää. Tämä ei kuitenkaan vielä todista Meyerin väitettä, että politiikan logiikka on joutunut alistumaan medialogiikalle (media olisi ”kolonisoinut” politiikan). Kyse on mediajärjestelmän funktionaalisesta differentioitumisesta, mikä Marcinkowskin (2009) mielestä on kolonisoitumisen vastakohta. Poliitikot ovat toki oppineet hyödyntämään median tarjoamia mahdollisuuksia ja tässä sopeutuneet median asettamiin ehtoihin, mutta pyrkimys oman imagon vahvistamiseen ja poliittisen linjan legitimaatioon median avulla lähtee silti (edelleen) politiikan omasta toimintalogiikasta, ei medialogiikasta.³⁹ Strateginen vallantavoittelu on aina kuulunut politiikkaan. Uutta aiempaan on vain se, että mediasta on tullut poliitikoille äänestäjien ja poliittisten kilpailijoiden lisäksi kolmas osapuoli, jonka kanssa toimiminen edellyttää strategista harkintaa. Marcinkowskin (2009) termin, politiikan medioitumisessa on suurelta osin kyse poliittikkojen ”itse-medioitumisesta”. Myös tulkinnot siitä, että median logiikka olisi poliittisen julkisuuden kannalta pikemminkin haitaksi kuin hyödyksi, perustuvat yleensä jo lähtökohtaisesti kielteisesti värittyneeseen medioitumiskäsitteeseen, mistä syystä medialogiikan mahdolliset poliittiselle julkisuudelle myönteiset vaikutukset jäävät huomiotta. Toisaalla on kuitenkin myös tutkimusta, joka näkee journalismin kehittyneen myös monin tavoin myönteiseen suuntaan (esim. McNair 2000; 2006; Norris 2000; Schudson 2008).

Medialogiikan myönteisten ja kielteisten tulkintojen kesken toistuu aika usein sama normatiivisesti virittynyt osapuolijako. Yhtäällä ovat journalistit, jotka korostavat, että juuri toisten instituutioiden haastaminen on journalismin oma ja tärkeä ajattelun ja toiminnan logiikka. Toisaalla ovat muiden valtainstituutioiden edustajat, joiden mielestä journalismi rapauttaa niiden omaa, tärkeää ajattelun ja toiminnan

39 ”Politiikan logiikan” määrittelystä suhteessa medialogiikkaan ks. esim. Esser & Strömbäck (2009, 213–214)

logiikkaa. Tällainen omia asemia legitimoiva keskustelu ei ole omiaan tuottamaan kovin vivahteikasta todistusaineistoa. Siksi esimerkiksi Hjarvard (2008, 114) katsoo, että medioitumis-käsitteen olisi sinänsä oltava ei-normatiivinen. Normatiivinen medioitumis-käsite johtaa helposti yleiseen rappiokertomukseen, jossa median vaikutus samastetaan jo lähtökohtaisesti poliittisen julkisuuden rappioon.⁴⁰ Hjarvardin mukaan medioitumista ei pitäisi määritellä myönteiseksi tai kielteiseksi ilmiöksi yleisellä tasolla. Sen sijaan on arvioitava tiettyjen medioiden vaikutuksia tiettyihin instituutioihin, ja tällöin on myös täsmennettävä normatiiviset lähtökohdat, joilla seurausten myönteisyyttä tai kielteisyyttä arvioidaan. (Hjarvard 2008, 114.)

Myös Strömbäck (2008, 230) liputtaa ei-normatiivisen medioitumis-käsitteen puolesta, mutta asettaessaan Meyeriä (2002) mukaillen politiikan logiikan ja media-logiikan toisilleen vaihtoehtoiseksi ja samastaessaan Meyerin tavoin medialogiikan karkeasti markkinamalliin (market model) ja politiikan logiikan julkisuusmalliin (public sphere model) (ma., 234), Strömbäck tulee kuitenkin väistämättä määritelleeksi medioitumis-käsitteen normatiiviseksi.⁴¹ Medioituminen määrittyy aivan samoin kuin Habermasin rakennemuutos-kritiikissä tarinaksi, jossa poliittinen julkisuus rapautuu markkinamallin mukaiseksi näytösluonteiseksi julkisuudeksi. Sen sijaan Herkman (2008a, 89) pitää johdonmukaisemmin medioitumis-käsitteen ei-normatiivisena, kun hän ”selvittää empiirisesti politiikan viihdejulkisuuteen osallistuvien kokemuksia ja näkemyksiä asiasta”. Schultz puolestaan vielä 1999 julkaistussa artikkelissa katsoi medioitumisen (mediatization) viittaavan nimenomaan modernin joukkotiedotuksen ongelmallisiin seurauksiin (Mazzoleni & Schulz 1999, 249). Myöhemmässä artikkelissaan Schulz kuitenkin sanoo Hjarvardin olevan oikeassa siinä, että käsitteen ei-normatiivinen määritelmä voi olla heuristisesti antoisampi (Schulz 2004, 90). Medioitumis-käsitteen ei-normatiivisuus ei tietenkään estä normatiivista näkökulmaa medioitumiseen. Kyse on vain siitä, että käsitteellä ei jo *etukäteen* leimata median vaikutusta kielteiseksi tai myönteiseksi vaan että arvio perustetaan empiiriseen todistusaineistoon ja täsmennettyyn normatiiviseen näkökulmaan.

Omaksumme tässä Hjarvardin kannan medioitumis-käsitteen ei-normatiivisuudesta ja katsomme Couldryn tavoin, että medioitumista pitäisi tarkastella konkreettisina monenkeskeisinä prosesseina eikä niin, että yksilulotteisen medialogiikan katsottaisiin medioitumiskehityksessä yksisuuntaisesti kolonisoivan yhteiskunnan eri instituutioita. Ajattelemme myös niin, että medioitumiskeskustelussa on syytä tarkastella myös sen ”post-professionalistista” ulottuvuutta. Kysymys ei nykyään enää ole pelkästään journalismin ”profession” itsenäistymisestä ja sen vastustamisesta tai puolustamisesta. Tästä syystä vivahteikas medioitumisen ja mediavallan tarkastelu edellyttää myös journalistisen professionalismin sekä sen muutoksen sijoittamista laajempaan kontekstiin.

40 Habermasin Julkisuuden rakennemuutos on paraatiesimerkki tästä, ja myöhemmässä tuotannossaan Habermas onkin teoretisoinut julkisuutta vivahteikkaammin (Habermas 1996/1992).

41 Toisaalla Esser ja Strömbäck (2009, 217–219) korostavat media-interventionismin käsitettä ja sitä ajatusta, että eri maissa journalistien ja median asema on eri tavoin ”autonominen”.

3.5. Medioituminen: määrä (syvyys, intensiteetti)

Jotta medioitumisesta saisi otetta, tarvitaan analyttistä käsitteistöä, jolla sen tunnuspiirteitä voidaan eritellä. Schulz esittää tällaisiksi käsitteiksi laajentumisen (extension), korvautumisen (substitution), sulautumisen (amalgamation) ja mukautumisen (accomodation). Media laajentaa viestinnän mahdollisuuksia ajassa ja tilassa, se korvaa muuta kanssakäymistä, media sulautuu osaksi muita toimintoja, ja muut toimintakentät, kuten esimerkiksi politiikka, mukautuvat toiminnassaan median ehtoihin. (Schulz 2004, 88–89.) Schulzin esittämät piirteet ovat aspekteja, joita median ja muun toiminnan vuorovaikutuksessa voidaan tarkastella. Strömbäck (2008, 234–235) puolestaan rajaa tarkastelunsa politiikan medioitumiseen ja erottaa siitä neljä ulottuvuutta:⁴²

- 1) Mediasta tulee poliittisten instituutioiden ja kansalaisten välisen viestinnän tärkein *kanava*.
- 2) Media *itsenäistyy* poliittisista instituutioista.
- 3) *Mediasisältö* määrittänyt medialogiikan, ei politiikan logiikan mukaisesti.
- 4) Medialogiikka alkaa ohjata myös *poliittista toimintaa*.

Strömbäckin luonnosteleva jaottelu on hyödyllinen, mutta sen toista ja kolmatta ulottuvuutta on vaikea erottaa toisistaan. Eikö median itsenäistyminen ilmene nimenomaan siinä, että media alkaa hallita omaa agendaansa? Jaottelun viimeinen ulottuvuus puolestaan on liian epämääräinen, koska se ei erota median vaikutusta poliittisen toiminnan eri tasoihin. Onhan eri asia, sopeuttavatko poliitikot julkisen viestintänsä median asettamiin ehtoihin vai alkaako media määrittää myös varsinaisen päätöksenteon agenda. Strömbäck jaottelee medioitumisen myös neljään eri vaiheeseen, joissa politiikan sopeutuminen medialogiikkaan jaetaan kahtia niin, että ensin politiikka tosiaan *sopeutuu* medialogiikkaan, mutta viimeisessä vaiheessa se *omaksuu* medialogiikan osaksi omaa toimintalogiikkaansa. Tämä erottele mukailee Meyerin (2002) käsitystä median kolonisoimasta politiikasta, mutta empiirisesti on hankala erottaa, milloin medialogiikkaan sopeutuminen muuttuu sen omaksumiseksi.

Tässä tutkimuksessa erotamme edellä referoidun keskustelun pohjalta kolme ”tasoa”, joiden avulla medioitumista on nähdäksemme mahdollista eritellä myös empiirisesti. Rajaamme tarkastelun nimenomaan journalistiseen mediaan, koska omassa tutkimuksessamme olemme kiinnostuneita erityisesti journalismin toimintalogiikasta ja journalismin roolista muiden instituutioiden toiminnassa. Olemme

42 Vaikka Strömbäck ei haluakaan esittää, että kyseessä olisi kronologinen kuvaus medioitumisen vaiheista, hänen tasonsa kuvaavat hyvin myös sitä perustarinaa, joka usein toistuu medioitumiskeskustelussa. Etenkin kun huomio kiinnitetään erityisten instituutioiden mediasuhteisiin, syntyy kuva mediasta, joka ”tunkeutuu” aiemmin itsenäiselle kentälle. Media on tässä mielessä siis hiukan kuin virus, joka lopulta muuttaa koko solun oman perimänsä levittämisen välineeksi. Ks. myös Esser & Strömbäck (2009, 216).

jättäneet tästä pois median tulon keskeiseksi viestintäkanavaksi, koska se on ilmeinen tosiasia ja lähtökohta koko medioitumiskeskustelulle. Listaamamme kolme tasoa ovat empiirisesti kiinnostavampia ja osin myös kiistanalaisempia:

- 1) Journalistisen median itsenäistyminen omaksi instituutiokseen (erityisesti itsenäisyys media-agendan hallinnassa).
- 2) Muiden instituutioiden riippuvuus journalismin hallitsemasta julkisuustilasta ja niiden sopeutuminen journalismin asettamiin ehtoihin journalistiseen julkisuuteen pääsemiseksi.
- 3) Journalistisen median vaikutus muiden instituutioiden toimintaan niiden omilla kentillä, ts. median vaikutus siihen, millaisia asioita otetaan politiikassa ja hallinnossa päätöksenteon kohteeksi, mitä kysymyksiä tutkijat tutkivat, ja minkä asioiden puolesta kansalaisliikkeet toimivat jne.

Medioitumista käsittelevissä tutkimuksissa nämä kolme medioitumisen tasoa menevät usein sekaisin. Medioitumisesta puhutaan yleisesti ja vieläpä niin, että annetaan ymmärtää medioitumisen koskevan kaikkia kolmea tasoa, mutta väitettä tukevat tulokset ja esimerkit koskevat lähinnä vain ensimmäistä ja toista tasoa. Monet tutkimukset keskittyvät politiikan mediahallintakoneistojen (spin) toiminnan kuvaukseen. Gavin (2007, 3) huomauttaa, että politiikan imagonhallintaa käsittelevissä tutkimuksissa on paljon anekdootteja ja kuvailua mutta vähän systemaattista media-aineistojen analyysiä. Davis (2007, 99) puolestaan katsoo, että paria poikkeusta lukuun ottamatta medioitunutta politiikkaa koskeva tutkimus on jäänyt spekulatiiviseksi sen suhteen miten poliittikkoihin ja agendoihin on lopulta vaikutettu. Tämä johtuu Davisin mukaan paljolti siitä, että tutkimuksissa sekoittuvat julkisuuden (public sphere; yllä tasot 1 ja 2) ja politiikan (policy sphere; yllä taso 3) alueet.

Systemaattisemmin empiiriset tutkimukset eivät nekään ole yksiselitteisiä, vaan tuloksiin vaikuttaa suuresti tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä. Bartels (1996, 3) yleistää, että mediatutkijat ovat taipuvaisia pitämään median vaikutusta politiikan agendaan merkittävänä, kun taas perinteisiä poliittisia instituutioita edustavat tutkijat ovat siitä vähemmän vaikuttuneita. Bartelsin mukaan yksi syy tähän on luultavasti se, että tutkimuksissa joissa selvitetään politiikan agendan muotoutumista ylipäätään, media vertautuu muihin vaikuttaviin tahoihin, kuten puolueisiin ja intressiryhmiin. Näin media saa muihin tahoihin suhteutetun painoarvon. Tällaista suhteutusta ei taasen ole tutkimuksissa, joissa pyritään yksinomaan mediavaikutuksen osoittamiseen (mt., 4).

Medioitumisen ”kolmatta tasoa” koskevaa empiiristä tutkimusta on tehty erityisesti niin sanotun policy agenda setting -suuntauksen piirissä. Siinä median merkitystä päätöksenteossa on lähestytty ainakin 1) kehittämällä teoreettisia malleja siitä, mitkä tekijät vaikuttavat asiakysymyksen pääsyyn politiikan agendalle (Cobb & Ross & Ross 1976; Walgrave & Van Aelst 2006; Robinson 2000), 2) vertaamalla media-agendaa politiikan agendaan ns. aikasarjatutkimuksissa (Berger 2001; Kleinnijenhuis & Riet-

berg 1995; Robinson 2000), 3) haastattelemalla päättäjiä, toimittajia tai molempia tai havainnoimalla heidän työtään (Strömbäck & Nord 2006; Davis 2007).

Walgrave ja Van Aelst (2006) kävivät läpi yhteensä yhdeksäntoista tutkimusta, joissa selvitettiin median vaikutusta politiikan agendaan. Näistä lähes puolessa katsottiin median vaikuttavan vahvasti, neljässä vaikutusta pidettiin kohtalaisena, kolmessa vaikutus arvioitiin pieneksi ja neljässä ei havaittu vaikutusta juuri lainkaan. Walgrave ja Van Aelst huomauttavat, että kaikissa tutkimuksissa, joissa median vaikutus arvioitiin suureksi, politiikan agendana tarkasteltiin poliitikkojen julkista viestintää eli politiikan symbolista agendaa sen sijaan että olisi verrattu mediajulkisuutta varsinaisiin ratkaisuihin ja päätöksiin eli politiikan substantiaaliseen agendaan (ma., 95).

Median vaikutusta politiikan agendaan koskevassa tutkimuksessa tulokset siis riippuvat paljolti siitä, 1) mitä medioita tarkastellaan 2) millaisten asiakysymysten yhteydessä ja 3) tutkitaanko politiikan symbolista vai substantiaalista agendaa. On helppo löytää päätöksentekoprosesseja, joissa media ei näyttäisi olevan millään lailla mukana, ja toisaalta on helppo myös löytää asiakysymyksiä, joiden tuloon politiikan agendalle media näyttäisi vaikuttaneen ratkaisevasti.

Todelliset vaikutussuhteet eivät myöskään välttämättä paljastu pelkästään vertaamalla ajallisesti mediasisältöjä ja politiikan julkisia asiakirjoja ja esiintymisiä. Vaikka media olisi nostanut puheena olevan kysymyksen esiin ennen sen tuloa virallisten päätöselinten asialistalle, voivat asian varsinaiset käynnistäjät kuitenkin olla politiikan ja muiden eliittien toimijat, jotka sovittuaan asiasta ensin epävirallisesti tarjoavat sitä medialle sadakseen hankkeelle lisää tukea. Toiseksi eri yhteiskuntasektoreiden toimijat voivat jo etukäteen ottaa toiminnassaan huomioon olettamansa mediareaktiot. Myöskään tällainen median epäsuora vaikutus ei tule ilmi median juttuja ja politiikan dokumentteja vertaamalla.⁴³

Davis (2007, 78) ehdottaa medioituneen vallan tutkimukseen lähestymistapaa, jossa tavoitteena on a) identifioida eliittikeskeiset vallan tyyssijit, b) tutkia eliittien mikrokulttuurien muodostumista, ja c) tunnistaa ei-kulttuuriset/ideologiset mekanismit, joilla nämä kulttuurit vaikuttavat laajempiin materiaalsiin suhteisiin. Erityisesti huomion kohteena on näiden eliittikulttuurien medioituneisuus eli se, miten media ja julkisuus kietoutuvat osaksi päättäjien työkäytäntöjä. Näin lähestymistapa siis eroaa tavanomaisemmasta mediatutkimuksen asetelmasta, jossa mediavalta mielletään ensisijaisesti sen kyvyksi vaikuttaa suuren yleisön mielenkiinnon kohteisiin (public agenda) ja käsityksiin (public opinion).

Davis itse tutki median roolia Britannian parlamentaarikkojen mikrokulttuurissa puolistrukturoitujen haastattelujen avulla ja päätyi tulokseen, että mediahuomio sinänsä ei välttämättä vaikuta politiikan agendaan. Poliitikkojen huomiosta

43 Median roolia ei näissä asioissa ole empiirisesti ollenkaan helppo erottaa. Jos esimerkiksi hallinnon edustaja "vuotaa" uutisen medialle tai systemaattisesti ohjaa mediaa vuodoillaan (esimerkiksi Watergate), onko kyse median aktiivisesta tiedonhankinnasta vai ohjailtavuudesta. Vuotojen lisäksi kannattaa muistaa, että toimittajien paikka vallan ja eliitin verkostoissa merkitsee myös sitä, että heidän tapansa "kehystää" asioita on usein osin peräisin näissä verkostoissa käydyistä keskusteluista.

kilpailevat koko ajan lukuisat asiakysymykset, ja poliitikoilla on paljon muitakin ja heidän mielestään luotettavampia tietolähteitä. Poliitiikan agendan muotoutumisessa olennaista on, että riittävä joukko parlamentaarikkoja tai pienempikin joukko puoluejohtajia kiinnostuu jostain asiakysymyksestä. Media voi saada aikaan tällaisen huomion, mutta todennäköisemmin tämän huomion lähteenä ja ylläpitäjänä ovat parlamentaarikot itse, usein jonkinlaisessa yhteistyössä tiettyjen toimittajien kanssa (ks. myös Mermin 1997). Poliitikot myös seuraavat median avulla politiikan prosesseja ja mielialoja eri asiakysymyksiin liittyen. Davis katsookin, että ”uutismedialla ja politiikan toimittajilla on tarpeellinen sosiaalinen ja kulttuurinen tehtävä yhtenä mahdollisena välineenä, jota käytetään sovittaessa päätettäväksi tulevista asioista ja ratkaisuvaihtoehdoista” (mt., 112). Myös Kantola (2002a; 2002b) sai samantapaisia tuloksia analysoituaan suomalaisten talouspolitiikan päättäjien teemahaastatteluja 1990-luvun talouskriisistä ja sen syistä. Erityisesti tutkimuksessa korostui päättäjien kokemus julkisen keskustelun epärationaalisuudesta ja julkisten esiintymisten riskialttiudesta sekä heidän pyrkimyksensä tästä syystä välttää asioiden avointa pohtimista julkisuudessa. Kantola kysyykin, ”onko poliittinen keskustelu siirtymässä pois julkisuudesta, jos päättäjien asenteet pysyvät samanlaisina kuin mitä lama näyttää heille opettaneen” (Kantola 2002a, 297).

Kun medioitumista pohditaan ehdottamiemme kolmen tason suhteen ”syvyys-suunnassa”, vastataan siis viime kädessä kysymykseen siitä, kuinka paljon media on itsenäistynyt ja missä määrin se määrittää muiden instituutioiden toimintaa. Aiemman tutkimuksen perusteella on ilmeistä, että tässä ”määrällisessä” mielessä medioitumishypoteesi pitää usein tai paljolti paikkansa ainakin ensimmäisellä ja toisella yllä esitetyistä tasoista. Kolmannella tasollakin jonkinasteinen medioituminen on luultavaa, joskaan se tuskin on yhtä ilmeistä ja voimakasta. Median tunkeutumisen ”syvyys” päätöksentekoon on yksi tämän tutkimuksen empiirisistä kysymyksistä.

3.6. Medioituminen: laatu (kommunikatiivisuus, strategisuus)

Kaikilla kolmella erottamallamme medioitumisen tasolla⁴⁴ voidaan yllä käsitellyn ”määrää” eli ”syvyyttä” koskevan kysymyksen lisäksi esittää kysymys myös medioitumisen ”laadusta”. Tällöin kyse on siitä, millaisen logiikan mukaisesti journalismi-instituutio toimii, millaisia ehtoja se asettaa julkisuustilaansa pääsulle ja millaisin mekanismein se vaikuttaa muiden instituutioiden toimintaan niiden omilla kentillä. Tämä medioitumisen ”laadullinen” kysymys johtaa yhtäältä instituutioiden

44 Ks. edellä jakso 3.5: 1) Journalistisen median itsenäistyminen omaksi instituutiokseen. 2) Muiden instituutioiden riippuvuus journalismin hallitsemasta julkisuustilasta ja niiden sopeutuminen journalismin asettamiin ehtoihin journalistiseen julkisuuteen pääsemiseksi. 3) Journalistisen median vaikutus muiden instituutioiden toimintaan niiden omilla kentillä.

käytäntöjen tarkempaan empiiriseen analyysiin ja toisaalta yhteiskuntateoreettisiin kysymyksenasetteluihin.⁴⁵

Seuraavassa luonnostelemme pohjaa tätä laadullista kysymystä varten sovittamalla medioitumishypoteesia kahteen vaihtoehtoiseen teoreettiseen kehykseen. Kutsumme niitä (yksinkertaistan) tässä *välineellisyteen pelkistyväksi* (strategista toimintaa korostavaksi, matalamieliseksi, reduktiiviseksi) ja *kriittisyteen kehystyväksi* (kommunikatiivista toimintaa korostavaksi, kirkasotsaiseksi, ei-reduktiiviseksi) teori-asuunnaksi.⁴⁶ Molemmat näkemykset sijoittuvat yhteiskuntateorian niin sanotun lingvistisen käänteen jälkeiseen aikaan. Niissä molemmissa kieli ja merkitysrakenteet nähdään siis sosiaalisen toiminnan keskeisiksi tekijöiksi.

Välineellisen ja kriittisen (strategisen ja kommunikatiivisen) näkökulman erottelu on peräisin Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriasta, jolla puolestaan on juurensa puheaktiteoriassa, Peircen filosofiassa ja yleisemmin pragmatistisessa viestintäteoriassa. Tältä perustalta Habermas päättelee, että kielellisiin puheakteihin liittyy aina joukko mahdollisia suhteellisen universaaleja pätevyysvaateita. Esittäessään näkemyksensä keskusteluun osallistuva taho samalla ”vaatii” (tai antaa luvan siihen), että näkemystä voidaan arvioida ja kritisoida. Kommunikatiivinen toiminta on sellaista, jossa toimijat ottavat pätevyysvaatteet todesta ja myös aidosti, pätevyysvaateisiin vedoten, kaikilla kyvyillään ja taidoillaan, arvioivat ja tarpeen mukaan kiistävät esitettyjä näkemyksiä ja väitteitä. Näin toimiessaan osapuolet pyrkivät avoimen ja monimuotoisen kriittisen keskustelun avulla keskinäiseen ymmärrykseen siitä, miten heidän toimintasuunnitelmansa voitaisiin sovittaa yhteen. Habermasin (1987, 82–91; 1996, 5) mukaan kommunikatiivinen toiminta implikoi (väittämien ymmärrettävyyden lisäksi) kolme pätevyysvaadetta: 1) vaateen esitetyn väittämän totuudesta, 2) vaateen aiotun toiminnan hyväksyttävyydestä ja oikeudenmukaisuudesta (toiminta on pätevään normatiiviseen kontekstiin nähden oikea) ja 3) vaateen rehellisyydestä. Totuus-vaade koskee väitteen paikkansapitävyyttä sen esittäjästä riippumatta. Rehellisyys-vaateessa puolestaan on kyse puhujan vilpittömyydestä: epätosia väitteitä esittävä puhujakin voi olla rehellinen, jos hän itse (syystä tai toisesta) pitää väitteitään oikeina. Yhteisymmärrykseen tähtäävä kommunikatiivinen toiminta edellyttää, että osapuolet arvioivat itseään ja toisiaan kriittisesti ja armottomasti näiden kaikkien vaateiden kannalta.

Ei-kommunikatiivista toimintaa Habermas kutsuu strategiseksi. Strategiset toimijat yrittävät saada muut toimimaan haluamallaan tavalla ilman pyrkimystä kriittisen keskustelun kautta syntyvään yhteisymmärrykseen. Strategisten toimi-

45 Myös Hepp (2009) jakaa medioitumisen tarkastelun ”määrälliseen” ja ”laadulliseen”, mutta perin eri tavalla kuin me tässä. Hän tarkoittaa määrällä median ja eri välineiden käytön lisääntymistä ja laadulla eri välineiden (teknisesti) viritämiä ihmisten vuorovaikutusta muokkaavia paineita (esimerkiksi kännykän luomaa ”tavoitettavuuden” ideaalia). Eri välineiden teknisen affordanssin (visuaalinen, kielellinen, vuorovaikutteinen jne.) voi toki ajatella olevan yhteydessä itse viritämäämme medioitumisen ”laatua” koskevaan keskusteluun (esimerkiksi suoran televisiolähetyn poliittinen haastattelu). Kytkeäntä on kuitenkin aika pitkä.

46 Tämä jako ei palaudu siististi jaksossa 3.1 esitettyihin mediatutkimuksen perinteisiin. Se sijoittuu paljolti siinä mainitun kriittisen teorian tradition sisään.

joidenkin puheakteihin liittyy implisiittejä pätevyysvaateita, mutta osapuolet eivät toimi niiden mukaisesti. Strategisessa toiminnassa valta sulkee puheen ja kritiikin, ja näin viestinnän strategisuus ilmentää aina jotain puhetilanteen itsensä ulkopuolista valta-asetelmaa ja sen asettamia pelisääntöjä. Näin viestinnästä tulee välineellistä: strateginen viestintä on alisteista viestijän vallankäytölle eikä avointa muiden mukana olijoiden kritiikille.

Habermasin kehittelyn ydin on ajatuksessa, että pätevyysvaatteet ovat jollain tapaa väistämättä aina mukana kielellisessä viestinnässä, suhtautuvat viestinnän osapuolet niihin sitten miten tahansa. Kielellinen viestintä sisältäisi siis näin itsessään kriittisen rationaalisuuden perustan.⁴⁷ Kuten tunnettua, Habermas sijoittaa tämän kielellisen toiminnan ennen muuta ”elämismaailmaksi” kutsumansa alueen ”mediumiksi”. Hän ei silti ajattele, että elämismaailma olisi jonkinlainen kommunikatiivisen rationaalisuuden täydellistymisen kenttä.⁴⁸ Kriittinen kommunikatiivinen rationaalisuus on osittain toteutuva periaatteellinen mahdollisuus, ei kuvaus todellisista viestintätilanteista. Kuitenkin siinä missä institutionalisoituneet koneistot toimivat vallan (vrt. Parsons) ja rahan ”mediumeilla”, elämismaailma nojaa luonnolliseen kieleen, johon sisältyy rationaalisuuden (kritiikin) mahdollisuus. Valtaproblematiikan kannalta tässä on olennaista se, miten kielellinen toiminta voi olla ”vastapainona” rahan ja vallan ”eriytymättömille” ja ei-argumentoiville mediumeille. Habermasin muotoilema ideaali antaa näin ainakin alustavan lähtökohdan sen pohdinnalle, millainen voisi olla medioitumiseen liittyvä ”rationaali laatu” tai ”viestinnällinen logiikka”.

Viestinnän välineellisyteen pelkistävässä medioitumistarinassa viestinnän ja kielen rooli on erilainen. Siinä ympäröivät sosiaaliset voimat määrittävät viestintätilanteita ja niiden osallistujia (heidän identiteettejään). Tästä näkökulmasta medioituminen – tietyllä tavalla institutionalisoituneen ja samalla vallan sulkeistaman viestinnän merkityksen kasvu – asettaa kysymyksen siitä, millaisten perustavampien sosiaalisten voimien avulla medioituminen voidaan parhaiten selittää. Yleensä vastaus on valta ja raha (markkinat).⁴⁹ Medioituminen merkitsee siis rahan ja markkinamekanismin

47 Habermas lainaa Meadiltä ja pragmatisteilta ajatuksen, että symbolinen vuorovaikutus edellyttää asettumista toisen asemaan (merkin, eleen, symbolin ymmärtäminen on intersubjektiivinen teko) mutta korostaa tämän lisäksi, että asettuminen lingvistisesti differentioitun puhaktin tekijäksi edellyttää korkeamman tason differentioitunutta asettumista toisen mahdollisiin asemiin. Tässä mielessä kielellä – ei eleillä tai symboleilla – pelatut kielipelit ovat aina myös mahdollisuus nähdä ei vain yksittäisen pelisäätömieli vaan myös sen suhde pelin sääntöihin. (Habermas 1987, 11ff).

48 Tässä on tärkeä pitää mielessä, että Habermas ajattelee elämismaailman eriytyvän ”omaksi” alueekseen samalla kun ”järjestelmä” (systeemi) eroaa omakseen. Samalla järjestelmään syntyy hallinnan ja vallankäytön tarve, joka näkyy erilaisina elämismaailman ”kolonisoimisen” tendensseinä. Tässä yhteydessä Habermasin (1987) käyttää termiä ”mediatization”, mutta merkityksessä, joka viittaa rahan ja vallan ”mediumien” efekteihin suhteessa elämismaailmaan. Habermas ei siis tässä viittaa medialla joukkotiedotusvälineisiin.

49 Habermasin kehittyessä raha ja valta (Parsonsin ideaa seuraten) ovat järjestelmän eli ”systeemin” ”mediumeja”, joilla järjestelmä koordinoi toimintaansa, ts. joiden avulla järjestelmän toimijat organisoivat vaikutussuhteensa. Vallan ja rahan ero viestintään syntyy Habermasilla siitä, että luonnollisen kielen rakenteessa itse propositio (väitteen todellisuusreferenssi) eroaa sen illokutiivisesta aspektista (väitteen esittämisen luoma tai ehdottama sosiaalinen suhde: oikeutusvaatteen referenssi). Rahan välittämässä suhteessa ei tällaisia aspekteja avaudu.

vallan lisääntymistä instituutioiden välisissä suhteissa. Lyhyesti sanottuna: *media on markkinoiden bulvaani, medioituminen on markkinoitumista*.

Bourdieuin kenttäteoria (Bourdieu 1984, 1989; Bourdieu & Wacquant 1992) on hyvä ja pitkälle kehitetty esimerkki tällaisesta näkökulmasta. Bourdieu näkee kielenkäytön ja viestinnän viime kädessä äärimmäisen materialistisesti. Hänelle kieli on ”ruumiin jatke”. Kommunikaatio on strateginen työkalu tai väline, jolla toimija pyrkii päämääriin, jotka viime kädessä määrittyvät kommunikaation ulkopuolelta, hänen intresseistään. Bourdieu omaksuu Wittgensteinilta kaksi kieliteoreettista perusinspiraatiota: a) kielenkäyttöä rajaavat elämäntavan antamat kehykset (rutiinit, identiteetit, arkijärki) ja b) kieli on peli. Näitä ideoita yhdistäen syntyy Bourdieuin ajatus a) kielenkäytön sosiaalisista kentistä ja b) kentillä meneillään olevan toiminnan peliluonteesta. (Bourdieu 1990.)

Kriittisyyteen kehystyvässä näkökulmassa medioitumistarinan kertomista puolestaan inspiroi ajatus, jonka mukaan viestinnän instituutioiden toimintalogiikassa on mukana joitakin nimenomaan *viestinnän* erityislaatuun liittyviä piirteitä.⁵⁰ Tämänkin kannan mukaan viestintä ja kielenkäyttö ovat aina kiinni muissa sosiaalisissa rakenteissa ja ilmentävät niiden rakenteistumista. Kommunikaatiota ei kuitenkaan voi *kokonaan* pelkistää näiden rakenteiden funktioksi, vaan sillä on omaa, itsenäistä potentiaaliaan.⁵¹ Viestintä itsessään nähdään yhtä primääriksi sosiaaliseksi ja sosiaalistavaksi voimaksi kuin muutkin vuorovaikutusmuodot (taloudellinen vaihto, väkivalta, painostus jne.). Medioituminen ei siis itsestään selvästi merkitse jonkun muun vuorovaikutusmuodon vallan ja merkityksen lisääntymistä, koska samalla se voi merkitä myös viestinnän *ei-reduktiivisten* piirteiden (kommunikatiivisuuden mahdollisuuden) lisääntymistä. Media ei toisin sanoen ole *kokonaan bulvaani* (markkinoiden tai muidenkaan voimien), ja medioituminen *voi olla muutakin kuin markkinoitumista*. Tämän näkeminen edellyttää kuitenkin viestinnän *viestintäluonteen* avaamista.

Habermasin avulla voidaan siis ainakin yhdellä tavalla määritellä, mitä medioitumisen *erityinen*, viestinnällinen luonne voisi olla.⁵² Tämä lähestymistapa ei ole

50 Habermasilaisittain tässä on kyse juuri luonnollisen kielen, puheen kaltaisesta viestinnästä. Tämä on tietysti medioitumiskeskustelun kannalta tärkeä rajausta sikäli, että se johtaa helposti sellaiseen näkemykseen, jossa esimerkiksi viestinnän visuaalistuminen tulkitaan rationaalisuuden ja kommunikatiivisuuden rappioksi. Näin ei tietenkään välttämättä ole. Visuaalinen esitys voi hyvin sisältää pätevyysvaateita, vaikka emme olekaan varmoja siitä, miten niiden kriittinen kyseenalaistaminen käy päinsä ilman puhetta. Toisaalta on selvää, että myös kielellinen viestintä voi sulkeutua erilaisiksi ”visuaalisiksi” ikoneiksi, kuten iskulauseiksi ja kliseiksi, joiden kyseenalaistaminen on vaikeaa.

51 Siinä missä Bourdieu lainaa Wittgensteinilta ennen muuta ajatuksen siitä, miten elämäntapa kehystää kielipelejä, siinä Habermas lainaa samasta lähteestä ajatuksen, että kaikki säännöt ovat pohjimmiltaan sosiaalisia ja intersubjektiivisia: säännön identiteetti ja sen validiteetti ovat systemaattisesti kytköksissä toisiinsa (Habermas 1987, 18ff.).

52 Tässä tulee esiin Livingstonen esiin nostama ja helposti sanakirjasta löytyvä mediation-sanan merkitys: Mediation: ”a practice under which, in a conflict, the services of a third party are utilized to reduce the differences or to seek a solution. **Mediation** differs from ”good offices” in that the mediator usually takes more initiative in proposing terms of settlement. It differs from arbitration in that the opposing parties are not bound by prior agreement to accept the suggestions made.” (Encyclopedia Britannica, online, 29.6.2009)

erityisen historiallinen, koska se ankkuroituu ajatukseen, että kommunikatiivisuus perustuu kieleen ihmisen lajiominaisuutena. Medioitumistarina on silti tästäkin näkökulmasta historiallinen, koska medialogiikan ja siihen potentiaalisesti sisältyvän kommunikatiivisuuden periaatteen institutionalisoituminen ja eriytyminen ovat historiallisia kehityskulkuja. Tästä näkökulmasta historiallinen kehitys ei palaudu pelkästään intresseihin ja ristiriitoihin vaan voi liittyä myös siihen, että kommunikatiivisen toiminnan epätäydellisten kriittisten hetkien kautta saavutetaan yhteisesti hyväksyttyä käsitystä siitä, mistä puheeksi otetuissa asioissa on kysymys ja millaiset arvot ovat oikeutettuja.

Välineellisyyteen palautuva ja kriittisyyteen kehystyvä näkökulma näyttäisivät suhteutuvan toisiinsa niin, että välineellinen näkökulma ensiksikin sisältyy kriittisyyteen kehystyvään näkökulmaan: kommunikatiivisuuteen kehystyvässä näkökulmassa tarkastellaan kommunikatiivisuuden ohella myös medioitumiseen kytkeytyviä strategisia voimia. Toiseksi kriittinen näkökulma on epäsuorasti strategisuuteen palautuvan lähestymistavan taustalla: sikäli kuin strategisuuteen palautuva näkökulma suhtautuu medioitumiseen kriittisesti, tämä kritiikki ei oikein voi perustua muuhun kuin vaatimuksiin viestinnän kommunikatiivisuudesta. Välineellinen ja kriittinen näkökulma näyttävätkin olevan peruuttamattomasti kiinni toisissaan.

Medioitumisen ”määrällinen” tarina voidaan esittää molemmista näkökulmista. Klassiset esimerkit tästä ovat Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* (2004 [1962]) ja Bourdieun *Televisiosta* (1996, ks. myös 2005). Sen sijaan medioitumisen ”laadullisen” puolen, sen sisäisen dynamiikan, tarkastelussa voidaan nähdäksemme edetä pitemmälle kriittisyyteen (kommunikatiivisuuteen) kehystyvästä näkökulmasta. Se myös kytkee medioitumisen julkisuus- ja demokratiateoreettiseen tarkasteluun. Julkisuuden muutosta voi tällöin analysoida tutkimalla miten viestinnän instituutioiden (erityisesti journalismin) toimintalogiikassa tulee esiin viestinnälle erityinen kommunikatiivisen kriittisyyden mahdollisuus ja millä tavoin sitä määrittävät muut, strategiset, logiikat. Näin saadaan median ja vallan tarkasteluun käsitteistö, joka ei palauta ”median” symbolista valtaa kokonaan sille ulkoisiin vallan järjestelmiin.

Medioituminen voidaan kriittisyyteen kehystyvästä näkökulmasta myös jäsentää useampaan ajalliseen jaksoon, joita erottavat (ehkä) juuri kommunikatiivisuuden implikoimien pätevyysvaateiden erilaiset painotukset. Silloin Habermasin alkuperäinen (1950-luvun leimaama ajatus) re-feodalisatiosta liittyisi melko ”mekaanisen” professionalismin kauteen, jossa muut instituutiot selvästi hallitsevat julkisuutta. Edelleen voidaan esittää kysymys siitä, voisiko mediainstituution oman logiikan ja erityisesti journalistisen professionalismin kehitys *jossain mielessä* olla myös tämän julkisuuden re-feodalisaation vastavoima. Jos voi, niin millä tavoin? Millä edellytyksillä? Millaisissa tilanteissa? Seuraavaan taulukkoon on tiivistetty, miten strategiseen palautuva ja kommunikatiivisuuteen kehystyvä näkökulma suhteutuvat muutamiin medioitumisen ja julkisuuden aspekteihin.

Taulukko 3.1. Strategisuuteen palautuvan ja kommunikatiivisuuteen kehystyvän lähestymistavan piirteitä.

	Välineellinen, strategisuuteen palautuva (Bourdieu)	Kriittinen, kommunikatiivisuuteen kehystävä (Habermas)
Viestinnän suhde muihin sosiaalisiin rakenteisiin	Muut selittävät Muut primäärejä	Muut eivät selitä kokonaan Oma (primääri) potentiaali
Raha, valta ja viestintä	Ei-kommunikatiiviset (ei-propositionaalisesti differentioituneet) vuorovaikutusmuodot primäärisiä	Kommunikatiivinen media (kieli) välttämätön legitimaation väline vallalle ns. demokraattisissa yhteiskunnissa
Wittgenstein a: kieli on maailman raja	Elämäntapa, tilanne, identiteetit rajaavat kielipelin. Intersubjektiivisuuden mahdollisuus ei piile kielessä vaan elämäntavassa	Elämismaailma on luonnollisen kielen maasto. Intersubjektiivisuus on kuitenkin rakennettu propositionaalisesti differentioituneen kielen rakenteeseen
Wittgenstein b: kieli on peli	Viestintä on strateginen peli. Pelaajat pyrkivät omaan etuunsa. Pelissä hankitut voitot tuovat pääomaa. Voittoisat taktiikat voivat muuttua käytännöiksi ja uusiksi säännöiksi	Viestintä on peli, jossa voidaan ottaa kohteeksi myös pelin säännöt. Pelaajat voivat lopettaa pelaamisen ja yrittää muuttaa sääntöjä muilla keinoilla kuin vain pelaamalla ja voittamalla
Toiminnan rationaalisuus	Yksilöiden toiminta on pelin puitteissa voitontavoittelua	Yksilöiden toiminta on usein oman edun tavoittelua mutta kentällä, jolla myös laajemmin rationaalinen toiminta on potentiaalisti mahdollista
Kommunikaatio	Työkalu (välinerationaalisuus)	Sekä väline että tavoite jo itsessään
Media	Muiden kenttien rajaama kenttä, jonka autonomisuus riippuu sen materiaalisista olosuhteista: media muiden bulvaanina	Institutionalisoitu viestintämuoto, jonka yhtenä komponenttina on propositionaaliselle viestinnälle erityinen kommunikatiivisuus
Medioituminen	Pseudoautonomisoitumista Markkinoitumista	Kommunikatiivisten potentiaalien (eri pätevyysvaateiden) merkityksen kasvua ja niiden manipuloinnin lisääntymistä
Professionalismi	Vallan jatke	Kritiikin mahdollisuudet

3.7. Yhteenvedoa

Olemme tässä luvussa luonnostelleet sellaista medioitumisen määritelmää, jonka avulla median ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden välisten suhteiden analyysi ja arviointi kävisi päinsä. Tiivistämme luonnostelun tulokset seuraavassa neljään kokonaisuuteen.

1. Viittaamme medioitumisella ennen muuta instituutioiden keskinäisiin suhteisiin ja niiden muutoksiin. Instituutioiden suhdetta toisiinsa kehystää kuitenkin

laajempi medioitumisprosessi, jossa yhtäältä ihmisten (asiakkaiden, kuluttajien, kansalaisten) suhde instituutioihin ja toisaalta ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ovat medioituneempia (teknisesti välittyneempiä) kuin ennen. Koska tämän tutkimuksen pääkysymys koskee median valtaa, kohdentuu tarkastelumme ennen muuta *instituutioiden* ja institutionaalisten toimijoiden toiminnan medioitumiseen, siis a) median suhteeseen eri instituutioihin ja b) median vaikutukseen instituutioiden keskinäisiin suhteisiin. Näitä suhteita tutkiessa on kuitenkin hyvä pitää mielessä myös medioitumisen kaksi muuta suuntaa: ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden muuttuminen entistä mediavälitteisemmiksi voi hyvin vaikuttaa ihmisten ja instituutioiden välisiin suhteisiin, mikä puolestaan voi hyvin vaikuttaa institutionaalisen tason medioitumisen kuvioihin.

Otetaan esimerkki. Kun Facebook-verkostoista (mediavälitteiset sosiaaliset verkostot) tulee merkittäviä ja kattavia, niistä voi muodostua tärkeä elementti puolueiden suhteeseen asiakkaisiinsa tai kannattajiinsa, minkä vuoksi tämä kannattajien ja instituutioiden välinen vuorovaikutus muuttaa muotoaan. Tämä puolestaan vaikuttaa näiden instituutioiden mediasuhteeseen esimerkiksi niin, että omaan kannattajakuntaan aletaan entistä enemmän pitää yhteyttä sosiaalisen median verkostojen kautta, minkä vuoksi myös laajempaa poliittista julkisuutta koskevat tarpeet ja strategiat voivat muuttua.

2. Ymmärrämme medioitumisen laajassa mielessä vuorovaikutteiseksi prosessiksi, jossa eri instituutiot sopeuttavat toimintaansa toisiinsa. Medioitumisessa ei siis ole kysymys yksisuuntaisesta prosessista, jossa ”median” merkityksen kasvu tai sen takana vaikuttavat voimat tuottavat muutoksia muissa instituutioissa. On tärkeää pitää mielessä, että media instituutiona (ja journalismi sen osana) on itsekin joutunut reagoimaan niihin medioitumisen puoliin, jotka liittyvät sen yleisösuhteisiin ja yleisön keskinäisiin suhteisiin. Tästä hyvän esimerkin voi tarjota median kilpailutilanteen kiristyminen ja sen vaikutus journalismiin. Kiristynyt kilpailu yleisön huomiosta voi vaikuttaa niihin tapoihin, joilla journalismi toimii muiden instituutioiden kanssa. Näin sen ”vaikutus” institutionaalisissa suhteissa voi olla seurausta siitä, että sen muut kuin institutionaaliset suhteet ovat – medioituneet!

Kyse on vuorovaikutteisesta prosessista myös siinä mielessä, että esimerkiksi politiikan sopeutuessa medialogiikkaan se ei ainoastaan omaksu median toimintatapoja vaan pyrkii myös toteuttamaan omaa logiikkaansa median avulla. Näin vaikkapa politiikan henkilöitymisessä ei ole kyse pelkästään median vaikutuksesta politiikkaan vaan myös siitä, että poliitikot käyttävät mediaa hyväkseen lisätäkseen vaikutusvaltaansa ja kerätäkseen poliittisia pisteitä. Nämä tavoitteet ovat politiikan toimintalogiikkaan ”aina” sisältyneitä piirteitä eivätkä suinkaan seurausta siitä, että media yksisuuntaisesti ”kolonisoisi” politiikkaa.

3. Erotamme institutionaalisen medioitumisen arvioinnissa kolme tasoa, joiden avulla voidaan arvioida, miten ”syvälle” medioituminen institutionaalisissa suhteissa ulottuu. Ensimmäisellä tasolla on kyse median irtautumisesta muista insti-

tuutioista siten, että se itse asettaa julkisuuden agendan. Tällä tasolla medioituminen ei vielä vaikuta periaatteessa lainkaan muiden instituutioiden toimintatapoihin. Toisella tasolla on kyse siitä, että muut instituutiot sopeutuvat median käyttämiin esitystapoihin silloin, kun ne ajavat asiaansa julkisuudessa. Tällöin on kyse siitä, että itsenäistyneen median luoman julkisuuden merkitys on sen verran iso, että tähän julkisuuteen pääsyn hintana muut instituutiot ovat valmiita toimimaan julkisuudessa julkisuuden tuottajien ehdoin. Kolmannella tasolla medioituminen voi vaikuttaa siihen, miten instituutiot omassa sisäisessä toiminnassaan (esimerkiksi tavoitteita asettaessaan, johtohenkilöitä valitessaan) ottavat huomioon median vaikutuksen ja läsnäolon tai millä tavalla muiden instituutioiden keskinäisiin suhteisiin vaikuttaa median oletettu läsnäolo (esimerkiksi miten neuvotteluja ja valmistelua pidetään salassa, vuodetaan ja niin edelleen). Vahvassa mielessä institutionaalisesta medioitumisesta (median tunkeutumisesta vallan vuorovaikutusmekanismien ja rutiinien tasolle) on kysymys vasta kolmannella tasolla.

4. Medioitumisen määrän ohella haluamme avata keskustelun sen laadusta. Ajatteleminen niin, että median vaikutus institutionaalisissa suhteissa on ennen muuta sekoitus erilaisia strategisia reaktioita: jos ja kun median merkitys päätöksenteon elementtinä kasvaa, on luonnollista, että eri instituutiot pyrkivät oppimaan median toimintalogiikkaa ja käyttämään sitä hyväkseen. Emme kuitenkaan *lähtökohtaisesti* ajattele niin, että medioitumisen logiikka tai logiikat olisivat yksiselitteisesti tai edes viime kädessä palautettavissa johonkin yhteen selittävään tekijään (markkinoihin, välineiden teknisiin ominaisuuksiin tai esimerkiksi poliittisen vallan kykyyn manipuloida median toimintatapoja). Sen sijaan ajatteleminen, että medioitumisessa voi vaikuttaa myös viestinnän erityisluonne.

Viestinnän erityisluonteen tavoittamiseksi on hyvä tehdä erottelu strategiseen eli tarkoitushakuiseen ja kommunikatiiviseen eli kriittisen argumentoinnin avulla yhteisymmärrykseen tähtäävään toimintaan. Medioitumisen eri tasoilla voidaan näin tunnistaa, miten median merkityksen lisääntyminen tuottaa muissa instituutioissa eri tavoin painetta näihin molempiin.

Medioituminen voi lisätä muissa instituutioissa painetta tarkoitushakuiseen media-agendan kontrollointiin ja medialogiikkaan mukautumiseen esimerkiksi liioittelemalla mielipide-eroja poliittiseen vastustajaan tai teettämällä tarkoitushakuisia kyselytutkimuksia. Samalla on kuitenkin syytä pitää ainakin teoriassa avoimena mahdollisuus, että median merkityksen lisääntyessä syntyy myös painetta ottaa huomioon kommunikatiivista toimintaa tukevan kriittisen keskustelun avaamia pätevyysvaateita ja kritiikkiä. Median itsenäisesti – tai muiden toimijoiden rohkaisemana – asettama agenda voi alistaa instituutiot ottamaan asiat esiin hetkillä tai näkökulmista, joista ne mieluummin strategisista syistä vaikenisivat; median luomat julkisuuden muodot ja esitystavat (suorat keskusteluohjelmat, ironia, tms.) voivat luoda tilanteita, joissa erilaiset pätevyysvaatteet ja niihin nojaava kritiikki artikuloituvat ennakoimattomilla tavoilla; median luoman julkisuuspaineen voi myös ajatella tuottavan instituutioiden sisällä tarvetta kehittää sellaisia käytäntöjä, jotka valmistavat kriittisen keskustelun

tilanteisiin (läpinäkyvyys, arvojen pohdinta ja perustelujen miettiminen, muiden osapuolten osallistaminen valmisteluihin jne.).

Näillä neljällä rajauksella olemme nyt määritelleet medioitumisen tavalla (taulukko 3.2), johon tutkimuksemme empiiriset havainnot voidaan sijoittaa. Tarkoituksemme on siis arvioida sitä, millä tavalla media vaikuttaa päätöksenteossa ja arvioida tätä vaikutusta.

Taulukko 3.2. Medioitumisen syvyys ja laatu.

	Välineellinen (strateginen)	Kriittinen (kommunikatiivinen)
Taso 1 Itsenäinen media oman julkisuustilansa hallitsijana	Median näennäinen itsenäisyys (tosiasiassa lähderiippuvuus)	Median neutraali, riippumaton agenda
Taso 2 Muiden toimijoiden riippuvuus mediajulkisuudesta	<ul style="list-style-type: none"> • Markkinoitunut medialogiikka ja julkisuus • Julkisen keskustelun rappio • PR-tekniikat 	<ul style="list-style-type: none"> • Mediajulkisuuden muodot osin kriittisen rationaliteetin muokkaamina • Julkisuus pätevyysvaateisiin nojaavan kritiikin tilana
Taso 3 Median vaikutus muihin toimijoihin niiden omilla kentillä	Median kontrollin vaateiden sisäistäminen (salaaminen, aikatauluttaminen, varsinaisen toiminnan suuntaaminen myönteisen mediahuomion saamiseksi)	Median kommunikatiivisten vaateiden sisäistäminen (läpinäkyvyys, edustavuus, arvoperustelujen vaatiminen)

4. Menetelmän ja aineiston kysymyksiä

Valta ja medioituminen avaavat jo käsitteellisesti moniulotteisia kenttiä ja kysymyksiä, ja tutkimuksen ankkuroituminen tiettyyn empiiriseen todellisuuteen lisää moniulotteisuutta edelleen. Tutkimuksen menetelmällisiä ongelmia korostaa vielä valta-tutkimuksen yleinen kaksoisluonne, jossa kaikki analyttinenkin puhe vallasta on väistämättä samalla myös vallan rakentamista, uusintamista tai haastamista.

Vastalääkkeitä tällaisiin ongelmiin ovat kahdenlaisia. Ensiksi tutkimuskohteen käsitteellinen ja teoreettinen konteksti pitää valaista monipuolisesti ja avoimesti. Tähän olemme pyrkineet kahdessa edellisessä luvussa, vaikka paljon vallan ja median suhteita koskevaa kirjallisuutta on tietysti jäänyt myös syrjään. Toiseksi pulmiin voi tarttua menetelmällisin ratkaisuin. Tässä luvussa selostamme tekemiämme ratkaisuja ja niihin liittyviä ongelmia.

Menetelmällisiä valintojamme on ohjannut pyrkimys kerätä sellaisia aineistoja ja soveltaa sellaisia menetelmiä, jotka ainakin jotenkin tarjoavat vastalääkkeitä valta-tutkimuksen ongelmiin. Tutkimuksen empiirinen hahmo ja sen menetelmällinen dynamiikka tiivistyvät seuraaviin valintoihin ja rajauksiin:

- 1) Median valtaa tutkitaan (pääosin) eliittien avaamasta näkökulmasta. Empiirisen aineiston ydin koostuu valtaresursseiltaan kohtuullisen korkealle institutio-naalisissa hierarkioissa sijoittuvien toimijoiden haastatteluista. Median valtaa tarkastellaan pääosin heidän tutkimushaastatteluissa esittämiensä näkemysten ja kokemusten kautta.
- 2) Eliittien puhe median vallasta ankkuroidaan tapaustutkimuksiin, joiden avulla pyritään pitämään haastatteluaineisto kiinni empiirisessä todellisuudessa. Tämän tarkoitus on tukea aineiston tulkintaa.
- 3) Median vaikutusta tutkitaan osana päätöksenteon prosessia, osana asioista päättävän toimijaverkoston keskinäistä valtakamppailua ja neuvotteluja. Toimijoiden väliset institutionaaliset ja kohteena oleviin tapauksiin liittyvät jännitteet – ja median rooli niiden dynamiikassa – ovat olennainen osa tutkimuskohdetta.
- 4) Aineistoja tarkastellaan sekä ”juonellisesti” että ”rakenteellisesti”. Erittelyssä pyritään tekemään oikeutta niin tutkimuksen kohteeksi valittujen prosessien erityisyydelle kuin tuottamaan yleistettävämpää, rakenteellista tietoa median ja muiden valtaorganisaatioiden institutionalisoituneista suhteista.

- 5) Todistusaineistoa kerätään ja eritellään sekä määrällisin että laadullisin menetelmin, ja eri aineistojen vuoropuhelulla pyritään parantamaan tulkintojen validiteettia.
- 6) Tutkimuksen pääaineisto – laadullisten teemahaastattelujen tuottama puhe median vallasta – tulkitaan vallan prosessien osallisten refleksiiviseksi tulkinnaiksi omasta toiminnastaan ja toimintaympäristöstään. Puhe ymmärretään samalla kertaa sekä ensikäden tiedoksi vallan käytännöistä että puhujan tietystä valta-asemasta kumpuavaksi vallan rationalisoinniksi.

Käymme tässä luvussa lyhyesti läpi nämä valinnat ja rajaukset. Samalla selostamme, miten ratkaisut yrittävät rokottaa tutkimustamme valtatutkimuksen ilmeisimpiä ongelmia vastaan.

4.1. Median valta eliittien näkökulmasta

Tutkimuksen ydinkysymys on median valta. Ymmärrämme vallan pääasiassa kyvyksi vaikuttaa yhteiskunnan kannalta keskeisten päätösten tekemiseen. Tutkimuksen kohteena ovat ennen muuta päätöksenteon eliitit, heidän käsityksensä median vallasta, sen luonteesta, toiminnasta ja vaikutuksesta heidän omaan toimintaansa ja eliitin toimijoiden välisiin suhteisiin. Tarkastelemme siis sellaisten toimijoiden toimintaa, joilla joltisenkin varmasti on jonkinlaista valtaa ja jotka eivät tätä kiistä.

Kiista median vallasta ei koske sitä, onko medialla suoranaista päätösvaltaa – sitä sillä ei ole. Sen sijaan kyse on *median paikasta päätösvallan käytössä*. Siksi tutkimuksen ydin on kohdistettu siihen, millä tavalla media näyttäisi vaikuttavan eliitin tapaan käyttää valtaansa, heidän keskinäiseen vuorovaikutukseensa päätöksiä tuotettaessa. Lähtökohtamme on siis eliitin tutkimus ja pyrkimys valaista sitä, millaisessa suhteessa media on päätöksenteon eliittiin ja millä tavalla se vaikuttaa eliitin sisäisiin valtakamppailuihin.

Tutkimuksen ydinaineisto koostuu 60 laadullisesta teemahaastattelusta, joissa keskustellaan suomalaisten päättäjien ja eri alojen vaikuttajien kanssa. Haastattelujen pääteemoja olivat: ⁵³

- 1) Millainen on suomalaisen valtaeliitin luonne ja miten sen päätöksenteon ja politiikan muotoilun verkostot toimivat? (Millainen on se suomalaisen hallintatavan konteksti, johon media yhtenä tekijänä sijoittuu?)
- 2) Miten haastateltavat jäsentävät suomalaisen mediamaiseman tai mediakentän, sen tärkeimmät toimijat ja heidän tapansa toimia? (Millaiset ovat mediapelin säännöt päätöksentekijöiden näkökulmasta?)

53 Haastatteluissa käytetty teemarunko esitetään liitteessä 1.

- 3) Millainen on median rooli haastateltujen päivittäisissä rutiineissa, ja miten haastateltavat ovat tekemisissä toimittajien kanssa? (Millä tavoin ”medioitunutta” päättäjien päivittäinen arki on?)
- 4) Miten haastatellut päätöksentekijät käyttävät mediaa hyväkseen ajaakseen omia tavoitteitaan? (Miten he pyrkivät vaikuttamaan mediaan ja median luomaan julkisuuteen?)
- 5) Millä tavalla haastateltavat ottavat median ja sen tuottaman julkisuuden huomioon omissa neuvotteluissaan ja päätöksentekoprosesseissaan? (Miten media vaikuttaa päätöksenteon piirin toimijoihin, heidän käsityksiinsä toisistaan, yleisestä mielipiteestä ja käsillä olevan asian tai politiikan vaihtoehtoista?)
- 6) Miten haastateltavat arvioivat suomalaisen median toimintatapoja, niiden vaikutusta politiikkaan, päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun? (Millaisia normatiivisia käsityksiä julkisuuden toiminnasta haastateltavat esittävät?)

Haastatteluteemojen avulla tuotetaan kuvaa siitä, mitä media päätöksentekijöille *merkitsee*. Kysymys on siis laajasti ottaen siitä, miten vallakkaat päätöksentekijät *tulkitsevat* ja esittävät omaa suhdettaan mediaan ja median roolia omassa toiminnassaan.

Olemme tarkoituksellisesti rajanneet tästä tutkimuksesta pois journalistien haastattelut. Toimittajien käsityksiä median vallasta saadaan lukea lehtien sivuilta, ja heidän käsityksiään omasta ammattiroolistaan on tutkittu niin kyselyin (esim. Heinonen 1995; Harju 2002; Jyrkiäinen 2008) kuin teemahaastatteluin (Aula 1992).⁵⁴ Vaikka olisi ollut mielenkiintoista ja perusteltuakin ottaa haastateltaviksi myös toimittajia (vrt. esim. Davis 2007; 2009a; 2009b), pyrimme tässä tutkimuksessa lisäämään tietoa juuri muiden kuin toimittajien näkökulmasta. Halusimme myös koota aineiston, jonka vastaajilla ei ollut *oman toiminnan* näkökulman oikeuttamisen intressiä, kun puheeksi otettiin median valta.⁵⁵ Yksi perustelu rajaukselle oli myös se, että halusimme valita haastateltaviksi nimenomaan henkilöitä, joilla on todellista päätösvaltaa ja selvittää, miten he kokevat median vaikuttavan vallankäyttöön. Toimittajilla tällaista muodollista päätösvaltaa ei ole.

Tutkimuksen ydinaineistossa on siis – lähtökohtaisesti – kysymys siitä, että siinä haastateltavat *selittävät* ääneen (rationalisivat) omaa suhdettaan mediaan. Aineistoa on siksi syytä tarkastella *diskursiivisesti* (ks. esim. Fairclough 1997 [1995]). Tämä tarkoittaa sen huomioimista, että haastatteluissa tuotettu puhe on institutionaalisesti

54 Samanaikaisesti tämän tutkimuksen kanssa Turun yliopistossa tekeillä olevassa Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -hankkeessa selvitetään journalismin yhteiskunnallista roolia muun muassa toimittajien teemahaastattelujen avulla.

55 Tämä valinta ei tarkoita, että pitäisimme toimittajien käsityksiä omasta vaikutuksestaan päätöksentekoon jotenkin väärinä tai epärelevantteina, eikä sitä ettemmekö näkisi osan toimittajista kuuluvan suomalaiseen valtaeliittiin. Mutta kuten edellä valtaa määriteltäessä nousi esiin, yksi keskeinen piirre kenen tahansa toimijan vallassa on juuri se, millä tavalla muut toimijat hänen valtansa ymmärtävät ja arvioivat (valta abstraktina potentiaalina). Juuri tässä mielessä ”median vallan” määrittely ei tässä tutkimuksessa kaipaa media-ammattilaisten omaa ääntä. On kuitenkin kiinnostavaa seurata sitä, missä määrin muut eliitin toimijat ovat *sisäistäneet* niitä perusteluja, joita media ja toimittajat oman toimintansa legitimoimiseksi esittävät.

sijoittunutta. Päätöksentekijät tarkastelevat mediaa nimenomaan *omasta* näkökulmastaan ja selittävät sen vaikutusta omalta kannaltaan. Siksi samalla kuin eliitti-haastateltavat puhuvat median vallasta ja omasta vallastaan, on muistettava, että he tarkastelevat sitä omasta, osittaisesta näkökulmastaan.

Haastateltavien puheen näkökulmaisuuudesta huolimatta haastateltavien kokemuksilla ja kuvauksilla on todistusvoimaa. Osin tämä johtuu siitä, että haastattelut sijoittuvat paitsi haastateltujen omaan institutionaaliseen asemaan, myös tutkimuksen institutionalisoimaan haastattelutilanteeseen. Haastateltaville luvattiin anonyymius, ja haastatteluissa vallitsi enimmäkseen melko avoin ja refleksiivinen tunnelma. Luonnollisesti aineiston erittelyssä haastateltavien kuvauksiin otetaan analyttistä ja kriittistä etäisyyttä, mutta sellaisenaankin haastattelut kuvaavat relevantisti sitä merkitysten järjestelmää, jolla valtaeliitti mediaa arvioi ja siihen reagoi.

Tutkimuksessa on siis lähtökohtaisesti kyse eliittikulttuurin mediakuvasta. Voi hyvin ajatella, että on pulmallista tutkia valtaa antamalla vallanpitäjien ja vallan käyttäjien selittää miten valta toimii. Olemme kuitenkin pyrkineet haastatteluaineiston keräämisessä, sen erittelyssä sekä sen täydentämisessä luomaan sillä tavalla monipuolista tutkimusasetelmaa, että osa ongelmista voidaan ottaa varteen.

4.2. Tapaustutkimuksiin ankkuroituminen: haastateltavien valinta

Laadullisen haastatteluaineiston yleinen vahvuus on sen kyky liikkua eri abstraktiotasoilla. Hyvän haastattelun merkki on, että keskustelussa kuljetaan konkreettisten esimerkkien ja yleisempien, periaatteellisten näkemysten väliä. Näin syntyy mahdollisuuksia eritellä niitä jännitteitä, joita haastateltujen mobilisoiman yleisen merkitysjärjestelmän ja konkreettisen toiminnan välillä on.

Kun puheena on valta ja äänessä ovat eliitit, laadullisenkin haastattelun haasteet kuitenkin kasvavat. On perusteltua ajatella, että koska – vielä erikseen etenkin mediaoitumisen kaudella – vallakkaille toimijoille *kieli ja kielenkäyttö ovat oleellinen osa heidän kykyään hallita ja koota valtaresursseja*, tämä taito helposti hallitsee myös haastattelutilannetta. Tämä tuntuu haastatteluissa usein niin, että puhe abstrahoituu ja pysyy hyvin yleisellä tasolla toistellen institutionaalisia asemia tukevien legitimaatiodiskurssien fraaseja.⁵⁶ Tällainen puhe tuottaa kuvaa siitä, millaisia merkitysjärjestelmiä nämä legitimaatiodiskurssit ovat ja siitä, miten esimerkiksi ”media” näissä diskursseissa määrittyy. Tämäkin on kiinnostavaa ja tärkeää tietoa, sillä omalla tavallaan myös ääneen lausutut legitimaatiopuhetavat kehystävät toimintaa. Se ei kuitenkaan helposti paljasta median käytännöllistä ja *toiminnallista merkitystä* eliittien

56 Näin laadullistakin tutkimusta voi uhata eräänlainen ”abstrakti empirismi” (vrt. Mills 1990 [1959], 52–74). Mitä konkreettisemmaksi puhe vallasta käy ja mitä enemmän tulevat puheeksi sen konkreettiset resurssit ja välineet, sitä enemmän yksittäisten esimerkkien ja tapausten erityispiirteet koettelevat yleistä institutionaalista selitys- ja oikeutuslogiikkaa. Tähän tutkimukseen kerätyllä aineistolla etsimme sekä tapausten konkreettisuuden että haastateltavien intressiristiriitojen kautta sellaista rikasta ja empiiristä puhetta, joka toimisi vastavoimana abstraktin vetovoimalle.

arjessa. Haastatteluissa pyrittiin pureutumaan erityisesti päätöksentekijöiden ja median välisen vuorovaikutuksen rutiineihin ja käytäntöihin, median käytännölliseen ”merkitykseen” eliitin toiminnassa. Legitimaatiopuheen rinnalle ja sijaan puheeksi nostettiin muun muassa sitä, miten mediaan pyritään vaikuttamaan eri asioissa tai miten media toimii eliitin välisten suhteiden dynamiikassa. Kuvaamalla omaa toimintaansa ja median roolia siinä haastateltavat myös tuottavat tietoa siitä, millainen *toiminnallinen tulkinta* mediasta heidän organisaatioissaan vallitsee.

Median toiminnallinen ”merkitys” tietenkin kietoutuu yhteen legitimaatiodiskurssien kanssa. Konkretian ja toiminnallisuuden tavoittamiseksi keräsimme aineiston niin, että konkreettinen toiminta on rakennettu sisään niin haastattelujen sisältöön kuin haastateltavien valintaan. Keskusteluissa puhuttiin – paitsi median ja päätöksenteon suhteista yleensä – myös ja erityisesti kolmesta haastattelujen aikaan ajankohtaisesta teemasta.⁵⁷

1. Sairaanhoidtajien palkkakiista vuonna 2007 tarjoaa esimerkin intensiivisestä ja voimakkaasti julkisuuden kautta käydystä valtaprosessista. Siinä eduskuntavaalien kampanjoinnista ja julkisista (mutta kiistellyistä) vaalilupauksista kytenyt kiista johti kamppailuun, jossa kyseenalaistettiin monia perinteisiä työmarkkinatoiminnan pelisääntöjä (vallankäytön rutiineja). Tapaus on myös kiinnostava esimerkki siitä, miten moraalisesti synnytetty konsensus vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja miten median toimintaa selittää tai kehystää juuri tämän moraalin työstäminen. Kiista mobilisoi valtakoneistosta erityisesti työmarkkinaosapuolet, poliittiset puolueet ja valtionhallinnon toimijoita. Se myös aktualisoi monia hyvinvointiyhteiskuntaan, globalisaatioon, kilpailukykyyn ja julkisen sektorin uudelleenjärjestelyihin liittyviä poliittisia jännitteitä.

2. Hanke innovaatioyliopiston perustamiseksi tarjoaa puolestaan esimerkin pitkäkestoisemmasta mutta tietyssä pisteessä hetkellisesti kiivaaksi julkisuudeksi virinneestä päätösprosessista, jossa kyse oli kolmen pääkaupunkiseudulla toimivan korkeakoulun yhdistämisestä. Hanke innovaatioyliopiston (nytemmin Aalto-yliopisto) luomisesta mobilisoi myös laajemmin keskustelua tieteen asemasta, tutkimuspolitiikasta ja korkeakoulutuksen julkisesta roolista. Hankkeen takana oli poliittisen eliitin laaja yhteisymmärrys siitä, miten suomalainen kansainvälinen kilpailukyky edellyttää uudenlaista tutkimuksen ja elinkeinoelämän vuorovaikutusta – ja samalla uudenlaista korkeakoulupoliittikkaa. Hanke mobilisoi erityisesti valtionhallinnon, tiedeyhteisön ja liike-elämän toimijoita.

3. Poliisin valtaoikeuksien tematiikka on tapauksistamme väljin. Se tarjoaa esimerkin aiheesta, joka ei kovin hyvin tematisoidu julkisuudessa yhdeksi kysymykseksi. Itse valtaoikeuksien uudistamista koskeva harkinta ja päätöksentekoprosessi ei juuri ollut julkisen mediakiinnostuksen kohde, vaan asia aktualisoitui julkisuudessa

57 Haastattelut tehtiin lokakuun 2007 ja huhtikuun 2008 välisenä aikana.

pikemminkin useiden uutistapausten kautta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat esimerkkiuutistapaukset koskevat Helsingissä syyskuussa 2006 järjestettyä Smash Asem -mielenosoitusta ja sitä seuranneita tapahtumia sekä Helsingin huumepoliisin syksyllä 2007 julkisuuteen tulleita väitetyjä väärinkäytöksiä. Näiden esimerkkitapausten ohella ja avulla tarkastellaan median roolia poliisin valtaoikeuksia koskevan lainvalmistelun päätöksentekoprosessissa. Uutistapaukset itsessään ovat virittäneet erilaisia valtakamppailuja niin poliisi- ja oikeuslaitoksen sisällä (huumepoliisi) kuin poliisin ja poliittisen aktivismin välillä (Smash Asem). Kiistat näiden kysymysten ympärillä mobilisoivat näin siis paitsi poliisia ja oikeuslaitosta myös kansalaistoimintaa. Aiheiden ympärillä artikuloituvat laajemmat kysymykset yksilöiden oikeuksista (suhteessa poliisin valtaoikeuksiin) ja kysymykset globaalista kansalaisuudesta ja poliittisen osallistumisen muodoista.

Haastateltaviksi valittiin henkilöitä, jotka osallistuivat mainittuja kolmea tapausta koskevaan päätöksentekoon, seurasivat sitä läheltä tai joilla oli selvä intressi vaikuttaa siihen. Tapaustutkimusten logiikan lisäksi haastateltavien valinnassa oli tavoitteena, että haastateltavat edustaisivat kutakuinkin kohtuullisesti suomalaisen yhteiskunnan tärkeimpiä sektoreita. Sektorien määrittelyssä lähtökohdaksi otettiin Ilkka Ruos-tetsaaren suomalaista valtaeliittiä koskevassa tutkimuksessaan käyttämä jaottelu politiikka-, hallinto, järjestö-, joukkotiedotus-, tiede- ja kulttuurisektoreihin (Ruos-tetsaari 1992, 69–75). Koska olimme rajanneet toimittajat tutkimusasetelmastamme, jäi joukkotiedotus pois omasta jaottelustamme. Toiseksi jaoimme järjestösektorin kolmeen osaan liittämällä elinkeinoelämän järjestöt elinkeinoelämäsektoriin ja muodostamalla ammattiyhdistysliikkeestä ja kansalaistoiminnasta omat sektorinsa. Edelleen erotimme hallintosektorista poliisi- ja oikeustoimen omaksi sektorikseen, koska sen mediasuhteisiin liittyvät omat tärkeät kysymyksenasettelunsa.

Näin päädyimme seuraaviin seitsemään yhteiskuntasektoriin: ammattiyhdistysliike, elinkeinoelämä, hallinto, poliisi ja oikeus, politiikka, kansalaistoiminta, tutkimus. Kyselytutkimuksessa käytimme tätä jakoa sellaisenaan, mutta haastattelututkimuksessa muokkasimme sitä vielä hieman tapaustutkimuksiimme paremmin soveltu-vaksi. Haastateltujen jakautuminen sektoreittain esitetään taulukossa 4.1.

Taulukko 4.1. Haastatellut yhteiskuntasektoreittain.⁵⁸

	Hoitajakiista	Innovaatioyliopisto	Poliisin oikeudet	Yhteensä
Politiikka	7	3	2	11
Tutkimus	3	5	2	9
Hallinto	4	2	3	8
Kansalaistoiminta	3	2	3	8
Elinkeinoelämä		6		6
Oikeuslaitos ja poliisi			6	6
Työnantajat	6			6
Ammattiyhdistysliike	6			6
Yhteensä	29	18	16	60

Politiikan, hallinnon, tutkimuksen ja kansalaistoiminnan edustajia haastateltiin kaikista teemoista. Elinkeinoelämän ja työnantajien edustajat ryhmiteltiin niin, että hoitajakiistan yhteydessä haastatellut nimettiin työnantajan edustajaksi, koska suurin osa heistä edusti kuntia ja niiden järjestöjä eikä siis yksityistä elinkeinotoimintaa. Innovaatioyliopisto-teeman yhteydessä haastatellut elinkeinoelämän järjestöjen ja yritysten edustajat taas nimettiin elinkeinoelämän edustajiksi, koska teemassa painotui työnantajaroolin sijasta elinkeino- ja yliopistopolitiikka. Ammattiyhdistysliikkeen edustajia haastateltiin yksinomaan hoitajakiistan tiimoilta.

Tarkastelemme yhteiskunnallista vallankäyttöä sektoreittain, koska lähdemme ajatuksesta, että valta kasautuu hierarkkisesti yhteiskunnallisiin instituutioihin, jotka eri yhteiskuntasektoreilla ovat erilaisia ja nojaavat osin erilaisiin valtaresursseihin. Esimerkiksi politiikka- ja hallintosektorit edustavat valtiota, jolla on legitiimi oikeus pakkovaltaan. Elinkeinosektorilla taas painottuu taloudellinen valta. Sektorit eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan ne ovat moninaisissa vuorovaikutus- ja riippuvuussuhteissa. Myös Luhmannin järjestelmäteoria kuvaa tällaista yhteiskunnan eriytymistä osajärjestelmiksi. Se on yhteiskuntatieteen aiempia sektorijakoja radikaalimpi siksi, että se ei selitä eriytymistä yhteiskunnallisilla suoritusodotuksilla, hyötynäkökohdilla tai järjestelmän tehokkuuden lisääntymisellä, vaan pikemminkin kullekin osajärjestelmälle ominaisten kommunikaatiokoodien (valta, oikeus, raha ym.) ja niiden sisältämien erottelujen ominaisuuksilla (Kangas 1995, 244).⁵⁹ Menemättä tässä

58 Kukin haastateltava on sijoitettu siihen taustaryhmään, mikä parhaiten kuvaa hänen asemaansa, vaikka osan olisi voinut sijoittaa kahteenkin ryhmään. Muutamassa haastattelussa käsiteltiin sekä hoitajakysymystä että innovaatioyliopisto-hanketta. Nämä haastattelut on merkitty molempiin aihepiireihin, minkä vuoksi eri aiheita käsittelevien haastattelujen yhteismäärä (teema-sarakkeet) on hieman suurempi kuin haastattelujen määrä (yhteensä -sarake).

59 Luhmannin teoriassa maailma näyttäytyy kullekin osajärjestelmälle ainoastaan niille kullekin ominaisen kommunikaatiokoodin kautta. Esimerkiksi talouden järjestelmä kommunikoi rahan koodilla, tiede totuuden/ei-totuuden ja sairaanhoito sairauden/ei-sairauden koodilla. Muita Luhmannin tutkimia osajärjestelmiä ovat oikeus (oikeus/ei-oikeus), uskonto (immanentti/transsendenti) ja politiikka (hallitus/oppositio). (Kangas 1995, 246.) Kullekin osajärjestel-

syvemmmälle järjestelmäteoriaan voi siis ajatella, että yhteiskunnasta on erotettavissa sektoreita eli osajärjestelmiä, jotka jossain määrin kovakorvaisesti pyrkivät juuri itselleen ominaisiin päämääriin. Yhteiskuntasektorit ovat kuitenkin riippuvaisia toisistaan, ja niiden organisaatiot ja toimihenkilöt ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa muodostaen näin enemmän tai vähemmän vakiintuneita verkostoja.

Haastatellut edustavat suomalaista eliittiä siinä mielessä, että heistä suurin osa on keskeisesti mukana suomalaisissa päätöksentekoverkostoissa joko varsinaisina päätöksentekijöinä, valmistelijoina tai asiantuntijoina. Taulukossa 4.2. haastatellut on ryhmitelty heidän ammatillisen tai muun asemansa mukaan.

Taulukko 4.2. Haastateltujen asema.

Asema	N
Professori tai dosentti	8
Puoluejohtajan/ministerin avustaja tai valtiosihteeri	5
Tiedotusjohtaja tai tiedotuspäällikkö	5
Kansalais- tai opiskelija-aktiivi	5
Erityis- tai asiantuntijaviranomaisen johtava viranhaltija	4
Ministeriön johtava viranhaltija	4
Yrityksen toimitusjohtaja tai hallituksen puheenjohtaja	4
Johtaja työntekijäjärjestössä	4
Johtaja työnantajajärjestössä	4
Kansalaisjärjestön johtaja	3
Kansanedustaja tai kaupunginvaltuutettu	3
Poliisin päällystöviranhaltija	3
Syyttäjä tai tuomari	2
Muu johtava viranhaltija tai toimihenkilö	6
Yhteensä	60

mälle ominaisen kommunikaatiokoodin voi tulkita järjestelmän toimintalogiikaksi. Talous pyrkii rahalliseen hyötyyn ja sairaanhoito sairauden poistamiseen, eivätkä ne järjestelminä ”ymmärrä” muita tavoitteita. Kuten Luhmannin tutkimista osajärjestelmistä voi päätellä, osajärjestelmistä ei ole olemassa mitään kiinteää luetteloa, vaan niitä voi määrittellä jossain määrin eri tavoin. Eri järjestelmille ei myöskään aina voi kovin luontevasti määrittää yksiselitteistä kommunikaatiokoodia tai ”mediumia”. Esimerkiksi Habermas (1996, 353) huomauttaa, että sisäinen logiikka, jolla monet yhteiskuntasektorit, kuten koulutusjärjestelmä tai tiede, vastustustavat suoraa puuttumista toimintaansa, ei lainkaan perustu rahaan rinnastettavaan kommunikaatiokoodiin, vaan näiden sektoreiden omaksumiin erityisiin tehtäviin.

Tutkimussektorilta haastatelluista suurin osa on professoreita ja hallintosektorin haastatelluista ministeriöiden tai erityisviranomaisten johtavia virkamiehiä. Poliitikoista haastateltiin erityisesti puoluejohtajien ja ministereiden lähipiiriä, kuten avustajia, valtiosihteereitä ja puoluesihteereitä.⁶⁰

Haastateltavien rekrytoinnissa edettiin pääosin tapaustutkimusten ehdoilla. Siksi esimerkiksi sukupuolijakauma ja haastattelujen alueellinen kattavuus eivät olleet kovin tarkasti kontrolloitavissa. Sukupuolijakauma muodostui eri tapausten tiimoilta haastatelluilla erilaiseksi (taulukko 4.3). Naisten osuus oli suurin hoitajakiistasta haastateltujen ja pienin oikeustapauksista haastateltujen keskuudessa. Kaikkiaan kuudestakymmenestä haastatellusta 22 oli naisia ja 38 miehiä.

Taulukko 4.3. Haastateltujen sukupuolijakauma.

	Hoitajakiista	Innovaatioyliopisto	Poliisin oikeudet	Yhteensä
Mies	16	11	13	38
Nainen	13	7	3	22
Yhteensä	29	18	16	60

Myös haastateltavien maantieteellinen jakauma määräytyi lähinnä tarkasteltavien tapausten perusteella. Tapaukset olivat valtakunnallisia ja Helsinki-keskeisiä. Haastatelluista 54 työskenteli Helsingissä, kolme Tampereella, kaksi Turussa ja yksi Jyväskylässä. Maantieteellinen jakauma heijastaa jossain määrin yleisemminkin suomalaisten päätöksentekoverkostojen Helsinki-keskeisyyttä. Valtionhallinto ja valtakunnanpolitiikka keskittyvät Helsinkiin, kuten myös tulopolitiikka ja valtakunnallinen järjestötoiminta. Tutkimussektori on Helsinki-keskeisyydestään huolimatta osin hajautunut Suomen muihinkin yliopistokaupunkeihin.

Aineistossa ei myöskään tavoiteltu puoluepoliittista kattavuutta, vaikkakin pidettiin tärkeänä, että haastateltavia on sekä hallitus- että oppositiopuolueista. Poliitikoista haastateltaviksi valittiin henkilöitä, joilla katsottiin olevan ensikäden tietoa tarkasteltavina olleista tapauksista ja niihin liittyvästä päätöksenteosta. Kaikkiaan 11 haastatellusta poliitikosta hallituspuolueisiin kuului kuusi ja oppositiopuolueisiin viisi. Poliittikkohaastateltavia oli viidestä eri puolueesta.

4.3. Toiminnan näkökulma verkostoituneeseen valtaan

Tapaustutkimukset tuovat aineistoon tärkeää lisäulottuvuutta myös siksi, että puhuttaessa konkreettisista päätösprosesseista tulee näkyviin kunkin haastateltavan erityinen asema ja erityiset intressit sekä se, että haastatellut ovat keskenään kamp-

60 Nykyisiä ministereitä ei haastateltu, koska ajattelimme heidän olevan liiankin henkilökohtaisesti kiinni ajankohtaisissa kysymyksissä. Joiltakin ministereiltä haastattelua tosin pyydettiin, mutta sopiva aika olisi löytynyt vasta kuukausien päästä. Haastatelluista kansanedustajista osalla oli runsaastikin aiempaa ministerikokemusta.

pailu- ja neuvottelusuhhteissa. Haastatteluaineisto kuvaa näin nimenomaan *vallan verkostojen vuorovaikutusta ja toimintaa*.

Puhe konkreettisista tapauksista lisää entisestään haastateltavien tarvetta määritellä toiminta omasta näkökulmastaan ja legitimoida näin omaa vallankäyttöään. Koska kunkin tapauksen kohdalla on kuitenkin haastateltu prosessin *eri* osapuolia, tämä tuottaa aineistoon hyödyllistä ristivalotusta. Sekä konkreettisesta tapauksesta puhuessaan että yleisemmin median valtaa arvioidessaan haastateltavat valaisevat näin myös *omaa näkökulmaansa siihen, miksi muut toimivat kuten toimivat*. Median merkityksen arvioiminen juuri vallan/eliitin verkostojen toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, sen *toimijoiden näkökulmien moneudesta käsin* on siis yksi tapa, jolla olemme pyrkineet ottamaan huomioon valtatutkimuksen menetelmällisiä haasteita.

Tutkimuksen taustalla on yleisemminkin käsitys poliittisen hallinnan verkostomaisesta ja neuvottelullisesta luonteesta. Muodollisten päätöksentekuelinten ohella vallankäytössä olennaisia ovat erilaiset asiantuntija-, virkamies- ja lobbariverkostot, joissa politiikan suuntaviivoja muotoillaan ja päätöksiä valmistellaan. Näiden vallan verkostojen analyysiin sopii hyvin politiikkaverkoston (policy network) käsite (ks. esim. Smith 1993). Olennaista politiikkaverkosto-käsitteestä avautuvassa valta-analyysissä on muun muassa se, että siinä vallan nähdään rakentuvan tietyissä historiallisissa olosuhteissa, jotka lähtökohtaisesti asettavat eri toimijat erilaisiin valta-asemiin sekä se, että vallan nähdään rakentuvan yhteistoiminnallisissa prosesseissa niin, että yhden osapuolen valta ei välttämättä ole toiselta pois. Pikemminkin politiikkaverkostot ovat keino yhteistoiminnan avulla lisätä verkoston osallisten valtaa. Kuten Heiskala ja Kantola (2009) toteavat, ”vallankäyttö ei ole vastustajien musertamista, vaan pikemminkin liittolaisten etsimistä: neuvottelua ja sumplimista. Asioista pääsevät päättämään ne, jotka pystyvät luovasti solmimaan suhteita ja rakentamaan koalitioita samanmielisten kanssa.” Tällaisen hallinnonaloittain fragmentoituneen, verkostomaisen ja neuvottelullisen hallintatavan onkin nähty muodostuneen vallitsevaksi läntisissä demokratioissa – ja myös Suomessa (ks. esim. Smith 1993; Alho 2004; Marcinkowski 2009). Samalla korostuu kysymys tällaisen verkostomaisen vallankäytön demokraattisuudesta ja avoimuudesta ja journalismin kyvystä avata näitä vallankäytön prosesseja julkiselle keskustelulle. Avoimuus ja demokraattisuus todennäköisesti vaihtelevat eri tilanteissa ja eri hallinnonaloilla, kuten myös journalismin rooli.⁶¹

Tarkastelemme median roolia nimenomaan osana tällaista ”neuvottelua ja sumplimista” erilaisissa politiikkaverkostoissa. Tutkimuksemme näkökulma korostaa siis Marcinkowskin (2009) ja Alhon (2004) tapaan medioitumisen vaikutusta päätöksenteon taustalla vaikuttavien neuvottelusuhhteiden ja poliittisen kaupankäynnin dynamiikkaan. Marcinkowskin tutkimuksessa selvitetään muun muassa sitä, missä poliitikot näkevät neuvotteluverkostojen suurimmat ongelmat, toimittajien kiinnostusta ohjaavat tekijät sekä poliitikkojen syyt käyttää julkisuutta neuvotteluasemiensa

61 Suomalaisia politiikkaverkostoja ja suomalaista päätöksentekotapaa käsitellään tarkemmin luvussa 8.

parantamiseen. Marcinkowski taustoittaa tätä näkökulmaa korostamalla miten monella tavalla saksalainen poliittinen järjestelmä nojaa neuvottelujen ja konsensuksen logiikalle (koalitiohallitukset, keskus- ja osavaltioiden neuvottelut, korporativismi). Nämä piirteet eivät sellaisenaan päde Suomeen, mutta samantapainen sopimisen kulttuuri on vallinnut myös meillä. Sen on nähty antavan myös mediajärjestelmille samantapaisen perusluonteen (Hallin & Mancini 2004).

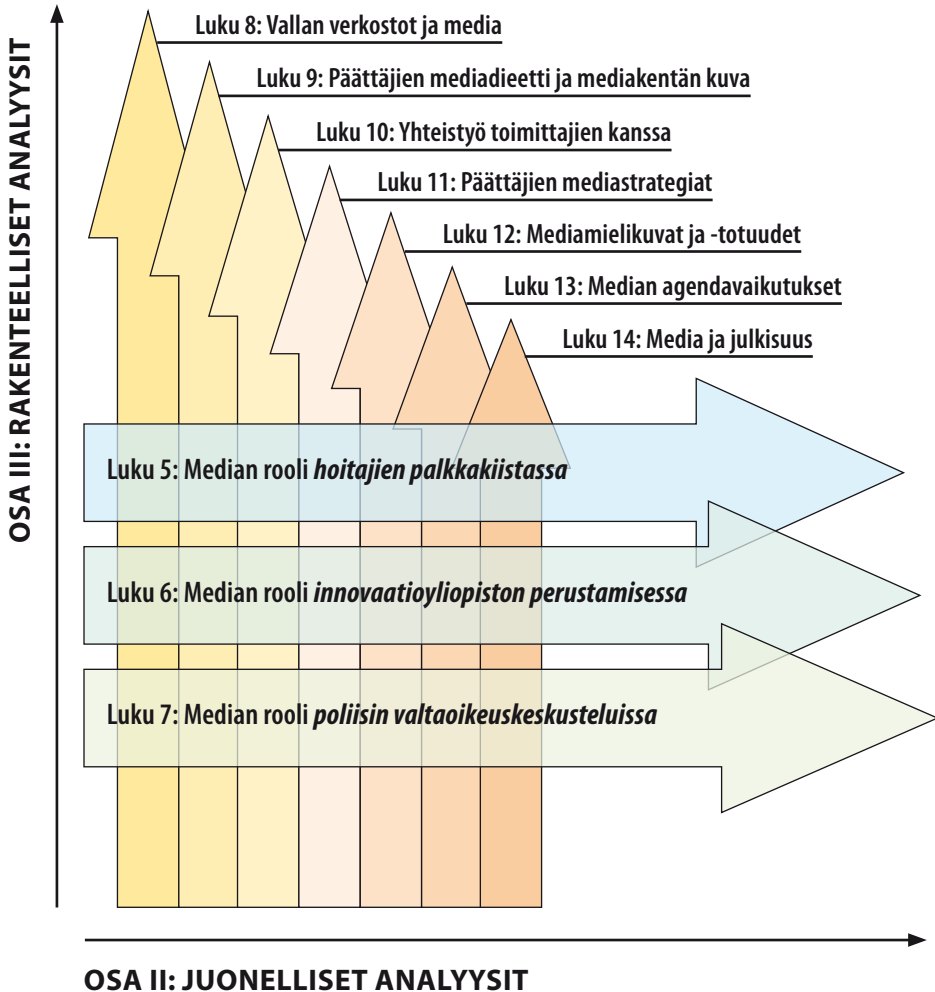
Marcinkowski jakaa median mahdollisen vaikutuksen neuvottelulliseen päätöksentekoon kahteen kohteeseen: 1) itse päätöksentekoa ja sen tehokkuutta koskeviin vaikutuksiin ja 2) päätöksenteon hyväksyttävyyttä ja julkista legitimitettiin koskeviin vaikutuksiin, ts. kuinka yleisö ymmärtää ja hyväksyy sen päätöksenteon taustalla olevat perusteet ja periaatteet (rationaliteetin). Hänen lähtöoletuksenaan on, että julkisuus haittaa neuvotteluja, koska vain luottamuksellisissa neuvotteluissa osapuolet voivat tehdä kompromisseja ja antaa periksi menettämättä uskottavuuttaan taustayhteisönsä uskollisina edustajina. Jo pelkkä median läsnäolo muuttaa neuvottelutilannetta: osapuolten kielenkäyttö kovenee, neuvotteluasemat radikalisoituvat ja argumentoinnin ala supistuu. Julkisuus on uhka myös päätöksenteon legitimitettiin kannalta erityisesti, jos media kiinnittää huomiota päätöksenteon epädemokraattisuuteen, tehottomuuteen tai mahdollisiin väärinkäytöksiin. (Marcinkowski 2009.) Yllä kuvatut julkisuuden aiheuttamat uhat päätösvalmistelulle ja siihen liittyville neuvotteluille tulivat selvästi esiin myös omissa haastatteluissamme.⁶²

4.4. ”Juonellinen” ja ”rakenteellinen” lähestymistapa

Tutkimuksen asetelmaa ja aineistoja luonnehtii siis kahteen suuntaan kurottavat konkreettisen ja abstraktin logiikat, joiden avulla pyrimme luomaan kiinnostavia ristivalotuksia tulkintojen pohjaksi. Ensiksikin kyse on konkreettisista päätösprosesseista ja niistä tehtävistä abstraktimmista yleistyksistä. Toiseksi kyse on päätösprosessien eri osapuolten erityisistä, intressi- ja valtasidonnaisista näkökulmista, jotka analyysissä voivat vahvistaa ja moniulotteistaa aineistosta tehtäviä tulkintoja. Raportin rakenteessa nämä pyrkimykset ristivalotukseen on huomioitu jakamalla aineiston käsittely kahteen osaan, joissa lähestymistavat ovat erilaiset. Kutsumme näitä ”juonelliseksi” ja ”rakenteelliseksi” lähestymistavaksi, ja havainnollistamme kuviossa 4.1 niiden nivoutumista raportin rakenteeseen.

Raportin osassa II käydään läpi haastattelujen antia siltä kannalta kuin ne valaisevat tutkittavien tapausten kulkua ja erityisyyttä. Tapahtumia käydään läpi paljolti kronologisessa järjestyksessä, ja haastattelujen antia tuetaan media-aineistojen analyysillä. Tapaustutkimusten tällaisen ”juonellisen” erittelyn avulla on tarkoirus saada otetta siitä, miten ratkaisuja konkreettisesti tehtiin, mikä oli eri osapuolten asema, miten erilaiset ratkaisut johtivat seuraaviin ja miten erityisesti media oli osallisena

62 Näitä teemoja käsitellään tarkemmin luvussa 14.

Kuvio 4.1. Raportin rakenne: ”juonellinen” ja ”rakenteellinen” lähestymistapa.

tapauksissa ja vaikutti niiden kulkuun. Nähdäksemme tapahtumien konkreettisen hahmottamisen kannalta nimenomaan tällainen juonellinen tai ”diakroninen” tarkastelutapa on hyödyllinen ja havainnollinen. Kunkin tapaustutkimus käsittelee omassa luvussaan (luvut 5–7).

Juonellisessa esityksessä näkökulma rajautuu kuitenkin helpoksi liiankin likinäköisesti siihen, miten kukin missäkin tilanteessa toimi ja millaisiin taustakeskusteluihin mahdollisesti jokin konkreettinen ratkaisu itse asiassa perustui. Tästä syystä tutkimuksen yleistävämmät analyysit esitetään osassa III ”rakenteellisemmin” jäsennettynä. Osassa III jäsennämme haastattelujen antia medioituneen vallankäytön eri aspekteja käsitteleviin lukuihin. Tässä jaksossa vedämme yhteen sellaisia havaintoja, joiden avulla syntyy yleisempää kuvaa siitä, miten erilaiset päätöksenteon instituutiot ja media ovat suhteessa toisiinsa 2000-luvun alun Suomessa.

Tarkastelemme omina teemoinaan suomalaisten valtavverkostojen luonnetta ja median suhdetta niihin (luku 8), päättäjien median käyttöä (mediadieetti) ja mediakentän jäsentymistä heidän näkökulmastaan (luku 9), päättäjien ja toimittajien yhteistyötä (luku 10), päättäjien mediastrategioita (luku 11), median roolia päätöksenteon kanalta keskeisten totuuksien ja mielikuvien luomisessa (luku 12), median vaikutusta päätöksenteon agendoihin sekä eri yhteiskuntasektoreihin (luku 13) sekä viimein median roolia päätösten valmistelussa ja julkisessa keskustelussa (luku 14). Näissä luvuissa ammennamme kaikista haastatteluista, ja näin syntyvät yleistävän, ”rakenteellisen” analyysin tarkoitus on luonnostella eräänlaista pysäytyskuvaa siitä, millainen on median paikka suomalaisessa päätöksentekojärjestelmässä ja millaista valtaa se siinä näyttäisi käyttävän. Teemahaastatteluista ponnistavaa kuvausta täydentävät näissä luvuissa eliitin ja median suhdetta luotaavan kyselytutkimuksen tulokset.

4.5. Aineistojen vuoropuhelu: media- ja kyselyaineistot

Edellä käsiteltyjen haastatteluaineiston ”sisäisten” ristivalotusten lisäksi pyrimme tutkimusasetelmalla luomaan vuoropuhelua myös eri aineistojen välille. Kaikissa tapaustutkimuksissa (osa II) media-aineistoa hyödynnetään prosessien keskeisten vaiheiden, keskeisten osapuolten ja keskeisten teemojen tunnistamisessa. Tapahtumien osallisten haastatteluilla taas syvennetään näkemyksiä osapuolten rooleista, vaikuttamista ja median osuudesta tapahtumien kulkuun. Media-aineistojen avulla myös piirretään kuvaa siitä, missä määrin eri osapuolet ja eri intressiryhmät osallistuivat kutakin tapausta koskevaan julkiseen keskusteluun ja missä määrin keskustelu painottui mielipide- tai uutisaineistoon. Joiltain osin eri tapausten yhteyteen tehdyt tekstianalyysit poikkeavat toisistaan. Hoitajatapauksessa purimme kirjoittelua työmarkkinaselkkauksesta muutamii keskeisiin teemoihin, ja yritimme näin saada tolkkua siitä, miten mediahuomio prosessin eri vaiheissa kehysti valtakamppailua. Innovaatioyliopistohanketta ja poliisin valtaoikeuksia koskevilla analyysillä taas luonnostelemme hiukan yleisemmin, millaisia ”diskursseihin” eri toimijat hankkeiden yhteydessä tukeutuivat.

Kunkin tapauksen media-analyysiin sisältyy myös viestintien välinen vertailuasetelma. Kaikissa tapauksissa toinen vertailtavista viestimistä on Helsingin Sanomat, koska se sekä tekemiemme haastattelujen että kyselytutkimuksen mukaan on suomalaisten päättäjien eniten seuraama uutisväline. Samalla se edustaa vertailuissa suurelle yleisölle suunnattua uutispainotteista yleisjournalismia.

Hoitajakiistassa Helsingin Sanomia verrataan Iltalehteen. Iltalehti edustaa populaarimpaa journalistista otetta ja on hoitajakiistan yhteydessä erityisen kiinnostava siksi, että se kevään 2007 eduskuntavaalien jälkeen kampanjoi näytävästi hoitajien palkankorotusten puolesta ja vaati poliitikkoja tilille vaalilupauksistaan.

Innovaatioyliopiston yhteydessä Helsingin Sanomien vertailupariksi otetaan talousalan erityisyleisölle suunnattu Kauppalehti. Vaikkei Kauppalehti varsinaisesti julistanut kampanjaa innovaatioyliopiston puolesta, se kuitenkin antoi runsaasti

tilaa hanketta puoltaville näkemyksille ja kommentoi myös lehden omissa mielipidekirjoituksissa hanketta myönteiseen sävyyn.

Poliisin valtaoikeuksia koskevassa tapauksessa Helsingin Sanomia verrataan STT:n uutisaineistoon. STT määrittelee verkkosivuillaan tehtäväkseen ”tuottaa tietoa, jonka perusteella lukijat, katselijat tai kuuntelijat voivat itse tehdä johtopäätöksiä ja muodostaa mielipiteensä”. Näin ollen STT katsoo, ettei se ole mielipidevaikuttaja.⁶³ STT siis eroaa ainakin oman ilmoituksensa perusteella selvästi Helsingin Sanomista, jonka päätoimittaja Reetta Meriläinen puolestaan korostaa tiedonvälitystehtävän ohella Helsingin Sanomien roolia myös keskustelun ylläpitäjänä ja herättäjänä.⁶⁴ STT on analyysissä sikälikin tärkeä vertailukohde, että maakuntalehtien uutiset pääkaupunkiseudulle sijoittuvista ja valtakunnallisista tapahtumista ovat suurelta osin STT:n välittämiä.

Tutkimusraportin III osassa haastatteluaineistoa täydennetään kevättalvella 2009 tehdyn kyselytutkimuksen tuloksilla.⁶⁵ Kyselytutkimuksen avulla pyrimme testaamaan ja täydentämään joitakin haastattelututkimuksessa esiin tulleita teemoja ja tulkintoja. Kyselytutkimus siis laadittiin sen jälkeen, kun haastattelututkimus oli jo edennyt analyysivaiheeseen. Lomakkeen lopussa vastaajille annettiin avoin mahdollisuus kirjoittaa mitä tahansa kyselyyn tai sen teemoihin liittyviä kommentteja. Näitä kommentteja on käytetty raportin III osassa sitaatteina samaan tapaan kuin haastatteluistakin poimittuja sitaatteja.

Kyselytutkimus lähetettiin kaikkiaan 1145 suomalaisen päätöksentekojärjestelmän edustajalle, ja vastauksia saatiin yhteensä 419. Vastausprosentiksi muodostui näin 37.⁶⁶

Kyselyn kohteiden valinnassa lähtökohtana oli Ilkka Ruostetsaaren (2003, 344) määrittelemä suomalaisen yhteiskunnan eliittirakenne vuonna 2001. Ruostetsaari identifioi eri yhteiskuntasektoreilta yhteensä 1285 eliittiasemaa etsimällä ensin yhteiskunnan eri sektoreilta resursseiltaan merkittävimmät ja vaikutusvaltaisimmat organisaatiot ja määrittelemällä tämän jälkeen näiden organisaatioiden avainasemat, jotka avaavat niiden haltijoille pääsyn organisaatioidensa valtaresursseihin mahdollistaen siten merkittävän yhteiskunnallisen vallan käytön (mt., 79).⁶⁷ Otimme

63 [<http://www.stt.fi/fi/mika-on-stt/kansallinen-uutistoimisto/>] Haettu 3.3.2009.

64 [<http://medianetti.helsinginsanomat.fi/Helsingin+Sanomat/1101979113662>] Haettu 3.3.2009.

65 Pääosa vastauspyynnöistä lähetettiin sähköpostitse 21.1.2009. Uusintapyynnöt lähetettiin 30.1.2009 ja 6.2.2009. Näiden päivämäärien välillä kohderyhmää täydennettiin lähettämällä vielä muutamia kymmeniä uusia vastauspyyntöjä. Lisäksi tehtiin kohdennettuja uusintapyyntöjä sekä puhelimitse että sähköpostitse ryhmille, joissa vastaajajoukko näytti jäävän pieneksi.

66 Koska kyselyn kohderyhmä edustaa kullakin yhteiskuntasektorilla harkinnanvaraisesti valittua, taustaltaan melko homogeenista joukkoa, eivät vastauskatoon liittyvät ongelmat ole tässä yhtä vakavia kuin satunnaisotokseen perustuissa tutkimuksissa, joissa vastaajajoukko on heterogeenista ja joissa vastaajakato vaihtelee eri sosiaaliryhmien välillä. Olennaista tässä on, että kultakin yhteiskuntasektorilta saadaan lukumääräisesti riittävästi vastauksia. Vastausten määrä jäi vähäisimmäksi ammattiyhdistysliikkeen edustajilla (46 kpl). Eniten vastauksia saatiin hallintosektorin edustajilta (95 kpl). Ks. tarkemmin liite 3.

67 Ruostetsaaren analyysissä sama henkilö saattoi hallita useita eliittiasemia. Meidän tutkimuksemme kukin vastaaja sijoitettiin vain yhteen eliittiasemaan.

kyselyn kohteeksi suurelta osin samat organisaatiot ja niiden avainasemien haltijat, joskin ryhmittelimme vastaajat oman sektorijakomme⁶⁸ mukaisesti ja muokkasimme kohdejoukkoa hieman muutenkin vastaamaan paremmin omaa sektorijaotteluamme. Etsimme eliittiasemien nykyiset haltijat lähinnä internet-hakujen avulla ja lähetimme heille sähköpostilla pyynnön vastata [www-kyselylomakkeeseen](http://www.kyselylomakkeeseen).⁶⁹

Kyselyn tulokset esitetään teemahaastatteluaineiston analyysin lomassa pääasiassa taulukointeina, joissa verrataan eri yhteiskuntasektoreita edustavien vastaajien vastausjakautumia. Enimmäkseen haastattelujen ja kyselyn tulokset ovat samansuuntaisia. Kyselyvastaukset kuitenkin tuovat selvästi esiin, että useissa asioissa vastaajajoukko jakautuu eri tavoin ajatteleviin. Toki muutamista asioista oltiin melko yksimielisiäkin, kuten siitä, että asiajournalismi viihteellistyy ja ”vaikeat” ja ”raskaat” aiheet jäävät syrjään. Vastanneista 91 prosenttia oli väitteen kanssa joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Joka tapauksessa kyselyn tulokset helpottavat haastatteluaineiston tulosten yleistettävyyden arviointia.

Tavanomaisten ristiintaulukointien lisäksi kyselyaineistoa analysoinnissa käytettiin myös Latent Class Analysis -monimuuttujamenetelmää (LCA). Sen avulla otettiin tarkasteluun kerralla useita kyselyssä esitettyjä väittämiä, ja selvitettiin, löytyykö aineistosta näiden suhteen toisistaan erottuvia vastaajaprofiileja. LCA muodostaa profiilit niin, että mahdollisimman moni vastaaja edustaa mahdollisimman todennäköisesti yhtä profiilia ja mahdollisimman epätodennäköisesti muita profiileja.⁷⁰ Vasta tämän jälkeen katsotaan, kuinka todennäköisesti eri yhteiskuntaryhmien vastaajat edustavat kutakin vastaajaprofiilia. Vastaajajoukon rakenteistumista tarkastellaan siis itse vastauksista piirtyvien tyypillisyyksien perusteella, ei lähtien vastaajien taustatiedoista, kuten heidän yhteiskuntasektoristaan tai sukupuolestaan.⁷¹ LCA:ta käytetään raportin luvuissa aiempaa analyysiä yhteenvetävänä elementtinä. Siinä kootaan kyselyn kaikki tiettyä teemaa koskevat väittämät, ja esitetään tulkinta vastauksista piirtyvistä, tähän teemaan liittyvistä yleisemmistä suhtautumistavoista (”diskursseista”).

4.6. Refleksiivisten toimijoiden erittelyä: teemahaastatteluaineisto

Lopuksi perustelemme vielä erikseen laadullisten teemahaastattelujen valitsemista tutkimuksen päämenetelmäksi. Kuten edeltä käy ilmi, suhtaudumme sen tuottamaan aineistoon monilla tavoin varovaisesti ja kriittisesti. Mutta kuten työn alkupuolella toimimme esiin, samat varaukset valtapuheesta koskevat myös tutkimusta itseään. Valta

68 Ks. luku 4.2.

69 Kyselylomake esitetään liitteessä 2 ja vastaajien taustatiedot liitteessä 3.

70 Latent Class Analysis -menetelmästä tarkemmin, ks. Reunanen 2003, 583–598 (<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5817-6.pdf>). [haettu 9.7.2009]

71 LCA muistuttaa faktorianalyysiä. Erona on se, että LCA perustuu korrelaatioiden sijasta todennäköisyyslaskentaan ja soveltuu näin faktorianalyysiä paremmin analyysieihin, joissa tarkasteltavana ovat laatueroasteikolliset muuttujat. Lisäksi LCA tavallaan samalla kertaa tuottaa sekä aineistoa jäsentävät ulottuvuudet (faktorit) että tekee niihin perustuvan ryhmittelyanalyysin.

on – kuten Steven Lukes muistuttaa – suurelta osin ja melko pysyvästi kiistanalainen käsite, jonka käyttäjät ovat usein myös tietoisia siitä, että puhe vallasta on osa heidän valtaresurssiansa rakentumista. Ei siis ole syytä mitätöidä tai nihiloida haasteltavien puhetta omasta vallastaan ja heidän käsityksiään median vallasta. Edellä kuvaavimmme menetelmällisten ristivalotusten lisäksi haluamme korostaa kahta seikkaa:

Ensiksi korostamme sitä, että haastatteluissa vallitsi ymmärryksemme mukaan usein hyvin dialoginen ja pohtiva ilmapiiri. Kun haastateltavat oli rekrytoitu niin, että heillä oli ollut puheena olleissa tapauksissa toiminnallinen ja aktiivinen rooli, monille heistä oli myös nähdäksemme syntynyt aitoa tarvetta ja halua reflektoida niin omaa, muiden vallankäyttäjien kuin mediankin roolia. Tämä puhe sellaisenaan ei todista median vallasta tai vallattomuudesta, mutta mielestämme haastattelut kyllä dokumentoivat mielenkiintoisella tavalla niitä refleksiivisyyden tasoja ja taitoja, joita valtaeliitin toimijoiden horisonttiin liittyy. Ajattelemme siis niin, että haastateltavien puhe on myös refleksiivisten asiantuntijoiden puhetta vallasta ja median roolista vallankäytössä.⁷² Sen ”takaa” voi kyllä hahmottaa enemmän tai vähemmän tiedostettuja rakenteita tai puhetapoja, joilla voi kuvata erilaisia valta- ja mediapuhetta ilmentäviä rakenteita. Tällaisia ovat esimerkiksi jaettu diskursiivinen ymmärrys ”kilpailuvaltiosta” ja ”globalisaatiosta” tai eräänlainen ”luterilainen” tai ”protestanttinen” suhde julkisuuden viettelyksiin. Mutta olisi nähdäksemme ylik-sinkertaista olettaa että haastateltavat eivät näitä rakenteita tunnista sen paremmin kuin ajatella, että rakenteet jotenkin jännöksettömästi määrittäisivät heidän valtaa koskevaa puhettaan.

Toiseksi on vielä hyvä muistuttaa siitä, mikä tekee laadullisista haastatteluista tällaisessa aiheessa hyvän ja herkän tutkimusmenetelmän. Kun haastateltavat keskusteluissa haastettiin ajattelemaan ääneen viimeaikaisia tapauksia sekä vallan ja median suhteita yleensäkin, he paitsi kertoivat näkemyksiään haastattelijoilta, myös *esittivät* itseään itselleen. Haastatteluteksteistä voikin poimia useita kiinnostavia hetkiä, joissa haastateltavat – kuultuaan ensin oman ensimmäisen luonnoksensa siitä, miten asiat ovat – pyrkivät täydentämään ja korjaamaan tätä luonnosta. Reagoimalla omaan puheeseensa, tarjoamalla lisäperusteluita ja tarkennuksia, he myös auttavat meitä hahmottamaan sitä yleisempää kulttuurista eliitin (tapaustutkimuksen muut toimijat, eliitti yleisemminkin) ja oletetun kansan horisonttia, jonka edustajia haastattelussa ikään kuin kuviteltiin puheen kuulijoiksi. Tässä mielessä menetelmän valinta osoittautui käsityksemme mukaan onnistuneeksi ja palkitsevaksi.

Tutkimushaastattelujen ohjepituus oli 1,5 tuntia, mutta pituus venähti usein pariin tuntiin, yhdessä tapauksessa peräti noin kolmeen tuntiin. Muutama haastattelu typistyi haastateltavan kiireen takia alle tunnin mittaiseksi. Kaikkiaan haastattelumateriaalia kertyi 60 haastattelusta siis noin sata tuntia. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti

72 Niin tutkimuksissa kuin päättäjien puheissakin toistuvat erilaiset muutuskertomukset, kuten medioituminen tai globalisaatio, ovat nekin osa tällaista yhtäältä legitimoivaa mutta samalla myös refleksiivistä pyrkimystä analysoida vallitsevaa valtajärjestelmää ja omaa paikkaa siinä.

niin, että ainoastaan sanatoistot jätettiin pois. Sen sijaan täytesanat litteroitiin, mutta raportin sitaateista nekin enimmäkseen siivottiin pois.⁷³

Litteroitu haastatteluaineisto luokiteltiin alustavasti Atlas.ti-ohjelman avulla siten, että puheesta erotettiin kuhunkin kolmeen tapaukseen liittyvät jaksot, suomalaista päätöksentekotapaa ja päättäjien välistä yhteistoimintaa koskevat jaksot, haastateltavien omaa mediakäyttöä ja suomalaisen mediakentän arviointia koskevat jaksot, toimittajia ja heidän kanssaan tehtävää yhteistyötä koskevat jaksot, median vaikutuksia päätöksentekoon koskevat jaksot sekä mediaa vaikuttamisen välineenä koskevat jaksot. Analyysissä kutakin teemaa koskevat jaksot printattiin erikseen ja teemaa analysoitiin näin syntyneen kohdennetun aineiston perusteella. Kunkin teeman analyysissä rinnalla käytettiin myös aineistoa kokonaisuudessaan. Kutakin teema-aineistoa luokiteltiin laadullisen analyysin tueksi myös eritellymminkin, mutta tässä kyse oli enemmänkin tutkijan muistiinpanoista kuin luokittelusta määrällisen sisällönanalyysin mielessä.

Aineiston teemoittelussa ideana oli, että kukin teema muodostaisi raporttiin oman lukunsa. Teemaluokittelu toimi siis analyysissä pikemminkin aineiston järjestämisen kuin varsinaisen tutkimuksellisten havaintojen tuottamisen välineenä. Tutkimuksellisemmassa roolissa olivat kuhunkin teemaan liittyneet yksityiskohtaisemmat koodaukset ja muistiinpanot, joiden perustana oli osin aiempi tutkimuskirjallisuus, osin haastatteluja tehdessä syntynyt esiymmärrys. Jonkin verran tätä koodausta kehiteltiin vielä analyysiä tehdessä. Koska luokittelua kehitettiin analyysin kulussa, ja koska kyse oli pikemminkin tutkijoiden muistiinpanoista kuin varsinaisesta luokitusrungosta, emme julkaise luetteloa näistä koodeista. Nämä tutkimuksen sisällöllisemmät erottelut käyvät riittävästi ilmi raporttilukujen jäsennyksestä ja niissä esitettävistä sitaateista.

4.7. Yhteenvedo

Pyrimme tässä tutkimuksessa avaamaan perustellun ja luotettavan kuvan ”median valtaan” paikantamalla ja määrittelemällä median ”merkitystä” ja ”merkittävyyttä” suomalaisessa päätöksentekojärjestelmässä. Ymmärrämme vallan ennen muuta kasautuneeksi institutionaaliseksi kyvyksi saada aikaan päätöksiä. Siksi tutkimus kohdistuu valtaeliittiin ja median merkitykseen eliitin eri sektoreille ja toimijoille. Ymmärrämme eliitin olevan yhteistoiminnallinen vallan verkosto, joka kuitenkin on eturistiriitojen ja eri tavoin painottuneiden tavoitteiden jakama.

Tutkimme valtaa sekä vuorovaikutteisena toimintana että abstraktina kykynä. Piirrämme aineiston nojalla kuvaa yhtäältä siitä, miten yksittäisten teemojen ympärille virittyy päätöksenteon ja politikoinnin verkostoja, miten media niihin osallistuu ja

73 Esimerkiksi, jos haastateltava sanoi: ”Meillä, meillä asia on, on niinku ongelmallinen”, niin tämä litteroitiin muotoon ”Meillä asia on niinku ongelmallinen”. Raportin sitaateissa myös täytesanat (niinku) on yleensä jätetty pois, ellei niiden ole katsottu vaikuttavan sanotun merkitykseen.

miten se niissä vaikuttaa (valta vuorovaikutteisena toimintana). Toisaalta analysoimme, miten erilaiset yhteiskunnalliset toimijat tai sektorit yleisemmin suhteutuvat toisiinsa ja mediaan, millaisia ovat niiden valtaresurssit ja miten media vaikuttaa näihin resursseihin (valta abstraktina kykynä).

Tapaustutkimusten teemat ankkuroivat kuvaa median vallasta siihen, miten vanha konsensus-korporativistinen järjestys tulee haastetuksi 2000-luvun Suomessa ja miten vanha järjestys tähän haasteeseen vastaa. Samalla valta tulee esiin myös yleisenä ideologis-diskursiivisesti rakentuvana resurssina, josta kaikki toimijat ammentavat.

Ymmärrämme päättäjien tukeutuvan omaa toimintaansa kuvatessaan paljolti legitimoiviin puhetapoihin mutta kykenevän tästä huolimatta myös refleksiivisesti valaisemaan omaa näkökulmaansa ja analysoimaan suomalaista institutionaalista valtajärjestelmää sekä omaa paikkaansa siinä. Voi ajatella, että nimenomaan päättäjien strateginen toiminta valtajärjestelmässä omia intressejään edistäen tuottaa tällaista kykyä valtajärjestelmän refleksiiviseen analysointiin. Valtapeleissä menestyminen nimittäin edellyttää kykyä nähdä muut heidän oman toimintansa näkökulmasta ja samoin kykyä nähdä itsensä toisten toimijoiden näkökulmasta. Ei ole aivan varmaa, missä määrin tämä moninäkökulmaisuus ja refleksiivisyys välittyy haastatteluihin, mutta ainakaan sen välittyminen ei ole lähtökohtaisesti mahdotonta.

OSA II:

KOLME TAPAUS-
TUTKIMUSTA

Raportin toisessa osassa median roolia päätösprosesseissa analysoidaan kolmen sekä media-aineistoihin että haastatteluihin nojaavan tapaustutkimuksen avulla. Kukin tapaus muodostaa oman kokonaisuutensa, ja tarkastelun kohteena ovat tapaukseen liittyvät osapuoli- ja valta-asetelmat sekä erityisesti median rooli näiden asetelmien muotoutumisessa. Analyysissä korostuu tapahtumien ”juonnellisuus”. Toimijoiden siirrot ”valtapelissä” määrittävät seuraavia siirtoja, ja osapuolet miettivät yhteydenottojaan ja muita ratkaisujaan myös sen perusteella, mitä aamulla on lehdistä luettu. Näin vallankäytöstä kutoutuu sarja toisiaan seuraavia tapahtumia ja operaatioita.

Tarkasteltavat tapaukset valittiin niin, että ne täydentävät toisiaan sekä yleisen luonteensa että osapuolikirjonsa suhteen. Ensimmäiseksi tapaukseksi valittiin vuonna 2007 kärjistynyt kiista kuntien hoitohenkilöstön palkkauksesta. Siinä keskeisimpiä toimijoita olivat työmarkkinaosapuolet ja poliitikot. Kyse oli vakiintuneiden valtaryhmittymien välisestä konfliktista, joka välillisesti kosketti myös suurta yleisöä.

Toiseksi tapaukseksi valittiin hanke innovaatioyliopiston perustamiseksi. Siinä keskeisimpiä osapuolia olivat elinkeinoelämän, politiikan, hallinnon ja tutkimuksen edustajat. Hanketta edistettiin määrätietoisesti eri valtaryhmittymien yhteistyönä ilman että sen lähtöoletuksia olisi juuri kyseenalaistettu. Siitä ei myöskään syntynyt vastaavaa hallituksen ja opposition välistä kamppailua kuin esimerkiksi hoitajakiistassa. Innovaatioyliopisto-hankkeessa kiinnostavaa onkin juuri sen konsensuaalinen toteutustapa, minkä vuoksi myös median rooli siinä on erilainen kuin avoimelle konfliktille rakentuvassa hoitajakiistassa.

Kolmanneksi teemaksi valittiin kysymys poliisin valtaoikeuksista ja kansalaisoikeuksista. Tarkempaan tarkasteluun otettiin kaksi tähän teemaan liittyvää tapausta: Smash Asem -mielenosoitus syksyllä 2006 ja Helsingin huumepoliisia kohtaan syksyllä 2007 heränneet virkarikosepäilyt. Näissä keskeisimpiä osapuolia olivat poliisi- ja oikeusviranomaiset sekä kansalaistoimijat.

Sekä itse tapaukset että tekemämme haastattelut ajoittuvat 1990-luvun laman jälkeisen noususuhdanteen huippuvuosiin ja niille ominaisiin yhteiskunnallisiin virtauksiin. Ratkaisujen taustalla vaikutti erityisesti kansallinen pyrkimys sopeutua globalisoituvaan maailmaan ja talouteen. Nousukauden ja hyvän taloudellisen tilanteen tukemana kansallinen konsensus tilanneanalyysistä ja valitusta strategiasta

oli tutkimusajankohtana ehkä huipussaan. Toistaiseksi on mahdoton sanoa, millä tavalla talouden vuoden 2008 suhdannekäännne vaikuttaa valtaryhmittymien väliseen konsensukseen ja valittuun menestysstrategiaan. Keväällä 2009 konsensus näytti ainakin julkisuudessa jossain määrin rakoilevan, kun hallitus teki eläkeratkaisuja neuvottelematta niistä työmarkkinajärjestöjen kanssa ja ammattiyhdistysliike vetäytyi tämän vuoksi joistakin kolmikantaisista yhteistyöprosesseista.

Kansallinen kilpailukykystrategia vaikutti omalla tavallaan kaikkien valitsemiemme tapausten taustalla. Hoitajakiistassa kyse oli paitsi hoitajien palkoista ja niiden kansainvälisestä kilpailuvyvystä myös suomalaisen terveydenhoitojärjestelmän tehostamisesta. Innovaatioyliopisto liittyi laajempaan korkeakoulujen uudistusprosessiin, jossa tähtäimessä niin ikään oli kansainvälinen kilpailukyky ja toimintojen tehostaminen. Poliisin valtaoikeuksissa ja kansalaisoikeuksissakin kyse on osaltaan globalisaatiokehityksestä, sen kritiikistä ja kansainvälisen integroitumisen ja kilpailun tuomista uhista ja pakosta.

Seuraavissa tapaustutkimuksissa median valtaa tarkastellaan kolmella tasolla, joista ”ylintä” voi Foucault’ta mukaillen kutsua makrotasoksi tai strategiseksi tasoksi (Heiskala 2001, 248–250). Siinä on kyse institutionalisoituneista käytännöistä sekä vallitseviksi tulleista tavoista ymmärtää olosuhteet ja järkevät toimintavaihtoehdot. Suomalaisen globalisaatiostrategian voi nähdä osaksi tällaista makrotason kansainvälistä hallinnollis-poliittista virtausta.

Tarkasteltavista tasoista ”alinta” voi jälleen Foucault’ta mukaillen kutsua mikrotasoksi tai taktiseksi tasoksi (Heiskala 2001, 248–250). Kyse on tällöin henkilöiden ja muiden yksittäisten toimijoiden kulloisistakin ratkaisuista, jotka ovat tapahtumien kulun kannalta tärkeitä ja usein ratkaisevia mutta tulevat todennäköisiksi ja mahdollisiksi vain sopivissa ”makrotason” olosuhteissa.

Medialla voi olettaa olevan merkitystä sekä makrotason rakenteiden muotoutumisessa että mikrotason taktisissa ratkaisuissa. Kunakin aikana mediassa ovat esillä ajalle tyypilliset näkemykset ja virtaukset, ja media osaltaan vahvistaa sitä, mitä yleisesti pidetään järkevänä ja itsestään selvänä. Toisaalta media on myös areena, jonka kautta kriittiset ja vaihtoehtoiset näkemykset voivat päästä esiin. Näin media osaltaan muovaa makrotason strategista toimintaympäristöä. Mikrotasolla eri toimijat taas voivat käyttää mediaa hyväkseen kulloistenkin taktisten päämääriensä edistämiseksi.

Näyttää kuitenkin siltä, että makro- ja mikrotasojen väliin on syytä erottaa vielä kolmas, ”mesotaso”, jolla kyse on makrotasoa konkreettisemmista, tiettyihin tahoihin tai asioihin liittyvistä käsityksistä ja mielikuvista. Mesotasolle sijoittuvat esimerkiksi käsitykset siitä, ovatko hoitajien palkat epäoikeudenmukaisen pieniä, jääkö taide innovaatioyliopistossa talouden jalkoihin ja oliko Smash Asem -mielenosoituksen estämisessä kyse terrorismin torjunnasta vai kansalaismielipiteen tukahduttamisesta. Tekemissämme haastatteluissa median rooli tuli esiin nimenomaan tällä ”mesotasolla”. Eri tahot kertoivat näkevänsä huomattavastikin vaivaa, että kulloinkin agendalla olevia asioita koskevat mielikuvat määrittäisivät julkisuudessa omien tavoitteiden ja näkemysten kannalta suotuisiksi.

Kutakin tapausta varten haastateltiin mahdollisimman monipuolisesti tapauksen eri osapuolia. Mukaan pyrittiin saamaan henkilöitä, jotka olivat mukana tekemässä keskeisiä päätöksiä sekä henkilöitä, jotka pyrkivät muuten aktiivisesti vaikuttamaan ratkaisuihin. Eri osapuolten näkemyksistä pystyttiin näin luomaan jonkinlainen kokonaiskuva tapahtumien kulusta ja niihin liittyvistä erilaisista tulkinnoista. Haastateltavien taustatiedot esiteltiin edellä luvussa 4.2.

Tapaustutkimukset raportoidaan luvuissa 5, 6 ja 7 kutakuinkin samalla tavoin. Ensin on media-aineistoon nojaava kuvaus tapahtumien kulusta sekä eri osapuolten esiintymisestä tarkasteltavissa viestimissä. Näissä jaksoissa verrataan toimijaryhmien esiintymisten määrää sekä niiden painottumista mielipide- tai uutisjuttuihin. Tämän jälkeen teemahaastattelujen avulla valotetaan osapuolten tulkintoja omista ja toisensa tavoitteista ja toimintatavoista sekä siitä, miten eri osapuolet ottivat mediajulkisuuden toiminnassaan huomioon ja millaisena resurssinaan ne sitä käyttivät.

5. Hoitajien palkkakiista

Hoitohenkilöstön palkkausta koskeva kiista oli vuoden 2007 ehkä näkyvin poliittinen kysymys Suomessa. Analyysin tavoitteena on erityisesti hahmottaa, miten julkisuus osaltaan vaikutti tapahtumien kulkuun ja osapuolten valtasuhteisiin sekä siihen, että kiista hoitohenkilöstön palkkatasosta ylipäätään nousi yhteiskuntaa näin voimakkaasti ravistelevaksi kysymykseksi.

Seuraavassa kuvataan hoitajakiistan keskeisiä teemoja, eri osapuolten esiintymistä Helsingin Sanomien ja Iltalehden sivuilla sekä tulkintoja, joita tutkimusta varten haastatellut henkilöt ovat hoitajakiistasta esittäneet. Tutkimuksen sanomalehtiaineisto koostuu vuosien 2006 ja 2007 aikana julkaistuista Helsingin Sanomien ja Iltalehden jutuista, jotka käsittelevät naisten ja miesten palkkatasa-arvoa, hoitoalan työehtoja tai hoitoalan työehtoneuvotteluja. Koska kysymys oli hoitajien palkkojen lisäksi myös naisten ja miesten palkkatasa-arvosta yleisemmin, aineistoa ei rajattu pelkästään palkkakiistaan. Kaikkiaan analyysin kohteena on 1553 juttua, joista 892 Helsingin Sanomista ja 661 Iltalehdestä.⁷⁴

Haastateltavina oli kiistan keskeisiä henkilöitä työnantaja- ja työntekijäjärjestöistä, hallituspuolueista ja oppositiosta sekä virkamieskunnasta. Lisäksi haastateltavien joukossa oli kansalaisjärjestöjen edustajia ja yliopistossa työskenteleviä asiantuntijoita. Hoitajakiistaa käsiteltiin kaikkiaan 29 haastattelussa. Ensimmäiset haastattelut tehtiin kiistan vielä ollessa käynnissä loka-marraskuussa 2007. Pääosa haastatteluista tehtiin palkkaratkaisun syntymisen jälkeen joulukuussa 2007 ja tammikuussa 2008. Viimeinen hoitajakiistaa käsitellyt haastattelu tehtiin huhtikuun alussa 2008.

Seuraavassa kerrataan ensin lyhyesti hoitajakiistan kulku ja esitetään yleiskuvaus sen käsittelystä Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä. Tämän jälkeen median roolia tarkastellaan tarkemmin neljässä hoitajakiistaan liittyvässä teemassa: 1) niin sanotun ”tasa-arvotupon” herättämässä kysymyksessä politiikan ja työmarkkinajärjestelmän suhteista, 2) poliitikkojen hoitajille antaman lupauksen herättämässä kysymyksessä poliitikkojen rehellisyydestä ja luotettavuudesta, 3) Tehyn palkankorotusvaatimuksen herättämässä kysymyksessä korotusten oikeudenmukaisesta jaosta eri työntekijäryhmien kesken ja 4) potilasturvallisuudelle aiheutuneen uhan herättämässä kysy-

74 Aineiston valinnan perusteet, analyysin luokitusrunko, luokitusohjeet ja luokituksen reliabiliteetti esitetään liitteessä 4.

myksessä erilaisten perusarvojen ja -oikeuksien välisestä suhteesta. Kutakin teemaa tarkastellaan ensin media-aineiston ja sitten teemahaastattelujen nojalla.

5.1. Palkkapaineista vaaliteemaksi ja työmarkkinakriisiksi

Hoitajakiistan taustalla oli vuosia jatkunut keskustelu naisvaltaisten alojen palkkojen jälkeenjääneisyydestä. Sairaanhoidtajien ammattiliitto Tehy kirjasi yhdeksi tavoitteekseen erillisen ja pitkäaikaisen hoitohenkilöstön palkkaohjelman, jonka rahoitukseen valtio osallistuisi. Järjestö esitteli tätä ideaa kevästä 2006 alkaen muun muassa eduskuntaryhmille, eduskuntavaaliehdokkaille ja julkisuuteen. Marraskuun lopussa 2006 eduskunnan oppositio teki välikysymyksen miesten ja naisten palkkaerosta, ja sen yhteydessä Kokoomuksen Sari Sarkomaa toi esiin mallin, jossa ”valtiovalta, hallitus, voi ilmoittaa etukäteen maksavansa ylimääräistä valtionosuutta, mikäli kuntasektorille syntyy palkkaratkaisu, jossa koulutetuille ja naisvaltaisille aloille maksetaan keskimääräistä suuremmat palkankorotukset” (PTK 123/2006 vp). Tämä ajatus kirjattiin huhtikuussa 2007 muodostetun, Kokoomuksen, Keskustan, Vihreiden ja RKP:n hallituksen ohjelmaan lähes samanlaisena kuin Sarkomaa esitti sen välikysymyskeskustelussa.

Kokoomuksen vaalikampanjassa valtion tukema palkkaratkaisu sai iskevän nimen ”tasa-arvotupo”. Puolue toi alkuvuonna 2007 tasa-arvotupo-tavoitettaan aktiivisesti julkisuuteen, mutta viestimet eivät tähän kuitenkaan erityisemmin tarttuneet. Tasa-arvotupo oli yksi vaaliteema muiden joukossa, eikä sen tiimoilta syntynyt puolueiden välille vastakkainasettelua. Kokoomuksen edustaja katsoikin tutkimushaastattelussa, että paljon toisteltu väite tasa-arvotuposta Kokoomuksen voittoon johtaneena vaaliteemana synnytettiin tarkoitushakuisesti jälkikäteen, eikä se pidä paikkaansa. Totta onkin, että ainakaan Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä Kokoomus ei erityisen hyvin saanut tätä teemaansa esille ennen vaaleja, ja silloinkin kun sai, myös muut puolueet kertoivat kannattavansa hoitajien palkkatason korjaamista. Keskustelu tasa-arvotuposta painottui voimakkaasti vaalien jälkeiseen aikaan. Ennen vaaleja sana ”tasa-arvotupo” esiintyi Helsingin Sanomissa yhteensä viidessä jutussa, kun vaalien jälkeen vuonna 2007 se esiintyi 101 jutussa. (HS Arkisto)

Kunta-alan sopimusneuvottelut käynnistyivät elokuussa 2007, ja sairaanhoidtajien Tehy lukuun ottamatta liitot tekivät kuntatyönantajien kanssa sopimuksen viimeistään lokakuussa. Tehy puolestaan päätti tavoitella 24 prosentin palkankorotusta 2,5 vuoden aikana ja tehosti vaatimusta uhkaamalla hoitajien joukkoirtisanoutumisilla 20.11. alkaen. Eduskunnan oppositio teki lokakuun alussa välikysymyksen, jossa se tivasi, miten hallitus aikoo lunastaa kunnille ja niiden henkilöstölle antamansa lupaukset palkkaratkaisun rahoittamisesta.

Sopimusneuvottelut eivät edenneet, minkä vuoksi työministeriö nimitti 26. loka-kuuta sovittelulautakunnan. Eduskunta puolestaan hyväksyi 15. marraskuuta hallituksen esittämän potilasturvallain, jonka nojalla sairaanhoidtajia olisi voitu velvoittaa töihin tilanteissa, joissa työtaistelu uhkaa välittömästi vaarantaa potilaiden hengen

tai aiheuttaa pysyvän vakavan vammautumisen hoitohenkilökunnan riittämättömyyden vuoksi.

Työriidan sopimusesitys syntyi 18. marraskuuta, ja osapuolet hyväksyivät sen seuraavana päivänä, eli päivää ennen kuin irtisanoutumiset olisivat toteutuneet. Tehyn jäsenet saivat vuoden 2011 loppuun asti ulottuvan sopimuksen, jonka sisältö vuosina 2007–2009 noudattelee muiden järjestöjen sopimuksen ehtoja. Erona muihin ovat lähinnä vuosille 2010 ja 2011 sovitut korotukset, joista osa jätettiin myöhemmin täsmennettäväksi.

5.2. Hoitajia koskevasta konsensuksesta Tehyn ja hallituksen vastakkainasetteluun

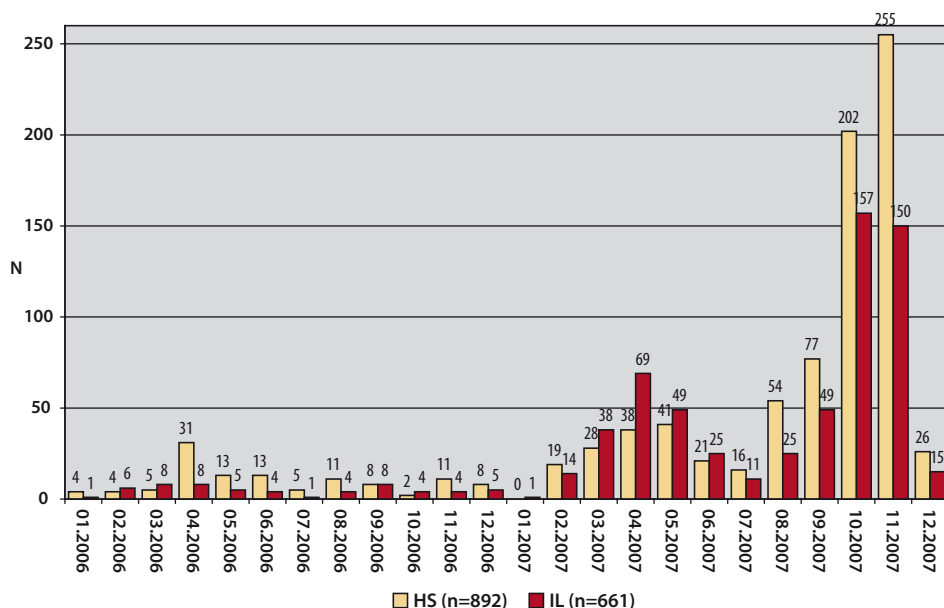
Hoitajakiistaan ja palkkatasa-arvoon liittyvien juttujen kuukausittainen määrä pysyi vuonna 2006 varsin tasaisena ja kääntyi kasvuun vasta helmi-maaliskuussa 2007. Vuoden 2006 ajan eniten juttuja oli hoitajapulasta ja siihen liittyen myös hoitajien työoloista ja palkkauksesta. Jonkin verran käsiteltiin miesten ja naisten palkkatasa-arvoa myös yleisemmin. Kirjoittelun yleisnäkemykseksi muodostui tulkinta, että hoitajapula on vakava uhka terveydenhuollolle, ja pulan syynä ovat paljolti hoitajien huonot palkat. Tässä keskustelussa aloitteellisia olivat erityisesti hoitajat itse ja heidän järjestönsä. He kirjoittivat aiheesta mielipidejuttuja ja antoivat lausuntoja uutisjutuissa. Muutkaan tahot eivät juuri perustulkintaa kiistäneet, ja esimerkiksi Helsingin Sanomat totesi pääkirjoituksessaan 10.4.2006, ettei pulaa ole hoitajista, vaan että ”pulaa on vakituista työpaikoista tai pitkistä sijaisuuksista, järjestä – ja ennen kaikkea hoitajille maksettavista palkoista”. Reilua viikkoa myöhemmin Tehyn puheenjohtaja Jaana Laitinen-Pesola kiitteli Helsingin Sanomien mielipidesivulla pääkirjoitusta ja ehdotti sitovaa erillistä ohjelmaa koulutetun hoitohenkilöstön palkkatason korjaamiseksi (HS 19.4.06).

Kesällä 2006 perus- ja lähihoitajien ammattiliitto Super esiintyi julkisuudessa hoitajien palkkojen puolesta kärjekkäämmin kuin sairaanhoitajien ammattiliitto Tehy. Elokuun lopussa Superin puheenjohtaja Juhani Palomäki esimerkiksi totesi, että lähi- ja perushoitajien palkat ovat niin huonot, että korotusta on saatava tarvittaessa vaikka työtaistelun avulla (HS 31.8.06).

Vuoden 2006 ajan julkinen keskustelu ainakin Iltalehden ja Helsingin Sanomien perusteella näyttäisi siis tukeneen hoitohenkilökunnan palkankorotustavoitteita tulkitsemalla varsin yksituumaisesti, että hoitajapula on vakava ja paheneva ongelma, ja keskeinen keino ongelman ratkaisussa on hoitajien palkkauksen ja työolojen parantaminen. Teema oli esillä vuoden mittaan tasaisesti mutta ei noussut julkisuuden kärkiaiheeksi.

Hoitajakiistaa ja palkkatasa-arvoa koskevien juttujen määrä alkoi kasvaa vasta vaalien alla helmikuussa 2007. Huhtikuussa 2007 Iltalehti käynnisti Suuri lupaus-kampanjansa, jossa se muistutti poliitikkoja hoitajille annetuista lupauksista, haastatteli sairaanhoitajia ja vertaili hoitajien palkkoja Suomessa ja muualla. Kaikkiaan

Kuvio 5.1. Palkkatasa-arvoa tai hoitajakiistaa käsittelevät jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 2006–2007.

hoitajakiistaa koskeva kirjoittelu painottui voimakkaasti syksyyn 2007, kun hoitajien joukkokortisanomiset alkoivat näyttää mahdollisilta ja hallituksen suunnittelema potilasturvallaki tuli julkisuuteen.

5.3. Työntekijäpuoli ja poliitikot olivat uutisissa eniten esillä

Viestinten yksi keskeinen valtaresurssi on niiden hallinnoima julkisuustila. Lehtien omaksumat jutunteon tavat ja uutiskriteerit määrittävät sitä, ketkä pääsevät niiden sivuille esittämään näkemyksiään. Eri tahojen pääsyä viestimiin on tutkimuksissa tarkasteltu ainakin siltä kannalta, hallitseeko journalismi politiikkaa vai politiikka journalismia. Hall ja kumppanit (1987 [1978]) katsoivat 1970-luvun luvun lopulla, että yhteiskunnan eliiteillä on ensisijainen valta määritellä asioita viestimissä. Tälle näkemykselle on saatu tukea siitä, että uutisjournalismissa eniten esillä ovat erilaisten valtaa omaavien instituutioiden edustajat (Luostarinen 1994, 44). Bennett (1990) puolestaan päätteli New York Timesin kirjoittelua analysoituaan, että journalistinen julkisuus pitäytyy niiden mielipiteiden kirjossa, jotka tulevat esille hallituspiireissä käytävässä valtavirran keskustelussa.

Sanomalehdessä on kuitenkin tehtävä ero uutistyyppisten juttujen ja mielipidejuttujen kesken. Yhteiskunnan valtakoneistojen edustajat hallitsevat kyllä uutisjuttuja, mutta mielipidekirjoituksia kirjoittavat ennen muuta lehtien omat toimittajat ja yksi-

tyishenkilöt.⁷⁵ Erot eri juttutyypien osuuksissa kuvaavat myös lehtien erilaista tapaa osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Uutispainotteiset lehdet tarkastelevat tapahtumia ikään kuin sivusta, kun taas mielipidejuttuja painottavat julkaisut tyyppillisesti myös itse osallistuvat näkyvästi käytävään keskusteluun. Helsingin Sanomien hoitajakirjoittelussa painottuivat perinteiset uutisjutut. Iltalehdessä taas oli runsaasti perinteistä uutismuotoa rikkovia, luettelonomaisia tai kysymys-vastausmuotoon rakennettuja juttuja sekä haastateltavan persoonaan ja elämäntilanteeseen keskittyviä henkilöjuttuja, jotka kaikki on taulukossa 5.1 luokitettu ”muiksi uutismaisiksi jutuiksi”. Samoin mielipidejutuissa Iltalehdessä painottuvat ”muut mielipidejutut”, joiksi on luokiteltu muun muassa lehden julkisuuden henkilöille osoittamat lyhyet ”Päivän meilit” sekä toimituksen ”Eri mieltä” -jutut. Kaikkiaan mielipidejuttujen osuus on Iltalehdessä kymmenisen prosenttiyksikköä suurempi (45 %) kuin Helsingin Sanomissa (36 %).

Taulukko 5.1. Juttutyypit Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä.

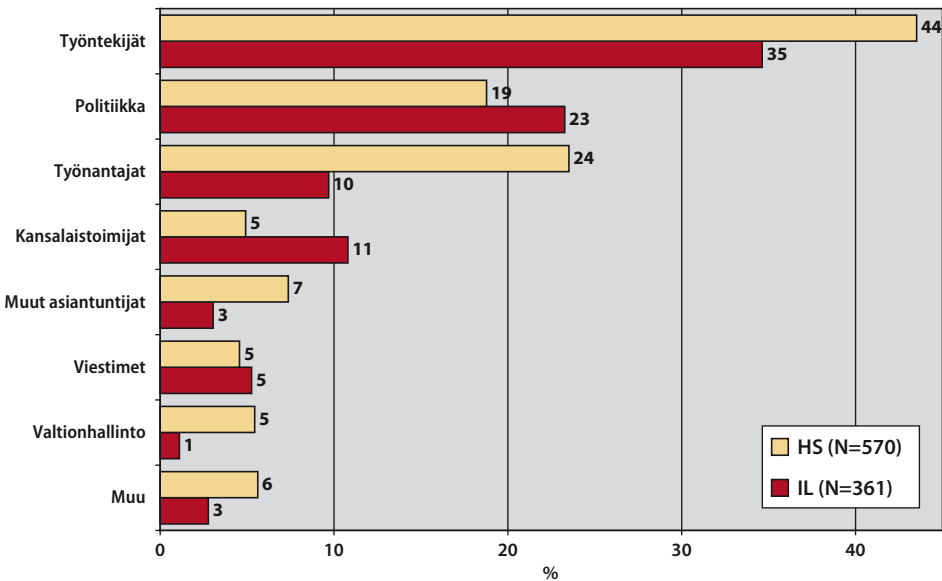
	HS %	IL %	Yht. %	HS N	IL N	Yht. N
Uutinen, reportaasi	48	27	39	424	178	602
Tietolaatikko	6	9	7	54	58	112
Vinkkijuttu	5	3	4	43	21	64
Muu uutismainen	5	16	10	49	104	153
<i>Uutismaiset yht.</i>	<i>64</i>	<i>55</i>	<i>60</i>	<i>570</i>	<i>361</i>	<i>931</i>
Pääkirjoitus	4	5	5	39	36	75
Sitaatit, ”muut lehdet”	4	0	2	34	3	37
Toimittajan kolumni	4	8	6	39	53	92
Toimittajan kommentti	3	2	3	29	12	41
Ulkopuolisen artikkeli	1	1	1	9	8	17
Yleisönosastojuttu	17	18	17	151	116	267
Netistä, tekstarit	2	2	2	17	16	33
Muu mielipidejuttu	0	8	4	4	56	60
<i>Mielipidejutut yht.</i>	<i>36</i>	<i>45</i>	<i>40</i>	<i>322</i>	<i>300</i>	<i>622</i>
Yhteensä	100	100	100	892	661	1553

⁷⁵ Yhdeksästä suomalaisesta sanomalehdestä tehdyssä analyysissä noin kolmannes mielipidekirjoittajista oli yksityishenkilöitä ja noin kolmannes lehden omia toimittajia. Kotimaan uutismaisten juttujen keskeisimpiä esiintyjiä taas olivat tyyppillisimmin julkishallinnon ja palvelujen, poliisin ja pelastustoimen sekä poliittisten ryhmittymien edustajat. (Toimitustilasto 2007.)

Ero mielipidejuttujen osuudessa kuvastaa iltapäivälehden ja aamulehden erilaista tapaa osallistua yhteiskunnallisista kysymyksistä käytävään keskusteluun. Iltapäivä-lehdessä asioihin tyypillisesti liitetään vahvemmin moraalinen lataus ja neutraalisti tiedottavan käsittelytavan osuus on pienempi. Mielipidejuttujen suuremman osuuden lisäksi tämä näkyy rohkeampina kannanottoina myös uutisjutuissa ja varsinaisina kampanjajuttuina. Kampanjajutut tuntuvat tosin lisääntyneen viime vuosina myös aamulehdissä (Kunelius & Reunanen 2008).

Hoitajakiistaan liittyvissä uutisjutuissa eniten esillä oli kiistan työntekijäpuoli. Sairaaloiden työntekijät kertoivat tunnelmista työpaikoillaan, ja työntekijäjärjestöjen edustajat esittivät näkemyksiään. Toiseksi eniten esillä olivat poliitikot, kolmanneksi eniten työnantajan edustajat ja neljänneksi eniten potilaat ja muut kansalaistoimijat. Ehkä yllättävänkin vähän uutisissa esiintyivät valtionhallinnon edustajat ja muut asiantuntijat.

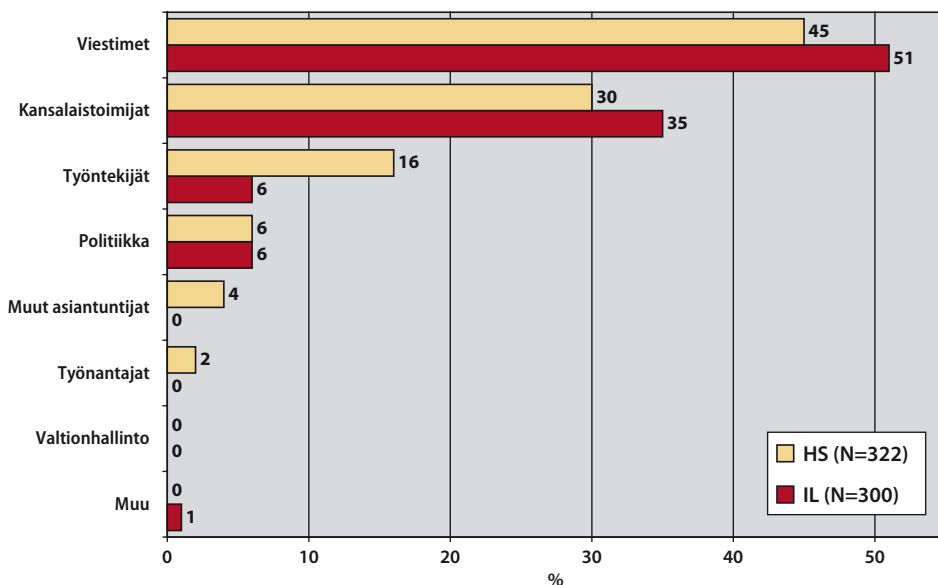
Kuvio 5.2. Esiintyjien taustaryhmien osuudet Helsingin Sanomien ja Iltalehden uutisjutuissa.⁷⁶

⁷⁶ Uutisjutun esiintyjäksi on tässä katsottu henkilö tai taho, jonka puhetta lainataan jutussa ja joka näin pääsee ikään kuin itse puhumaan jutussa. Pelkästään puheen kohteena olevia tahoja ei ole laskettu esiintyjiksi. Kuitenkin uusia kyselyjä tai tutkimuksia käsittelevissä jutuissa toimijaksi on katsottu tutkimuksen teettäjä siinä tapauksessa, että kukaan haastateltu ei kerro jutussa tutkimuksen tuloksista. Lehti itse on merkitty esiintyjäksi lähinnä vain jutuista, joissa kyse on lehden itse teettämästä tutkimuksesta tai kyselystä. Kuvion prosentit kuvaavat niiden juttujen osuutta, joissa kukin ryhmä esiintyy. Osassa jutuista esiintyi useiden eri ryhmien edustajia, osassa taas esiintyjä ei ollut lainkaan. Helsingin Sanomissa eri ryhmiä oli samassa jutussa hieman tyypillisemmin kuin Iltalehdessä. Tästä syystä esiintyjäryhmien prosenttiosuuksien summa nousi Helsingin Sanomien uutisissa 114:ään, kun Iltalehden uutisissa se jäi 91:een. Mielipidejutuissa esiintyjäksi katsottiin ainoastaan jutun kirjoittaja.

Helsingin Sanomat eroaa Iltalehdestä siinä, että työntekijöiden ja työnantajien edustajat esiintyivät selvästi suuremmassa osassa uutisia. Iltalehdessä taas potilaat ja muut yksityiset kansalaiset olivat esillä useammin. Helsingin Sanomien uutisissa myös erilaiset asiantuntijatahot ja valtion viranomaiset olivat enemmän esillä kuin Iltalehdessä. Kaikkiaan eri osapuolet pääsivät määrällisesti arvioiden varsin tasasuhteisesti esittämään näkemyksiään.

Kuvio 5.3. Kirjoittajien taustaryhmien osuudet Helsingin Sanomien ja Iltalehden mielipidejutuissa.

Palkkatasa-arvoon ja hoitajakiistaan liittyvissä mielipidejutuissa esiintyjäryhmien jakauma vastaa melko hyvin sanomalehtien mielipidejuttujen tavanomaista kirjoittajakakautusta. Lehden omien mielipidekirjoitusten osuus on suuri erityisesti Iltalehdessä (49 %), kun Helsingin Sanomissa tiedotusvälineitä edustavat kirjoittajat jakautuvat lehden omien kirjoitusten (35 %) ja muita viestimiä edustavien kirjoittajien (10 %) kesken. Jälkimmäisten tekstejä julkaistiin lähinnä muut lehdet -palstalla. Mielipidejuttujen kansalaistoimijat ovat lähinnä yleisönosastoon kirjoittaneita yksityishenkilöitä, jotka eivät ainakaan ole nimenneet itseään minkään taustaryhmän edustajiksi. Iltalehdessä heistä suuri osa kirjoittaa nimimerkillä.

5.4. Eettiset näkökulmat jäsensivät hoitajakiistan teemoja

Vuonna 2006 julkisuudessa oli siis rakentunut konsensus siitä, että hoitajapula on vakava ongelma ja keskeinen ratkaisu sille on hoitajien työolojen ja palkkatason parantaminen. Vuonna 2007 tätä konsensusta alkoivat rikkoa useat konflikteja ennakoivat teemat. Niistä kaikista on löydettävissä oikeudenmukaisuuteen, rehellisyyteen

ja perusarvoihin liittyviä näkökulmia, joihin niin viestimet kuin kiistan osapuoletkin eri tavoin vetosivat. Seuraavassa tarkastellaan neljää tällaista teemaa, joissa kussakin osapuolten intressit ja niiden väliset valta-asetelmat asettuivat hieman eri tavoin.

- Tasa-arvotupo eli poliitikkojen sekaantuminen työmarkkina-asioihin
- Poliitikkojen lupaus hoitajien palkankorotuksista ja lupauksen pitäminen
- Keskustelu Tehyn jäsenten muita suuremmista korotuksista
- Potilasturvallisuus työtaistelun aikana ja hallituksen esittämä potilasturvalaki

Tutkimusaineiston jutuista noin kaksi kolmasosaa liittyy jollain tavalla ainakin johonkin näistä teemoista, monet jutut useisiin. Teemat on valittu niin, että ne toisivat esiin hoitajakiistan keskeisimmät kysymyksenasettelut ja valtapoliittiset ulottuvuudet. Teemojen määrittelyssä on hyödynnetty sekä koottua lehtiaineistoa että tehtyjä haastatteluja. Kaikista teemoista oli juttuja melko runsaasti. Eniten viitattiin tasa-arvotupo-teemaan ja vähiten keskusteluun Tehyn jäsenten muita suuremmista korotuksista. Potilasturvallisuutta koskeva teema ajoittui loka-marraskuulle 2007, ja teemaa koskeva kirjoittelu oli tuolloin erittäin runsasta.

Taulukko 5.2. Hoitajakiistan eri teemoihin viittaavien juttujen lukumäärä.

	HS N	IL N	Yht. N
Tasa-arvotupo	219	116	335
Lupaus hoitajille	100	164	264
Korotusten jakaminen	101	60	161
Potilasturvallisuus	175	121	296

Seuraavassa kuvataan kustakin teemasta sitä koskevan kirjoittelun ajallista kehitystä lähinnä juttuaineistoon tukeutuen, minkä jälkeen tarkastellaan teemahaastattelujen nojalla tarkemmin siihen liittyviä poliittisia asetelmia. Tavoitteena on selvittää osapuolten käsityksiä median merkityksestä kuhunkin teemaan liittyvissä valta-asetelmissa.

5.5. Tasa-arvotupo eli poliitikkojen sekaantuminen työmarkkina-asioihin

Julkinen keskustelu politiikan ja työmarkkinajärjestelmän rooleista jäi vähäiseksi

Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa kolmikantaisella päätöksenteolla on vahvat perinteet, mutta yhteistyössä on kuitenkin jännitteitä, ja aika ajoin osapuolet myös koettelevat keskinäisiä valtasuhteitaan. Tasa-arvotupo on tästä yksi esimerkki, koska varsin yleisesti sen tulkittiin merkitsevän valtion puuttumista työmarkkinaosa-

puolille kuuluvaan päätöksentekoon. Seuraavassa analyysissä tasa-arvotupo-sanalla ei viitata ainoastaan Kokoomuksen vaaliteemaan vaan yleisemmin vuoden 2007 hoitajakiistan niihin piirteisiin, jotka haastoivat valtion ja työmarkkinaosapuolten välistä työnjakoa.

Teeman keskeisimmät aloitteentekijät olivat Tehy ja Kokoomus. Tehyn intressinä oli yhtäältä saada valtiolta lisää resursseja hoitajien palkkoihin ja toisaalta päästä irti sopimusmallista, jossa kuntien eri ammattiryhmien palkat sovitaan kerralla yhteisen linjan mukaisesti. Kokoomuksessa taas nähtiin hoitajien palkankorotukset sinällään tärkeäksi tavoitteeksi mutta myös teemaksi, jolla puolue voisi profiloitua myös pienipalkkaista työtä tekevien etujen ajajana.

Tehy ja Kokoomus tulivat haastaneeksi ehkä tarkoittamaansakin voimakkaammin vakiintuneita työmarkkinoiden pelisääntöjä. Neuvottelujärjestelmässä on ensinnäkin totuttu siihen, että vientiteollisuus määrittelee niin sanotun yleisen linjan, jota julkinen sektori ei ylitä. Toiseksi on katsottu, että julkisen sektorinkaan palkkoja ei voi määritellä poliittisin päätöksin, vaan palkoista sovitaan työmarkkinaosapuolten kesken. Kuten hallitus kiistan kuluessa korosti, se ei halunnut olla työmarkkinaneuvottelujen osapuoli, vaan se halusi jättää työehdoista sopimisen kuntatyönantajan ja Tehyn väliseksi asiaksi. Kyse on valtion ja työmarkkinajärjestöjen välisestä työnjaosta, joka nojaa yhteiskunnan eri tahojen valtaresursseihin ja vakiinnuttaa niiden keskinäisiä valtasuhteita.

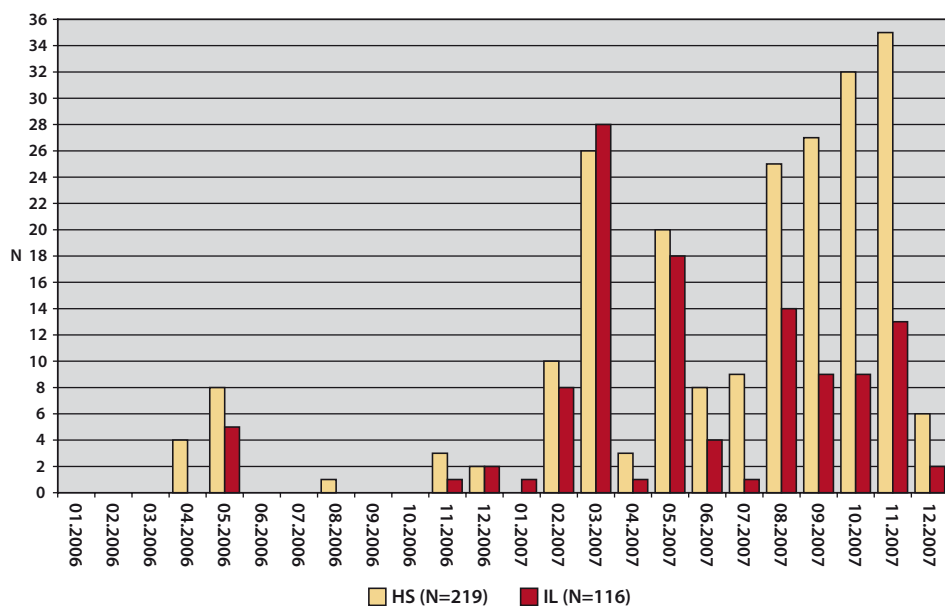
Työnjako ja totutut pelisäännöt ovat tärkeitä siksi, että työehdoista ylipäättään päästäisiin sopuun ja sopimusehdot olisivat jossain määrin ennakoitavissa. Samalla on selvää, että olivatpa pelisäännöt millaisia tahansa, ne eivät koskaan ole neutraaleja, vaan kyse on valtarakenteesta, joka asettaa yhdet vahvempaan ja toiset heikompaan asemaan. Bachrach ja Baratz (1962) kutsuvat tällaista toimintatapoihin ja rakenteisiin sitoutunutta valtaa ”vallan toisiksi kasvoiksi”. Foucault’laisittain sitä voi kutsua vallan strategiseksi eli makrotasoksi. Tällainen valta ei tule normaalioloissa esiin niin, että sen puolesta erityisemmin tarvitsisi kamppailla tai että siitä pitäisi tehdä päätöksiä. Vallan toiset kasvot jäävät joko kokonaan tunnistamattomaksi taustaksi varsinaiselle näkyvälle vallankäytölle, tai sitten ne kyllä tunnistetaan, mutta niiden tukena ovat niin vahvat yhteiskunnalliset voimat, että niiden haastaminen ymmärretään turhaksi.

Hoitajakiistan kohdallakaan perinteisen mallin haastaminen tuskin olisi ollut mahdollista, ellei yhteiskunnan valtainstituutioiden työnjako olisi yleisemminkin jonkinlaisessa murroksessa. Taustalla on talouden globalisaatio, palveluelinkeinojen merkityksen kasvu, työmarkkinoiden kehitys kohti lyhytaikaisia ja joustavia työsuhteita ja tulopoliittisista kokonaisratkaisuksista luopuminen. Myös poliittiset puolueet etsivät identiteettiään uudessa tilanteessa. Vuoden 2007 eduskuntavaalit voitti Kokoomus joka viestitti, ettei perinteisiä yhteiskuntaluokkia enää ole. Vaalit hävisivät Sosiaalidemokraatit, jotka näkivät yhteiskuntaluokat edelleen merkityksellisinä.

Juttuanalyysissä tasa-arvotupo-teemaan on luettu kaikki jutut, joissa tasa-arvotuposana esiintyy tai joissa muuten nimenomaisesti kuvataan tai kommentoidaan valtion ja työmarkkinajärjestöjen roolia palkkaratkaisuissa. Teema tuli esiin ensimmäisen

kerran huhti-toukokuussa 2006, kun Tehy toi tavoitteensa valtion tukemasta palkka-ohjelmasta julkisuuteen, minkä jälkeen sitä käsiteltiin enemmän vaalien yhteydessä keväällä 2007. Syksyllä 2007 teemaa käsiteltiin erityisesti Helsingin Sanomissa.

Kuvio 5.4. Tasa-arvotupo-teemaan liittyvät jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 2006–2007

Tasa-arvotupo-termi esiintyy Helsingin Sanomissa ensimmäisen kerran 8.2.2007, kun lehti referoi puoluejohtajien MTV3:n vaalitentissä antamia vastauksia. Tentissä kysyttiin muun muassa ”uskallatteko luvata korotuksen sairaanhoitajien palkkoihin?”. Puoluejohtajat vastasivat Helsingin Sanomien mukaan seuraavasti:

”Poliitikot voivat lähinnä huolehtia, että kunnilla on sellainen talous, että ne voivat maksaa kilpailukykyisiä palkkoja. Pelkästään terveydenhoitopuolella puhutaan sadoista miljoonista.” (Eero Heinäluoma)

”Kokoomus ajaa tasa-arvotupoa. Eli sellaista palkkaratkaisua, että koulutetut naisvaltaiset alat saavat reilusti muita suuremman palkankorotuksen. Tämä voidaan tehdä valtionosuuksia korottamalla eli valtio tulee mukaan.” (Jyrki Katainen)

”Terveydenhoidossa ja sosiaalitoimissa 20 prosentin korotus maksaisi noin 800 miljoonaa euroa. Yhteiskunnan on hoidettava määrärahat, osapuolten neuvoteltava mihin rahat osoitetaan.” (Matti Vanhanen)

Puoluejohtajien vastauksissa näkyy selvästi, miten Heinäluoma ja Vanhanen puolustavat poliitikkojen ja työmarkkinaosapuolten perinteistä reviirijakoa samalla kun molemmat ilmaisevat tukensa hoitoalan palkankorotuksille. Katainen puolestaan esittää puolueensa linjan mukaisesti tasa-arvotupoajatuksen ilman tällaisia varauksia. Hän myös puhuu yleisemmin koulutetuista naisvaltaisista aloista, ei pelkästään sairaanhoitajista tai hoitoalasta.

Iltalehti aloitti hoitajien palkkausta koskevan kampanjan 12.2.2007 jutullaan, jossa se kysyi puolueiden edustajilta, pitäisikö sairaanhoitajien peruskuukausipalkkaa nostaa vähintään 500 eurolla.⁷⁷ Tässäkin jutussa kolmen suuren puolueen vastaukset ovat lähes samanlaiset kuin HS:n jutussa 8.2.2007. Pienistä puolueista Perussuomalaiset asettui selväsanaisimmin korvamerkitysti hoitajien palkankorotuksiin suunnatun valtionavun kannalle. Useat muut puolueet puolestaan ilmoittivat kannattavansa palkkojen korotusta mutta eivät täsmentäneet menettelytapaa.

Kristillisdemokraattien Päivi Räsänen täsmensi HS:n uutisessa 15.2.2007, että varautuminen hoitajien palkankorotuksiin on kirjattava myös uuteen hallitusohjelmaan. Sen sijaan Raimo Vistbacka (perus) ja Ulla-Maija Wideroos (r) katsoivat asian kuuluvan paremminkin työmarkkinajärjestöille,⁷⁸ ja Martti Korhosen (vas.) kerrottiin kannattavan naispalkkaerän korotusta. He siis ainakin epäsuorasti ilmaisivat epäluulonsa valtion suoraa puuttumista kohtaan.

Vaikka tekemiemme tutkimushaastattelujen perusteella asiantuntijoiden, järjestökentän, poliitikkojen ja hallintoihmisten mielestä hoitajakiistan yksi olennaisimmista piirteistä oli nimenomaan poliittisen järjestelmän ja työmarkkinajärjestelmän sotkeutuminen toisiinsa, tästä temasta ei julkisuudessa paljoa keskusteltu.⁷⁹ Tyyppillisimmin lähtöoletuksena oli, että hallitus voi halutessaan korjata jonkin palkansaajaryhmän asemaa, ja kysymys on lähinnä poliittisesta tahdosta. Esimerkiksi Helsingin Sanomien uutisessa 25.7.2007 Keskustan puoluesihteeri Jarmo Korhonen ehdotti kymmenvuotista palkkaohjelmaa, jolla miesten ja naisten välinen palkkaero poistettaisiin. Valtionvarainministeriön budjettipäällikkö esitti jutussa varauksia vain budjettikehysten näkökulmasta ja katsoi, että ”kyse on ennen kaikkea poliittisesta päätöksestä: halutaanko naisvaltaisten alojen palkkakehitystä tukea ja etsitäänkö sii-

77 Iltalehden kampanjaa kuvataan tarkemmin luvussa 5.6. Ks. myös Kunelius & Reunanen (2008).

78 Vistbackan kanta Helsingin Sanomien esittämässä muodossa oli siis ristiriidassa Iltalehdessä kolmea päivää aiemmin esitetyn Perussuomalaisten kannan kanssa.

79 Selkeimmin mielipiteitä valtion ja työmarkkinajärjestöjen roolijaosta esitettiin Helsingin Sanomien juttukokonaisuudessa 23.3. Siinä ammattiliittojen ja keskusjärjestöjen edustajat kritisoivat tasa-arvotupoa nimenomaan hallituksen liian yksityiskohtaisesta puuttumisesta työehtosopimuksiin. Tosin näissäkään mielipiteissä ei perusteltu, miksei valtio saisi ottaa kantaa palkankorotusten kohdentamiseen. Keskusjärjestöjohtajat esittivät näkemyksiään myös muutamaa viikkoa myöhemmin (HS 13.4.07). Kriittisimmin tasa-arvotupoon suhtautui Akavan Risto Piekka, joka piti mahdottomana, että tupossa pantaisiin korvamerkittyä rahaa jollekin ryhmälle. Jos näin tehtäisiin hoitoalalla, Piekka uhkasi tuoda tupopöytänsä 31 jäsenliiton yksilöidyt vaatimukset. Sen sijaan STTK:n Mikko Mäenpää arvioi, että hoitoalan tasa-arvotupo on mahdollista toteuttaa tupon osana tai sivussa. ”Kyllä suomalainen yhteiskunta sen verran solidaarisuutta kestää”, Mäenpää totesi jutussa.

hen rahat”. Kokoomuksen Taru Tujunen ja Sosiaalidemokraattien Eero Heinäluoma kommentoivat jutussa Korhosen esitystä myönteiseen sävyyn.

Ay-johtajatkin vaativat hallitukselta rahaa, joskin toisinaan muistutettiin, että rahojen jako eri työntekijäryhmien kesken ei kuulu hallitukselle.

Myös toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n pääsihteeri Leila Kostiainen ja Julkisten ja hyvinvointialojen liiton JHL:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori vaativat tasa-arvotupon rahojen tuomista esiin.

”Palkkaerojen kaventaminen ei onnistu ilman yleistä linjaa korkeampia palkankorotuksia”, Kostiainen huomautti. Se taas ei hänen mukaansa onnistu kuntasektorilla, ellei valtio tarjoa tarkoitukseen kohdennettuja korotettuja avustuksia.

Myös Santamäki-Vuori vaati hallitukselta riittävästi rahaa nykyistä mittavampia palkkaohjelmia varten.

Hän muistutti myös hallitusta siitä, että poliitikkojen rooliin ei kuulu määrittellä, kuinka paljon eri työntekijäryhmille pitäisi jakaa korotuksia. ”Se on työmarkkinajärjestöjen tehtävä.” (HS 1.8.07)

Kaikkiaan syksyllä 2007 julkinen keskustelu tasa-arvotuposta tahtui paljolti kysymykseksi hallituksen varaaman summan suuruudesta sekä siitä, riittääkö tämä summa kattamaan annetut lupaukset ja riittääkö se sopimuksen syntymiseen. Valtion ja työmarkkinajärjestöjen roolijako jäi keskustelussa taustalle. Hallituspoliitikot yrittivät toki tasaisin väliajoin vakuuttaa, että hallitus ei ole kiistan osapuoli, mutta ajatus ei juuri saanut vastakaikua. Sopimuksen synnyttyä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kuitenkin todettiin, että ”suoranaisesti hallitus oli sivustakatsoja palkkaneuvotteluissa, vaikka sitä roolia ei jaksettu yleensä ymmärtää”. (HS 20.11.07) Iltalehden Meilin päässä -palstalla taas oltiin kolme päivää aiemmin sitä mieltä, että ei ole syytäkään ymmärtää:

Kansalaisten päähän ei ole myöskään uponnut hokema, että ”hallitus ei ole neuvotteleva osapuoli”. Höpsistä pussiin. Hallitukset ovat jo pitkään olleet palkkaneuvottelujen iso ja näkyvä takapiru. Miksi äänestää tasa-arvotupon puolesta saadakseen vastauksen, ettei se onnistu, kun ”hallitus ei ole osapuoli”. Miksi retostella ”historiallisella palkkaratkaisulla”, ellei siihen ole osaa eikä arpaa. Hallitus on mitä keskeisin osapuoli kiistan ratkaisussa. Kaikkihan sen tietävät. (IL 17.11.07)

Päättäjiltä sekä kritiikkiä että tukea hallituksen puuttumiseen hoitajien palkkaukseen

Tutkimushaastatteluissa näkemykset politiikan ja työmarkkinoiden suhteista hoitajakiistassa jakautuivat selvästi. Missä yhdet näkivät valtion ja poliitikkojen osallistumisen ainoaksi ja siksi oikeaksi keinoksi kuntien naisvaltaisten alojen palkkakuopan täyttämiseen, siinä toiset näkivät sen johtavan hallitsemattomaan tilanteeseen, jossa eri alat vuoron perään kiristävät valtiolta korotuksia palkkoihinsa. Kokoomuksen

ja Tehyn edustajat suhtautuivat tasa-arvotupoon luonnollisesti myönteisesti, joskin Tehyssäkin itse termi oli herättänyt hämmästyä. Myös yliopistoasiantuntijoiden piiristä valtion korvamerkitsemälle palkkarahalle osoitettiin ymmärrystä:

...Ja tietysti se merkitsi sitä, että se ja sitten viime kevään eduskuntavaalien saaman julkisuuden käyttö, niin kytki vielä voimakkaammin maan hallituksen ja poliittiset, kunnalliset poliittiset päätöksentekijät työehtosopimustappeluun. Tietyllä tavalla voi sanoa, että erinomaisen hyvä asia, koska julkisen sektorin työntäjiähan ne on. (tutkimus)

Selvästi kielteisimmin sopimusneuvottelujen politisoitumiseen suhtautuivat työnantajan edustajat.

Mä vastaan ensin nyt näin, että jos koko Tehy-työmarkkinakiistan, työtaistelun taustalla ja sen aikana oli se ongelma, että politiikka sotkeutui liikaa siihen. Ja viitataan tällä nyt siihen, että, ihan konkreettisesti, että ennen vaaleja jotkut poliittiset ryhmät antoi sellaisia lupauksia, jotka loi niin isoja paineita, joitten purkaminen ei ollut mahdollista mitään muuta kuin tämmösen prosessin kautta. Siis ammattijärjestössä, ja kansalaisten mielipiteessäkin. Se oli musta ensimmäinen virhe, mikä tapahtu. (työnantaja)

Politisoitumista kritisoineiden puheessa tuli esiin hyvin selvä käsitys sovitusta työnjaosta, jossa poliittinen valta on ikään kuin delegoinut osan tehtävistään työmarkkinajärjestöille. Tavoitteena on, että työmarkkinakysymykset saadaan ratkaistua mahdollisimman kitkattomasti, ja tämän on todettu onnistuvan parhaiten niin, että poliitikot sekaantuvat asiaan mahdollisimman vähän. Tämän katsottiin olleen myös maan hallitusten näkökulmasta toimiva työnjako.

Eli tavallaan on niin, että kyl tässä työmarkkinaosapuolilla on aika vahva käsitys siitä, että jos ne keskenään kykenevät jotakin työelämää koskevaa asiaa sopimaan, niin on viisaampaa, ettei poliitikot siihen sit sekaannu. (...) Ja se on jo tiedossa nyt uuden hallituksen aikana, että selvästi näissä tän tyypisissä asioissa, jotka valmistellaan kolmikantaisesti, niin poliittinen ja hallitus on tuonut selvästi voimakkaammin panosta siihen valmisteluun. Ja se on toki hallituksen oikeus, ei sitä voi kiistää. Mutta siis se on uutta siihen nähden miten aikaisemmin on ollut, että on lähetty siitä että nää jotka koskee työelämää niin ne on tavallaan ensisijaisesti työmarkkinajärjestöjen välisiä asioita. Ja jos niistä kyetään sopimaan, niin hallitus yleensä on sit siihen mukautunut. (ammattiyhdistysliike)

Yllä lainattu työntekijäjärjestön edustaja siis tunnistaa muutoksen hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen välisessä työnjaossa. Kyse ei ole siitä, että hallitukset eivät aikaisemminkin olisi olleet aktiivisia kolmikantaisesti valmistelluissa työmarkkina-asioissa. Sen sijaan haastateltavan mukaan muutosta on siinä, että virkamiesten

rinnalle valmisteluun ovat tulleet selvemmin poliittisella mandaatilla toimivat ministereiden avustajat ja poliittiset valtiosihteerit. Hän arveleekin, että kehitys on menossa siihen suuntaan, että ”poliittinen valta ikään kuin haluaa voimakkaammin ottaa niihin valmisteluihin kantaa tai osaa”.

Hallituspuolueen edustajan lausunto antaa tälle tulkinnalle tukea:

Sitt meillä se näkemys on kuitenkin se, ett demokraattisessa järjestelmässä ... demokraattisesti valitut edustajat on ja puolueet ne, jotka sitt loppujen lopuks yhteiskunnassa päättää kaikesta ja saavat osallistua kaikkeen päätöksentekoon, ett mitään ei voi sillee pysyvästi ulkoistaa kellekään. Ett jos työmarkkinajärjestelmässä tiettyjä epäkohtia ei pystytä sisäisesti korjaamaan, niin niihin on pyrittävä vaikuttamaan, jos kansalaiset on sitä mieltä. Muuten demokratia ei toimi. Tämmönen ajattelu siinä taustalla oli, ja sekin myös, ett innovatiivinen se mekanismi siihen kehitettiin, ett tietty valtionosuus, joka kohdistuu vaan niille aloille ehdollisena sen mukaan, ett jos saadaan semmonen työmarkkinasopimus aikaan, jossa niitä kohdistuksia tulee. (politiikka)

Haastatelluilla ei kuitenkaan ollut yksituumaista näkemystä siitä, missä määrin hoitajakiista oli oire yleisemmästä muutoksesta politiikan ja työmarkkinajärjestöjen valtasuhteessa. Yleistä muutosta enemmän haastatteluissa korostui tapahtuman erityisluonne: pitkään muhineet palkkapaineet ja eduskuntavaalien ajoittuminen samalle vuodelle sopimusneuvottelujen kanssa. Tasa-arvotupo tulkittiin ikään kuin uhkapeliksi, jossa poliitikot suurin lupauksin ja vakiintunutta työmarkkinajärjestelmää uhmaten hakivat menestystä vaaleissa, mutta jossa riskit realisoituivat, kun vaatimukset riistäytyivät käsistä eikä lupauksiin kyetty vastaamaan.

Ja must tuntuu vaan, et täst ei voi tehdä semmost johtopäätöst, että täs olis tarkoitus sinänsä ruveta merkittävämminkin sekottamaan sitä, et mikä on sitten hallitusvaltaa ja poliittista valtaa ja mikä on sitten työmarkkinatouhun rootelia, mikä sinne kuuluu. Tää on määrätyl taval yksittäinen tapaus, siis onhan siit mun mielestäni osotuksena sekin, et hallituksessa Katainen ja Vanhanen ja muut tietyst perässä ovat koittaneet koko ajan nyt selittää, et tämä on osapuolten välinen kysymys ja osapuolten pitää sopia ja sitten hallitus antaa rahaa, jos antaa ja mitä antaa. (työnantaja)

Poliitikkohaastatteluissa tuli esiin, kuinka tietyt vaaliteemat tulevat puolueillekin jollain tapaa annettuina. Jos jokin puolue nostaa tietyn teeman esiin tai se muuten tulee voimakkaasti julkiseen keskusteluun, muidenkin puolueiden on otettava siihen kantaa. Hoitajien palkat on hyvä esimerkki tällaisesta teemasta, jota mikään puolue ei voinut sivuuttaa. Vuoden 2006 aikana julkisuudessa oli kiteytynyt näkemys, että hoitajapula on vakava ongelma, ja sen keskeinen ratkaisukeino on hoitajien palkkojen tuntuva korjaus. Hoitajien ammattijärjestöt tekivät määrätietoista työtä keväästä 2006 hallitusohjelman valmistumiseen saakka saadakseen tavoitteensa puolueiden

vaaliohjelmiin ja hallitusohjelmaan. Mekanismi näyttäisi siis menevän niin, että kun jokin asia tai tulkinta ylittää vaalien alla tietyn julkisuuskyynnyksen, se on käytännössä pakko ottaa myös puolueiden agendalle ja hallitusohjelman valmisteluun.

Totta kai, koska politiikkaa tapahtuu sillä tavalla, et joku sen teeman nostaa ja sit kaikki osallistuu siihen. Et se oli semmonen, media tarttu tähän Kokoomuksen loistavaan täkyyn ja loppu on historiaa. (politiikka/oppositio)

Se oli aika johdonmukaista, että jo ennen eduskuntavaaleja jokainen puolue joutu sen vaaliohjelman kirjottamisessaan huomioimaan, koska oli onnistuttu nostamaan agendalle, vaaliagendalle sanotaan nyt se, vaikka hoitajien palkkakisymys, hoitajien palkat. (politiikka/hallitus)

Tasa-arvotupon kohdalla on kiinnostavaa, että vaikka termi oli osa Kokoomuksen kampanjaa, myös Keskustan vaaliohjelmassa todettiin, että puolueen tavoitteena on ”varata kunnille lisävaltionosuutta määrä, jolla voidaan maksaa kuntien naisvaltaisten alojen palkkojen jälkeensä jääneisyyttä korjaavaa korotusta”. Lausumassa on olennaista partitiivimuoto: puolue haluaa, että valtio maksaa osan naisvaltaisten alojen kuoppakorotuksesta muttei kokonaan. Myös Kokoomuksen vaaliohjelmassa tavoitteeksi asetettiin palkkaratkaisun tukeminen. Ainakaan suoraan ei luvata, että kuoppakorotus maksettaisiin valtionosuuden korotuksella kokonaan:

Seuraavalla tulopoliittisella kierroksella on koulutettujen, naisvaltaisten alojen palkkoja nostettava reilusti. Nyt tarvitaan tasa-arvotupo. Valtion on korotetulla valtionosuudella tuettava sellaista kuntasektorin palkkaratkaisua, jossa koulutetuille ja naisvaltaisille aloille – kuten hoitoalalle – maksetaan keskimääräistä suuremmat palkankorotukset.

Kokoomuksen vaaliohjelmassa mainitaan muiden ohella erikseen myös hoitajat. Keskustalähteiden mukaan myös hallitusneuvotteluissa Kokoomus olisi aluksi esittänyt hallitusohjelmaan muotoilua, jossa hoitajat olisi mainittu myös erikseen. Tästä kuitenkin nopeasti ja ilman mainittavaa kädenvääntöä luovuttiin.

Vaalien jälkeen Iltalehti käynnisti kampanjansa nimenomaan hoitajien palkkojen puolesta, ja poliitikkoja vaadittiin lehdessä tilille lupauksistaan. Hallituksen julkisuusstrategiana kuitenkin oli korostaa, että hallitus ei ole kiistan osapuoli. Yksi haastateltu hallituspuolueen edustaja piti tätä tavallaan puolustuksellisenä strategiana, johon jouduttiin sen jälkeen, kun vaaleissa puolueet olivat luvannet palkkoihin korjausta. Toisin kuin yllä lainatussa toisen hallituspoliitikon lausumassa, tästä välittyy jonkinasteinen harmitus työmarkkina-asoiden politisoitumisesta. Poliitikkojenkin piirissä siis politiikan ja työmarkkinajärjestöjen perinteiselle työnjaolle oli selvästi kannatusta.

V: ...No, sitten muotoiltiin yhdessä tämä hallitusohjelman kirjaus, jonka kanssa piti vaan sitte koettaa sinnitellä, mutt olihan se koko ajan nähtävissä, että

tästä syksyllä tulee pulma. (...) Kun nää 90 prosenttia järjestöistä hyväksyvät sen kuntatyönantajan tarjouksen, niin kyllä siinä vaiheessa oli sitten, Superiin vaikutettiin, tai ainakin Keskustalla oli heidän kanssaan, että he lähtivät siihen mukaan. Että tavallaan Keskustan näkökulmasta niin kun ajatus oli, että me on nyt oma tontti sitte hoidettu, että Kokoomus saa sitte hoitaa sen Tehyn. Mutta hoitamatta jäi. Ja, tuota, ja sen jälkeen kaikki toiminta julkisuuteen päin, niin ei siinä oikein muuta voinu logiikkaa olla, kun koettaa minimoida vahingot.

K: Ja se vahinkojen minimoiminen, niin mitä se sitten tässä voi olla?

V: No, se oli sitä, että koettaa pitää se asetelma niin kun kuntatyönantajan ja Tehyn välillä, koettaa vakuuttaa, että hallitus ei ole tässä osapuoli ja että se 150 miljoonaa on ja pysyy, että se on iso raha ja että 90 prosenttia on kuitenkin siihen mukaan lähteneet, että hallituksen työkalu on se sovittelija ja sovittelulautakunta, jolle annetaan kaikki tuki ja näin. Kaikki vähän tämmösiä puolustuksellisia argumentteja.

K: Tietyssä mielessähän se hallitus siinä mielessä on osapuoli, että se sen 150 miljoonaa sitt siihen laitto, mitä aikasemmin ei täll tavall oo laittanu, ja sitten täst käytiin sitä keskustelua, ett onks tää oikein vai väärin.

V: Totta kai. Niin kun näet, niin case ei ollu hirveen vahva, mutta että näillä argumenteilla vaan ..., niin sillä piti koettaa pärjätä. Ja tosiaan taustalla vielä sekin, että se näille 90 prosentille oli luvattu ja se oli taas niille tärkeätä, että lupausta ei petetä. Ett se on se 150 eikä muuksi muutu. Jos Tehy olis onnistunu meiltä kiristämään vielä jotain muuta, niin sitt ois suututettu ne muut järjestöt. Että täysin niin kun umpikuja-asetelma. (politiikka/hallitus)⁸⁰

Hallituksen tukalan tilanteen voi osaltaan tulkita johtuneen siitä, että hoitajakiista nousi mediassa niin suureksi kysymykseksi. Oppositio ja Tehy onnistuivat saamaan julkisuudessa läpi näkemyksen, että palkkaratkaisussa on kyse siitä, kuinka paljon hallitus on valmis panemaan siihen rahaa. Tällaisessa asetelmassa hallitus tosiaankin olisi neuvottelujen osapuoli. Hallituksen kannalta taas tilanne oli vaikea, koska kunta-alan järjestöt Tehyä lukuun ottamatta olivat tehneet sopimuksen luottaen hallituksen niille antamaan lupaukseen, että hallituksen lisäraha on ”150 miljoonaa eikä muuksi muutu”.

Vaikka hallituksen ”case” ei tuossa tilanteessa ollut kovin vahva, se kuitenkin oli siinä määrin looginen, että se joissain toisissa olosuhteissa olisi ehkä yleisemminkin tulkittu uskottavaksi ja ”innovatiiviseksi” keinoksi välittää kansalaisten ilmaisemaa poliittista tahtoa työsopimusneuvotteluihin. Tasa-arvotupoon myönteisesti suhtautuva hallituspuolueen edustaja kuvailee asetelmaa seuraavasti:

80 K=kysyjä (haastattelija), V=vastaaja (haastateltava)

Ja muu kuntakenttä, muu kuntapöytä allekirjotti sopimuksen. Ja siinä vaiheessa, se oli jotain, kun tätä sopimus oli auki, niin keskustelu kuplinu ja eduskunnassa oli tehty välilyksymys jo, että paljonko pitäis sinne kunnille laittaa lisää rahaa palkanmaksuun. Ja ei nähty sitä, sotkettiin kauniisti se, että hallitus voi valtionosuuksilla kuntien kanssa neuvotella, että kun kunnille ja kuntatyönantajille neuvotellaan, että tämmösillä ja tämmösillä ehdoilla tulee tällaiset valtionosuudet. Mutt ett työmarkkinapöydässä ei voi olla kun kaks vartijaa, ja siellä on kuntatyönantaja, joka vastaa valtaosasta, siis kaikista sisältöteksteistä sekä valtaosasta palkkasummaa, automaattisesti ja Tehyn kanssa. Eli siellä niin kun ne tasot määräytyy kokemuksissa ja tietyissä lisäosissa, mitä valtio tarjos. Valtio neuvottelee vaan kuntatyönantajan kanssa. Ja sitt ikään kuin julkisuuden kautta saatiin Tehy ja hallitus keskustelemaan keskenään. Ett oppositio teki siinä taitavaa politikointia ja media tykkäsi myös siitä yksinkertaistuksesta, että nyt vastapuolena ovat nämä. (politiikka/hallitus)

Hallituksen näkemyksen mukaan se ei siis neuvotellut lainkaan Tehyn kanssa vaan ainoastaan yksipuolisesti ilmoitti kuntatyönantajalle, millainen lisäresurssi heillä on käytettävissään jos palkkaratkaisu suosii naisvaltaisia aloja hallitusohjelmassa määritellyllä tavalla. Hallituksen tulkintaa tukee tosiasia, että nykylainsäädännöllä kunnat ovat vapaita käyttämään saamansa valtionosuudet miten haluavat. Vaikka budjetissa valtionosuudet osoitetaan tiettyihin tarkoituksiin, kunnat voivat käyttää ne haluamallaan tavalla muihinkin tarkoituksiin. Tutkimukseen haastatellun ministeriön virkamiehen mukaan palkkakiistan kannalta hallituksen varaaman ylimääräisen valtionosuuden suuruutta paljon olennaisempaa on se, kuinka paljon kuntien valtionosuudet kaikkiaan lisääntyvät: ”Se on se relelevantti tieto, paljonko kunnille tulee rahaa, jos ajatellaan heidän kykyään selvittää palkankorotuksista tai mistä tahansa.” Oppositio ja Tehy eivät tätä tulkintaa kuitenkaan nielleet, vaan ne hiillostivat hallitukselta lisäpanostuksia nimenomaan työmarkkinaratkaisuun varattuun valtionosuuteen.

Hoitajakiista epäilemättä koetteli politiikan ja työmarkkinajärjestelmän välistä työnjakoa. Tätä koettelua voimisti se, että Tehy ja poliittinen oppositio saivat julkisuudessa niin voimakkaasti esiin tulkinnan, että hallitus on avainasemassa sopimusratkaisussa. Näkemyksen mukaan ratkaisun avaimet ovat siinä, että hallitus osoittaa sopimusta varten lisää rahaa. Antamalla tälle näkökulmalle hallitsevan aseman julkisuudessa media tavallaan tuki Tehyä ja poliittista oppositiota ja toimi hallituksen taktisia tavoitteita vastaan.

Tasa-arvotupo-teemassa voi erottaa kaksi julkisuudessa kiteytynyttä ”mesotason” käsitystä, joilla oli olennaista vaikutusta tapahtumien kulkuun ja eri osapuolten asemaan. Ensiksikin taustalla oli vuoden 2006 aikana syntynyt konsensus hoitajapulasta sekä siitä että hoitajien epäoikeudenmukaisen pienet palkat ovat hoitajapulaa keskeinen syy. Tämä pakotti puolueet ottamaan hoitajakysymyksen vaaliagendalleen ja esti mitään puoluetta ainakaan kovin selkeästi vastustamasta tasa-arvotupoa. Toinen vastaava julkisuutta hallinnut mesotason käsitys oli hallituksen ja Tehyn vastakkain-

asettelu. Tämän aselman hallitsevuus julkisuudessa tuki Tehyn ja opposition taktisia tavoitteita ja toimi vastaavasti hallituksen taktisia tavoitteita vastaan. Näiden mesotason käsitysten taustalla vaikuttivat edelleen laajemmat makrotason yhteiskunnalliset kehityskulut ja tulkintahorisontit, kuten talouden globalisaatio, palveluelinkeinojen merkityksen kasvu ja työmarkkinajärjestelmän yleisemmät murrokset.

5.6. Poliitikkojen lupaus hoitajien palkankorotuksista ja lupauksen pitäminen

Iltalehti otti Helsingin Sanomia näkyvämmiin kantaa

Hoitajakiistaan kytkeytyvässä poliittisessa asetelmasta oli siis julkisuudessa kaksi erilaista tulkintaa, joista toisen mukaan hallitus ei ollut osapuoli kuntatyönantajan ja Tehyn neuvotteluissa ja toisen mukaan se mitä suurimmassa määrin oli. Ensimmäistä tulkintaa edusti hallitus, joka katsoi ikään kuin yksipuolisesti sitoutuneensa tukemaan naisvaltaisia aloja suosivaa palkkaratkaisua tietyllä summalla. Toista näkemystä edustivat Tehy ja poliittinen oppositio, joiden mukaan sopimus syntyy, kun hallitus myöntää siihen lisää rahaa.

Hoitajakiistan lupaus-teema virittyy jälkimmäisen tulkinnan varaan. Pelkistetyimmillään kyse oli siitä, että puolueiden nähtiin luvanneen hoitajille reilut palkankorotukset, ja nyt hallituksen muodostaneiden puolueiden velvollisuudeksi katsottiin lupauksen toteuttaminen. Teeman käsittely julkisuudessa kiteytyi kahteen summaan, 500 euroon ja 150 miljoonaan euroon. Ensinnäkin kiisteltiin siitä, olivatko puolueet luvanneet hoitajille 500 euron korotuksen kuukausipalkkoihin ja toiseksi siitä, onko hallituksen sopima 150 miljoonan euron ylimääräinen valtionosuus riittävä summa lupauksen lunastamiseksi.

Lupaus-teemassa on kysymys rehellisyyteen ja luotettavuuteen liittyvistä arvoista. Teema rinnastuu myöhempiin poliittisiin skandaaleihin, kuten Ilkka Kanervan tekstiviestijupakkaan ja puolueiden vaalirahoitusväärinkäytöksiin keväällä 2008. Näissä kaikissa oli kyse poliitikkojen luotettavuuden ja luottamuksen puntaroinnista.

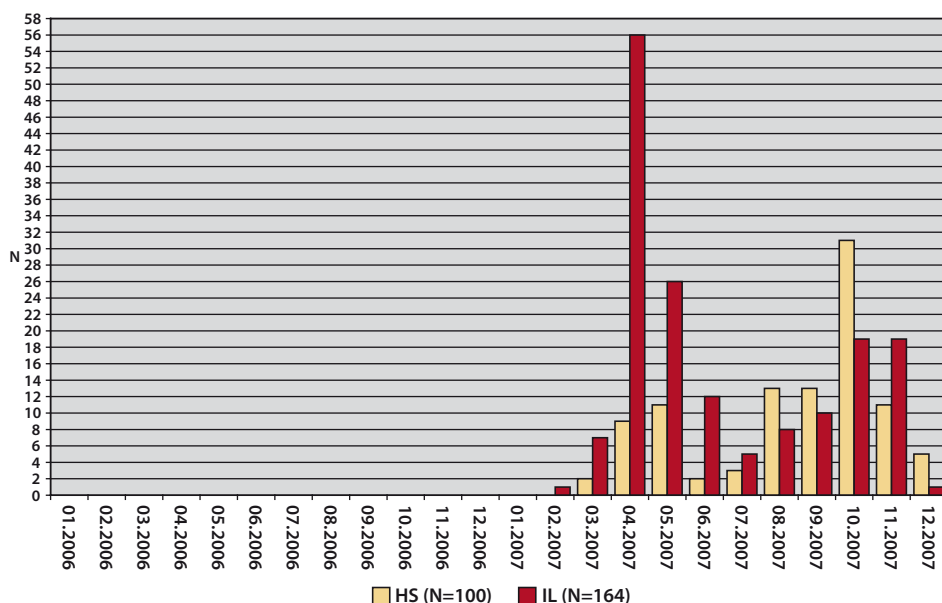
Eräänlainen lähtölaukaus teemaan liittyvälle julkisuudelle oli Iltalehden vaalien alla puolueille tekemä kysely siitä, pitääkö sairaanhoitajien peruskuukausipalkkaa nostaa vähintään 500 eurolla. Keskustaa lukuun ottamatta kaikki puolueet vastasivat kysymykseen myöntävästi, joskin monenlaisin varauksin ja täsmennyksin. Huhtikuussa Iltalehti palasi tähän kyselyyn ja käynnisti Suuri lupaus -kampanjan, jonka jutuissa se muistutti puolueita vaalilupauksista, vertaili sairaanhoitajien ansiotasoa Suomessa ja Britanniassa ja kuvaili sairaanhoitajien tunteja työpaikoilla. Kampanjaan sisältyi myös nettiadressi, jossa yleisö sai osoittaa tukeaan hoitajien vaatimuksille.

Seuraavassa analyysissä jutun on katsottu liittyvän lupaus-teemaan, jos siinä viitataan annettuihin lupauksiin hoitajien palkankorotuksista ja jos palkankorotuspuheita käsitellään jutussa nimenomaan lupauksina joko käyttämällä lupaus-sanaa tai muuten tarkastelemalla niitä lupauksen pitämisen näkökulmasta. Iltalehdestä

teema on merkitty kaikista niistä hoitajien palkkaukseen viittaavista jutuista, jotka on julkaistu samana päivänä kun lehdessä on ollut Suuri lupaus -vinjetti. Perusteena tässä on se, että vinjetti sitoo jutut lupaus-teemaan, vaikka itse lupaukseen jutussa ei suoraan viitattaisikaan.

Iltalehden kampanjan takia lupaus-teeman juttuja oli Iltalehdessä selvästi enemmän kuin Helsingin Sanomissa. Molemmissa lehdissä teema virittyi hoitajien ja poliitikkojen väliseksi kysymykseksi, minkä vuoksi nämä ryhmät olivat lupaus-teeman yhteydessä eniten esillä. Lupaus-teeman mielipidejutuista noin puolet oli molemmissa lehdissä oman toimituksen käsialaa, mikä sekin kertoo lehtien aktiivisuudesta ja aloitteellisuudesta.

Kuvio 5.5. Lupaus-teemaan liittyvät jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 2006–2007.

Helsingin Sanomissa 500 euron vaalilupaus mainittiin ensimmäisen kerran uutisessa, jossa keskustan puoluesihteerin Jarmo Korhonen syytti Kokoomusta lupaus-ten petttämisestä (HS 1.4.07). Suoraan Iltalehden kyselyyn viitattiin ensimmäisen kerran 19.4. julkaistussa eduskuntauutisessa, jossa Esko-Juhani Tennilä (vas) nosti sen esiin. Helsingin Sanomat mainitsi kyselyn myös 4.5. julkaistussa pääkirjoituksessaan, jossa se pohti hoitajille annettun palkkalupauksen toteutusmahdollisuuksia sekä Sunnuntai-sivujen laajassa taustajutussa, jossa hoitajien palkkakysymystä analysoitiin asiantuntijakommentteihin tukeutuen (HS 10.6.07). Tämän jälkeen lehti palasi Iltalehden kyselyyn vasta syksyllä. Iltalehden Suuri lupaus -kampanjaa se ei kommentoinut lainkaan.

Iltalehden Suuri lupaus -kampanja käynnistyi huhtikuussa 2007 hallitusneuvottelujen ollessa intensiivisimmässä vaiheessaan, ja se päättyi kesäkuun alussa, kun

lehti luovutti kampanja-adressin peruspalveluministeri Paula Risikolle. Adressin hoitohenkilökunnan palkkojen korottamisen ja hoitajien lisäämisen puolesta allekirjoitti yhteensä 67 223 ihmistä.

Iltalehden kampanja muodosti ehjän dramaattisen kaaren poliitikkojen lupauksesta hallituksen petoksen kautta hoitajien raivoon. Kampanjaa kehysti tausta-ajatus, että vaaleissa yleensä luvataan paljon, mutta kun tulee toteuttamisen aika, lupaukset unohdetaan. Vakiokommentaattorina uutisissa toimi sairaanhoitaja Maria Priuska-Mäläskä:

– Puolueet lupasivat nostaa meidän palkkoja. Nyt niiden täytyy oikeasti tehdä, mitä he ovat luvanneet. Menee jo kaikki perusluottamus kankkulan kaivoon, jos ne eivät taaskaan tee mitään, hän vetoaa. (IL 11.4.07)

Hallitusneuvottelujen päätyttyä Iltalehden kampanja jatkui tuoreen peruspalveluministerin Paula Risikon haastattelulla, jolla annettiin ymmärtää, että hallituksella ei ole aikomustakaan toteuttaa lupauksiaan:

– Ihanaa olisi, jos olisi mahdollisuus antaa tuntuva korotus. En minä usko, että 500 euroon on ikinä varaa. Se on mun tuntuma tällä hetkellä, toteaa Paula Risikko (kok). (IL 17.4.07)

Hallitusohjelmassa korotettua valtionosuutta ei suunnattu ainoastaan hoitajille vaan yleisemmin kuntien naisvaltaisille, koulutusta vaativille aloille. Myöskään summaa ei julkistettu. Sairaanhoitajien ammattijärjestö Tehy halusi kirjauksen sanamuodosta huolimatta tulkita sitä niin, että valtion panos suunnattaisiin yksinomaan hoitohenkilöstön palkkoihin. Tehyn edunvalvontayksikön johtaja Minna Helle kuvasi Iltalehden uutisessa 17.4.07 hallitusohjelman kirjausten kuitenkin olevan pitkälti Tehyn tavoitteiden mukaisia. Hän myös piti ymmärrettävänä, että hallitusohjelmassa ei puhuta euroista tai prosenteista, koska käytännön ratkaisut syntyvät vasta budjettivalmistelun ja työmarkkinaneuvottelujen yhteydessä. Minna Helteen maltillinen lausunto ei hillinnyt Iltalehden kampanjaa, jossa seuraavana päivänä kuvailtiin sairaanhoitajien suuttumusta:

Sairaanhoitajat raivostuivat, kun ministeri Risikko perui lupauksen 500 euron palkankorotuksesta.

– Minusta tuollaiset puheet ovat suorastaan p:stä.

Näin sanoo sairaanhoitaja Maria Priuska-Mäläskä luettuaan Iltalehdestä, että vastavalittu kokoomuslainen peruspalveluministeri Paula Risikko ei usko sairaanhoitajien saavan 500 euron palkankorotusta. (IL 18.4.07)

Iltalehden kampanja sai edelleen uutta puhtia kun paljastui, että hallituksen varaa ylimääräinen valtionosuus merkitsisi hoitajien palkkoihin muutaman kymppin korotusta. Useissa jutuissa tätä summaa verrattiin suoraan puheena olleeseen 500

euron korotukseen, vaikka korotetulla valtionosuudella oli tarkoitus lähinnä tukea palkkaratkaisua, joka muutenkin painottaisi kuntien koulutusta vaativien naisalojen palkankorotuksia. Tarkoitus ei ollut, että valtionosuudella hoidettaisiin palkankorotukset kokonaan, ja siksi valtionosuussumman vertaaminen koko toivottuun palkan korotukseen oli jokseenkin kohtuutonta. Käydyssä keskustelussa kuoppakorotus ja palkankorotukset kokonaisuudessaan menivät iloisesti sekaisin, eikä lupauksista tai niiden pettämisestä voinut tämän vuoksi sanoa perustellusti juuri mitään. On silti kohtuullista tulkita, että puolueet vaalilupauksissaan sitoutuivat korjaamaan hoitajien ja muidenkin koulutettujen naisvaltaisten alojen palkkojen jälkeenjääneisyyttä. Lehdistön tehtävä taas voi hyvin pitää sen peräämistä, miten erityisesti hallituspuolueet aikovat nämä lupaukset lunastaa.

Hallituksen varaaman parinkymmenen euron vertaaminen luvattuun 500 euroon toimi sekä kyynisen vitsinväännön että moralistisen närkästyksen lietsonnan välineenä. Toimittajien kommentit Iltalehden Eri mieltä! -palstalla (IL 4.5.07) näyttäisivät tähtäävän vähän kumpaankin:

Hahaha. Pani nauruksi, kun hallituksen matalapalkka-aloille suunnittelema korotussumma selvisi. Okei, naurun lisäksi siitä oli muutakin hyötyä:

Selvisi, että kokoomus on valehtelijoiden puolue. On ihan kohtuullista tietää se jo hallituksen alkutaipaleilla sen sijaan, että kuvittelisi hyväuskoisesti, että seuraavien neljän vuoden aikana tapahtuu jotain oikeastikin. (Leeni Hoimela)

20 euron tasakorotus viiden vuoden aikana on huono vitsi. Tämä hallitus haluaa, että vastakin hoitajamme lähtevät ulkomaille tai vaihtavat kotimaassa alaa. Well done, Matti ja Jyrki. (Reijo Ruokanen)

Juuri moralistinen närkästys tuntuisikin olevan se valuutta, jolla media kykenee luomaan painetta ainakin poliittisia päättäjiä kohtaan. Hoitajakiistassa tämä paineen luominen kiteytyi kysymyksiin 500 eurosta ja 150 miljoonasta eurosta. Journalismikriittisesti tarkastellen ongelmallista tuon 500 euron osalta oli se, että jutuissa ei tarkennettu oliko kyse kuoppakorotuksesta vai kokonaiskorotuksesta ja minkä ajan kuluessa tavoitteeseen oli tarkoitus päästä. Keskustelu 500 eurosta on hyvä esimerkki eräänlaisesta populismin paradoksista: kun asioita yksinkertaistetaan ja tehdään ymmärrettäväksi, ne itse asiassa muuttuvat epämääräisiksi ja käsittämättömiksi. Toinen kampanjaa populismiin yhdistävä piirre oli juttuihin luotu vastakkainasettelu heikommassa asemassa olevien ja vallanpitäjien välille. Heikommassa asemassa olevat esitetään moraalisesti ylivertaisina ja eliitit jo lähtökohtaisesti epäluotettavina ja turmeltuneina. Iltalehden kampanjassa hoitajat saivat marttyyriin viitan, kun vastaavasti hallitus ja erityisesti Kokoomus joutuivat moraalisesti tuomittujen aitioon. Iltalehti kuitenkin kiitettävästi huolehti siitä, että Kokoomus sai esittää myös oman näkemyksensä. Lehti julkaisi vuoden 2007 kuluessa todella monta Taru Tujusen tai Jyrki Kataisen kirjoittamaa vastinetta, joissa he perustelivat, ettei Kokoomus ole luvannut kerralla 500 euron korotuksia.

Iltalehden kampanjan ongelma oli siis siinä, että päättäjille esitettiin kyllä/ei-muodossa niin epämääräinen kysymys, että siihen oli mahdoton vastata ainakaan niin, että vastausta olisi oikeutettua pitää euromääräisenä lupauksena. Toisaalta 500 euron mainitseminen konkretisoi erinomaisesti hoitajien ja laajemmankin yleisön näkemystä oikeudenmukaisen korotuksen suuruudesta. Ehkä kuitenkin kyllä/ei-kysymyksen sijaan olisi pitänyt tivata, millä tavalla ja kuinka pitkän ajan kuluessa hoitajien palkankorotukset olisi mahdollista rahoittaa. Oikean kuvan saamiseksi olisi edelleen pitänyt saada selville, kuinka suurta ylimääräistä valtionosuutta Kokoomus tasa-arvotupoon kaavaili ja kuinka suuresta osuudesta lopulta sovittiin. Tätä hallitukselta kyllä tivattiinkin, mutta se kertoi summan vasta syksyllä.

Vaalien alla annetuista lupauksista konkreettisin oli Jyrki Kataisen ilmeisesti esittämä ajatus, että valtio maksaisi naisvaltaisten alojen palkankorotuksesta kaiken sen, mikä ylittää yleisen korotustason. Sdp:n puheenjohtaja Eero Heinäluoma vetosi siihen hiillostaessaan Kokoomusta vaalilupauksista.

Heinäluoma kovisteli Kataista myös siitä, että kokoomus lupasi ennen vaaleja valtion maksavan kunnille sen osuuden naisvaltaisten alojen palkankorotuksesta, joka ylittää yleisen korotustason.

Katainen kiisti, että sellaista olisi luvattu.

”Tuleeko tämä nauhalle”, Heinäluoma hämmästeli.

Katainen esitti asiaa muun muassa kokoomuksen vaaliavauksessa 14. helmikuuta pitämässään puheessa.

Vanhanen puolusti, että hallitus ei ole missään vaiheessa väittänyt, että pysyisi tarjoamaan suurensuurta summaa. (HS 13.9.07)

Kataiselta ei jutuissa saatu kunnon selitystä siitä, mitä hän oli puheillaan tarkoittanut. Se kuitenkin tuli selväksi, että hallitus ei ollut sitoutunut maksamaan yleisen tason ylittävää osuutta kokonaan.

Toisin kuin Iltalehti, Helsingin Sanomat ei omissa nimissään selvästi asettunut minkään osapuolen tueksi lupaus-teemassa mutta antoi kyllä paljon palstatilaa eri tahojen näkemyksille. Helsingin Sanomissakin korostui näin asetelma, jossa vastapuolina nähtiin hallitus ja Tehy ja jossa erityisesti oppositiopoliitikot syyttivät hallitusta lupausten pettämisestä. Hallitus puolestaan sai toistuvasti esittää kantansa, että hallituksen varaama 150 miljoonaa kattaa annetut lupaukset eikä enempää ole tulossa. Toimittaja Juha Akkanen tavoitti lupaus-teeman ironisia ulottuvuuksia kommentoidessaan hoitajakiistaa ratkaisun syntymisen jälkeen:

Kokoomus on ollut ihmeen hiljaa. Kiistan jälkeenhän kokoomuslaiset pääsivät sanomaan, että me teimme sen mitä meidän väitettiin luvanneen, vaikka emme oikeasti luvanneetkaan. (HS 30.12.07)

Poliitikkojen sitouttaminen lupauksiinsa oli Tehyn tietoinen taktiikka

Poliitikkojen hiillostaminen antamistaan vaalilupauksista ei ollut yksin Iltalehden ja poliittisen opposition keksintö, vaan sairaanhoitajien ammattiliitossa Tehyssä sitä oli suunniteltu jo parin vuoden ajan. Strategiana oli sitouttaa poliitikot vaaleissa hoitajien tavoitteisiin ja sitten palkkaneuvottelujen lähestyessä muistuttaa annetuista lupauksista.

...täähän on poikkeuksellinen vuosi oli sillä tavalla, että harvoin on näin et on eduskuntavaalit ja sitten on heti perään työmarkkinakerros, ja me tietysti funtsattiin tää jo silloin puoltoista vuotta sitten, tai kaks vuotta sitten, että tää kulkee näin, että nyt käytetään ensin tää poliittisen päättäjän vaikuttaminen siihen ja sitten meil on tavallaan se lupausten lunastamisen aika aika pian, jollon sitten se ei ehkä unohdu se asia ja siitä ei pääse kun koira veräjältä. Ja media tässä varmaan hoiti oman osansa tietyllä tavalla sitte siinä myös, tai näki sen samalla tavalla, että siitä puhuttiin niin paljon niin siihen palattiin, sitten ku tuli ratkasujen aika. (ammattiyhdistysliike)

Suunnitelma toimikin hyvin, sillä tavoitteen tultua kirjatuksi hallitusohjelmaan oppositio ja media pitivät huolen, että hoitajien asia ei päässyt hallitukselta unohdumaan. Iltalehden kyselyssä mainittu 500 euron summakin oli tavallaan lähtöisin Tehystä, koska Tehyn tekemässä kyselyssä kansalaisten arvio sopivasta lähtöpalkasta sairaanhoitajalle oli juuri viitisensataa euroa silloista palkkatasoa korkeampi. MTV3 teki vastaavan kyselyn kunnanvaltuustojen puheenjohtajille, ja heidän arvionsa oli kutakuinkin sama. Iltalehti teki oman kyselynsä poliitikoille reilu kuukausi Tehyn ja MTV3:n kyselyjen jälkeen.

Superin ja Tehyn edustajien mukaan Iltalehti ilmoitti heille etukäteen kampanjaan, mutta yhteistyötä kampanjan suunnittelussa ja toteutuksessa ei tehty. Iltalehden kampanjaa kuvailtiin hoitajajärjestöissä yllättävänkin varauksellisin äänenpainoin:

Siis täällä toimistoll me oltiin ihan oikeesti sitä mieltä, ett se oli lähinnä Iltalehden lupaus eikä niin ku kenenkään muun lupaus, se siis viissataa euroo. Eikä me haluttu, itse asiass me aateltiin, ett se on meilleki vaikee, ett jos ja kun tämmönen viissataa euroo tulee tämmöseks joksiki konkreettiseks, ett, tota, me tehdään omat tavoitteet ja meiän tavoitteena on se, ett koulutetun hoitohenkilökunnan palkat nousee, mutt ett me ei haluta itte sitoo itseemme semmoseen viiteensataan euroon. Ett sen takia me oltiin vähä niin ku, siis suoraan sanoen luovittiin siinä, ett me ei puhuttu täst viidestsadast eurosta. (ammattiyhdistysliike)

Keskustelun kiteytyminen viiteensataan euroon oli riski muun muassa siksi, että se myös jäsenistön mielissä helposti muuttuu luvatuksi summaksi ja konkreettiseksi tavoitteeksi. Jos sitten tavoitetta ei onnistuta neuvotteluissa saavuttamaan, jäsenet tulkitsevat sen helposti liiton johdon epäonnistumiseksi. Ylipäättäänkin ammattiliit-

tojen johto tuntuu kantavan erityistä huolta omien jäsentensä luottamuksesta. Tämä oli yksi syy myös sen taustalla, etteivät Tehy ja Super vielä neuvottelujen alkaessa esittäneet palkkatavoitteitaan.

Mutta Tehy ja Super lähti viemään vähän tätä samaa taktiikkaa, eli ei kerrota tavoitetta, ne ei kertonu ees työnantajalle. Ja siin oli myöski sellanen ajatus, että tavote kerrotaan sitten, kun nähdään, mihin on mahdollista päästä, koska silloin on helpompi hallita myöskin se oma jäsenkunta. Ett jos julkisuuteen pistää tavoitteen, ett me tavotellaan kolkyt prosenttia, saadaa vaan kymmenen prosenttia, niin tää tyytymättömyys jäsenillä, niin se gäppi on niin iso siinä, että jäsenet on tyytymättömiä ja ne rupee heitteleen ja repimään jäsenkirjoja. Mutt jos pystyy viemään sen tavoitteesta päättämisen niin lähelle, että on jo käsitys, ett mitä sielt voi tulla, niin silloin sen tavoitteen päätöksenteossa pystyy asettamaan sinne suhteellisen lähelle sitä saavutettavaa tulosta, niin on helpompi hallita oma jäsenkunta silloin. (ammattiyhdistysliike)

Keskustelussa viidensadan euron lupauksesta Tehy siis piti matalaa profiilia, ja paine kohdistui hallitukseen ja ennen muuta Kokoomukseen. Ne puolestaan pitivät kiinni tulkinnastaan, että viittäisataa euroa ei ole luvattu, ja se mitä on luvattu, se myös pidetään. Kun juttuja petetyistä lupauksista kuitenkin julkaistiin, Kokoomus päätti tehdä tällaisissa tapauksissa aina vastineen.

Vaalien jälkeen sitt tietysti jälkihoidossa, ehkä, tota, varsinkin nyt syksyllä sitten meillä tuli nollatoleranssi, ett missä tahansa lehdessä mikä tahansa mielipidekirjotus, pääkirjotus, poliittinen kolumni, jossa tuli ykskään virheellinen väite viissatasesta tai Kokoomuksen ylisuurista lupauksista, niin nollatoleranssi oli, ett jokaiseen lehteen, jokaiseen mielipidekirjotukseen lähti aina vastine. Puoluesihteeriltä, puolueen puheenjohtajalta tai joltakin muulta meidän eduskuntaryhmän keskeiseltä toimijalta lähti aina vastine, jossa korjattiin. Mutt siinä näkee näitten vastineitten merkityksen, ett jokaiseen meni vastine, mutt harva huomasi, että semmonen oli. Mutt enemmän sillä oli merkitystä sitt siihen, ett kun aina tärähti vastine, niin se, kenelle se vastine oli, pääkirjotustoimittajalle tai muulle, luki sen ja saatto tsekata ne faktat, eikä, ja huomattiin kyllä, ei kirjoitanu enää uusiksi. Ja jossain vaiheessa sitt, kun mielipideilmasto alko kääntyä, niin oli ensimmäisten joukossa niitä, jotka korjasi näitä asioita, ett no, eihän Kokoomuskaan tällaista luvannut. (politiikka/hallitus)

Lupausteemaan liittynyt moraalinen paine todellakin tuntui hallituspuolueissa. Keskusta onnitteli itseään puoluetöimistonsa jääräpäisestä toimihenkilöstä, joka ei ollut suostunut antamaan Iltalehden kyselyyn kyllä-vastausta. Ehkä osin tästä syystä hallituspuolueista kovimpaan paineeseen joutui Kokoomus.

Kyllä tässä viidensadan euron teemassa, niin he oli selkeästi, joutuivat paineeseen siinä, kaikkein kovimpaan paineeseen, mutta totta kai, eihän, kun hallituksessa ollaan, niin ei se koskaan rajoitu ongelma niin kun yhteen puolueeseen, ett kyllä se on sitte koko hallituksen ongelma. Että siinä mielessä meillä ei ollu varaa niin kun, ja pääministeripuolueena kaikkein vähiten, niin kun lähteä sillä ilkkumaan ulos päin. (politiikka/hallitus)

Sen sijaan oppositio pyrki neuvottelujen vielä ollessa kesken hyödyntämään syntynyttä asetelmaa.

Tällä hetkellä oppositiosta sitten ollaan muistutettu hallitusta siitä, että kun he nyt on vallassa ja rahojen päällä ni täytyis vastata niihin lupauksiin, joita vaaleissa annettiin, koska muutenhan kaikki puheenjohtajatentit ja vaalikoneet on ihan yhtä tyhjän kanssa, jos niistä lupauksista mitä silloin puhutaan ei pidetä kiinni. Ja tiedän myös sen, että taustalla on paljon tehty työtä sen eteen, että tässä joku ratkaisu saatais. Tietysti kokonaisvastuu tilanteesta on tällä hetkellä hallituksella, ja me yritetään sitten hallitusta neuvoa opposition keinoin, että mikä ois järkevää. (politiikka/oppositio)

Lupaus-teemaa kehystävän tulkinnan mukaan hallitus siis olisi voinut ratkaista hoitajakiistan myöntämällä valtionosuutta niin suuren summan, että sillä olisi voitu maksaa hoitajille riittävät korotukset. Viidensadan euron ohella keskustelua herätti myös summa, jonka hallitus oli varannut ylimääräiseksi valtionosuudeksi palkkaratkaisun tueksi. Summa sovittiin suullisesti hallitusneuvotteluissa puolueiden neuvottelijoiden kesken.

Ja jo silloin huhtikuussa sovittiin myös se rahamäärä, 150 miljoonaa, joka erityisenä valtionosuutena oltiin valmis tähän niin kun ohjaamaan, mutta sitä ei silloin kerrottu, eikä vielä budjettiriihessäkään, vaan haluttiin ikään kun se aitona pelimerkkinä sinne neuvottelupöytään sitten tuoda. (politiikka/hallitus)

Ilta-lehti julkaisi jo toukokuussa hallituslähteisiin nojaavan uutisen, jossa todettiin tuo 150 miljoonan euron summa mutta annettiin ymmärtää että se kattaisi koko neljän vuoden vaalikauden. Syyskuussa hallitus viimein ilmoitti, että summa on tarkoitus maksaa vuosittain, ja koko neljän vuoden vaalikauden aikana se tekisi siis yhteensä 600 miljoonaa.

Hallituspuolueiden edustajat kuitenkin korostavat, että enempää puoluepolitiokoinnin kuin itse palkkaratkaisunkaan kannalta valtionosuuden suuruus ei ollut ratkaiseva tekijä. Tämä johtui muun muassa siitä, että nykysäädösten mukaan valtio ei voi määrätä, mihin kunnat saamansa valtionosuudet käyttävät.

Sitt jahnattiin ja kinattiin siitä, että onks sataviiskyt miljoonaa iso vai pieni summa. Ja täähän on aina sitte, mun analyysi on se, mä oon sanonu sen monta kertaa

ääneen ja voin nyt tässä sanoa ihan hyvin, ett olipa se sataviiskyt miljoonaa, kakssataaviiskyt miljoonaa, kolmesataaviiskyt miljoonaa tai neljäsataaviiskyt miljoonaa, mikään puheenvuoro ei olisi muuttunut miksikään. (...) Ett siitäki huomaa, ett miten vähän poliittisella tasolla sitt sill oppositiolle oli merkitystä sen sairaanhoitajien palkan lopullinen summa. (politiikka/hallitus)

Niin mä en usko, että kukaan hetkeäkään missään vaiheessa päätöksentekijöistä ajatteli, että se raha on se, mikä sitä ratkasee. Totta kai sitte on yksittäisiä ihmisiä, ja kansanedustajiaki, jotka saatto, ja aika monethan sanokin näin. Mutt ett siinäki oli varmaan monta kategoriaa, että joku sanoessaan tiesi, ett tää ei tuu meneen näin, ja joku sitte ei ehkä tiennyt, ett ajatteli, ett se on oikeasti sellanen asia, mikä tässä voi liikkua. Mutta meille ainaki se oli itsestään selvää Saloniuksen ja ton sovittelijan toimiston kannalta niin ku heti, että siin on monta muuta palikkaa. Ett vaikka siihen pistettäs miljardi, niin päätöstä ei tule siitä silti, koska siin on ne muut asiat, mitkä on ollu esteenä. (politiikka/hallitus)

Koska, tuota, siinä nyt kuitenkin pääministeri ja varmaan monet muutkin alkoivat ymmärtää sen, että ei se 150 miljoonaa ja sen korotuksen suuruus, niin ku todettiin tossa aiemmin, niin ei niill mitään tekemistä toistensa kanssa ollu. Kunnat maksaa palkkoja ja muitakin menojaan niillä kertyvillä verotuloilla ja valtionosuuksilla, tulkoon ne mistä tahansa. (hallinto)

Hoitajien irtisanoutumisajankohdan lähestyessä paine hallituksen sisälläkin kuitenkin kasvoi, mutta säilyttääkseen uskottavuutensa hallitus ei voinut enää osoittaa palkkaratkaisuun lisää rahaa. Näin oli erityisesti siksi, että hallitus oli kertonut sopimuksen tehneille kunta-alan liitoille valtionosuussumman suuruuden ja luvannut, että myöhemminkään ei lisää rahaa myönnetä.

Hoitajakiistan lupaus-teemassa hallitusta painostettiin siis julkisuudessa voimakkaasti vetoamalla moraaliin lupauten pitämisestä. Tehy käytti tietoisesti vaalien ja sopimuskierroksen läheisyyttä hyväkseen, ja oppositio otti hallituksen tukalasta tilanteesta kaiken irti. Media tarjosi Tehylle ja oppositiolle areenan hyökätä hallitusta vastaan moraalisin syytöksiin, ja Iltalehti osallistui hallituksen painostamiseen aloitteellisesti ja aktiivisesti kampanjajournalismin keinoin.

Lupaus-teemaa konkretisoitiin kiinnittämällä keskustelu 500 euron ja 150 miljoonan euron summiin. Näennäisestä konkreettisuudestaan huolimatta summat jäivät kuitenkin abstrakteiksi, koska keskustelun kuluessa ei useinkaan täsmennetty, mikä osuus summilla olisi palkkaratkaisun kokonaisuudessa ja minkä ajan kuluessa ne maksettaisiin.

Haastatteluissa kävi kiinnostavasti ilmi, että summien suuruudella ei välttämättä uskota olevan kovin suurta vaikutusta puolue- ja työmarkkinapoliittisiin asetelmiin. Hallitukselle oli tärkeää pitää kiinni sovitusta summasta, mutta summan tasolla ei ollut niin suurta merkitystä. Opposition puolestaan uskottiin moittivan hallituksen panostusta riittämättömäksi olipa summa mikä tahansa. Työntekijöiden edustajille

taas oli tärkeää, että järjestöt näyttävät menestyksekkäiltä jäsenistönsä silmissä. Totta kai tavoitteena oli myös hyvä sopimus, mutta tavoitteet haluttiin julkistaa vasta sitten, kun tiedettiin mihin realistisesti voidaan yltää.

Näyttäisikin siltä, että poliittisessa päätöksenteossa julkisuuskamppailut ja asioiden sisältöä koskevat kamppailut käydään eri välinein. Julkisuuskamppailuissa on kyse eri osapuolten roolia ja asemaa koskevista mielikuvista. Kamppailun keinona on asioiden nimeäminen ja määrittely kulloinkin hyödylliseltä vaikuttavalla tavalla. 150 miljoonaa euroa voi yhtä hyvin olla paljon tai vähän riippuen siitä, mikä kenellekin on tarkoituksenmukaista. Vakavasti otettavaan julkiseen keskusteluun esimerkiksi valtionosuuden suuruudesta ei haluta tuhlata ruutia, koska asetelmien uskotaan pysyvän joka tapauksessa samoina.

Kuntien palkkaratkaisun tueksi tarkoitetun valtionosuuden suuruus sovittiinkin pienessä puoluejohtajien piirissä ilman minkäänlaista julkista keskustelua. Taustalla tietysti oli koko edellisen vuoden jatkunut hoitajajärjestöjen lobbaus ja puolueiden vaalikampanjat, mutta ne loivat pohjaa lähinnä sille, että hoitajien palkoille on tehtävä *jotain*. Valtionosuuden *suuruuden* määrittelyyn julkinen keskustelu ei ennen päätöstä osallistunut.

5.7. Palkankorotusten jakaminen

Muiden järjestöjen kitkeryys Tehyä kohtaan tuotiin esiin myös julkisuudessa

Missä lupaus-teemassa vedottiin luotettavuuden ja rehellisyyden kaltaisiin moraalisiin perusteisiin, siinä palkankorotusten jakamista koskevan teeman moraalinen argumentti nojasi oikeudenmukaisuuteen. Pelkistetyimmillään kysymys kiteytyi siihen onko oikein, että Tehyn jäsenet saisivat korkeammat palkankorotukset kuin muut kuntien työntekijät.

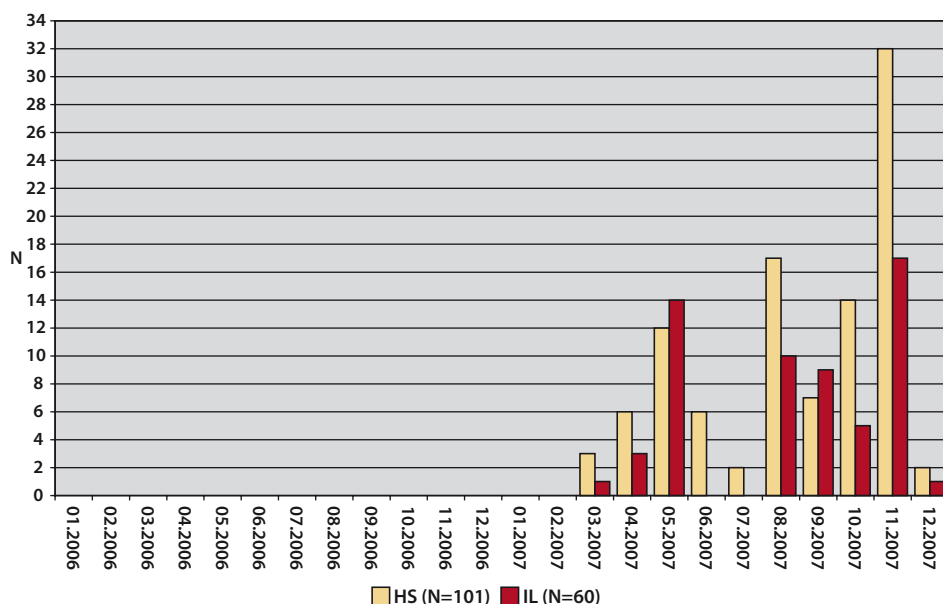
Palkankorotusten jakoa koskevassa teemassa tuli esiin, kuinka hoitajakiistassa jännitteet olivat olennaisesti myös työntekijäpuolen sisäisiä. Muiden liittojen oli mahdollon hyväksyä ajatusta, että tehyläisten asema kohenisi tällä sopimuskiirroksella enemmän kuin muiden. Tehyn puolestaan oli vaikea tyytyä hyviinkään korotuksiin, jos hoitajien suhteellinen palkka-asema muihin aloihin verrattuna ei kohenisi.

Vaikka työnantaja ja muut työntekijäjärjestöt olivat kriittisiä Tehyn tavoitteita kohtaan, Tehy sai myös runsaasti tukea. Lehdet julkaisivat mielipidetiedusteluja, joissa kansalaisten enemmistö katsoi hoitajien nyt ansaitsevan muita paremmat korotukset, ja erityisesti Iltalehti omissa mielipidekirjoituksissaan katsoi johdonmukaisesti, että tällä kertaa pitää korottaa nimenomaan hoitajien palkkoja, ja muiden vuoro tulee myöhemmin. Hoitajien tavoitteiden kritisoijia Iltalehti syytti kateudesta. Tulkinta oli yleinen myös Helsingin Sanomissa. Esimerkiksi toimittaja Unto Hämäläinen kirjoitti hoitajakiistan päättymisen jälkeen 24.11.07 artikkelissaan, että ”kateus ja ns. akkamaisuus ovat tunnetusti miehisiä piirteitä, mutta Tehyn sopimuksen jälkipelissä niitä näkyi myös ammattiyhdistysliikkeen naisjohtajissa”. Kateus-sanaa käytettiin

hoitajajuttuaineistossa kaikkiaan yhdeksässä Helsingin Sanomien ja kahdeksassa-toista Iltalehden jutussa.

Palkankorotusten jakamiseen viittaavia juttuja oli vain noin kymmenes koko aineistosta. Uutisjuttuja oli vähemmän kuin mielipidejuttuja, ja Iltalehdessä teemaan liittyvien uutisten määrä jäi neljääntoista. Teemaan viittaavia mielipidejuttuja Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä taas oli molemmissa vajaa viisikymmentä. Analyysissä teemaan kuuluviksi katsottiin jutut, joissa käsiteltiin sitä, miten ”ylimääräinen” tasa-arvokorotus pitäisi jakaa eri ammattiryhmien tai järjestöjen jäsenten kesken.

Kuvio 5.6. Palkankorotusten jakamiseen liittyvät jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 2006–2007.

Kun vielä vaalikeskustelun aikana kunta-alan palkkojen korottaminen oli julkisuudessa yhteinen tavoite, johon ei oikein kukaan uskaltanut sanoa poikkipuolista sanaa, alkoi vaalien jälkeen kuulua jo soraääniäkin. Ensimmäisinä kritiikkiä esittivät työmarkkinajärjestöjen johtajat Helsingin Sanomien uutisessa 23.3.07. Julkisten ja hyvinvointialojen liiton JHL:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori totesi, että ”puolueet saavat toki esittää myötätuntoa kenelle haluavat, mutta sama palkkaongelma on koko julkisella sektorilla”. Kunnallisen työmarkkinalaitoksen KT:n puheenjohtaja Markku Jalonen puolestaan totesi samassa jutussa, että ”korotusten rajaaminen tietyille ryhmille voi olla käytännössä vaikea toteuttaa” ja että ”jos liitoilta kysyy, jokainen työntekijäryhmä on koulutettu”.

Huhtikuun hallitusneuvotteluissa neuvottelijoihin kohdistuikin kahdenlaista julkista painetta. Yhtäältä nimenomaan hoitajien palkkojen korotustarpeesta oli syntynyt jonkinasteinen kansallinen yksituumaisuus, jota Iltalehti tuki Suuri lupaus

-kampanjallaan. Toisaalta kuntien muut ammattiryhmät olivat esittäneet näkemyksensä, etteivät ne katso hyvällä yhden ammattiryhmän erityiskohtelua.

Toukokuussa liittojen johtajat kävivät melko vilkastakin julkista keskustelua siitä, kenelle hallituksen lupaamat korotukset kohdistetaan. Näkyvimmin hoitajien erillisratkaisua vastustivat JHL:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori ja OAJ:n puheenjohtaja Erkki Kangasniemi. Yleisönosastossa yksityishenkilöt ja hoitajat kävivät keskustelua siitä, onko sairaanhoitajan työ vaativampaa kuin esimerkiksi opettajan työ tai hampurilaisravintolatyö. Useissa kommentteissa pahoiteltiin sitä, että keskinäinen eripura haittaa kuntien pienipalkkaisten naisten etujen puolustamista.

Keskustelu jatkui hieman vaimentuen kesäkuussa ja käynnistyi uudestaan elokuussa sopimusneuvottelujen yhteydessä. Erimielisyys rikkoi työntekijäpuolen rivejä, ja hoitajajärjestöjen, Tehyn ja Superin, yhteinen neuvottelujärjestö TNJ irrottautui järjestöjen yhteisistä tavoitteista. Kiistaa oli myös siitä, voivatko Superin ja Tehyn puheenjohtajat osallistua neuvottelupäälliköidensä ohella pääneuvotteluryhmän kokouksiin. Näiden tapahtumien yhteydessä toisteltiin jo tutuksi tulleita argumentteja. Yhtäältä muistutettiin, että vaaleissa korotuksia luvattiin nimenomaan hoitajille ja toisaalta todettiin, että palkkakuopat kunnissa vain syvenevät, jos tasa-arvotupo kohdistetaan pelkästään hoitajille.

Hoitajia lukuun ottamatta muut järjestöt tekivät sopimuksen 19. syyskuuta, ja perushoitajien Super hyväksyi sopimuksen noin viikkoa myöhemmin. Tehy julkisti tavoitteensa 9. lokakuuta ja ilmoitti samalla, että järjestö käyttää mahdollisena työtaistelukeinonaan joukkoihtisanoutumisia. Tehyn tavoitteiden julkistamisen jälkeen keskusteltiin muun muassa siitä, voiko työpaikoilla maksaa samasta työstä erisuuruista palkkaa sen mukaan kuuluuko työntekijä Tehyyn vai johonkin muuhun liittoon.

Kun Tehyn sopimus lopulta syntyi, esitettiin vielä eriäviä näkemyksiä siitä, kuinka paljon Tehyn saamat korotukset lopulta erosivat muiden liittojen neuvottelemasta sopimuksesta. Tehy arvioi korotusten suuruudeksi nelivuotisen sopimuskauden aikana 22–28 prosenttia, kun kuntatyönantaja arvioi korotuksiksi 16–18 prosenttia. Ero selittyy lähinnä sillä, että työnantajan arviossa ei ollut mukana kahdelle viimeiselle vuodelle myöhemmin sovittavia yleiskorotuksia.

Ensimmäisten kahden vuoden ajan Tehyn sopimus on kuitenkin niin lähellä muiden sopimuksia, että muut liitot eivät katsoneet tarpeelliseksi vaatia tasa-arvolain tai yhdenvertaisuuslain perusteella Tehyn neuvottelemia korotuksia myös omille jäsenilleen. Julkinen keskustelu korotusten oikeudenmukaisesta jaosta hiipui sopimuksen syntymisen jälkeen nopeasti todennäköisesti juuri siksi, että Tehy saattoi katsoa saavuttaneensa tavoitteensa – joskin vasta neljän vuoden kuluttua, ja muut järjestöt saattoivat todeta, että heidän sopimustensa keston ajan tulokset noudattavat samaa linjaa, joten pelättyä epäoikeudenmukaisuuden ongelmaa ei lopulta syntynyt.

Työmarkkinoiden lainalaisuudet koetaan julkisuuden painetta merkittävämmiksi

Hoitajajärjestöjen edustajien mielestä hallituksen rohkeus loppui kesken, koska se ei kirjannut hallitusohjelmaan, että ylimääräiset korotukset suunnattaisiin nimenomaan hoitohenkilöstölle. Tulkinnan mukaan juuri muotoilun yleisyys johti järjestöjen väliseen kiistelyyn. Molempien hoitajajärjestöjen edustajat moittivat hallitusta nimenomaan rohkeuden puutteesta. Erityisesti Tehylle oli tärkeää myös irrottautua kunta-alan yhteisestä sopimusrakenteesta ja saada neuvoteltua ehdot, jotka koskevat vain sen omia jäseniä. Tämän tavoitteen taustalla nähtiin myös vuoden 1995 hoitajalakon kokemukset. Hoitajajärjestön edustaja kiistää, että julkisuudessa käyty keskustelu korotusten oikeudenmukaisesta jaosta eri järjestöjen kesken olisi mitenkään vaikuttanut tehtyihin linjauksiin.

K: Ett se julkisuus ei sitten vaikuttanu siinä?

V: Ei. (...) Meille oli kaikkeist tärkeint täss kohtaa tää, että me tehdään jäsenistöön nähden uskottavaa edunvalvontaa. Ett vaikka meiät sitt taas kerran ahneiks ja kamaliks leimattiinki, niin me oltiin sitä mieltä, ett nää on tehyläiset, jotka ovat lähteneet tähän ja heille tehdään ratkasu. (ammattiyhdistysliike)

Toisissa liitoissa Tehyn irtiottoa ei hyväksytty. Kuten kokenut työmarkkinajohtaja haastattelussa totesi: ”Ykskään puheenjohtaja ei voi mennä sanomaan omille jäsenilleen suoraan naamasta naamaan tai lehden kautta tai minkään muun kautta, että annetaan nyt noille muille enemmän korotuksia, että eihän me tarvita, eihän. Se on entinen puheenjohtaja.” Julkisuudessa Tehyn tavoitteita kritisoivat äänekkäimmin JHL:n ja OAJ:n puheenjohtajat, kun taas keskusjärjestöissä pidettiin matalampaa profiilia. SAK:ssa oltiin kuitenkin jäsenjärjestö JHL:n kanssa samaa mieltä, etteivät Tehyn korotukset saisi olla suurempia kuin muidenkaan. STTK puolestaan linjasi, että liittokierroksella liitot määrittelevät omat tavoitteensa ja voivat siten tehdä erisuuruisia sopimuksia. Hallituspuolueen edustaja kuvaili keskusjärjestöjen toimintaa seuraavasti:

Ja STTK oli valtavan vaikeassa tilanteessa niin kun keskusjärjestönä, että heillä oli sekä superilaiset, jotka oli tyytyneet ratkasuun ja tehyläiset, jotka lähti työtaistelun tielle. Ja ymmärrän kyllä, ett jollain Mäenpäällä oli tosi vaikeat paikat. No, sieltähän nyt Leila Kostainen tais olla siinä sovittelulautakunnassakin, että heilläkin sitten siellä taustalla oli ihan rakentava panos varmasti. Mutta että joku SAK:n hiljaisuus huusi taivaisiin saakka, jos mä saan tälläst ilmaisua käyttä, että se oli oikein silmiinpistävää. (politiikka/hallitus)

Kaikkiaan asetelma järjestöjen kesken oli kuitenkin sellainen, että niin hallitus, kuntatyönantaja kuin pääosa ammattijärjestöistäkin katsoivat, että käytännössä Tehyn kanssa ei voida tehdä olennaisesti erilaista sopimusta kuin minkä suurin osa kunta-

alasta on jo hyväksynyt. Julkisuudessa oikeudenmukaisuuskeskustelua käytiin, mutta erityisesti hallituksen ja työnantajan edustajien haastatteluista jäi vaikutelma, että heidän linjaansa sitoivat työmarkkinoiden pelisäännöt, eikä julkisuudella ollut siihen vaikutusta.

Tehyn ongelmaks muodostu silt se, että ku niill ei oo vaan niitä sairaanhoitajia ja osastonhoitaja, ylihoitajia, vaan niill on (...) lastenhoitajia ja perushoitajia ja tavallaan niin ku sitä porukkaa, joka ei, koska niitten ryhmien edustavuus on muissa liitoissa suurempi, niin ei mitenkään voi toteuttaa. (politiikka/hallitus)

Mutt se ei kyllä, ei se julkisuudesta johtunu kyllä oikeestaan ollenkaan, ett se oli ihan ... Me oltiin tehty sopimus (...) kaikkien muitten paitsi Tehy ja Superi tuli mukaan, niin eihän, se ois meillekin itsemurha niin kun sanoa, ett viikon päästä hokkus pokkus, että nyt neuvotellaanki uuden porukan kanssa uudestaan. Se ei niin kun se työmarkkinalogiikka toimi vaan sillä tavalla, että ei se vaan toimi näin. (työnantaja)

Kysymys palkankorotusten oikeudenmukaisesta jaosta muistuttaa yllä jo käsiteltyä tasa-arvotupo-teemaa siinä, että molemmissa on kyse totuttujen pelisääntöjen ja niihin liittyvien valtarakenteiden haastamisesta. Siinä missä tasa-arvotupossa politiikka haastoi työmarkkinajärjestelmän, siinä palkankorotusten jakamista koskevassa teemassa hoitajajärjestöt haastoivat pelisäännöt vaatimalla yleistä linjaa korkeampia palkankorotuksia. Muut ammattijärjestöt reagoivat tähän esittämällä aktiivisesti julkisuudessa kantansa, että korotukset on maksettava tasapuolisesti kaikille. Iltalehti puolusti Tehyä ja syytti kritisoi-jia kateudesta.

Palkankorotusten jakoteemasta voi erottaa kaksi vaihetta, joissa julkisella keskustelulla olisi voinut olla vaikutusta tehtyihin ratkaisuihin. Ensiksikin hallitusohjelmaa kirjoitettaessa vastakkain olivat mielipidetiedusteluissa todettu ja Iltalehden kampanjan tukema paine korjata nimenomaan hoitajien palkkoja sekä muiden kuin hoitajajärjestöjen ja työmarkkinaperinteen paine noudattaa samaa yleislinjaa kaikkiin kunta-alan sopimuksiin. Tässä työmarkkinaperinteet ja -rakenteet pitivät pintansa hoitajien ja Iltalehden haastetta vastaan: hoitajia ei nimetty erikseen hallitusohjelmassa. Toinen ratkaiseva vaihe olivat tietysti kuntatyönantajan ja Tehyn väliset sopimusneuvottelut. Syntyneeseen lopputulokseen julkinen paine ei juuri vaikuttanut, koska työnantajan puolelta ainoa mahdollisuus oli tehdä sopimus niin, että se noudattaa kutakuinkin samaa linjaa kuin muiden liittojen kanssa tehdyt sopimukset.

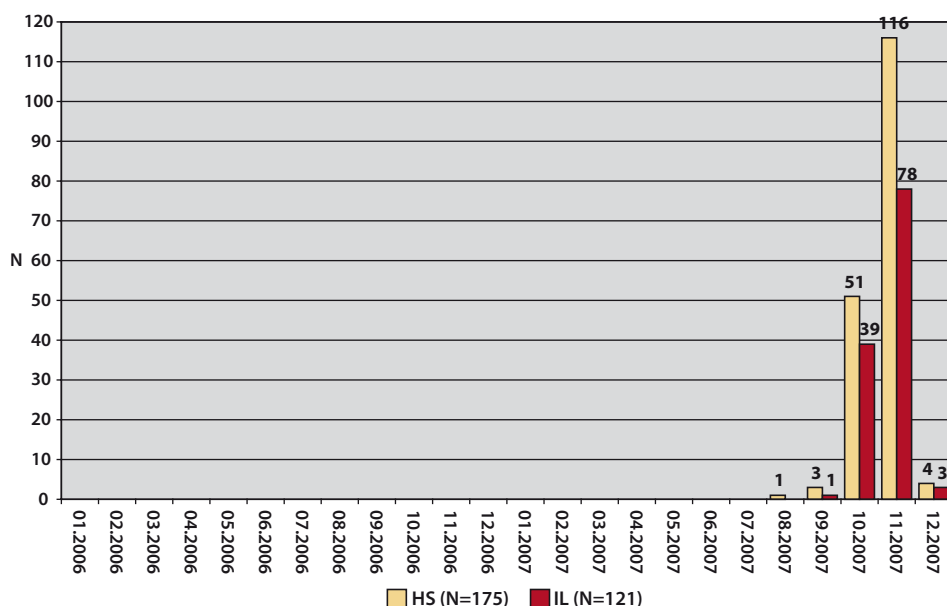
5.8. Potilasturvallisuus työtaistelun aikana ja hallituksen esittämä potilasturvalaki

Potilasturvallisuuden näkökulma nosti julkisuudessa tunteet pintaan

Potilasturvallisuuteen työtaistelussa liittyvä keskustelu ajoittui loka-marraskuulle 2007 eli viimeisille viikoille ennen kuin Tehyn uhkaamat irtisanoutumiset olisivat astuneet voimaan. Irtisanoutumisuhka leimasi tuolloin koko suomalaista yhteiskunnallista ilmapiiiriä, ja sanavaihto oli kiivasta hallituksen, opposition, työnantajan ja Tehyn kesken. Kysymys oli potilaiden turvallisuuden ja sairaanhoitajien työtaistelu-oikeuden lisäksi myös arvostuksen, ylimielisyyden, solidaarisuuden ja epäsolidaarisuuden kokemuksista sekä näihin liittyvistä tunteista. Tunteet korostuivat erityisesti siinä vaiheessa, kun hallituksen valmisteleva potilasturvalaki tuli julkisuuteen. Irtisanoutuneita hoitajia olisi lain nojalla voitu velvoittaa turvaamaan potilaiden hengen ja terveyden kannalta välttämätön hoito.

Teemaan kuuluviksi on analyysissä merkitty jutut, joissa viitataan tavalla tai toisella potilasturvalakiin eli pakkolakiin tai joissa muuten viitataan potilasturvallisuuteen hoitoalan työtaistelussa. Yleisemmin potilasturvallisuuteen liittyviä juttuja ei ole laskettu mukaan.

Kuvio 5.7. Potilasturvallisuuteen työtaistelussa liittyvät jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 2006–2007.

Julkisessa keskustelussa tuli jälleen vahvasti esiin tulkinta, että kyse on hallituksen ja Tehyn välisestä kiistasta. Hallituksen katsottiin voivan ratkaista ongelman joko myöntämällä Tehyn vaatimuksiin tarvittavat rahat tai sitten pakottamalla hoitajat

töihin lain nojalla. Esillä oli voimakkaasti näkemys, että lisärahan myöntämällä hallitus olisi kantanut vastuunsa ja antanut hoitajille heille kuuluvan arvon. Vastaavasti pakkolain säätäminen tulkittiin monissa puheenvuoroissa hoitajia nöyryyttäväksi ja ylimieliseksi voimankäytöksi. Hoitajien lisäksi tällaisia puheenvuoroja esittivät runsaasti myös oppositiopuolueiden edustajat. Oppositio vaati hallitukselta lisärahaa jo lokakuun alussa esittämässään välikysymyksessä, vaikka tuolloin Tehy ei vielä ollut julkistanut työtaistelukeinoaan eikä palkkatavoitteitaan.

Julkisesta paineesta huolimatta hallitus piti kiinni linjastaan, että se ei neuvottele Tehyn kanssa rahasummista. Tässä olivat taustalla hallitusta sitovat lupaukset muille järjestöille ja pelko ennakkotapauksesta, joka tulevillakin neuvottelukierroksilla tekisi hallituksesta neuvotteluosapuolen.

Kun Iltalehti tivasi hallituksen vastuuta mahdollisista kuolemantapauksista työtaistelun aikana, niin Kataisen vastaus oli: ”Tänäkin päivänä kuolee ihmisiä.”

Rahaa kiistan ratkaisemiseksi ei luvattu. Katainen korosti, että työmarkkinaosapuolten toivomus on, ettei kolmas osapuoli – valtio – tule päämääröimään neuvotteluja.

- Jos nyt menisimme väliin, se loisi uutta käytäntöä ja olisi vaarallinen tilanne.

Hän vetosi myös siihen, että ensi vuoden budjetti on jo lyöty lukkoon. (IL 17.10.07)

Hallituksen tilanne oli tukala, mitä osoittaa sekin, miten Jyrki Katainen yllä lainatussa sitaattissa varomattomasti yrittää suhteellistaa potilasturvallisuudelle koituvaa uhkaa. Juttu yhteydessä viittaus potilaskuolemiin osana sairaalan arkea saa Kataisen vaikuttamaan ihmishengistä piittaamattomalta. Vähemmän tukalassa tilanteessa tällaiselle puolusteluyritykselle ei olisi ollut tarvetta. Potilaiden turvallisuuteen kohdistuva uhka loi painetta myös Tehyä kohtaan. Kommentit olivat kuitenkin enemmän toteavia ja maalailevia kuin suoraan syyttäviä.

Tehy löysi työtaisteluaseen, joka on vielä kovempi kuin lakko. Joukkoirtisanoutumisella vältetään suojelutyövelvoite: Ei tarvitse tehdä suojelutyötä, kun ei ole työpaikkaa.

Historiallinen vastaisku sille historialliselle tasa-arvoerälle, josta hallitus on ylpeä.

(...)

Tehyläiset ottavat irtisanoutuessaan myös henkilökohtaisen riskin, mutta nyt on niin hurmoshenki hoitajilla päällä, että sekään ei näytä haittaavan. (HS 10.10.07, toimittajan kommenttijuttu)

Verkkokeskusteluissa esitettiin hoitajia kohtaan kovasanaisempiakin kommentteja. Helsingin Sanomat siteerasi politiikan toimituksen Sylikoira-blogin yhteyteen lähetettyjä viestejä myös paperilehdessä.

”Kun kyseessä on hoitoala, ei ilmeisesti ole eettisesti oikein taistella näin kovin keinoin omien etujensa puolesta. Hoitajista tehdään pahimmillaan ahneita ja moraalittomia petoja, jotka eivät välitä ihmishengestä ptkääkään.” HELLIN

”Tehyn toimintaan, sehän lähentelee terrorismia, koska nykyisen yhteiskunnan pelisäännöt ja yksilön turvallisuus halutaan tietoisesti vaarantaa.” RISTO ILMOLA (HS 18.10.07)

Lehdissä julkaistiin myös runsaasti juttuja, joissa sosiaali- ja terveysministeriö sekä sairaaloiden johto, työntekijät ja potilaat kommentoivat uhkaavia irtisanoutumisia ja kertoivat miten niihin valmistaudutaan. Jutuista syntyi vaikutelma, että irtisanoutumisten toteutuessa tilanne olisi vakava.

Ministeriö: Hoitajien irtisanoutumiset saattavat johtaa kuolemiin

ANNA-RIITTA SIPPOLA

Tehyläisten joukkoirtisanoutumiset saattavat johtaa ihmishenkien menetyksiin tai vammautumisiin, sosiaali- ja terveysministeriö toteaa.

Ministeriö on tehnyt johtopäätöksensä lääninhallitusten sairaanhoitopiireiltä saamien selvitysten pohjalta. Ministeriön mukaan tilanne on huolestuttava.

Sairaanhoitopiirien mukaan vakavia sairauksia saattaa jäädä hoitamatta, diagnoosi ja hoito saattavat viivästyä ja hoitovirheitä voi tulla.

Ministeriön mukaan kiireellisen hoidon saanti supistuu tai vaarantuu merkittävästi, jos joukkoirtisanoutumiset toteutuvat. (HS 25.10.07)

Iltalehti julkaisi paljon ihmisläheisiä juttuja, joissa tyypillisesti omaiset olivat huolissaan sairaan sukulaisensa kohtalosta. Iltalehdessä myös ennustettiin, että irtisanoutumisten takia ”ihmisiä voi kuolla jo muutamassa tunnissa” (IL 5.11.07). Moraalinen syytös kohdistettiin kuitenkin usein poliitikkoihin.

Äitinsä tilanteesta murtunut Annika Lindfors pelkää toden teolla mahdollisia hoitajien irtisanoutumisia. Häneltä ei heru myötätuntoa päättäjille, jotka eivät ole valmiita korottamaan sairaanhoitajien palkkoja.

- Onko oikein, että ne henkilöt, jotka hoitajien irtisanoutumisista kärsivät, ovat niitä ihmisiä, jotka eivät voi vaikuttaa asioihin? Poliitikot pitäisi pistää vastuuseen lupauksistaan, ei kansalaisia! (IL 5.11.07)

Irtisanomisten aiheuttaman uhkan suuruutta ei lehdissä juuri kyseenalaistettu. Pikemminkin tuntui, että niin viestimet kuin osapuoletkin mieluummin korostivat uhkan dramaattisuutta. Yksi harvoja poikkeuksia oli Jyrki Kataisen yllä siteerattu kommentti kuolemien jokapäiväisyydestä. Toinen tällainen kommentti julkaistiin Iltalehden uutisessa sopimuksen syntymisen jälkeen.

– Hoitajia puuttuu välillä vuoroista normaalistikin, eikä se tunnu ketään puhuttavan. Ihmisiä soitetaan vapaapäivinä töihin, ja ellei kukaan tule, töitä tehdään vajaalla väellä, Harilainen toteaa.

Harilaisen mukaan tilanne ei ainakaan hänen työpaikallaan Lastenkllinikalla vaikuttanut niin uhkaavalta kuin julkisuudessa annettiin ymmärtää.

– Meillä oli kahdessa leikkaussalissa täysi päivystysvalmius, ja lisäksi pyydettiin kymmeneltä hoitajalta allekirjoitus, että he tulevat tarvittaessa töihin. Jos olisi tullut jotain Myyrmannin kaltaista, muutkin olisivat varmasti menneet, Harilainen uskoo. (IL 22.11.07)

Kunnallinen työmarkkinalaitos pyysi 23.10.07 lähettämässään kirjeessä, että valtioneuvosto ryhtyisi toimiin, jotta työtaistelutoimien ja irtisanomisten ulkopuolelle voitaisiin jättää kiireelliset ja potilaiden hengissä pysymisen kannalta tärkeät hoidot eli käytännössä aloittaisi tähän tarvittavan lain valmistelun. Helsingin Sanomien uutisessa 25.10.07 todettiin, että sosiaali- ja terveysministeriöllä ei ole tällaista lakia suunnitteilla. Paria viikkoa myöhemmin tieto lain valmistelusta kuitenkin vuoti Helsingin Sanomille, ja se julkaisi asiasta uutisen tiistaina 6.11.07. Hallitus olisi joka tapauksessa julkistanut lakihankkeen muutaman päivän kuluessa, sillä se oli tarkoitus antaa eduskunnalle vielä saman viikon aikana. Jutuissa spekulointiin sillä, kuinka kansalaisten tuki Tehylle kenties romahtaisi, jos irtisanoutumisten takia ihmisiä kuolisi sairaaloissa. Tuki ei kuitenkaan osoittanut hiipumisen merkkejä vielä marraskuun alkupuolella. Yleisradion tekemässä kyselyssä 60 prosenttia suomalaisista hyväksyi Tehyn työtaistelutoimet, ja niitä vastaan oli vain 25 prosenttia (HS 11.11.07).

Ilmoittaessaan eduskunnalle hallituksen potilasturvalaista pääministeri Matti Vanhanen asetti vastakkain järjestäytymisvapauden ja oikeuden elämään ja esitti, että hyväksymällä potilasturvalain eduskunta päättäisi asettaa potilaiden ihmisarvon ja hengen muiden arvojen edelle. Lain hyväksymiselle oli ratkaisevaa, että perustuslakivaliokunta katsoi sen olevan mahdollista normaalissa sääätämisyjärjestyksessä. Perustuslain sääätämisyjärjestystä vaati valiokunnassa ainoastaan Vasemmistoliiton edustaja. Helsingin Sanomat tulkitsikin pääkirjoituksessaan, että ”näin Sdp voi vapaasti tehlata hallituksen esityksen ja äänestää lakia vastaan joutumatta ottamaan vastuuta siitä, että kaiken varalta tarvittava laki pysähtyisi sen vastarintaan” (HS 14.11.07). Edellisen päivän pääkirjoituksessaan lehti itse oli jo epäsuorasti asettanut potilasturvalain kannalle:

Nyt tie on auki sille, että eduskunta saa lakkorajat vedettyä. Koska oikeus elämään on turvattava, eduskunnalle ei oikeastaan muuta vaihtoehtoa jätettykään. (HS 13.11.07)

Iltalehti oli pääkirjoituksessaan toisaalta-toisaalta -linjalla:

Hallituksen kannalta lakiin turvautuminen on ymmärrettävä toimenpide, koska pidetään varmana, että irtisanoutumisen alkaessa menetetään heti ihmishenkiä. Silloin haetaan vastuunkantajaa.

Monet seikat puhuvat toisaalta tällaista pakkolakia vastaan. Sillä rajoitetaan kansalaisvapauksia. Jokaisella sairaanhoitajalla on tietenkin oikeus irtisanoutua työpaikastaan. Koska julkilausuttuna tarkoituksena on painostaa tällä tavalla työnantajaa palkankorotuksiin eikä lopullisesti irtisanoutua, asian moraalinen puoli ei ole täysin ongelmaton asia. (IL 9.11.07)

Eduskunta hyväksyi potilasturvalain 16. marraskuuta äänin 113–68. Hallituspuolueiden edustajat äänestivät lain puolesta ja oppositiopuolueiden edustajat sitä vastaan. Poissa oli 18 edustajaa.

Tehyn sopimuksen synnyttä eri osapuolten kommentit olivat lähinnä helpotuksia. Poikkeuksen teki kuitenkin Matti Vanhasen niin sanottu munuaiskivipuhe, jossa hän syytti kovin sanoin sekä Tehyä että oppositiota:

”Se [oppositio] hyväksyi avoimesti aselman, että sairaanhoitajat uhkaavat irtisanoutumisillaan ihmisten terveyttä ja henkeä ja valtion pitää ratkaista kiista rahalla. Opposition edustajat korostivat vielä kantaansa äänestämällä potilasturvallisuuslakia vastaan.” (HS 22.11.07)

Eduskunnassa vasemmisto-oppositio puolestaan syytti Vanhasta lainsäädännöllä uhkailusta ja yhteiskunnallisen vastakkainasettelun tahallisesta kärjistämisestä (HS 23.11.07). Helsingin Sanomat sen sijaan kiitteli pääkirjoituksessaan Vanhasta siitä, että hän viimeinkin ”otti politiikan ohjekset itselleen” (HS 22.11.07). Iltalehdessäkin toimittaja Tuomas Keskinen kehui hallitusta:

Vanhasen hallitus saattoi sättijänsä häpeään. Sen linja piti ja se sai aikaan poikkeuslain, mikä oli osoitus siitä, että mikään porukka ei millään uhalla pane valtiovaltaa polvilleen. Hallitus piti kaikessa sanansa. (IL 22.11.07)

Tehyn sopimuksen synnyttä hoitajakiistaa koskeva kirjoittelu hiipui nopeasti, ja jonkinlainen yleinen helpotuksen tunne oli aistittavissa. Potilasturvalakia ei tarvinnut panna täytäntöön, mutta erityisesti työnantajapuolen pitkään havittelema periaatekeskustelu työtaistelujen pelisäännöistä liikahti ehkä hiukan. Vanhanen ehdotti tällaista keskustelua ”munuaiskivipuheessaan”, ja SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen asettui muutamaa päivää myöhemmin samalle kannalle – toki vastustaen tiukasti työtaistelu-oikeuteen puuttumista lainsäädännöllä.

Ihalainen ehdotti, että palkansaajajärjestöt päivittävät yhteiset työtaisteluohjeet, mukaan lukien suojelutyö.

”Tällainen menettely veisi pohjaa siltä, että työnantajapuoli saisi poliitikoilta tukea toiveelleen määritellä suojelutyön tai – mikä vielä pahempi – työtaisteluoikeuden uusia rajoja lakiteitse.” (HS 24.11.07)

Hallitus valmisti potilasturvallisuuden julkisuudelta suojautuen ja siihen varautuen

Työmarkkinajärjestöjen piirissä osattiin jo keväällä 2007 odottaa, että hoitajajärjestöt käyttävät syksyllä kovia työtaistelukeinoja, jos tavoitteisiin ei muuten päästä. Myös valtion johtoa varoitettiin tilanteen vakavuudesta. Taustalla olivat vuosien 1983 ja 1995 hoitajalakkojen kokemukset siitä, että lakon aikana suojelutyön tekijöitä olisi ollut jopa enemmän kuin normaalisti loma-aikoina. Tehy kuitenkin vältti perustelemasta työtaistelukeinon valintaa sillä, että näin vältetään suojelutyövelvoite. Sen sijaan se korosti, että kyse on jäsenten vapaaehtoisesta toimenpiteestä, eikä liitto voi vaikuttaa siihen, mistä yksiköistä ihmisiä irtisanoutuu. Suojelutyön sopimisesta Tehy kieltäytyi päättäväisesti. Se vetosi siihen, että valittu työtaistelutoimenpide on laillinen, ja vastuu potilasturvallisuudesta kuuluu työnantajalle ja viime kädessä valtiolle.

Hallituspuolueiden edustajat kuvailivat Tehyn strategiaa kitkerästi:

He heittäyty vastuusta, että (...) tiiliskivi kaasupolkimen päälle kohti jyrkännettä ja itse takapenkille katsomaan, mitä tapahtuu, ett kyllä joku varmaan sen menee siirtämään sieltä pois. Että pistetään niin kova uhkaus, ett pakko on jonkun jollain tavalla toimia. (politiikka/hallitus)

...mutt siis ihan tämmönen klassinen ”rahat tai henki” -asetelma luotiin, joka oli uusi asetelma meikäläisessä työmarkkinahistoriassa ja lopulta sitten pakotti hallituksen ottamaan haasteen vastaan, ett säädettiin tämä erityislaki, jolla ois heidät suojelutyöhön velvotettu. (politiikka/hallitus)

Julkisuudessa irtisanoutumisten mahdollisia seurauksia kuvattiin dramaattisinkin sanakääntein, mutta hoitajia tai Tehyä ei juuri suoraan syytetty ahneudesta tai piittämättömyydestä. Tavallisimmin tilanne nähtiin Tehyn ja hallituksen välisenä kiistanä, jossa panokset toki ovat kovia, mutta vastaantuloa odotetaan molemmilta. Yhtäältä siis korostettiin tilanteen uhkaavuutta, mutta toisaalta jollain tapaa hyväksyttiin, että peli on nyt kovaa ja uhrejakin voi tulla. Tämä herätti joissakin haastateluissa kummastusta.

Mutta monta viikkoahan mediassa ikään kuin sai vallita se tilanne, että mukamas ihmisten annettais kuolla. Mä oon paljon toimittajien kanssa keskustellut siitä, niin tota ei siihen oo uskaltanut kukaan osapuoli ikään kuin puuttua, että onhan se ollut vähän sellainen niin kuin hurmostila tuolla. Että kaikki osapuolet on ollut vähän niin kun ihmeissään, että mitä sieltä voi olla tulossa kaiken kaikkeaan. (ammattiyhdistysliike)

Irtisanomisuuhkauksen aikana toistui hieman sama asetelma kuin eduskuntavaalien alla. Hoitajia ei uskallettu kritisoida, koska esimerkiksi työtaistelukeinon arvostelu olisi helposti tulkittu kielteiseksi asenteeksi ylipäättään hoitajien tavoitteita kohtaan. Irtisanoutumisuhan alla tunnelma oli vielä paljon latautuneempi kuin vaalikamp-pailun aikana.

Asetelmassa voi nähdä konfliktien eskaloitumiseen tyypillisesti liittyviä piirteitä. Rationaalien keskustelun sijaan julkisuutta alkaa hallita osapuoli-identiteettejä vahvistava performanssi, jossa keskeisiksi tulevat solidaarisuuden ilmaukset ja toisen osapuolen demonisointi. Tällaisessa ilmapiirissä rationaalien julkiseen keskusteluun osallistumisen riskit kasvavat, koska puheenvuorot tulkitaan helposti joko solidaarisuuden tai vihamielisyyden osoituksiksi.

Työntekijäpuoli käytti tilannetta tietoisesti hyväkseen voimistaakseen hoitajakentän taistelutahtoa ja luodakseen painetta hallitusta kohtaan. Vastakkainasettelua nostatettiin erityisesti potilasturvallain tultua julkisuuteen.

No, kyllähän meki nostatettiin sitä aika paljon sitä. Tai siis nostatettiin nimenomaan sillä tavalla, ett tuntuu uskomattomalta, että ihmisill ei oo oikeus irtisanoutua työstään, ett jos ei oo tyytyväinen siihen työhönsä, niin ei voi edes irtisanoutuu. Ett se on niin ku joku tämmönen kastin merkki sun otsassas, kun oot kerran valmistunu sairaanhoitajaks, niin siit et irti pääse vaikk tekisit mitä. Ett totta kai me arvosteltiin sitä just tältä kantilta. Kyll me ite sitä keskusteluun, mutt sitte toisell kädell todellaki sanottiin, ett totta kai lakia noudatetaan. Ja se lähti myös sitt meiän jäsenistöstä, ett meiän jäsenistö koki sen niin kovana loukkauksena, ett ollaan valmiit lainsäädäntöön, mutt ei oo valmiit maksamaan kunnollist palkkaa. (ammattiyhdistysliike)

Tehyn strategia oli siis yhtäältä nostattaa oman kenttensä päättäväisyyttä ja korostaa, että vastuu on hallituksella, joka voisi ratkaista kriisin myöntämällä lisää rahaa. Toisaalta Tehy korosti, että jos pakkolaki säädetään, sitä myös noudatetaan. Näin pyrittiin korostamaan, että Tehy kuitenkin toimii vastuullisesti.

Poliittinen oppositio omaksui Tehyn kanssa kutakuinkin saman linjan. Pakkolakia pidettiin liian järeänä ja ihmisten perusoikeuksiin kajoavana keinona, kun asia olisi voitu hoitaa rahallakin. Haastatteluissa esitettiin kuitenkin usein arveluja, että jos sosiaalidemokraatit olisivat olleet hallituksessa, hekin olisivat esittäneet potilasturvallain säätämistä, ja nyt nähty kritiikki oli lähinnä yritys painostaa hallitusta ja kerätä itselle poliittisia pisteitä. Tulokunnan perusteeksi esitettiin erityisesti se, että sosiaalidemokraatit myöntivät perustuslakivaliokunnassa potilasturvallain säätämiseen yksinkertaisella enemmistöllä. Näin sosiaalidemokraatit saattoivat äänestää lakia vastaan luottaen siihen, että se tulee kuitenkin hallituspuolueiden äänin hyväksytyksi. Sosiaalidemokraattien edustaja katsoi tutkimushaastattelussa puolueen linjan kuitenkin perustuneen ennen muuta puolueen aiempiin ratkaisuihin vastaavissa kysymyksissä.

Eli tavallaan sen politiikan täytyy olla kestävää tosi pitkällä jänteellä, noin niinku sadan vuoden jänteellä. Niin mun mielest se enemmän, eniten vaikutti, ei se harkinta, mitä tehtiin median kannalta tai hallitus-oppositioasetelmasta tai jostain muusta tän tyyppisestä. Niin se vaikutti ehkä eniten siinä kyseises pakkolakiasissa, et mikä on tää puolueen historia. Ne päätökset, mitä me oltiin aikasemmin tehty. Et se tietyl tavalla tuli annettuna, aika pitkälle meille se päätös, et siin ei ollu tavallaan hirveesti harkintaa ja riippumatta siitä, mitä media ois sanonu tai oltiinks me hallituksessa vai oppositiossa. (politiikka/oppositio)

Aiemmin tehdyistä linjauksista huolimatta suhtautuminen potilasturvalakiin oli sosiaalidemokraateille vaikea kysymys, ja saman haastateltavan seuraavasta sitaatista käy ilmi, ettei ratkaisu lopulta tullut aivan niin annettuna kuin hän yllä antoi ymmärtää. Itse asiassa ennen kannan muotoilua puolueessa mietittiin tarkkaan, millaisia seurauksia eri vaihtoehtoilla olisi, ja ratkaisu tehtiin paljolti tähän pohdintaan nojaten.

Koska siis se keskustelu, se oli meille hirveen vaikee. (...) Ja se yleinen mielipide oli hyvin jakautunu, ja me tajuttiin myös se, tehtiin tavallaan sellanen niinku arvio paljon ennen mediaa (...) et miten nää kriisit jatkuu. Mitä tapahtuu seuraavaks, millon ihmisii alkaa kuoleen? Me kuultiin aika paljon asiantuntijoita, ja sit pohdittiin sitä ihmisten mielialailmaston kehittymistä. Niin tavallaan se, että media oli vielä yhes keskustelussa ja sit (...) se meidän päätösprosessi tosi pitkälle jouduttiin tekeen viikon päähän, ja sit se koko viikonloppu tehtiin sitä duunii (...) Et se linja piti tavallaan sokkona valita. Et siihen mä arvioisin, et se vaikutti tosi vähän, et sit tavallaan media tuli perässä. (politiikka/oppositio)

Haastateltavan puheesta käy ilmi, kuinka poliittisia päätöksiä tehtäessä ennakoidaan tapahtumien ja erityisesti ”mielialailmaston” kehittymistä. Vaikka potilasturvalaista päätettäessä vallitseva mielipide ehkä oli vielä hoitajien puolella ja hallitusta vastaan, tilanne saattaisi irtisanoutumisten toteuduttua muuttua toiseksi. Millaista silloin olisi olla puolue, joka esti potilasturvalain säätämisen?

Kun haastateltava sanoo, että media vaikutti sosiaalidemokraattien ratkaisuun vain vähän, hän todennäköisesti tarkoittaa, että päätöksentekohetkellä vallinnut mielialailmasto ei juuri vaikuttanut puoleen linjaukseen. Sen sijaan ratkaisussa olisi hänen mukaansa otettu huomioon muutaman viikon päästä mahdollisesti vallitseva mielialailmasto. Näin sosiaalidemokraatit olisivat itse asiassa ennakoineet myös median tulevia reaktioita ja ottaneet ne linjauksissaan huomioon. Sosiaalidemokraatit olisivat haastatellun kuvaamalla tavalla siis olleet päätöksessään median edellä mutta samalla kuitenkin seuranneet ennakoimaansa mediajulkisuutta – ja tulleet siten sen jäljessä.

Tehylle esitys potilasturvalaista tuli enemmän tai vähemmän aavisteltuna yllätyksenä, mutta hallitus oli valmistellut lakia jo useita viikkoja. Valmistelutyötä ei kuitenkaan kerrottu julkisuuteen, koska sen pelättiin vaikeuttavan sopimusneuvotteluja. Potilasturvalain esittelyn dramaturgia oli suunniteltu tarkkaan etukäteen.

V: Mutta että jotenki sen neuvottelutien varjelemisen logiikka vei siihen, että mahdollisimman myöhässä vaiheessa vasta tämä pakkolaki haluttiin ottaa agendalle. Ja se meni juuri siinä aikataulussa, että laskettiin, että tossa kohtaa pitää viranomaisten sanoa, että ruumiita tulee ja sitten siitä heti hallituksen neuvottelu sille päivälle, jossa päätetään, että ryhdytään valmistelemaan. Ne varmaan alottivat sen lain kirjottamisen jo monta viikkoa aikasemmin, niin sehän oli sitten käytännössä jo valmis hyvin pitkälle silloin, kun ilmoitettiin, että nyt täytyy tälle lainsäädäntötielle lähteä. Kyllä se hallituksen käsittelyssä muuttui vielä jonkun verran, että siellä oli se sakko vai uhkasakko -kysymys. Päätettiin, että ne uhkasakot (...)

K: Mutta se julkisuuden vaikutus oli siinä lähinnä se, että pelättiin sitä, että se jotenkin siltä vaikuttaa siihen neuvotteluprosessiin vaikeuttavasti.

V: Joo, ja ärsyttäis nämä muut palkansaajajärjestöt niin ku barrikadeille. Suurin piirtein näin, että varmaan ajateltiin niin, että sen pitää myös näyttää siltä, että viime hädässä on nyt tähän sitte turvauduttu. Eikä niin, että paha porvarihallitus ensi töikseen panee köyhät kyykkyy. (politiikka/hallitus)

Lain valmistelu onnistuttiinkin salaamaan hyvin julkisuudelta, ja Helsingin Sanomat julkaisi sitä koskevan uutisen vain paria päivää ennen kuin lakiesitys olisi päätösaikataulujen takia muutenkin jouduttu julkistamaan. Työntekijäjärjestön edustaja arveli, ettei lain valmistelusta tiedetty kovin laajalti sosiaali- ja terveysministeriössäkään:

No, siin oikeastaan oli sellanen (...) että kun me oltiin vähän haisteltu sitä, että saattaa tulla tällanen, niin me käytiin keskusteluja eri virkamiesten ja toimijoiden kanssa ja meillä vakuutettiin, että tällaista ei oo olemassa ja tulossa. Ett se ilmeisesti siltä ministeriössäkään ihan kaikki ei tiennyt, että tällainen on tulossa. Ett se oli varmaan yllätys siltä sielläkin. (ammattiyhdistysliike)

Potilasturvain valmistelu salassa varmisti sen, ettei laista ehditty käydä kovin kummoista julkista keskustelua. Keskustelua kyllä käytiin, ja se oli kiivasta, mutta hanke eteni päätösprosessissa niin nopeasti, että eri näkökohtien punninta jäi vähäiseksi. Keskustelu jäi vähäiseksi myös perustuslakivaliokunnassa:

Nyt tietysti vois sanoo, et ei tämä käytäntö hirveän sitovasti osota vielä mitään, mikä tulkinta nyt ois ollu perusteltu, mutta kyllä minust oli tietysti tavalla jännittävä, et (...) siihen tultiin melkeen heti, että juu no, näitä kuultavia ihmisiä on paljon, ja enemmistö niistä oli sitä mieltä että menee tavallisena lakina. Sen jälkeen ei enää keskusteltu mistään muusta kuin detaljien pienestä hiomisesta. (...) niin kyllä siinä tietysti jäi vähän semmonen maku, että poliittiset tekijät olivat (...) sillä tavoin asettuneet, että (...) oli selvää, et se prässätään eduskunnassa läpi tavallisena lakina. (tutkimus)

Itse neuvotteluille potilasturvalaki arvioitiin haastatteluissa haitalliseksi. Koska lain ansiosta kaikkein kriittisimmät hoidot kuitenkin turvattaisiin, niin paine saada sovinto aikaan ennen irtisanoutumisia hieman heikkeni.

Ainoo oikeastaan must semmonen ihan konkreettinen hidastava tekijä oli se, ett kun se potilasturvalaki vuosi julkisuuteen sielt Hesarin kautta, niin mä väitän, että me oltas voitu viikkoo aikasempaan tehdä se ratkasu, mutt ett se vei työnantajalta paineen, tämä että potilasturvalaki on tulossa (...), niin työnantaja ajatteli, ett se hoituu sillä ja työnantajalt ihan selvästi lopahti semmonen neuvottelupaine siin kohtaa. (ammattiyhdistysliike)

Samaa mieltä on myös toinen työntekijäjärjestön edustaja, mutta hän katsoo neuvottelupaineen vähentyneen myös Tehyltä:

Mielenkiintosta mun mielest siinä potilasturvalaissa oli se, että kun Tehyllä oli niin kova tää työtaistelukeino, irtisanoutuminen, niin siinä vaiheessa, kun se realisoitu, että tällanen laki säädetään, siinä vaiheessa niin kun sovinnontekomahdollisuudet häipy kokonaan, koska se vapautti tehyläiset ryhtymään siihen, realisoimaan sen työtaistelunsa. Kun ne tiesi, ett nyt joku muu oli ottanu vastuun niitten potilaitten turvallisuudesta, että sieltä voiki todella lähtee. Samalla tavalla se helpotti työnantajan asemaa, ett työnantajallekaan ei enää tullu niin kovaa pakkoa tehdä sopimus. No, sitten se paine kyllä kasvo tietysti siihen mennessä. (ammattiyhdistysliike)

Potilasturvallisuus-teeman yhteydessäkin vaikutti siltä, että julkisuudessa valtakampailun resurssit ja välineet ovat erilaisia kuin kokoushuoneissa ja neuvottelupöydissä. Neuvottelupöydissä käsitellään sopimus- ja lakitekstien yksityiskohtia ja mietitään niiden seurauksia eri osapuolille. Samoin pohditaan sitä, millaiseen valoon kukin voi tehdyn ratkaisun jälkeen julkisuudessa joutua. Sen sijaan julkisuudessa olennaisia ovat suuret linjat ja erityisesti uskottavuuteen ja solidaarisuuteen liittyvät kysymykset. Tästä hyvä esimerkki on se, kuinka hallitus huolellisesti suunnitteli potilasturvalain säätämisen. Vallinneessa mielialailmastossa oli tärkeää, että laki mahdollisimman vähän näyttäisi hoitajien nujertamiseen tähtäävältä toimelta. Sen sijaan se piti mahdollisimman paljon saada näyttämään toimenpiteeltä, johon hallitus pakon edessä ja asiantuntijoiden pyynnöstä ryhtyy.

5.9. Yhteenvedoa

Julkisuuden rooli hoitajakiistassa oli merkittävä ainakin kahdella tavalla. Ensiksikin hoitajapula ja hoitajien palkkataso määrittivät vuoden 2006 aikana julkisuudessa aidoiksi ongelmiksi, joihin monet vaativat korjausta ja joita juuri kukaan ei kyseenalaistanut. Tästä seurasi, että vuoden 2007 eduskuntavaaleissa mikään puolue ei

voinut sivuuttaa hoitajien palkkakysymystä, vaan kaikkien oli jollain tavalla esitettävä hoitajien palkkaukseen korjausta.

Viestimet eivät tässä tietenkään olleet täysin itsenäisiä toimijoita, vaan kyse oli erityisesti hoitajajärjestöjen onnistuneesta lobbaustyöstä, joka sitten näkyi myös julkisuudessa. Olennaista lopputuloksen kannalta kuitenkin oli erityisesti syntynyt ilmapiiri, jossa hoitajien asiasta tuli yleisesti hyväksytty siten, että julkisuudessa siihen kriittisesti suhtautuva sai pelätä tulevansa leimatuksi jollain tapaa moraalisesti kelvottomaksi.

Yleinen arvio haastatteluissa oli, että osaltaan hoitajakysymyksen saaman suuren huomion ja hoitajien palkankorotustarvetta koskevan julkisen konsensuksen takia palkankorotukset koko kunta-alalla muodostuivat poikkeuksellisen suuriksi. Yksi haastatteluista esitti uskottavan tuntuksen selityksen sille, miten julkisuus tässä käytännössä vaikutti. Hänen mukaansa kuntajohtajien piirissä oli laajalti mielialaa, että kuntien rahat eivät riitä kuntatyönantajan ensimmäiseenkin tarjoukseen. Kovan julkisen paineen vuoksi he kuitenkin pysyivät ruodussa ja hyväksyivät korkeaksi muodostuneen yleislinjan. Vastaavasti julkisuuden suuri huomio ja vastakkainasettelu hallituksen kanssa nosti työtaisteluun epäilevästi suhtautuvien hoitajien kynnystä ilmaista epäilyjään ääneen ja vahvisti näin Tehyn rivejä. Kunta-alan työmarkkinaratkaisussa olisi näin vaikuttanut Elisabeth Noelle-Neumannin (1991) kuvaamaa ”hiljaisuuden spiraalia” muistuttava ilmiö, jossa vähemmistöksi itsensä kokevat muun muassa ryhmästä eristymisen pelon vuoksi jättävät ilmaisemasta poikkeavia mielipiteitään, mikä entisestään vahvistaa enemmistömielipiteeksi koetun valta-asemaa.

Julkisuuden toinen keskeinen panos oli se, että vaalien jälkeen hoitajakiista määrittyi hyvin vahvasti hallituksen ja Tehyn väliseksi kamppailuksi. Hallituksen yritykset vetäytyä palkkaneuvotteluista eivät menneet julkisuudessa läpi, ja hallitus joutui kieltäytymään lisärahan myöntämisestä todella monta kertaa. Hallituksella ei ollut varaa tinkiä linjastaan, koska se olisi ollut vastoin sen muille liitoille antamaa lupautta. Toisaalta hallituksen asemaa helpotti, että se saattoi jossain määrin nojata muun ammattiyhdistysliikkeen tukeen. Tästä syystä hallitukselle oli tärkeää, että potilasturvalaki ei julkisuudessa olisi näyttänyt liikaa työnantajaa suosivalta työtaistelun murtamisvälineeltä.

Sekä konsensus hoitajien palkkojen korotustarpeesta että kiistan näkeminen hallituksen ja hoitajien välisenä ovat jaottelussamme mesotason käsityksiä, joiden muotoutumiselle media näyttäisi tarjoavan yhden keskeisen areenan. Edelleen hoitajakiistassa vaikuttivat myös makrotason tekijät, kuten palveluelinkeinojen merkityksen kasvu, työmarkkinoiden kehitys kohti lyhytaikaisia ja joustavia työsuhteita sekä kansallisesti omaksutut strategiat globalisoituvan talouden ja vanhenevan väestön aiheuttamista ongelmista selviämiseksi. Nämä tekijät vaikuttivat osaltaan siihen, että hoitajakiistassa monin tavoin haastettiin vallitsevia valtarakenteita. Poliitikkojen ideoima tasa-arvotupo haastoi puoluepolitiikan ja työmarkkinapolitiikan välisen työnjaon, ja Tehyn vaatimukset selvästi yleistä linjaa korkeammista palkankorotuksista haastoivat palkankorotusten jakautumista koskevat vakiintuneet pelisäännöt.

Hoitajakiistassa myös eri osapuolten taktinen, mikrotason vallankäyttö tuli selvästi esiin. Erityisesti korostui osapuolten pyrkimys vaikuttaa mesotason käsityksiin ja

mielikuviiin niin julkisuuden kautta kuin osapuolten välisin suoriin kontakteiinkin. Tässä taktikoinnissa poliittinen oppositio ja Tehy pelasivat varsin samansuuntaisesti. Molemmat korostivat hallituksen roolia, vetosivat oikeudenmukaisuuteen ja syyttivät hallitusta ylimielisyydestä. Hallituksen toiminnassa taas näkyi jonkinlainen työryhmien Suomen ja poliittisen tahtopolitiikan rinnakkaisuus. Hallitus ministeriöineen kehittää työelämää ja julkisia palveluja yhdessä työmarkkinajärjestöjen ja muiden osapuolten kanssa mutta tekee samalla myös taktisia, poliittiseen tilanearvioon perustuvia ratkaisuja, joilla muut osapuolet asetetaan toteutuneiden tosiasioiden eteen. Jälkimmäisestä käy esimerkiksi potilasturvalain valmistelu, joka tehtiin laskelmoiden ja muilta osapuolilta salaa.

Potilasturvalain ja palkankorotuksiin varatun valtionosuuden yhteydessä tuli ilmi, kuinka julkisuuden uskotaan tietyllä tavalla inflatoivan käytössä olevia peliresursseja. Potilasturvalakia piti valmistella salaa, koska sen uskottiin vievän osapuolilta neuvottelumotivaation. Valtionosuuden suuruutta taas ei paljastettu, koska se haluttiin säästää neuvottelupöytään ikään kuin uudeksi elementiksi. Summan julkistaminen olisi tehnyt siitä neuvotteluissa jo saavutetun edun, jota ei enää olisi voinut käyttää neuvotteluvälineenä.

Vakiintuneen vallan haastamisesta syntyy paitsi taistelua myös draamaa. Hoitajakiistan kiihkeimmissä vaiheissa kyse oli näytelmästä, jossa hoitaja-sankarit kävivät taistelua turmeltunutta valtaa edustavaa porvarihallitusta vastaan. Tässä draamassa osapuoli-identiteettejä vahvistava performanssi oli käypää valuutaa, ja asiakysmykseen liittyvä argumentointikin tulkittiin helposti joko solidaarisuuden ilmauksiksi tai epäluottamuksen osoituksiksi. Julkisuudessa tämä draamallinen asetelma säilyi vahvana loppuun asti, mutta vanhat valtarakenteet pitivät kuitenkin pintansa. Hallitus sai kamppailussa siinä määrin nenälleen, että kynnys puuttua työmarkkina-asioihin todennäköisesti kasvaa. Hoitajat puolestaan saivat ainakin ensimmäisen parin vuoden ajan tyytyä muiden kanssa samaan korotustasoon.

Hoitajakiista on näin siis hyvä esimerkki sekä medioitumisen ”syvyydestä” että sen ”laadusta” Medioituminen ulottuu ”syvyyssuunnassa”⁸¹ mediajulkisuuteen ja siitä käytävään kamppailuun. Sen sijaan medialogiikan vaikutukset näyttävät huomattavasti vähäisemmässä määrin ulottuvan varsinaiseen päätöksentekoon ja ylipäättään muiden instituutioiden toimintaan niiden omilla kentillä. Päättäjät mieltävät mediajulkisuuden omaksi sfäärikseen, jossa toimitaan sen ehdoilla, mutta joka kuitenkin on varsinaiseen vallankäyttöön nähden melko irrallinen. Mediaa vahvemmiiksi tekijöiksi osoittautuivat valtainstituutioiden muut valtaresurssit ja päätöksentekokulttuurin vakiintuneet pelisäännöt.

Medioitumisen ”laatu” puolestaan näyttää hoitajakiistan valossa moniaineeksiselä. Journalismin toimintalogiikassa näyttäisi selkeästi olevan sekä strategisia että kom-

81 Medioitumisen tasot: 1) Journalistisen median itsenäistyminen omaksi instituutiokseen. 2) Muiden instituutioiden riippuvuus journalismin hallitsemasta julkisuustilasta ja niiden sopeutuminen journalismin asettamiin ehtoihin journalistiseen julkisuuteen pääsemiseksi. 3) Journalistisen median vaikutus muiden instituutioiden toimintaan niiden omilla kentillä. Tätä käsiteltiin tarkemmin edellä luvussa 3.5.

munikatiivisia piirteitä, ja nämä puolestaan näyttäisivät virittävän muissa toimijoissa sekä strategista että kommunikatiivista toimintaa.⁸² Sekä Iltalehti että Helsingin Sanomat etsivät aktiivisesti totuuksia siitä, mitä eri osapuolet olivat keskenään sopineet ja mihin ne toiminnallaan tähtäsivät, ja lehdet onnistuivat myös varsin monipuolisesti julkistamaan näitä tietoja. Samalla media-aineistossa näkyi selvästi myös medialogiikan strategisempi pyrkimys yksinkertaistuksiin ja yksipuoliseen dramatisointiin.

Median vallan kannalta vaikutelmaksi jäi, että kommunikatiivista tiedonprosessointia enemmän päättäjiin lopulta vaikuttaa uhka joutua median luomissa draamaasetelmissa konnan rooliin. Vaikka näissä asetelmissa kyse oli usein kärjistyksistä ja strategisista yksinkertaistuksista, niiden avulla kuitenkin onnistuttiin koettelemaan totuttuja valtarakenteita ja niitä tukevia ”pelisääntöjä” ja näin itse asiassa luomaan edellytyksiä myös kommunikatiiviselle keskustelulle esimerkiksi kunta-alan ja vienteollisuuden töiden vaativuudesta ja palkkatasoista sekä työmarkkinajärjestöjen ja politiikan välisistä reviireistä ja valtasuhteista.

Taulukko 5.3. Medioitumisen ”tasot” ja ”laatu” hoitajakiistassa.

	Esimerkkejä hoitajakiistassa	Medioitumisen ”laatu”
Taso 1 Itsenäinen media oman julkisuus-tilansa hallitsijana	<ul style="list-style-type: none"> Konkreettisten yksityiskohtien korostaminen (500 euroa) Moraaliin vetoaminen (lupa hoitajille) Kansan ja päättäjien vastakkainaseteluun nojaaminen (Tehy vs. hallitus) 	<ul style="list-style-type: none"> Yksinkertaistukset ja yksityiskohtiin keskittymien on sinällään strategista ja epäreilua, mutta ne voivat olla myös keino nostaa esiin aitoja ongelmia ja aitoja moraalisia kysymyksiä Media toimii kommunikatiivisesti julkistaessaan tietoja kiistan osallisten toimista ja tavoitteista
Taso 2 Muiden toimijoiden riippuvuus media-julkisuudesta	<ul style="list-style-type: none"> Tehyn mediastrategiat, pyrkimys saada median avulla yleisen mielipiteen tuki Hallituksen pyrkimys esiintyä potilasturvallisuuden takaajana, ei ”köyhiä kyykyttävänä” työmarkkinaneuvotte-lujen osallisena. 	<ul style="list-style-type: none"> Päätöksenteon ja julkisten esiintymisten eriytyminen on strategista medioitumista Mediajulkisuus altistaa päättäjien teot ja sanomiset myös kommunikatiiviselle kritiikille.
Taso 3 Median vaikutus muihin toimijoihin niiden omilla kentillä	<ul style="list-style-type: none"> Puolueiden on pakko ottaa vaaliohjelmiinsa tietyn julkisuuskynnyksen ylittäneet teemat, kuten syksyllä 2007 naisvaltaisten alojen palkat Hoitajien palkkoja koskevan julkisuuden mahdollinen vaikutus kunta-alan yleiseen sopimustasoon. 	<ul style="list-style-type: none"> Vakiintuneiden valtarakenteiden ja niiden ”pelisääntöjen” koettelu mediapaineen avulla voi saada aikaan kommunikatiivisesti perusteltuja uudistuksia ja korjauksia. Mediapaine voi olla myös yksisilmäistä ja kohtuutonta

82 Strateginen toiminta on tarkoitushakuista toisiin vaikuttamista, ja kommunikatiivinen toiminta on totuuden, rehellisyyden ja oikeudenmukaisuuden vaateisiin nojaavaa kriittisyyttä. Näitä medioitumisen ”laatuun” liittyviä kysymyksiä käsiteltiin tarkemmin edellä luvussa 3.6.

6. Hanke innovaatioyliopiston perustamiseksi

Hanke Teknillisen korkeakoulun (TKK), Helsingin kauppakorkeakoulun (HKKK) ja Taideteollisen korkeakoulun (TaiK) yhdistämiseksi uudeksi innovaatioyliopistoksi on vallankäytön näkökulmasta kiinnostava siksi, että se näytti pohjaavan suomalaisten eliittien varsin laajaan konsensukseen suomalaisesta menestysstrategiasta. Hanke eteni etenkin alkuvaiheissaan rivakasti ilman että julkisuudessa olisi sen lähtöoletuksia juuri kyseenalaistettu saati että hankkeesta olisi julkisuudessa syntynyt samantapaista kamppailua kuin esimerkiksi hoitajakiistasta.

Täysin yksituumaista innovaatioyliopiston perustaminen ei kuitenkaan ollut. Lähinnä Taideteollisen korkeakoulun piiristä esitetyssä kritiikissä pelättiin taiteen näkökulman jäävän innovaatioyliopistossa taloudellisen ja teknisen näkökulman varjoon. Suomen muu korkeakoulukenttä puolestaan kritisoi innovaatioyliopistohanketta siitä, että se vie korkeakoulurahoituksesta kohtuuttoman suuren osuuden. Nämä kriittiset näkökulmat eivät kuitenkaan olennaisesti hidastaneet hankkeen valmistelua, ja keväällä 2008 Aalto-yliopistoksi nimetty innovaatioyliopisto aloitti virallisesti toimintansa 1.1.2010.⁸³

Seuraavassa analysoidaan innovaatioyliopistohankkeen käsittelyä Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä sekä kuvaillaan tutkimusta varten haastateltujen henkilöiden sitä koskevia käsityksiä. Tavoitteena on selvittää, mitkä tahot osallistuivat innovaatioyliopistoa koskevaan julkiseen keskusteluun, ketkä esittivät hanketta puoltavia ja ketkä hanketta vastustavia kantoja ja millaisten puhetapojen varaan keskustelu ylipäättään rakentui. Edelleen tavoitteena on kuvata, miten tutkimusta varten haastatellut eri osapuolet mieltävät innovaatioyliopistohankkeen tavoitteet, siihen liittyvät valta-asetelmat ja julkisuuden vaikutuksen hankkeen muotoutumisessa. Juttuaineisto koottiin vuoden 2005 alusta vuoden 2008 maaliskuun loppuun asti. Aineisto koottiin jo vuoden 2005 alusta, koska haluttiin selvittää, miten julkisuuden agenda mahdollisesti pohjusti hankkeen tuloa politiikan agendalle. Varsinaisen ehdotuksen innovaatioyliopiston perustamiseksi teki Taideteollisen korkeakoulun

83 Suunniteltua korkeakoulua nimitettiin valmisteluvaiheessa sekä innovaatioyliopistoksi että huippuyliopistoksi. Tässä raportissa käytämme innovaatioyliopisto-nimitystä, koska se oli hankkeen vakiintunein nimitys tutkimushaastatteluja tehtäessä keväällä 2008.

rehtori Yrjö Sotamaa lukuvuoden avajaispuheessaan syksyllä 2005. Aineisto kattaa innovaatioyliopiston koko valmistelujakson maaliskuussa 2008 valtion kehysbudjetin yhteydessä tehtyyn rahoituspäätökseen asti. Kaikkiaan analyysin kohteena on 421 juttua, joista 250 Helsingin Sanomista ja 171 Kauppalehdestä.⁸⁴

Haastateltavina oli innovaatioyliopisto-hankkeessa keskeisessä asemassa olevia tai sitä muuten tuntevia henkilöitä elinkeinoelämästä, valtionhallinnosta, yliopistoista sekä hallitus- ja oppositiopuolueista. Innovaatioyliopisto-hanketta käsiteltiin kaikkiaan 18 haastattelussa. Pääosa haastatteluista tehtiin helmi–maaliskuussa 2008. Yksi haastattelu tehtiin joulukuussa 2007 ja yksi huhtikuussa 2008.

6.1. Vasta Sailaksen raportti keväällä 2007 herätti innovaatioyliopiston vastustuksen

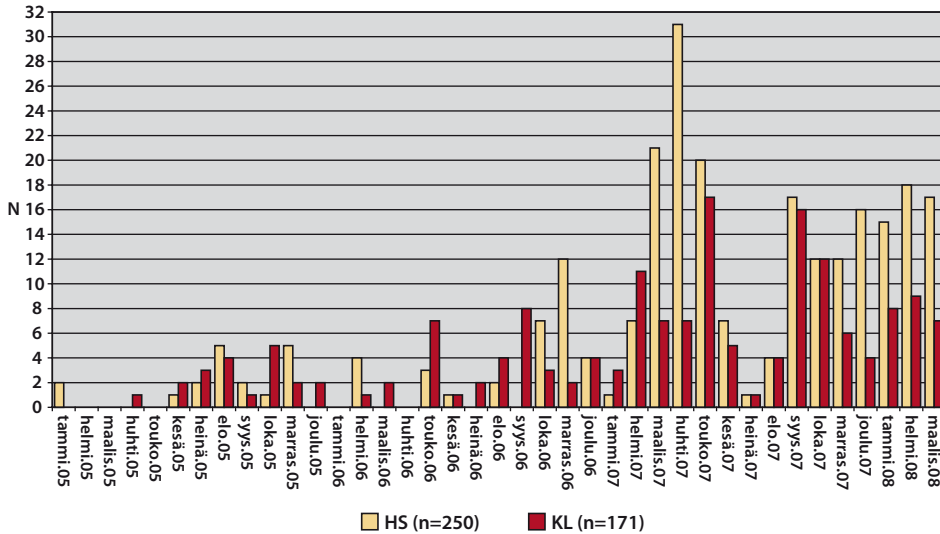
Innovaatioyliopistohanketta edelsi jo muutaman vuoden jatkunut keskustelu suomalaisesta yliopistorakenteesta ja suomalaisen tutkimuksen kilpailukyvyistä. Tämä keskustelu sekä yliopistorakenteen kehitystyötä johtaneiden tahojen kesken muodostunut konsensus konkretisoitui vuonna 2005 useisiin korkeakoulujen kehittämistä sivuaviin raportteihin. Esimerkiksi Sitran innovaatio-ohjelmaan liittyvässä raportissa (Sitra 2005) asetettiin tavoitteeksi suomalaisen yliopistoverkon kehittäminen niin, että syntyy 5–10 yliopistokokonaisuutta, joilla on riittävästi resursseja myös erikoistumiseen. Samansuuntaisia ehdotuksia sisältyi myös Yrjö Neuvon johtaman, tekniikan alan koulutusta ja tutkimusta käsitelleen työryhmän raporttiin (Opetusministeriö 2005). Voimavarojen keskittämiseen ja erikoistumiseen tähdättiin myös Valtioneuvoston huhtikuussa 2005 tekemässä periaatepäätöksessä julkisen tutkimusjärjestelmän kehittämisestä.

Keskustelua pitivät yllä aktiivisesti myös elinkeinoelämän edustajat, ja kesällä 2005 erityistä huomiota herätti Teknologiateollisuuden toimitusjohtajan Martti Mäenpään Kauppalehden talousuutisissa esittämä kommentti, jossa hän piti suomalaisia yliopistoja mutasarjalaisina ja katsoi, että Suomeen mahtuu vain kolme huipputasoa yliopistoa.

Mäenpään avaus herätti kesällä 2005 jonkin verran vastauspuheenvuoroja. Lapin, Oulun ja Kuopion yliopistojen rehtorit torjuivat Helsingin Sanomien uutisessa ajatuksen yliopistoverkon kutistamisesta muutamaa huippuyksikköön (HS 30.7.05). Sen sijaan he pitivät järkevänä nykyisten yliopistojen profiloitumista omille vahvuusalueilleen ja yhteistyön lisäämistä. Kauppalehden uutisessa opetusministeri Tuula Haatainen kommentoi Mäenpään näkemyksiä todeten, että ministeriökin on jo esittänyt entistä vahvempien koulutusyksiköiden rakentamista. Suomalaista koulutusjärjestelmää Haatainen piti jo nyt kansainvälisestikin arvioiden huippulaa-tuisena. (KL 1.8.05)

84 Aineiston valinnan perusteet, analyysin luokitusrunko, luokitusohjeet ja luokituksen reliabiliteetti esitetään liitteessä 5.

Kuvio 6.1. Innovaatioyliopistoa käsittelevät jutut Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2005–2007.

Taideteollisen korkeakoulun rehtorin Yrjö Sotamaan ehdotus TaiK:n, TKK:n ja HKKK:n yhdistämiseksi uutisoitiin Helsingin Sanomissa 759 merkin pikku-uutisena (HS 6.9.05). Kauppalehdessä sitä ei uutisoitu tuoreeltaan lainkaan. Muutenkaan ehdotukseen ei syys-lokakuussa kiinnitetty julkisuudessa juuri huomiota, vaan keskustelua käytiin yleisemmin suomalaisen korkeakoulutuksen tasosta sekä yliopistoverkon mahdollisesta supistamistarpeesta. Kauppalehti Presson jutussa 29.10.2005 kyseisten korkeakoulujen rehtorit kuitenkin pitivät yhdistymisajatusta selvittämisen arvoisena, ja joulukuussa Kauppalehti kertoi, että elinkeinoelämä on ”lähtenyt laajalla rintamalla tukemaan ehdotettua innovaatioyliopistoa” (KL 19.12.05).

Korkeakoulut selvittivät talven aikana innovaatioyliopisto-ajatusta, mutta lähinnä Teknillisen korkeakoulun epäröinnin takia rehtorit päätyivät syksyllä 2006 esittämään ainoastaan korkeakoulujen yhteistä, noin 200 tutkijan innovaatioinstituuttia. Yksi tekijä epäröinnin taustalla saattoi olla sekin, että opetusministeriössä oli tehty selvityksiä korkeakoulujen yhdistämisestä, ja niissä suunnitelmissa TaiK:sta olisi liitetty innovaatioyliopistoon vain muotoilun osasto. Tällaista ratkaisua oli kannattanut myös TKK:n rehtori Matti Pursula (HS 17.11.05). Yrjö Sotamaa puolestaan ei voinut hyväksyä ”Taideteollisen korkeakoulun pilkkomista” (HS 12.2.06).

Innovaatioyliopistohankkeen kaatuminen uutisoitiin Kauppalehdessä näyttävästi toukokuussa 2006. Kaatumisen syyksi todettiin erityisesti TKK:n vastustus (KL 5.5.06). Kuten Kauppalehti pääkirjoituksessaan 8.5.2006 toivoi, innovaatioyliopiston hautajaiset osoittautuivat ennenaikaisiksi. Antti Kalliomäki oli 23.9.2005 aloittanut uutena opetusministerinä, eikä hän tyytynyt korkeakoulujen esitykseen innovaatioinstituutista:

– Ensi kuulemalta ehdotus on kuin kuiskaus pajavasaroitten paukkeessa. Yliopistojen pitäisi kehittää rakenteitaan hyvin ennakkoluulottomasti ja voimakkaasti, ministeri sanoo. (KL 7.9.06)

Teknoliateollisuuden puheenjohtaja Antti Herlin puolestaan totesi Helsingin Sanomissa 14.10.2006 julkaistussa kirjoituksessaan, että ajatus TKK:n, HKKK:n ja TaiK:n ”yhdistämisestä teknologiayliopistoksi vastaa nyky maailman vaatimuksia ja se tulee toteuttaa alkuperäisen suunnitelman mukaisesti”.

Kalliomäen ja Herlinin toiveiden mukaisesti opetusministeriö asettikin 27.10.2006 suunnitteluryhmän tekemään esityksen TKK:n HKKK:n ja TaiK:n ”mahdollisimman pitkälle menevästä yhteisestä toimintarakenteesta”. Ryhmän vetäjäksi nimettiin valtiosihteeri Raimo Sailas valtiovarainministeriöstä, ja jäseniksi tulivat muun muassa kaikkien kolmen korkeakoulun rehtorit. Ryhmän perustaminen uutisoitiin sekä Kauppalehdessä että Helsingin Sanomissa 1.11.2006 samassa yhteydessä, kun kerrottiin muistakin opetusministeriön valitsemista yliopistojen rakenteellisen kehittämisen kohteista.

Sailaksen työryhmän raportti julkistettiin reilun kolmen kuukauden kuluttua, helmikuussa 2007. Raporttiin oli tiivistetty selkeät toimintalinjat korkeakoulujen yhdistämiseksi. Perustettava uusi yliopisto olisi yksityisoikeudellinen säätiö, jonka peruspääomaan valtio sijoittaisi 500 miljoonaa ja elinkeinoelämä sekä muut yksityiset rahoittajat vähintään 200 miljoonaa euroa. Säätiötä johtamaan valittaisiin yliopiston ulkopuolisista jäsenistä muodostettu hallitus. Valtion rahoitus yliopiston käyttömenoihin kaksinkertaistettaisiin vuoteen 2012 mennessä 342 miljoonaksi euroksi. Yliopisto aloittaisi toimintansa vuoden 2009 alusta. (Opetusministeriö 2007, 10–12.)

Raportti uutisoitiin sekä Helsingin Sanomissa että Kauppalehdessä, ja molemmissa lehdissä työryhmän jäsen, HKKK:n kansleri ja TietoEnatorin hallituksen puheenjohtaja Matti Lehti vakuutti elinkeinoelämän olevan sitoutunut hankkeeseen:

– Jos ja kun valtiolta saa tarvittavat lakimuutokset tehtyä, elinkeinoelämä, sen järjestöt ja säätiöt keräävät tarvittavat varat. Esitetty huippuyliopisto vastaa Elinkeinoelämän keskusliiton odotuksia, ja hankkeesta ollaan todella innoissaan, Lehti vakuutti. (KL 20.2.07)

Muutkin ensikommentit Sailaksen raportista olivat pääosin myönteisiä. Ryhmä Taideteollisen korkeakoulun opiskelijoita ja opettajia kuitenkin osoitti maaliskuun alussa mieltään suunnitelmaa vastaan (HS 7.3.07), ja Helsingin Sanomissa julkaistiin maaliskuussa myös muutamia hankkeelle kriittisiä mielipidekirjoituksia. Teknoliateollisuus puolestaan ilmoitti olevansa valmis sijoittamaan uuden yliopiston säätiöpääomaan yhteensä 80 miljoonaa euroa järjestön ja sen satavuotissäätiön varoja. (HS 30.3.07)

Vaikka helmi-maaliskuussa oli eduskuntavaalikamppailu kiihkeimmässä vaiheessaan, ei innovaatioyliopistoa juuri käsitelty sen yhteydessä. Muuten keskustelua kyllä

käytiin erityisesti Helsingin Sanomien palstoilla. Mielipiteitä esitti erityisesti yliopistoväki mutta eivät juuri lainkaan poliitikot. Puoluepoliittista keskustelua innovaatioyliopistosta ei käyty myöskään vaalien jälkeen hallitusta muodostettaessa, vaikka hallitusohjelmaan huippuyliopiston toteuttaminen kirjattiinkin.

Puoluepoliittisen innovaatioyliopistokeskustelun lähes täydellinen puuttuminen vaalikamppailun ja hallitusohjelman muodostamisen yhteydessä tuntuisi heijastavan poliittisen eliitin vahvaa sitoutumista valittuun korkeakoulupoliittiseen linjaan. Osaltaan hiljaisuutta ehkä selittää sekin, että innovaatioyliopistohanke oli käynnistetty sosiaalidemokraattisen opetusministerin aikana, ja uudeksi hallituspuolueeksi tullut Kokoomus puolestaan kuunteli herkäällä korvalla hankkeeseen vahvasti sitoutuneen elinkeinoelämän kantoja. Niin tai näin, ero samaan aikaan käytyyn keskusteluun kuntien hoitohenkilöstön työehdoista on suuri.

Poliitikkojen sijaan innovaatioyliopiston vastustusta heräteltiin kulttuuriväen piirissä. Kaksi Taideteollisen korkeakoulun opiskelijaa organisoi internetissä 12.4.2007 julkaistun Pro Arte -vetoimuksen, johon allekirjoittajiksi oli saatu tunnettuja taiteilijoita, kuten elokuvaohjaajat Aki Kaurismäki ja Pirjo Honkasalo, kirjailija Leena Krohn ja valokuvataiteilija Elina Brotherus. Vetoimuksessa innovaatioyliopisto nähtiin uhaksi taiteen itsenäisyydelle. Vetoimus keräsi kaikkiaan yli 5000 allekirjoitusta, ja se luovutettiin opetusministeri Sari Sarkomalle kesäkuussa.

Innovaatioyliopiston käytännön valmistelua varten opetusministeriö nimitti heinäkuussa 2007 johtoryhmän ja sen puheenjohtajaksi valtiosihteeri Heljä Misukan opetusministeriöstä. Johtoryhmän tueksi nimitettiin valmisteluryhmä ja sen puheenjohtajaksi johtaja Anita Lehikoinen opetusministeriöstä. Johtoryhmän jäseniksi nimitettiin muun muassa innovaatioyliopistoon sulautuvien korkeakoulujen rehtorit, henkilöstöryhmien edustajia sekä opiskelijoiden edustaja. Työryhmien perustaminen uutisoitiin lyhyesti (HS 6.7.07), mutta ryhmien käytännön työtä ei kummassakaan lehdessä juuri seurattu. Harvoja suoraan työryhmien toimintaan liittyviä uutisia oli Helsingin Sanomien juttu 1.10.2007, jossa kerrottiin johtoryhmässä tehdyistä aikataulusuunnitelmista. Tavoitteeksi oli asetettu, että innovaatioyliopiston säätiö perustettaisiin viimeistään toukokuussa 2008. Syksyllä 2007 innovaatioyliopistosta keskusteltiin kuitenkin enimmäkseen periaatteellisemmalla tasolla. Aiheina olivat erityisesti resurssien jako innovaatioyliopiston ja muiden korkeakoulujen kesken, korkeakoulujen tavoitteet ylipäättään ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi.

Syyskuussa 2007 käytiin pieni paikallispoliittinen keskustelu innovaatioyliopiston sijaintipaikasta, kun muutamat helsinkiläispoliitikot huolestuivat HKKK:n ja TaiK:n toimintojen mahdollisesta siirtymisestä Espooseen. Espoolaispoliitikot puolestaan pitivät Otaniemeä innovaatioyliopiston luontevana kampuksena (HS 1.9.07; KL 10.9.07).

Yksi sitkeä keskusteluteema innovaatioyliopistohankkeessa liittyi TaiK:n elokuvataiteen opetukseen. Osa opettajista ja opiskelijoista katsoi, että alan yhteistyö olisi luontevampaa Teatterikorkeakoulun kuin HKKK:n ja TKK:n kanssa. Näihin puheenvuoroihin nivoutui myös keskustelu eri taiteenalojen korkeakoulujen mahdollisesta

yhdistämisestä yhdeksi taidekorkeakouluksi. Tähän teemaan liittyviä puheenvuoroja esitettiin varsinkin tammikuussa 2008 ja erityisesti Helsingin Sanomissa.

Kevään 2008 keskusteluteemat olivat pääosin samoja kuin syksyllä 2007. Hankkeen kannalta olennainen tapahtuma oli hallituksen budjettikehysriihi maaliskuussa, jossa vahvistettiin innovaatioyliopiston rahoitus. Kehyspäätos noudatti pienin tarkennuksin Sailaksen raportin esityksiä. Valtio varasi säätiöpääomaan 500 miljoonaa euroa vuoteen 2010 mennessä, kun elinkeinoelämä osoittaa siihen 200 miljoonaa. Innovaatioyliopiston toimintamenoja ei ehdotuksen mukaisesti aivan kaksinkertaistettu, vaan korotukseksi sovittiin vuoteen 2012 mennessä 100 miljoonaa euroa.

Muiden yliopistojen määrärahojen kasvuksi vuoteen 2012 mennessä sovittiin 30 miljoonaa euroa. Hieman yllättäen sovittiin, että valtio lupaa myös muiden yliopistojen pääomaan valtion rahaa 2,5-kertaisesti niiden itse hankkimaan uuteen yksityiseen pääomaan nähden. Pääministeri Matti Vanhanen kommentoi ratkaisua Kauppalehden uutisessa:

– Tässä on ollut paljon mustasukkaisuutta tätä yhtä hanketta kohtaan, Vanhanen arvioi kehysriihen tiedotustilaisuudessa. Siksi hallitus hyvittelee muita maan yliopistoja lupaamalla niille samanlaista tukea. (KL 12.3.08)

Yllä lainatusta sitaatista ei käy ilmi, onko myös jälkimmäinen virke tiivistys Vanhasen puheesta vai onko kyse toimittajan omasta päätelmästä. Niin tai näin, tuntuu kuitenkin todennäköiseltä, että erityisesti muiden yliopistojen edustajien kritiikki eri yliopistojen epäreilusta kohtelusta vaikutti siihen, että hallitus päätti rahoittaa muidenkin yliopistojen pääomaa samassa suhteessa kuin innovaatioyliopiston säätiön pääomaa. Julkisuudessa esitetyt ”mustasukkaiset” kommentit saattoivat osaltaan vaikuttaa myös siihen, että innovaatioyliopiston toimintamenoihin luvattu 100 miljoonan euron lisäys päätettiin siirtää asteittain vuosina 2015–2020 kaikkien yliopistojen kilpailtavaksi.

Yliopistoväen tuoreissa kommentteissa hallituksen niille tarjoamiin porkkanoihin suhtauduttiin epäluuloisesti. Kommenteissa katsottiin, että vain osa yliopistoista pystyy käytännössä hankkimaan yksityisiä pääomia, mikä jakaa yliopistot kahteen kastiin. Toiseksi pelättiin, että jos yksityistä rahaa onnistutaan hankkimaan, valtio vastaavasti vähentää omaa rahoitusosuuttaan. Tämä taas tekee yliopistot aiempaa riippuvaisemmiksi yksityisestä rahoituksesta ja uhkaa näin niiden itsenäisyyttä sekä erityisesti perustutkimusta. (HS 13.3.08; KL 17.3.08)

Hallituksen kehyspäätos herätti viimein myös poliittisen opposition. Sdp:n ja Vasemmistoliiton edustajat esittivät samaa kritiikkiä kuin yliopistojenkin edustajat, joskin räväkämmin sanakääntein. Opetusministeri Sari Sarkomaa puolestaan vakuutti hallituksen sitoutuneen siihen, että valtiovalta lisää yliopistojen perustoimintojen rahoitusta jatkossa vähintään kustannuskehityksen verran. Hän piti vain hyvänä, jos myös elinkeinoelämä rahoittaa yliopistoja. ”Se ei ole mistään pois”, Sarkomaa sanoi. (HS 14.3.08)

6.2. Kauppalehti kampanjoi ja Helsingin Sanomat antoi tilaa keskustelulle

Innovaatioyliopistoa käsiteltiin poikkeuksellisen paljon lehtien mielipidesivuilla. Helsingin Sanomissa mielipidejuttujen osuus oli 48 prosenttia, kun esimerkiksi hoitajakiistan yhteydessä niiden osuus oli vain 36 prosenttia. Kauppalehdessä mielipidejuttujen osuus oli 45 prosenttia eli sama kuin Iltalehdellä hoitajakiistassa.

Utismaiset juttutyypit jakautuivat Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä hyvin samalla tavalla. Sen sijaan mielipidejuttujen jakaumassa on kiinnostavia eroja. Helsingin Sanomat osallistui omissa nimissään innovaatioyliopistokeskusteluun hyvin vähän. Lehden omien toimittajien kirjoitusten osuus oli vain 3 prosenttia jutuista, kun esimerkiksi hoitajakiistassa niiden osuus oli 11 prosenttia. Kauppalehdessä toimituksen omien mielipidekirjoitusten osuus sen sijaan oli peräti 20 prosenttia.

Taulukko 6.1. Juttutyypit Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä.

	HS %	KL %	Yht. %	Yht. N
Uutinen, reportaasi	37	38	37	157
Tietolaatikko	4	4	4	18
Vinkki-juttu	2	4	3	13
Muu uutismainen	9	9	9	37
Uutisjutut yht.	52	55	53	225
Pääkirjoitus	2	8	4	17
Sitaatit, ”muut lehdet”	3	1	2	8
Toimittajan kolumni	1	8	4	15
Toimittajan kommentti	0	4	2	8
Ulkopuolisen artikkeli	5	14	9	37
Yleisönosasto-juttu	35	5	23	95
Netistä, tekstarit	1	0	0	2
Muu mielipidejuttu	1	6	3	14
Mielipidejutut yht.	48	45	47	196
Yhteensä (%)	100	100	100	
Yhteensä (N)	250	171		421

Ero lehtien omien mielipidekirjoitusten osuuksissa vihjaa, että Helsingin Sanomat olisi innovaatioyliopistohankkeessa pitänyt jollain tapaa matalaa profiilia ja pikemmin-kin tarjonnut muille tahoille keskusteluareenan kuin osallistunut omissa nimissään aktiivisesti. Sen sijaan Kauppalehti näyttäisi olleen innovaatioyliopistohankkeessa

hyvinkin aktiivinen ja tukeneen aloitteellisesti hankkeen edistymistä. Kauppalehden kommentit hanketta kohtaan olivat varsin suopeita.

Jutuissa esiintyvien toimijoiden jakauma antaa yleiskuvaa siitä, ketkä pääsevät lehdissä määrittelemään keskustelun näkökulmia sekä sitä, kuinka myönteisesti tai kriittisesti hankkeeseen ylipäätään suhtaudutaan. Seuraavassa tarkastellaan erikseen uutisjuttujen esiintyjiä ja mielipidejuttujen kirjoittajia. Uutisista esiintyjiksi on laskettu vain tahot, joiden puhetta on jutussa lainattu ja jotka näin ovat päässeet ääneen. Pelkästään kritiikin tai muun puheen kohteena olevia tahoja ei ole katsottu esiintyjiksi. Tarkasteltavina ovat siis tahot, jotka ovat saaneet lehteen omaa puhettaan. Näin voi olettaa, että he ovat saaneet ainakin jossain määrin myös omaa näkökulmaansa esiin.

Toisin kuin hoitajakiistaa koskevassa analyysissä, tässä jokainen jutun esiintyjä on laskettu erikseen, ja taulukoiden N kuvaa siten esiintyjien kokonaismäärää, ei juttujen määrää kuten hoitajakiistan analyysissä. Uutisjutuista 84 prosentissa oli vähintään yksi esiintyjä. Helsingin Sanomien uutisista luokiteltiin keskimäärin 1,8 ja Kauppalehden uutisista 1,7 esiintyjää. Lehti itse merkittiin esiintyjäksi ainoastaan yhdestä Helsingin Sanomien uutisesta. Siinä esiteltiin lehden tekemän kyselyn tuloksia.

Innovaatioyliopistoa koskevissa uutisjutuissa esiintyivät ylivoimaisesti eniten yliopistojen ja muiden oppilaitosten edustajat. Heitä oli lähes tarkalleen puolet juttujen kaikista esiintyjistä. Oppilaitoksia edustavista esiintyjistä puolet taas edusti innovaatioyliopistoon liittyviä korkeakouluja ja toinen puoli muita oppilaitoksia.

Lehtien kesken on kiinnostava ero siinä, että innovaatioyliopistoon liittyvien korkeakoulujen ylimmän johdon osuus on Kauppalehdessä suurempi kuin Helsingin Sanomissa, kun taas henkilöstön ja opiskelijoiden kohdalla lehtien ero on päinvastainen. Vastaavasti muiden oppilaitosten ylimmän johdon osuus on Helsingin Sanomissa suurempi kuin Kauppalehdessä. Oppilaitosten henkilöstöön on luokiteltu kaikki työntekijät rehtoreita ja kanslereita lukuun ottamatta. Tyypillisimmin he ovat eri oppiaineiden professoreita.

Tulosta voi tulkita niin, että Kauppalehden uutisissa innovaatioyliopistohankkeen valmistelijoiden näkökulma painottuu enemmän, kun taas Helsingin Sanomissa korostuu enemmän valmistelujen kohteena olevan henkilöstön ja opiskelijoiden sekä hanketta sivusta seuraavien muiden oppilaitosten näkökulmat.

Sama tulkinta selittäisi lehtien välisiä eroja myös muiden esiintyjäryhmien kohdalla. Innovaatioyliopistohanketta johtaneet opetusministerit esiintyvät Kauppalehdessä suhteellisesti selvästi enemmän kuin Helsingin Sanomissa, kun taas Helsingin Sanomissa painottuu muiden poliitikkojen osuus. Samoin valtionhallinnon edustajista Kauppalehdessä esiintyvät erityisesti opetusministeriön edustajat, kun Helsingin Sanomissa jakauma on tasaisempi. Elinkeinoelämän edustajat ovat aktiivisesti tukeneet ja valmistelleet hanketta, ja heidän osuutensa on Kauppalehdessä 20 prosenttia, Helsingin Sanomissa 8 prosenttia. Ero toki johtuu myös siitä, että Kauppalehti on talouden erikoislehti. Työntekijäjärjestöjen ja taiteilijoiden osuus taas on Helsingin Sanomissa 7 prosenttia, kun Kauppalehdessä osuus jää yhteen prosenttiin.

Taulukko 6.2. Esiintyjäryhmät Helsingin Sanomien ja Kauppalehden uutisjutuissa.

	HS %	KL %	Yht. %	Yht. N
Rehtori, kansleri: TaiK, TKK, HKKK	11	17	13	54
Henkilöstö: TaiK, TKK, HKKK	5	2	4	15
Opiskelijat: TaiK, TKK, HKKK	10	4	7	29
Rehtori, kansleri: muut oppilaitokset	20	15	18	72
Henkilöstö: muut oppilaitokset	5	5	5	19
Opiskelijat: muut oppilaitokset	2	2	2	9
<i>Oppilaitokset yhteensä</i>	<i>52</i>	<i>45</i>	<i>49</i>	<i>198</i>
Opetusministeri	5	9	6	26
Muut ministerit, hallitus	4	4	4	17
Puolue, muu politiikko	6	1	4	17
<i>Politiikka yhteensä</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>60</i>
Elinkeinoelämän edustaja	8	20	13	51
Opetusministeriö, opm:n virkamies	4	6	5	20
Muut ministeriöt ja valtion virkamiehet	3	1	2	8
<i>Valtionhallinto yhteensä</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>28</i>
Taiteilijat ja heidän järjestönsä	1	0	0	2
Muu työntekijäjärjestö	6	1	4	17
<i>Taiteilijat ja työntekijäjärjestöt yhteensä</i>	<i>7</i>	<i>1</i>	<i>5</i>	<i>19</i>
Muu asiantuntija	2	7	4	18
Yksityishenkilö	0	1	0	1
Lehti itse	0	0	0	1
Muu esiintyjä	8	5	7	29
Yhteensä (%)	100	100	100	
Yhteensä (N)	241	164		405

Yksityishenkilöt eivät uutisissa kommentoineet innovaatioyliopistoa käytännössä lainkaan. Tässä innovaatioyliopisto eroaa aiheensa puolesta hoitajakiistasta, jossa yksityisten kansalaisten osuus oli Helsingin Sanomien uutisissa 2 prosenttia ja Ilta-lehden uutisissa peräti 6 prosenttia.

Mielipidejuttujen kirjoittajat poikkeavat yleensä taustoiltaan huomattavasti uutisjuttujen esiintyjistä. Näin oli myös innovaatioyliopiston yhteydessä. Yhteisenä piirteenä on kuitenkin yliopistoväen suuri osuus. Kun uutisten esiintyjistä heitä oli puolet, mielipidejuttujen kirjoittajista heidän osuutensa oli 40 prosenttia.

Taulukko 6.3. Kirjoittajien taustaryhmät Helsingin Sanomien ja Kauppalehden mielipidejutuissa.

	HS %	KL %	Yht. %	Yht. N
Rehtori, kansleri: TaiK, TKK, HKKK	5	9	6	17
Henkilöstö: TaiK, TKK, HKKK	12	1	9	23
Opiskelijat: TaiK, TKK, HKKK	3	7	5	12
Rehtori, kansleri: muut oppilaitokset	6	1	5	12
Henkilöstö: muut oppilaitokset	20	1	14	37
Opiskelijat: muut oppilaitokset	1	1	1	3
<i>Oppilaitokset yhteensä</i>	<i>48</i>	<i>21</i>	<i>40</i>	<i>104</i>
Lehti itse	5	51	20	52
Yksityishenkilö	7	1	5	13
Nimimerkkikirjoittaja	11	0	7	19
<i>Yksityishenkilöt ja nimimerkit yhteensä</i>	<i>17</i>	<i>1</i>	<i>12</i>	<i>32</i>
Muu asiantuntija	7	9	8	20
Muu tiedotusväline tai toimittaja	6	5	6	15
Elinkeinoelämän edustaja	4	9	6	16
Taiteilijat ja heidän järjestönsä	6	0	4	10
Muu työntekijäjärjestö	2	1	2	4
<i>Taiteilijat ja työntekijäjärjestöt yhteensä</i>	<i>7</i>	<i>1</i>	<i>5</i>	<i>14</i>
Opetusministeri	1	0	1	2
Muut ministerit, hallitus	0	0	0	
Puolue, muu poliitikko	2	0	1	3
<i>Politiikka yhteensä</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>5</i>
Opetusministeriö, opm:n virkamies	0	1	0	1
Muut ministeriöt ja valtion virkamiehet	1	0	0	1
<i>Valtionhallinto yhteensä</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
Muu kirjoittaja	1	1	1	3
Yhteensä (%)	100	100	100	
Yhteensä (N)	178	85		263

Mielipidekirjoituksista analyysin kohteena ovat vain niiden kirjoittajat, ja taulukoiden N kuvaa nimenomaan kirjoittajien määrää, ei juttujen määrää. Koska osassa jutuista on enemmän kuin yksi kirjoittaja, mielipidekirjoittajien lukumäärä 263 on suurempi kuin mielipidejuttujen lukumäärä 196. Helsingin Sanomien mielipidejutuissa oli kes-

kimäärin 1,5 ja Kauppalehden mielipidejutuissa 1,1 kirjoittajaa. Helsingin Sanomissa kirjoittajien määrää nostavat verkkokeskusteluista poimitut mielipidekoosteet, jotka on luokiteltu yhdeksi jutuksi mutta kukin nimimerkki omaksi kirjoittajakseen.

Mielipidekirjoituksissa toistuu lehtien kesken sama ero kuin uutisissakin: Kauppalehdessä mielipiteitä esittää erityisesti innovaatioyliopistoon yhdistyvien oppilaitosten johto, kun Helsingin Sanomissa kirjoittajista suuri osa on muiden oppilaitosten henkilöstöä ja johtoa.

Lehden omien kirjoitusten kohdalla näkyy sama ero kuin juttutyyppejä koskevassa tarkastelussakin: Helsingin Sanomien pääkirjoitusten ja toimittajien omien mielipidejuttujen osuus on vain 5 prosenttia lehden kaikista mielipidejutuista, kun Kauppalehdessä vastaava osuus on 51 prosenttia. Helsingin Sanomien omien mielipidejuttujen osuus on pieni myös hoitajakiistaan verrattuna. Sen yhteydessä lehden omien mielipidejuttujen osuus oli noin kolmannes.

Helsingin Sanomat siis kommentoi innovaatioyliopistoa sivuillaan itse vain vähän mutta antaa tilaa yliopistoväen lisäksi myös yksityishenkilöille, taiteilijoille, työnteijäjärjestöille ja poliitikoille. He puolestaan eivät juuri lainkaan kirjoita Kauppalehden mielipidesivuilla.

Sekä juttutyyppi- että esiintyjäryhmäanalyysi osoittavat, että Kauppalehti osallistui omissa nimissään selvästi Helsingin Sanomia aktiivisemmin innovaatioyliopistosta käytyyn keskusteluun. Kauppalehdessä hankkeen valmistelijat pääsivät myös suhteellisesti enemmän esiin kuin Helsingin Sanomissa. Helsingin Sanomissa taas mielipidekirjoituksia oli Kauppalehteen verrattuna yli kaksinkertainen määrä, ja kirjoittajien kirjo oli monipuolisempi. Molemmissa lehdissä keskustelua kävivät erityisesti oppilaitosten rehtorit ja professorit, mutta myös opiskelijat saivat ääntään kuuluviin sekä uutisjutuissa että omissa mielipidekirjoituksissaan.

Seuraavaksi selvitetään, ketkä yksittäiset henkilöt olivat innovaatioyliopistojutuissa eniten esillä (vähintään 5 esiintymiskertaa). Tarkasteluun on otettu vain omalla nimellään esiintyneet henkilöt, kun taas organisaatiot, nimimerkkikirjoittajat ja lehtien anonyymit mielipidejutut, kuten pääkirjoitukset, on jätetty tarkastelusta pois.

Henkilöiden valikoitumiseen vaikuttaa ensiksikin se, kuinka aktiivisesti ja vakuuttavasti he onnistuvat tarjoamaan lehdille uutisaiheita ja mielipidekirjoituksiaan. Toiseksi valikoitumiseen vaikuttaa se, kuinka vakuuttaviksi, tärkeiksi ja mielenkiintoisiksi toimittajat näitä uutisaiheita ja kirjoituksia arvioivat. Voi olettaa, että uutisten esiintyjiksi valikoitumisessa toimittajien arviointi vaikuttaa enemmän, kun taas mielipidekirjoituksissa olennaisempaa on kirjoittajien oma aktiivisuus. Näin on siksi, että uutisen kirjoittaa toimittaja, joka juttua tehdessään voi aktiivisestikin etsiä sopivia haastateltavia, kun taas mielipidekirjoituksissa aloite on yleensä kirjoittajilla itsellään. Lehden omat mielipidejutut luonnollisesti kertovat nimenomaan lehden omasta kiinnostuksesta aihetta kohtaan ja halusta ottaa siihen myös kantaa.

Kaikkiaan uutisjournalismi ja mielipidejournalismi näyttävät suhteutuvan politiiseen, hallinnolliseen ja taloudelliseen valtaan varsin eri tavoin. Uutisjournalismi on selvästi mielipidejournalismia lähempänä valtaa ensinnäkin siinä mielessä, että valtaa käyttävien instituutioiden edustajien osuus on uutisjournalismissa huomattavasti

suurempi kuin mielipidejournalismissa. Toiseksi uutisjournalismin kyky kovistella vallanpitäjiä on normaalitilanteissa melko rajallinen: uutinen syntyy usein siitä, kun päättäjä kertoo suunnitelmistaan tai ratkaisuistaan. Sen sijaan mielipidejournalismissa esiintyjäkirjoa hallitsevat lehtien omat toimittajat ja yksityishenkilöt. Myös kulloinkin vireillä olevien hankkeiden vastustajat pääsevät mielipideosastoissa enemmän ääneen kuin uutisjournalismissa. Journalismin hallitsema julkisuustila on näin jakautunut kahteen erilaiseen areenaan. Innovaatioyliopistohankkeen yhteydessä nämä areenat tasapainottivat toisiaan Helsingin Sanomissa, kun taas Kauppalehdessä ne molemmat oli valjastettu innovaatioyliopistolle myönteisten äänten areenaksi.

Taulukko 6.4. Innovaatioyliopistoa käsittelevissä jutuissa useimmin esiintyneet henkilöt.

	Uutisjutut		Mielipidejutut		Kaikki jutut N
	HS N	KL N	HS N	KL N	
Sotamaa, Yrjö, TAIK:n rehtori	13	8	3	6	30
Kasanen, Eero, HKKK:n rehtori	5	10	2	2	19
Pursula, Matti, TKK:n rehtori	5	9	2	0	16
Sarkomaa, Sari, opetusministeri	5	7	2	0	14
Kalliomäki, Antti, opetusministeri	4	6	0	0	10
Lajunen, Lauri, Oulun yliopiston rehtori	5	2	2	0	9
Lehti, Matti, HKKK:n kansleri	2	5	1	0	8
Raivio, Kari, Helsingin yliopiston kansleri	3	3	1	1	8
Salminen, Merina, Kauppalehden toimittaja	0	0	0	8	8
Uusitupa, Matti, Kuopion yliopiston rehtori	4	3	1	0	8
Lehikoinen, Anita, opm:n johtaja	3	4	0	0	7
Niiluoto, Ilkka, Helsingin yliopiston rehtori	4	3	0	0	7
Vartiainen, Perttu, Joensuun yliopiston rehtori	3	3	1	0	7
Kekkonen, Timo, EK:n johtaja	4	2	0	0	6
Mäenpää, Martti, Teknolohiateollisuuden toimitusjohtaja	1	4	0	1	6
Saralehto, Sampsa, Helsingin seudun kauppakamarin vara-tj	0	0	1	5	6
Tiuri, Martti, emeritusprofessori	0	0	2	4	6
Tuovinen, Paula, teatterikorkeakoulun rehtori	4	1	1	0	6
Varantola, Krista, Tampereen yliopiston rehtori	4	1	1	0	6
Katainen, Jyrki, valtiovarainministeri	1	4	0	0	5
Mattila, Markku, opm:n johtaja	0	4	0	1	5
Sailas, Raimo, vm:n valtiosihteeri	3	1	1	0	5
Vanhanen, Matti, pääministeri	3	2	0	0	5
Virtanen, Keijo, Turun yliopiston rehtori	4	1	0	0	5

Aktiivisimmin innovaatioyliopistoa ovat julkisuudessa kommentoineet siihen su-lautuvien korkeakoulujen rehtorit ja erityisesti TaiK:n rehtori Yrjö Sotamaa. Heitä on haastateltu eniten uutisiin, ja myös heidän mielipidejuttujaan on julkaistu. Listan kärjessä ovat myös opetusministerit Antti Kalliomäki ja Sari Sarkomaa.

Erot lehtien kesken näkyvät jälleen erityisesti siinä, että hankkeen valmistelijat ovat olleet näkyvämmän esillä Kauppalehdessä, kun taas Helsingin Sanomissa mui-den yliopistojen edustajat ovat esiintyneet enemmän. Yrjö Sotamaa tosin esiintyi usein myös Helsingin Sanomien uutisissa. Mielipidejutuissa taas tulee esiin Kaup-palehden toimittajien aktiivinen rooli. Kauppalehden Merina Salminen ylsi eniten esillä olleiden listalle kahdeksalla mielipidejutullaan, ja mielipidejuttuja kirjoittivat useat muutkin Kauppalehden toimittajat. Helsingin Sanomissa toimittajien omissa nimissään innovaatioyliopistosta kirjoittamia mielipidejuttuja oli kaikkiaan vain kolme.

Kaikkiaan uutisjuttujen esiintyjien ja mielipidejuttujen kirjoittajien vertailu osoit-taa, että molemmilla areenoilla esiintyivät melko lailla samat henkilöt. Hypoteesina voi myös esittää, että nimenomaan ne henkilöt, jotka esiintyvät aktiivisesti lehdissä ovat hankkeen suhteen aktiivisia myös päättäjien välisessä vaikuttamisessa ja mieli-piteenvaihdossa. Edelleen voi olettaa, että innovaatioyliopistohankkeeseen liittyvissä päätöksentekoverkostoissa on yllä listattujen lisäksi myös sellaisia aktiivisia vallan-käyttäjiä, jotka eivät julkisuudessa juuri esiinny.

6.3. Innovaatioyliopiston kannattajat olivat esillä vastustajia useammin

Juttuanalyysissä tarkasteltiin erikseen myös nimenomaisesti innovaatioyliopiston puolesta tai sitä vastaan esitettyjä kannanottoja. Seuraavassa katsotaan ensin, millai-nen näiden kannanottojen jakauma oli Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä. Sen jälkeen selvitetään, miten myönteiset ja kielteiset kannanotot jakautuivat suhteessa esittäjiensä taustaryhmiin. Lopuksi listataan eniten myönteisiä ja eniten kielteisiä kannanottoja esittäneet henkilöt.

Aineiston uutisjuttujen 405 esiintyjästä 214 ja mielipidejuttujen 263 kirjoittajasta 197 mainitsi jollain tavalla käynnissä olevan innovaatioyliopistohankkeen. Seuraa-vissa analyyseissa tarkastellaan vain näitä puheenvuoroja. Tarkastelusta jätetään siis pois puheenvuorot, joissa korkeakoulupolitiikkaa käsitellään ainoastaan yleisemmällä tasolla viittaamatta nimenomaisesti innovaatioyliopistohankkeeseen.

Taulukko 6.5. Innovaatioyliopistoa koskevat kannanotot Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä.

	Uutispuheenvuorot				Mielipidekirjoittajat			
	HS %	KL %	Yht. %	Yht. N	HS %	KL %	Yht. %	Yht. N
Kannattaa	34	53	41	88	20	41	27	54
Vastustaa	15	2	10	22	33	3	22	44
Neutraali	47	43	45	97	39	54	44	87
Kannattaa erilaisena	5	1	3	7	9	1	6	12
Yhteensä (%)	100	100	100		100	100	100	
Yhteensä (N)	133	81		214	129	68		197

Helsingin Sanomat ja Kauppalehti eroavat täysin toisistaan siinä, millä tavoin innovaatioyliopiston kannattajat ja vastustajat pääsivät niissä esille. Kauppalehdessä hanketta vastustavia mielipiteitä ei julkaistu juuri lainkaan enempää uutisissa kuin mielipidejutuissaakaan. Helsingin Sanomissa taas kannattajat olivat uutisissa selvästi enemmän esillä kuin vastustajat, kun taas mielipidejutuissa suhde oli päinvastainen. Helsingin Sanomien mielipideosasto olikin areena, jossa innovaatioyliopiston vastustajat saivat varsin hyvin näkemyksiään julki.

Kyse on lehtien erilaisista kohderyhmistä sekä tästä kumpuavista eroista lehtien linjassa ja toimintakulttuurissa. Voi ajatella, että lehdet heijastelevat kohdeyleisönsä arvoja ja tavoitteita. Kauppalehdelle on näin ollen luontevaa samastua elinkeinoelämän eliittien piirissä kulloinkin vallitseviin katsantokantoihin, kun taas Helsingin Sanomien yleisö on monimuotoisempaa, ja siihen kuuluu myös useammanlaisia eliittejä. Journalistinen ihanne ehkä olisi, että lehdet kykenisivät tuomaan sivuilleen myös oman kohdeyleisönsä käsityksiä ravistelevia näkökulmia, mutta ainakin Kauppalehden innovaatioyliopistokirjoittelu oli varsin yksinäisesti hanketta tukevaa.

Puheenvuorojen luokittelussa hankkeen kannattamiseksi katsottiin nimenomainen maininta kannatuksesta tai hanketta puoltavien näkökohtien esittely. Vastustamiseksi katsottiin nimenomainen maininta vastustuksesta tai hankkeen ongelmallisuuden kuvailu. Puheenvuoroa ei merkitty hanketta kannattavaksi tai vastustavaksi pelkästään sen perusteella, että sen esittäjän tiedettiin kannattavan tai vastustavan hanketta. Varsin usein tunnettujen vastustajien tai kannattajien puheenvuoroja koodattiin tästä syystä hankkeelle neutraaleiksi. Neutraaleissa puheenvuoroissa hanke joko vain mainittiin tai niissä otettiin kantaa sen toteutuksen yksityiskohtiin ilman, että kanta koko hanketta kohtaan kävi jutusta ilmi.

Jutuista luokiteltiin erikseen myös puheenvuorot, joissa innovaatioyliopisto ha-
luttaisiin muodostaa jollain vaihtoehdoisella tavalla. Tyypillisimmin näissä puheenvuoroissa kannatettiin joko TaiK:n elokuvataiteen osaston jättämistä innovaatioyliopistosta pois tai sitten myös teatterikorkeakoulun ja kuvataideakatemian ottamista

mukaan innovaatioyliopistoon. Näiden puheenvuorojen osuus oli huomattavasti suurempi Helsingin Sanomissa kuin Kauppalehdessä.

Innovaatioyliopiston puolesta eniten puheenvuoroja esittivät siihen sulautuvien korkeakoulujen rehtorit, elinkeinoelämän edustajat ja opetusministerit. Aktiivisimpia vastustajia taas olivat sekä sulautuvien korkeakoulujen että muiden oppilaitosten henkilöstön edustajat, eli lähinnä professorit. Opiskelijat ottivat hankkeeseen kantaa kutakuinkin yhtä usein sen puolesta kuin sitä vastaan. Taiteilijat ja heidän järjestönsä joko vastustivat hanketta tai kannattivat sitä vaihtoehtoisessa muodossa. Alla esitettyyn taulukkoon on laskettu kaikki suoraan innovaatioyliopistohankkeeseen liittyvät puheenvuorot molempien lehtien uutis- ja mielipidejutuista.

Taulukko 6.6. Innovaatioyliopistoa kannattavat ja vastustavat puheenvuorot taustaryhmittäin.

	Kannattaa <i>N</i>	Vastustaa <i>N</i>	Neutraali <i>N</i>	Erilaisena <i>N</i>	Yhteensä <i>N</i>
Rehtori: TaiK, TKK, HKKK	33	3	13	1	50
Henkilöstö: TaiK, TKK, HKKK	4	13	11	4	32
Opiskelijat: TaiK, TKK, HKKK	8	8	22	3	41
Rehtori: muut oppilaitokset	1	7	13	4	25
Henkilöstö: muut oppilaitokset	2	10	14	1	27
Opiskelijat: muut oppilaitokset	2	0	3	0	5
Muut asiantuntijat	9	2	9	0	20
Opetusministeriö, opm:n virkamies	5	0	6	0	11
Muut ministeriöt ja valtion virkamiehet	4	0	2	0	6
Elinkeinoelämän edustaja	32	1	10	0	43
Taiteilijat ja heidän järjestönsä	0	7	0	4	11
Muut työntekijäjärjestöt	3	1	11	0	15
Opetusministeri	12	0	4	0	16
Muut ministerit, hallitus	6	0	3	0	9
Puolueet, muut poliitikot	3	1	5	1	10
Yksityishenkilöt	1	3	8	0	12
Nimimerkki	1	4	1	0	6
Muu tiedotusväline	0	3	5	0	8
Lehti itse	7	1	35	0	43
Muu	9	2	9	1	21
<i>Yhteensä</i>	<i>142</i>	<i>66</i>	<i>184</i>	<i>19</i>	<i>411</i>

Tämäkin erittely osoittaa, kuinka vaiimea puoluepoliittinen keskustelu innovaatioyliopistosta oli. Selkeästi kantaa ottavista poliittikopuheenvuoroista suurimman osan esittivät opetusministerit. Ainoan selvästi hanketta vastustavan poliittikopuheenvuoron esitti europarlamentaarikko Hannu Takkula Helsingin Sanomissa 27.11.2007 julkaistussa mielipidejutussaan. Tutkimusjakson jälkeen keväällä 2008 eduskunnassa tosin käytiin jonkin verran innovaatioyliopistokeskustelua, jossa erityisesti oppositiopoliitikot esittivät hankkeelle kriittisiäkin näkökantoja. Hankkeen toteutumisen kannalta tämä keskustelu oli kuitenkin jo melko jälkijättöistä. Ennen maaliskuun 2008 rahoituspäätöstä puoluepoliittinen kiistely ei juuri häirinnyt hankkeen valmistelua.

Lehtien omissa kommenteissa otettiin vain harvoin suoraan kantaa hankkeen puolesta tai sitä vastaan. Hanketta kannattavia juttuja oli seitsemän ja vastustavia yksi. Vastustavaksi on luokiteltu toimittaja Antti Blåfieldin juttu Helsingin Sanomissa 15.3.2008, jossa hän esittää useita hanketta kyseenalaistavia näkökohtia. Luokitus ei täysin tee oikeutta itse jutulle, jossa kritiikin esittämisen lisäksi myös ymmärretään hankkeen tavoitteita. Seuraavassa selvitetään vielä, ketkä henkilöt esittivät innovaatioyliopistoa puolustavia ja sitä vastustavia mielipiteitä. (Ks. taulukko 6.7 s. 160.)

Innovaatioyliopistoa kannattavien puheenvuorojen esittäjät koostuvat lähinnä hankkeen keskeisistä valmistelijoista ja elinkeinoelämän edunvalvoista. Kannatuspuheenvuorot myös keskittyvät selvästi muutamille eniten esillä olleille henkilöille. Innovaatioyliopistoa vastustavat puheenvuorot jakautuivat yllättävänkin tasaisesti eri henkilöiden kesken. Ainoastaan kolme henkilöä esiintyi kahdella vastustavalla puheenvuorollaan, kun muut tyytyivät tai joutuivat tyytymään yhteen.

Innovaatioyliopistoa puoltavat ja vastustavat puheenvuorot eroavat myös siinä, että eniten esillä olleet innovaatioyliopiston puolustajat lausuivat puheenvuoronsa usein uutisjutuissa, kun taas aktiivisemmat vastustajat saavat puheenvuoronsa esiin lähinnä mielipidejutuissaan.

Taulukko 6.7. Useimmin innovaatioyliopistoa kannattaneet tai vastustaneet henkilöt.

	Uutiset <i>N</i>	Mielipiteet <i>N</i>	Yhteensä <i>N</i>
Vähintään kaksi innovaatioyliopistoa kannattavaa puheenvuoroa esittäneet			
Sotamaa, Yrjö, TaiK:n rehtori	13	7	20
Kasanen, Eero, HKKK:n rehtori	6	2	8
Kalliomäki, Antti, opetusministeri	7	0	7
Saralehto, Sampsa, Helsingin seudun kauppakamarin vara-tj	0	6	6
Lehti, Matti, HKKK:n kansleri	4	1	5
Pursula, Matti, TKK:n rehtori	3	2	5
Sarkomaa, Sari, opetusministeri	3	2	5
Mäenpää, Martti, Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja	3	1	4
Sailas, Raimo, vm:n valtiosihteeri	3	1	4
Herlin, Antti, EK:n puheenjohtaja	2	1	3
Tiuri, Martti, emeritusprofessori	0	3	3
Hautamäki, Antti, Sitran johtaja	2	0	2
Kekkonen, Timo, EK:n johtaja	2	0	2
Mattila, Markku, opm:n johtaja	2	0	2
Misukka, Heljä, opm:n valtiosihteeri	2	0	2
Pajunen, Jussi, Helsingin kaupunginjohtaja	2	0	2
Savolainen, Antti, TKK:n opiskelija	1	1	2
Vanhanen, Matti, pääministeri	2	0	2
Vähintään kaksi innovaatioyliopistoa vastustavaa puheenvuoroa esittäneet			
Cederström, Kanerva, TaiK:n professori	1	1	2
Raivio, Kari, Helsingin yliopiston kansleri	0	2	2
Uusikylä, Kari, Helsingin yliopiston professori	0	2	2

6.4. Innovaatioyliopiston kannattajat ja vastustajat tukeutuivat erilaisiin puhetapoihin

Innovaatioyliopistoa ja laajemmin suomalaista korkeakoululaitosta koskevaa keskustelua voi jäsentää kolmella keskeisellä ulottuvuudella, joilta kultakin voi erottaa muutamia tyypillisiä puhetapoja:

- Korkeakoulujen tehtävät ja tavoitteet
- Keinot, joilla asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa
- Resurssien oikeudenmukainen jakaminen

Korkeakoulujen tehtäviä ja tavoitteita koskevassa keskustelussa yhdet korostivat yliopistolaitoksen kansainvälistä kilpailukykyä ja yliopistoa yhtenä tekijänä, jolla tuetaan elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä Suomessa (kilpailupuhe). Toiset puolestaan korostivat yliopiston itsenäistä, elinkeinoelämästä riippumatonta sivistystehtävää (sivistyspuhe). Joskus tosin samat henkilöt puhuivat sekä kilpailun että sivistyksen puolesta. Ulottuvuuden ääripäät onkin parempi mieltää keskustelun ideaalittyyppisiksi puhetavoiksi tai tulkintarepertuaareiksi, joita keskustelijat retoriikassaan hyödyntävät.

TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

Kilpailupuhe

Sivistyspuhe

Tavoitteisiin pääsyn keinoja koskevasta keskustelustakin oli mahdollista erottaa kaksi ideaalittyyppistä puhetapaa, joista toinen korostaa hallintorakenteiden tehostamista ja tuloksellisuuden mittaamista (hallintopuhe) ja toinen tutkimuksen itseohjautuvuutta ja autonomiaa (itseohjautuvuuspuhe).

TAVOITTEISIIN PÄÄSYN KEINOT

Hallintopuhe

Itseohjautuvuuspuhe

Resurssien oikeudenmukaisessa jakamisessakin on tietyllä tavalla kyse tavoitteisiin pääsyn keinoista. Kysymys resurssien jaosta oli keskustelussa kuitenkin niin olennainen, että sitä tarkastellaan tässä erikseen. Yhden puhetavan mukaan resursseja on keskitettävä ja toimintoja priorisoitava, jotta saataisiin kilpailukykyisiä yksiköitä. Toisen puhetavan mukaan taas kaikille korkeakouluille pitäisi antaa resursseja samojen pelisääntöjen mukaan, ja suurten summien varaaminen yksin innovaatioyliopistolle on muita yliopistoja kohtaan epäoikeudenmukaista. Näiden kahden puhetavan, priorisointipuheen ja edunvalvontapuheen, lisäksi keskustelussa esiintyi usein eräänlaista sovittelupuhetta, jolla vakuutettiin, etteivät investoinnit innovaatioyliopistoon ole muilta yliopistoilta pois.

RESURSSIEN JAKAMINEN

Priorisointipuhe

Sovittelupuhe

Edunvalvontapuhe

Kilpailu- ja hallintopuheen avulla tyypillisesti argumentoitiin innovaatioyliopiston puolesta, kun taas sivistys- ja itseohjautuvuuspuhe liittyi tyypillisesti innovaatioyliopistoa vastustaviin puheenvuoroihin. Aineistossa painottui kilpailu- ja hallintopuhe, mikä onkin odotusten mukaista, koska jo edellisissä analyyseissä havaittiin, että innovaatioyliopistoa puolustavia puheenvuoroja oli enemmän kuin sitä vastustavia.

Lehtikeskustelusta erotetut puhettavat kytkeytyvät myös laajempiin hallinnollis-taloudellisiin ajattelutapoihin ja aatteellisiin virtauksiin. Kilpailupuhe nivoutuu osaksi suomalaisen eliitin omaksumaa strategiaa, jossa elinkeinoelämän ja hyvinvoinnin menestyksen edellytykseksi nähdään innovaatiojärjestelmän tehokkuus. Ajattelutavan mukaan Suomi ei voi kilpailla massatuotannolla, vaan eri tuotantoaloilla on kyettävä luomaan koko ajan uusia, innovatiivisia tuotteita ja konsepteja, joilla Suomi voi menestyä kansainvälisessä kilpailussa korkeasta kustannustasosta huolimatta.

Tyyppiesimerkki **kilpailupuheesta** on Wärtsilän toimitusjohtajan Ole Johanssonin kommentti Helsingin Sanomien talousuutisessa:

Johanssonin mukaan elinkeinoelämän huolena on, että suomalaiset korkeakoulut eivät ole pysyneet kansainvälisessä vauhdissa. Koulutus on hyvää keskimäärin, mutta huipputaso puuttuu.

”Tämän maan työpaikkojen lisääminen ja kehittäminen ovat osaamisesta kiinni”, Johansson sanoo. (HS 30.3.07)

Hallintopuhe puolestaan kytkeytyy ajattelutapaan, jota kriittisestä näkökulmasta on kutsuttu ”uudeksi julkishallinnoksi” (New Public Management, NPM). Sen ytimessä on tehokkuuden tavoittelu sekä liike-elämän toimintatapojen omaksuminen myös julkishallintoon ja julkisiin palveluihin. Innovaatioyliopiston yhteydessä hallintopuheesta tavoiteltiin tyypillisesti yliopistojen tilivirasto-ohjauksen purkamista, taloudellista autonomiaa ja nykyistä suurempien toiminnallisten kokonaisuuksien muodostamista. Seuraava katkelma Kauppalehden pääkirjoituksesta on esimerkki hallintopuheesta:

Tilivirastona yliopistot ovat joutuneet kierrättämään ulkopuolisen rahoituksen valtion budjetin kautta. Se on hankaloittanut etenkin yliopistojen toista päätehtävää eli tutkimusta, jos hankkeessa on ollut ulkopuolisia kumppaneita. Yliopistot saisivat jatkossa päättää ulkopuolisen rahan käytöstä ja tutkimussopimuksista. Malli ei kuitenkaan antaisi riittäviä vapauksia yritysten perustamiseen ja hankitun varallisuuden hallintaan. (KL 19.1.07)

Sivistyspuhe ja itseohjautuvuuspuhe muotoutuivat keskustelussa paljolti kilpailu- ja hallintopuheen kritiikeiksi. Niiden aatteellisia juuria voi etsiä Humboldtin ja Snellmanin sivistysyliopisto-aatteista sekä yleisemmistä hyvinvointivaltioon liittyvistä tasa-arvon ihanteista. Erikoistutkija Kimmo Elo ja tutkimusassistentti Lauri Rapeli käyttivät tyypillistä **sivistyspuhetta** Helsingin Sanomien Sunnuntai-sivuilla julkaisussa kirjoituksessaan:

Yliopisto ei ole liukuhihnatehdas, joka toimii kvartaalitalouden ehdoilla ja jonka tuloksia voisi arvioida yritysmailmasta lainattujen tuottavuuskriteerien tai tut-

kintomäärien perusteella. Yliopistojen toiminnalla voi toki olla talouskasvua ja hyvinvointia tukevia vaikutuksia, mutta ne ovat toiminnan sivutuotteita.

Yliopistolla on – ja sillä tulisi jatkossakin olla – vain yksi päätehtävä: kehittää ja tukea kriittistä ajattelua eli kykyä kyseenalaistaa vallitsevia näkemyksiä, ajatuksia ja totuuksia uusien avausten tekemiseksi. (HS 1.4.07)

Itseohjautuvuuspuheessa korostuu kriittisyys ulkoa asetettua ohjausta ja kontrollia kohtaan. Tyypillisesti katsotaan, että kaikenmoisiin uudistuksiin kuluva aika on pois varsinaisesta tutkimuksesta ja opetuksesta. Professori Joel Kivirauma ja yliassistentti Arto Jauhiainen käyttivät itseohjautuvuuspuhetta Helsingin Sanomissa julkaistussa mielipidekirjoituksessaan:

Erilaiset suunnittelu-, arviointi- raportointi- ja kehittämistehtävät lukemattomine neuvostoineen, työryhmineen ja palaverineen ovat lisääntyneet nopeasti. Kehitys ei ole kasvattanut vain hallintohenkilöstön määrää ja heidän työtään, vaan kafkamainen uusbyrokratia on imaissut kitaansa myös opetushenkilökunnan, perusteellisimmin professorit ja yksiköiden johtajat. (HS 18.4.07)

Resurssien jakoa koskevassa keskustelussa on kyse organisaatioiden välittömistä intresseistä, ja puheenvuorot kytkeytyivät tilanteen mukaan yllä kuvattuihin puheta-poihin ja niiden taustalla vaikuttaviin ajatusrakennelmiin. Resurssipuheeseen liittyy kuitenkin yleensä kysymys oikeudenmukaisuudesta ja erityisesti tasapuolisuudesta. Usein myös aluepoliittiset intressit ja argumentit kietoutuvat keskusteluun.

Suoraan resurssien jakoon viitattiin lehtikeskustelussa yllättävänkin harvoin, arviolta noin kymmeneksessä puheenvuoroista. Tällöin innovaatioyliopistohanketta joko kritisoitiin siitä, että se vaarantaa muiden yliopistojen rahoituksen (edunvalvontapuhe) tai sitten vakuutettiin, etteivät innovaatioyliopistolle varatut rahat ole muilta pois (sovittelupuhe) tai että resursseja pitääkin jakaa uudella tavalla (priorisointipuhe).

Edunvalvontapuhetta esittivät tyypillisesti muiden kuin innovaatioyliopistoon sulautuvien yliopistojen edustajat. Edunvalvontapuhetta käytti muun muassa Tampereen yliopiston rehtori Krista Varantola Helsingin Sanomien uutisessa:

Varantola kertoi, kuinka Suomessa valtio satsaa nyt roppakaupalla rahaa kolmeen yliopistoon eli tulevaan innovaatioyliopistoon, kun loput 17 joutuvat tyytymään rippeisiin.

”Hallituksemme panee kaikki munat teknologiakoriin ja uskoo uuteen Nokia-unelmaan”, Varantola sanoi ja pelkäsi, että koko yliopistolaitoksen perintö on tuhoutumassa ja sen mukana menevät myös yhtenäiset budjettirahoituskriteerit ja tasa-arvoiset mahdollisuudet opiskella. (HS 31.3.08)

Sovittelupuhetta puolestaan käyttivät tyypillisesti innovaatioyliopiston valmistelijat. Sovittelupuhe on luontevaa tulkita vastaukseksi edunvalvontapuheessa esitettyyn

kritiikkiin. Esimerkiksi opetusministeri Sari Sarkomaa käytti Kauppalehden uutisessa sovittelupuhetta puolustaessaan hallituksen kehyspäätöksiä eduskunnassa:

Opetusministeri Sari Sarkomaa (kok) puolusti hallituksen erinomaiseksi kuvaamaa uudistusta vakuuttamalla toistuvasti, että hallitus lisää kaikkien yliopistojen perusrahoitusta. (KL 26.3.08)

Priorisointipuheessa muita yliopistoja ei hyvitelty, vaan siinä selkeästi kannatettiin resurssien keskittämistä ja heikosti menestyneiden toimintojen karsimista. Tätä mieltä oli esimerkiksi akatemiaprofessori Leena Palotie Helsingin Sanomien uutisessa:

”Tutkimusrahojen nykyinen tasajako yliopistoille on tullut tiensä päähän”, Palotie arvioi.

Hän peräsi tilalle rahojen keskittämistä huippututkijoille Amerikan malliin. Palotie myöntää, että Yhdysvaltain suosima, kilpailuun perustuva rahanjakojärjestelmä on raaka. Se on kuitenkin tuonut esimerkiksi Nobel-palkintoja. (HS 9.11.07)

Resurssien jakoon liittyvän puheen vähäisyys johtuu osaltaan siitä, että osapuolet puolustavat resurssiaan myös puhumatta niistä suoraan. Esimerkiksi maakuntayliopistojen edustajat voivat korostaa keskustelussa yliopistojen aluepoliittista merkitystä tai humanististen aineiden professorit yliopiston sivistystehtävää. Samalla tarkoittaen tai tarkoittamattaan he tulevat puolustaneeksi omaa organisaatiotaan myös resurssien jaosta käytävässä kamppailussa. Vastaavasti tietysti huippututkimuksen ja kilpailukyvyyn puolustajat usein näkevät juuri oman organisaationsa tällaisena huipulaitoksena, jonka siis asiaa erikseen mainitsematta oletetaan ansaitsevan nykyistä suuremmat toimintaresurssit.⁸⁵

6.5. Linjanvetäjien konsensus kiteytyi seminaareissa, ohjelmatyössä ja julkisuudessa

Yllä kuvatuista puhetavoista erityisesti kilpailupuheen ja hallintopuheen voi tulkita edustavan Suomessa 1980-luvun lopulta vaikuttanutta aatteellista virtausta, jonka myötä Suomen on katsottu muuttuneen kilpailukyky-yhteiskunnaksi (Heiskala & Luhtakallio 2006). Vallitsevaksi näkemykseksi muodostui, että valtion on omilla panostuksillaan yhtäältä luotava elinkeinoelämälle suotuisa toimintaympäristö ja toisaalta elinkeinoelämän toimintatapoja on tehokkuuden nimissä sovellettava myös julkishallintoon. Toimintamalli miellettiin kansalliseksi strategiaksi, joka on välttämätön, jotta Suomi voisi menestyä kansainvälisessä kilpailussa.

85 Tässä tulee esiin julkiselle keskustelulle ominainen pyrkimys esittää erityisintressit yleisinä, mikä ilmeisestä tarkoitushakuisuudesta huolimatta voi olla itse keskustelulle eduksi, koska näin argumentteja voidaan myös kritisoida yleisen edun ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. (Vrt. Elster 1998.)

Tutkimushaastatteluissa sekä kannattajat että vastustajat näkivät innovaatioyliopiston osana tällaista strategiaa, jossa nykyisen elintason, sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen säilyttämisen nähdään edellyttävän kilpailukykyä nimenomaan tuotekehityksessä ja markkinoinnissa. Osa hankkeen kriitikoista kuitenkin katsoi että kyse ei kuitenkaan ole pelkästään pragmaattisesta pyrkimyksestä sopeutua muuttuneisiin olosuhteisiin vaan myös ideologisesta virtauksesta, jossa tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen liittyviä arvoja alistetaan taloudelle ja hyväosaisten intresseille.

Innovaatioyliopiston kannattajat pitivät hanketta lupaavana yrityksenä toteuttaa valittua menestysstrategiaa. Kilpailutalouteen kriittisesti suhtautuvat puolestaan pitivät innovaatioyliopistoa uhkana sivistysyliopistolle ja yrityksenä alistaa tutkimus elinkeinoelämän päämäärille. Tutkimukseen haastellut elinkeinoelämän edustajat eivät kuitenkaan tällaista pyrkimystä tunnistanee. He korostivat, että kyse on suomalaisen yhteiskunnan hyväksi tehtävästä investoinnista, jossa pikemminkin lisätään yliopistojen omaa päätösvaltaa ja autonomiaa. Myös elinkeinoelämä haluaa, että yliopistoissa tehdään korkeatasoista perustutkimusta, eikä tarkoitus ole valjastaa yliopistoja osaksi yritysten tuotekehittelyä. Yritykset kyllä pärjäävät ja siirtyvät sinne missä toimintaedellytykset ovat parhaat. Yksi haastatteluista elinkeinoelämän edustajista kuvasikin innovaatioyliopistoa isänmaalliseksi hankkeeksi, joka tähtää nimenomaan Suomen kilpailukykyisyyteen niin, ”että täällä syntyisi sellaisia osaajia että täälläkin toiminta säilyisi”.

Seuraavassa analysoidaan innovaatioyliopistohanketta tutkimushaastattelujen nojalla. Tavoitteena on hahmottaa, miten eri osapuolet toimivat, millaiseksi niiden keskinäinen valta-asetelma muodostui ja miten julkinen keskustelu nivoutui hankkeen etenemiseen. Taulukossa 6.8. kukin haastateltu henkilö on määritelty joko hankkeen kannattajaksi, siihen varauksin myönteisesti suhtautuvaksi tai hankkeen vastustajaksi. Koska haastateltaviksi valittiin henkilöitä, jotka joko valmistelivat innovaatioyliopistoa tai pyrkivät muuten aktiivisesti vaikuttamaan siihen, he eivät muodosta tilastollisesti edustavaa otosta omasta taustaryhmästään. Taulukon tarkoitus on vain kertoa, millaiseen haastatteluaineistoon seuraavassa esitettävä analyysi perustuu.

Taulukko 6.8. Haastattelijien asenne innovaatioyliopistoa kohtaan.

	Kannattaa	Varauksin myönteinen	Vastustaa	Yhteensä
Politiikka	1	2		3
Hallinto	1	1		2
Tutkimus	2		3	5
Kansalaistoiminta	1		1	2
Elinkeinoelämä	5	1		6
Yhteensä	10	4	4	18

Innovaatioyliopisto nähtiin siis osana laajempaa globalisaatiostrategiaa tai kansainvälistä hallinnollis-poliittista virtausta. Samoin kuin edellä hoitajakiistan yhteydessä tässäkin voidaan erottaa kolme vallan tasoa: 1) mikrotaso eli taktinen taso, jolla on kyse yksittäisten henkilöiden ja toimijoiden ratkaisuista, 2) makrotaso eli strateginen taso, jolla kyse on institutionalisoituneista käytännöistä ja rakenteista (Heiskala 2001, 248–250) ja 3) edellisten ”väliin” sijoittuva ”mesotaso”, jolla on kyse konkreettisemmista, tiettyihin asioihin tai henkilöihin liittyvistä käsityksistä tai mielikuvista. Tällainen on esimerkiksi käsitys siitä, että suomalaiset korkeakoulut ovat ”mutasarjaa”.

Osa haastatelluista painotti makrotason strategisia tekijöitä. Kyse ei ole niinkään yksittäisten henkilöiden päätöksistä tai kamppailuista vaan vallitsevaksi tulleesta tavasta nähdä olosuhteet ja järkevät toimintavaihtoehdot:

Mä näen sen niin ku analogisena gravitaatiokenttien kanssa, että tavallaan se koko sosiaalinen tila muuttuu niin, että se, mikä on luonnollinen tapa toimia, joka ei vaadi vastustusta tai vastarintaa tai poikkeavaa toimintaa tai aktiivista toisin toimimista, niin se luonnollinen suunta vaihtu. Ja se on se, mitä me nyt ollaan nähty koko ajan. On siellä, totta kai, ollut joukko ihmisiä, jotka on ollu sitte enemmän tai vähemmän aktiivisia tän asian ympärillä, ja mä paikallistan sen nimenomaan valtiovarainministeriöön, joka on tässä se olennainen toimija. Kaikki muut on enemmän tai vähemmän toissijaisia. (tutkimus)

Niin se varmaan osittain vaikuttaa just siihen, et niinkun pieni ihminen kokee sen kohdallaan ja ihmiset ei äänestä, kun ne näkee sen, että se virta on nyt pyyhkässy ohi, mutta ehkä on aika vaikee hahmottaa, mistä se kaikki on alkanu ja miten se, että meidän mummo ei pääse hoitoon, liittyy siihen, että meille tulee pitkästä aikaa ensimmäinen säätiöyliopisto, vaikka ihan oikeesti, siinä on selkeet yhteydet. (hallinto)

Toisesta näkökulmasta yllä kuvatussa poliittis-hallinnollisessa virtauksessa on kyse parhaasta käytettävissä olevasta näkemyksestä, jonka nojalla tavoiteltuihin päämääriin voidaan pyrkiä. Tämä näkemys olisi tulosta kollektiivisesta oppimisprosessista, jossa erilaisten vaihtoehtojen punninnan jälkeen on päädytty omaksuttuun strategiaan. Eliittien kesken saavutettua konsensusta ei siten miellettäisi ideologiseksi virtaukseksi, jonka pauloihin on jouduttu, vaan harkinnan pohjalta syntyneeksi vakaumukseksi siitä, mikä yhteiskunnan kokonaisedun kannalta on viisainta.

Niin tai näin, korkeakoulupolitiikan linjauksissa oli 2000-luvun alussa muutospaineita, ja vaatimukset rakenteiden perusteellisesta uudistamisesta kypsyivät vähitellen. Tarvittava konsensus korkeakoulupolitiikan keskeisten linjanvetäjien kesken kiteytyi kiinnostavasti vuoden 2005 aikana. Muun muassa elinkeinoelämän järjestöt työskentelivät tuolloin aktiivisesti korkeakoulujärjestelmän uudistamisen puolesta. Aiheesta keskusteltiin epävirallisesti erilaisissa tilaisuuksissa, ja sekä Teknologiateollisuuden silloinen puheenjohtaja Antti Herlin että toimitusjohtaja Martti Mäenpää esittivät

puheenvuoroja myös julkisuudessa. Yksi foorumi, jossa uudistuksen tavoitteita linjattiin, oli Sitran innovaatio-ohjelma. Kuten haastateltava seuraavassa sitaatissa toteaa, mukana ohjelmatyössä oli ”koko kaarti” elinkeinoelämän ja korkeakoulupolitiikan vaikuttajia:

Siinä oli mukana todella vaikutusvaltaset. Siellä oli kansliapäällikkö Markku Linna ja Erkki Virtanen, ja siellä oli Saarnivaara ja Akatemian pääjohtaja, että siellä oli siis koko kaarti paikalla ja Esko Aho myös kyllä osallistu siihen. Ja Yrjö Neuvo oli Nokista (...), ja rehtoreista oli siellä Lajunen Oulun yliopistosta. Mut ku siinä oli kuitenkin Linna ja Väyrynen ja tuota, Lajunen, et siinä oli vahva yliopistoeidustus. Ja siinä yks teema oli tää osaaminen ja siellä sitten ehdotettiin tuota yliopistoverkon kokoamista niin, että maahan syntyy tuommonen 5–10 yliopistokokonaisuutta. Ja se julkastiin vuonna 2005, ja siinä minusta aika selvästi ehkä ensimmäisen kerran tuotiin esiin tää tarve voimakkaasti keskittää tätä juttua. (tutkimus)

Teknolohiateollisuus puolestaan järjesti sekä keväällä että syksyllä 2005 seminaarit, joissa puhujina oli osin samoja henkilöitä kuin Sitran innovaatio-ohjelmassa. Syksyn seminaarissa esiintyivät myös pääministeri ja opetusministeri:

Joka tapaukses se oli kovan tason, siel oli myös rehtorien neuvoston puheenjohtaja puhu ja ammattikorkeakoulurehtoreitten, ja se oli kova keskustelutilasuus, jossa tätä ylläpidettiin, että näin tää sitten meidän näkökulmasta lähti pyörimään, ja puhuttiin tietysti koko sen yliopistojärjestelmän uudistamisesta, ja (...) sittenhä se rupes se innovaatioyliopistoidea niinku tavallaan tulemaan sieltä, nousemaan sellaseksi kärkihankkeeksi niinku me ollaan sanottu, että se rupes kulminoitumaan. (elinkeinoelämä)

Yhteisessä ohjelmatyössä, seminaareissa ja julkisuuteen suunnatuissa puheenvuoroissa ministeriöiden, elinkeinoelämän, tutkimusrahoittajien ja oppilaitosten edustajille kiteytyi jossain määrin yhteinen näkemys korkeakoulujärjestelmän uudistustarpeesta. Kyse oli asiantuntijoiden keskinäisestä, verkottuneesta prosessista, jossa vaikutteita haettiin ulkomaisista esimerkeistä ja jossa yhteinen näkemys vähitellen muodostui. Myös tiedotusvälineet olivat areena, jolla linjanvetäjät kiteyttivät näkemystään:

Siis media liittyy siihen prosessiin kyll hyvin olennaisesti, koska media oli, tarkoitan elinkeinoelämää ja myös niin kun valtio oli median kautta niin ku käyneet keskusteluu yhteiskunnass siitä, ett jotain pitää muuttua, ett niillä tavoilla ja rakenteilla, jotka meillä on, niin ei pärjätä siinä muutosprosessissa, joka on maailmassa meneillään ja. Tietysti siin keskusteluelementtejä oli ne toimet, joita muissa maissa oli tehty yliopistojen kehittämiseksi, ylimmän opetuksen, tutkimuksen kehittämiseksi ja ikään kun oli luotu tämmönen tietynlainen kriesitietoisuus. (tutkimus)

Kun Yrjö Sotamaa sitten syyskuussa 2005 ehdotti kolmen korkeakoulun yhdistämistä innovaatioyliopistoksi, ehdotus erään haastattelun sanoin ”osui ja upposi”:

Eli kyllä ne OPM:n ja valtiovarainministeriön ja teknologiateollisuuden ja EK:n, niin kun ne oli ne tahot, jotka oli siinä, jotka ajattelivat, että tästä voisi syntyä nyt joku suurempi uudistus. Ja he lähti sitä, varsinkin elinkeinoelämä, Teknologia-teollisuuden toimitusjohtaja Martti Mäenpää ja Elinkeinoelämän keskusliitto, niin ne oli ne henkilöt, jotka sitte sille anto hyvin vahvasti tukea. (tutkimus)

Tekemällä ehdotuksen, joka sopi hyvin korkeakoulupolitiikan keskeisten suunnittelijoiden näkemyksiin, Sotamaa kykeni vaikuttamaan TaiK:n asemaan ja sen jatkossa saamiin toimintaresursseihin. Ilman tällaista aloitteellisuutta TaiK:n tuleva asema olisi ehkä muotoutunut osana aivan toisenlaista kokonaisuutta, eikä sen asema välttämättä olisi tullut yhtä vahvaksi. Haastateltujen mukaan idea innovaatioyliopistosta oli Sotamaan oma, eikä sen esittämistä ollut suunniteltu missään kabineteissa:

Eihän siitä kukaan tiennyt, kyl se tais varmaan joillekin näille muille rehtoreille niin soittaa vähän, samana päivänä vähän ennen sitä puhetta. (elinkeinoelämä)

Pari viikkoa Sotamaan ehdotuksen jälkeen Antti Kalliomäki tuli opetusministeriksi ja alkoi määrätietoisesti edistää innovaatioyliopistohanketta. Yksi haastatelluista piti opetusministerin vaihtumista käännekohtana:

Tuula Haatainen niin ei mun mielestä juurikaan siihen halunnu reagoida, mutta sitten tosiaan tää innovaatioyliopistoaate eli sielä ja sittenhän siinä rupes käymään niin, että jossain vaiheessa sitte rupes olemaan jo. Pursula sai kovan opposition TKK:lla ja siinä tuli erilaisia vaiheita, ja sitte Kalliomäki tuli opetusministeriksi. Niin hän oli kiehtoutunu, jotenki viehättyi tästä ajatuksesta, ja hänhän perusti sitten sen, pisti sen Sailaksen työryhmän pystyyn, että aika paljon kyllä kunniaa menee justiin Antti Kalliomäelle, joka tietysti tässä vaiheessa on taas unohdettu, kun hän on oppositiossa [naurahtaa]. (elinkeinoelämä)

Haastateltava selittää Kalliomäen myönteisyyttä sillä, että Kalliomäki oli aikanaan kauppa- ja teollisuusministerinä seurannut muun muassa Tekesin kautta innovaatiotoimintaa ja omasi sen ansiosta näkemystä asiasta.

Suurtenkin hankkeiden eteneminen näyttäisi tämän perusteella olevan paljon kiinni myös yksittäisten henkilöiden preferensseistä ja sitä kautta sattumasta. Olennaisia toki ovat yllä kuvatut aatteelliset virtaukset ja eliitin keskinäiset verkostot, mutta yksittäisten hankkeiden kohdalla on merkitystä myös esimerkiksi sillä, kenen nimenomaisen henkilön sosiaalidemokraatit sattuvat valitsemaan opetusministeriksi.

Henkilöratkaisut ovat todennäköisesti suosineet innovaatioyliopistoa myös Keskustapuolueessa. Kysehän on huomattavasta investoinnista pääkaupunkiseudulle, ja sen voi yhden haastattelun tavoin nähdä ilmentävän SDP:n ja Kokoomuksen pai-

nottaman metropolipolitiikan voimistumista Keskustan suosiman aluepolitiikan kustannuksella. Pääministeri Matti Vanhanen on kuitenkin voimakkaasti tukenut hanketta Keskustassa, ja yksi haastatelluista nimeääkin empimättä Vanhasen keskeisimmäksi hankkeen toteuttamiseen vaikuttaneeksi henkilöksi:

Vanhasen roolihan on aivan ratkaseva, että Vanhanen on tän tosiaan se isä niin hallitusneuvotteluissa ku muuallakin. Täähän on Vanhasen kuningasajatus. (politiikka)

Myös Yrjö Sotamaan henkilökohtainen merkitys näyttää haastattelujen perusteella yllättävänkin suurelta. Talvella 2005–2006 opetusministeriö suunnitteli mallia, jossa TaiK:sta olisi siirtynyt innovaatioyliopistoon ainoastaan muotoilun osasto. Myös elinkeinoelämän järjestöissä ja TKK:ssa oltiin taipuvaisia tälle kannalle. Sotamaa kuitenkin vastusti päättäväisesti TaiK:n pilkkomista, ja koska hänen panoksensa koettiin tärkeäksi hankkeen toteutumiselle ylipäätään, muut hankkeen valmistelijat hyväksyivät hiljaisesti, että TaiK tulee innovaatioyliopistoon kokonaisena. Muihin vaihtoehtoihin viittaamista jopa tietoisesti vältettiin, jotta ei menetettäisi Sotamaan tukea:

Ei olla haluttu vaarantaa Yrjön vahvaa tukea tälle tuomalla tää esille. Eli siinä on tavallaan, että vaihtoehtoja on, mutta media ei liity siihen näkyvästi, mutta se on taas tietoinen päätös, että media ei. Jos siinä ei olis tätä kytkentää, että me nähdään, että on enemmän menetettävää, niin silloin me oltais näissä meidän kommenteissa myös mediaan tuotu se, tavallaan vasta-argumenttina näille elokuva- ja mitä ne oli, ja sanottu, että joo, te ootte ihan oikeassa, se ei istu tähän kokonaisuuteen. (elinkeinoelämä)

Opetusministeriö nimitti innovaatioyliopistoa valmistelemaan ryhmän, johon kuului ainoastaan hankkeeseen jo sitoutuneita henkilöitä, kuten kaikkien kolmen yliopiston rehtorit sekä elinkeinoelämän edustajia. Ryhmän vetäjäksi valittiin Raimo Sailas valtiovarainministeriöstä. Etenemistapa koettiin poikkeukselliseksi:

Ett olihan se tällanen epätavanomainen tapa lähteä liikkeelle, ja en tiedä, että kuinka paljon siitä voi vetää pidemmälle meneviä johtopäätöksiä. Mä luulen, että yksi johtopäätös tai yksi syy, miksi näin valmisteltiin, oli se, että tiedettiin, että jos sitä lähdetään valmistelemaan tavanomaisella tavalla, eli otetaan kaikki intressitahot siihen mukaan, niin ei tule koskaan mitään valmista. Niin minäkin vähän uskoisin, että ei olisi tullut, jos se edunvalvonta on se ensimmäinen asia. (hallinto)

Sailaksen raportti valmistui noin kolmessa kuukaudessa, ja se sisälsi toimenpideehdotukset innovaatioyliopiston perustamiseksi. Työryhmän työhön ei sen kestäessä juuri puututtu julkisuudessa, mutta keskustelu heräsi raportin valmistumisen jälkeen.

Ensikommentit olivat pääosin myönteisiä. Pian kuitenkin erityisesti kulttuuriväki ja muiden yliopistojen edustajat esittivät vastustaviakin kommentteja. Sailaksen raportin valmistuttua keskeisten poliittistenkin ryhmittymien sitoutuneisuus oli kuitenkin jo niin vahva, että vastustus ei enää tehonnut.

Ett se, nyt moni sellanen, joka olisi suhtautunut siihen kriittisemmin, niin myöhästyi siitä lähdöstä niin pahasti, ett minun nähdäkseni jopa niin paljon, että kun ne sen huomaa, ne ei oo viitsiny enää ruveta kirjottelemaan siitä. Ett tietenk tuli sitte, kun tämä raportti luovutettiin, tuli aika pian Taideteollisen korkeakoulun sisältä näitä kriittisiä mielipiteitä, mutt ne ikään kuin lokeroituivat sitten semmoseen, miten nyt sanois, tommoseen odotettuun karsinaansa, että niin pitikin olla. (hallinto)

Haastatellun huomio taidepiirien kritiikin lokeroitumisesta omaan karsinaansa on kuvaava eri osapuolten valtaresurssien kannalta. Kritiikki oli odotettua ja toivottuakin, ja sen takia ehkä korjattiin toteutuksen joitakin yksityiskohtia tai laajennettiin yksityiskohtien suunnitteluun osallistuvien piiriä. Koska keskeiset vallankäyttäjät olivat kuitenkin jo sitoutuneet hankkeen toteuttamiseen, enempää muiden yliopistojen kuin taidepiirienkään kanssa ei tarvinnut alkaa vakavasti kamppailla hankkeen kohtalosta. Innovaatioyliopistosta oli tullut kärkihanke sekä elinkeinoelämälle, opetusministeriölle että muutamille johtaville poliitikoille, ja sen nähtiin avaavan tietä laajemmalle suomalaisen korkeakoulupolitiikan uudistukselle.

Mä oon vähän sitä mieltä, se oli vaan päätetty, et tää jyrätään. Se oli vähän tämänönen suomalainen asenne, meni syteen tai saveen, mut tää me tehään, tää me viedään loppuun ja läpi. (...) Et mä en kyllä oikeesti nää, et media ois pystynyt siihen kauheesti vaikuttaan. (elinkeinoelämä)

Innovaatioyliopiston ulkopuolelle jäävien korkeakoulujen kritiikin ohella näyttävimmän julkisuudessa oli esillä TaiK:n taideaineiden piiristä noussut vastustus. Osaltaan tämä johtui vastustajien aktiivisesta julkisuustyöstä, kuten Pro Arte -adressin organisoinnista. Hankkeen valmisteluun osallistuneen haastatellun mukaan vastustusta oli muissakin hankkeen korkeakouluissa, erityisesti TKK:ssa:

Tässä, tän talon näkökulmast katsottuna niin aika paljon keskustelua käytiin myöskin tonne Otaniemen suuntaan, joka täs ensi vaiheessa niin, oli hyvin pidättyväinen, et Otaniemi torjui aika lailla koko tän innovaatioyliopistojatoksen. Et kun, kun mediassa on näkynyt taideopiskelijoiden huoli väärään seuraan joutumisesta tässä innovaatioyliopistossa, niin ei taideopiskelijat oo olleet ainoita, jotka on olleet huolissaan väärään seuraan joutumisesta [nauhaen]. (elinkeinoelämä)

Innovaatioyliopistoa alettiin toteuttaa Sailaksen raportissa esitetyllä tavalla. Strategiana oli edetä määrätietoisesti ja nopeasti. Yksi haastatelluista tuo kiinnostavasti esiin, kuinka julkinen keskustelu osaltaan pakotti tähän strategiaan. Julkisuus oli valmistelijoiden näkökulmasta tavallaan uhka, jonka pelättiin pysäyttävän koko prosessin, jos yksityiskohtia jäätäisiin vatvomaan liian pitkäksi aikaa:

Ett niin kauan, kun sitä vauhtia voidaan ylläpitää, niin niin kauan se prosessi etenee hallitusti. Ja toisaalta sitte, kun sä kysyt, ett oisko jotain pitäny niin ku muuttaa, niin oli selvää, ett ainoo mahdollisuus viedä se asia läpi niin ku oli suunniteltu, pitää kiinni niistä ydinasioista sellaisina, kun ne oli esitetty. Koska muuten se helposti johtaa siihen, ett sä muutat yhden asian ja sitte ajatellaan, ett no, eiks me voida muuttaa tätä toista. Ja sen jälkeen meill on ihan uus tilanne, johon ihmiset ei oo enää sitoutunu, ja sen takiakin sitä ei oo voitu muuttaa ja toisaalt sitä on pakko ylläpitää tätä niin ku prosessia, joka pakottaa tekemään niitä päätöksiä ja ylläpitää sitä tavallaan liikettä. (tutkimus)

No siit pyrittiin tekemään, vaikka perusteellisesi mutta kyllä hyvin, ripeästi. Siin oli osittain, taustalla se uhka, että median kauttakin ilmapiiri voi kääntyä toiseen suuntaan. Niin taikka jos koko yliopistomaailma lähtis sitä pohtimaan. Että mieluummin se [media] nopeutti [hankkeen etenemistä], mutta se ei ollu (...) pelkästään median suopeutta, vaan niinkun uhkaa siitä, että voi käydä toisinkin. (politiikka)

Valmistelijoiden strategia toimi niin hyvin, että etenemisvauhti yllätti jossain määrin heidät itsensäkin. Julkinen keskustelu toi kuitenkin näkyvästi esiin, kuinka muut yliopistot olivat taipuvaisia kokemaan epäoikeudenmukaisuutta siinä, että innovaatioyliopisto on saamassa huomattavasti muita enemmän lisäresursseja. Tämä pakotti valmistelijat pohtimaan tarkemmin argumenttejaan ja miettimään ratkaisua, joka olisi hyväksyttävissä myös oikeudenmukaisuus-perustein. Toiseksi kritiikki pakotti hankkeen valmistelijat käymään taustakeskusteluja hankkeen vaikutusvaltaisten vastustajien kanssa ja etsimään toimivaa argumentaatiota myös tällä tavalla.

K: No miten tää mediajulkisuus, niin onko se avannu vai lukkiuttanu keskustelua näitten eri osapuolien kesken?

V: [huokaisee] no siinä mielessä avannu tietysti, että se on nostanu tähän keskusteluun enemmän osapuolia kuin mitä olis ollu muuten. Ei meillä olis ollu tarvetta käydä avointa, ei mediassa, mutta meillä ei olis ollu tarvetta käydä keskustelua jonkun [Helsingin yliopiston kanslerin] Raivion kanssa, jollei me oltais median kautta nähty, että hän suhtautuu asiaan kriittisesti. Se, että miten se on vaikuttanu koko prosessiin, niin mun on sitä vaikee, mut sillä tavalla se on laajentanu sitä keskustelupiiriä, taustalla tapahtuvaa keskustelua. (elinkeinoelämä)

Useat haastateltavat esittivät käsityksensä, että innovaatioyliopistoa koskevaa keskustelua olisivat hallinneet hankkeen kriitikkojen näkemykset. Kauppalehdestä ja Helsingin Sanomista yllä tehdyn sisällönanalyysin perusteella hankkeelle myönteisiä kantoja esitettiin kuitenkin selvästi kielteisiä enemmän. Olennaista onkin se, että kielteisten ja myönteisten kannanottojen suhde vaihteli hankkeen eri vaiheissa. Idean esittelyvaiheessa kritiikkiä esitettiin vain vähän, mutta kritiikki lisääntyi Sailaksen raportin valmistumisen jälkeen. Eri viestinten linjat myös poikkesivat toisistaan. Kauppalehdessä kritiikkiä ei ollut juuri lainkaan, kun Helsingin Sanomissa sitä esitettiin erityisesti mielipidejutuissa. Tutkimushaastatteluissa mainittiin myös Suomen Kuvalehti hanketta tukeneena viestimenä, ja yksi hankkeen kritikoista puolestaan arvioi vastustajien päässeen kannattajia paremmin esiin Yleisradiossa. Voi myös olettaa, että maakuntalehtienkin linja oli jossain määrin kriittinen.

Muutamista haastatteluista syntyi vaikutelma, että hankkeen valmistelijat jopa yllättivät julkisen kritiikin voimakkuudesta:

Ja se että, se media tarttui siihen todella ahkerasti, ja ennen kaikkea ihmiset rupesivat kirjottamaan siitä, niin sehän oli hyvin polarisoitunu se keskustelu. Että varmasti yllättikin nää valmistelijat, tarkoitan juuri sitä Sotamaa ja sitä ryhmää, kolmen rehtorin ryhmää ja sitten tosiaan Sailaksen ryhmää ja sitten nyt, mitä sitten valmistellaan. Koska se asiahan olis voinu mennä ihan, se oli hallitusohjelmassa, sitte tehtiin tämmönen selvitysmiestyyppinen eli tää Sailaksen työryhmä teki tän ehdotuksen ja sehän ois voinu mennä niinkun kaikella tavalla eteenpäinkin. Mutta sehän sitten herätti valtavan keskustelun, jota ei varmaan kukaan niinkun odottanut näin voimakasta reaktiota. (tutkimus)

No mä sanoin jo tos vähän aikaa sitten, että se mitä media toi tähän keskusteluun, oli näitä eri näkökulmia, joita välttämättä ei oltu niin mietitty kun tätä keskustelua, kaikki oli niin innostunu tästä innovaatioyliopistosta, ettei ajateltu et mitä Oulun yliopisto tästä nyt kokee, että heiltäkin viedään viimeiset rahat, eikä he saa sitäkään vähää mitä nyt on, ja mikäs vika heissä on? No ei heissä mitään vikaa ole. (elinkeinoelämä)

Toisaalta myös median hiljaisuutta valmistelun alkuvaiheessa pidettiin jossain määrin yllättävänä:

Median osuushan tässä onki sillä tavalla mielenkiintonen, että se on aiheena sellanen, jossa on aitoa mediakiinnostusta, väistämättä aina, ihan, omana casenaan. Mutta myöskin siinä, että media tietysti haistaa, että tästä (...) ristiriita tulee varmasti monien suuntaan. Mutta yllättävän pitkään valmistelu eteni ilman, että mediassa ois ollu mitään erityisiä havaintoja siitä, että he haistaisivat verta tässä asiassa. Et sitä ei tapahtunu oikeestaan vielä. Vasta Sailaksen työryhmän työn loppusuoralla, tai ku (...) sitte tultiin ulos, niin siinä vaiheessa alkoi sitten media tulla peliin, vasta sillon yllättäen. (politiikka)

Osa haastatelluista katsoi, että kritiikki ja julkinen keskustelu vaikuttavat myös konkreettisiin päätöksiin siitä, millä tavalla esimerkiksi resursseja jaetaan. Hankkeen kannattajatkan eivät halunneet antaa kuvaa, että vallalla ja voimalla resursseja siirretään maakuntayliopistoilta innovaatioyliopistolle. Erityisesti hankkeen kannattajat katsoivat kriittisten puheenvuorojen tuoneen terveellä tavalla korkeakoulujen välisiä ja sisäisiä jännitteitä myös hankkeen valmistelijoiden tietoon.

Mutt siis loppujen lopuks mä väittäisin, ett lopputulos on kuitenkin se, että kaikki yliopistot tulee ulos voittajina, koska poliittinen, niin ku se, mitä tää julkinen keskustelu saa aikaan, että poliitikot ei voi tehdä semmosta päätöstä, jossa toiset jätetään puille paljaille ja joku saa kruunun, vaan johtaa siihen, että niin kun yliopistot kaikkineen saa merkittävästi paremmat olosuhteet itse. Eli koko prosessi johtaa toiseen lopputulokseen, kun mitä vastustajat väittävät. (...) Semmost päätöst valmistellaan, joka tän toteuttaa. Mutt ett ilman sitä julkist keskusteluun näin ei varmast kävisi. (tutkimus)

Yllä lainattu haastattelu tehtiin helmikuussa 2008 ennen hallituksen maaliskuista kehyspäätöstä. Kehysbudjetissa tosiaankin luvattiin 30 miljoonaa euroa lisärahoitusta myös muille yliopistolle ja esitettiin, että muutkin yliopistot voivat halutessaan perustaa säätiön, johon valtio antaa rahaa samassa suhteessa kuin innovaatioyliopistolle. Muiden yliopistojen kritiikkiä tämä päätös ei hiljentänyt, mutta sen voi kuitenkin nähdä yllä kuvatulla tavalla reaktioksi julkisuudessa esitettyyn kritiikkiin. Toisaalta yksi hanketta valmistelleista haastatelluista sanoi, että alun alkaenkin tavoitteena oli välttää asetelmaa, jossa muut yliopistot näyttäisivät tulevan nujerretuiksi. Myös se, että Sailaksen raportissa ehdotettu 170 miljoonan korotus toimintamenoihin kuitistui 100 miljoonaan oli ennakoitavissa, eikä haastatellun mukaan johtunut muiden yliopistojen vastustuksesta:

Ett siinä mielessä nyt oli selvä ja perusteltua ja hyvä, että siihen tuli tällasta kompromissin makua. Mutt toisaalta on niin, että ei sinne sitä 170 olis tullu, vaikka muut yliopistot olisivat taputtaneet käsiään tälle hankkeelle. Se oli selvä, että se oli tämmönen ikään kuin ideaali. (hallinto)

6.6. Yhteenvetoa

Innovaatioyliopisto on esimerkki hankkeesta, jossa olennaista ei niinkään ole eri osapuolten välinen kamppailu vaan pikemminkin keskeisten päättäjätahojen välinen konsensus. Innovaatioyliopisto kytkeytyy laajempaan kansalliseen strategiaan, jonka mukaan Suomi menestyy kansainvälisessä kilpailussa vain, jos se ainakin joillakin aloilla on myös tutkimuksessa ja koulutuksessa maailman kärkeä. Myös teknologisen, liiketaloudellisen ja taideteollisen osaamisen vuorovaikutus nähdään strategiassa tärkeäksi menestystekijäksi.

Erityisen silmiinpistävää on se, että innovaatioyliopisto ei herättänyt varsinkaan alkuvaiheissaan juuri lainkaan puoluepoliittista keskustelua tai kritiikkiä. Eduskunnan vasemmisto-oppositio esitti kritiikkiään oikeastaan vasta hallituksen maaliskuussa 2008 tekemien rahoituspäätösten jälkeen. Tässä vaiheessa innovaatioyliopiston toteutuminen oli jo käytännössä varmaa.

Kauppalehti ja Helsingin Sanomat käsittelivät innovaatioyliopistoa varsin eri tavoin. Kauppalehden voi sanoa suorastaan kampanjoineen hankkeen puolesta. Lehhti julkaisi runsaasti pääkirjoituksia ja muita toimittajien tekemiä mielipidejuttuja, joissa hanketta käsiteltiin myötäsukaisesti, ja lehti antoi myös paljon tilaa hankkeen valmistelijoiden ja muiden kannattajien näkemyksille. Suoranaisia kannanottoja innovaatioyliopistohankkeen puolesta Kauppalehti ei kuitenkaan omissa nimissään esittänyt kovin usein.

Helsingin Sanomien linjaa voi luonnehtia Kauppalehteen verrattuna sivusta seuraavaksi. Se julkaisi aiheeseen liittyen omia mielipidejuttuja vain vähän mutta antoi sen sijaan muille osapuolille ja erityisesti hankkeen vastustajille runsaasti tilaa mielipidesivuiltaan. Utisjutuissakin Helsingin Sanomat käytti Kauppalehteä monipuolisemmin hanketta eri näkökulmista lähestyviä lähteitä, joskin Helsingin Sanomienkin uutisissa painottuivat hankkeen kannattajien näkemykset.

Innovaatioyliopistosta käydyssä keskustelussa voi erottaa karkeasti kaksi puhetapaa: yhtäältä kansallisen kilpailukykystrategian mukaisen puheen, jossa suomalaisten korkeakoulujen kilpailukykyä koskeva huoli yhdistyy pyrkimykseen tehostaa niiden toimintaa erilaisin arviointi- ja rationalisointitoimin. Innovaatioyliopiston kannattajat nojasivat paljon tähän puhetapaan. Innovaatioyliopiston vastustajat puolestaan korostivat yliopiston sivistystehtävää, tutkimuksen itseohjautuvuutta ja tasapuolisuutta resurssien jaossa innovaatioyliopiston ja muiden korkeakoulujen kesken. Innovaatioyliopiston yhteydessä keskustelua käytiin siis jossain määrin myös makrotason ideologisista rakenteista.

Hankkeen kannattajat näkivät medially karkeasti kaksi tehtävää. Ensinnäkin alkuvaiheessa mediaa tarvittiin käynnistämään keskustelua korkeakoulujen uudistustarpeesta ja luomaan ”kriisitietoisuutta”. Tässä keskeiseksi muodostui ”mesotason” käsitys, että suomalainen korkeakoulujärjestelmä on kansainvälisesti vertaillen ”mutasarjaa”, ja rakenteelliset uudistukset ovat tästä syystä välttämättömiä. Toiseksi innovaatioyliopistohankkeen kritiikinkin nähtiin tukeneen hankkeen edistymistä, koska kritiikki piti hanketta agendalla ja sähköisti ilmapiiirin niin, että valmistelijoiden oli tavallaan pakko edetä ripeästi. Valmistelun pysähtyminen olisi antanut lisää tilaa julkiselle keskustelulle, joka puolestaan olisi voinut avata sovitun hankkekokonaisuuden yksityiskohtia ja murentaa osapuolten sitoutuneisuutta. Toiseksi julkinen keskustelu pakotti hankkeen valmistelijat miettimään innovaatioyliopistoa tarkemmin myös muiden yliopistojen näkökulmasta. Luultavasti osaltaan esitetyn kritiikin takia innovaatioyliopistoon suunniteltuja rakenne- ja rahoitusratkaisuja päätettiin tarjota myös muille yliopistoille.

Useat haastateltavat olivat toisaalta sitä mieltä, että keskeiset päättäjät olivat niin vahvasti innovaatioyliopiston takana, että se olisi toteutettu mediasta riippumatta.

Innovaatioyliopistosta oli tullut kärkihanke sekä elinkeinoelämälle, opetusministeriölle että muutamille johtaville poliitikoille, ja sen nähtiin avaavan tietä laajemmalle suomalaisen korkeakoulupolitiikan uudistukselle.

Hankkeen vastustajille media oli keino saada näkökulmiaan esille. Kuten yllä kuvattiin, kritiikillä ilmeisesti oli oma vaikutuksensa esimerkiksi maaliskuun 2008 budjettikehyspäätökseen, mutta itse hankkeen toteutumista se ei estänyt vaan pikemminkin ehkä vauhditti uudistusten toteuttamista pitämällä asiaa ajankohtaisena ja tuomalla sitä näin hallinnon ja politiikankin agendalle.

Innovaatioyliopiston valmistelua pidettiin poikkeuksellisen sikäli, että valmistelutehtävä annettiin Raimo Sailaksen johtamalle pienelle ja hankkeeseen jo melko lailla sitoutuneelle työryhmälle, joka runnoi nopeasti kokoon innovaatioyliopiston perusperiaatteet. Näin uskottiin vältettävän hankkeen vesittyminen intressikampailujen takia. Toisaalta laaja poliittinen valmistelu on yleisemminkin antanut tietä taktisemmalle, ministeriöiden asettamien asiantuntijatyöryhmien ja selvitysmiesten valmistelulle. Kiinnostavaa onkin, kuinka vahvasti Suomessa ollaan yleisemminkin siirtymässä laajasta sidosryhmävalmistelusta kohti hallituksen tai ministeriöiden ohjaamaa projektimaista kehitystyötä, jossa hallitusvaltaa käytetään suorasukaisemmin ja sidosryhmät otetaan mukaan vasta hiomaan yksityiskohtia.⁸⁶

Taulukkoon 6.9 (s. 176) on sijoitettu yllä käsiteltyjä havaintoja medioitumisen kolmelle ”tasolle”, joita käsiteltiin edellä luvussa 3.5. Taulukkoon on tiivistetty myös arvioita medioitumisen ”laadusta” näissä yhteyksissä.⁸⁷

86 Tätä kysymystä sivutaan myös luvussa 8.

87 Näitä medioitumisen ”laatuun” liittyviä kysymyksiä käsiteltiin tarkemmin edellä luvussa 3.6. Strateginen toiminta on tarkoitushakuista toisiin vaikuttamista, ja kommunikatiivinen toiminta on totuuden, rehellisyyden ja oikeudenmukaisuuden vaateisiin nojaavaa kriittisyyttä.

Taulukko 6.9. Medioitumisen ”tasot” ja ”laatu” innovaatioyliopistohankkeessa.

	Esimerkkejä innovaatioyliopistohankkeessa	Medioitumisen ”laatu”
Taso 1 Itsenäinen media oman julkisuustilansa hallitsijana	<ul style="list-style-type: none"> • Kauppalehti samastui innovaatioyliopistohankkeeseen ja antoi julkisuustilansa hankkeen puolustajien käyttöön. • Helsingin Sanomat vetäytyi sivustaseuraajaksi ja antoi tilaa myös vastustajille. • Uutisjournalismi näyttää olevan mielipidejournalismia tiiviimmin sidoksissa valtaa käyttäviin instituutioihin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lehden ja sen kohdeyleisön suhde näyttää määrittävän lehden linjaa ja esitettävien näkemysten kirjoa. • Erilaisten näkemysten eriytyminen yhtäältä uutis- ja toisaalta mielipidejournalismiin voi vaikeuttaa niiden ”kohtaamista”. • Mielipidejournalismin ja uutisjournalismin erilaiset ”lähdekäytännöt” voivat kuitenkin laventaa näkemysten kirjoa.
Taso 2 Muiden toimijoiden riippuvuus mediajulkisuudesta	<ul style="list-style-type: none"> • Mediajulkisuus ”kriisitietoisuuden” luojana (”yliopistot mutasarjaa”). • Mediajulkisuus uhkana: nopea valmistelu ja julkisuudelta suojautuminen (Sailaksen työryhmä). • Mielipidejutut kriitikoiden resursseina. 	<ul style="list-style-type: none"> • Medioitumisen laatu riippuu siitä, kuinka hyvin journalismi onnistuu tasapainottamaan toimijoiden strategisia puheenvuoroja kommunikatiivisella kritiikillä. Innovaatioyliopiston tapauksessa kritiikki ja mielipiteiden kirjo lavenivat vasta sitten, kun hankkeen suuret linjat oli jo asiallisesti ottaen löyty lukkoon.
Taso 3 Median vaikutus muihin toimijoihin niiden omilla kentillä	<ul style="list-style-type: none"> • Median ”uhka” lisäsi keskeisten valmistelijoiden sitoutuneisuutta ja lisäsi painetta viedä hanketta määrätietoisesti eteenpäin. • Muiden yliopistojen ja taidepiirien vaatimukset mediassa toivat niiden näkökulmia mukaan hankkeen valmisteluun ainakin jossain määrin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistelun keskittäminen ”jo sitoutuneiden” ydinryhmälle on strategista toimintaa, joka jossain määrin ehkä johtui medioitumisesta ja median ”uhasta”. • Kriittinen mediajulkisuus voi saada aikaan kommunikatiivisesti perusteltuja korjauksia ratkaisuihin, mutta kritiikin huomiointi valmistelussa voi olla myös näennäistä eli strategista.

7. Poliisin valtaoikeudet: Smash Asem ja Helsingin huumepoliisi

Kolmas tämän tutkimuksen esimerkkitapaus käsittelee poliisin valtaoikeuksia ja niihin liittyvää keskustelua. Poliisin toimivaltuuksia on Suomessa vaiheittain lisätty 1990-luvulta lähtien. Painetta viranomaisvallan kasvattamiseen ovat tuoneet paitsi kansainvälisesti järjestäytyneen rikollisuuden kasvu myös kehittyvän informaatio-tekniikan mahdollisuudet.

Poliisin toimivallan kasvattaminen on herättänyt jonkin verran kriittistä keskustelua. Huolestuneissa puheenvuoroissa on kysytty, miten käy yksilön perus- ja ihmisoikeuksille, kun poliisin teknisen valvonnan keinot ulottuvat yhä syvemmälle kansalaisten yksityiselämän alueelle tai esimerkiksi pidättämisen kynnystä on madallettu. Poliisin valtaoikeuksien muutoksessa on nähty olevan kysymys jopa jonkinlaisesta paradigman muutoksesta: hyvinvointivaltion mallin mukaisesta poliisitoimesta olisi siirrytty terrorisminvastaisen sodan maailmaan ja kovaan poliisi-toimintaan, jossa yksilön perusoikeuksia on mahdollista voimakkaasti rajata pelkän terrorismiepäilyn nojalla.

Poliisin toimivaltuuksien vaiheittainen kasvattaminen on tehnyt sitä määrittelevästä lainsäädännöstä vaikeaselkoista. Poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakien pykälät ovat osin päällekkäisiä ja vaikeasti hallittavissa. Poliisin toimivaltuuksiin ja lainsäädäntöön liittyvää problematiikkaa ratkoakseen sisä- ja oikeusministeriön koolle kutsuma toimikunta aloitti kyseisten lakien kokonaisuudistuksen valmistelun vuonna 2007. Sisäministeriön tiedotteessa toimikunnan asettamisesta todettiin, että poliisin toimivaltuuksia on tarkoitus uudistaa niin, että sekä rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset että kansalaisten perusoikeudet otetaan tasapuolisesti huomioon.⁸⁸ Toimikunnan työhön ei sen kuluessa juuri kiinnitetty julkisuudessa huomiota. Työn valmistuttua toukokuussa 2009⁸⁹ käytiin kuitenkin melko vilkas mediakeskustelu toimikunnan ehdotuksesta tiedotusvälineiden lähdesuojan heikentämiseksi.

Poliisin valtaoikeuksia pohtinut toimikunta on hyvä esimerkki pitkäjänteisestä lainsäädännön uudistustyöstä, joka vain harvoin ylittää journalistisen uutiskynnyk-

88 <http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/PFBD/0E0D02D699C7244DC22572A60036DD4A?opendocument> [haettu 31.10.2008]

89 <http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/PFBD/FA03D79E9C45DD50C22575BC00298B51?opendocument> [haettu 15.7.2009]

sen. Toimikunnan työn aikana viranomaisten valtaoikeuksista keskusteltiin enemmän muiden, konkreettisempien uutistapahtumien yhteydessä. Päästäksemme poliisin toimintaan ja viranomaisvaltaan liittyvän keskustelun jäljille poimimme viime vuosien mediatarjonnasta kaksi tapausta, joissa tematiikka oli läsnä. Ensimmäinen niistä oli Smash Asem -mielenosoitus Helsingissä vuonna 2006. Toinen tapaus oli Helsingin huumepoliisiin liittyvien virkarikosepäilyjen uutisointi vuonna 2007. Tutkimuksen aikataulun vuoksi emme voineet odottaa toimikunnan työn valmistumista, mistä syystä tiedotusvälineiden lähdesuojaan liittyvä keskustelu ei ole varsinaisessa analyysissä mukana.

Sekä Smash Asem että huumepoliisien virkarikosepäilyt nousivat näkyvästi otsikoihin, ja kummankin keskiössä oli viranomaisten vallankäyttö, sen oikeutus ja rajoitteet. Seuraavassa tarkastellaan, millaista argumentaatiota jutuissa käytettiin ja millaisen kehysten journalismi asialle antoi, millaisia mediastrategioita tai mediassa toimimisen mahdollisuuksia tapausten eri toimijoilla oli ja ketkä ylipäänsä saivat mediassa osallistua poliisin valtaoikeuksista käytävään keskusteluun. Samalla etsitään vastauksia kysymykseen siitä, vaikuttiko mediajulkisuus jollain tavalla ratkaisusta vastanneiden asianosaisten toimintaan.

Media-aineistoiksi valittiin Smash Asemia ja huumepoliisin virkarikosepäilyjä käsitelleet Helsingin Sanomien ja STT:n jutut. STT valittiin mukaan lähinnä siksi, että uutistoimistona se välittää Helsingin seudun uutisia alueellisten medioiden käytettäviksi. Helsingin Sanomat taas oli luonteva valinta siksi, että tapahtumat sijoittuvat Helsinkiin ja koska Helsingin Sanomat on asianosaisten eniten seuraama viestintäväline.

Smash Asemia käsittelevä juttuaineisto koottiin Helsingin Sanomien ja STT:n sähköisestä arkistosta 1.9.2006 ja 31.3.2008 väliseltä ajalta. Helsingin huumepoliisia käsittelevät artikkelit poimittiin samoista lähteistä 1.10.2007 ja 31.3.2008 väliseltä ajalta. Analysoitavaksi saatiin näin 192 Smash Asem -mielenosoitusta käsittelevää juttua, joista 100 Helsingin Sanomista ja 92 STT:stä. Huumepoliisin virkarikosepäilyistä löytyi 45 juttua, joista 38 Helsingin Sanomista ja 7 STT:stä.⁹⁰

Haastateltaviksi valittiin tapauksiin eri tavoin osallisia poliitikkoja, virkamiehiä, kansalaisaktiiveja, poliisi- ja oikeuslaitoksen edustajia sekä muita asiantuntijoita. Valtaoikeustematiikkaa käsiteltiin kaikkiaan 16 haastattelussa, ja haastattelut tehtiin keväällä 2008, pääosa helmi-maaliskuussa.

Seuraavassa tarkastellaan media-aineistojen ja tutkimushaastattelujen nojalla tutkimusteemoja ensin Smash Asemin ja sen jälkeen Helsingin huumepoliisin yhteydessä. Molemmista tapauksista kuvataan ensin juttuaineiston perusteella tapahtumien kulkua, osapuolten rooleja ja argumentointia, minkä jälkeen arvioidaan haastattelujen nojalla tarkemmin tapausten taustoja, osapuoliasetelmia sekä median roolia tapahtumien kulussa.

90 Aineiston valinnan perusteet, analyysin luokitusrunko, luokitusohjeet ja luokituksen reliabiliteetti esitetään liitteessä 6.

7.1. Poliisin toiminta nousi Smash Asem -julkisuuden keskeiseksi teemaksi

Syyskuussa 2006 Helsingissä järjestettiin kuudes ASEM (Asia-Europe Meeting) -huippukokous, joka oli samalla suurin siihenastisista Suomessa järjestetyistä huippukokouksista. Kokoukseen osallistui delegaatioita EU:n lisäksi 13:sta Itä-Aasian maasta, ja asialistalla oli muun muassa ilmastonmuutokseen, turvallisuushkiin, globalisaatioon ja kilpailukykyyn sekä maailmantalouden rakennemuutokseen liittyviä kysymyksiä. Kokouksen yhteydessä Helsingissä järjestettiin useita mielenosoituksia, joista yksi oli anarkistiryhmän koolle kutsuma Smash Asem. Mielenosoitus järjestettiin Asem-kokouksen aattona, lauantaina 9.9.2006, Helsingin keskustassa Kiasman aukiolla.

Asem-kokous mielenosoituksineen oli merkittävä uutisaihe jo ennen kokouksen alkua. Suojelupoliisi viestitti sanomalehdissä saaneensa tiedustelutietoa, että joidenkin mielenosoitusten tavoitteena on sekasorron synnyttäminen ja mellakointi. Tästä kerrottiin myös tutkimusaineistomme ensimmäisissä jutuissa.

Poliisia huolestuttaa anarkistien lauantaksi kaavailema Smash Asem -mielenosoitus. Sen järjestäjät ovat ilmoittaneet aiheuttavansa sekasortoa kaduilla. Myös Liukku pitää ilmeisenä, että mielenosoitus aiheuttaa järjestyshäiriöitä. Poliisi ennakoi, että mielenosoitus saattaa houkutella useita satoja ihmisiä kaduille. (HS 8.9.06)

Eniten säpinää lienee luvassa lauantaina alkuillasta, kun anarkistinen Smash Asem -mielenosoitus kokoontuu Kiasman aukiolle. (STT 7.9.06)

Poliisi kertoi perustavansa epäilynsä mellakoinnista omiin tiedustelutietoihinsa, mutta epäjärjestyksen mahdollisuudesta viesti jo www.anarkismi.net -verkkosivuilla ollut, Dongzhou-koalition allekirjoittama mielenosoituskutsu:

”Eri puolilla Kiinaa pienviljelijät ja hikipajojen työläiset mellakoivat lähes päivittäin. Vähintä mitä me yhdessä voimme tehdä heidän tukemisekseen on tuoda edes hieman sekasortoa myös Helsingin kaduille.”

Etukäteisuutisissa poliisi toivoi, etteivät sivustakatselijat sotkeutuisi mielenosoitukseen ja varoitti myös osallistumisen mahdollisista laillisista seuraamuksista. Vaikka poliisin tiedottamisen tarkoitus olisi ollut ongelmia ennaltaehkäisevä, tapauksen puiminen etukäteen julkisuudessa todennäköisesti houkutteli mielenosoituspäivänä Kiasman luo ylimääräistä yleisöä. Mellakoinnin ja konfliktien mahdollisuus toi paikalle myös mittavasti median edustajia. Radikaalien aktivistien osuus paikallaolijoista jäi lopulta suhteellisen pieneksi. Paikalla arvioidaan olleen noin 300 ihmistä, joista mielenosoittajien ydinryhmään kuuluneita oli noin 50.

Suomalaisessa mittakaavassa mielenosoituksen turvajärjestelyt olivat huomattavat. Paikalle oli komennettu poliisin ja rajavartioston joukkojenhallintajoukot (JOUHA), joiden varustukseen kuuluivat kilvet, teleskooppipatukat, aseet ja henkilökohtainen suojavarustus, mm. visiirillinen kypärä. Mielenosoituksen jälkeen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle toimitetussa selvityksessä poliisi kertoo, että Smash Asem -turvatoimiin osallistui noin 480 erityyppisissä varusteissa ollutta JOUHA-viranomaista.

Joukkojenhallintaan erikoistunut poliisi saartoi mielenosoittajat Kiasman aukiolle jo ennen kuin mielenosoitus ehti varsinaisesti järjestäytyä tai edetä. Samalla saarretuksi joutui suuri joukko sivustakatsojia ja toimittajia. Poliisin myöhemmin tekemän selvityksen mukaan mielenosoituksen rajaukseen oli perustellut syyt: käsikyistä huolimatta joukko ei hajaantunut, väkijoukon ei turvallisuussyistä haluttu siirtyvän ajoradoille, heidän joukostaan katsottiin löytyneen väkivaltaan soveltuvaa välineistöä ja alueella jaettiin lappuja, joiden ohjeistuksen mm. merkinantosoihduista katsottiin viittaavan tulevaan mellakointiin. Lisäksi poliisi ei kertomansa mukaan saanut yhteyttä mielenosoituksen järjestäjiin.

Noin tunnin saarron jälkeen poliisi alkoi pienin erin päästää ihmisiä pois alueelta. Saarron purkaminen oli kuitenkin hyvin hidasta, ja lopulta yli 130 ihmistä joutui pidätetyksi. Myöhemmin syytteen mielenosoitukseen liittyneistä tapahtumista sai 86 ihmistä.

Lauantai-illan aikana STT välitti sähköuutisia mielenosoituksen vaiheista. Se kertoi Kiasman aukion eristämisestä, saarron jatkumisesta, pidätyksistä ja haastatteli myös poliisiviranomaisia kysyen pidätettyjen kohtelusta. Helsingin Sanomat välitti reaaliaikaisia uutisia verkkolehrensä välityksellä, ja myöhemmin paperilehdessä kerrottiin, että Helsingin Sanomien verkkopalvelun Smash Asem -uutiset ja keskustelupalstan aiheet olivat olleet lauantai-illan suosituimpia aiheita.

Seuraavana päivänä, sunnuntaina 10.9., Helsingin Sanomat julkaisi neljä Smash Asem -mielenosoitusta käsittelevää juttua. Lehti kuvaili poliisin lannistaneen mielenosoittajat, ja saarron sisällä olleiden toimittajien kommenttikirjoituksesta heijastui pienoinen pettymys: etukäteen mainostettu säpinä oli tyrehtynyt alkuunsa poliisin tiukoissa otteissa.

Etukäteen luvattu säpinä jäi kymmenien kaljapullojen tussahduksiksi poliisien mellakkakilpiin. Näyttipä eräs nuori mies Mannerheimintiellä poliisille pippeliään. – Tunnelma oli aivan toisenlainen kuin Katutaiteiden yön rähinässä, jolloin mielenosoittajat yllättivät poliisin. Silloin poliisit rähisivät adrenaalihöyryissä sekä kiinnitetuille teineille että sivullisille. Tuolloinen poliisijoukko näytti tyystin eri porukalta kuin eilinen hyvin valmistautunut poliisin ja rajavartioston armeija. Mutta yksi on varmaa. Moni pitää poliisin voimannäyttöä provokaationa ja ylilyöntinä. (HS 10.9.06, toimittajien kommentti)

Poliisin voimankäyttö ja mielenosoituksen saarto herättivät laajaa kritiikkiä. Sekä saartorenkain sisälle jääneet että tapahtumia läheltä seuranneet kritisivat poliisia

ylimitoitetusta, uhkaavasta ja provosoivasta toiminnasta sekä liiallisten voimakeinojen käytöstä. STT välitti 10.9. kaksi juttua, joissa mielenosoituksessa pidätetyksi tullut, nimellään esiintynyt Tuomo Kettunen sekä etunimillään jutussa kutsutut viisi nuorta naista kritisoivat poliisin toimintaa vapauduttuaan poliisivankilasta. Samana päivänä STT välitti myös uutisen vasemmistonuorten tekemästä lausumasta, jossa vaadittiin poliisin toimia tutkittaviksi. Myös Vihreiden nuorisojärjestö otti julkisuudessa kantaa tapahtumiin. Se esitti, että poliisin toiminta on Suomessa muuttunut aiemmasta, provokaatioita välttävästä linjasta ja operaatio Helsingin keskustassa oli suhteeton. Vihreiden nuorisojärjestö epäili poliisin synnyttäneen perusteettomia uhkakuvia omien määrärahojensa turvaamiseksi. Poliisi puolusti julkisuudessa valitsemaansa toimintatapaa todeten, että suunnitelmat osoittautuivat oikein mitoitetuiksi ja kielsi olleensa itse synnyttämässä tilanteeseen liittyviä jännitteitä.

Päättävät poliitikot asettuivat julkisuudessa nopeasti poliisin toimintastrategian tueksi. STT välitti pääministeri Matti Vanhasen kommentit julkisuuteen jo mielenosoituspäivän iltana, kun pidätetyt vielä odottivat Pasilan poliisivankilassa.

”Meillä on Suomessa traditio mielenosoituksista; jos niillä pyritään aiheuttamaan sekasortoa, niin siihen puututaan”, Vanhanen sanoi STT:lle lauantai-iltana. Vanhanen sanoi ehtineensä saada vain hyvin vähän tietoja mielenosoituksen kulusta, mutta arveli poliisin toimineen oikein. ”Vaikuttaa siltä, että ne ovat olleet hyvin perusteltuja toimia, koska mielenosoittajat olivat etukäteen sanoneet, että he haluavat aiheuttaa sekasortoa”, Vanhanen sanoi. (STT 9.9.06)

Postitalon portailla ja sittemmin myös Pasilan poliisivankilassa pistäytyi myös Helsingin kaupunginvaltuutettu Paavo Arhinmäki (vas.).

- Sellikaveri ei ollut edes ollut mielenosoituksessa, Arhinmäkeä huvitti.
- Radio Suomi oli ainoana virikkeenä sellissä. Radiosta kuulin, kun pääministeri Vanhanen kiitti poliiseja hyvästä toiminnasta. (STT 10.9.06)

Kohta Vanhasen jälkeen sisäministeri Kari Rajamäki astui poliisiviranomaisten rinnalla julkisuuteen. Hän kiitti 10.9. järjestämässään tiedotustilaisuudessa poliisin toimintaa ammattitaitoiseksi. Sekä Vanhanen että Rajamäki uusivat tukensa poliisiviranomaisille keskiviikkona 13.9., sen jälkeen kun Helsingin Sanomat oli tiistaina 12.9. uutisoinut poliisin mielenosoitustoimien joutuvan sekä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen että tietosuoja-valtuutetun tutkittaviksi.

Vanhanen totesi Helsingin Sanomissa, ettei hänellä ole syytä arvostella poliisin toimintaa:

”Mielenosoittajilla oli metallisia tankoja, pamppuja ja kettinkejä. Eivät he selvästikään olleet mihinkään opintokerhoon menossa vaan aikomuksensa mukaan aiheuttamaan sekasortoa, Vanhanen sanoi.” (HS 13.9.06)

Johtavien poliitikkojen nopea asettuminen poliisioperaation taakse ennen tapahtumien tarkempaa tutkintaa aiheutti julkista ihmettelyä ja poiki jälkimielenosoituksen ”Joku raja Rajamäki”, joka järjestettiin viikko Smash Asemin jälkeen Kiasman aukiolla. Siinä missä Smash Asem -mielenosoituksen aiheena sen koolle kutsujien mukaan oli tuen esittäminen Aasian köyhälistölle ja työläisille, Rajamäki-mielenosoituksessa teemaksi nousivat suomalaisten kansalaisten perusoikeudet ja ilmaisuvapaus. Ministeri Rajamäen eroa vaadittiin myös nettiadresseissa.

Smash Asem -keskustelun osana käytiin polemiikkia myös sananvapaudesta ja sen rajoittamisesta. Viestinnän Keskusliitto ja Journalistiliitto kirjelmöivät sisäministeriötä Suomen Kuvalehden valokuvaajan Markus Pentikäisen kiinniottamisesta mielenosoitustilanteesta tämän ollessa kuvaamassa tapahtumaa osana työtään (STT 22.9.06). Myöhemmin valokuvaajan syytetyksi joutumisen tuomitsi myös Kansainvälinen lehdistöinstituutti IPI (HS 26.10.07).

Seuraavana vuonna 2007 aihe oli esillä etupäässä yksittäisinä juttuina. Helsingin Sanomat kertoi 10.3.2007, että kahta poliisia epäillään pahoinpitelystä kiinniottotilanteesta Smash Asemin yhteydessä. Toukokuussa pohdittiin mellakkavarusteissa olleiden poliisien tunnistamisen vaikeutta (HS 8.5.07), johon Helsingin Sanomat otti myös pääkirjoituksessaan kantaa painottaen, että virkatehtävissä olevien poliisien olisi kansalaisten oikeusturvan takia pakko olla tunnistettavissa.

Mielenosoitustapahtumat tulivat uudelleen tiiviimpään tarkasteluun oikeuskäsittelyn lähestyessä ja sen aikana syys-joulukuussa 2007. Juuri ennen oikeuskäsittelyä valmistui eduskunnan apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedtin Smash Asemia koskeva selvitys, jonka sisällöstä uutisoitiin suhteellisen laajasti. Helsingin Sanomat kertoi 29.11.2007, että mielenosoituksen keskeyttäminen oli apulaisoikeusasiamiehstä perusteltua mutta sen saartaminen ja laajuus kyseenalaista. Oikeuskäsittelyn tiimoilta julkisuudessa keskusteltiin lähinnä syytettyjen määrästä sekä syytteiden sisällöstä ja oikeutuksesta. Syyttäjä Harri Ilander ilmaisi olevansa tyytyväinen oikeuden tekemisiin linjauksiin (HS 18.12.07). Helsingin Sanomat sen sijaan nosti rangaistukset lukijoidensa oikeustajun punnittaviksi luettelemalla yksityiskohtaisesti syytteiden saaneiden tekoja ja niistä langetettuja sanktioita. Lehden toimittaja otti kommenttikirjoituksessaan myös avoimesti kantaa todeten mielenosoituksesta langetetut sanktiot yleisen oikeustajun vastaisiksi.

Mitä teki? 22-vuotias vantaalaismies heitti lasipullon poliisirintaman yli maahan. Hänen mielestään kukaan ei ollut vaarassa jäädä pullon alle. Mitä rangaistukseksi? Neljä kuukautta ja 15 päivää ehdollista vankeutta väkivaltaisesta mellakasta ja virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. (HS 18.12.07)

Isäpuoli käyttää vuosikausia seksuaalisesti hyväkseen puolisonsa alaikäistä tytärtä. Käräjäoikeus tuomitsee hänet viideksi kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen.

Nuori nainen ryntää Smash Asem -mielenosoituksessa kohti poliisirintamaa ja heittää kaksi pulloa poliiseja kohti. Käräjäoikeus tuomitsee hänet viideksi kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen.

Onko näiden kolmen päivän välein annettujen tuomioiden rinnastaminen epärealistista populistisempää? Totta kai. Mutta maallikon oikeustaju ei aina riitä ymmärtämään Suomi-nimistä oikeusvaltiota. (HS 19.12.07, toimittajan kommentti)

7.2. Smash Asem -mielenosoituksen järjestäjät kieltäytyivät julkisesta keskustelusta

Mediassa Smash Asemin käsittely ajoittui suurelta osin mielenosoituksen jälkeisiin viikkoihin syyskuulle 2006. Helsingin Sanomien jutuista vajaa puolet julkaistiin syyskuussa 2006. STT:ssä Smash Asemia käsittelevistä jutuista yli neljä viidesosaa julkaistiin syyskuussa 2006. STT:n tarjonnassa luonnollisesti uutismuoto oli vallitseva, mutta myös Helsingin Sanomien aihetta käsittelevistä jutuista yli puolet oli uutisia, reportaaseja tai muita uutismaisia juttuja. 11 prosenttia Helsingin Sanomien Asem-jutuista oli yleisönosastossa julkaistuja mielipiteitä. Myös lehti itse otti suhteellisen aktiivisesti kantaa aiheeseen sekä pääkirjoituksessaan että toimittajien kirjoittamissa kolumneissa tai kommentteissa.

Taulukko 7.1. Juttutyypin jakauma Helsingin Sanomien ja STT:n Smash Asem -uutisoinnissa.

	HS %	STT %	Yhteensä	
			%	N
Uutinen, reportaasi	34	76	54	104
Tietolaatikko	1	0	1	1
Vinkkijuttu	7	1	4	8
Muu uutismainen juttu (tausta, henkilöjuttu, gallup)	26	18	22	43
Pääkirjoitus	3	0	2	3
Sitaatit "muut lehdet"	6	0	3	6
Toimittajan kolumni	1	0	1	1
Toimittajan kommentti	5	0	3	5
Ulkopuolisen kolumni tai artikkeli	5	0	3	5
Yleisönosasto	10	0	5	10
Netistä poimittua, tekstiaripalsta	1	0	1	1
Muu mielipidejuttu / muut jutut	1	4	3	5
Yhteensä (%)	100	100	100	192
Yhteensä (N)	100	92		192

Jutuissa esiintyviä toimijoita seuraamalla voidaan tarkastella, kenelle uutisointi antoi mahdollisuuden määritellä tapahtumia. Toimijoiksi on tässä luettu tahot, jotka ovat

selvästi omalla äänellään jutuissa esillä. Toimijoiksi ei ole katsottu henkilöitä, jotka ovat jutussa puheen tai kritiikin kohteena ilman omaa puheenvuoroa. Taulukossa 7.2 esitetään eniten esillä olleiden yksittäisten henkilöiden esiintymiskerrat Helsingin Sanomien ja STT:n Smash Asem -jutuissa.

Taulukko 7.2. Smash Asem -jutuissa useimmin esillä olleet henkilöt.

	HS N	STT N	Yht. N
Jukka Lindstedt, eduskunnan apulaisoikeusasiamies	6	3	9
Harri Ilander, kihlakunnansyyttäjä	3	5	8
Kari Rajamäki, sisäministeri	6	2	8
Jari Liukku, apulaispoliisipäällikkö, Helsingin poliisilaitos	2	5	7
Matti Vanhanen, pääministeri	2	5	7
Sari Aho, kihlakunnansyyttäjä	4	3	7
Jukka Riikonen, poliisikomentaja, Helsingin poliisilaitos	3	3	6
Markku Salminen, poliisiylijohtaja	3	3	6
Paavo Arhinmäki, Helsingin kaupunginvaltuutettu	3	3	6
Teuvo Saikkonen, ylikomisario, Helsingin poliisilaitos	2	3	5

Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt ja sisäministeri Kari Rajamäki esiintyivät selvästi useammin Helsingin Sanomissa kuin STT:ssä, kun taas kihlakunnansyyttäjä Harri Ilander, apulaispoliisipäällikkö Jari Liukku ja pääministeri Matti Vanhanen esiintyivät useammin STT:ssä.

Kaikkiaan toimijakirjo Smash Asem -keskustelussa oli kuitenkin huomattavasti runsaampi. Taulukossa 7.3 esitetään toimijaryhmien jakauma Helsingin Sanomissa ja STT:ssä. Utisjutuista mukaan on laskettu kaikki jutussa omalla äänellään esiintyvät tahot. Mielipidejutuista mukaan on otettu ainoastaan jutun kirjoittajat. Taulukko kuvaa uutisjuttujen esiintyjien ja mielipidejuttujen kirjoittajien yhteismäärää. Koska kussakin jutussa voi esiintyä useita toimijoita, tai ei toimijoita lainkaan, esiintyjien yhteismäärä ei ole sama kuin juttujen yhteismäärä.

Taulukko 7.3. Smash Asem -juttujen esiintyjäryhmät Helsingin Sanomissa ja STT:ssä.

	HS %	STT %	Yht. %	Yht. N
Poliisi	13	25	17	36
Sisäministeri	5	3	4	8
Sisäministeriön virkamies	2	4	2	5
Muu ministeri	2	7	3	7
Muu poliitikko (kansanedustaja, kunnanvaltuutettu)	11	11	11	22
Muu valtion virkamies	6	5	6	12
Oikeuslaitoksen edustaja (syyttäjä, tuomari)	6	15	9	19
Asiantuntija	11	3	8	16
Mielenosoittajat	4	9	6	12
Kansalaisaktivisti	2	5	3	7
Yksityishenkilöt (sivustakatsoja ym.)	8	3	6	12
Lehti itse (pääkirjoitukset, toimittajien kommentit, ym.)	9	0	5	12
Nimimerkki	11	0	7	14
Muu tiedotusväline tai toimittaja	11	8	10	21
Muu	2	3	2	5
Yhteensä (%)	100	100	100	
Yhteensä (N)	133	75		208

Lähes puolessa STT:n jutuista ei ollut luokiteltua esiintyjää. Helsingin Sanomissa tällaisia juttuja oli noin viidennes. Tapahtumakuvausta ja tilanteiden käänteitä nopeasti välittäneissä STT:n jutuissa selvästi eniten omalla äänellään esiintyivät poliisin edustajat (25 %). Oikeuslaitoksen edustajien (syyttäjä, tuomari) osuus oli STT:ssä selvästi suurempi kuin Helsingin Sanomissa, kun taas asiantuntijoiden osuus oli suurempi Helsingin Sanomissa. Sisäministeri esiintyi enemmän Helsingin Sanomissa kuin STT:ssä, ja vastaavasti STT:ssä tapahtumia määrittivät enemmän muut ministerit ja sisäministeriön virkamiehet. Lehti itse ja nimimerkkikirjoittajat esiintyivät luonnollisesti vain Helsingin Sanomien mielipidejutuissa.

Helsingin Sanomien toimijakirjosta syntyy kuva, että varsinaiset mielenosoituksen osapuolet (poliisi ja mielenosoittajat) jäivät tapahtumaan nähden suhteellisen vähääniksi. Esiintyjistä vain neljä prosenttia oli mielenosoittajia, ja lehti antoi useammin tilaa toimittajiensa kommentteille, oikeuslaitoksen edustajille, asiantuntijoille ja muille yksityishenkilöille. Poliisin osuus Helsingin Sanomien esiintyjistä oli 13 prosenttia. Helsingin Sanomien Smash Asem -uutisointia jo aiemmin tutkinut Suvi Ervamaa (2006) toteaa, että mielenosoitusuutisoinnin fokus muuttui muutamassa päivässä nostaen päähenkilöiksi tapahtumia arvioineet ulkopuoliset ja jättäen sivuun anarkistit sekä mellakkavarusteiset poliisit (Ervamaa 2006, 54). Näin tehdessään lehden

voi nähdä toimineen oman välineluonteensa mukaisesti. Sanomalehdelle tyypilliseen tapaan se etsi näkökulmia ja taustoittamisen mahdollisuuksia siinä missä STT:n tarjonta muistutti nopeaa, sähköisen median toimintaa.

Vaikka Helsingin Sanomat ja STT antoivat uutisoinnissaan tilaa useille erilaisille toimijoille ja näkökulmille, mielenosoittajien vähäisyys on merkillepantavaa. Pirita Jupin mukaan media ei useinkaan anna ääntä radikaaleille aktivisteille ja miltei rutii-ninomaisesti jättää huomiotta heidän viestinsä tai poliittisen tavoitteensa. Sen sijaan uutisointi tapaa olla yksiulotteista korostaen vahvasti tapahtumien väkivaltaisuutta tai sen mahdollisuutta. (Juppi 2004.) Smash Asem -uutisointi noudatti samaa muotoa sikäli, etteivät aasialaisten työntekijöiden asema tai oikeudet missään vaiheessa nousseet julkisen keskustelun aiheiksi, vaikka ne olivat mielenosoituskutsun mukaan mielenilmaisun teema. Mediaa ei voi kuitenkaan kovin vahvasti kritisoida tästä, sillä tapahtuman koolle kutsuneet anarkistit vetäytyivät tarkoituksellisesti julkisuudesta mielenosoituksen jälkeen. Nettisivuillaan julkaisemassaan tiedotteessa he kertoivat, etteivät he tule esiintymään kasvoillaan julkisuudessa eivätkä järjestämään tapahtuman tiimoilta myöskään tiedotustilaisuutta (Ervamaa 2006).

Vaikka mielenosoituskutsussa siis kiinnitettiin huomiota aasialaisten työntekijöiden asemaan ja oikeuksiin, näyttää siltä, etteivät mielenosoituksen järjestäjät olleet valmistautuneita tai halukkaita keskustelemaan näistä asioista julkisuudessa. Heidän mediastrategiansa oli valtamedian puheenvuoroista pidättäytyminen. Tuomas Ylä-Anttila arvioikin, että Smash Asemin tarkoitus lienee ollut vastarinnan itseisarvoinen esittäminen eikä asiasisältöjen nostaminen esiin mediassa (Ylä-Anttila 2006).

Radikaalien aktivistien poistuessa tarkoituksellisesti julkisuudesta mediaan jäi runsaasti tilaa muille äänille, jotka pyrkivät selittämään mistä tapahtumassa oli kyse. Pääasiassa yliopistotutkijoista ja kansalaisaktiiveista koostunut, kansalaistarkkailijoiksi itseään kutsunut ryhmä oli yksi tällainen taho. Median näkökulmasta tämänkaltaisen ääni oli hyödyllinen, koska se osasi formuloida käsityksiään uskottavalla tavalla. Kansalaistarkkailijat olivat miettineet mediastrategiaansa jo ennen mielenosoitusta, ja heidän pyrkimyksensä oli paitsi mielenosoituksen eri osapuolten tarkkailu tapahtuman aikana, myös heidän toiminnastaan viestiminen ulospäin. Thomas Wallgrenin (2006) mukaan mielenosoittajien ja viranomaisten kokemukset ja julkisuuteen kerrotut versiot eivät useinkaan kohtaa mielenosoitusuutisoinnissa, eikä media nauti radikaalien aktivistien luottamusta. Kansalaistarkkailijoiden tavoitteena olikin uudenlainen julkinen väliintulo ja niin sanotun neljännen äänen tuottaminen julkiseen keskusteluun. Kansalaistarkkailijat onnistuivat julkisuusstrategiaansa verrattain hyvin, sillä heidän tekemänsä Smash Asem -tiedote julkaistiin sunnuntaiamuna jo ennen poliisin virallista tiedotustilaisuutta. Kansalaistarkkailijoiden mukaan tämän tiedotteen sisältö myös vaikutti jossain määrin siihen, millaisin kysymyksenasetteluin valtamedian edustajat kohtasivat poliisin ja sisäministerin näiden järjestämässä ensimmäisessä tiedotustilaisuudessa. (Wallgren 2006, 8.)

Sen sijaan ryhmä katsoi epäonnistuneensa tavoitteessaan saattaa poliisi ja päättävät viranomaiset keskustelemaan mielenosoituksen muiden osapuolten kanssa. Ryhmä järjesti julkisen keskustelutilaisuuden, jonne saapui kansalaisaktiiveja ja poliitikkoja,

mutta johon poliisijohto, sisäministeri ja eduskunnan apulaisoikeusasiamies kuitenkin kieltäytyivät tulemasta. Kansalaistarkkailijoilla ei myöskään ollut pääsyä radikaalien aktivistien omiin tilaisuuksiin, joissa puitiin tapahtuman kulkua. (Wallgren 2006, 8–9.) Poliisitoimen, vastuullisten viranomaisten ja radikaalien aktivistien mediastrategiat muistuttivatkin jossain määrin toisiaan. Toiminnan varsinaiset osapuolet pidättäytyivät mahdollisuuksiensa mukaan ylimääräisistä julkisista esiintymisistä. Viranomaistoimijoille julkisuus oli jossain määrin pakollista, niukin linja suhteessa mediaan oli mielenosoituksen koollekutsujilla.

Toimijakirjoa tarkemman kuvan median eri toimijoille antamista mahdollisuuksista saa seuraamalla, missä juttutyypeissä eri toimijat esiintyvät. Koska STT:n tarjonnasta 95 prosenttia oli uutismuotoista, toimijoiden esiintymistä eri juttutyypeissä tarkastellaan seuraavassa vain Helsingin Sanomien osalta.

Taulukko 7.4. Esiintyjäryhmät Helsingin Sanomien uutismaisissa ja mielipidejutuissa.

	Uutismaiset jutut %	Mielipidejutut %	Muut %	Kaikki yhteensä	
				%	N
Poliisi ja oikeuslaitos	96	4	0	100	25
Poliitikot	100	0	0	100	22
Virkamiehet	100	0	0	100	10
Kansalaistoimijat, yksityishenkilöt	45	55	0	100	32
Lehti itse	18	82	0	100	12
Muut tiedotusvälineet, toimittajat	40	60	0	100	15
Asiantuntijat	57	43	0	100	14
Muut	100	0	0	100	3
N	108	45	1		133

Taulukko 7.4 osoittaa selvästi, että poliisin ja oikeuslaitoksen edustajat, poliitikot ja virkamiehet esiintyivät nimenomaan uutisjulkisuudessa. He saivat siis äänensä esille jutuissa, joiden journalistinen status on korkea, ja joissa toimittajat määrittelevät, ketkä voivat puhua. Sen sijaan Helsingin Sanomissa esiintyneistä kansalaistoimijoista tai yksityishenkilöistä yli puolet (55 %) sai mielipiteensä esille yleisönosastoon tai muualle lehteen kirjoittamisensa mielipidejutuissa. Myös asiantuntijoista 43 prosenttia esiintyi nimenomaan mielipidekirjoittajina. Poliisitoimi ja vastuulliset viranomaiset ilmeisesti joko katsoivat saavansa näkemyksensä riittävästi esiin jo uutisjutuissa tai sitten he eivät halunneet jatkaa keskustelua enempää kuin oli välttämätöntä. Epätodennäköistä on, että heidän mielipidekirjoituksiaan olisi jätetty julkaisematta. Niin Smash Asemin yhteydessä kuin edellisissäkin tapauksissa puhujien selvä jakaantuminen eri areenoille osoittaa, että journalistisia sisältöjä tuotetaan yhtenäisten ja vahvojen pelisääntöjen varassa. Lähdehierarkiat määrittävät, kuka esiintyy uutis-

julkisuudessa, kuka taas mielipidejulkisuudessa. Omaksutuilla toimintatavoilla on vahva vaikutus koko julkisen keskustelun rakenteeseen.

7.3. Smash Asem -retoriikat: kansallinen turvallisuus ja kansalaisten perusoikeudet

Kuten edellä on tuotu ilmi, julkinen keskustelu kääntyi nopeasti mielenosoittajien kutsussaan määrittelemästä aiheesta suomalaisen yhteiskunnan valtarakenteisiin ja käytäntöihin. Keskustelu oli poleemista, ja sitä käytiin karkeasti kahdesta tulo-kulmasta. Poliisin toimia puolustaneet korostivat retoriikassaan kansallisen turvallisuuden näkökulmaa: mielenosoitus oli aiheellista rajata, jotta voitiin ennakolta torjua esimerkiksi aineellisia vahinkoja ja epäjärjestystä. Poliisin toimia kritisoineet taas korostivat kansalaisten perusoikeuksia sekä yksilöiden ja lehdistön ilmaisu- ja sananvapautta.

Ei ole kovin yllättävää, että poliisin, sisäministerin, sisäministeriön virkamiesten ja muiden ministereiden retoriikka noudatteli pitkälti kansallisen turvallisuuden logiikkaa. Poliisitoimijoiden ilmaisemista kannoista 64 prosenttia, sisäministerin kannoista 75 prosenttia, muiden ministerien näkemyksistä 100 prosenttia ja sisäministeriön virkamiesten näkemyksistä 60 prosenttia esitettiin kansallisen turvallisuuden viitekehyksessä. Yhtä oletettavasti mielenosoittajat (83 %) ja kansalaisaktivistit (86 %) argumentoivat kansalaisten perusoikeuksien puolesta.⁹¹

Poliisin, ministereiden ja kansalaisaktivistien paljolti odotettuja näkemyksiä kiinnostavampaa on tarkastella viestinten omia sekä muiden esiintyjäryhmien näkemyksiä. Koska STT:n tarjonnassa pääkirjoituksia tai toimittajan kommentteja ei ollut, viestinten omia näkemyksiä voidaan selvittää vain Helsingin Sanomien osalta.⁹² Helsingin Sanomat ei omissa nimissään tukeutunut kertaakaan ainoastaan kansallisen turvallisuuden retoriikkaan. Sen sijaan se toi yhtä runsaasti (33 %) esiin kantoja, joissa joko otettiin huomioon sekä kansalaisten perusoikeuksien että kansallisen turvallisuuden näkökulma tai asetettiin tukemaan vain kansalaisten perusoikeuksia. Helsingin Sanomien kannan voi nähdä näin olleen joko neutraali tai kansalaisten perusoikeuksia tukeva. Vaikka valtamediaa usein kritisoidaan valtaapitävään eliittiin samaistumisesta ja näiden pyrkimysten legitimoinnista, tässä tapauksessa näytti siltä, että Helsingin Sanomien asemoitui enemmän kansalaistoimijoiden kannalle. Painotukseen saattoi vaikuttaa sekin, että Asem-keskustelun osana puitiin myös lehdistön sananvapauden mahdollisuuksia, joita niitäkin poliisi mielenosoitusiltana rajoitti.

91 Yksittäisten esiintyjäryhmien havaintojen lukumäärät ovat niin pieniä, että tulokset eivät enimmäkseen ole tilastollisesti luotettavia. Mainittujen osapuolten erot ovat kuitenkin niin selviä ja johdonmukaisia, että ne tuskin muuksi muuttuisivat, vaikka havaintoja olisi enemmänkin.

92 Pääkirjoitusten ja toimittajien kommenttien lisäksi lehden oma kanta on luokiteltu myös kahdesta uutismaisesta jutusta: toisessa kyse oli kirja-arvostelusta ja toisessa lehden omaa toimittajaa oli haastateltu.

Taulukko 7.5. Esiintyjäryhmien retoriikat Helsingin Sanomien ja STT:n Smash Asem-jutuissa.

	Kansallinen turvallisuus %	Kansalais- oikeudet %	Molempia retoriikkoja %	Neutraali retoriikka %	Retoriikkaa ei voi määritellä %	Yhteensä	
						%	N
Poliisi	64	0	0	33	3	100	36
Sisäministeri	75	0	0	13	13	100	8
Sisäministeriön virkam.	60	0	0	20	20	100	5
Muu ministeri	100	0	0	0	0	100	7
Muu poliitikko	14	64	0	18	5	100	22
Muu valtion virkamies	0	33	0	67	0	100	12
Oikeuslaitoksen edust.	16	16	0	68	0	100	19
Asiantuntija	6	50	13	31	0	100	16
Mielenosoittaja	0	83	0	0	17	100	12
Kansalaisaktivisti	0	86	0	14	0	100	7
Muu yksityishenkilö	33	67	0	0	0	100	12
Lehti itse (pääkirj. ym.)	0	33	33	25	8	100	12
Nimimerkit	57	36	7	0	0	100	14
Muut tiedotusvälineet	24	48	10	19	0	100	21
Muut	0	40	0	20	40	100	5
Yht (%)	30	36	4	25	4	100	
Yht (N)	63	74	9	53	9		208

Huomattavan suuri joukko (64 %) muista poliittisista toimijoista asettui julkisuudessa tukemaan kansalaisten perusoikeuksia ja sananvapauden näkökulmaa. Yksittäinen näkyvä poliisia kritisoinut poliitikko oli mielenosoituksessa pidätetyksi joutunut kaupunginvaltuutettu ja eduskunta-avustaja Paavo Arhinmäki. Hänen henkilöönsä seurattiin uutisoinnissa näkyvästi myös tapauksen edetessä kohti syyteharkintoja. Muita julkisuudessa esiintyneitä poliitikkoja olivat Vihreiden kansanedustajat, mm. kansanedustaja Osmo Soininvaara, joka vaati sisäministeri Kari Rajamäeltä julkista anteeksipyyntöä (HS 16.9.06), eduskuntaryhmän puheenjohtaja Heidi Hautala, jonka kritiikissä poliisia syytettiin pelon ja väkivallan lisäämisestä ja kansalaisvapauksien rajoittamisesta (HS 17.9.06) sekä Vihreiden puheenjohtaja Tarja Cronberg, joka kertoi puolueen pohtivan onko Smash Asemin tapahtumissa aihetta välikysymykseen (STT 16.9.06). Poliisin toimintaa kritisoivat myös eduskunnan kyselytunnilla puheenvuoroja pitäneet vasemmiston kansanedustajat Annika Lapintie ja Jaakko Laakso (STT 14.9.06). Jossain määrin Smash Asemia käytettiin osana hallitusta kritisoivaa oppositiopolitiikkaa ja tähän liittyvää julkista poliittista retoriikkaa.

Esiintyneistä asiantuntijoista puolet (50 %) asettui selvästi tukemaan kansalaisten perusoikeuksia. Filosofian tohtori Annika Suoninen kysyi yleisönosastokirjoituksessaan miten on mahdollista, että kansalaisten perustuslaillisia oikeuksia voidaan rajoittaa pelkkien epäilyjen ja mahdollisten uhkien perusteella (HS 13.9.06). Helsingin yliopiston dekaani Jukka Kekkonen puolestaan selitti mielenosoitukselle taustaa tarjonneessa henkilöhaastattelussa, että tapahtumassa joutuu vastakkain kaksi merkittävää perusoikeutta: yhtäältä sananvapaus ja kansalaisten kokoontumisvapaus ja toisaalta oikeudet, jotka liittyvät omaisuuden turvaan ja turvallisuuteen (HS 16.9.06). Sanomalehden yleisönosasto toimi asiantuntijoille myös keskinäisen väittelyn alustana: valtiotieteen maisteri Timo Lohennon ja dosentti Tommi Hoikkalan keskinäinen mielipiteenvaihto poliisitoimien oikeutuksesta julkaistiin Helsingin Sanomissa 21. ja 25.9.2006.

Muut yksityishenkilöt (esimerkiksi lehdessä sivustakatselijoiksi kutsutut) asettuivat 67-prosenttisesti tukemaan kansalaisten perusoikeuksien näkökulmaa ja asennoituivat kriittisesti poliisien vallankäyttöön. Nimimerkeillä yleisönosastossa esiintyneistä hieman yli puolet (57 %) korosti kansallista turvallisuutta ja poliisitoimien oikeutusta.

Taulukko 7.6. Esiintyjien retoriikka juttutyypeittäin Helsingin Sanomissa ja STT:ssä.

Juttutyyppi	Kansallinen turvallisuus %	Kansalais-oikeudet %	Molempia retoriikkoja %	Neutraali retoriikka %	Retoriikkaa ei voi määritellä %	Yhteensä	
						%	N
Uutismaiset jutut HS	28	36	2	29	6	100	90
Lehden mielipiteet HS	0	40	40	10	10	100	10
Muiden mielipiteet HS	48	36	9	6	0	100	33
HS yht. (%)	31	36	7	22	5	100	
HS yht. (N)	41	48	9	29	6		133
STT yht. (%)	29	35	0	32	4	100	
STT yht. (N)	22	26	0	24	3		75

Taulukko 7.6 osoittaa, että niin Helsingin Sanomissa kuin STT:ssäkin kansalliseen turvallisuuteen vetoavaa retoriikkaa käytti vajaa kolmannes ja kansalaisoikeuksiin vetoavaa retoriikkaa reilu kolmannes uutisjuttujen esiintyjistä. Molempia retoriikkoja käytti uutismaisissa jutuissa vain kaksi esiintyjää. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan dekaani Jukka Kekkonen pohdiskeli sananvapauteen ja turvallisuuteen liittyvien perusoikeuksien suhdetta (HS 16.9.2006). Toiseksi tällaiseksi esiintyjäksi koodattiin Taloustutkimuksen tekemä kysely, jonka mukaan 68 prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että mielenosoittajien marssille lähdön estänyt poliisi toimi oikein (HS 24.9.2006).

Kuten yllä jo todettiin, Helsingin Sanomien omissa mielipidejutuissa ei nojaututtu kertaakaan pelkästään kansallisen turvallisuuden retoriikkaan. Sen sijaan se esiintyi ainoana retoriikkana lähes puolessa ulkopuolisten kirjoittamista mielipidejutuista, kun yksinomaan kansalaisoikeusretoriikkaan nojasi ulkopuolisten jutuista eilu kolmannes.

Yhteen vetäen voidaan todeta, että niin STT kuin Helsingin Sanomatkin toivat varsin tasasuhtaisesti esiin sekä kansallisen turvallisuuden että kansalaisoikeuksien näkökulmia. Toimijoista poliisitoimi, korkeat virkamiehet ja päättävät poliitikot – henkilöt, joilla on puhujina korkea status sekä hallinnollista tai poliittista valtaa – esiintyivät lähes yksinomaan uutisjulkisuudessa. Muille toimijaryhmille myös mielipidejutut olivat tärkeä väylä saada näkemyksiään esiin.

7.4. Smash Asem -osapuolet ja niiden julkisuusroolit

Mediajulkisuus teki Smash Asemista mielikuvakamppailun areenan

Seuraavaksi palataan vielä haastatteluihin tukeutuen kysymyksiin siitä, miten julkisuus nivoutui Smash Asemiin liittyvien tapahtumien kulkuun. Vaikuttiko media tehtyihin ratkaisuihin, vahvistiko se valittuja toimintastrategioita, tai toimiko se haastateltavien mielestä erityisesti jonkun tahon käsikirjoituksen mukaisesti tai resurssina?

Osa haastateltavista oli vahvasti sitä mieltä, että nimenomaan poliisin tiedotuspolitiikka ja mielenosoitukselle etukäteen hankittu julkisuus synnyttivät Smash Asemista sen mediaspektaakkelin, joka siitä paisui. Erityisesti kansalaisaktiivit, tietyt poliitikot ja tutkijat olivat tällä kannalla. Heidän arvionsa mukaan ilman etukäteistiedotusta Kiasman aukiolle tuskin olisi kokoontunut yhtä paljon median edustajia tai sivullisia kuin mitä nyt tapahtui. Poliisi olisi näin tietoisesti käyttänyt mediaa legitimoidakseen omaa toimintaansa ja asemaansa yhteiskunnassa ja saadakseen etua resurssikilpailussa. Näiden arvioiden mukaan myös poliitikot käyttivät mediaa profilinsa nostamisessa ja synnyttivät harkitusti mediassa käsityksiä terrorismiin rinnastettavista uhkakuvista.

Kari Rajamäkihän oli hyvin aktiivinen ei vaan tässä terrorismi- ja aktivismikysymyksessä, hän oli maahanmuuttajakysymyksissä ja muissa, eli selvästi haki semmosta aika korkeeta poliittista profiilia itselleen ja oli äärimmäisen innokas poliisien valtaoikeuksien puolustaja, että tää on osa sitä. Ja mun mielestä poliisi on käynyt vuosikausia tietyllä tavalla tällästä julkisuuskampanjaa omien resurssien puolesta ja tehnyt näyttäviä juttuja. Kun katsoo jotain vanhoja videoita poliisin joukkojenhallintayksikön, nehän on yleisönäytöksiä, että kyllähän poliisi tekee politiikkaa omien resurssiensa puolesta tietenkin. (politiikka)

Poliisi kertoi medialle etukäteen, nyt on tapahtumassa, että kauheeta. Sillon kaikki media on paikalla, koska jos tapahtuu jotain ennenkuulumatonta, on tarkeeta, että ollaan paikalla. Se tosiasia, että media on niin massiivisesti paikalla, se loi semmoisen jännityksen tilan. Elikä poliisi oli itse luomassa sitä jännityksen tilaa. Mä näkisin näin, että suojelupoliisi on tietoisesti manipuloinut julkisuutta. Yksi tarkoitus mikä siihen voi olla, että pääsee näyttämään oman tarpeellisuutensa, jotta saadaan lisää voimavaroja ja levitettyä fiilistä tähän maahan, että meitä tarvitaan. (kansalaistoiminta)

Se Asem-kokous oli iso tekijä, että haluttiin päästä näyttämään, että meillä kylä turvallisuusjärjestelyt pelaa. (...) Se oli semmonen näytösoperaatio kaikin puolin, että siinä vedottiin semmoisiin tiedustelutietoihin, mitä ei koskaan julkistettu, koska ne oli kaikki salaisia, mutta epäiltiin, että Ruotsista on tulossa oliko se kuusikymmentä anarkistia tai niin sanottua anarkistia Helsinkiin. Ja epäiltiin, että siitä tulee isokin tapahtuma. Mutta siis musta siinä tehtiin huonoa työtä etukäteen sekä poliisin taholta että median taholta. Medialla ei ollut mitään kritiikkiä poliisin tiedustelutietoihin, ja myöskään poliisi ei ollut tehnyt sitä etukäteisvalmistelua hyvin, että se olis oikeesti osannut suhteuttaa todellisen vaaran. Että se oli ihan liioiteltu se uhka, uhkakuva. (kansalaistoiminta)

Poliisin ja päättävien viranomaisten näkökulmasta Smash Asemiin liittyvällä etukäteistiedotuksella ei pyritty lisäämään jännitteitä tai synnyttämään yhteiskuntaan kohdistuvia uhkakuvia mutta haettiin kyllä tietyn tyyppistä pelotevaikutusta suhteessa mielenosoittajiin ja muihin mahdollisiin paikalle tulijoihin.

Joo, se oli viesti siitä, että nää ei oo leikin [asioita]. Haluttiin kertoa, että ne on vakavia asioita, ja ne johtaa turvallisuusviranomaisten ja myös oikeuden taholta jatkotoimiin. Se oli sellainen niin sanottu ajoituksellinen asia, jossa mun mielestä turvallisuudesta [vastaava] ja operatiivisessa vastuussa oleva johto toimi erittäin hyvin. (politiikka)

Tietoisien resurssikamppailun ajatusta poliisin edustajat eivät tunnistanee mutta toteivat, että median tiivis läsnäolo saattoi pitkittää tapahtumaa ja tehdä siitä eräänlaisen mielikuvakamppailun areenan. Taustalla vaikuttivat poliisin ja mielenosoittajien aikaisemmat yhteenotot esimerkiksi vappuna 2005 EuroMayDay -mielenosoituksen yhteydessä, jolloin poliisia kritisoitiin huonosta valmistautumisesta ja mielenosoittajille häviämisestä. Smash Asemiin poliisi valmistautui tilanteessa, jota sillä ei ollut julkisuudessa varaa hävitä, eikä toiminnasta voitu myöskään peräytyä kasvojen menettämisen pelossa.

Siinä oli taustalla tämä aiempi, se vappumellakointi, jossa poliisille kävi huonosti. Eli siellä oli liian vähän poliiseja, joista sitten uutisoitiin kuinka poliisi sai selkäänsä. Nythän on niin, että kun tulee taas tällainen potentiaalinen

tilanne, että tämä on niinkun joku urheilutilaisuus, että kumpi voittaa. (...) Jos tämmöstä etukäteisotsikointia ja tai uutisointia oli, että poliisi varautuu ja todennäköisesti tapahtuu jotain, niin mun mielestä tässä osittain kävi sillä tavalla, että kun se oli niin julkinen juttu ja siinä kävi niinkun kävi, että tuli tämmönen yhteenotto, niin ei siinä tavallaan poliisikaan voinut enää perääntyä, vaan se oli niinku tutkittava loppuun asti. Että kaikki järkisyyt olis sanonut, (...) olis pitänyt sanoa sillon illalla, että menkäähään kotiin ja antaa olla tän homman tällä tavalla, ja palata normaaliin päiväjärjestykseen, mutta nyt siitä tuli tolkuton tommonen show. (poliisitoimi)

Toisaalta Smash Asemin tapaus todisti joidenkin haastateltujen mukaan myös syvemmästä muutoksesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Poliittinen aktiivisuus ei välttämättä enää kanavoidu puoluepolitiikan tai institutionaalisen vaikuttamisen kautta, vaan myös julkisuushakuisen protestoinnin välityksellä. Tällainen liikehdintä ylittää helposti median julkaisukynnyksen, ja näin radikaalien aktivistienkin toiminta olisi ollut tietoisesti julkisuuteen suunnattua esitystä. Radikaalit aktivistit valitsivat mielenosoituksen alustaksi tapahtuman, johon median huomio oli valmiiksi kohdistunut ja myös mielenosoituskutsu voidaan ymmärtää provokatiiviseksi.

Tämmöset Smash Asem -tapaukset on sellasenaan esimerkkejä muuttuneesta tavasta puuttua yhteisten asioiden hoitoon. Ennen kaikkea nuorten keskuudessa näyttää siltä, että poliittinen aktiivisuus ei enää kanavoidu puolueiden kautta, vaan se kanavoituu nimenomaan mielenosoitusten kautta, jotka puolestaan saa huomattavaa julkisuutta. Se julkisuus on paljon laajempaa kuin mitä se on aikaisemmin ollut. (tutkimus)

Näyttääkin siltä, että sekä poliisi että ”aktivistit” olivat omaksuneet omat paikkansa eräänlaisessa näytöksellisessä speктаakkelin ajan järjestyksessä. Speктаakkeli politiikka kertoo yhteiskunnan medioitumisesta ainakin kahdella tasolla. Yhtäältä individualisoituneet ja liberalisoituneet ympäristöt fragmentoivat sosiaalisia sidoksia tai ainakin tekevät niistä mutkikkaita. Tällöin on tavallaan loogista, että media ”tekee speктаakkeleita” tai sellaisia näytelmiä, joiden äärelle yleisö tulee yhteen. Speктаakkelit käsitellään kyllä ristiriitoja ja dialogeja sisältävinä, mutta niitä yksinkertaistetaan ja teatralisoidaan yhteisiksi, laajojen yleisöjen kohtalonkysymyksiksi. (Kellner 2003.) Toisaalta on hyvä myös muistaa, etteivät speктаakkelit synny vain median toimesta, vaan myös osalliset itse toimivat samalla logiikalla.

Kansalaisaktiivit haastoivat viranomaisia keskusteluun – kuitenkin juuri onnistumatta

Jo mielenosoituksen aikana julkisuuteen astui poliisin rinnalle myös muita käsikirjoittajia. Merkittäväksi tiedonvälittäjäksi mielenosoituksen tapahtumista nousivat internetin vertaisjulkaisemisen mahdollistavat tilat, jonne saarron sisälle jääneet

lähettivät poliisin toiminnasta ja tapahtumista kuvattuja kännykkävideoita miltei reaaliajassa. Häyhtiö ja Rinne kutsuvat tällaisia internetin vertaisjulkaisemisen mahdollisuuksia netin ”pikkuveli valvoo -potentiaaliksi” (Häyhtiö & Rinne 2008) – verkko antaa mahdollisuuden harjoittaa alhaalta ylöspäin suuntautuvaa yksilöpohjaista kansalaisvalvontaa ja tehdä näin viranomaisten toimintaa näkyväksi.

Verkkojulkaisemisen mahdollisuuksien myötä perinteisen median valtasuhteet muuttuvat. Se ei enää yksinoikeudella toimi ”vallan vahtikoirana”, ja keskustelunavaukset ainakin osin karkaavat myös mediatalojen ulkopuolelle. Kansalaisten tuottamat ja verkossa julkaistut sisällöt toimivatkin enenevässä määrin myös valtamedian materiaalina, ja kiinnostavien verkkosisältöjen haarukoinnista on tullut osa journalistien työkäytäntöjä ja tiedonhakua. (Häyhtiö & Rinne 2008; Juppi 2004; McNair 2006.) Myös Smash Asemin tapauksessa mediatalot hakivat kansalaisten kuvaamia mielenosoitusvideoita julkaistavaksi omilla verkkosivuillaan, ja myös viranomaiset käyttivät kansalaisten tuottamia videoita selvittäessään jälkikäteen tapahtumien kulkua.

K: Seurasitko sä jostain Youtubesta tai?

V: No, kyllä mä itse asiassa, koska se jo alusta alkaen kiinnosti sen verran, niin mä katselin jo ihan ensi viikkoina mitä YouTubessa on filmejä. Ja kieltämättä se ainakin jossain yksityiskohdassa sitten vaikutti myös kysymyksenasetteluun täällä. Eli lähinnä siinä, että noita tapahtumiahan oli keskeisesti tietysti Kiasman edustalla, mutta monessa näissä YouTuben pätkissä oli myös kuvattu tuolla etelämpänä, siinä ylioppilastalojen seuduilla, ja ne tuntuu videolta katsottuna aika irrallisilta. Että herätti kysymyksen, että miksi nyt enää ja miksi tuolla. (...) Sitten kyllä just siihen tapaukseen liittyen noita nettikeskusteluja, kun siihen tuli omaa aikaa käytettyä tavallista enemmänkin, ja jotain ihmisten blogeja ja muita. (hallinto)

Heti mielenosoituksen jälkeen mediassa esiintyvien toimijoiden kirjo laajentui, ja julkisuus toimi erilaisten kansalaisryhmien resurssina. Mielenosoitukseen ja sen saartoon osallisiksi joutuneiden kansalaisaktiivien mediaan hakeutumista motivoi spontaani ja vahva tunnereaktio siitä, että viranomaisten toiminta oli ollut epäoikeudenmukaista. Julkisuutta haluttiin käyttää eräänlaisen vastaiskun ja oikeutuksen hakemisen välineenä. Julkisuuden avulla yritettiin haastaa myös valtaapitäviä poliitikkoja keskusteluun ja vastuunottoon, tosin tässä kuitenkin merkittävästi onnistumatta. Haastatteluissa nämä toimijat kertoivat, että koska median toimintalogiikka oli heille jokseenkin tuttua, he olivat tietoisia siitä, millaisin tiedottamisen keinoin median mielenkiinto on helppo herättää. Heillä oli myös valmiita mediakontakteja, joiden avulla heidän oli helppo toimia suhteellisen nopeasti. Meneillään olevaa Asem-uutisoinnin aaltoa hyväkseen käyttäen he onnistuivatkin saamaan julkisuutta haluamilleen keskustelunaiheille.

Mä olin niin suivaantunut, miten tällasta voi tapahtua Suomessa ja tuli semmoinen olo, että nyt te ette tiedä kenen kanssa ootte tekemisissä. Että [naurahtaa] jumankauta mua ei kohdella näin, mun kavereita ei kohdella näin, Suomessa ei kohdella ihmisiä näin, kansalaisia ei kohdella näin. Ja siinä me päätettiin käyttää vähän mediaa hyväksi, että laitettiin semmoinen raflaava lehdistötiedote ja muhun oli muutama toimittajakin ottanut yhteyttä. Meillä sattuu olemaan tiedotuslistat valmiina sähköpostissa ja kaikki tällaset. (kansalaistoiminta)

Harkitummin ja jo ennalta mietityin mediastrategiain tiedotusvälineitä lähestyi kansalaistarkkailijoiden ryhmä. He olivat miettineet mediainterventionsa mahdollisuuksia jossain määrin jo ennen mielenosoitustapahtumia. Siinä missä voimakas tunne oli monien mediatilaa hakeneiden kansalaisaktiivien motiivi, siinä kansalaistarkkailijoiden ryhmä pyrki edustamaan julkisessa keskustelussa vaihtoehtoista näkökulmaa painottaen kuitenkin voimakkaasti kansalaisten perusoikeuksia ja poliisin toimintalinjan ongelmallisuutta. Ryhmä perustettiin osin myös radikaalien mielenosoittajien turvaksi. Ryhmän käsityksen mukaan media on yleensä poliisin antaman informaation varassa uutisoidessaan mielenosoitustapahtumia, ja mielenosoittajien ja viranomaisten käsitykset tapahtumien kulusta poikkeavat usein täysin toisistaan.

Jossain määrin sekä poliisi, aktivistit että kansalaistarkkailijat ovat kaikki jonkinlaisia merkkejä ”kolmannen tason” medioitumisesta, jossa media vaikuttaa toimijoiden valintoihin ja ratkaisuihin näiden omilla kentillä.⁹³ Erityisesti kansalaistarkkailijat olivat mielenkiintoinen, vahvasti nimenomaan mediayhteiskunnan problematiikasta ponnistanut ryhmä, joka oli ennalta tietoinen median toimintalogiikasta, ja jonka oma tavoite oli toimia julkisessa keskustelussa niin sanottuna ulkopuolisena, uutena äänenä.

Me keskusteltiin, ja siellä syntyy tämä idea, kun puhuttiin kaikenlaisesta mitä me ollaan nähty ja mitä ehkä vois olla odotettavissa. Ja sitten tuli, että pitäiskö olla jotain niiden mielenosoittajien suojaksi, kun me tiedetään kokemuksesta, että media kertoo ihan omia tarinoitaan mitä mielenosotuksissa tapahtuu sillon kun siellä alkaa tapahtuu jotain ikävää. Että se on täysin yksipuolista. (...) No selvästi siinä oli havaittavissa käsikirjoituksia tai tosi voimakkaita vaikutuspyrkimyksiä. Ja kansalaistarkkailijoiden idea oli tavallaan puuttua siihen poliisin dominanssiin ja manipulaatioon, tavallaan että me tuodaankin omaa vaihtoehtoista näkökulmaa, tietyllä tavalla kiilataankin sinne väliin ja vielä ajallisestikin kiilattiin, että ennen poliisin tiedotustilaisuutta työnnettiin se [tiedote] sinne. Meikin pyrittiin käyttämään mediaa kun me tiedettiin, me onnistuttiinkin saamaan se toimimaan osittain haluamallamme tavalla ja saatiin vaikutettua siihen suuntaan. (...) STT:n toimittaja siellä kysyi jonkun meidän kysymyksen, tavallaan sellanen kyseenalaistus, että oliko tässä nyt kansalaisoikeudet otettu huomioon tässä teidän toiminnassa ja että tällasta kritiikkiä on nyt esitetty. Että se oli meiltä tosi onnistunut mediainterventio. (kansalaistoiminta)

93 Ks. edellä luku 3.5.

Poliittinen johto sitoutettiin poliisin toimintalinjaan jo etukäteen

Vaikuttiko runsas julkisuus ja esitetty kritiikki sitten viranomaisiin, poliittisiin päättäjiin tai tehtyihin linjauksiin? Vaikka oppositiopoliitikkojen taholta kuului myös Smash Asemin hoitoon kohdistettua kritiikkiä, poliittinen eliitti asettui nopeasti poliisin toimintastrategian tueksi. Poliisin tukeminen jo ennen tapahtumien varsinaista tutkintaa aiheutti julkista hämmästyä.

Haastattelujen valossa poliitikkojen antama nopea tuki ei kuitenkaan vaikuttanut yhtä yllättävältä kuin miltä se saattoi mielenosoituksen jälkeisellä viikolla mediaa seuratessa tuntua. Asem-kokouksen ykköskategoriaan määriteltyä turvaluokitusta ja sen mukaisia turvatoimia oli käsitelty etukäteen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa, jossa keskeisten ministerien lisäksi oli paikalla myös tasavallan presidentti. Myös väkivaltaiseksi pelätyn mielenosoituksen rajaamisesta tietylle alueelle oli päätetty yhteistyössä etukäteen. Poliisin toimintamalli ei siis ainakaan kokonaisuudessaan tullut keskeisille poliitikoille ja virkamiehille yllätyksenä.

Viides päivä (...) katsottiin viimeiset tiedustelutiedot läpi ja todettiin, että on turvallisuuspuolella tarve nostaa valmiutta. Oli selvästi tiedossa tällainen organisoitu operaatioryhmä, joka suunnitteli ryntäystä kaupungille. (...) [informoitiin] pääministeriä, varapääministeriä ja valtiosihteeriä valtioneuvostoistunnon jälkeen ja (...) [kerrottiin], että poliisiylijohtajan kanssa on sovittu vahvuuden nostamisesta, että ei lasketa sitä kaupungille riistäytyyn. (politiikka)

Esimerkiksi Asem-kokouksen turvajärjestelyt käsiteltiin myös ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa, missä oli presidentti paikalla ja pääministeri, keskeiset ministerit. Sitä käsiteltiin valmiuspäällikkökokouksessa. Poliisi järjesti omia yhteistyöneuvotteluja eri tahojen kanssa. Eli tavallaan se ratkaisu oli monien tiedossa ja siihen tuli tällainen hyväksyntä. Siellä olisi ollut mahdollisuus antaa ohjeistusta, poliittista ohjeistusta, poliisille. Jos hallitus olisi sanonut, että tätä ei tarvita, niin kyllä siinä virkamiehen on vaikea – vaikka päätösvalta onkin poliisilla – niin olisi vaikea olla ottamatta huomioon sellasta päätöstä. (hallinto)

Poliisin toimintaan mielenosoituksen jälkeen kohdistettu kritiikki ei sekään ollut vastuullisille viranomaisille yllätys. He katsoivat sen johtuvan asian tehokkaasta hoitamisesta, ja näin kritiikki ei sanottavasti missään vaiheessa saanut aikaiseksi kantojen muuttumista tai julkiseen dialogiin lähtemistä. Vaikutti päinvastoin siltä, että viranomaiset hoitivat asian tiimoilta pakollisen tiedottamisen, mutta muuten kritiikki aiheutti omien linjojen tiivistämistä ja suhteellisen niukkoja julkisia esiintuloja. Toimijoita ohjeistettiin pysyttelemään mahdollisimman yhtenäisinä ja hoitamaan julkiset esiintymiset yhtenäisinä ja yhdessä. Näin toimien pyrittiin rajoittamaan mediakeskustelun kestoa ja laajuutta.

Jossain vaiheessa siinä iltayöstä kun soiteltiin, niin mä sanoin, että nyt on kyllä syytä muistaa, että huomenna alkaa se keskustelu, jonka mukaan tää on liian hyvin sammutettu. Tämä tapahtui siis lauantaina, jolloin mediakin oli varmaan hämmentynyt että näin hyvin homma hoidettiin. Sunnuntaina pidättäydyin mahdollisimman paljon kommenteista. (...) [otetaan] haltuun sillä tavalla, ettei tätä murennella yksittäisten poliisitoimijoiden välissä ja ihmetellään ja selitellään ja pyöritellään, vaan että tutkinnan sen hetkiset johtopäätökset esitellään lehdistölle, ja koko poliisijohto rinta rinnan kertoo mistä on ollut kyse. Ja siitä huolimatta tästä syntyy, niinku tiedämme mikä keskustelu syntyi viimeisiä lahtelaispoliiseja myöten. (politiikka)

Julkisuudessa pahat poliisit pieksivät pahoja mielenosoittajia

Noin vuosi mielenosoituksen jälkeen uutisointi Smash Asemista aktivoitui jälleen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvityksen valmistuttua. Tästä selvityksestä kummunneet kriittiset uutiset eivät kuitenkaan enää etsineet vastaajiksi poliittisia tahoja tai henkilöitä vaan käsittelivät asiaa enemmän periaatteiden ja käytäntöjen tasolla. Viralliset päätösprosessit ovatkin usein niin pitkiä, että esimerkiksi poliittisissa viroissa vastuullinen henkilöstö ehtii vaihtua. Samoin ehtii laantua uutisten tunnelmaisun voimakkuus ja lukijoiden tai osallisten tarve nähdä ihmisiä henkilökohtaisessa vastuussa.

Ministerikin vaihtunut ja näin. Siinä ei ole enää kukaan, [joka] kantais lopulta sitä vastuuta. Että voidaan jälkikäteen jälkiviisastella, että ehkä siellä joku teinityttö sai pampusta turhaan päähänsä ja ehkä siellä joku kusi alleen pidätysbussissa, mutta kukaan ei ole edelleenkään pyytänyt anteeksi tai pahotellut. (kansalaistoiminta)

Vaikka Smash Asemiin osalliset toimijat kokivat puolin ja toisin saavuttaneensa jonkinlaisia mediaerävoittoja, lopulta he varsin yksituumaisesti katsoivat, että kaikki tapahtuman varsinaiset osapuolet olivat spektaakkelissa häviäjiä. Osa kansalaisaktivisteista arveli, että mielenosoittajat voittivat mielikuvakamppailun lähinnä vain vaihtoehtomedioita käyttävän väestönosan parissa.

Suuren yleisön mielipiteestä, en osaa [sanoa]. Oon vakuuttunut siitä, että mun ystäväpiirissä, nuorten ihmisten keskuudessa, helsinkiläisten ja niitten ihmisten, ketkä täällä on ollut tavallaan tapahtumapaikoilla, niitten mielissä kyllä lopulta se kääntyi kansalaisten voitoksi poliisia vastaan, jos niin voi sanoa, tai poliisijohtoa vastaan. Mutta sitten en tiedä, mitä tuol perähikiällä ajatellaan, minne se tavallaan, minne ne vaihtoehtomediat ei ulotu. (kansalaistoiminta)

Valtajulkisuudessa mielenosoitusta käsiteltiin spektaakkelin logiikan mukaisesti. Julkisesta keskustelusta unohtui tyystin mielenosoituksen varsinainen aihe, ja julkisuus oli luonteeltaan stereotypisoivaa ja vastakkainasettelevaa. Tällaisen mielikuvan tuottamisesta kärsii kaikenlainen aktiivinen kansalaisuus ja toiminta.

Mutta kyllähän siitä niin ku näyttäviä juttuja ainaki Hesarissa oli ja samoten tuossa Yleisradiossa, että se näytettiin kyllä aika tavalla pelottavana tai uhkaavana. (...) Vähän tuli sellanen mielikuva, että tässä nyt näytetään suomalaisia terroristeja. (tutkimus)

Vaikka tietyillä kansalaistoimijoilla oli vaikutusmahdollisuuksia, kokemusta media-yhteistyöstä ja suhteita median edustajiin, he totesivat, että yleensä kansalaismielipiteen läpisaanti valtamediassa on suhteellisen vaikeaa. Kansalaistarkkailijat arvioivat oman mediatilauksensa johtuneen osin siitä, että he olivat yliopistotutkijoina riittävän uskottavia ja tätä kautta legitimoituja toimijoita. Sen sijaan radikaalien aktivistien – tai ylipäänsä kansalaisten ilman taustayhteisöä tai aikaisempaa mediayhteyttä – on vaikea saada näkemystään valtamediassa esille. Tätä epäiltiin myös syyksi, jonka takia radikaalit aktivistit vetäytyivät Smash Asemiin liittyvästä julkisesta keskustelusta.

V: Kai me onnistuttiin esiintymään tällasena Suomessa hyväksyttävänä tahona. Musta tuntuu, että medially on tosi vahva semmonen, että tietyt tahot on hyväksyttäviä ja toiset ei ole hyväksyttäviä. Toisten ei anneta käytännössä puhua julkisuudessa. Ja sitten on tällaset tutkijat, joita me oltiin – tutkijoita ja aktivisteja – niin sitten me saatiin puhua.

K: Jos sä oot aktivisti ja irokeesipää niin sä et saa puhua, niinkö? Meneekö se niin karkeasti?

V: Joo, no on se niin, paitsi sitten aina tulee sellasia, media toimii silleen tapauskohtaisesti, että jossain tapauksissa aletaan kysyä, että annetaan näiden puhua. Mutta yleensä jos tulee joku uusi vaikka poliittinen kiista, niin ensin ei kerrota siitä yhtään mitään tai ei tavallaan päästetä ketään esille. Sitten vasta kun siitä on puhuttu jonkun aikaa tai on tapahtunut joku tällanen tempaus, niin sitten vasta aletaan kysyä, että mitäs te nyt. (...) Välillä tuntuu lähes mahdottomalta saada jotenkin toimittajat kirjoittamaan asioista. Ne on kiinnostunut henkilöistä, jos ne tekee jonkun radikaalin tempauksen. Tällä on huomioarvoa. Sitten aletaan kysyyn, että keitä te olette, joka ei oikeesti oo se kysymys, eikä liity mitenkään siihen asiaan. (kansalaistoiminta)

Radikaalien aktivistien vetäytyminen kokonaan julkisuudesta voidaan ehkä ajatella äärimmilleen vietyinä medioitumisena ja spektaakkelin tuottamisena, joka jopa uhkaa perinteistä journalismia. Jos julkisuuteen suunnataan vain vastarinnan esitys, mutta kieltäydytään kaikenlaisesta dialogista, traditionaalinen, selityksiä tarjoava

journalismi joutuu ponnistamaan tulkinnoissaan tyhjiöstä. Selityksistä ja henkilöistä riippuvainen media pyrkikin paikoitellen miltei väkisin sovittamaan radikaalien aktivistien roolia muiden tapahtumaan osallisten ylle.

Kun ne [media] ei saanut kiinni niitä järjestäjiä, niin ne halusi jonkun mielenosoittajan, joka on vähän edes sinnepäin. (...) Kun mä olin radiohaastattelussa niin jouduin puolustamaan niitä, jotka oli alun perin sen mielenosoituksen järjestänyt. Mä jouduin heidän puolestapuhujakseen. Mä sanoin, ettei ole mun tehtävä ruveta puhumaan näitten puolesta, mä puhun (...) mitä ihmiset on joutunut kokemaan siellä ja että se oli väärin ja tästä vaaditaan nyt joku vastuuseen. (...) Siis sitä joutu tavallaan semmoseen rooliin. (...) Ja mä muistan, että esimerkiksi [yhden aluelehden] suora hyökkäys mua vastaan oli semmonen, että mua suoraan syytettiin koko tapahtuman järjestämisestä. (...) Edelleen on epäselvää munkin mummille, että oonko mä terroristi vai en. (kansalaistoiminta)

Joidenkin haastateltavien mukaan media kenties sananvapausproblematiikkaa koskevaa uutisointia lukuun ottamatta pyrki myös siloittelemaan uutisointiaan. Poliisin aggressiivisesta toiminnasta ei haastateltavien kokemuksen mukaan kerrottu, vaikka se kävi ilmeiseksi netissä julkaistujen videoiden perusteella.

Nettiin tuli niiden toimittajien kertomukset mitä siellä on tapahtunut, normaalit uutisoinnit, mutta sen lisäksi niissä oli valtavat palstat, joissa ihmiset sai itse kertoa mitä ne oli nähnyt. Ja ihmiset kertoi ihan johdonmukaisesti mitä siellä oli tapahtunu, mitä mä itsekin olin nähnyt. Ja tota niillä ei ollut mitään ennakkosensetta poliisia kohtaan, vaan ne kertoi, että ne on ollut täysin tyrmistyneitä, että miten tällästä voi tapahtua, kun ne on luullut, että poliisi on ystävä. Ja ne kerto ihan selkeetä tarinaa, että yhtäkkiä poliisi sulki tiet ja sen jälkeen oli hyvin vaikea saada selvää, että mihin poliisi pyrkii. Ihmisten käskettiin vähitellen perääntyä ja niitä tuupittiin perääntymään. (...) Niin tota, niin tästä toimittajat ei oikeastaan puhunut. (...) Ei siitä poliisin aggressiivisuudesta, vaan se peiteltiin jotenkin että, täällä nyt oli tällöinen tapaus. Että ikään kuin ne ei olis halunnut ottaa kantaa, ja ei kertonut mitä ne oli nähnyt, vaikka ne oli kuitenkin ollut paikalla. (kansalaistoiminta)

Vaikka joidenkin kansalaisaktivistien mielestä media siloitteli uutisointiaan poliisin hyväksi, poliisiviranomaiset itse eivät kokeneet hyötyneensä uutisoinnista tai saavuttaneensa varsinaista mediavoittoa. Eräs poliisi toi esille, että julkisuutta hallitsi hyvin vahvasti näkemys poliisitoimen ylimitoituksesta, vaikka hänen näkemyksensä mukaan puutteet tilanteen hoidossa liittyivät aliresursointiin Kiasman alueella. Tätä käsitystä lehdistä ei saatu lukea. Näin lopulta hänen mukaansa julkisuudessa vastakkain esiintyivätkin ilkeät terroristit ja paha, paikalla liian massiivisesti esiintynyt poliisi.

Monet jotka on täällä töissä on sitä mieltä, että parempi kun semmosta ei olisi koskaan tapahtunutkaan. Eihän siinä kukaan selvinnyt voittajana siitä hommast. (...) Sen uutisoinnin kautta mä näin sen tilanteen, että siinä tuli semmonen asetelma, että on olemassa ilkeät, pahat mielenosoittajat, joita ilkeä, paha poliisi pieksi. (poliisitoimi)

7.5. Helsingin huumeepoliisin virkarikosepäilyt: spekulointia valtakamppailuista

Toinen tarkastelemamme tapaus liittyy Helsingin huumeepoliisiin yhdistettyihin virkarikosepäilyihin. Helsingin Sanomien ja STT:n 1.10.2007 ja 31.3.2008 välisenä aikana julkaisemista jutuista poimimme analyysiin ne, jotka käsittelivät jollain tavalla juuri virkarikosepäilyjä tai poliisin toimintaan liittyneitä epäselvyyksiä. Tarkastelun ulkopuolelle jätettiin muut huumeepoliisin toimintaan liittyvät jutut, kuten ne, joissa kerrottiin esimerkiksi onnistuneista pidätyksistä. Juttuja kertyi analyysiin melko vähän: 38 juttua Helsingin Sanomista ja 7 juttua STT:stä.

Huumeepoliisiin liitetty virkarikosepäilyt keriäytyivät auki julkisuuteen vaihteittain ja hieman kuin varkain. Kokonaisuudessaan uutisointi antoi poliisin virkarikosepäilyistä, samoin kuin eri toimijoiden välisistä suhteista, suhteellisen sumean kuvan. Lukijan kannalta myönteistä ja selventävää journalistisessa julkisuudessa oli, että toimittajat osin kirjoittivat heidän tiedossaan olleita taustoittavia huhuja ja spekulatioitakin auki. Poliisin virkarikosepäilyjen esimerkiksi arveltiin liittyvän laajempaan poliisin hallintorakenteen muutokseen ja resurssikamppailuun. (HS 16.12.07)

Syksyllä 2007 Helsingin huumeepoliisin työtä koskeva julkisuus alkoi myönteisissä merkeissä: huumeepoliisi oli tehnyt kaksi runsaasti positiivista julkisuutta poikinnutta, ennätysellisen suurta huumetakavarikko. Ensimmäiset viitteet poliisin mahdollisista virkavirheistä tulivat julkisuuteen marraskuun alussa, jolloin Helsingin Sanomat kertoi lyhyehkössä uutisessa kahden huumeepoliisin joutuneen pidätetyksi tehtävistään, sillä heidän hallussaan ollut vanki oli päässyt humaltumaan poliisin valvoman kotikäyntinsä aikana. Tapahtuman kerrottiin johtavan myös poliisirikostutkintaan. (HS 1.11.07)

Noin kaksi viikkoa myöhemmin lehti uutisoi sisäministeriön selvittävän laajemminkin huumeepoliisien toimintatapoja. Helsingin Sanomien mukaan sisäministeriön poliisiosastolla epäiltiin poliisien käyneen kauppaa rikollisten kanssa. Lehti kertoi asian tulleen julkisuuteen Nelosen uutisten välityksellä. (HS 14.11.07)

Muutaman viikon hiljaisuuden jälkeen STT välitti tiedon, että Helsingin huumerikostutkinta on ajautunut kriisiin, koska yli puolet huumeepoliisin rikostutkijoista oli yllättäen jäänyt sairauslomalle. STT:n mukaan poliisin sairauslomista kertoi ensimmäisenä Iltalehti. Tietotoimiston mukaan sairauslomat liittyivät huumeepoliisin ympärillä jo kuukausia velloneisiin huhuihin, että poliisit olisivat katsoneet läpi sormiensa rikoksia vastineeksi heille annetuista tiedoista. Uutisessa huumerikostutkintaa johtaja Jari Aarnio kielsi, että huumeepoliisin toimintatapoihin liittyisi mitään epätertettä (STT 7.12.07). Seuraavana päivänä Helsingin Sanomat kertoi, että

valtionsyyttäjä Ari-Pekka Koivisto on käynnistämässä esitutinnan noin kuuden huumeepoliisin toimista. Uutisen mukaan sisäministeriön poliisiosasto oli alkanut epäillä edellisenä kesänä, että huumeepoliisi olisi tehnyt liian läheistä yhteistyötä rikollisten kanssa. Sisäministeriön poliisiosastolta ei haluttu kommentoida lehdelle asiaa millään tavalla. (HS 8.12.07)

Varsinaisen mediahuomion kohteeksi aihe nousi, kun huumerikosityksikön johtaja Aarnio ja neljä muuta poliisia järjestivät 10.12.2007 tiedotustilaisuuden, jossa he kertoivat huumeepoliisin joutuneen ajorajoin kohteeksi:

Aarnion mukaan poliisit odottivat saavansa kiitosta tai jopa mitalin viime aikoina paljastamistaan isoista huumeringistä, mutta ”nyt on tullut sangollinen paskaa niskaan”. (HS 11.12.07)

Helsingin Sanomat oli tiedotustilaisuudesta tehdyn uutisen lisäksi haastattelut myös entistä huumerikosityksikön rikosylikomisariota Torsti Lehtistä, joka kertoi erillisessä jutussa huumerikosten tutkimisesta yleisesti ja sanoi uskovansa, että ”huumeepoliisissa on hyvä porukka, edelleen”. Lehden etusivulla asiaa kommentoivat sisäministeriön poliisijohtaja Kimmo Hakonen ja apulaispoliisipäällikkö Jouko Salo, jotka kiistivät ajatuksen ajorajasta. Lehti itse pääkirjoituksessaan kummeksui huumeepoliisin reaktiota ja ajorajaväitettä outoina. (HS 11.12.07)

Seuraavana päivänä julkisten keskustelijoiden piiriin liittyi sisäministeri Anne Holmlund. Hänkin oudoksui julkisuudessa esitettyjä väitteitä poliisin sisäisestä valvontasta tai ajorajasta. Ministeri vakuutti, että kyseessä on ainoastaan normaali poliisin työhön kohdistettu laillisuusvalvonta. Ministeriltä oli myös kysytty, pitäisikö poliisin valtaoikeuksia koskevaa lainsäädäntöä täsmentää Helsingin huumeepoliisiin liittyvän tutkinnan vuoksi, mutta hänestä aiheeseen oli liian aikaista ottaa kantaa.

”Huume- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseen tarvittavia keinoja voi olla syytä laajentaakin, mutta siitä on nyt liian aikaista puhua”, Holmlund sanoo. (HS 12.12.07)

Helsingin Sanomat jatkoi aiheen käsittelyä seuraavina päivinä muun muassa jutulla, jossa neljä rikoskirjailijaa sai arvioida, mikä erilaisista teorioista olisi todennäköisin syy huumeepoliisin ympärillä käytyyn kohuun: onko syynä poliisien sisäinen valtakamppailu, rikollisten vastaisku vai normaali, poliisiin kohdistettu laillisuusvalvonta. Kirjailijoita pyydettiin kertomaan, mikä teorioista kantaisi dekkariksi asti ja mitkä taas mahdollisesti ovat oikeita syitä esitutinnan takana. Kirjailija, oikeustieteen kandidaatti Taavi Soininvaara näki tapahtumissa myös valtapelin piirteitä:

”Kyse on laillisuusvalvonnasta, mikä on ehdottomasti tärkeää, mutta ihmettelen ajoitusta. Kuka tässä pottuilee ja kenelle? Kuka käyttää ketä käsikassarana? Onko joku tahtomattaankin joutunut sellaisen valtapelin osaseksi, jota ei ole edes itse tajunnut?” (HS 13.12.07)

Sunnuntainumerossaan 16.12.2007 Helsingin Sanomat kokosi pitkään juttuun yhteenvetoa tapahtuneesta: poliisien järjestämän tiedotustilaisuuden ja lehden jukolanjussimaiseksi kuvaaman, vuoden poliisiksikin valitun Jari Aarnion henkilön ja taustojen lisäksi pyrittiin hahmottamaan, mistä oudoksi kuvatussa tapahtumaketjussa oikeasti on kyse. Toimittaja toi esille epäilyn, että kyse saattaisi olla keskusrikospoliisin ja huumeepoliisin välisestä valtataistelusta. Aarniolta tivattiin myös huumeepoliisin tiedonhankinnan keinoista.

”Valeostoja ja peitetoimintaa emme käytä. Niissä lainsäädäntö on puutteellinen. Epäselvää on se, mitä tapahtuu, jos asia menee oikeuteen. Kuka todistaa ja miten”, Aarnio sanoo.

Soluttautumista Aarnio ei myönnä käyttävänsä. Se on järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnassa nykyään laillista, mutta hankalaa. Lain mukaan poliisi ei soluttautuneena saa syyllistyä edes pieniin rikoksiin. Esitä siinä sitten roistoa.

”Tähän sekoittuu sellainen amerikkalainen meininki. Ihan kuin tähän kuuluisi jokin hirveä kaupanteko. Ne ovat Hollywood-juttuja. Ei se niin mene, että jos annat meille hyvän tiedon, niin saat myydä pilveä Jakomäessä”, Aarnio sanoo. (HS 16.12.07)

Lisää taustoja tapahtuneelle lehti tarjosi myös pääkirjoitustoimittajansa kirjoittamassa alakerta-artikkelissa. Keijo Himasen tekstissä otettiin kantaa myös poliisin toimivaltuuksiin:

Poliisi on saanut uusia toimivaltuuksia siksi, että se pystyisi niiden avulla entistä tehokkaammin selvittämään rikoksia. Toimivaltuuksien laajentamisen luulisi vähentävän tarvetta liikkua niin sanotulla harmaalla alueella. Sitä se varmasti tekee, mutta samalla harmaa alue on käynyt entistä ahtaammaksi. Poliisi saat- taa herkästi eksyä alueen ja samalla lain väärälle puolelle. Tiedottajien kanssa toimiminen on vaarallista siksi, että he useimmiten itsekin ovat rosvoja. (...) Poliisin ylin johto on lyönyt laimin tietolähteiden käytön ohjeistuksen. Nyt laiminlyöntiä ollaan korjaamassa, mutta ilmeisesti liian myöhään. Helsingin huumeepoliisi voi perustellusti katsoa, että heidän toimintansa on tähän saakka hiljaisesti hyväksytty. (HS 19.12.07)

Joulukuun lopulla julkisuudessa kerrottiin Helsingin huumeepoliisin tietävän, että heistä tehdyn kantelun takana on keskusrikospoliisi. Jupakka alkoi näyttää yhä enemmän poliisitoimen sisäiseltä valta- ja resurssikamppailulta. STT uutisoi Helsingin huumeepoliisin tehneen tutkintapyyntönsä valtakunnansyyttäjänvirastolle siitä, miten sisäministeriön salainen laillisuusvalvontaselvitys vuodettiin julkisuuteen. (STT 28.12.06)

Tammikuun alussa Jari Aarnion uutisoitiin palanneen takaisin sairauslomalta huumeyksikön johtoon (HS 10.1.08). Kuun lopulla virkarikosepäilyjen kohteeksi kerrottiin joutuneen kaksi uutta poliisia (HS 24.1.08). Turun keskusrikospoliisi

puolestaan alkoi selvittää tietovuotoa, jossa julkisuuteen päätyi sisäministeriön selvityksiin liittyvää salaista materiaalia (HS 26.1.08).

Helmikuussa julkisuudessa täsmentyi, millaisesta virheellisestä toiminnasta huumepoliiseja mahdollisesti epäillään. Helsingin Sanomat kertoi Nelosen uutisten jutusta, jonka mukaan huumepoliisi olisi varoittanut virolaista rikollista tämän puhelimen kuuntelusta sekä jättänyt suomalaisen vinkkimiehensä rikoksen tutkinnan näennäiseksi (HS 11.2.08). Vain päivää myöhemmin lehti kertoi, että myös keskusrikospoliisin ja Vantaan huumepoliisin toiminnasta on käynnistetty rikostutkinta, ja poliisin toimivallan ylitykset alkoivat näyttää yhä laajemman piirin käytännöiltä. Juttuun haastatellun kihlakunnansyyttäjä Marianna Semin mukaan rikosepäilyt liittyivät valeostoihin ja peitet toimintaan, ja epäilyt virkarikoksista heräsivät poliisin sisäisessä laillisuustarkastuksessa. Helsingin huumepoliisin ja keskusrikospoliisin tapausten ei kuitenkaan katsottu liittyvän suoraan toisiinsa. Valtionsyyttäjä Ari-Pekka Koiviston mukaan keskusrikospoliisin ja Vantaan poliisin tutkijat voivat näin osallistua Helsingin huumepoliisia käsittelevän jutun tutkintaan. (HS 12.2.08) Helmikuun lopulla Helsingin huumepoliisin rikostutkinnan kerrottiin laajentuneen koskemaan myös keskusrikospoliisin huume- ja väkivaltayksikön päällikköä Tero Haapalaa.

Tutkimusjaksolla poliisin virkarikosepäilyä käsittelevä uutisointi sijoittui pääasiassa joulukuulle 2007. STT:n arkistosta ei kevään 2008 ajalta enää löytynyt huumepoliisia käsitteleviä juttuja, ja Helsingin Sanomienkin osalta seurantamme loppui 31.3.08. Tapauksen käsittely julkisuudessa on kuitenkin jatkunut ja saanut uusia käänteitä muun muassa syyskuussa 2008, kun kihlakunnansyyttäjä Marianne Semi kertoi julkisuudessa poliisin häneen kohdistamista uhkailuista. Emme kuitenkaan tarkastele enää näitä juttuja tämän tutkimuksen osana.

7.6. Huumepoliisiuutisoinnissa eniten esillä olivat poliisit

Suurin osa huumepoliisin mahdollisia virkavirheitä käsittelevästä aineistosta oli luonteeltaan uutisia tai muita uutistyyppisiä juttuja, kuten henkilökuvia, reportaaseja tai taustajuttuja. STT:n juttujakauma oli uutispainotuksessaan odotetunkaltainen. Helsingin Sanomissa uutispainotuksen lisäksi merkittävää oli lehden oma aktiivinen rooli: lehti julkaisi aiheesta kaksi pääkirjoitusta, alakerta-kolumnin ja kommenttijutun.

Taulukko 7.7. Juttutyypit Helsingin Sanomissa ja STT:ssä.

	HS %	STT %	Yht. %	Yht. N
Uutinen	53	86	58	26
Tietolaatikko	0	0	0	0
Vinkki	18	0	16	7
Muu uutismainen juttu (henkilö-, tausta-)	16	14	16	7
Pääkirjoitus	5	0	4	2
Sitaatit, ”muut lehdet”	3	0	2	1
Toimittajan kolumni	3	0	2	1
Toimittajan kommentti	3	0	2	1
Ulkopuolisen kolumni tai artikkeli	0	0	0	0
Yleisönosasto	0	0	0	0
Netistä poimittua, tekstaripalsta	0	0	0	0
Muu mielipidejuttu	0	0	0	0
Yht. (%)	100	100	100	
Yht. (N)	38	7		45

Vaikka Helsingin Sanomat ilmaisi oudoksuvansa huumeepoliisin ajojahtiväitteitä, paikoitellen Helsingin Sanomien asettuminen Helsingin huumeepoliisin tueksi oli kuitenkin melko selvästi luettavissa:

Helsingissä on rohkeita poliiseja, jotka uskaltavat käydä huumeliigojen kimp-
puun. Tai uskalsivat, ennen kuin valtionsyyttäjä ryhtyi tutkimaan heidän toimi-
aan. (...) Lisävaltuuksiensa ansiosta poliisi on saanut isoja huumemääriä ja suuria
tekijöitä pois pelistä. Nyt valtionsyyttäjä tutkii, onko poliisi venyttänyt valtuuksi-
aan yli lain sallimien rajojen. Onko esimerkiksi vinkkimiesten rikoksia katsottu
läpi sormien isompien kalojen pyydystämiseksi. Se on selvää tutkimattakin, että
huumeparonit nauravat partaansa. (HS 14.12.07, toimittajan kommentti)

Siinä missä Smash Asemia koskeva julkinen keskustelu kääntyi kansalaisten perusoi-
keuksia käsitelleeksi polemiikiksi ja kirvoitti runsasta mielipidekirjoittelua sekä rivi-
kansalaisilta että asiantuntijoilta, poliisin valtaoikeudet tai niiden mahdollinen rikko-
minen ei huumeepoliisin tapauksessa herättänyt yleisönosastokeskustelua. Ilmeisesti
ne toimijat, joilla oli halu puhua asiasta julkisuudessa, saivat siihen mahdollisuuden
uutisjulkisuuden kautta. Eniten asiaa määrittivät julkisuudessa poliisin edustajat:
STT:n esiintyjistä puolet ja Helsingin Sanomissa esiintyjistä noin kolmannes kuului
poliisikuntaan. Taulukossa 7.8 ”asiantuntijoiden” melko suuri osuus Helsingin Sa-
nomissa johtuu lähinnä siitä, että lehden haastattelemat dekkarikirjailijat luokiteltiin
analyysissä ”asiantuntijoiksi”.

Taulukko 7.8. Esiintyjäryhmät Helsingin Sanomissa ja STT:ssä.⁹⁴

	HS %	STT %	Yht. %	Yht. N
Poliisi	32	50	36	16
Sisäministeri	8	13	9	4
Sisäministeriön virkamies	3	0	2	1
Muu ministeri	0	0	0	0
Muu poliitikko (kansanedustaja, kunnanvaltuutettu)	0	0	0	0
Muu valtion virkamies	0	0	0	0
Oikeuslaitoksen edustaja (syyttäjä, tuomari)	16	25	18	8
Asiantuntija	14	0	11	5
Mielenosoittajat	0	0	0	0
Kansalaisaktivisti	0	0	0	0
Yksityishenkilöt (sivustakatsojat, veronmaksajat, jne.)	0	0	0	0
Lehti itse (pääkirjoitukset, toimittajien kommentit, kolumnit)	11	0	9	4
Nimimerkki	0	0	0	0
Muu tiedotusväline tai toimittaja	16	13	16	7
Muu	0	0	0	0
Yht. (%)	100	100	100	
Yht. (N)	37	8		45

Eniten ja monisanaisimmin viestimissä oli esillä virkarikosepäilyjen kohteeksi joutuneen huumepoliisijoukon johtaja Jari Aarnio. Huumeepoliisien järjestämää tiedotustilaisuutta seurannut julkisuus oli runsasta. Aarnio kertoi Helsingin Sanomissa, ettei poliisihallinto ole informoinut heitä mistä virkarikosepäilyissä on kyse, vaan he ovat saaneet tietonsa tiedotusvälineiden kautta ainoastaan huhuina. (HS 7.12.07) Tässä tilanteessa julkisuuteen tulo ehkä koettiin ainoaksi vaikuttamisen väyläksi.

”Koemme olevamme yksin sodassa eikä mistään tule tukea.” (HS 11.12.07)

”On hyvä, että asia tutkitaan, vaikka maine onkin hyvä. Maine on huumeepoliisille hyvin tärkeä. Helsingin huumeepoliisia vastaan on kanneltu hyvin vähän. Jos vilppiä olisi, se tulisi tietoon.” (HS 11.12.07)

⁹⁴ Koska kussakin jutussa voi olla useita esiintyjä tai ei esiintyjä lainkaan, esiintyjien yhteismäärät Helsingin Sanomissa ja STT:ssä eivät ole samat kuin juttujen yhteismäärät. Juttujen ja niiden esiintyjien pienen määrän vuoksi luokittelusta ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Tiedotustilaisuudesta on vuorokausi. Jo maanantai-illan tv-uutisissa Aarnio pääsi laukomaan mielipiteitään. Tiistai-aamuna hän on taas ollut tv:ssä.

Aarnio tuntuu nauttivan, sillä epäiltyjen poliisien vastahyökkäys ei ole jäänyt huomaamatta kollegoiltakaan. Vuorokauden aikana Aarnio on saanut yhteensä 173 tekstiviestiä.

”Sisältö niissä on ollut, että olette vitun rohkeita jätkiä. Taistelkaa loppuun asti.”

(...)

”Kyllä tämä nyt katsotaan loppuun asti. Vähän luulen, etteivät kaikki rikoksista epäillyt ole vielä kehissä. Ja jos tämä menee rumaksi, niin sitten se saattaa mennä vielä todella rumaksi”, Aarnio sanoo. (HS 16.12.07)

Aarnion ja hänen kollegoidensa mediasota oli suhteellisen yksinäistä. Sisäministeriön poliisiosasto, josta vuoto huumepoliisin kohdistettavasta laillisuusvalvonnasta oli ilmeisesti peräisin, pidättäytyi kommentoimasta esitutkintaa tiedotusvälineiden edustajille. Poliisiosaston johtaja Kimmo Hakonen lyhytsanaisesti kielsi uskovansa ajojahdin mahdollisuuteen. Poliisiosaston vaietessa asiaa kommentoi sisäministeri Anne Holmlund. Melko pian Helsingin poliisilaitoksen päällikkö oli Helsingin Sanomien mukaan pyytännyt myös Aarniota vaikenemaan asiasta. (HS 16.12.07)

7.7. Huumepoliisikeskustelun osapuolet ja julkisuusroolit

Julkisuus oli huumepoliiseille puolustautumiskeino ja vastaiskun väline

Seuraavaksi palataan lyhyesti niihin huomioihin, joita huumepoliisia koskevasta julkisuudesta tehtiin tutkimuksen teemahaastatteluissa. Haastatteluista poimitaan huomioita siitä, millaisia merkityksiä julkisuudella oli tapahtumien kulkuun tai millaisena resurssina media toimi tapauksen eri osapuolille.

Monen eri tulokulmaa edustaneen haastateltavan mielestä poikkeuksellista huumepoliisin virkarikosepäilytapauksessa oli nimenomaan se aktiivinen ote, jolla huumepoliisi päällikkönsä Jari Aarnion johdolla tiedotti asiasta julkisuuteen. Tiedottaminen toki kuuluu poliisin työhön, mutta yleensä julkiset esiintymiset ovat liittyneet tutkittuihin tapauksiin, selvitettyihin rikoksiin tai yleisempiin poliisin toimenkuvaa sivuaviin asioihin, joista on puhuttu mediassa valistusmielessä. Myös sitä, että valtakunnansyyttäjä Ari-Pekka Koivisto päätti tiedottaa käynnistämästään esitutkinnasta, pidettiin erikoisena ratkaisuna.

Meidän poliisit tuli julkisuuteen hyvin poikkeuksellisella tavalla. Jari Aarnion ryhmä tuli julkisuuteen vastustamaan sitä ja kertomaan oman tarinansa, jolloin siitä tuli täydellinen mediasirkus siinä vaiheessa. (...) Mutta se poikkeuksellisuushan tuli mun mielestä tästä, että valtiosyyttäjä ilmoitti etukäteen, että hän tulee aloittamaan sen esitutkinnan, jossa tän ilmoituksen välillä sitten

huumepoliisit nousi vastustamaan, kertomaan sen oman tarinansa, ennen kuin Ari-Pekka Koivisto pääsi tiedottamaan asiasta. (hallinto)

Nämä epäillyt piti sen tiedotustilaisuuden, tietämättä täysin nyt sitä motiivia. Mutta itsehän ne perusteli sitä sillä, että kun ei ole mitään tietoa siitä, mistä tässä on kysymys, niin ne haluaa lausua oman mielipiteen. Siinähan koko ajan lehdistössä luki, että on tehnyt sitä ja sitä, epäillään kovista rikoksista ja niin poispäin. Niin ehkä ne halusi siihen samaan soppaan sanoa oman mielipiteensä. Kun tosiaan ei edes tiedä mistä on kysymys ja kuka syyttää, tolkuttomat jutut on tuolla eetterissä koko ajan, niin jollain tavalla ymmärrän sen. Ihmisellähän on luontainen tarve puolustautua. (poliisitoimi)

Huumepoliisit tähtäsivät tiedotustilaisuudella oman maineen puhdistamiseen, ja se oli tarkoitettu myös jonkinlaiseksi vastaiskuksi tilanteessa, jossa poliisit eivät kokeineet saavansa tukea muilta viranomais toimijoilta. Nimenomaan Helsingin huumepoliisille julkisuus toimi näin merkittävänä resurssina. Poliisi oli tietoinen siitä, että julkisuuteen astuminen voisi kääntyä heitä vastaan, mutta esilletulo motivoi vahva tunne siitä, että heihin kohdistettu toiminta ei ollut oikeutettua. Haastatellut poliisin edustajat myös kertoivat, että heidän tiedonsaantinsa tapaukseen liittyen oli pitkälti mediavälitteistä. Muilta viranomaisilta ei tietoa tapauksesta herunut.

Mähän tein syksyllä kaikki temput. Mutta kukaan ei ottanut vastaan, kaikki ovet meni nenän edestä kiinni. Ei ottanut poliisiylijohtaja, meidän komentaja ei ollut kiinnostunut, poliisiylijohtaja ei ollut kiinnostunut, ministeri ei ottanut vastaan ja näin poispäin, niin minkäs teet. Eli tämä järjestelmä oli jo ruokkinut, että hei, ne on nyt jotain pahaa tehnyt, niin kaikki veti näin, ettei vaan sokeudu tähän asiaan mitenkään. (...) Meillä on hirveen hyvät välit kansaan, ja me tota ajateltiin, että kun oletusarvo varmasti näillä tahoilla, jotka tän on pyöräyttänyt käyntiin meitä kohtaan, niin niillä oli sellanen varmaan oletusarvo, että meidät kaikki pidätetään virasta ja me lyödään pää puskaan ja hävitään johonkin, ja sitten nämä saa melskata tuolla niin paljon. Niin me ajateltiin, että meitä ei kuitenkaan ihan silleen kyykytetä. (...) Se oli ihan spontaani juttu. Niin sehän on hirveen vaarallinen, sehän on supervaarallinen tilanne, että sä meet tonne [julkisuuteen], se voi mennä ihan perseelleen. Se voi mennä ihan pieleen, et aattelee et no niin, nyt ne jätkät tulee tonne uikuttaan kun niitä aletaan tutkia. Niin kyllä me jotenkin koettiin sen tilaisuuden jälkeen (...) tai sanotaan viikko siitä, että se oli oikea ratkaisu meidän mielestä. (poliisitoimi)

Kun viime syksynä tuli nää huumepoliisiin kohdistetut jutut, talon sisältä sitä tietoa ei tule. Yleensäkin kun poliisista tulee jotain, niin me ei saada talon sisältä ikinä mitään, että kaikki tulee lehdistä. (poliisitoimi)

Haastatteluissa huumepoliisin yllättävää mediastrategiaa pidettiin jossain määrin onnistuneena, ja median katsottiin tämän jälkeen tuoneen jopa yksipuolisesti esiin Helsingin huumepoliisin välittämiä näkökulmia. Toisaalta jotkut haastateltavat myös painottivat, että vahva henkilöinti – tässä tapauksessa Jari Aarnion hahmon esiin nostaminen – ja sankarihahmojen synnyttäminen on osa median toimintalogiikkaa ja keino, jolla tapauksiin luodaan kosketuspintaa ja myyvyttä. Se ei kuitenkaan merkitse, että media olisi loppuun saakka uskollinen nostamilleen henkilöille tai näiden näkökulmille. Tästä syystä haastateltavat myös ajattelivat, että huumepoliisin olisi kannattanut harjoittaa maltillisempaa mediapolitiikkaa. Median katsottiin hakevan jännitteitä ja myös hylkäävän nostamansa henkilöt nopeasti. Utisdraamalle sopii sekin, jos sankari myöhemmin osoittautuu konnaksi.

Siellä on muutama toimittaja parissa eri mediassa hirveen niitten myötäsukaaisesti kirjoittaa. Ne on ajolahdin kohteena, mustamaalattuna ja tämmöstä. Kun se luodaan tällä tavalla, [ja] sitten tuleekin syytteet, niin sehän medialle sopii oikein hyvin. Tehdään jostain sankari, mitä suurempi sankari, sitä korkeemmalta se putoaa sitten jos tilanne muuttuu. (...) Ymmärtääkö ne itsekään miten pelaa ton median kanssa. Että ne hylätään ihan yhtä nopeasti kun niistä tehtiin viattomia tai sankareita. (...) Siinä mielessä mielenkiintoinen taktiikka näillä. Ne on tehnyt oman ratkaisunsa, mutta ehkä me nähdään se vähän ajan kuluttua (...) kannattiko lähteä hyökkäämään. (...) Olisiko kannattanut ehkä jonkinlainen muu, rauhallisempi taktiikka median suhteen ottaa. (poliisitoimi)

Muut tapauksen osapuolet esiintyivät mediassa suhteellisen pidättyvästi, jos lainkaan. Poliisin johdon kommentit julkisuuteen olivat niukkoja, ja negatiivinen julkisuus aiheutti mediakontakteista vetäytymistä.

Eihän se nyt ole ihan sama, mutta ajatellaan että joku iso yritys, Enso-Gutzeit, niitten jotain duunaria epäillään vaikka raiskauksesta pikkujouluissa. Niin kylähän se firman johto jollain tavalla sanoo, että meidän yrityksessämme ei tämmöset raiskausjutut pikkujouluissa ole jokapäiväisiä. Mutta tämän meidän talon terävin johto niin he ovat kaikkein huonoimpia mediahenkilöitä. (...) Sitten yritetään koko aika laistaa, ei vastata puhelimeen, ei vastata soittopyyntöihin, sanotaan tiedotuspäällikölle et sano sä jotain. (poliisitoimi)

Myöskään poliittiselle johdolle media ei näyttänyt olleen merkittävä resurssi. Haastateltavat toivat esille, että vastaavissa tapauksissa media usein hakee vastauksia ja vastuuta nimenomaan ministeriön poliittiselta johdolta, joka ei toimenkuvansa puolesta voi olla kommentoimatta. Vastuullinen virkamiesjohto saa näin olla rauhassa. Virkamiesjohdon vetäytymistä julkisuudesta pidettiin kuitenkin ministeriön viestinnän epäonnistumisena ja osoituksena vastuun kiertämisestä, joka entisestään lisäsi epäselvyyden tuntua tapauksen ympärillä.

Eli jos sisäasianministeriön poliisijohdolla olisi puhtaat jauhot pussissa niin he voisivat hyvin tulla julkisuuteen ja kertoa, että tässä nyt ei ollut ihan tällainen perinteinen laillisuusvalvonta ja tässä on ollut epäselviä tutkintamenetelmiä, joita nyt vähän tarkistellaan ja tutkitaan ja katotaan rauhassa mihin tutkinta päättyy. (poliisitoimi)

Ministeri ei voi olla kasvoton näissä tilanteissa. Että aina kun tapahtuu: Jokela, huumeupoliisit, Asem, niin ministeri joutuu tulemaan julkisuuteen ja sanomaan mitä mieltä hän asiasta on. Hän ei voi olla kasvoton ja äänetön. Hän ei voi sanoa, että hän ei kommentoi. Pikemminkin erikoista minusta tässä on, että poliisiylijohto ei tule julkisuuteen. Että tässä kaatuu minusta liikaa tällä hetkellä poliittisen johdon niskaan. Kun on operatiivisesta toiminnasta kysymys kuitenkin ja siitä, mistä virkamiehet on vastuussa, että kuinka ne asiat on organisoitu ja järjestetty, ja toimitaanko laillisesti, niin tässä pitäis myös virkamiesjohdon tulla julkisuuteen, se on musta ihan selvä asia, sanomaan, että mitä tässä tehdään, ja miksi. (...) [Tämä on] viestinnän epäonnistumista. Että tähän näyttää kauhean sekavana julkisuuteen ja kummallisina vuodatuksina ja sisäisenä kamppailuna. Että tällastahan ei, totta kai, koskaan saisi olla. (hallinto)

Medialla pelataan, mutta mihin se vaikuttaa?

Näkyvien mediaulostulojen tai strategisten vaikenemisten lisäksi tapauksen osapuolet käyttivät mediaa epäsuorasti vuotamalla informaatiota tiedotusvälineille. Tietovuotojen määrä tuntui olevan huomattava. Haastateltavat suhtautuivat tietovuotoihin väistämättömänä pahana ja maan tapana: poliisiviranomaiset vuotavat, ministeriöstä vuodetaan, ja olisi ajan hukkaan heittämistä miettiä kuka vuosi, missä vaiheessa ja kenelle. Mediasta tuli tapauksen pelikenttä heti alusta pitäen.

Tää talohan vuotaa ku seula. Poliisihallinto vuotaa ihan tolkkumasti median suuntaan niin, sitten ne yleensä, niinku nyt Nelosen uutiset sai tietää nuo, että mistä näitä kaveriteitä epäillänsä ensimmäisenä. Mut eihän me tiedetä, eikä ne itse tiedä varmaan. Että tämä on ihan nurinkurista tämä touhu. (poliisitoimi)

Mun mielestä vaan pitää hyväksyä se. Ajatellaan nyt esimerkiksi, että kuka on tiennyt silloin kun Nelonen uutisoi sen ensimmäisen kerran, niin missä tämä laillisuusvalvontamateriaali on silloin ollut? Se on ollut sisäasiainministeriön poliisiosastossa ja se on ollut valtiosyyttäjällä ja osittain keskusrikospoliisissa. No, kenellä siellä? Sitä aletaan katsoa, siihen saadaan 40 virkamiestä hyvin nopeesti. (...) Mä en hirveesti jaksa nähdä vaivaa, et mä rupeisin miettiä et voi, että kukahan nyt on kertonut. (poliisitoimi)

Jotkut poliisin edustajat kuvasivat tapausta nimenomaan julkisena pelinä, jossa kyse ei niinkään ollut poliisien laillisuusvalvonnasta tai virkarikosepäilystä, vaan poliisihallinnon rakenneuudistuksesta ja siihen liittyvästä poliisin sisäisestä resurssikamppailusta, jota käytiin julkisuuden avulla. Tässä resurssikamppailussa vastakkain asettuivat erityisesti Helsingin huumepoliisin ja Keskusrikospoliisin intressit.

Tämä on toisen näköinen tämä peli oikeasti mitä nyt tulee julki. Siis oikeesti ei ole kyse onko huumepoliisi syylistynyt johonkin rikokseen vai ei. (...) Tässä on kysymys poliisin hallintorakenteiden muuttamisesta. (...) Kun tätä hallintorakennetta uudistetaan, tulee isoja poliisilaitoksia, niin keskusrikospoliisin rooli tulee tietyn näköiseksi. Ja keskusrikospoliisin mandaatille ollaan tarjoamassa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa Suomessa. Mikä on ongelmallista tässä, niin Helsingin huumepoliisiksi on se poliisihallinnon sisäinen ongelma tässä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa, [koska se hoitaa] täällä Helsingissä 80 prosenttia koko Suomessa tapahtuneesta järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. (poliisitoimi)

Helsingin poliisilaitoksella tuntuu kyllä olevan aika vakavia sisäisiä ongelmia, siis lähinnä sisäisiä resurssiongelmia. Siellä kamppaillaan resursseista talousrikospuolen osalta, järjestyspoliisin osalta ja sitten huumepoliisin osalta, joka sitten tavallaan näkyy myös siinä, että siellä laitosten sisällä tuntuu olevan valmiutta laittaa tutkinnan alle toisen yksikön. (tutkimus)

Käsitykset siitä, kuinka todellista KRP:n ja Helsingin huumepoliisin välinen vastakkainasettelu oli, kuitenkin vaihtelivat. Yksi haastatelluista katsoi, että peli oli enemmänkin mediaretoriikkaa, joka ei esimerkiksi näkynyt käytännön työtehtävissä tai kentällä:

Mä luulen, että tämä on tulehtunut sillä tavalla tämä kuvio, että siellä ihan tarkoituksella vuodetaan, että tämä kohdistuu nyt teihin. Tiedä sitten ketä siellä vuotaa, mutta ei se niin oleellista ole. Vuotaa mikä vuotaa. (...) Kyllä siinä varmasti julkisuutta sillä tavalla käytetään ja on tarkoituksellisesti luotukin tämmöstä, mutta ei se vaikuta täällä toimintaan. (...) Tarkoituksellisesti on luotu sitä kuvaa, eikä osapuolet ehkä itsekään koe sitä, että kentällä olisi oikeesti näitä klikkejä, vaikka oliskin ollut luomassa tätä. (poliisitoimi)

Toisaalta haastateltujen joukossa oli niitäkin, jotka kertoivat tietovuotojen ja media-pelin vaikeuttaneen ja pitkittäneen merkittävästi tapauksen hoitoa ja tulehduttaneen työilmapiriä henkilökohtaisia suhteita myöten. Työpaikkojen tasolla tilanteesta voi olla vaikea palata takaisin. Poliisiin liitetty negatiivinen julkisuus on myös imago-tappio, jonka korjaamiseksi vaaditaan paljon myönteistä julkisuutta.

Se on asettanut ihmiset niin pahasti toisiaan vastaan. Siitä on myös vaikea palata takaisin, kävi melkein miten tahansa. Niin kyllä siinä on mennyt myöskin puhevälit henkilöiltä. Että asian kannalta ollut huono asia ilman muuta. (hallinto)

Saa niinku soittokunta tehdä aika monta keikkaa ennen kuin tilanne on rauhoittunut, normalisoitunut. Kyllähän tietoisesti esimerkiksi Helsingin laitos pyrkii antamaan lehdistölle, tiedottaan positiivisista asioista. Että tämä negatiivinen julkisuus pikkasen helpottaa. Kyllähän se vaikuttaa kaikkien työntekoon, kun jatkuvalla syötöllä tulee negatiivista uutisointia. Sen huomaa, että koko ilmapiiri muuttuu. Huumepoliisi-homman jälkeen koko talossa työmotivaatio, työilmapiiri on mennyt roimasti alaspäin. (poliisitoimi)

Valtamedian katsottiin tietoisesti tuottaneen speaktaakkelia tämänkin tapauksen ympäriltä – kärjistäneen ja dramatisoineen asiaa. Eräs haastateltava totesi tämän näkyvän siinä, miten toimittaja oli käsitellyt asiaa eri tavoin suurelle yleisölle kohdistetulla kanavalla kuin asiantuntijajulkaisussa, jossa hänen näkökulmansa olivat punnitumpia.

[Toimittaja Susanna] Reinboth toisaalta, vaikka se itse tän toi julkisuuteen TV4:n kautta, ja sen jälkeen tämä mylly on alkanut ja sitä on rummutettu hyvin ykssuuntaisesti (...) Reinbothin artikkeli taas Lakimiesuutisissa, se oli semmonen [tasapainottava]. Että hän ei usko, että tämä on vaan tämmöstä niin kuin jossain televisiouutisissa oli, että [syynä oli] joku toppatakin osto vasikalle. Se kirjoitti, että hän uskoo nyt, että tässä on varmasti tärkeemmistä asioista [kyse]. Se oli semmoinen harkitumman ihmisen juttu, eikä pelkästään otsikoita hakeva. (...) Ymmärrän, että se uutisointi TV4:een, olihan se [paremmin] uutisoinnin arvonen näin. (...) Mediallehan sopii se, poliisi kiinnostaa, poliisin riidat. (poliisitoimi)

Työpaikkojen ilmapiirin, henkilösuhteiden ja poliisin imagon lisäksi kärkevän julkisuuden arvioitiin voivan vaikuttaa myös prosessin seuraavilla tasoilla: poliisiin kohdistuvan tutkinnan edetessä ja mahdollisessa oikeudenkäynnissä. Osa haastatelluista ei uskonut, että syyttäjät tai tuomarit olisivat immuuneja julkiselle keskustelulle, vaan että media synnyttää väistämättä heillekin ennakkokäsityksiä. Sen sijaan oikeuslaitoksen edustajat itse luottivat vahvasti ammatti-identiteettiinsä eivätkä katsoneet mediadebatin vaikuttavan harkintakykyynsä. Enintään runsas julkinen käsittely voisi heistä näkyä käräjäoikeuksien lautamiestyöskentelyssä, jonka jäsenet ovat maallikoita.

Otetaan esimerkikkinä tää viime viikonlopun Nelosen uutinen, että kerrottiin, joku vuosi julkisuuteen jälleen kerran, että mistä näitä Helsingin huumepoliiseja syytetään. Nyt jokaisella on käsitys siitä, ennakkokäsitys, mitä tämä on. Kun ideanahan on se, että kun joku esitutkinta päätetään poliisissa, niin käräjäoikeus

saa tavallaan neitseellisen paketin, jota ne alkaa katsomaan, että onko syytä epäillä. Mutta kun nämä jutut on etukäteen julkisuudessa, eikä Suomessa voi elää pullossa. (poliisitoimi)

Ei sillä sinällään ole kyllä mitään vaikutusta siihen, että jos media pitää tiettyä tahoa syyllisenä, syyttömänä tai muuten jotain asiaa hyvänä tai huonona, niin ei sillä siihen ratkaisuun ole merkitystä (...) Ei mulle ainakaan tuu painetta siihen, että pitäis tehdä niin kun sen suuntainen, eikä myöskään sitä, että varoo tekemästä sen suuntaista. Että ei, on mullakin näitä nyt tässä yli kahdenkymmenen vuoden ajan ollut näitä julkisuusjuttuja vaikka minkämoisia. Tämä niin sanottu peli käydään siinä, että poliisi tutkii, syyttäjä harkitsee ja tuomioistuinn päätää -tyyliin. Se peli käydään täällä kentällä ja tämä on kaikki sitä katsomoa, joka joko hurraa tai buuaa. (...) Tämä vaikutus tuomioistuimeen, niin sitä ei pysty sanomaan. No, en kyllä ainakaan kokeneempaan kärjätuomariin, niin en usko, että on mitään vaikutusta. Mutta sitten lautamiehet on asia erikseen. Koska tarkoitus on, että he on tavallisia kansalaisia. Että kun iltapäivälehdet rummuttaa jotain asiaa jollain tavalla, niin kyllä siinä heihin nähden voi vaikutusta olla. (oikeustoimi)

Kiinnostava kysymys on se, missä määrin huumepoliisitapauksen saama julkisuus vaikutti samaan aikaan vireillä olleeseen esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien uudistustyöhön. Asiantuntijahaastattelavamme katsoi, että yksi syy koko jupakan syntymiseen oli se, että poliisin ja tiedonantajien yhteistoiminnan kannalta nykyinen lainsäädäntö ei toimi kovin hyvin. Hän katsoikin että huumepoliisitapaus tuo väistämättä paineita lainsäädännön uudistustyöhön.

Siis se on puhtaasti tällöinen lainsäädäntöongelma, että meillä ei eduskunta ole tohtinut lähteä sille linjalle, että poliisi saisi esimerkiksi olla ottamatta esitutkintaan tietoonsa tulleen rikoksen, vaikka tämä syylliseksi epäilty olisi tiedonantaja. (...) Tällöisten tiedonantajien käyttäminen, siis se on välttämätöntä, siitä ei päästä yli eikä ympäri. Se, että meillä tosiaan on lainsäädäntö vähän niin ja näin, ja sitten on Helsingin poliisilaitoksen ja KRP:n välillä omat resurssikiistansa, niin se on sitten toinen asia. Mutta tämä luo ehdottomasti paineita tämä huumepoliisitapaus tähän esitutkintalain ja pakkokeinolain ja poliisilain uudistamiseen. Se on ihan selvä. (tutkimus)

Lakiuudistuksia valmistelevalle toimikunnan jäsen piti kuitenkin julkisuutta valmistelutyön kannalta hyvin toissijaisena. Ministerin julkiset kannanotot noteerataan, joskin niitäkin arvioidaan virkamiesten parissa kriittisesti lainsäädännön muuttamistarpeen näkökulmasta:

No tietysti me seurataan sitä, että mitä konkreettista tapahtuu. Minkälaisia esimerkiksi laillisuusvalvojien ratkaisuja tulee, mutta ehkä sanotaan sillä ta-

valla, että meillähän ei ole mikään erityisen voimakas julkisuusaspekti tässä meidän työssä. (...) Että totta kai me seurataan sitä, mutta välttämättähän nämä julkisuudessa esiintyvät tapaukset [eivät] johda kuitenkaan toimikuntatyössä mihinkään. (...) Sanotaanko sillä tavalla, että kyllä ministerin kommentit niin kyllä ne noteerataan tuolla toimikunnassa (...) Ei se niinku retoriikkaa ole, ja ei sitä sivuuteta, mutta meilläkin on tosiaan hirveen voimakas tarve kuitenkin rajata. Pyritään puuttumaan ensisijaisesti kaikkeen siihen, mihin on todella puututtava, että on selvää lainsäädännön muuttamistarvetta. Ja sitten katotaan, että mitä kaikkea muuta on aihetta ottaa. Se on semmosta tasapainottelua tavallaan sitten. (hallinto)

7.8. Yhteenvetoa

Tämän luvun tarkoituksena oli pohtia, miten julkisuus nivoutui osaksi Smash Asem-mielenosoitustapahtumia ja Helsingin huumepoliisin virkarikosepäilyjä, miten eri osapuolet toimivat mediassa, millaisia mahdollisuuksia heille siihen annettiin ja millainen resurssi media heille oli. Tavoitteena oli näin selvittää, kuinka medioitunutta tapahtumien kulku konkreettisesti oli.

Smash Asem -tapauksessa media toimi ensin vahvasti poliisiviranomaisten ja Asem-kokouksen turvajärjestelyjä suunnitelleiden poliitikkojen ja virkamiesten resurssina. Sitä käytettiin valistuksen välineenä ja sillä haettiin myös pelotevaikutusta. Ainakin osa poliisin voimankäytön laajuudesta näytti saavan pontta julkisuudesta – taustalla painoivat aiemmat poliisin ja mielenosoittajien väliset yhteenotot ja näissä kohtaamisissa poliisin kokemat (mielikuva)tappiot. Viranomaiset valmistautuivat turvaamaan Asem-huippukokouksen sujumista tilanteessa, jota ei ollut varaa hävitä. Näytökselliseen kohtaamiseen näyttivät valmistautuneen myös radikaalit mielenosoittajat, aina provosoivaa kutsuaan myöten. Heidän julkisuuteen suuntautuva toimintansa pelkistyi lopulta pelkäksi vastarinnan symboliseksi esittämiseksi. Mielenosoituksen jälkeen toimijat kieltäytyivät dialogista valtamedian kanssa, he eivät pyrkinet nostamaan journalismin asialistalle mielenosoituksen varsinaiseksi aiheeksi määriteltyä aasialaisten työläisten oikeuksia vaan kieltäytyivät julkisuudesta. Sekä poliisi että mielenosoittajat ottivat varsin selvästi paikkansa ”spektaakkelin ajan järjestyksessä”. Journalismin kannalta näin pitkälle viety esityksellisyys (tai medioituminen), jota radikaalit aktivistit harrastivat, on hankalaa, sillä ilman jonkinlaisesta dialogista syntyvää tapahtumaselitystä, median on vaikea legitimoida omaa olemassaoloaan.

Jo mielenosoitustapahtumien aikana mediasisältöjen ja -keskustelun rakentumiseen osallistuivat myös nettijulkaisemista harrastaneet muut mielenosoittajat tai paikalle muuten tulleet. Sosiaalisen median sisällöillä voi nähdä olleen paikoin merkittävää vaikutusta myös valtamedian agendoihin. Viestimet esimerkiksi kokosivat kansalaisten videoita omille verkkosivuilleen. Myös viranomaistahot nojautuivat jälkikäteen vertaismediassa julkaistuihin videoihin tutkiessaan tapahtumien kulkua. Netti osoitti tässä yhteydessä verrattain hyvin vallan valvomisen potentiaalinsa. Heti

tapahtumien jälkeen myös valtamediasta tuli kansalaisaktiivien, oppositiopoliitikojen ja asiantuntijoiden resurssi. He saivat viestimistä verrattain hyvin tilaa, joskin uutisjournalismia hallitsivat totuttuun tapaan viranomaislähteet. Julkisella keskustelulla yritettiin haastaa korkeinta poliittista johtoa ja valtaapitäviä vastuunottoon ja dialogiin. Julkisuuteen hakeutumista motivoi vahva tunne siitä, että kansalaisten perusoikeudet olivat tulleet rikotuksi mielenosoitustapahtumien yhteydessä.

Helsingin huumepoliisin tapauksessa julkisuus toimi etenkin epäilyjen kohteeksi joutuneen poliisiyksikön resurssina tilanteessa, jossa poliisit kokivat, ettei muuta vaikuttamien kanavaa ole. Media toimi pelialustana kaikille tapahtuman osapuolille, ja mediaan vuodettiin tarkoitushakuisesti tapaukseen liittyvää informaatiota.

Kummallekin tapaukselle oli yhteistä, että vaikka mediaa käytettiin vahvasti keskusteluun haastamisen välineenä, varsinaiset vallanpitäjät eivät dialogiin juuri lähteneet. Poliittisilta toimijoilta penätään julkista kommentointia ja vastuunottoa, ja virkansa puolesta heidän on siihen nykyään oltava valmiita. Kuitenkaan haastatteluaineisto ei anna tukea sille, että mediakeskustelu olisi esimerkiksi Smash Asem -tapauksessa missään vaiheessa horjuttanut korkeimman poliittisen johdon tai virkamiesten kantoja. He asettuivat heti tapahtumien jälkeen julkisuudessa aiemmin tehtyjen strategisten päätösten taakse, olivat varautuneet ennalta kritiikkiin ja pyrkivät minimoimaan keskustelua tiivistämällä rivejään sekä säännöstellen omien esiintymistensä ja julkilausumiensa määrää.

Virkamiesjohto esiintyi julkisuudessa vielä poliitikkojakin pidättävämmiin. Helsingin huumepoliisin tapauksessa sisäministeriön virkamiesjohto pidättäytyi julkisesta kommentoinnista miltei kokonaan. Ministeriöiden virkamiesten ja lainvalmistelijoiden työssä julkisella keskustelulla ei haastattelujen perusteella ylipäätään tuntunut olevan kovin suurta merkitystä. Tosin asiantuntijahaastateltavamme kuitenkin ounasteli, että huumepoliisikeskustelu jollain tavalla aiheutti paineita poliisin valtaoikeuksiin liittyvien lakien uudistustyöhön.

Ministeriön virkamiehet tuntuivat suhtautuvan maltillisesti myös ministerinsä julkilausumiin. Sisäministeri Anne Holmlundin julkiset puheenvuorot poliisilain uudistamisen tarpeellisuudesta Helsingin huumepoliisin tapauksen yhteydessä oli ministeriössä toki huomioitu. Haastatteluissa todettiin, että ministerin lausuntoja ei ministeriössä sivuuteta, ja jos ne koskettavat oman työn sisältöjä, niistä saatetaan myös keskustella. Kokonaisuudesta piirtyy kuitenkin kuva, että virkamiehet edistävät työtään itsenäisesti ja pitkäjänteisesti harkiten, ja julkisuudessa vastuuta kantavan poliittisen johdon julkilausumat ovat joskus suhteellisen irrallinen kuvion osa.

Joissakin haastatteluissa ounasteltiin, että sekä Smash Asemia että huumepoliisia koskevalla julkisuudella voisi olla vaikutuksia tapausten edetessä kohti syyteharkintaa ja oikeuskäsittelyä. Osa haastatteluista piti itsestään selvänä, että runsas julkisuus synnyttää väistämättä ennakkokäsityksiä, joka ei voi olla näkymättä tuomioistuintyöskentelyssä. Haastatellut oikeuslaitoksen edustajat eivät kuitenkaan uskoneet, että esimerkiksi Smash Asem -julkisuus ja käyty keskustelu kansalaisten perusoikeuksista olisi näkynyt syyttäjän toiminnassa tai tuomarien ratkaisussa. Sen sijaan vaikutusta lautamiesten ratkaisuihin pidettiin todennäköisempänä.

Seuraavaan taulukkoon on koottu niitä puolia, jotka Smash Asem mielenosoituksen tapauksessa kertovat medioitumisesta. Tarkastelemme medioitumista luvussa 3 kuvatulla tavalla pohtien sekä sen ”syvyyttä” että ”laatua”.

Taulukko 7.9. Medioitumisen ”tasot” ja ”laatu” Smash Asem -tapauksessa.

	Esimerkkejä Smash Asem -tapauksessa	Medioitumisen ”laatu”
Taso 1 Itsenäinen media oman julkisuus- tilansa hallitsijana	<ul style="list-style-type: none"> Media korosti mielenosoittajien ja poliisin vastakkainasettelua sekä dramaattisia yksityiskohtia. Selvä lähdehierarkia uutisten ja mielipidejuttujen kesken: uutisissa tukeudutaan viranomaislähteisiin. Sosiaalisen median sisällöillä näyttää olevan vaikutusta valtamedian näkökulmiin. Sananvapauskysymys ja toimittajien oma kytkeytyminen tapaukseen näkyivät median myönteisyytenä kansalaisoikeusretoriikalle. 	<ul style="list-style-type: none"> Vastakkainasettelu ja kliseiksi pelkistäminen voivat lukita toimijat asemiinsa, joista yhteisten päämäärien löytäminen on vaikeaa. Median arvioivaa kommentointia turvatoimien mittasuhteista ja tuomioiden oikeutuksesta voi pitää kommunikatiivisena totuuden etsintänä. Eri osapuolten eriytyminen uutis- ja mielipidejuttuihin vaikeuttaa mielipiteiden kohtaamista. Mielipidejulkisuus ja sosiaalisen median sisällöt monipuolistivat näkökulmien kirjoa.
Taso 2 Muiden toimijoiden riippuvuus media-julkisuudesta	<ul style="list-style-type: none"> Sekä poliisi että mielenosoittajat rakensivat toimintaansa näytökselliseksi – mielenosoituksesta muodostui mielikuvakamppailu. Kansalaisaktiivit hyödynsivät meneillään olevaa mediakohua hankkiessaan jälkimielenosoitukselle julkisuutta ja pyrkiessään haastamaan vallanpitäjiä. 	<ul style="list-style-type: none"> Toimijoiden julkisuusakteissa oli sekä kommunikatiivisia että strategisia piirteitä. Poliisi pyrki uhista tiedottamalla kommunikatiivisesti valistamaan kansalaisia tulevasta. Toisaalta tiedottamisella oli strateginen tavoite: haluttiin pelotevaikutetta. Jotkut haastatelluista otaksuivat, että strategisesti suureksi mitoitettulla operaatiolla poliisi halusi legitimoida omaa olemassaoloaan ja turvata asemaansa resurssienjaossa.
Taso 3 Median vaikutus muihin toimijoihin niiden omilla kentillä	<ul style="list-style-type: none"> Julkisuuden uhka tiivistyi viranomaistahojen rivejä, teki tiedotuspolitiikasta niukkaa ja yhdenmukaisti julkisia ulostuloja. Radikaalit aktivistit vetäytyivät mielenosoituksen jälkeen kokonaan julkisuudesta. Kansalaistarkkailijat oli uudenlainen, selvästi medioitunut toimija. Se pyrki asiantuntijastatukseen nojaten julkiseen väliintuloon ja suunnitteli toimintaansa ottaen median toimintalogiikan huomioon. Julkisuus näytti vaikuttavan apulaisoikeusasiamiehen selvityksen tekoon. Selvityksellä voi olla jatkossa vaikutusta viranomaisten toimintaan. 	<ul style="list-style-type: none"> Julkisesta paineesta huolimatta, viranomaistahot eivät juuri lähteneet julkiseen dialogiin kansalaisaktiivien tai oppositiopoliitikkojen kanssa. Mielenosoitus oli symbolista toimintaa, ja sen tarkoitus oli vastarinnan esittäminen, ei vuoropuhelu. Julkisuudesta kieltäytymisen taustalla on ehkä oletus valtamedian läpikotaisesta ei-kommunikatiivisuudesta. Voimakas julkinen paine ja vaihtoehtoiset näkökulmat saattavat haastaa päättäjiä tavalla, joka ei heti näy julkisuudessa mutta voi ilmetä tulevissa toimintastrategioissa.

OSA III:

MEDIA
VALLANKÄYTÖN
VERKOSTOISSA

Kirjan ensimmäisessä osassa kuvattiin valtututkimuksen erilaisia lähtökohtia ja lähestyttiin kysymystä median vallasta erityisesti medioitumis-käsitteen avulla. Toisessa osassa mediajulkisuuden roolia vallankäytössä tarkasteltiin konkreettisissa esimerkkitapauksissa juttuaineistoihin ja teemahaastatteluihin tukeutuen. Ideana oli seurata esimerkkitapausten kehitystä niin politiikkaverkostoissa kuin julkisuudessaakin ja yrittää paikantaa, millä konkreettisilla tavoilla media vaikutti tapahtumien kehitykseen ja osapuolten ratkaisuihin.

Nyt käsillä olevassa kolmannessa osassa tutkimuksen tuloksia esitetään tutkimusteemoittain jäsennellysti. Empiirisenä aineistona ovat syksyn 2007 ja kevään 2008 aikana tehdyt 60 suomalaisen päättäjän teemahaastattelua sekä keväällä 2009 tehty kysely, johon vastasi 419 suomalaista päättäjää. Haastatteluaineisto on analysoitu laadullisesti erottamalla aineistosta tutkimuksen kannalta relevantteja teemoja. Seuraavien lukujen jäsenitys pohjaa väljästi tähän teemoitteluun, ja tulosten esittelyssä käytetään runsaasti haastatteluista poimittuja sitaatteja. Kyselytutkimuksen tulokset esitetään haastatteluanalyysin lomaan sijoitetuin taulukoin, ja kyselyn tuloksia tiivistetään myös Latent Class Analysis -monimuuttujamenetelmän avulla. Tutkimusaineisto ja -menetelmät on kuvattu tarkemmin luvussa 4 sekä liitteissä 1,2 ja 3.

Kolmannen osan aluksi, luvussa 8, kuvataan suomalaista vallankäyttöä ja siinä viime vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia. Luvun tarkoitus on luoda käsitys siitä päätöksenteon kontekstista, johon mediajulkisuuskin nivoutuu. Päätöksenteon keskeisinä paikkoina nähdään politiikkaverkostot, joissa ratkaisut sovitellaan ennen virallisia päätöksiä.

Suomalaisen päätöksentekotavan kuvailun jälkeen siirrytään tarkastelemaan median kutoutumista osaksi päättäjien toimintaympäristöä. Toisin sanoen kiinnostuksen kohteena on se, miten suomalainen päätösvalmistelu ja siihen liittyvä vallankäyttö mahdollisesti on ”medioitunutta”. Päähuomio ei siis ole median omassa agendassa ja sen ”medioitumisessa” (ks. edellä luku 3) vaan siinä, mikä rooli mediajulkisuudella on päättäjien toiminnassa. Tähän kysymykseen etsitään vastausta ensinnäkin kuvailemalla luvussa 9, miten media konkreettisesti on mukana päättäjien arkisessa työssä. Mitä viestimiä päättäjät seuraavat, mihin he työssään tarvitsevat niistä saamaansa tietoa ja miten suomalainen mediakenttä heidän näkökulmastaan jäsentyy? Luvussa

10 taas kuvaillaan päättäjien ja toimittajien välistä yhteydenpitoa, siinä mahdollisesti havaittavia muutoksia sekä sen merkitystä päättäjien näkökulmasta.

Yksi melko selvä trendi on sekä päättäjien että toimittajien eräänlainen professionalisoituminen. Varsinkin toimittajien kanssa paljon tekemisissä olevat päättäjät näyttävät entistä paremmin ymmärtävän median toimintatavat, ja näin yhteistyötä määrittävät vakiintuneet selvät pelisäännöt, joita osapuolet myös noudattavat. Tämä ei kuitenkaan estä päättäjiä yleisemmällä tasolla kritisoimasta median toimintalogiikkaa ja median viimeaikaisia kehityspiirteitä. Toimittajayhteistyön lisäksi professionalisoituminen näkyy myös siinä, että viestintä ymmärretään yhä enemmän omaksi osaamisalueekseen, johon myös panostetaan entistä enemmän. Luvussa 11 kuvataan haastatteluissa esiin tulleita organisaatioiden viestintästrategioita ja niiden kehityspiirteitä.

Päättäjien mediaympäristön ja toimittajayhteistyön kuvaamisen jälkeen siirrytään analysoimaan tarkemmin mekanismeja, joilla mediajulkisuus haastattelujen ja kyselyvastausten perusteella näyttää vaikuttavan politiikkaverkostojen toimintaan ja vireillä olevien hankkeiden valmisteluun. Yksi tällainen mekanismi on median kyky kiteyttää henkilöitä ja organisaatioita koskevia mielikuvia sekä vireillä olevia asioita koskevia ”totuuksia”. Päättäjien näkemyksiä näiden mielikuvien ja ”mediatotuuksien” vaikutuksista päätöksentekoon käsitellään luvussa 12.

Luvussa 13 tarkastellaan mediajulkisuuden suhdetta päätöksentekoon niin sanottujen agendavaikutusten näkökulmasta. Missä määrin ja millä tavalla päättäjät katsovat mediajulkisuuden vaikuttavan asioiden ottamiseen valmistelun kohteeksi, ja miten eri yhteiskuntasektorit eroavat tässä toisistaan?

Julkisuuden merkitys on selvästi erilainen päätösprosessin eri vaiheissa. Hankkeiden alkuvaiheissa valmistelijat kokevat julkisuuden usein resurssiksi, jolla voidaan auttaa hankkeen saamista liikkeelle. Valmisteluvaiheessa taas julkisuus koetaan enemmänkin uhkaksi, vaikka samalla myönnetään, että julkisuus voi myös hyödyttää valmistelua tuomalla esiin erilaisia intressejä ja näkökulmia. Luvussa 14 kuvataan päättäjien tasapainoilua valmistelun avoimuus- ja läpinäkyvyystavoitteiden ja toisaalta julkisuuden päätösvalmistelulle aiheuttamien, kielteiseksi koettujen vaikutusten ristipaineessa. Lisäksi luvussa kuvataan päättäjien näkemyksiä siitä, millaisia vaikutuksia julkisuudella on vireillä olevista asioista käytävälle keskustelulle.

8. Vallankäyttö suomalaisissa politiikkaverkoissa

Politiikkaverkostoiksi kutsutaan rakenteita, joissa erilaiset toimijat (etujärjestöt, puolueet, ministeriöt...) vaihtavat informaatiota jonkin tietyn politiikkalohkon asioista (Mattila 1999, 109; Smith 1993, 56; Ruostetsaari 1998, 207–227). Muodollista päätösvaltaa omaavien tahojen intressinä on tyypillisesti välttää jo etukäteen päätösten mahdollisesti aiheuttamia konflikteja sekä hankkia tietoa päätöksenteon pohjaksi. Etujärjestöjen tavoitteena taas on huolehtia, että niiden intressit otetaan huomioon päätöksenteossa.

Vaikka politiikkaverkostoissa kaikki osapuolet voivat hyötyä, valta ei kuitenkaan ole jakautunut tasaisesti. Vaikutusvalta verkostoissa riippuu osapuolten käytettävissä olevista resursseista ja siitä, kuinka tärkeitä nämä resurssit ovat verkoston muille osapuolille. Tästä syystä valtiovallan edustajat ovat verkostoissa tyypillisesti vahvoilla. Esimerkiksi lainsäädäntöhankkeissa julkisen vallan toimielimillä on viime kädessä valta määritellä, mitä lakitekstiin kirjoitetaan. Muut osapuolet puolestaan voivat tarjota esimerkiksi poliittista tukea ja myönteisiä kommentteja julkisuudessa. Olennaista silti on, että taustaryhmän resurssit eivät yksin sanele vaikutusvaltaa, vaan valtaa voi ikään kuin ansaita toimimalla verkostossa aktiivisesti ja hankkimalla näin arvostusta ja luottamusta.

Vallan jakautumisen ja sen kollektiivisen tuottamisen lisäksi politiikkaverkostoissa vaikuttaa myös vallan rakenteellinen ja ideologinen ulottuvuus. Verkostoja usein yhdistää jonkinasteinen ideologinen konsensus toiminnan tavoitteista, keskeisistä ongelmista ja järkevistä ratkaisuihin näihin ongelmiin (Smith 1993, 62). Foucault’laisittain tulkiten kyse on tällöin ”vallan mekanismeista”, jotka määrittävät verkoston jäsenten identiteettiä ja siten myös heidän tavoitteitaan ja toimintaansa (vrt. Heiskala 2001, 245).

Politiikkaverkostoja koskevassa tutkimuksessa on hyvinkin hienojakoisesti tyypitelty erilaisia verkostotyyppisiä niiden kiinteyden, avoimuuden, pysyvyyden, laajuuden ja muiden vastaavien seikkojen mukaan. Näin on määritelty kaksi verkostojen ideaalityyppejä: päätöksentekoyhteisö (policy community) ja asiaverkosto

(issue network).⁹⁵ Päätöksentekoyhteisö on vakiintunut, suljettu ja suppea, kun taas asiaverkosto on lyhytkestoinen, avoin ja laaja (Smith 1993, 59–60). Tutkimuksen kohteena olleita politiikkaverkostoja on kuvailtu vertaamalla niiden piirteitä näihin ideaalityyppeihin. Näin voidaan myös lähestyä eliittihypoteesin ja pluralismihypoteesin välistä kiistaa (ks. edellä luku 2.2) tutkimalla empiirisesti, kuinka suljettuja ja suppeita tai avoimia ja hajautuneita päätöksentekoverkostot milloinkin ovat. Esimerkiksi Mikko Mattila (1999, 124) luonnehtii tekemänsä analyysin perusteella suomalaista sosiaali- ja terveyspolitiikan verkostoa pysyväluonteiseksi, samoista toimijoista ja kohtuullisen vahvoista yhteyksistä rakentuvaksi päätöksentekoyhteisöksi. Verkoston keskiöön sijoittuu sosiaali- ja terveysministeriö sekä suurimmat puolueet. Tämän keskustan ympärille ryhmittyvät varsinaisen päätöksentekoprosessin ulkopuoliset toimijat, erilaiset etujärjestöt, joiden verkostoasemat, resurssit ja vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat suuresti.

Yksittäisten ministeriöiden rooli hankevalmistelussa on viime vuosikymmeninä korostunut. Vuoden 2003 alussa kumottiin ns. valtioneuvoston komiteapäätös, joka sisälsi ohjeita komiteoiden ja toimikuntien asettamisesta, kokoonpanosta ja toiminnasta. Päätöksen kumoamisella haluttiin lopettaa komiteatyön yksityiskohtainen ohjaus valtioneuvostotasolla ja korostaa ministeriöiden vastuuta hallinnon alansa määräaikaisten valmistelun ohjaajana ja valvojana. Komiteoiden määrä on vähentynyt 1970-luvulta alkaen, ja ne ovat paljolti korvautuneet ministeriöiden asettamilla vapaamuotoisemmilla työryhmillä ja asiantuntijaselvityksillä. (Valtiovarainministeriö 2006.)

Hallintosektoreittain muotoutuneet politiikkaverkostot sopivat hyvin yhteen myös sen Arja Alhon tekemän johtopäätöksen kanssa, että suomalainen poliittinen järjestelmä on luonteeltaan fragmentoitunut. Valtiota eivät hallitse muodolliset päätöksentekoelimet, vaan ”hallinta on monimutkainen tulos vallankäytöstä, jossa kilpailevia valtakeskuksia ovat joko yksittäiset ministerit tai avainasemassa olevat virkamiehet”. (Alho 2004, 298.) Olennaista on, että päätökset tehdään asiallisesti ottaen näiden verkostojen sisäpiireissä, ja päätöksentekoelimet lähinnä vain muodollisesti hyväksyvät tehdyt ratkaisut. Neljän analysoimansa päätösprosessin perusteella Alho katsoo, että todellisen poliittisen valtaeliitin muodostavat Suomessa pääministeri ja valtiovarainministeri yhdessä heitä lähellä olevien virkamiesten kanssa (mt., 290).

Politiikkaverkosto on käyttökelpoinen käsite empiirisessä vallankäytön analyysissä. Verkostojen rakennetta ja toimintaa voi tutkia sekä kuvailemalla laadullisesti hallinto- ja lobbausikäytäntöjä että laskemalla määrällisesti organisaatioiden välisiä vuorovaikutustapahtumia. Edelleen päähuomio voi olla viralliseen valmisteluun ja päätöksentekoon liittyvissä yhteyksissä tai epävirallisemmassa vuorovaikutuksessa.

Politiikkaverkostoista voi erottaa ainakin viidenlaisia toimijoita: 1) muodolliset päätöksentekoelimet, kuten eduskunta ja valtioneuvosto, 2) politiikkaverkostojen

95 Ideaalityypeillä tarkoitetaan tässä sitä, että päätöksentekoyhteisö ja asiaverkosto ovat verkostojen avoimuutta ja pysyvyyttä kuvaavan ulottuvuuden ääripäät. Todelliset verkostot ovat eriasteisia sekoituksia näiden ideaalityyppien piirteistä. Ideaalisuus ei siis tässä tarkoita, että verkostojen olisi jollain tavalla ihanteellista olla jompaakumpaa tyyppiä.

sisäpiirit, jotka lopulta muotoilevat ratkaisut virallisten päätöksentekuelinten hyväksyttäväksi, 3) valmistelevat virkamiehet, jotka tuottavat materiaalia politiikkaverkostojen sisäpiirien ratkaisujen pohjaksi, 4) riippumattomat asiantuntijat, joita käytetään valmistelutyön tukena ja 5) puolueet ja intressiryhmät, jotka nekin tuovat asiantuntemustaan valmistelutyöhön mutta pyrkivät samalla edistämään erityisesti omia päämääriään.

Eri yhteiskuntasektorit sijoittuvat eri tavoin näihin toimijarooleihin, ja ne ovat myös omaksuneet omanlaisiaan toimintatapoja ja luoneet yhdessä toisten yhteiskuntasektoreiden kanssa vakiintuneita pelisääntöjä. Yllä luetelluista toimijoista tärkeimpiä vallankäyttäjiä ovat politiikkaverkostojen sisäpiirit, jotka epävirallisesti sopivat, mitä muodolliset päätöksentekuelimet päättävät. Hallituksessa tällaisen sisäpiirin ytimen muodostaa hallitusryhmien puheenjohtajista muodostuva ”kopla” tai ”kvartetti”, jota tarvittaessa täydennetään muilla henkilöillä. Ministeriöiden tasolla ministeri, hänen henkilökohtaiset avustajansa ja tietyt keskeiset virkamiehet voivat muodostaa vastaavia sisäpiirejä.

Tässä luvussa kuvataan suomalaisia politiikkaverkostoja teemahaastattelujen ja kyselyvastausten perusteella. Kohteena ei ole mikään yksittäinen verkosto, vaan luvun tarkoitus on melko yleisesti luonnehtia suomalaista hallintatapaa, jotta seuraavissa luvuissa voidaan kuvata lähemmin, millainen rooli medialla siinä on. Tarkastelu perustuu haastateltavien yleisiin näkemyksiin, edellä kuvattuihin esimerkkitapauksiin sekä haastateltavien esiin nostamiin muihin esimerkkeihin.

Politiikkaverkostojen analyysiä jäsentää kysymys valmistelun ja päätöksenteon elitistisyydestä tai pluralistisuudesta. Kuinka avoimia tai suljettuja verkostot ovat? Ovatko kaikki asianosaiset intressiryhmät edustettuina, ja otetaanko niiden näkökannat huomioon? Samalla kyse on myös rakenteellisesta ja ideologisesta vallasta. Tunnistavatko haastateltavat tällaisia ideologisen vallan rakenteita, ja miten he niitä tulkitsevat? Tavoitteena on luoda kuvaa suomalaisten politiikkaverkostojen luonteesta ja niiden toiminnan dynamiikasta.

Toinen kantava teema niin edellä esiteltyjen tapaustutkimusten kuin yleisemmin haastattelujen taustalla on aiemmassakin tutkimuksessa kuvattu suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys kohti avoimessa kansainvälisessä ympäristössä toimivaa kilpailuvaltiota, joka houkuttelisi elinkeinoelämää ja osajia ja toisi näin resursseja myös hyvinvointivaltion ylläpitoon (Kantola 2002b; Ruostetsaari 2003; Heiskala & Luhtakallio 2006; Kettunen 2008; Heiskala & Kantola 2009). Kysymys rakenteellisesta ja ideologisesta vallasta kohdistuu paljolti juuri tähän kehitykseen.

Seuraavassa tarkastellaan ensin kyselyvastausten perusteella, miten eri tahojen vaikutusvalta on päättäjien mielestä kehittynyt viimeisten noin kahdenkymmenen vuoden aikana. Näin median koettu vaikutusvalta voidaan suhteuttaa muihin valtainstituutioihin. Tämän jälkeen tarkastellaan lähinnä haastattelujen perusteella suomalaisen politiikan ja päätöksenteon yksituumaisuutta eli konsensuaalisuutta ja sitä koskevia erilaisia tulkintoja. Konsensuaalisuuden eri tulkintojen lisäksi tarkastellaan kahta muuta suomalaisen hallintatavan piirrettä: osapuolirajat ylittävän epävirallisen yhteydenpidon tiiviyyttä ja mutkattomuutta sekä hallitusohjelman suurta merkitystä.

Luvun lopussa palataan median rooliin politiikkaverkostoissa ja kuvataan joitakin verkostoissa vakiintuneita toimintatapoja, pelisääntöjä ja niissä mahdollisesti tapahtumassa olevia muutoksia. Tässä esiin nostettavia kysymyksiä ovat muun muassa julkisuuteen suuntautuvan politikoinnin mahdollinen etäännyminen varsinaisesta päätöksenteosta sekä puolueiden rooli konsensuaalisessa päätöksenteossa.

8.1. Hallituksen, suuryritysten ja median vaikutusvallan uskotaan kasvaneen

Yhteiskunnan eri sektoreiden vaikutusvallan arviointi on vaikeaa, koska kullakin sektorilla vallan resurssit ovat erilaisia, eivätkä ne näin ole yhteismitallisia. Tästä huolimatta ihmisillä on eri sektoreiden ja organisaatioiden valtasuhteista käsityksiä ja mielikuvia, jotka erityisesti vallan verkostoissa toimivilla voivat perustua omakohtaiseenkin tietoon päätöksentekomenettelyistä ja eri organisaatioiden vaikutusvallasta konkreettisissa tapauksissa. Suurelta osin arviot voivat kuitenkin perustua pelkkiin oletuksiin ja vaikutelmiin. Näillä mielikuvilla, oletuksilla ja vaikutelmillakin on kuitenkin todellista merkitystä, koska juuri oletus jonkin tahon vallakkuudesta osaltaan myös tekee tästä tahosta vallakkaan. Erilaisista vallan resursseista ja valtaoletuksista muodostuu valta ”yleisenä resurssina”, joka tuottaa toimijoille toimintakykyä.⁹⁶

Ilkka Ruostetsaaren kyselytutkimuksissa selvitettiin vuosina 1991 ja 2001, kuinka paljon tosiasiallista vaikutusvaltaa kansalaiset ja eliitit arvioivat eri taholla olevan ”yhteiskunnallisiin päätöksiin, jotka vaikuttavat kansalaisten tai kansalaisryhmien elämään”.⁹⁷ Molemmissa ryhmissä vastaukset olivat pääosin samansuuntaisia, ja kumpikin ryhmä sijoitti median viiden vaikutusvaltaisimman tahon joukkoon.

Kyselyjen tulokset vastaavat omista haastatteluistamme syntynyttä vaikutelmaa erityisesti hallituksen ja sen ministeriöiden keskeisen roolin osalta. Ehkä yllättävintä haastatteluihin suhteutettuna on työnantajajärjestöjen suhteellisen matala sijoitus. Haastatteluissamme työnantajajärjestöjen aseman korostuminen saattoi tosin johtua siitä, että niillä oli keskeinen rooli esimerkkitapauksiksi valitsemissamme hoitajakiistassa ja innovaatioyliopistohankkeessa. On myös mahdollista, että työnantajajärjestöjen vaikutusvalta on 2000-luvun aikana kasvanut. Tähän puolestaan voi vaikuttaa esimerkiksi talouden kansainvälistyminen.

⁹⁶ Ks. Parsons (1986 [1963]) edellä luvussa 2.1.

⁹⁷ Vuoden 1991 kyselyssä lueteltiin 22 ja vuoden 2001 kyselyssä 24 tahoa, joiden vaikutusvaltaa vastaajat saivat arvioida asteikolla 4–10. Taulukossa 8.1 eri tahot on järjestetty vaikutusvaltaiseksi arvoidusta vähiten vaikutusvaltaiseksi arvioituun eliitin vuonna 2001 antamien vastausten mukaisesti.

Taulukko 8.1. Kansalaisten ja valtaeliitin arviot instituutioiden yhteiskunnallisesta vaikutusvallasta vuosina 2001 ja 1991. (Ruostetsaari 2003, 364; 1992, 228)

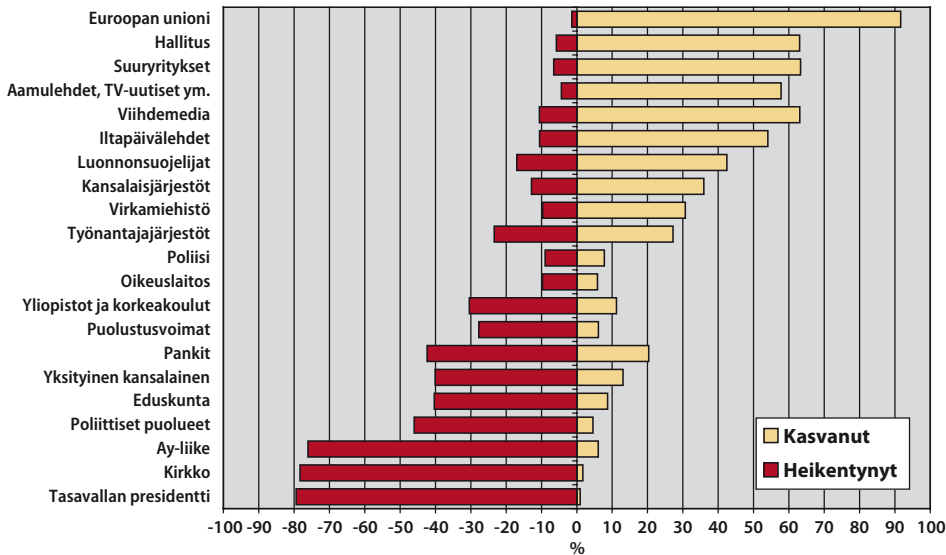
	Eliitti Sija 2001	Kansa Sija 2001	Eliitti Sija 1991	Kansa Sija 1991
Hallitus	1	1	1	6
TV, radio	2	4	2	3
Lehdistö	3	5	4	4
Suuryritykset	4	3	7	2
Eduskunta	5	6	12	13
Euroopan unioni	6	2		
Palkansaajajärjestöt	7	10	5	7
Valtion virkamieskunta	8	13	8	11
Tasavallan presidentti	9	9	3	9
Kuntien virkamieskunta	10	14	10	15
Työnantajajärjestöt	11	12	11	5
Poliittiset puolueet	12	11	9	10
Oikeuslaitos	13	7	14	8
Pankit	14	8	6	1
Kuntien luottamushenkilöt	15	17	15	17
Puolustusvoimat	16	16	17	16
Kansalaisjärjestöt ja -liikkeet	17	18	18	18
Vakuutusyhtiöt	18	15	16	11
Maataloustuottajajärjestöt	19	19	13	14
Yliopistot, korkeakoulut	20	20	19	19
Maakunnat	21	22		
Kirkko	22	21	21	21
Kulttuurielämän edustajat	23	23	20	20
Yksityiset kansalaiset	24	24	22	22
N	560	738	698	728

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavinta Ruostetsaaren saamissa tuloksissa on tietysti se, että eliittiryhmät arvioivat vuonna 2001 median vaikutusvaltaisimmaksi instituutioksi heti maan hallituksen jälkeen ennen esimerkiksi suuryrityksiä, eduskuntaa, Euroopan unionia ja työmarkkinajärjestöjä. Vuonna 1991 eliitin kärkiviisikkoon ylsivät hallituksen ja median ohella myös tasavallan presidentti ja palkansaajajärjestöt. Omien haastattelujemme perusteella median vaikutusvalta ei näytä aivan yhtä suurelta, vaan ”yhteiskunnallisiin päätöksiin” tuntuisivat mediaa

enemmän vaikuttavan ministeriöiden johtamien valmisteluprosessien osalliset, kuten valtion keskushallinnon virkamieskunta ja työmarkkinajärjestöt.

Koska eri organisaatioiden vaikutusvaltaa on vaikea arvioida yhteismitallisesti, pyysimme omassa kyselyssämme vaikutusvallan nykyisen määrän sijasta vastaajia arvioimaan kunkin tahon vaikutusvallan kehitystä viimeisten noin kahdenkymmenen vuoden aikana. Vastaajia siis pyydettiin vertaamaan nykytilannetta 1980-luvun loppuun eli tilanteeseen ennen 1990-luvun alun lamavuosia. Arvioitaviksi esitettiin lähes samat tahot kuin Ruostetsaaren kyselyssäkin. Median jaoimme kuitenkin kolmeen ryhmään: iltapäivälehtiin, muuhun journalistiseen mediaan (päivälehdet, tv:n uutis- ja ajankohtaisohjelmat) sekä viihdemediaan (tv:n viihdeohjelmat, viihteelliset aikakauslehdet). Näin pyrimme erottamaan journalistiseen professionaalisuuteen nojaavan uutisjournalismin (ja sen vakavamman ja kevyemmän variantin) muusta mediatuotannosta.

Kuvio 8.1. Vaikutusvallan muutos viimeisten noin kahdenkymmenen vuoden aikana. (N = 406–418)

Suurin osa vastaajista näyttää pitävän yhteiskunnan medioitumista ainakin jossain mielessä tosiasiana, sillä yli puolet vastaajista katsoo median vaikutusvallan kasvaneen. Eri mediamuodot eivät vastauksissa juuri erotu toisistaan. Huomattavin ero on siinä, että vain neljä prosenttia vastaajista katsoi niin sanotun ”vakavan” uutismedian vaikutusvallan vähenneen, kun iltapäivälehtien ja viihdemedian vaikutusvallan vähenemiseen uskoi yksitoista prosenttia vastaajista. Iltapäivälehtien vaikutusvallan vähenemiseen uskoivat erityisesti tutkimuksen (19 %) ja elinkeinoelämän (15 %) edustajat. Muun viihdemedian vaikutusvallan vähenemiseen uskoivat erityisesti elinkeinoelämän (19 %) sekä poliisi- ja oikeuslaitoksen (13 %) edustajat.

Yleisesti ottaen näyttää siltä, että Ruostetsaaren kyselyissä vaikutusvaltaisina pidetyt tahot ovat vastaajien mielestä lisänneet vaikutusvaltaansa. Median ohella

näitä tahoja ovat erityisesti hallitus ja suuryritykset. Kaikkein yksimielisimpiä oltiin kuitenkin Euroopan unionin vaikutusvallan kasvusta, mutta sen voi lähinnä tulkita testitulokseksi siitä, ovatko vastaajat lukeneet kysymyksen: kaksikymmentä vuotta sitten Suomi ei vielä ollut EU:n jäsen.

Ruostetsaaren kyselyissä kärkisijoille nousseista tahoista kuitenkin eduskunta, palkansaajajärjestöt ja tasavallan presidentti näyttävät menettäneen vaikutusvaltaansa. Presidentin vallan heikentymistä selittää erityisesti vuonna 2000 voimaan tullut uusi perustuslaki, jonka mukaan presidentti johtaa ulkopoliittikkaa ”yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa”. Siihen saakka voimassa olleen hallitusmuodon mukaan presidentti taas ”määräsi” Suomen suhteista ulkovaltoihin. Myös Euroopan unioni on korostanut hallituksen ja erityisesti pääministerin asemaa ulkosuhteiden hoidossa. EU-jäsenyys on heikentänyt myös eduskunnan asemaa, koska monin osin kansallinen lainsäädäntö sopeutetaan EU:n direktiiveihin ja asetuksiin. Aula (2003, 107–108) kuitenkin huomauttaa, että Suomessa parlamentti poikkeuksellisessa määrin osallistuu Suomen tavoitteiden määrittelyyn EU-säädösasioissa.

Kaikkein selvimmin eduskunnan ja hallituksen suhteisiin ovat vaikuttaneet määränemistösäännösten muutokset 1990-luvun alussa. Niiden jälkeen laajapohjaiset hallitukset ovat saaneet päätöksensä läpi eduskunnassa ilman opposition tukea. Tähän nähden vaikuttaa yllättävältä, että Ruostetsaaren kyselyissä eduskunnan suhteellisen vaikutusvallan arvioitiin selvästi kasvaneen vuodesta 1991 vuoteen 2001. Omassa kyselyssämme taas vastaajista 40 prosenttia katsoi eduskunnan vaikutusvallan vähentyneen viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, ja vain 9 prosenttia katsoi sen kasvaneen. Onko eduskunnan vaikutusvalta siis 1990-luvulla ensin vahvistunut ja 2000-luvulla taas heikentynyt, vai tulkitaanko 1990-luvun kehitystä nyt jotenkin toisin kuin vuosina 1991 ja 2001? Todennäköisesti kyse on siitä, että 1990-luvun alun laman jälkimainingeissa eduskunnan vaikutusvallan koettiin kasvavan, koska sen päätöksiin pelastettiin pankkeja ja tehtiin leikkauksia (Ruostetsaari 2003, 263). Viime vuosina eduskunnan vaikutusvallan on ilmeisesti koettu jälleen heikenneen, ja tässä luontevia selityksiä ovat vahvat hallitukset, globalisaatio sekä päätösvalan osittainen siirtyminen Euroopan Unioniin.

Palkansaajajärjestöt sijoittuivat sekä 1991 että 2001 eliitin arvioissa vaikutusvaltaisimpien tahojen joukkoon (viides 1991 ja seitsemäs 2001). Omassa kyselyssämme taas peräti 76 prosenttia vastaajista katsoi ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvallan heikenneen parinkymmenen vuoden aikana. Ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvallan vähenemistä ennakoitiin EU-jäsenyyden takia jo 1990-luvun alkupuolella, mutta ainakaan vielä 2000-luvun alkuun mennessä näin ei ollut käynyt, vaan ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta oli pikemminkin vahvistunut. Tämän taas johtui muun muassa Paavo Lipposen johtamien hallitusten tiiviistä yhteistyöstä työmarkkinajärjestöjen kanssa. (Ruostetsaari 2003, 110–114.)

Työnantajajärjestöjen rooli vaikutti haastattelujemme perusteella päätöksenteossa varsin keskeiseltä, mutta kyselyssä käsitykset niiden vaikutusvallasta jakautuivat: 27 prosenttia vastaajista katsoi työnantajajärjestöjen vaikutusvallan kasvaneen ja 23 prosenttia katsoi sen heikenneen. Vaikutusvallan kasvuun uskoivat erityisesti

ammattiyhdistysliikkeen (52 %), kansalaistoiminnan (37 %) ja tutkimuksen (36 %) edustajat, kun taas työnantajajärjestöjen vaikutusvallan heikkenemiseen uskoivat useimmin hallinnon (33 %) ja elinkeinoelämän (31 %) edustajat.

Haastattelujemme mukaan kolmikantainen yhteistyö on edelleen keskeinen osa yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa, mutta samalla sen kestävyyttä toistuvasti koetellaan. Yksi merkittävä askel kolmikannan heikentymisen suuntaan olivat tupo-neuvottelujen kariutuminen 2007 ja sitä seuranneet liittokohtaiset neuvottelut. Julkisten kommenttien perusteella erityisesti työnantajapuoli näyttää olevan jatkossakin päättäväisesti liittokohtaisten sopimusten kannalla. Tupo-menettelystä luopuminen voikin olla yksi tekijä sen taustalla, että kyselyvastauksissa ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvallan katsottiin heikentyneen. Laajemmin tulkiten kyse voi olla myös talouden kansainvälistymisestä, mikä on näkynyt laajoina irtisanomisina suomalaisissa teollisuuslaitoksissa ja suomalaisyritystenkin investointien suuntautumisena kasvavassa määrin ulkomaille. Koska yritykset eivät enää ole yhtä riippuvaisia toiminnastaan kotimaassa, voi olettaa, että kansallisen ammattiyhdistysliikkeen kyky painostaa näitä yrityksiä on heikentynyt.

Kansainvälisen poliittisen integroitumisen ja taloudellisen globalisaation voi katsoa ylipäättään vähentäneen kansallisen päätöksenteon merkitystä ja liikkumavaraa. Kansallisesta politiikasta olisi näin tullut suurelta osin sopeutumista kansainvälisen talouden asettamiin realiteetteihin ja kansainvälisillä poliittisilla areenoilla tehtyihin päätöksiin. Kyselymme mukaan suomalaispoliitikot kuitenkin pitävät kansallista politiikkaa edelleen merkittävänä. Ainoastaan 16 prosenttia vastaajista katsoi, ettei kansallisella politiikalla enää ole olennaista merkitystä.

Taulukko 8.2. ”Suomen kansallisella politiikalla ei nykyään enää ole olennaista merkitystä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. Toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	0	4	1	6	2	2	2	2	9
Jokseenkin samaa mieltä	11	21	10	21	14	2	20	13	56
Jokseenkin eri mieltä	57	54	41	40	57	39	48	47	196
Täysin eri mieltä	33	21	48	34	27	58	31	37	156
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	417
N	46	48	94	53	56	59	61	417	

Tulos ei ole yllättävä, sillä vaikka kansainvälinen talous ja EU-tason päätöksenteko määrittävät politiikan reunaehdoja, politiikan keskiössä tuntuu kuitenkin haastattelujemmekin perusteella olevan nimenomaan kansallinen menestys kansainvälisessä toimintaympäristössä, ja tässä kansallisella politiikalla uskotaan olevan olennaista merkitystä. Toiseksi vastaajat itse osallistuvat eri tavoin kansalliseen politikointiin ja siitäkin syystä ehkä ovat taipuvaisia korostamaan sen merkitystä. Tästä näkökulmasta

luonnolliselta vaikuttaa myös se, että kaikkein eniten kansallisen politiikan merkitystä korostivat poliitikot, kun taas elinkeinoelämän, kansalaistoiminnan ja tutkimuksen edustajissa oli hieman enemmän myös sen merkitykseen epäilevästi suhtautuvia.

Median vaikutusvalta on sekin päättäjien mielissä huomattava ja edelleen kasvussa (taulukko 8.1, kuvio 8.1). Tällä yleisellä tasolla päättäjät näyttävät siis allekirjoittavan teesin yhteiskunnan medioitumisesta. Hierarkkisiin organisaatorakenteisiin ja keskitettyyn suunnitteluun perustuvassa toimintamallissa instituutioiden ei tarvinnut legitimoida ja markkinoida toimintaansa siinä määrin toisille instituutioille kuin nykyisin. Nykyisessä kilpailullisemmassa yhteiskuntamallissa organisaatiolle taas on entistä tärkeämpää vakuuttaa sidosryhmilleen omaa pätevyyttään ja tarpeellisuuttaan myös mediajulkisuuden avulla. Tämä tekee organisaatiot aiempaa riippuvaisemmiksi mediajulkisuudesta, ja kokemus mediavallan kasvusta voi osaltaan juontua tästä. Yllä esitettyjen tulosten perusteella voidaan kuitenkin vain spekuloida, mistä päättäjien kokemus median vaikutusvallan kasvusta johtuu. Kysymykseen palataan kirjan seuraavissa luvuissa, joissa käsitellään tarkemmin median merkitystä päättäjien oman toiminnan ja ratkaisujen kannalta.

8.2. Kaksi tulkintaa konsensuksesta: vaihtoehdotonta valtaa tai deliberaatiota

Suomalaisen konsensuksen pitkät perinteet

Suomalaista valtaeliittiä koskevien tutkimusten mukaan suomalaisille politiikka-verkostoille on ominaista yksituumaisuus eli konsensus.⁹⁸ Vallankäytössä on pyritty pikemminkin etujen yhteensovittamiseen kuin eturistiriitojen kärjistämiseen. Myös hallitusten politiikka on kehittynyt kokonaisvaltaisemmaksi ja teknokraattisemmaksi (Nousiainen 2000, 88). Työmarkkinapolitiikassa työnantajien ja työntekijöiden keskinäinen yhteydenpito on tiivistä, ja näkemys suomalaisen elinkeinoelämän ja työllisyyden menestystekijöistä on valtaosin yhteinen. Näin ollen suomalaista eliittirakennetta voikin luonnehtia varsin yhtenäiseksi, kun taas esimerkiksi Ruotsissa erottuu selvemmin kaksi valtablokkia: elinkeinoelämän ja porvaripuolueiden ryhmittymä sekä sosiaalidemokraattien ja ammattiyhdistysliikkeen ryhmittymä. (Ruostetsaari 2003, 305–306.)

Suomen ja Ruotsin erot liittyvät maiden historiaan ja siitä juontuviin eroihin poliittisessa järjestelmässä ja poliittisessa kulttuurissa. Suomelle on ollut tyypillistä

98 Konsensushakuisuus ei ole ristiriidassa Alhon (2004) havaitseman poliittisen järjestelmän fragmentaarisuuden kanssa. Pikemminkin fragmentaarisuudessa on kyse konsensuspolitiikkaan nivoutuvasta työnjaollisesta ja teknokraattisesta hallinnan piirteestä. Konsensuspolitiikkaa kritisoidaankin tyypillisesti juuri teknokraattisuudesta, vaihtoehdottomuudesta ja epäpoliittisuudesta. Alho kaipasi hallitustyöskentelyyn enemmän poliittista debattia ja sen tuottamaa yhteistä poliittista sitoutuneisuutta tehtyihin ratkaisuihin. Myös Paavo Väyrynen kiinnitti huomiota samaan asiaan kesällä 2007 tultuaan vuosien tauon jälkeen taas ministeriksi. (Paavo Väyrynen: Hallitus käy varsin vähän sisäisiä keskusteluja, HS 11.6.2007).

mieltää politiikka kansalliseksi projektiksi. Kysymys on ollut Suomen selviytymisestä ja menestyksestä tsaarin sortopolitiikan ja Neuvostoliiton uhkan olosuhteissa, nykyisin taas ennen muuta kansainvälisen taloudellisen kilpailun paineessa. Historian eri vaiheissa eri yhteiskuntaryhmät ovat tosin kiistelleet siitä, ketkä ovat saaneet määritellä tätä kansallista projektia. (Kettunen 2008.)

Suomen ja Ruotsin erilaisuus näkyi esimerkiksi syksyn 1996 julkisessa budjettikeskustelussa siinä, että ruotsalaisessa keskustelussa vastakkain oli selvästi kaksi erilaista talouspoliittista linjaa, kun suomalaisessa keskustelussa jännite virisi siitä, pitäisikö hallituksen edetä rohkeammin valitsemallaan linjalla. Hallituksen sisäiset budjettikiistat raportoitiin suomalaisissa lehdissä kuitenkin huomattavasti laajemmin kuin ruotsalaisissa. (Reunanen 2003.) Kilpailuvaltion hallintatapaa on luonnehdittu vaihtoehtottomuuspolitiikaksi, jossa ulkoiset pakot sanelevat järkevät ja toteuttamiskelpoiset ratkaisut. Puolueiden erot näkyivät 1990-luvulla kuitenkin siinä, että Esko Ahon porvarihallitus painotti hyvinvointipolitiikassa perusturvaa, kun sosiaalidemokraattisen pääministerin Paavo Lipposen hallitukset painottivat hyvinvointipolitiikan työ- ja työmarkkinasidonnaisuutta (Ruostetsaari 2003, 305).

Suomalaisen valtaeliitin edustajille vuosina 1991 ja 2001 tekemiensä kyselyjen perusteella Ruostetsaari katsoo, että eliitti on edelleen varsin yhtenäinen, eikä yhtenäisyys ole juuri muuttunut kymmenessä vuodessa. Kulttuurieliitti on kuitenkin lähentynyt vuorovaikutussuhteiltaan ja asenteiltaan muita eliittiryhmiä, mikä tavallaan on tiivistänyt eliittiä entisestään. Toisaalta eri eliittiryhmien välinen vuorovaikutus näyttäisi hivenen vähentyneen. Olennaisin muutos on ehkä siinä, että eliittiryhmien ja kansalaisten mielipiteet keskeisistä yhteiskunnallisista kysymyksistä ovat etäännyneet toisistaan. Eliittien eriytyminen omaksi verkostokseen näyttäisi siis jossain määrin vahvistuneen 2000-luvulle tultaessa. (Ruostetsaari 2003, 293–298.)

Suomalaisen vallankäytön konsensuaalisuus sai vahvaa tukea myös tämän tutkimuksen kyselyssä. Vastaajista 86 prosenttia katsoi politiikan suuria linjoja koskevan konsensuksen luonnehtivan suomalaista yhteiskuntaa. Osuus oli pienin ammattiyhdistysliikkeen piirissä, mutta senkin edustajista tätä mieltä oli 69 prosenttia.

Taulukko 8.3. ”Suomalaista yhteiskuntaa luonnehtii valtaryhmittymien (suuret puolueet, työmarkkinajärjestöt...) välinen konsensus politiikan suurista linjoista.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	18	8	20	15	9	24	17	16	68
Jokseenkin samaa mieltä	51	73	69	75	76	64	73	69	287
Jokseenkin eri mieltä	29	15	11	9	13	8	10	13	53
Täysin eri mieltä	2	4	0	0	2	3	0	1	6
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	414
N	45	48	94	53	55	59	60	414	

Suomalaiseen konsensukseen ja kolmikantaisen valmistelun perinteeseen viitattiin myös useissa haastatteluissa. Suomessa pidetään yllä strategiaprosesseja, joissa eri yhteiskuntasektoreiden johtohenkilöt sovittavat yhteen intressejään ja määrittävät politiikkalohkojen kehityssuuntia. Kolmikantaisessa valmistelussa keskeisiä osapuolia ovat maan hallitus, työnantajaliitot ja ammattiliittojen keskusjärjestöt. Näiden lisäksi tärkeänä konsensusta luovana organisaatiota pidettiin Sitraa, joka kokoaa johtohenkilöitä eri yhteiskuntasektoreilta strategiatyöhön.

Yhtenä suomalaisen konsensuksen merkkipaaluna pidetään hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen yhteistä, elvytyspolitiikkaa koskevaa kokousta Korpilammella 1977. Tätä edelsi Sosiaalidemokraattisen puolueen asenteen muuttuminen myönteiseksi valtiollisen ohjauksen ja markkinaehtoisen elinkeinoelämän rinnakkaisuudelle. Tuomo Särkikoski jäljittää ajatustavan muutosta SDP:n ja Elinkeinoelämän valtuuskunnan luottamukselliseen suhdannepoliittiseen keskusteluun 1976. Kokouksessa esimerkiksi SDP:n puoluesihteerin Ulf Sundqvist halusi nähdä sekä SDP:n että elinkeinoelämän yhteisenä päämääränä taloudellisen kasvupolitiikan edistämisen. Työväenliikkeen ja elinkeinoelämän dialogi jatkui tämän jälkeenkin, ja sen yhdeksi institutionaaliseksi toimintamuodoksi vakiinnutettiin Sitran järjestämät talouspolitiikan johtamiskurssit. Ensimmäisen kurssin avajaisissa 1978 pääministeri Kalevi Sorsa toivoi kurssien luovan osanottajille yhteistä kieltä ja antavan oikeaa tuntumaa talouselämän realiteetteihin. Jokaisella kurssilla asiantuntijat selostivat talouden toimintaa, ja kukin kurssi kävi myös läpi voimassa olevan hallitusohjelman, harjoitteli työskentelyä hallituksen jäsenenä ja valmisteli ehdotuksen valtion budjetiksi. Kurseille osallistui päättäjiä niin elinkeinoelämästä, ammattiyhdistysliikkeestä, virkamieskunnasta kuin eri puolueistakin. Kun koulutus syksyllä 2005 lopetettiin, sen oli käynyt läpi noin 2000 henkilöä. (Särkikoski 2007, 184–189.) Tammikuussa 2009 Sitra päätti aloittaa kurssit uudelleen. ”Nyt jos koskaan on tarve rakentaa yhteistä näkemystä yli yhteiskuntarajojen siitä, mihin suuntaan Suomea viedään”, Sitran yliasiainmies Mikko Kosonen perusteli ratkaisua (HS 19.2.2009).

Johtamiskurssit olivat yksi kolmikantaisen Suomen toimintamuodoista, mutta muutakin osapuolirajat ylittävää yhteistyötä on paljon. Haastatteluista piirtyy kuva valmistelu- ja strategiatyöstä, jota tehdään monenlaisissa työryhmissä ja seminaareissa ja joihin osallistuu kollegiaalisessa hengessä työnantajajärjestöjen, työntekijäjärjestöjen, puolueiden, vakiintuneiden kansalaisjärjestöjen sekä erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden johtoa ja toimihenkilöitä.

Korkeimpien virkamiesten, liike-elämän edustajien ja johtavien poliitikkojen yhteisverkostot toimivat. Ja se konsensus syntyy siitä, että siellä tietyt asiat on. Onhan siellä erimielisyyksiä, mut en mä tiedä kuinka vakavia ne sitten on. Eri ihmisillä on erilaisia kantoja, se on ihan selvä. Mut jonkinlainen semmonen, mikä nyt olisi järkevää tavallaan sieltä pursuaa. Ja sit sieltä aina joku nousee, joku sanoo sen omalla tavallaan, joku EK voi sanoa sen jollain omalla tavallaan ja joku Akatemia voi sanoa sen omalta kannaltaan, mut jonkinlainen konsensus tavallaan on syntynyt Suomen tärkeistä kysymyksistä. (tutkimus)

Vasemmistopuolueen edustaja kertoo seuraavassa sitaatissa, kuinka 1990-luvun lama osaltaan tiivistä kolmikantayhteistyötä. Aivan viime vuosina yhteistyö on hänen mukaansa lähinnä talouden ja työllisyyden parantumisen vuoksi taas ollut hiipumassa. Kolmikantayhteistyön lisäksi sitaatissa tulee hyvin esiin, kuinka Suomen menestys mielletään kansalliseksi projektiksi. Siinä toistuvat taloudellista kasvua ja työllisyyttä koskevat tavoitteenasettelut, jotka ovat muodostaneet pohjan kolmikantaiselle yhteistyölle 1970-luvulta lähtien.

Niin sen aikakauden, oikeestaan tän viidentoista vuoden keskeisimpiä yhteistyökumppaneita on luontevasti olleet työnantajajärjestöt ja työntekijäjärjestöt. Se johtuu oikeestaan suurimmalta osaltaan -92 alkaneista työllisyystalkoista ja siitä, et hirveen monet kysymyksistä, jotka on ollu isoja, tän kansakunnan kannalta tosi tärkeitä kysymyksiä, niin me ollaan tässä kolmiakselilla yritetty niitä ratkoo. Eli se yhteistyön painopiste on ollu siinä, et miten luodaan kasvu, miten luodaan työllisyyttä, miten luodaan työpaikkoja. Miten Suomi menestyy, ja silloin se yhteydenpito siihen suuntaan on ollut kauheen voimakasta. Eli Etelärantaa ja Pohjoisrantaa. (politiikka)

Työntekijäjärjestön edustaja puolestaan kertoo, kuinka poliitikkojen julkiset avaukset voivat juontaa työmarkkinajohtajien kanssa käydyistä keskusteluista.

Ja sitten tää idea tästä uudenlaisesta tuposta, jossa otetaan huomioon liittotarpeet ja paikalliset tarpeet, niin sen [STTK:n puheenjohtaja Mikko] Mäenpää kävi syöttämässä [pääministeri Matti] Vanhaselle, Vanhanen tuli seuraavana päivänä ulos ja Mäenpää kannatti sitä seuraavana päivänä. (ammattiyhdistysliike)

Yhteiskuntakehityksen suuria linjoja maalailevaan strategiatyöhön osallistuvat eri yhteyksissä paljolti samat organisaatioiden johtotason henkilöt, ja koska piirit ovat pienet, tietyt näkökulmat vakiintuvat helposti totuuksiksi. Strategisten linjauksien aineksia haetaan kansainvälisistä esimerkeistä. Kulloinkin vallitsevia näkemyksiä voi kutsua myös hallinnollisiksi muodeiksi tai trendeiksi. Omaksuttujen linjausten mukaisesti laaditaan konkreettisempia kehitysohjelmia ja uudistussuunnitelmia. Tässä keskeisiä toimijoita ovat ministeriöt, jotka puolestaan organisoivat toimikuntia ja työryhmiä valmistelemaan tarvittavia lakiuudistuksia ja muita hankkeita.

Ja sanotaan näin, verojuristit eri järjestöistä on varmaan aika tavalla semmonen pysyvä ydinkaarti, jolla niin kun sparrataan työ, koko tää kolmikantajärjestelmä. Tuolla kymmeniä työryhmiä istuu kaiken aikaa, jossa keskusjärjestöjen asiantuntijat mukana. Että tää on niin kun hyvin pitkälle organisoitunutta ja vakiintunutta tämä tämmönen tiivis, verkostomainen yhteydenpito eri ministeriöiden ja eri järjestöjen ja muiden intressitahojen kanssa. (politiikka)

Mutta hirveän paljonhan on, kaikissa hankkeissa, miss on työryhmä tai toimikunta, on tällöinen valmistelu, niin siinä ne sidosryhmät aina on mukana. Siis aina asian mukaan ketä on, että sehän hirveen laaja. Se on se tyypillinen suomalainen tapa valmistella asioita, että on tällöinen työryhmä, jossa on eri etujärjestöt, ja sitten on kuulemisvaihe, lausuntovaihe ja muuta. (hallinto)

...kyllä lainvalmistelijat pyytää meiltä lausuntoja. (...) Jos ne tietää, että se liittyy meidän toimintaan, niin ei ne meiltä salassa niitä tee. Kyllä tää yhteiskunta toimii näin, että valmistelijat on yhteydessä, ja sitten vielä uudelleen, kun ne menee eduskuntaan, niin (...) valiokuntakäsittelyyn pyydetään meiltä asiantuntija kertomaan mitä se tarkoittaa. (elinkeinoelämä)

Yksi haastatelluista arvioi, että ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö lainvalmistelutyössä on lisääntynyt, ja siitä on tullut entistä järjestäytyneempää. Samalla se on ammattimaistunut niin, että esimerkiksi puoluesidonnaisuuksilla ei enää ole sellaista merkitystä kuin aiemmin.

Joskus takavuosina koin sen pikkasen tällöiseksi, ei handikapiksi, mut tietynlaiseksi piirteeksi, et jotkut kollegat, joilla oli paljon yhteyksiä puolueisiin, niin heillä oli enemmän informaatiota siitä, et mitä oli keskusteltu ja mihin oli tavoteltu ja minkälaisen ehkä kompromissien tuloksena oli päädytty johonkin hallituksen esitykseen. Ja se ehkä vähän auttoi sit siinä sen kokonaisuuden arvioinnissa. Mutta mä luulen, et tääkin on vähän jäänyt. Kyl se on ehkä ammatillistunut tää asiantuntijana toimiminen perustuslakivaliokunnassakin verrattuna siihen, mitä se oli joskus 70-luvulla. (tutkimus)

Median vallan ja yhteiskunnan mahdollisen medioitumiskehityksen kannalta olennainen kysymys on se, missä määrin ja millä tavoin toimittajat ovat mukana konsensusta rakentavissa verkostoissa. Ilmeistä on, että toimittajat eivät erilaisten asiantuntija- ja intressiryhmien tavoin osallistu päätösvalmisteluun työryhmien ja toimikuntien jäseninä, ellei kyse ole viestintäalaa itseään koskevista kysymyksistä. Sen sijaan epävirallisemmissa yhteyksissä osa toimittajista voi hyvinkin käydä valmistelutyön varsinaisten tekijöiden kanssa keskusteluja erilaisista päätösvaihtoehtoista ja niiden seurauksista. Edelleen journalistit käsittelevät vireillä olevia asioita uutisjutuissaan, ottavat niihin kantaa kommenttipuheenvuoroissaan ja tällä tavalla osallistuvat konsensuaalisen näkemyksen rakentamiseen tai sen horjuttamiseen. Toimittajien ja päättäjien yhteistyösuhdetta ja siinä mahdollisesti nähtävissä olevia muutoksia käsitellään tarkemmin luvussa 10.

Kriitikoiden mielestä konsensuaaliset verkostot eivät anna tilaa vaihtoeidoille

Haastatteluissa erityisesti tutkimuksen edustajat esittivät myös kritiikkiä suomalaista hallintamallia kohtaan. Yhden kritiikin mukaan hallinnollisten muotien varaan ra-

kentuva konsensuaalinen valmistelu peittää näkyvistä asioihin liittyviä intressiristiriitoja, ja varsinaiset ratkaisut syntyvät valmisteluprosesseissa ilman avointa poliittista päätöksentekoa. Tähän kritiikkiin liittyi usein myös ajatus vallan kietoutumisesta vallitseviin käytäntöihin ja merkityksiin niin, että kyse ei ole niinkään henkilöiden tai organisaatioiden tekemistä päätöksistä kuin yleisemmästä rakenteellisesta vallasta, joka määrittää päättäjien käsitystä luonnollisesta tavasta toimia. Seuraavassa sitaattissa tutkija kuvaa, miten tällaisen rakenteellisen vallan luonne muuttui 1980-luvun lopulla. Sitaitin kuvaamaa kehitystä voi myös kutsua siirtymäksi hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon:

Ja niitten asiantuntijadiskurssien kautta suhteessa tähän maailmanhistorialliseen tilanteeseen, niin ku näitten virkamiesten näkökulmasta, niin se on väijäämätön historian logiikka tai kehitys, joka vie sinne. Että siin on joukko metaforia, jotka on tyypillisiä ihmisten ajattelulle, sen historialle. Ja tilanne, ne saatavissa olevat intellektuaaliset resurssit mitä oli, ja ihmisten koulutus, niin ne kaikki vei samaan suuntaan. Ja tavallaan Suomessa sitte tapahtu sillon tällöinen suuri switch, ett vaihdettiin niin ku junan uraa. Ja sen takii mä näen sen pikemminkin ehkä niin ku kenttänä. Että siis tää kenttä uudelleen määritty siinä historian vaiheessa. (...) Se varsinainen switch tapahtu jo oikeestaan aikasemmin, -80-luvun kuluessa, -85, -87, -89, siis se rahoitusmarkkinoiden vapautuminen ja niitten hallintouudistusten alottaminen, kaikki sellaset. (tutkimus)

Toinen, konkreettisempi kritiikki koskee sitä, kuinka kaikesta sidosryhmäyhteydenpidosta huolimatta kehityshankkeissa kuitenkin helposti hurmaannutaan muodikkaista suurista linjoista eikä osata ottaa riittävästi huomioon, millaisia tarkoittamattomia seurauksia hankkeilla käytännössä on. Päätöksiä sovitellaan eri organisaatioiden johtajien kesken, eikä päätösten kohteiden näkemyksiä oteta riittävästi huomioon. Ensimmäisessä seuraavista sitaateissa on kyse yliopistojen toimintaa koskevista uudistuksista. Jälkimmäisessä kritiikki liittyy muun muassa hätäkeskusten uudistuksessa ilmenneisiin ongelmiin.

Ett se on hajoita ja hallitse -järjestelmä. Ja siinä vaiheessa, kun se tulee tänne alemmalle portaalle tietoon – ne kaikki neuvottelut on jokaisessa vaiheessa luottamuksellisia – ja se leviää julkisuuteen tää keskustelu, niin sillon kaikki olennainen asia on, kaikki valmistelut on jo tehty. (tutkimus)

Et vois kysyä vähän enempi perusteluja ja kysyä tällasen niinku komitealaitoksen perään ja sen perään, että jos annetaan jollekin yhdelle ihmiselle jonkun suunnitelman teko, ja se sit hotasee jotakin, niin et sitä kysyttäs, et miks toi nyt sai yksin ton tehdä ja onks tää nyt laittaa, onks tää demokraattista. Et ehkä tämmöstä nyt vois, jos tää nyt sit pikkasen vaikka jarruja laittas, et vähän kyseenalastettas jotakin. (tutkimus)

Kulloinkin vallitsevien kehittämisvisioiden lisäksi politiikkaverkostojen konsensusaalisuutta tukee niiden sisäinen dynamiikka. Verkostoissa vaikuttaminen näyttää edellyttävän jonkinasteista sitoutumista vallitsevaan konsensukseen toiminnan peruslinjauksista. Samalla kyse on verkoston osapuolten keskinäisestä luottamuksesta. Esimerkiksi verkoston vaikutusvaltaisimpien osapuolten näkemyksistä poikkeavia kantoja ei välttämättä kannata esittää julkisuudessa, koska se saattaisi heikentää luottamusta ja sitä kautta vaikutusvaltaa verkostossa. Näin arvioi esimerkiksi ministeriön johtamaan valmistelutyöryhmään mukaan päässyt järjestön edustaja.

...jos jostain asioista ollaan erimielisiä niin niitä ei lähde avaamaan mediassa koska sit kärsii se meidän vaikutusvalta. (...) Me ollaan koitettu pitää tai säilyttää se luottamus, koska sen avulla sit päästään ei ainoastaan yhteen hankkeeseen vaan ehkä todennäköisesti muihinkin hankkeisiin. (kansalaistoiminta)

Politiikkaverkostoissa toimivien ja niiden ulkopuolelle jättyneiden ero tuli haastatte- luissa selvästi esiin. Verkostoissa toimivat korostivat oman organisaationsa asiantun- tijaroolia ja pitivät yhteistyötä eri osapuolten kanssa mielekkäänä ja tuloksellisenä. Verkostojen ulkopuolelle jääneet puolestaan ilmaisivat turhautumistaan mahdolli- sesta näennäisosallistumisestaan: muodon vuoksi voidaan kutsua kuultavaksi, mutta näkemyksiä ei kuitenkaan haluta ottaa varteen.

Se on ihan se sama logiikka, kun IMF kutsuu kansalaisjärjestöjä kuulemaan sitä, että pitääkö Sambian suhteen noudattaa tällasta rakenteellisen sopeutta- misohjelman variaatiota, joka on täsmälleen sama variaatio ku mihin tahansa muuhun kehitysmaahan sovellettu variaatio, vai ei. Ja sitte lopputulos on se, että kritiikki on huomioitu ja keskustelut on käyty ja sitte se alkuperäinen suunnit- telma menee läpi. (tutkimus)

Mut sitte mitä päätöksentekijät tekevät, niin se on taas yllätys, ja sanotaan nyt esimerkiksi jossain lainsäädännön tasolla, että kyl mä oon kokenu vähän turhau- tuneeks itseni, ku mä oon joku asiantuntija numero 356 jossain sivistysvaliokun- nassa. Ja siellä näkee, kun ne istuu pöydän ympärillä. Ei sitä kukaan kuuntele. Niil on omat kantansa jo poliittisesti lukkoon lyöty. Se on vähän semmosta teatteria. (tutkimus)

Ja se on esimerkiks jo sellasta, että osastot tavallaan ovat pyrkineet käyttämään valtaa itseensä nähden siinä, että he pystyis määrittelee, et mitä mieltä täst hank- keest ollaan, niin ne esimerkiks kannanotot on kaikki jo kuihtuneet jo Taide- teollisen korkeakoulun hallitukseen mentäessä. Eli niistä kriittisistä kannoista tai negatiivisista kannoista ei oo koskaan puhuttu sen jälkeen mitään, eikä ne päässeet mukaan siihen koosteeseen, mikä näistä osastojen kannanotoista teh- tiin. Eli siinä on jo yks taho, jolla ei oo oikeestaan ollu mitään valtaa asiaan. (kansalaistoiminta)

Valmistelusta syrjäytyneitä yhdistää tyypillisesti kielteinen asenne puheena olevaa hanketta kohtaan. Verkostoissa vaikuttaminen taas edellyttää ainakin jonkinasteista ymmärrystä hankkeen tavoitteille ja halua edesauttaa sen toteutumista. Jos tällaista ymmärrystä ja halua on, niin silloin vaikuttaminen verkostoissa koetaan huomattavasti tehokkaammaksi kuin vaikutusyritykset verkoston ulkopuolelta esimerkiksi julkisuuden avulla. Tätä mieltä on esimerkiksi ministeriön johtamaan valmistelutyöryhmään mukaan päässyt järjestön edustaja.

...mut ehkä on myös huomannu, että nyt kun hanke on edenny, niin ne on oikeastaan muut väylät, mitä on priorisoitu, että se median kautta vieminen ei oo enää yks tärkeimmistä, koska me ollaan päästy sinne valmisteluun niin syvälle mukaan. (kansalaistoiminta)

Verkostojen toiminnassa keskeinen tekijä näyttääkin olevan luottamus. Ensiksikin kyse on henkilökohtaisista suhteista, jotka helpottavat luottamuksen syntymistä. Toiseksi kyse on verkostossa omaksuttuun rationaalisuuteen sitoutumisesta. Innovaatioyliopistoa valmistelevassa työryhmässä ei menesty, jos ei hyväksy hankkeen peruslähtökohtia korkeakoulujen yhdistymisen synergiaeduista ja eri tieteenalojen vuorovaikutuksesta. Kolmanneksi kyse on toiminnan ennakoitavuudesta ja vastuullisuudesta: verkostoissa voi hankkia vaikutusvaltaa hoitamalla omat osuutensa sovitusti.

Jos ymmärrystä ja halua yhteistyöhön politiikkaverkoston ehdoilla ei ole, vaihtoehtona on kritiikin esittäminen julkisuudessa tai jopa keskusteluyhteydestä kieltäytyminen ja mielipiteen demonstrointi suoralla toiminnalla. Tällaista strategiaa käyttivät esimerkiksi Smash Asem -mielenosoituksen järjestäjät. He jättäytyivät julkisuudessa anonyymeiksi eivätkä osallistuneet mielenosoituksesta käytyyn keskusteluun. Yksi selitys tällaiselle strategialle voi olla vakaumus, että julkisessa keskustelussa oma argumentti tulisi väistämättä kehystetyksi vallanpitäjien näkökulmasta, eikä mielekäs vuoropuhelu ole tästä syystä mahdollista. Innovaatioyliopistoa vastustanut kansalaistoimijakin kertoi vuoropuhelun hankkeen valmistelijoiden kanssa lähinnä vain heikentäneen omia vaikutusmahdollisuuksia. Rintamalinja vastustajien ja valmistelijoiden välillä alkoi murentua, kun valmistelijat kutsuivat vastustajat mukaan prosessiin ja suhtautuivat heihin ystävällisesti. Haastatellun mukaan olennaista kuitenkin oli, etteivät hankkeen valmistelijat muuttaneet omia käsityksiään itse hankkeesta mitenkään. Hän luonnehtikin valmistelijoiden toimintatapaa ”ystävälliseksi tukahduttamiseksi”.

Politiikkaverkostoihin osallistuvien ja niistä sivuun jättäytyvien asemien ero tuo hyvin näkyviin rakenteellisen vallan. Vaikutusvallan ja toimintakyvyn edellytyksenä on vallan asettamien ehtojen hyväksyminen. Oma vaikutusvaltaa voi asteittain kasvattaa, mutta se on mahdollista vain annetuista lähtökohdista.

Jos politiikkaverkostoja tarkastelee rakenteellisen vallan näkökulmasta, lopputulos on verkoston toiminnan ja siihen kutoutuvan rakenteellisen vallan vastustajien näkökulmasta tyly. Koska valta määrittelee lähtökohdat, asetelma on epäreilu, ja ainoaksi vaihtoehdoksi näyttää jäävän koko prosessin kyseenalaistaminen ja vastustaminen.

Politiikkaverkostossa toimivien näkökulmasta tällainen asenne taas on mahdoton. Jos jotkut osapuolet lähtökohtaisesti kyseenalaistavat koko hankkeen ja kieltäytyvät keskusteluyhteydestä, ei verkoston aktiiveille jää muuta mahdollisuutta kuin pyrkiä toimimaan näistä tahoista piittaamatta.

Valtaosa kyselyvastaajista katsoo päättäjien tavoittelevan koko Suomen parasta

Rakenteellisen vallan ohella asetelmaa voi kuitenkin tarkastella myös deliberatiivisen demokratian näkökulmasta. Tällöin konsensus ei olisikaan todellisia ristiriitoja peittävä ideologinen rakenne vaan tavoite, johon osapuolten välisen keskustelun avulla pyritään. Missä rakenteellisen vallan näkökulmasta politiikkaverkoston edellyttämä sitoutuminen nähdään vallan mekanismiksi, siinä deliberatiivinen teoria näkee sen myös vaateeksi ottaa toisten osapuolten näkökannat aidosti huomioon. Kun rakenteellisen vallan näkökulma korostaa osapuolten erilaisia intressejä sekä hallitsevien ideologioiden tai diskurssien puitteistamaa ja valtaresurssien avulla käytävää kamppailua, painottaa deliberatiivinen teoria osapuolten välisen keskustelun mahdollistamaa yhteisen intressin ja reilun kompromissin mahdollisuutta näiden samojen rakenteiden ja valtaerojen puitteissa. Myös deliberatiivinen teoria tunnustaa, että ideologiset rakenteet ja valtaresurssien erot heikentävät deliberatiivisen prosessin laatua. Olenainen kysymys tämän laadun kannalta onkin, missä määrin kaikki näkökannat ja asianomaiset pääsevät prosessiin mukaan ja missä määrin kaikkien näkökannat otetaan huomioon näistä rajoittavista tekijöistä huolimatta. (Habermas 1996 [1992].)

Deliberatiivisen teorian näkökulmasta politiikkaverkostot voivat ainakin periaatteessa tarjota mahdollisuuden osallistua sellaisen konsensuksen muodostamiseen, jossa osapuolten erilaiset intressit tulevat otetuiksi huomioon ja joissa sovitaan kokonaisuuden kannalta parhaalta vaikuttavasta toimintastrategiasta. Politiikkaverkostojen osapuolille toiminnassa olisi siten kyse sekä neuvottelu- että oppimisprosessista. Välillä verkostoissa painottuu enemmän neuvottelu erityisintressien pohjalta, välillä taas yhteinen pyrkimys, analyysi ja pohdinta tavoitteiden määrittämiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi (vrt. Elster 1998). Suurin osa haastatelluista tuntuikin mieltävän politiikkaverkostojen toiminnan tähän tapaan, mikä ei tietenkään ole kovin yllättävää, koska haastateltaviksi valittiin nimenomaan henkilöitä, joilla uskottiin olevan näissä verkostoissa vaikutusvaltaa.

Olennaista valmistelun deliberatiivisuuden kannalta on erityisesti sen avoimuus, eli että kaikki relevantit intressitahot pääsevät valmisteluun mukaan, ja niiden näkemykset myös otetaan huomioon. Tämä on viime vuosikymmeninä tullut entistäkin kriittisemmäksi kysymykseksi, koska hallituksen hankkeissa yksittäisillä ministeriöillä on aiempaa suurempi valta valita valmistelutapa ja sen osalliset. Valmistelu on vapaamuotoisempaa, asiantuntijavetoisempaa eikä yhtä puoluepoliittista kuin aiemmin. Vaikutusvalta valmisteluprosesseissa edellyttää aktiivisuutta ja kykyä esittää näkökanta vakuuttavasti. Kyselyssä vastaajien mielipiteet ministeriöiden johtamien valmisteluhankkeiden avoimuutta kohtaan jakautuivat melko tarkkaan kahtia siihen uskoviin ja sitä epäileviin.

Taulukko 8.4. ”Ministeriöiden johtamia hankkeita valmisteleviin työryhmiin pääsevät mukaan kaikki relevantit intressitahot, ja niiden näkemykset myös otetaan huomioon.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	4	9	12	2	2	10	2	6	26
Jokseenkin samaa mieltä	37	48	49	42	55	38	28	43	173
Jokseenkin eri mieltä	39	41	31	35	42	41	56	40	161
Täysin eri mieltä	20	2	8	21	2	10	14	11	43
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	403
N	46	46	91	52	53	58	57	403	

Kaikkein epäilevimmin valmistelun avoimuuteen suhtautuivat tutkimuksen edustajat, joista siihen uskoi vain 30 prosenttia. Tämä käy hyvin yksiin haastattelujen kanssa, sillä niissäkin erityisesti tutkijat suhtautuivat kriittisesti vallitsevaan konsensukseen ja katsoivat eri intressiryhmien kuulemisen olevan usein vain näennäistä. Kyselyssä muita kriittisempiä sektoreita olivat myös ammattiyhdistysliike, jossa avoimuuteen uskoi 41 prosenttia vastaajista sekä kansalaistoiminta, jossa osuus oli 44 prosenttia. Sen sijaan haastatteluissa ammattiyhdistysliikkeen ja vakiintuneiden kansalaisjärjestöjenkin edustajat enimmäkseen korostivat omaa asiantuntijarooliaan ja pitivät yhteistyötään ministeriöiden kanssa toimivana.

Suhtautumista konsensukseen mitattiin kyselyssä myös väittämällä ”Valtakunnan tason päättäjät tavoittelevat ratkaisuihinsa koko Suomen ja kaikkien suomalaisten parasta”. Luottamus tällaiseen ”hyvään pyrkimykseen” oli selvästi yleisempää kuin luottamus siihen, että kaikkien relevanttien intressitahojen näkemykset otetaan huomioon. Noin kaksi kolmannesta vastaajista oli väittämän kanssa samaa mieltä ja kolmannes eri mieltä. Hallinnon sekä poliisi- ja oikeustoimen edustajat luottivat päättäjien hyvään tahtoon vielä hieman muita ryhmiä enemmän.

Taulukko 8.5. ”Valtakunnan tason päättäjät tavoittelevat ratkaisuihinsa koko Suomen ja kaikkien suomalaisten parasta.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	13	18	8	9	20	12	13	52
Jokseenkin samaa mieltä	61	57	56	58	68	40	50	55	230
Jokseenkin eri mieltä	30	26	23	28	21	35	33	28	115
Täysin eri mieltä	7	4	3	6	2	5	5	4	18
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	415
N	46	47	93	53	56	60	60	415	

Haastatelluista suurin osa piti osallistumista verkostoihin hyödyllisenä sekä yleisen edun että oman organisaation kannalta. Ammattiliittojen edustajat korostivat liittojensa roolia työelämän kehittämisen asiantuntijaorganisaatioina ja jopa hieman pahoittelevaan sävyyn totesivat, että tämä puoli jää julkisuudessa palkkaneuvottelujen ja mahdollisten työtaistelutoimien varjoon. Myös vakiintuneiden kansalaisjärjestöjen edustajat korostivat asiantuntijarooliaan ja yhteistyötään viranomaisvalmistelijoiden kanssa.

Ainakin itse toivoisin, että suunta on se, että enemmän pystyttäisiin yhteistyössä kehittämään eri sektoreita. Meillä kun puhutaan hoitoalasta, niin samassa pöydässä on työnantajapuoli, siellä on valtio ja työntekijäjärjestöt ja ihan oikeesti mietitään niitä ratkaisuja, että millä saadaan ihmiset pysymään alalla, hakeutumaan sille ja saadaan palveluja kehitettyä, asiakkaat voi hyvin ja niin edespäin. Eli tappelemalla ne kriisit ei selviä, ne vaan siirtyy vähän toisiin asioihin. (ammattiyhdistysliike)

Mehän tehdään monissa koulutukseen ja työelämänkehittämiseen liittyvissä asioissa järjestöt yhteistyötä keskenämme ja myös viranomaisten kanssa, lainsäädäntövalmistelussa ja kaikessa tällaisessa. Että se on hyvin laajaa. Se on semmoista työtä joka ei näy mihinkään juurikaan, mutta sillä tavalla näitä yhteisiä asioita sitten viedään eteenpäin ja pyritään kehittämään palveluja ja tätä toimintaa mitä meillä täällä on. (ammattiyhdistysliike)

Me on saavutettu kyllä sellanen asema, että meitä kutsutaan kuultavaksi. Siihenhän me on pyrittykin, että päästään niihin muodollisiinkin vaikutuskohtiin sitten mukaan. (kansalaistoiminta)

Vakiintuneet kansalaisjärjestöt ovat verkottuneet erityisesti julkishallinnon toimijoiden kanssa. Kyse ei ole vain siitä, että ne osallistuisivat asiantuntijoina erilaisiin työryhmiin, vaan myös niiden omissa johtelimissa voi olla vahva edustus yhteiskunnan eri sektoreilta. Tällainen lomittuminen on omiaan lisäämään järjestöjen konsensushakuisuutta, koska järjestöjen toimihenkilöt haluavat välttää kärkevien kannanottojen mahdollisesti aiheuttamaa konfliktia oman järjestönsä johtelinten kanssa. Tämä näkyi jossain määrin hoitajakiistan yhteydessä:

Meillähän on suorat yhteydet ministeriöön ja valtion tutkimuslaitoksiin. Myös oman hallituksemme sisällä, joka teki tästä tietysti vielä vähän komplisoidumman. Et hallituksessa on sekä tavallaan työnantajien että työntekijöiden edustajia. Ja mä luulen, et se on juuri se syy minkä takia tällaiseen neutraliteettiin sitten päädyttiin. Et kyllä ne sidosryhmät sieltä ois löytynyt. (kansalaistoiminta)

Verkottunutta toimintatapaa ohjaavat vakiintuneet, epäviralliset pelisäännöt

Työmarkkinapolitiikan osalta haastatteluissa korostui kolmikantaisen yhteistyön lisäksi ylipäättään verkottunut toimintatapa ja vakiintuneiden epävirallisten pelisääntöjen suuri merkitys. Työnantajajärjestön edustaja esimerkiksi kertoi pelisäännöstä, jonka mukaan yleistä linjaa korkeammat palkankorotukset on ”ansaittava” lakolla. Jos esimerkiksi Tehy olisi saanut pelkällä uhkauksella olennaisesti paremmat korotukset kuin muut liitot, sopimusten teko olisi jatkossa vaikeutunut olennaisesti:

Normaali sääntö olis semmonen prosentti ja kuukausi, saat niin ku enemmän, jos työtaistelussa. Jos me lähettäs tälle tielle, niin meillä olis entistä suurempi hulabaloo täällä kahden vuoden päästä. Jos tämmönen malli ikään kuin kopioidaan, ett aha, täähän toimii hyvin, ett pelkällä uhalla saat enemmän kun muut. Eihän me ketään muita saada sopimukseen, kun se yks. (työnantaja)

Erityisesti hoitajakiistan yhteydessä haastatteluissa korostettiin perinnettä, että työmarkkinakiistoissa ei pyritä ”selkävoittoihin”. Tämä sääntö nivoutuu hyvin konsensushakuiseen toimintatapaan. Lisäksi haastatteluissa korostettiin, että osapuolten on itse löydettävä sellainen ratkaisu, jonka kanssa ne pystyvät elämään. Ulkopuolelta sanellen ”ei synny pysyvää rauhaa”.

Tämän järjestelmän olemukseenhan kuuluu se, että ei oteta selkävoittoja, niin ei niitä voi myöskään julkisuudessa ottaa. Et kyl se on aina niin, että (...) sopiminen edellyttää sitä, että molemmat kokevat saaneensa. Jos syntyy julkisuudessa semmonen käsitys, että jompikumpi on voittanut, niin sehän jättää sen toisen nyrkin taskuun. Ja semmosta ei tavallaan pidä hakeakaan, vaan aina pitää hakea semmosta tilannetta, että molemmat kokee saaneensa. (ammattiyhdistysliike)

Kyl mä tiedän sen, et näit lainsäädäntökysymyksiä on jouduttu vuosien aikana kuntapuolellakin harkittamaan ja olen mä niistä itteki puhunu joissain yhteyksissä aikanaan. Mutta ei synny pysyvää rauhaa, jollei osapuolet ikään ku sovi siit asiasta. (työnantaja)

Yksi kolmikantayhteistyön periaatteista on, että enempää työnantaja- kuin työntekijäpuolikaan ei pyri hyödyntämään itselleen mieluista hallituskoalitiota ja tekemään sopimuksia pelkästään hallituksen kanssa. Vastaavasti poliitikkojen puolella on ollut pidättyvyyttä hyödyntää puoluepoliittisesti työmarkkinoiden kriisitilanteita. Erityisesti työnantajien edustajat kuitenkin katsoivat, että hoitajakiistan yhteydessä oppositio lipsui tästä periaatteesta tukiessaan Tehyn vaatimuksia saada hallitukselta lisärahaa palkkaratkaisuun.

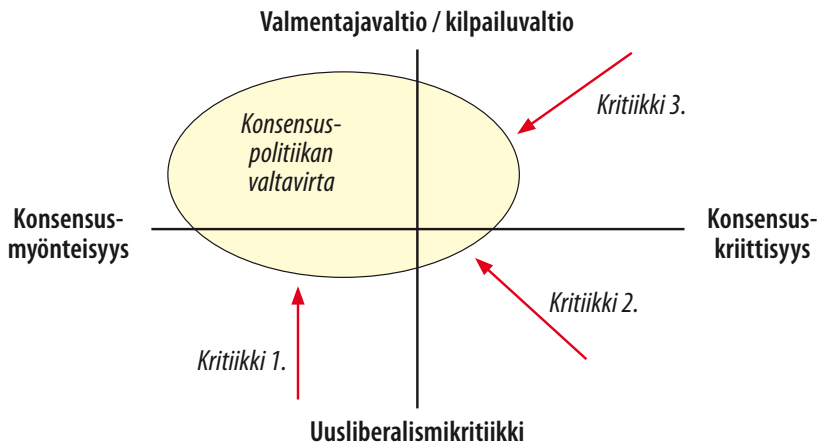
Tässähän puhutaan ennen kaikkea työelämän ja sosiaaliturvan kysymyksistä, jotka koskettaa työmarkkinajärjestöjä, niin lähtökohtana on se että, meidän

pitää keskenään pystyä sopimaan, eikä niin että me vaan sovitaan hallituksen kanssa, ja sit se kolmas osapuoli jääkin ikään kuin mopen osaan, niin silloinhan tää kolmikantayhteistyö murtuu, jos tämmöstä järjestelmää lähdetään muuttamaan. (ammattiyhdistysliike)

Niin silloin oli myöskin neljän viikon lakko, joka alkoi maaliskuun alussa ja päätty tasan 28 päivän päästä maaliskuun loppupuolella. (...) Niin siin välis oli vaalit. Esko Ahon hallitus oli silloin vallassa. Vaaleis kävi sillä tavalla, et sitten tuli se Lipposen ensimmäinen hallitus, ja asetelma oli poliittisesti myös äärimmäisen herkkä ja tietysti määrätyllä tavalla ajatellen ehkä herkullinenkin. Mut kaikki puolueet silloin ymmärsivät sen, että nyt ollaan niin herkäs vaiheessa, kun on työtaistelu-uhka koko helmikuun päällä, ja sitten lakko alkamassa ja alkanut, niin yksikään puolue, ei suurempi ei muistaakseni pienempikään, nostanu omassa vaalikeskustelussaan esille hoitajien palkkausta. Elikkä jos sanos kauhun tasapaino ja määrätynlainen realismin taju siinä tilanteessa, niin pitivät sen homman aisoissa niin, et se saatiin kuitenkin ratkaistua niinku sanoisko normaalijärjestyksen osapuolten välillä. Jos yksikin puolue, yksikin ehdokas (...) olis sanonu, et on tämä kumma tämä yhteiskunta, ettei tämmöstäkään hoideta, et hoitajien palkka, se oli rävähtäny. Yksikään muu porukka ei olis pystyny niin sanotusti pitämään suutansa kiinni, vaan se olis lähteny pyörimään, ja se olis samalla hetkellä politisoitunu se tilanne, ja siit olis saattanu [olla] seurauksena melkein mitä tahansa. Mutta sitä ei tapahtunut. (työnantaja)

Haastateltujen käsityksiä suomalaisesta konsensuksesta voi jäsentää kuviolla 8.2. Kuvion vaakaulottuvuus erottaa konsensukseen ja siinä omaksuttuihin pelisääntöihin myönteisesti suhtautuvista niihin kielteisesti suhtautuvista. Kuvion pystyulottuvuus puolestaan erottaa kilpailu- ja valmentajavaltioajattelun kannattajat uusliberalismikriitikoista.

Kuvio 8.2. Suhtautuminen konsensukseen ja kilpailuvaltioon.

Haastateltaviemme enemmistö on itse tiiviisti mukana ”konsensusverkostoissa”, katsoo konsensuaalisen päätöksentekotavan luonnehtivan suomalaista yhteiskuntaa ja pitää sitä pikemminkin kansallisena vahvuutena kuin heikkoutena. Enemmistö haastatelluista tuntuu myös paljolti omaksuneen kilpailuvaltiollisen ajattelutavan, jossa työllisyyden ja hyvinvoinnin katsotaan edellyttävän Suomen trimmaamista niin työmarkkinoiden, tutkimuksen kuin julkisen hallinnon osalta kansainvälisesti kilpailukykyiseksi. Tietysti esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen ja elinkeinoelämän edustajilla on erilaisia painotuksia, mutta Suomen strategiasta vaikuttaa kuitenkin vallitsevan jonkinasteinen yksimielisyyys. Poliittikkaverkostoissa toimivien ”valtavirta” tuntuisi näin sijoittuvan kuvion vasempaan yläneljännekseen.

Osa haastateltavista suhtautui kuitenkin suomalaiseen konsensuspolitiikkaan varsin kriittisesti. Kriitikin mukaan konsensus ilmentää rakenteellista valtaa, ”pakotettua yksimielisyyttä”, joka tukahduttaa politiikasta vaihtoehdot ja suosii yksiä yhteiskuntaryhmiä toisten kustannuksella. ”Ideologisesti” konsensuksen kriitikot jakautuivat niin, että osa piti vallitsevaa konsensusta uusliberalistisena ja hyvinvointiyhteiskuntaa rapauttavana (kuviossa kriitikit 1 ja 2). Toiset taas näkivät konsensuksen olevan liiaksikin kiinni vanhoissa hyvinvointivaltiollisissa rakenteissa ja haittaavan näin yhteiskunnan kehittämistä (kriitikki 3). Uusliberalismikriitikin osalta ei aina ollut selvää, missä määrin kritiikki kohdistui politiikan sisällön lisäksi myös päätöksentekotapaan (kriitikki 2). Voi esimerkiksi ajatella, että osalle uusliberalismikriitikkoja konsensuaalinen päätöksentekotapa sinällään sopisi, kunhan sen turvin rakennetaan hyvinvointivaltiota ilman jatkuvia leikkauksia, kilpailutuksia ja rakenneuudistuksia (kriitikki 1). Hyvinvointivaltiollisiin rakenteisiin jämähtämisestä valtavirtakonsensusta kritisoitiin harvemmin kuin uusliberalismista, mutta silloin kun kritisoitiin, samalla oli luontevaa suomaa myös konsensuaalista keskustelukulttuuria ylipäättään (kriitikki 3):⁹⁹

Niin kuin aiemmin sanoin, niin tämä tällanen, että kaikki kumartavat hyvinvointivaltiolle -tyyliin, mä en pidä sitä hyvinvointivaltion tulevaisuuden kannalta ollenkaan hyvänä asiana, että on hyvin vähän tällasta kunnon haastetta. Ja kunnon haaste ei ole se, että pitää panna kaikkiin etuuksiin lisää, että se ei haasta tätä mitenkään. Että siis tämmönen niin ku aatteellinen pohdiskelu olisi tämän hyvinvointivaltio-konseptin kannalta, ja kritiikki, olisi paljon hedelmällisempää kuin se, että kaikki kumartavat, että sitä pitää kehittää. (hallinto)

Kyselyssä ylivoimainen enemmistö piti konsensusta Suomelle luonteenomaisena piirteenä ja ilmeisesti piti sitä myönteisenä asiana, koska useimmat katsoivat päättäjien tavoittelevan koko Suomen parasta (taulukko 8.5). Kriittisyys konsensuspolitiikkaa

99 Katja Boxberg ja Taneli Heikka esittävät tuoreessa pamflettikirjassaan vähän samansuuntaista kritiikkiä. He kutsuvat suomalaista konsensuksen kulttuuria pakotetuksi yksimielisyydeksi, jossa yksilön liikkumatila kutistetaan minimiin ja vaihtoehdot eliminoidaan. Suomea ei heidän mielestään vaivaa uusliberalismi, vaan liberalismiin täydellinen puute. (Boxberg & Heikka 2009, 15–17.)

kohtaan näkyi lähinnä vastaajien erimielisyytenä siitä, otetaanko ministeriöiden johtamissa hankkeissa kaikkien relevanttien intressitahojen näkemykset huomioon (taulukko 8.4).

8.3. Päättäjille Suomi on edelleen klubi

Konsensushakuisuuden lisäksi myös aiempien tutkimusten havainto (esim. Ruostetsaari 2003, 242–254) eri eliittiryhmien välisen epävirallisen kanssakäymisen luontevuudesta ja tiiviystä sai vahvistusta tutkimushaastatteluissa. Miltei kaikki haastatellut korostivat epävirallisen yhteydenpidon tärkeyttä, ja yhteyksiä kerrottiin olevan yli sektorirajojen. Kyselyssä peräti 92 prosenttia vastaajista katsoi, että epävirallisilla henkilökontakteilla on huomattava vaikutus yhteiskuntapoliittisen vallan käytössä. Kaikkein eniten henkilösuhteiden merkitystä painottivat kansalaistoiminnan edustajat, joista tätä mieltä oli 96 prosenttia. Vähiten niitä painottivat poliisi- ja oikeussektorin edustajat, joista henkilösuhteiden merkitystä piti huomattavana 82 prosenttia. Ryhmien erot viittaavat siihen, että vastaajat ovat miettineet henkilösuhteiden merkitystä erityisesti oman vallankäyttönsä kannalta: kansalaisjärjestöillä vaikuttamisen voi uskoa perustuvan paljolti henkilösuhteisiin, kun taas poliisin ja oikeuslaitoksen toiminnassa korostuvat enemmän lain suomat valtaoikeudet.

Taulukko 8.6. ”Epävirallisilla henkilökontakteilla on huomattava vaikutus yhteiskuntapoliittisen vallan käytössä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	52	41	32	51	16	50	41	39	163
Jokseenkin samaa mieltä	37	52	62	45	66	43	52	52	217
Jokseenkin eri mieltä	11	7	6	4	16	7	5	8	32
Täysin eri mieltä	0	0	0	0	2	0	2	0	2
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	414
N	46	46	94	51	56	60	61	414	

Haastatteluissa epävirallisten kontaktien eduksi mainittiin mahdollisuus vapaaseen ja luottamukselliseen pohdintaan, jossa ei tarvitse pitäytyä oman taustaorganisaation virallisissa kannoissa. Lisäksi henkilökohtaiset suhteet helpottavat tiedonsaantia, kun kynnys yhteydenottoihin ei ole korkea ja vireille tulevista asioista voi kuulla jo etukäteen. Henkilökohtaisten suhteiden solmimista helpottaa se, että Suomen kokoisessa maassa eliittien jäsenet ovat väkisinkin paljon tekemisissä keskenään. Asioita hoidetaan mieluummin mutkattomasti johtajien kesken kuin esimerkiksi esittämällä kritiikkiä julkisuudessa. Haastatteluissa vahvistettiin näin todeksi kulunut sanonta, että Suomi ei ole valtio vaan Suomi on klubi.

...tää on niin pieni maa tää Suomi niin jos mä meen esimerkiksi sanomaan jotain lehtien palstoilla KTM:stä, niin [kansliapäällikkö] Erkki Virtanen soittaa mulle, että ”mikset sä mulle sitä sanonu”. (elinkeinoelämä)

Toinen työnantajajärjestön edustaja kuvasi vastaavaan tuttavalliseen sävyyn keskusteluun SAK:n edunvalvontaosaston johtajan kanssa:

...mutta täänkin mä oon sitte jutellu Lauri Lylyn kanssa [naurahtaa], joka on SAK:n se kakkosjeppe – niin Laurihan sanoi sillä lailla, kun keskusteltiin... (työnantaja)

Tyypillisimmin vapaamuotoisia keskusteluja käydään erilaisten työhön väljästi liittyvien tilaisuuksien yhteydessä.

Mun mielestä se on enemmän semmoista, että kun me tavataan tuolla jossain erilaisissa seminaareissa, tai kokkareilla, tai tilaisuuksissa – mitä nyt järjestöt järjestää kaikenlaisia jouluglögitalaisuuksia, nyt kun jouluku on tulossa... Niin niissä paikoissahan sitä tavataan niitä ihmisiä ja puhutaan vähän muutakin ja aina siinä sivussa, jos on tällainen työasia, niin puhutaan niitakin. On tietysti erikseen, kun tässä tulikin esille, tällaiset varsinaiset suunnittelupalaverit, missä ihan siihen agendaan mennään. Nää on nää vapaamuotoisemmat, joissa vähän laajemmin puhutaan taustoista ja kartoitetaan mitä mieltä mitkäkin tahot on, onko niihin oltu yhteyksissä, minkä takia te nyt sanoitte näin, onko tämä teidän yleinen mielipide vai vain jonkun yhden teidän ihmisen mielipide. Että se on sellaista. Varmaan jotkut ihmiset tapaavat ihan täysin vapaa-aikanaankin, mut tää on nyt sellaista niin sanottua puolivapaa-aikaa. (ammattiyhdistysliike)

Epävirallisia kontakteja käytetään muun muassa eri osapuolten näkökantojen alustavaan tunnisteluun. Osapuolet eivät esimerkiksi lähde työehtosopimusneuvotteluihin kylmiltään, vaan vastapuolen kantoja tiedustellaan epävirallisesti jo ennakoon.

Kunta-alankin neuvotteluprosessi on sen tyyppinen, ja se on niin ku aika iso se kone, että kyllä ne täytyy tosiasiaa sopia sitten epävirallisemmin vielä. (K: Jo etukäteen tavallaan?) Se on näin. Totta kai sielläkin [varsinaisissa neuvotteluissa] käydään osa, mutta siin on molemmat puolet hyvin selkeesti mukana. (K: Ja ne on tällaisia tapaamisia, lounastapaamisia, puhelinkeskusteluja?) Erilaisia tapaamisia. (työnantaja)

Epävirallisten keskustelujen vaikutusta on kuitenkin vaikea mitata, ja päätöksiä tehdään monien erilaisten vaikuttimien ristipaineessa. Lobbarin hyvähenkinen keskustelu ministerin kanssa ei välttämättä johda mihinkään. Toiseksi erityisesti asiantuntijat voivat tietoisestikin välttää suoraviivaisten toivomusten tai ohjeiden esittämistä varjellakseen asiantuntijaroolinsa riippumattomuutta.

...ministerihän on sellainen henkilö, [jonka] voi luulla, että hän ymmärsi ja vie asian niin eteenpäin, mutta näin ei välttämättä käy. Ei niinkään aina ymmärryksen puutteen takia vaan se, että siihen vaikuttaa niin monet muut syyt, jolloin sit taas se media ja hänen puoluekollegoiden ja muiden vaikutus sitten kun astuu huoneesta ulos, tai kun itse astuu huoneesta ulos niin, tulee sitten taas merkitsevämmäksi. (elinkeinoelämä)

Ja sitten se on semmosta kenttää, missä vaikka ois kuinka hyvää pataa jonkun kanssa niin, jos on fiksu professori ja fiksu ministeri, niin kumpikin tietää, että tarkan pelin paikka, jos siellä rupee jotakin yrittämään puolin tai toisin. (...) Mut sitte tietysti voi olla tätä tämmöstä vapaamuotosta, jota on hyvin vaikeea mitata, jossa on vaikeeta esittää sanoa, et yrittääkö joku vaikuttaa. Jos on tämän keskustelu ja keskusteluilmapiirejä, ja niihin osallistutaan, niin tietysti siinä syntyy kaiken aikaa pientä tämmöstä tekijää, joka jää jonkun muistiin ja möyhentää jotain maaperää ja jossain kutittaa. (tutkimus)

Entinen ministeri kertoi, kuinka asioista oli joskus helpompi sopia kahden kesken ministerikollegan kanssa kuin virallisissa neuvotteluissa, joissa paikalla oli myös virkamiehiä.

Niin se tosiaan on kiinni siitä että missä asemassa ollaan. Kun itse olin hallituksessa (...), niin kyllähän minä tiesin, että kun oikein budjettiriitoja [valtiovarainministerin] kanssa käytiin ja oli budjettineuvottelutkin, jossa oli virkamiehet mukana ja ei me mistään päästy yksimielisyyteen. Mut sit me sen jälkeen tavattiin, vaikka puhelimesta puhuttiin ja sovittiin kahdestaan ne asiat. (...) Tässä virkamieskaartin edessäkin ministereillä on omat roolinsa, suhteessa omiin virkamiehiin, et siitä pitää pitää kiinni. (politiikka)

Varsinaisen edunvalvonnan ja lainvalmistelutyön lisäksi henkilökohtaiset yhteydet ovat tärkeitä myös verkottumisessa yleisemmin. Yksi haastatelluista kritisoikin ajattelua, että sähköpostilla voisi hoitaa kaikki asiat. Verkottunut yhteistyö edellyttää hänen mukaansa henkilökohtaista tutustumista ja näin syntyneitä luottamusta. Se puolestaan vaatii aikaa ja vaivaa, yhteydenottoja ja tapaamista. Haastateltava kertoo, että verkostomaiseen työtapaan sisältyy myös paljon erilaisia ”pikkupalveluksia” muille organisaatioille, kuten yhteyksien järjestämistä. Tämä puolestaan luo sitten itsellekin uusia yhteyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia:

Se on semmosta apua kyllä mitä arvostetaan, ja koen, et se kuuluu ehdottomasti munkin työnkuvaan, vaikka se ei oo sitä, mitä nyt välttämättä raportois, että tällasta teen. Mut se on sitte taas sitä hyvän hengen luomista, ja sit tarkoittaa sitä, että meitä kutsutaan monenlaisiin tilaisuuksiin ja tämmösiin keskustelujuttuihin, missä pystyy vaikuttamaan. Mä olin valmistelemassa esimerkiks tätä, ihan tätä kansallista (...) innovaatiostategiaa. Eli osittain oman työpanos-

tukseni eli mun roolini kautta, mutta varmaan myös osittain ihan persoonana ja näitten verkostojen kautta, mitä tässä on tullu viimesten vuosien aikana. (elinkeinoelämä)

Henkilökohtaiset kontaktit ovat tärkeä osa verkottunutta päätöksentekoa ja vaikuttamista. Niiden avulla osapuolet voivat kartuttaa omaa ja organisaationsa uskottavuutta ja vaikutusvaltaa. Kontakteja solmimalla luodaan ”sosiaalista pääomaa”, joka haastattelujen perusteella näyttäisi olevan hyvin käyttökelpoista ja tärkeää, kun halutaan valvoa oman organisaation intressejä ja osallistua oman politiikanlohkon kehittämistyöhön.

Yllä lainatut sitaattit ovat peräsin politiikassa, järjestöissä ja elinkeinoelämässä keskeisissä asemissa olevien henkilöiden haastatteluista. Kuitenkin samantapaiset toimintatavat ja sosiaaliset rakenteet vaikuttavat myös niin sanottujen aktivistien keskuudessa. Molemmissa verkostoissa vaikutusvalta ja sosiaalinen pääoma näyttävät kertyvän hyvin samaan tapaan:

Nää on niin pienet nää aktivistipiirit, että siel niinku kännykät alkaa soimaan ja sähköpostilistat on kuumina ja keskusteluu käydään, ja siellä on vasemmistonuoret ja vihreet nuoret ja puolueet ja siel heti lähtee sana sitte. Mä muistan olleeni sen mielenosotuksen jälkeen vielä, en sit enää lähteny kotiin, vaan oli pakko tehdä jotain, [naurahtaa] niin sit pohdittiin jo sitä seuraavaa mielipidekirjotusta, et mihin se sit lähetetään. Et vasemmistonuorten toimistolle, ja mietittiin, et lähetetäänkö, eikä lähetetä, ja siin vihreet ja vasemmisto keskusteli keskenään ja tulee heti semmonen, et hälytys päällä kansalaisyhteiskunnassa heti sillon, et niinku hälytyskellot soi, et siel on semmonen. (kansalaistoiminta)

8.4. Hallitusohjelma on politiikan ohjekirja neljäksi vuodeksi

Suomalaisen konsensuspolitiikan viimeaikaiseen muotoutumiseen ovat vaikuttaneet myös eduskunnan määräenemmistösäännösten muutokset 1990-luvun alussa, minkä jälkeen laajapohjaiset hallitukset eivät enää tarvinneet opposition tukea eduskunnassa. Samalla hallitusohjelmien merkitys on kasvanut. Kun vielä 1960-luvulla hallitusohjelmat kirjattiin muutamalle liuskalle, niissä nykyään on kymmeniä painettuja sivuja. Suunnitelmat linjataan hallitusohjelmilla ja kehysbudjetoinnilla koko hallituskaudeksi, ja politiikka elää näin neljän vuoden sykleissä. Hallitusohjelman keskeisyys tuli vahvasti esiin sekä haastatteluissa että kyselyssä. Kyselyn vastaajista 91 prosenttia katsoi, että hallituskauden olennaiset poliittiset ratkaisut tehdään jo hallitusohjelmasta sovittaessa. Eri yhteiskuntasektoreiden kesken vastauksissa ei juuri ollut eroja.

Taulukko 8.7. ”Hallituskauden olennaiset poliittiset ratkaisut tehdään jo hallitusohjelmasta sovittaessa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	35	37	29	40	20	30	25	30	125
Jokseenkin samaa mieltä	54	50	64	54	73	60	65	61	250
Jokseenkin eri mieltä	11	13	7	6	7	10	10	9	36
Täysin eri mieltä	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	411
N	46	46	92	52	55	60	60	411	

Hallitusohjelman keskeisyys on johtanut siihen, että hallituskausien aikana politi-
kointi keskittyy aiempaa pienempiin kysymyksiin. Vallankäyttö keskittyy ministeri-
öihin, jotka johtavat hallitusohjelmassa määriteltyjen hankkeiden toteuttamista.

Iso juttu, joka kaiken taustalla kuitenkin vaikuttaa eniten, on se, ett me ollaan
siirrytty pitkäaikaisten hallitusten järjestelmään Suomessa. Neljän vuoden halli-
tuskausiin, jollonka siitä hallitusohjelmasta tulee hyvin pitkä ja yksityiskohtainen
toimintasuunnitelma, että tavallaan kaikki uutiset on jo siellä kerrottu. Ett se,
mitä sitten tapahtuu, niin on käytännön toteuttamista, ja totta tietysti sitten,
maailma muuttuu ja uusiakin käänteitä tulee. (politiikka)

Mutt tätä maailmaa on kyllä muuttanu tämä budjettikehysmenettelyn käyttöön
otto ja se, että se on nyt toistaiseksi pitänyt hyvin, koska silloin ollaan tultu
todellakin siihen tilanteeseen, ett se niitä edeltänyt maailma, jolloin saattoi olla
elokuun budjettineuvotteluissakin todella isoja kysymyksiä esillä, siis sellasia
markka-aikana miljardikysymyksiä ratkottiin siellä. Sellasia tilanteita ei enää
ole. Kun hallitusohjelma on lyöty lukkoon ja tehty se ensimmäinen menoke-
hyspäättös, jota päivitetään vuosittain, niin sieltä on kaksi nollaa tippunu pois
niitten kiistojen perästä. Että ne on tällasia, tämä oli jo suuri tässä mielessä tämä
innovaatioyliopiston rahakiista, vaikka aiemmin kuvasin, ett se oli kuitenkin
pieni. (hallinto)

Hallitusohjelman merkitys on oivallettu myös järjestöjen piirissä. Hyvissä ajoin ennen
eduskuntavaaleja järjestöt alkavat määritellä tavoitteitaan, joita ne yrittävät saada
puolueiden vaaliohjelmiin ja niiden kautta hallitusohjelmaan. Vaalien alla järjestöt
käyvät varsin systemaattisesti tapaamassa puolueita ja tarjoamassa itselleen tärkeitä
asioita vaaliteemoiksi. Hyvin tyypillisesti niin työmarkkinajärjestöjen kuin kansalais-
järjestöjenkin edustajat kertoivat käyvänsä tapaamassa kaikkia eduskuntaryhmiä ja
lisäksi muita puolueiden avainhenkilöitä. Järjestöjen työ tuo myös tulosta. Esimer-
kiksi hoitajat saivat puoli voittoa, kun tasa-arvotupo kirjattiin hallitusohjelmaan.

Vastaavasti elinkeinoelämän järjestöille tärkeä innovaatioyliopistohanke vahvistettiin sisällyttämällä se hallitusohjelmaan.

Hallitusohjelman sitomat pitkät hallituskaudet ovat tehneet politiikasta entistä vakaampaa. Hallituskausien aikana korostuu politiikan sisällöstä neuvottelun sijaan politiikan toteuttaminen. Poliitiikan linja taas sovitaan muutamassa viikossa vaaleista hallitusohjelman valmistumiseen ja ensimmäiseen kehysbudjettiin. Näissä politiikan linjojen kannalta ratkaisevissa vaiheissa päätöksentekoon osallistuu vain suhteellisen pieni joukko politiikan ja virkamieskunnan eliittiä, jos kohta päätöksentekoa kehystävät ministeriöissä jo vireillä olevat hankkeet, järjestökentän aktiivinen lobbaustyö sekä vaaliohjelmissa ja julkisuudessa esillä olleet teemat. Keskeisimmässä asemassa ovat hallitusryhmien johtajat, erityisesti pääministeri ja valtiovarainministeri. Hallitusohjelman ja budjettikehysten vahvistamisen jälkeen hankkeet hajautuvat jälleen laajaan, ministeriöiden johtamaan valmistelutyöhön, jossa politiikkaverkostot työryhmissä, komiteoissa ja epävirallisemmissa yhteyksissä muotoilevat yksityiskohtia.

Siis suuret linjat päätetään, sitten nämä yksityiskohtien jauhamiset, ne menee sitten paljon suuremman... Mut suuret linjat, kun päätetään kehys mitenkä rahat jaetaan kolme vuotta, se lyödään kerralla kolmeks vuotta kiinni, niin sen päättää muutamat harvat, ja muut lukee lehestä. (politiikka)

Hallitusohjelma konkretisoituu hankkeissa, joilla sitä toteutetaan. Minna Tiili haastatteli johtavia virkamiehiä sekä Lipposen hallitukseen 1995–2003 kuuluneita ministereitä ja päätyi käsitykseen, että kukin ministeri hyväksyi hallinnonalansa hankkeet pitkälti virkamiesten esitysten mukaisesti. Ministerit eivät myöskään juuri puuttuneet toisten ministeriöiden hankkeisiin koska eivät halunneet avata peliä, jossa toiset ministerit olisivat vastavuoroisesti puuttuneet oman hallinnonalan hankkeisiin. Sama päti budjettikehyksistä päätettäessä: toisten ministerien asioihin ei puututtu, jotta omiinkaan ei puututtaisi. Näin hallituksen yhteinen keskustelu jäi valtiovarainministerin ja sektoriministerien keskinäiseksi sanailuksi, jota muut ministerit seurasivat sivusta. (Tiili 2008, 150.)

Tiilen havainnot vahvistavat näin edellä kuvattuja Arja Alhon (2004) päätelmiä poliittisen järjestelmän fragmentaarisuudesta. Ministeriöt vastaavat varsin itsenäisesti omasta hallinnonalastaan, ja poliittinen vääntö käydään lähinnä kunkin sektoriministeriön ja valtiovarainministeriön kesken. Sekä Alho että Tiili tuntuvat näkevän jonkinmoiseksi ongelmaksi sen, että koko hallituksen tason strateginen keskustelu ja eri ministeriön hankkeiden nivominen osaksi laajempaa tavoitteenasettelua jää vähäiseksi. Toisaalta kullakin hallinnonalalla päätöksentekoon vaikuttavat sekä yleiset hallinnollis-poliittiset trendit että hallinnonalan sisäisen asiantuntija- ja intressiryhmäverkoston keskinäinen neuvottelu ja kehittämistyö. Ministereiden keskinäinen puuttuminen ja keskustelu toistensa asioista voisi tuki ihannetapauksessa tuoda uusia näkökulmia ja tervettä kritiikkiä. Käytännössä tällainen pyrkimys koko hallituksen ”poliittiseen sitoutumiseen” (Alho 2004, 297–298) voisi kuitenkin johtaa puoluetaktisten näkökohtien korostumiseen ja niistä kumpuaviin näennäiskiistoihin

esimerkiksi virkanimityksistä. Vakavammassa tapauksessa tuloksena voisi olla hallituksen puoluepoliittisina kompromisseina syntyviä päätöksiä, jotka ministeriöissä koettaisiin ylhäältä sanelluiksi ja puutteelliseen tietämykseen perustuviksi, mutta joita kuitenkin olisi pakko ainakin näennäisesti yrittää toteuttaa.

Hallituskausien aikana poliittinen päätöksenteko näyttäisi siis muuttuneen entistä enemmän yksityiskohdista sopimiseksi ja asiantuntijaorganisaatioiden kanssa työskentelyksi. Poliittiset kiistat ovat mittaluokaltaan pienempiä, eikä poliittinen ”vääntö” näin ole yhtä intensiivistä kuin aiemmin. Median näkökulmasta tämä voi johtaa siihen, että dramatiikkaa haetaan entistä enemmän osapuolten välisistä jännitteistä ja psykologisoinneista. Kun kyse ei ole miljardeista vaan miljoonista euroista, journalismin kannalta kiinnostavimmaksi kysymykseksi voi nousta se, mikä poliittisista osapuolista nöyrytyi, kärsikö osapuolten välinen luottamus kolhuja tai heikensikö tapaus poliittisen johtajan uskottavuutta oman kannattajakuntansa piirissä. Näin poliittisessa journalismissa tunnistetut muutokset juontaisivat osaltaan muutoksista poliittisessa järjestelmässä ja päätöksentekokäytännöissä.

Vaikka hallitusohjelman kasaa lopulta pieni joukko, heidän valtaansa määrittää kuitenkin yleisempi käsitys siitä, mitä tavoitellaan ja mikä on järkevää politiikkaa. Näin päätöksenteko kytkeytyy laajempaan, verkostomaiseen ja hallinnonaloittain eriytyneeseen vallankäyttöön. Hallitusohjelman pohjateksteinä ovat puolueiden vaaliohjelmat sekä ministeriöiden ja järjestöjen asiantuntijoiden tuottamat pohjapaperit. Haastatteluissa esitettiin hieman erilaisia näkemyksiä näiden eri tekijöiden vaikutuksesta:

On aina aika mielenkiintoinen prosessi se, että miten hallitusohjelma syntyy ja ketkä siihen vaikuttaa. Poliittisten puolueitten rooli, niin.. mä en tiedä, voisko sitä kuvata niin, että se on ehkä vähäisempi, mitä suuri yleisö kuvittelee. Siis eihän ne tuu tyhjästä ne lauseet siihen hallitusohjelmaan, eikä se oo semmoinen, että siellä on piirijärjestöt miettiny, että mitä nää nyt haluais [naurahtelua] seuraavaan hallitusohjelmaan, vaan aika paljon se on sitten asiantuntijatyön tuloksena. Tietysti yhteistyössä sitten noitten poliittisten puolueitten kanssa. (hallinto)

Ja, tuota, kun meillä paljon keskustellaan tästä, kenellä sitä valtaa on ja varmaan viime kädessäkin keskustellaan siitä, niin sellanen ajatus, mitä jotkut poliitikot itsekin viljelee hanakasti, [että] virkamiehet sanelevat menokehykset ja hallitusohjelman. Niin on niin ku vaikea kuvitella oikeastaan demokraattisessa mielessä parempaa tapaa muodostaa hallitus ja hyväksyä hallitusohjelma ja siihen liittyvät budjettikehykset kuin mitä meillä on käytössä. Ett ei siellä esimerkiksi niissä vaiheissa, jollon sitten tehdään niitä priorisointeja, sehän viime vaiheessa pelkistyy kaikessa arkisuudessaan siihen, että kun on aluks päätetty, että kuinka paljon nyt suurin piirtein, mikä on menotaso, sitten jää joku x miljoonaa euroa siinä jakamatta, poliitikot jakavat sen. Niinhän se pitää ollakin, aidon poliittisen päätöksenteon tuloksena. (hallinto)

Ja musta siis aivan huikean positiivinen kehitys, jota ei oo huomattu, on se, että miten suuri merkitys vaalikeskustelulla on siihen, mitä tehdään seuraavat neljä vuotta. Paavo Lipponen teki yhden palveluksen ainakin, monta muutakin, suomalaiselle demokratialle. Mutt hän otti semmosen periaatteen käytäntöön esimerkiksi, että hallitusneuvotteluissa ei voi tuoda sellaista asiaa puolue esille, jota se ei ole jo vaalikeskusteluissa pitänyt esillä. Se on hieno periaate. Eli nyt, jos katsotaan hallitusohjelmaa ja hallituksessa mukana olevien puolueitten vaali-ohjelmia, niissä on hirveän paljon yhteistä. Esimerkiksi Keskustan vaaliohjelma sieltä löytyy melkein sellaisenaan. Että tätä ehkä ei oo [huomattu]. Jos jotain vois toivoa, niin olisi se, että media ottais paljon vakavammin nämä vaaliohjelmat, koska sieltä sitten löytyy se, mitä tullaan seuraavan neljän vuoden aikana tekemään. Että se on tietysti vähän tylsää ja kahlitsevaakin sitte esimerkiksi politiikanteon kannalta. (...) Nykyään aika huolella joutuvat ne [vaaliohjelmat] tekemään, koska kaikki tietävät, [että] voivat joutua hallituksessa vastaamaan huudostaan. Ja Kokoomuskin viimestään nyt sitten viime keväänä tämän oppi. Ja näin ollen sitten, se on tietysti eri juttu, että kuinka paljon äänestäjät niistä tietävät ja tekevät valintansa sen perusteella, mitä puolueet sitten ohjelmissaan lupaavat. Mutta tältä kannalta tän vaaliprosessin merkitys on aivan huikea verrattuna tosiaan vaikkapa siihen -66 Paasion kansanrintamahallituksen ohjelmaan, joka oli muutama liuska vaan. Ja hallitusohjelmista on tullut se politiikan ohjekirja sitten koko vaalikaudeksi. (politiikka)¹⁰⁰

Suomalaisessa politiikassa näyttäisi siis olevan varsin selkeä nelivuotinen sykli, jossa eri toimijat politiikkaverkostoihin osallistumalla voivat yrittää vaikuttaa politiikan sisältöön. Laaja järjestökenttä on mukana ministeriöiden johtamissa valmisteluprosesseissa, ja järjestöt myös aktiivisesti lobbaavat puolueita, ministereitä, heidän avustajiaan ja ministeriöiden virkamiesjohtoa. Näin muotoutuu eri hallinnonalojen vallitseva asiantuntijankemys keskeisistä ongelmista ja tarvittavista toimenpiteistä, mikä sitten monin osin omaksutaan puolueiden vaaliohjelmiin ja hallitusohjelmaan. Lopulliset päätökset hallitusohjelmaan otettavista hankkeista ja niitä koskevista muutoksista tekee kuitenkin pieni joukko puoluejohtajia lähimpien virkamiestensä ja avustajiensa tukemana.

8.5. Verkostoissa voi vaikuttaa, mutta julkisuudella saa ääniä

Ministereiden ja virkamiesten roolit nousivat kiinnostavasti esiin erityisesti ministeriöiden virkamiesten haastatteluissa. He tekivät selvän eron virkamieshallinnon ja poliittisen toiminnan välille ja katsoivat virkamieshallinnon edustavan pitkäjänteistä,

100 Jos hallitusohjelma rakentuu siinä määrin hallituspuolueiden vaaliohjelmista kuin lainauksessa todetaan, journalismin voisi todellakin olla syytä ottaa vaaliohjelmat nykyistä vakavammin. Nythän kehitys on vienyt pikemminkin toiseen suuntaan, kun vaalijournalismissa keskitytään puoluejohtajiin ja vaalikoneissa korostuvat yksittäisten ehdokkaiden mielipiteet.

asiantuntemukseen perustuvaa osaamista, kun taas ministereiden he katsoivat olevan enemmän sidoksissa puoluepolitiikointiin ja julkisuudessa kulloinkin pinnalla oleviin virtauksiin. Yksi haastatelluista virkamiehistä arvioi myös, että poliittisista toimijoista on viime vuosina tullut aikaisempaa itsenäisempiä suhteessa virkamieshallintoon. Kun ennen oli tyypillistä, että ministerin julkiset kommentit suunniteltiin yhdessä ministeriön virkamiesten kanssa, ne nykyisin voivat tulla johtavillekin virkamiehille yllätyksenä.

Poliitikkojen ulostulot, niinkun vähän tossa kuvasin, niin ne tulee tavallaan nykyään vähän sivusta. Että eihän mekään välttämättä aina tiedetä, että ministeri aikoo huomenna sanoa näin. Et valmistelu on vireillä, mutta ei oo mitenkään ollu esillä se, että tultais linjausten kanssa ulos, ja se on ehkä semmosta uudenlaista. (K: Toimintakulttuuria?) Niin, josta sitten aiheutuu paljon asioita. Jos se menee hyvin, kaikki on sitä mieltä, että tää on tosi hyvä juttu, mutta sitten jos se onkin ristiriitoja herättävää, mitä ehkä ei oo tultu ajatelleeks, että se ei oo niin selvä asia, niin sit se on kyllä aika paljon niinkun sen selvittelyä, että mistä mahtaa olla kyse. (K: Se aiheuttaa sitten semmosta vipinää täällä virkamiestollalla?) Joo kyllä. (hallinto)

Virkamiehen kannalta ministeri on siis jossain määrin arvaamaton tekijä, jota olisi yritettävä paimentaa ja ohjata. Ministeri antaa lausuntoja tuntematta asian kaikkia puolia, minkä takia virkamiehet joutuvat selvittämään ensin itselleen ja sitten toimittajille mistä on ollut kyse.

Poliitikkojen koettiin itsenäistyneen paitsi virkakoneistosta myös puoluekoneistosta. Poliitikot rakentavat aiempaa selkeämmin omaa henkilökohtaista profiiliaan ja imagoaan, jossa puolue on vain yksi tekijä muiden joukossa. Tämä näkyy erityisesti poliitikkojen mediaesiintymisissä. Eduskunta- tai valtuustotyössä puolueoryhmät ovat kuitenkin edelleen tärkeitä.

Se on ehkä yksilöllistynyt sillä tavalla, ett yksittäiset edustajat tai yksittäiset poliitikassa eteenpäin pyrkijät ei julista sitä puoluetta sillee, vaan ne julistaa sitä, mitä heillä on itsellään sanottavaa. Ja sitte puolueiden sisällekin tulee semmosia kokoonpanoja eri asioiden ympärille. (...) On varmaan erilaisii jakoja eri puolueissa, mutta must se liittyy just tähän näin, ett ei oo kauheen trendikästä sanoa enää, että meidän puolueessa tai puolueemme haluaa sitä ja tätä, vaan ett me edistetään sitä tai tätä, tai jonkun kanssa yhdessä. (politiikka)

Puoluekoneistot ovat menettäneet merkitystään myös eduskuntaryhmille. Kehityksen taustalla on puoluerahoituksen painopisteen muutos 1990-luvulla. Valtion tuki eduskuntaryhmien ryhmäkanslioille kasvoi lähes yhtä paljon kuin puoluetuki laski (Ruostetsaari 2003, 89). Eduskuntaryhmät ovat valiokuntien ohella keskeisiä elimiä, joissa kansanedustajat voivat ottaa kantaa hallituksen esityksiin:

Totta kai on hallituspuolueet ja sitt on aina oppositio, mutt ett jos hallitus valmistee jotakin, niin ne käytetään eduskuntaryhmien kautta, ja sitä varten ne ryhmäkokoukset on, siell keskustellaan ja linjataan ja sitt ne tulee sielt ministereille. (politiikka)

Poliitikoilla on kuitenkin erilaisia strategioita suhteessa politiikkaverkostoissa toimimiseen ja julkisuuteen. Osa poliitikoista työskentelee aktiivisesti valiokunnissa ja erilaisissa työryhmissä. Toiset taas painottavat enemmän julkisia esiintymisiä ja imagonrakennusta. Politiikkaverkostoissa puurtamista pidettiin tehokkaampana vaikuttamistapana, jos kohta julkisuuteen suuntautuneen pintapolitiikoinnin uskottiin tuovan ääniä:

[Jos] joku yksittäinen ihminen, joku poliitikko, haluaa oikeesti vaikuttaa johonki prosessiin, niin kyll se tänä päivänä mun mielest pystyy tekemään sen oman ryhmänsä ja [pääösprosessin kautta], kun suurin osa kuitenkin tekee just niin, ett ne yrittää tän politiikoinnin kautta, mikä ei johda mihinkään sitte. Mutta, koska se on palkitsevaa julkisuuden kannalta ja ehkä meidän tää valintajärjestelmä sitten neljän vuoden välein palkitsee juuri sen tyyppistä käytöstä. (...) On paljon semmosta puhumoa julkisuudessa, jossa se puhuja ei faktisesti puhu mistään päätösprosessista. Ett se on vaan tämmöstä yleistä hölinää hyvinvointiyhteiskunnasta esimerkiksi. Ja silti siitä saattaa seurata hänelle suuri julkisuus ja yleinen mielikuva hänestä, vaikka hän ei koskaan edes omassa ryhmässään ota sitä asiaa. Hän esimerkiksi, kun käsitellään jotain päätösasiaa, jotain lainsäädännön valmistelua hänen poliittisessa ryhmässään, niin hän ei vaikk käytä yhtään puheenvuoroa, hän ei sano mitään eikä aio lukeekaan niit papereita. Ja silti julkisuus palkitsee siitä. Että kyllä tämmöstäkin näkee. (...) Ett kyllä, tota, demokratia on must työlästä, mutt parempaakaan systeemiä ei oo keksitty. Ett ne, jotka sinne on valittu, tonne eduskuntaan, niin kyllä ne pystyy vaikuttaan, jos ne itse haluaa. Olen sitä mieltä. (politiikka)

Poliitikon vaikutusmahdollisuuksien kannalta keskeiseksi nähtiin ne asemat, mihin hän on puolueessaan ja erilaisissa verkostoissa yltänyt. Kyse on pitkäaikaisesta luottamuksen rakentamisesta niin, että omilla näkemyksillä on painoarvoa. Saman katsottiin pätevän myös itselle tärkeiden asioiden edistämiseen. Tavoitteet täytyy saada läpi ensin omassa puolueessa siten, että ne tulevat vaaliohjelmaan ja edelleen mahdollisesti hallitusohjelmaan. Tämä edellyttää asian pitkäjänteistä esilläpitoa puolueen sisällä. Asian käsittely mediassa voi antaa sivustatukea.

Koska politiikassa on kyse paitsi omien tavoitteiden edistämisestä myös puolueiden välisestä kilpailusta äänestäjien suosiosta, hyvääkin tavoitetta saatetaan vastustaa vain siksi, että se on liiaksi leimautunut toisen poliittisen ryhmittymän hankkeeksi. Tästä syystä poliitikon voi olla järkevää pitää hankkeen suhteen matalaa profiilia, jos hän oikeasti haluaa edistää sitä:

Koska politiikassahan on semmonen hassu logiikka myös, että tää on aina tasapainottelu sen kans, et millon pyrkii saamaan asian eteenpäin niin, että ei elämöi sillä, vaan vie suhteiden ja muiden kautta sitä eteenpäin. (...) Koska sit jos joku asia hirveen voimallisesti leimautuu jonku poliittisen puolueen tai liikkeen asiaks, niin sillon muut alkaa karsastaa sitä, vaikka ne olis samaa mieltäkin aika pitkälle. Koska sillon se näyttäis ulospäin, että joku tietty poliittinen puolue tai liike on saanu ajettua yksin jonku asian. (...) Ja sit toisinpäin taas, sit ku päätökset on tehty niin jokainenhan halua olla, et se on juuri me. Et se on jossain valtuustossa huvittavaa kuunnella budjettikeskustelua, miten jokainen puolue [omii] nimenomaan sen saman asian, se on tullu Kokoomuksen vaatimuksesta ja demareiden, jokainen sanoo et se mitä on yhdessä saatu sinne niin, sit jokainen niinku kilpailee siitä, et ketä sen nyt itse asias saikaan sinne. (politiikka)

Päätöksenteossa näyttäisikin muotoutuvan kaksi toisistaan suhteellisen erillistä tasoa, joista toisella on kyse politiikkaverkostojen arkisesta edunvalvonta-, valmistelu- ja strategiatyöstä ja toisella tasolla taas julkisuuteen suuntautuvasta puoluepolitiikoinnista ja muusta julkisesta keskustelusta. Muutamissa haastatteluissa esitettiin näkemys, että nämä politiikan teon tasot olisivat eriytymässä toisistaan. Syyksi nähtiin se, että yhtäältä median kiinnostus vakavaa päätöksentekoa kohtaan olisi vähentymässä ja toisaalta päättäjien luottamus mediaa kohtaan olisi rapautumassa.

Mitä enemmän se viihteellistyy media, mitä skandaalihakusemmaks muuttuu, niin sen enemmän politiikka rupee siirtymään suljettujen ovien sisälle. (...)

Sanonta, että ei keskeneräisistä asioista pidä puhua, tarkoittaa käytännössä sitä, että osa poliittisista päätöksentekijöistä ei luota enää median asialliseen tapaan toimia, vaan haluaa vaan esitellä valmiit asiat, ja haluaa poliitikoille työrauhaa (...), joka on taas päin mäntyy pitemmän päälle. (politiikka)

Yllä kuvattu kehitys olisi tietysti ongelmallista sekä median että politiikan kannalta. Median olisi entistä vaikeampi toimia kriittisen julkisen keskustelun areenana, ja politiikka puolestaan eriytyisi entistäkin voimakkaammin yhtäältä julkisuuteen suuntautuneeksi poliittiseksi draamaksi ja toisaalta julkisuudelta suojautuvaksi poliittisten linjausten muotoiluksi ja toteuttamiseksi. Arja Alho esitti saman argumentin analysoituaan Soneran yksityistämiseen ja työvoimapolitiikan uudistamiseen liittyneitä poliittisia skandaaleja. Vaikka media näkee itsellään tärkeän roolin politiikan moraalin vartijana ja olettaa skandaalien johtavan moraalisempaan vallankäyttöön, käykin Alhon mukaan paradoksaalisesti niin, että päätökset tehdään yhä useammin hiljaisesti hallinnoiden, argumentoimatta ja puolustamatta niitä julkisesti (Alho 2004, 310). Sama uhkakuva tuli esiin myös Juha Herkmanin (2008a, 97) tutkimuksessa, jossa hän selvitti viihdejulkisuuden ja politiikan suhdetta presidentinvaaleissa.

Yllä lainatussa sitaatissa haastateltu esittää, että kehityksen syy on pinnallistuvassa ja skandaalihakuisemmaksi muuttuvassa mediassa. Erikseen kysyttäessä hän kuitenkin myönsi, että syytä on politiikassakin, ja tuloksena on itseään vahvistava kierre:

Molemmissa on valuvika, niin politiikassa kun mediassakin, ja kun ne elää rinta rinnan (...), et ne niinku toinen toistaan ruokkii. Vahvistava kehä, ja lopulta ainut häviö on siinä se lukija, joka ei tiedä asiasta koskaan hölkäsen pöläystä. (politiikka)

Ammattijärjestön edustaja puolestaan katsoi, että julkisuuden viihteellistyminen on korostanut suoraan päättäjiin kohdistuvan lobbauksen merkitystä:

Mä väittäisin, et (...) tää asiantuntijajulkisuus ja lobbaaminen on tullu entistä tärkeemmäksi, monestakin syystä. Tää mediajulkisuus on kuitenkin tietyllä lailla niinku viihteellistynyt ja tullu semmoseks kepeämmäks, nopeatempoisemmaksi. Mistä seuraa sit tietynlailla se, että niiden omien asioiden eteenpäin vieminen vaatii sitä, että (...) meilläkin on edustajia erilaisissa työryhmissä, ja niin kun tää nyt kulkee tää mekanismi ja kolmikantainen valmistelu, et niissä pitää pärjätä. Se on ihan yhtä tärkeätä, että siellä se oma asia ja agenda tulee selvästi ja hyvin perusteltua. (ammattiyhdistysliike)

8.6. Konsensuaalinen päätöksentekotapa on puolueille ongelmallinen

Poliitikkojen ja virkamiesten vallasta esitetään usein näkemys, että oikeasti valta on valmistelevilla virkamiehillä, ja poliitikot lähinnä vain hyväksyvät valmistelukoneistojen tekemiä ratkaisuja. Haastattelujen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että kyse on pikemminkin sellaisen konsensuksen toteuttamisesta, jonka muodostamisessa on mukana niin virkamiehiä, poliitikkoja kuin elinkeinoelämän ja järjestöjen edustajia. Poliitiikan suuret linjaratkaisut tehdään tällaisen, olennaisilta osiltaan yli puoluerajojen ja työmarkkinaosapuolten yltyvän konsensuksen mukaisesti. Tästä myös johtuu, että kokoonpanoista riippumatta hallitusten politiikka on ainakin viimeisten parinkymmenen vuoden ajan ollut hyvin samansuuntaista. Samoin tästä voi juontaa se, että poliitikot toisinaan valittavat julkisuudessa oman päätösvaltansa niukkuutta ja vallan valumista erityisesti valtiovarainministeriöön. Omassa kyselyssämme 90 prosenttia katsoi, että ”Eduskunnan säätämät lait saavat asiallisesti ottaen lopullisen sisältönsä jo valtion keskushallinnossa”.

Puoluejärjestelmän kannalta yllä kuvattu konsensuspohjainen politiikantekotapa on ongelmallinen, koska puolueiden identiteetti ja olemassaolon oikeutus perustuu siihen, että niiden tavoittelemat toimintalinjat poikkeavat toisistaan. Kun näin ei näytä olevan, tämäkin osaltaan johtaa varsinaisen päätöksenteon ja julkisuuteen suuntautuvan puoluepolitiikoinnin eriytymiseen. Tästä hyvä esimerkki on hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden eduskuntakinastelu, kun usein voi olettaa, että hallituksen kritisoijat olisivat hallitusvastuussa itse toimineet kutakuinkin samalla tavalla.

Taulukko 8.8. ”Eduskunnan säätämät lait saavat asiallisesti ottaen lopullisen sisältönsä jo valmisteluvaiheessa valtion keskushallinnossa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	17	31	23	37	4	25	28	24	96
Jokseenkin samaa mieltä	74	58	69	59	82	61	63	67	272
Jokseenkin eri mieltä	9	9	7	4	15	14	7	9	36
Täysin eri mieltä	0	2	1	0	0	0	2	1	3
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	407
N	46	45	91	51	55	59	60	407	

Konsensus suurista linjoista ja hallitus-oppositio-asetelman näennäisyys voivat olla yksi syy, miksi poliitikot itsekkin toisinaan julkisuudessa viljelevät näkemystä, että heillä ei ole valtaa ja että he vain joutuvat sopeutumaan annettuihin menokehyksiin ja virkamiesten tekemiin linjauksiin. Tutkimukseen haastateltu virkamies hyväksyy tällaisen tulkinnan:

Tuo on erittäin hyvä kuvaus ja se sitte johtaa tällasiin vähän keinotekosiin ja absurdeihin irtiottoihin, ett pitää jotakin keksiä. Ja esimerkiks tämä Sari Saaraanhoitaja -juttu on mun mielestä tyypillinen esimerkki siitä, että pitää löytää joku alue, joku teema, jolla voidaan sitten kuvitella saatavan ääniä siinä kokonaisuudessa, mitä hyvin kuvasit. Näin se menee. Siihen liittyy sitte tietysti vähän enemmän myöskin tämä vaikutus, mikä tulee siitä, ett [olemme EU:n] jäseniä ja EMU-maailmassa, koska, totta kai, me olemme sitoutuneet tiettyihin asioihin, ja lainsäädännöstä yhä suurempi osa on sieltä, ja EMU asettaa tietyt perusraamit, ei niin ahtaat kun yleensä kuvitellaan, mutt kuitenkin talouspolitiikan hoidon. Ett syntyy juuri tää tämmönen hyvin kuvaamasi konsensus, joka sitten tuntuu joistakin ahdistavalta, kun ei saa tällasia irtiottoja aikaan ja puolueittenkin on vaikea sitte löytää roolia, kun itse asiassa ovat melkein kaikesta melkein samaa mieltä. (hallinto)

Poliitikotkin tunnistivat haastatteluissa politiikan kahdentumisen julkisuuteen suuntautuneeseen politikointiin ja verkottuneeseen varsinaiseen päätöksentekoon. He eivät kuitenkaan itse valittaneet poliitikkojen vähäisiä vaikutusmahdollisuuksia. Pikemminkin he korostivat, että vaikuttaminen edellyttää myös poliitikolta pitkäjänteistä työtä niin omassa puolueessa kuin muissakin verkostoissa. Julkisuuteen suuntautunut politikointi taas nähtiin pikemminkin keinoksi tulla valituksi uudelleen kuin vaikuttaa oikeasti asioihin.

Politiikan kahdentuminen yhtäältä verkottuneeksi varsinaiseksi päätöksenteoksi ja toisaalta julkisuuteen suuntautuneeksi politikoinniksi ja ääntenkalasteluksi olisi helpo ymmärtää niin, että jälkimmäinen on enemmän tai vähemmän merkityksetöntä

teatteria ja demokratian ihanteiden kannalta lähinnä haitallista. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen. Julkisen politikoinnin avulla poliitikot näet tavoittelevat paitsi kansalaisten ääniä myös hyväksyntää ajamilleen poliittisille linjauksille. Julkiset esiintymiset eduskunnan suuressa salissa ja journalistisessa mediassa ovat poliittista julkisuutta, jossa oikeutus harjoitetulle politiikalle on edelleen jossain määrin lunastettava. Menestys julkisessa politikoinnissa todennäköisesti vaikuttaa myös seuraavaan vaalitulokseen ja sitä kautta hallituskokoonpanoon. Kyse on konkreettisista valtaresursseista, kuten eduskuntapaikkojen määrästä, jotka puolestaan vaikuttavat osapuolten vaikutusvaltaan ja toimintamahdollisuuksiin politiikkaverkostoissa. Varsinainen päätöksenteko ja julkisuuteen suuntautunut politikointi voivat siis hyvinkin olla sisällöllisesti etäällä toisistaan, mutta vallankäytön kannalta julkinen politikointikaan ei ole merkityksetöntä, sillä sen avulla osapuolet kamppailevat käytössään olevista valtaresursseista ja hankkivat oikeutusta toiminnalleen.

Yksi merkittävä tekijä konsensuksessa voi myös olla yhteinen käsitys eri osapuolten käytettävissä olevista valtaresursseista. Näin konsensus ei rakentuisikaan pelkästään tavoitteiden ja näkemysten samankaltaisuudesta vaan myös siitä, että vallitsevien valtasuhteiden takia kaikkia näkemyseroja ei riitauteta ja tyydytään toimimaan niissä puitteissa, jotka koetaan mahdollisiksi ja realistisiksi. Toinen asia sitten on se, kuinka hyvin nykyinen puoluerakenne tai julkisuuteen suuntautunut politikointi kuvaavat varsinaisissa asiakysmyksissä keskeisiä ristiriitautuvuuksia.

Suomalainen konsensus ei välttämättä myöskään ole aivan niin rikkumaton kuin mitä haastattelujen perusteella voisi olettaa. Vaikka monista tavoitteista ja jopa niiden toteuttamiseksi tarvittavista toimenpiteistä ollaan laajasti yksimielisiä, poliittisten ryhmittymien ja intressiryhmien kesken on myös aitoja näkemyseroja ja intressiristiriitoja. Käsitystä konsensuksen kaikenkattavuudesta horjuttaa myös kyselymme tulos, jonka mukaan 85 prosenttia vastaajista katsoo hallituksen puoluekokoonpanosta riippuvan millaisia päätöksiä hallituskauden aikana tehdään. Ainoastaan elinkeinoelämän ja tutkimuksen edustajista yli viidennes oli ainakin jossain määrin toista mieltä.

Taulukko 8.9. ”Hallituksen puoluekokoonpanosta riippuu, millaisia päätöksiä hallituskauden aikana tehdään.”

%	Ay- liike	Elin- elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	43	35	24	36	29	41	21	32	132
Jokseenkin samaa mieltä	43	44	63	47	63	46	56	53	221
Jokseenkin eri mieltä	13	21	13	11	7	12	23	14	59
Täysin eri mieltä	0	0	0	6	2	2	0	1	5
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	417
N	46	48	94	53	56	59	61	417	

Kyselyssä selvitettiin myös yleisemmin vastaajien käsityksiä siitä, kuinka hyvin puolueet kykenevät välittämään kansalaisten näkemyksiä päätöksentekoon. Puolueita verrattiin tässä sekä kansalaisliikkeisin (taulukko 8.10) että tiedotusvälineisiin (taulukko 8.11). Kiinnostavaa tuloksessa on se, että vain vajaa puolet vastaajista piti kansalaisliikkeitä tässä mielessä paljon puolueita parempina, kun taas peräti 71 prosenttia vastaajista katsoi kansalaisten mielipiteiden välittyvän päätöksentekijöille paljon paremmin tiedotusvälineiden kuin puolueiden kautta.

Taulukko 8.10. ”Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kautta kuin puolueiden kautta.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	10	9	24	2	6	15	10	37
Jokseenkin samaa mieltä	42	29	32	43	37	19	44	35	133
Jokseenkin eri mieltä	51	43	50	31	57	54	37	46	178
Täysin eri mieltä	5	19	9	2	4	22	4	9	35
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	383
N	43	42	90	51	51	54	52	383	

Taulukko 8.11. ”Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin tiedotusvälineiden kautta kuin puolueiden kautta.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	14	22	17	21	9	9	19	16	64
Jokseenkin samaa mieltä	52	62	57	47	63	43	58	55	221
Jokseenkin eri mieltä	32	11	18	30	28	38	21	25	101
Täysin eri mieltä	2	4	8	2	0	10	2	4	18
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	404
N	44	45	93	53	54	58	57	404	

Kansalaistoiminnan edustajista suuri osa luonnollisesti piti kansalaisliikkeitä puolueita parempina kansalaismielipiteen väylinä, ja yhtä odotetusti poliitikoista suuri osa oli toista mieltä. Kiinnostavasti myös kaksi kolmasosaa elinkeinoelämän edustajista kiisti kansalaisliikkeiden olevan paljon puolueita parempia kansalaismielipiteen tulkkeja. Tässä taustalla saattaa olla se, että monet niin sanotuista yhden asian liikkeistä suuntaavat toimintansa nimenomaan elinkeinoelämää tai sen yksittäisiä hankkeita vastaan, ja elinkeinoelämän edustajat ehkä katsovat puolueiden kuitenkin edustavan kansalaisliikkeitä paremmin kaikkia kansalaisryhmiä.

Kansalaisliikkeiden sijasta elinkeinoelämän edustajat luottivat tiedotusvälineisiin kansan äänen tulkkeina. Heistä peräti 84 prosenttia piti niitä tässä mielessä paljon puolueita parempina. Myös tutkimuksen (77 %) ja hallinnon (74 %) edustajista keskimääräistä suurempi osa asetti tiedotusvälineet puolueiden edelle. Jopa poliitikoista yli puolet piti tiedotusvälineitä paljon puolueita parempina kansan mielipiteen tulkkeina.

Tulokset antavat tukea teesille politiikan medioitumisesta sikäli, että päättäjienkin mielestä tiedotusvälineet ovat puolueita tärkeämpiä kansalaismielipiteen organisoijia ja tulkkeja. Tiedotusvälineet tarjoavat myös päättäjille itselleen areenan, jossa he ainakin periaatteessa voivat reagoida kansalaismielipiteeseen ja esittää omat näkemyksensä puheeksi nousseista asioista. Haastattelujemme perusteella päättäjät kuitenkin suhtautuvat varsin kriittisesti mediassa kiteytyviin näkemyksiin ja pitävät niitä usein tunteenomaisina ja yksipuolisina. Median näkemysten myötäily päätöksenteossa koetaan pikemminkin selkärangattomuudeksi kuin myönteiseksi kansan äänen kuunteluksi.¹⁰¹

8.7. Suomalaista päätöksentekotapaa koskevat vastaajaprofiilit

Yllä on tarkasteltu suomalaisen päätöksentekotavan eri puolia haastattelujen kyselytulosten avulla. Seuraavassa selvitetään Latent Class Analysis (LCA) -monimuuttujamenetelmän avulla, millaisia tyypillisiä vastaajaprofiileja kyselyaineistosta on löydettävissä ja mitkä profiilit mahdollisesti painottuvat eri yhteiskuntasektoreiden vastauksissa. Analyysin kohteena ovat kaikki kymmenen yllä käsiteltyä kyselyväitämää.

LCA jakaa aineiston enintään kuuteen eri profiiliin, ja tutkijan tehtäväksi jää valita, kuinka moniprofiilinen ratkaisu otetaan analyysin kohteeksi. Periaatteessa kaikki profiilimäärät ovat päteviä, mutta optimaalisin ratkaisu voidaan valita tilastollisten tunnuslukujen ja ratkaisun selkeyden perusteella. Tällä kertaa kolmen profiilin ratkaisu oli sekä selkein että tunnusluvun perusteella paras. Kaikki kolme LCA-profiilia sekä koko aineiston profiili on kuvattu taulukossa 8.12. Taulukon ensimmäisessä sarakkeessa on kullekin LCA-profiilille annettu nimi. Sarakkeessa on myös kutakin profiilia edustavan ryhmän koko prosentteina kaikista vastaajista. Seuraavissa sarakkeissa on ylimpänä kuhunkin väittämään liittyvän taulukon numero sekä väittämää kuvaava avainsana. Sarakkeiden luvut kertovat vastausvaihtoehtojen todennäköisyyden kussakin ryhmässä. Luvut voi tulkita myös vastaajajakaumiksi. Näin esimerkiksi konsensuskriittisten ryhmässä 26,8 prosenttia vastaajista olisi ollut samaa mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan Suomen kansallisella politiikalla ei nykyään enää ole olennaista merkitystä.

101 Suhtautumista julkisuudessa esitettyjen käsitysten myötäilyyn käsitellään tarkemmin luvussa 13.

Taulukko 8.12. Suomalaista päätöksentekotapaa koskevat vastaajaprofiilit. (N=419)

		8.2 Kansall. ei merk.	8.3 Kon- sensus	8.4 Pääsy ryhmiin	8.5 Suom. parasta	8.6 Epävir. kont.	8.7 Hallit. ohjelm.	8.8 Ratk.jo valmist	8.9 Hall. kok.	8.10 Kansal. liikk.	8.11 Tied. välin.
Epä- tietoiset (7 %)	Eos	0.065	0.163	0.338	0.042	0.101	0.158	0.196	0.033	0.500	0.378
	Samaa mieltä	0.190	0.627	0.347	0.618	0.899	0.539	0.609	0.747	0.240	0.491
	Eri mieltä	0.745	0.210	0.315	0.340	0.000	0.303	0.195	0.220	0.260	0.130
Konsensus- kriittiset (30 %)	Eos	0.000	0.000	0.006	0.022	0.008	0.012	0.048	0.000	0.055	0.014
	Samaa mieltä	0.268	0.747	0.216	0.003	0.921	0.900	0.885	0.800	0.519	0.676
	Eri mieltä	0.732	0.253	0.779	0.975	0.072	0.088	0.067	0.200	0.426	0.310
Konsensus- myönteiset (63 %)	Eos	0.000	0.000	0.019	0.000	0.004	0.006	0.000	0.004	0.052	0.006
	Samaa mieltä	0.097	0.921	0.614	1.000	0.901	0.934	0.906	0.874	0.371	0.704
	Eri mieltä	0.903	0.079	0.367	0.000	0.095	0.060	0.094	0.122	0.577	0.290
Kaikki vastaajat (100 %)	Eos	0.005	0.012	0.038	0.010	0.012	0.019	0.029	0.005	0.086	0.036
	Samaa mieltä	0.155	0.847	0.475	0.673	0.907	0.895	0.878	0.842	0.406	0.680
	Eri mieltä	0.840	0.141	0.487	0.317	0.081	0.086	0.093	0.153	0.508	0.284

Useimmista väittämistä vastaajat ovat olleet hyvin yksimielisiä. Suomen kansallisella politiikalla on edelleenkin merkitystä (8.2), suomalaista päätöksentekoa luonnehtii valtaryhmittymien välinen konsensus (8.3), epävirallisilla henkilökontakteilla on huomattava vaikutus vallankäytössä (8.6), hallituskauden olennaiset ratkaisut tehdään jo hallitusohjelmassa (8.7), lait saavat lopullisen sisältönsä jo valmisteluvaiheessa (8.8) ja hallituksen puoluekokoonpanosta riippuu, millaisia päätöksiä hallituskauden aikana tehdään (8.9).

Vastaukset jakautuvat selvemmin siinä, uskotaanko kaikilla relevanteilla ryhmillä olevan vaikutusvaltaa ministeriöiden johtamissa työryhmissä (8.4), uskotaanko valtakunnan tason päättäjien tavoittelevan kaikkien suomalaisten parasta (8.5) ja katsotaanko kansalaisten mielipiteiden välittyvän paljon paremmin kansalaisliikkeiden (8.10) tai tiedotusvälineiden (8.11) kuin puolueiden kautta.

Vastaajia näyttää jakavan erityisesti käsitys ministeriöiden valmistelun avoimuudesta ja päättäjien pyrkimyksestä kaikkien suomalaisten parhaaseen. LCA:n tekemä ryhmittely perustuu nimenomaan näihin väittämiin annettujen vastausten väliseen riippuvuuteen:¹⁰² jos vastaaja uskoo päättäjien tavoittelevan kaikkien suomalaisten parasta, hän myös todennäköisesti pitää ministeriöiden valmisteluprosesseja avoimi-

102 Alkuperäisessä aineistossa väittämien korrelaatio on 0,37. LCA:ta varten viisiportainen asteikko muutettiin kolmeportaiseksi, ja näin muodostuneessa aineistossa korrelaatio on 0,29. Myös kansalaismielipiteen välittymistä koskevat väittämät 8.10 ja 8.11. korreloivat positiivisesti. Alkuperäisessä aineistossa korrelaatio on 0,34 ja LCA-aineistossa 0,21. Väittämiin 8.10 ja 8.11 annetut vastaukset eivät kuitenkaan näytä juuri riippuvan väittämiin 8.4. ja 8.5 annetuista vastauksista. LCA perustuu muuttujien välisiin riippuvuuksiin, joskin se analysoi riippuvuudet korrelaatioiden sijasta todennäköisyyslaskennan avulla.

na relevanteille intressitahoille. Vastaajista vajaa kaksi kolmasosaa edustaa tällaista ”konsensusmyönteisten” vastaajaprofiilia. Tämän profiilin eräänlainen vastinpari on ”konsensuskriittiset”, jota edustaa vajaa kolmannes vastaajista. Konsensuskriittiset eivät usko päättäjien tavoittelevan kaikkien suomalaisten parasta, ja valtaosa heistä ei myöskään usko kaikkien olennaisten ryhmien vaikutusvaltaan ministeriöiden valmisteluprosesseissa. Lisäksi analyysissä erottui vielä ”epätietoisten” profiili, jossa yhdistävänä tekijänä on lähinnä en osaa sanoa -vastausten suurehko osuus. Profiilia edustaa seitsemän prosenttia vastaajista.

LCA vahvistaa sen jo haastattelujen perusteella syntyneen vaikutelman, että päättäjät ovat varsin yksimielisiä suomalaisen päätöksentekotavan konsensuaalisuudesta ja henkilökohtaisten suhdeverkostojen merkityksestä, mutta osa pitää tätä kielteisenä, osa myönteisenä ilmiönä. On luontevaa tulkita niin, että LCA:ssa konsensusmyönteiseksi nimettyyn ryhmään kuuluvat vastaajat pitävät konsensuaalista päätöksentekotapaa kansallisena vahvuutena, jonka avulla eri yhteiskunta- ja intressiryhmät voivat yhdessä etsiä ratkaisuja ongelmiin ja sovitella intressejään. Konsensuskriittiset puolestaan näkevät yksituumaisten päätöksentekotavan enemmänkin vaihtoehtoisia näkökulmia ja alistettuja yhteiskuntaryhmiä poissulkevana valtarakenteena.

Haastateltavista konsensuskriittisiä oli erityisesti tutkimuksen ja kansalaistoiminnan edustajissa, kun taas muiden ryhmien edustajat tuntuivat suhtautuvan suomalaiseen päätöksentekotapaan enimmäkseen myönteisesti. Kyselyssä yhteiskuntaryhmät eivät kuitenkaan erotu yhtä selvästi. Ministeriöiden valmisteluhankkeiden avoimuutta eniten epäileviä tosin oli selvästi eniten tutkimuksen edustajissa (taulukko 8.4), mutta LCA:lla tuotetuissa profiiliryhmissä (taulukko 8.13) sektoreiden väliset erot ovat melko pieniä. Konsensuskriittisen profiilin edustus on kuitenkin hiukan keskimääräistä suurempaa tutkimuksen ja kansalaistoiminnan ohella erityisesti ay-liikkeen ja poliitikkojen piirissä. Konsensusmyönteisimmiksi osoittautuivat poliisi- ja oikeustoimen sekä hallinnon edustajat.

Taulukko 8.13. Päätöksentekotapaa koskevat vastaajaprofiilit yhteiskuntasektoreittain.

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Epätietoiset	5	13	5	5	8	7	9	7
Konsensuskriittiset	35	27	26	34	20	37	34	30
Konsensusmyönteiset	60	59	69	61	72	56	57	63
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

Yhteiskuntaryhmien sisällä on kuitenkin joitain kiinnostavia eroja.¹⁰³ Poliitikoista konsensusmyönteisimpiä ovat ministereiden avustajat ja valtiosihteerit. Heistä 79 prosenttia sijoittuu konsensusmyönteisiin, kun kansanedustajien ja europarlamentaarikoilla osuus on 56 prosenttia, kunnanhallitusten ja maakuntahallitusten puheenjohtajilla 46 prosenttia ja puolueiden tai eduskuntaryhmien toimihenkilöillä vain 43 prosenttia. Vastaavasti ammattiyhdistysliikkeen piirissä keskusjärjestöjen johtajista peräti 92 prosenttia sijoittuu konsensusmyönteisiin, kun ammattiliittojen johtajistossa osuus on vain 50 prosenttia. Voikin ajatella, että hallitus ja keskusjärjestöt ovat suomalaisen päätöksenteon konsensuaalista ydintä, jossa toimivat ainakin omasta mielestään yrittävät tavoitella välittömien intressiritiriitojen ohi myös jonkinlaista yhteiskunnan kokonaisuutta. Poliitikkojen osalta tuloksessa voi näkyä sekin, että oppositiopuolueiden edustajat ehkä suhtautuvat hallituspuolueiden edustajia epäilevämmiin ministeriöiden valmisteluprosessien avoimuuteen tai päättäjien haluun edistää kaikkien suomalaisten parasta.

8.8. Yhteenvedo

Haastattelut ja kyselytutkimus antoivat vahvaa tukea aiemman tutkimuksen havainnolle, että suomalainen hallintatapa nojaa sektorirajat ylittävään, suhteelliseen vahvaan eliittikonsensukseen sekä eliitin luontevaan epäviralliseen kanssakäymiseen yli sektorirajojen. Eliittihypoteesi näyttäisi siis pitävän paikkaansa. Edelleen eliittihypoteesia tukee se, että lopulliset ratkaisut tyypillisesti tehdään varsin pienessä piirissä. Osapuolten johtajat tunnustelevat epävirallisesti toistensa näkemyksiä ja sopivat keskenään ratkaisuisia, jotka sitten hyväksytään muodollisissa päätöksentekokelemissä. Tällainen vallan sisäpiiri tunnistettiin esimerkiksi hoitajakiistan ja innovaatioyliopistohankkeen yhteydessä.

Tulokset antoivat kuitenkin tukea myös pluralismihypoteesille. Siitä huolimatta, että politiikkaverkostojen sisäpiireillä on ratkaisuisia suuri valta, ne kuitenkin nojaavat päätöksenteossaan laajaan asiantuntijoiden ja intressiryhmien taustatyöhön. Vaikka yhdestä näkökulmasta konsensus ilmentää rakenteellista valtaa, joka tuottaa päätöksentekoon vaihtoehtomuutta, tämä konsensus on toisesta näkökulmasta tulosta sen muotoiluun osallistuneen, melko laajan ja monipuolisen joukon harkinnasta ja etujen sovittelusta. Yhteiskunnan eri valtakeskittymät tasapainottavat pluralistisen näkemyksen mukaisesti toisiaan juuri tässä harkinta- ja sovitteluprosessissa, jossa erityisesti hallituspuolueet, ministeriöt, työmarkkinajärjestöt sekä vahvimmin institutionalisoituneet kansalaisjärjestöt ovat mukana. Ylipäätään haastattelut eivät juuri valitelleet vaikutusmahdollisuuksiensa vähäisyyttä. Pikemminkin syntyi kuva fiksuista ja hyvin toistensa kanssa viihtyvistä eliitin jäsenistä, jotka pyrkivät ja kykenevät vaikuttamaan tehtäviin ratkaisuihin.

103 Sektoreiden sisäiset jakaumat eivät ole vastaajien pienen määrän takia tilastollisesti luotettavia. Ne kuitenkin havainnollistavat, mistä sektori-kohtaiset jakaumat koostuvat.

Erityisesti kyselytutkimuksessa vastaajat kuitenkin jakautuivat selvästi sen mukaan, tulkitsivatko he suomalaisen konsensuksen enemmän eliitti- vai pluralismihypoteesin mukaisesti. Pluralistisesti suhtautuvat uskoivat, että kaikkien relevanttien intressiryhmien näkemykset otetaan ministeriöiden valmisteluprosesseissa huomioon ja että valtakunnan tason päättäjät tavoittelevat kaikkien suomalaisten parasta. Konsensuaalinen päätöksentekotapa näyttää tällöin oikeutetulta, ja sitä voidaan pitää suomalaisena vahvuutena, jolla kyetään yhteistuumiin tarttumaan yhteiskunnallisiin ongelmiin. Haastatelluista valtaosa tuntui suhtautuvan suomalaiseen konsensukseen tähän tapaan, ja kyselyvastaajista näin ajatteleviksi luokitui monimuuttuja-analyyssissä noin kaksi kolmasosaa. Haastateltujen ja vastaajien konsensusmyönteisyys on tietysti sikäli odotettua, että heistä suurin osa on itse keskeisesti mukana tällaisessa päätöksenteossa.

Sekä haastateltavien että kyselyvastaajien joukossa oli kuitenkin myös kielteisesti konsensuaaliseen päätöksentekotapaan suhtautuvia. Haastatelluista heitä olivat erityisesti muutamat tutkimuksen ja kansalaistoiminnan edustajat, kun taas kyselyssä konsensuskriittisiä oli kaikilta yhteiskuntasektoreilta. Konsensuskriittiset pitivät suomalaista päätöksentekotapaa liiaksi kulloisiinkin vallitseviin totuuksiin sitoutuneena sekä vaihtoehtoihin näkökulmiin ja niiden esittäjiin torjuvasti suhtautuvana. Kyselyvastausten perusteella konsensuskriittisiksi luokitui vajaa kolmannes vastaajista.

Vaikuttaakin siltä, että päättäjät jakautuvat suhtautumisessaan päätöksentekotapaan ja hallintaan samaan tapaan kuin tutkijatkin: yhdet näkevät päätöksenteon elitistisenä, alistavana ja vaihtoehtottomana, kun taas toiset näkevät siinä enemmän pluralismia, yhteistyötä ja avoimuutta. Konsensuskriitikot näyttävät jakautuvan edelleen kahteen ryhmään ideologisen tarkastelukulmansa perusteella. Siinä missä osa kriitikoista piti vallitsevaa konsensusta uusliberalistisena ja hyvinvointiyhteiskuntaa rapauttavana, näkivät toiset sen olevan liiaksikin kiinni vanhoissa hyvinvointivaltiolisissa rakenteissa.

Kiinnostavaa ja journalistisen median kannalta huolestuttavaa on se, että useiden haastateltavien mielestä varsinainen päätöksenteko ja julkisuuteen suuntautunut politikointi näyttäisivät olevan eriytyvässä toisistaan. Yhtenä syynä tähän nähtiin median viihteellistyminen ja pinnallistuminen. Toisena syynä pidettiin sitä, että pinnallinen profiloituminen mediassa voi olla politiikon tai puolueen suosion kannalta hyödyllisempää kuin asioihin paneutuva ”demokratiapuurtaminen” valiokunnissa ja työryhmissä.

Politiikan medioitumista koskevassa kriittisessä kirjallisuudessa tyypillisesti katsotaan, että kielteisen kehityksen syy on ennen muuta mediassa. Median voiton tavoittelu ja viihteellistyminen tekee myös politiikasta pinnallista, kiinnittää sen huomion epäolennaisuuksiin ja jättää vakavan yhteiskunnallisen kehitystyön sivuosaan. Ilmeisesti kuitenkin kehitykseen vaikuttaa sekä median että politiikan melko samantapaisesti kaksijakoinen toimintalogiikka: yhtäältä tähdätään mahdollisimman suuriin yleisö- tai äänestäjämääriin mutta toisaalta pyritään vakavaan asioiden pohdintaan. Haastateltujen perusteella näyttää siltä, että politiikan ja journalismin viihteellinen ja ”kaupallinen” puoli ovat löytäneet toisensa mutta sitä vastoin vaka-

valla puolella politiikka ja journalismi olisivat pikemminkin etääntymässä. Vakava politiikka ei kuitenkaan ole hävinnyt mihinkään, vaan sitä harrastetaan monenlaisissa työryhmissä ja toimikunnissa. Journalismin ”vakavan” logiikan kannalta keskeinen kysymys onkin, missä määrin ja millä keinoin journalismi saa otetta tästä politiikan verkottuneesta puolesta.

Medioitumisen luonne ja seuraukset riippuvat paljon kulloisestakin päätöksentekokulttuurista. Suomalaista päätöksentekokulttuuria luonnehtii konsensuaalisuus, ja tämä voi olla yksi syy varsinaisen päätöksenteon ja julkisuuteen suuntautuvan politikoinnin erityytymisen taustalla. Varsinaisessa päätöksenteossa mediaa ei itse asiassa ”tarvita”, koska neuvottelut ja kiistat voidaan sovittella vakiintuneisiin pelisääntöihin ja luottamukseen nojaten osapuolten yhteisissä verkostoissa. Julkisuutta kyllä tarvitaan valta-asemien legitimoimiseen ja vaikutusvallan hankkimiseen, mutta itse päätöksenteolle se näyttäisi olevan pikemminkin uhka tai haitta. Jotta journalisti saisi otetta todellisesta vallankäytöstä, myös toimittajien on päästävä päättäjien verkostoihin jollain tavalla mukaan. Tässä taas on riskinä samastuminen kulloinkin vallitsevaan eliittikonsensukseen niin, että vallitsevien näkemysten kriittinen tarkastelu ja erilaisten vaihtoehtojen julkituonti vaikeutuu.

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan tarkemmin, miten eri yhteiskuntasektoreiden edustajat käytännössä seuraavat viestimiä ja ovat yhteyksissä toimittajiin, miten he käyttävät mediaa hyväkseen ja miten he muuten ottavat mediajulkisuuden toiminnassaan huomioon. Näin piirtyy tarkempi kuva yhteiskunnan väitetystä medioitumisesta, siihen liittyvästä vakavan politiikan ja julkisuushakuisen politikoinnin eriytymisestä sekä median ja vallan suhteesta ylipäätään.

9. Vallankäyttäjät mediayleisönä

Suomalainen mediaympäristö on parin vuosikymmenen aikana muuttunut merkittävästi. Televisiokanavien määrä ja lähetyssajat ovat kasvaneet moninkertaisiksi, ja vaikka suomalaiset ovat edelleen lukijakansaa, poliittinen puoluelehistö on vähitellen kuihtunut. Alueellisten sanomalehtien levikki on laskeva, ja suosiotaan ovat kasvattaneet etenkin iltapäivä- ja aikakauslehdet. Suomalaiset ovat omaksuneet ripeästi myös uuden viestintäteknologian mahdollistamat kännykkä- ja verkkopalvelut, ja perinteiset mediayhtiötkin ovat ottaneet internetin yhdeksi keskeiseksi jakelukanavakseen. Suurimpien mediayritysten verkkosivut ovat 2000-luvulla olleet suosituimpien suomalaisten verkkosivustojen joukossa, ja esimerkiksi vuonna 2008 viestintämarkkinoiden kasvu oli selvästi nopeinta internetissä. Vaikka mediatarjonta on radikaalisti kasvanut, kilpailun ja omistuksen keskittymisen on nähty kuitenkin yhdenmukaistaneen sisältöjä ja homogenisoineen näin kulttuuriympäristöä ja yleisöjen maailmankuvaa. (Nieminen et al. 2005; Ojala & Uskali 2005; Herkman & Vähämaa 2007; Joukkoviestintä 2009)

Ikä, sukupuoli ja koulutus vaikuttavat selvästi mediankäytön tapoihin. Mitä vanhemmista ikäryhmistä on kyse, sitä enemmän aikaa käytetään lehtien lukemiseen ja television katseluun. Nuoret käyttävät huomattavasti vanhempia enemmän internetiä. Erot ovat niin suuria, että voidaan puhua sukupolvien välisistä kuiluista. Myös yhteiskunnallinen eriarvoisuus näkyy median käyttötavoissa. Niin sanotut ”väliinputoajaryhmät” eivät juuri lue sanomalehtiä eivätkä käytä internetiä vaan lukevat lähinnä aikakauslehtiä ja katsovat television viihdeohjelmia. (Herkman & Vähämaa 2007; Nieminen et al. 2005)

Ei liene yllättävää, että päätöksentekijöiden päivittäinen mediadieetti koostuu pitkälti eri välineistä ja sisällöistä kuin työttömien tai matalasti koulutettujen väliinputoajaryhmien. Kyselymme ja haastattelujemme perusteella päätöksentekijöiden todellisuudessa suomalaisessa mediakentässä on kaksi selkeää perussfääriä: vakavasti otettava uutismedia, jota he itse seuraavat ja jossa he julkisuuteen astuessaan haluavat esiintyä sekä populaari, heidän vähemmän seuraamansa viihdemediat, joka on päättäjille jossain määrin kuvitteellisen rahvaan ilmentymä ja jonka uskotaan heijastelevan kansan syvien rivien tuntoja. Päättäjät ovat taipuvaisia tarkastelemaan mediaympäristön muutosta vahvasti rappeutumistarinana: sisältöjen viihteellistymisen ja keventymisen trendit näkyvät heistä paitsi populaarissa viihdemediassa pai-

koin myös perinteisessä valtamediassa, mikä heikentää vakavan julkisen keskustelun edellytyksiä. Mediavallan näkökulmasta kyseiset havainnot ovat merkittäviä.

Tässä luvussa tarkastellaan päättäjiä mediayleisönä, heidän mediakäytön tapojaan ja motiivejaan. Mediavallan näkökulmasta on olennaista selvittää, miten päättäjät mediaa käyttävät, mihin he työssään tarvitsevat mediaa ja millaista tietoutta he mediasta kokevat saavansa. Luvun alussa käsitellään vallankäyttäjien eniten käyttämiä viestimiä ja mediasisältöjä sekä heidän tapaansa jäsentää suomalaista mediakenttää. Sen jälkeen tuodaan esille niitä käyttötarpeita, motiiveja ja hyötyjä, joita päättäjät liittävät omaan median käyttöönsä. Luvun lopulla esitellään päättäjien näkemyksiä siitä, miten suomalaiset viestimet ottavat kantaa yhteiskunnallisissa kysymyksissä ja millaiset yleiset kehityssuunnat suomalaista mediakenttää muokkaavat.

9.1. Suosituimmat sisällöt – kapea vallan ydinjulkisuus

Suomalaiset päätöksentekijät ovat runsaasti mediasisältöjä käyttävä yleisö, ja he luokittelevat tässä suhteessa itsensä ”erityisryhmäksi” ja ”massakuluttajiksi”. Mediankäytön nähtiin olevan kiinteästi päättäjän työhön kuuluva osa, vaikka toisaalta sen saatettiin ajatella kaappaavan aikaa varsinaisilta työtehtäviltä. Työn ja vapaa-ajan rajoja media sekoittaa tehokkaasti: monet päättäjät katsoivat työpäivänsä alkavan jo kotona aamun lehden lukemisella ja jatkuvan varsinaisen työajan päätyttyä uutislähetyksiä seuraten. Median avulla orientoidutaan tulevaan ja ylläpidetään reagointivalmiutta.

Kun mä aamulla herään, niin mä laitan television päälle, katon sekä Maikkarin että Ylen aamu-uutiset. Sitten mä katon teksti-tv:n. Mulla on puhelimessa STT:n uutispalvelu, jolla mä saan kaikki uusimmat uutiset plus politiikan uutiset tekstiviestillä. Sitten mä tuun tänne töihin, mä pistän radion auki, jossa pyörii tietysti tasatunnein uutiset. Aika usein mä avaan ton television, mutta siinä ei koskaan ääntä, mutta siinä on yleensä Ylen teksti-tv auki. Sitten mä ajan autolla kotiin, autossa kuuntelen uutiset. Sitten mä meen kotiin ja pistän television päälle. Katson seiskan uutiset, katson puol kasin uutiset, katson puol ysin uutiset, katson vielä kymppin uutiset. Mä katson myös kaikilta kolmelta kanavalta aina teksti-tv:n sitten vielä illalla. Ja tota sitten mulla on aika usein netti auki, mä aika usein katon telkkarii läppärin kanssa (...) Tänä aamunakin – siis mä luen siis tietysti aamulla lehdet, Hesarin ja Uusimaan. Mut tänä aamuna kun mulla ei ollut niin kiire aamusta, niin mä luin myös aamukahvin kanssa koneelta molemmat iltapäivälehdet. Sitten mä luen myös iltapäivälehdet joka ikinen päivä. (politiikka)

Käytön määrällisestä runsaudesta huolimatta päätöksentekijöiden sisällölliset valinnat ovat suhteellisen rajattuja. He eivät juuri seikkaile mediakentän pirstaleisissa osatodellisuuksissa, erilaisten kanavien ja online-vaihtoehtojen parissa, vaan enemmänkin elävät tauotta muutamien kotimaisten valtamedioiden rytmissä.

Vallan ydinjulkisuuden ytimen muodostavat Helsingin Sanomat, Yleisradion televisio-ohjelmat ja MTV3:n uutiset, joita haastatteluissa kutsuttiin ”pyhäksi kolminaisuudeksi”, ”ykköskategoriaksi” tai ”valtakunnan vakavasti otettavaksi mediaksi”. Vaikka eri toimijaryhmien ja yksilöiden mediapreferensseissä on toki myös eroja etenkin suhteessa verkkomedian ja ulkomaisten lähteiden käyttöön, hyvin pitkälti päättäjät kuluttavat samoja mediasisältöjä ja arvostavat samanlaisia lajityyppejä. Suomalaisen valtaeliitin mediatodellisuus rakentuu näin ehkä yllättävänkin vahvasti vain muutamasta valtakunnallisesta uutismediasta – itse asiassa juuri niistä viestimistä, joita maakuntien keskustalaispiireissä on tavattu kutsua ”etelän mediaksi”.

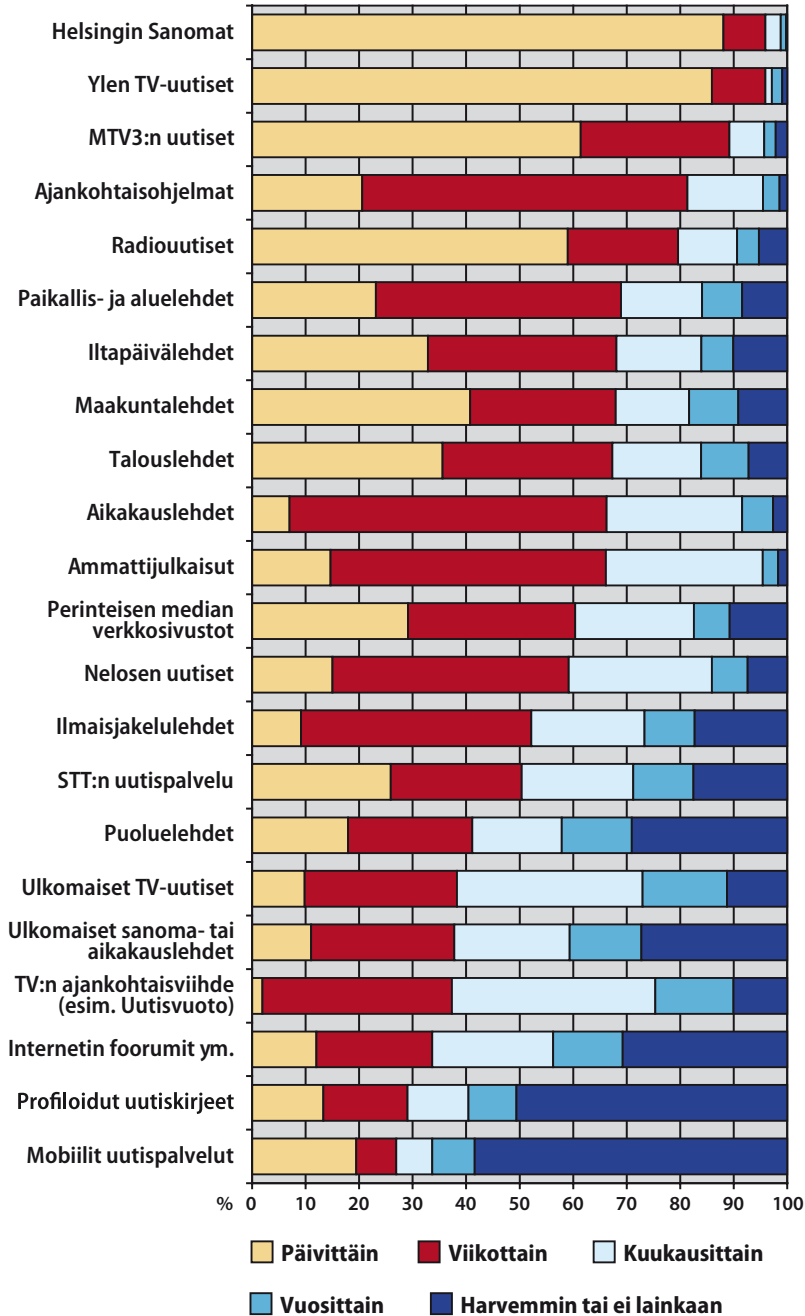
Kyllähän Yle, MTV, Helsingin Sanomat on varmaan se pyhä kolmiyhteys, jota ei voi jättää hetkeksikään vartioimatta, että mitä siellä tehdään. Ja ne taustayhteydet toimittajien kanssa on hyvin säännöllisiä ja aktiivisia, että he soittelee ja jonkun verran heillekin soitellaan. (politiikka)

Kysely vahvisti haastattelujen tuloksia (kuviot 9.1). Seuratuimpia ovat Helsingin Sanomat sekä Yleisradion pääuutislähetykset. Niitä seuraa päivittäin yli 80 prosenttia vastaajista. Kolmanneksi suosituimmat ovat MTV3:n uutiset. Ne katsoo päivittäin yli 60 prosenttia vastaajista.

Maan selväksi ykkösmediaksi nimettyä Helsingin Sanomia kuvailtiin haastatteluissa dramaattisin sanavalinnoin: se on ”lehti, jota ilman ei pysty elämään” tai julkaisu, jonka ”A-osaa lukematta ei uskalla tulla töihin”. Helsingin Sanomia lukemalla valmistaudutaan siihen, mistä kansakunta eli kanssapäättäjät kulloinkin keskustelevat. Lehti paikallistui välineeksi, jonka sivuilla eliitin edustajat puhuttelevat myös toisinaan, ja tämän katsottiin muutamissa haastatteluissa olevan tae lehden harjoittaman journalismin ja julkisen keskustelun korkealaatuisuudesta. Helsingin Sanomat on tavoiteltu esiintymisen alusta, johon on mahdollista suunnata vaativiakin asiantuntijapuheenvuoroja ja jossa esiintyminen katsottiin selvästi tehokkaimmaksi tavaksi tavoittaa toisia eliitin jäseniä.

Hesarii kai luetaan Suomessa enemmän kuin Pravdaa luettiin Neuvostoliitossa, niin se jo kuvaa, että mikä merkitys sillä on. Ja sitten Yleisradiolla ja Maikkarilla. Nelonenhan on kauheen jo, itse asiassa marginaalinen. Se on enemmän tietyissä, selkeissä rajatuissa kohderyhmissä. Mutta Yle 1 ja MTV3 ja niistä erityisesti Yle 1. Ja se, että jos Ylellä tai Hesarissa on jotain, niin ihmiset ajattelee, että näin se on. Että se on niinku totuus mitä on näissä. Se on musta se ykköskategoria. (politiikka)

Suomi on omituinen maa, koska meillä on tää Hesari niin erikoisessa asemassa, että se on melkein tämmönen valtakunnan edustaja. Se on yks puoli. Ja sitten jos meillä on paljon pieniä medioita, niin sen ei ois ehkä niin väliä. Mutta Hesari on kovassa asemassa ja siis myöskin vois sanoa, että tän median kova asema vaikuttaa siihen, että aika vaativia juttuja yleisö kirjoittaa. Just näitä blogeja, kolumneja

Kuvio 9.1. Suomalaisen päätöksentekijöiden mediakäyttö. (N= 413–419)**Kuinka usein seuraatte seuraavia viestimiä?**

ja vieraskyniä. Ne on tota aika asiantuntevasti tehtyjä, oli sitten mielipide mikä tahansa. Eli siinä tavallaan on korkeatasoisiakin puheenvuoroja, ja kun ne leviää ne tiedot.. että jaha, tämmöistä on ajateltu ja toi tyyppi on ollut sitä mieltä ja tuopa on mielenkiintoista. Tää on asiantuntijoiden puoli. (tutkimus)

Mä herään, tota, yleensä puoli seitsemän, ja mut herättää kelloradio. Sillon tulee Ylen aikasen nää alueuutiset ja sitten seitsemältä tulee ne, tää pidempi uutinen, mikä se nyt oikein on. Ne kuuluu ihan siihen rutiiniin, että mä kuulen ne aina. Ja sieltä saa kyllä sen, että mikä tänä päivänä on. Että kun mä kuulen ne uutiset ja katon sen Hesarin A-osan, niin mä tiedän, että mistä tänään puhutaan. (ammattiyhdistysliike)

Lehteä pidettiin myös merkittävänä itsenäisenä vallankäyttäjänä. Vaikka puoluelehdistön kuihtumisen ja lehdistön kaupallistumisen myötä pääkirjoitusten merkityksen on nähty vähenevän (Kunelius 1996, 162), valtaeliitille Helsingin Sanomien pääkirjoitukset ovat merkittävää aineistoa.

Hesari on sellanen vallankäyttäjä, niin sen mä erityisen tarkasti tietysti katson, että sanotaanki siellä pääkirjoituksessa tai jossain jotain. Ja onks jotakin järkee ja miten. (tutkimus)

Usein esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjoitus on aika tärkeä, että niitä seuraa, että jos siellä sitten todetaan, että ei ollut päätös hyvä, niin kyllähän sitä sitte tietysti pistää ajattelemaan. (oikeustoimi)

Myös Helsingin Sanomiin kriittisesti suhtautuvat kertoivat lukevansa lehteä – tosin analyttisesti ja arvioiden, eräänlaisesta vihollisensa tuntemisen motiivista. Helsingin Sanomien katsottiin esittävän niin merkittävää osaa suomalaisesta julkisesta keskustelusta, ettei sitä ole mahdollista sivuuttaa.

Tää nyt menee vähän semmoseks Hesarin haukkumiseksi, mutta siis ”know your enemy”, että se on se lähtökohta. Välillä mun tekee mieli heittää se suoraan takkaan. Koska se on niin, pääkirjoituskin on joskus niin älyllisesti epärehellistä tai ollaan vähän tyhmempiä muka mitä oikeesti ollaankaan, että ei muka tajuta asioita. (...) Mä seuraan mitä siellä uutisoidaan ja mitä siellä ei uutisoida ja sitten miten uutisoidaan. Kuinka paljon tulee vaikka Nato-propagandaa, kuinka paljon tulee ydinvoimapropagandaa, (...) kuinka paljon annetaan aikaa vaikka tota televisiossa jollekin Nokian asioille tai kuinka paljon annetaan media-aikaa tai palstatilaa jollekin ydinvoimalupaukselle. Tai ketä siellä haastatellaan. (...) Se on mun mielestä hirveen mielenkiintosta, että usein siellä haastatellaan just niitä ihmisiä, kenen kanssa mä oon eri mieltä. (kansalaistoiminta)

Mä oon ollut allerginen televisiolle ja Hesarille, mutta mä en kuitenkaan tuu toimeen ilman niitä. Sieltä tulee niin iso osa Suomen julkisesta keskustelusta, että sitä on niinku pakko seurata. (kansalaistoiminta)

Toistuva piirre haastateltavien puheessa oli, että heistä merkittävä osa – elinkeinoelämän edustajia ja kansalaistoimijoita lukuun ottamatta – hahmotti mediakenttää ensin nimenomaan painettuja uutismedioita luetellen. Sanomalehdistön asema valankäyttäjien parissa näyttää siis edelleen vahvalta. Televisiouutiset kuitenkin nousivat merkittäväksi välineeksi etenkin silloin, kun päättäjät haluavat tavoitella laajaa kansalaisten joukkoa. ”Ykköskategorian” välineiden katsottiin yhdessä säätelevän pitkälti sitä, mitä valtakunnassa keskustellaan ja etenkin Yleisradion pääuutislähetysten arvioitiin muokkaavan vahvasti myös kansalaisten mielipiteitä. Päättäjille itselleen televisiouutiset eivät tiheästi seuratun uutispäivän jälkeen useinkaan tarjoa uutta tietoa, mutta niistä voidaan poimia mahdollisesti eriäviä tai uusia tulkintoja ja arvioida näin sitä, miten asia tulee ymmärretyksi laajan yleisön parissa.

Edelleen on jotkut yhdeksän uutiset. Kyllä niillä varmaan on toisenlainen painoarvo. Ne valitseekin sinne ihan toisenlaisia juttuja. Ne on ihan selkeesti ne pääuutiset ja merkittävät jutut ja kaikki sen tietää. (ammattiyhdistysliike)

Totta kai iltauutiset on sitten se paikka jota seurataan ja katotaan, mutta ite en niin paljon seuraa sitä, kun loppujen lopuksi sieltä ne päivän uutiset tulee sieltäkin koottuna, kun aamusta iltaan seuraa monesti jo. (politiikka)

Kyllähän se täytyy myöntää, että erittäin merkityksellistä on se mitä on jossain Hesarissa tai mitä on näissä sähköisissä uutislähetyksissä. Että kyllähän ne sieltä nousee ilman muuta edelleen ykkösiksi. (ammattiyhdistysliike)

9.2. Alueelliset ja paikalliset mediat – voimaantumista ulkoradan julkisuudessa

Alueellisten ja paikallisten medioiden säännöllinen käyttö valtaeliitin parissa oli selvästi ”ykköskategoriaa” vähäisempää. Kyselyssä maakuntalehtiä kertoi seuraavansa päivittäin 41 prosenttia ja viikoittain 27 prosenttia vastaajista, eli suurin piirtein yhtä moni kuin iltapäivälehtiäkin. Maakuntalehdet miellettiin ensisijaisesti maakuntien edunvalvojiksi ja maakuntien päättäjien areenoiksi.

Maakuntamedia on tietysti maakunnan päättäjien ja kansanedustajien areena. (...) [Se] on jonkinlainen maakunnan edunvalvoja, vois sanoa. (politiikka)

Mä en seuraa maakuntalehtiä, että meidän maakuntalehti on Hesari. (politiikka)

Maakunnalliset mediat tarjoavat etenkin poliittisille toimijoille tarkastelupinnan oman äänestysalueen asioihin ja ihmisiin. Perinteisen tiedonvälittämisen lisäksi ne palvelevat myös haastamisen välineinä suhteessa valtakunnan julkisuuteen. Jos poliitikko ei esimerkiksi saa haluamaansa asiaa esille keskeisissä valtamedioissa, hän voi kääntyä maakuntamedioiden puoleen, joihin hänellä usein on verrattain hyvät suhteet.

Maakuntalehdistä suurin osa julistautui poliittisesti sitoutumattomiksi viimeistään 1990-luvulla, mutta siitä huolimatta niillä on yhä selviä sidonnaisuuksia ja taustavoimia, mikä näkyy esimerkiksi lehtien pääkirjoitussivuilla (Mervola 2003, 102). Maakuntamedia näyttääkin tarjoavan eräänlaista ulkoradan julkisuutta, jossa päättäjät käyvät hakemassa tukea, verryttelemässä ja voimaantumassa osin valtakunnanjulkisuutta varten.

Sen piti tulla Hesariin sinne vieraskynään niinku siel oli muutamia muittenkin (...) kirjoituksia. Yhtäkkiä joulun alla (...) kun sitä ei [ollut] ilmestynyt, niin sitten valtiosihtööri oli yhteydessä, niin siellä oli kai uutispäällikkö (...) ilmoittanut, ettei siinä oo mitään merkittävää. No kysymyshän ei ollu enää minusta, kysymys oli Berliinin kans yhdessä tehdystä kirjoituksesta. Niin mä tota soitin välittömästi kaikki yhteyteni, tai mitä nyt kaikkia yhteyksiäni, mut Väli-Suomen mediaan, ja se julkaistiin seuraavana päivänä Ilkassa, Savon Sanomissa ja Karjalaisessa. (politiikka)

Siihen miten maakuntamediassa saavutettu julkisuus tai siellä esitetyt näkökulmat pystyvät valtamediaa haastamaan, ei tutkimusaineisto täysin vastaa. Ainakin suurissa, koko valtakuntaa koskehtavissa mediatapahtumissa niiden haastevoima näyttää kasvavan, sillä esimerkiksi hoitajien palkkakiistan yhteydessä muutkin toimijaryhmät kuin poliitikot seurasivat varsin kiinteästi myös maakuntamedioiden linjauksia. He hakivat niistä vaihtoehtoisia näkökulmia ja peilasivat jäsenkuntansa tuntoja. Hoitajien palkkakiistan yhteydessä maakuntamedioiden journalismi ja kyky tarjota vaihtoehtoisia näkökulmia arvioitiin verrattain korkealaatuisiksi. Maakuntamedioille ”Helsingin herrojen” haastaminen ja vastakkainasettelu sinänsä sopii, sillä yksi niiden tehtävistä on alueellisen me-hengen nostattaminen. Yleensä maakuntalehdet tarjoavat sitä enemmän haastavia ja kyseenalaistavia näkökulmia mitä kauempana pääkaupunkiseudulta ne ilmestyvät (Holmberg 2004, 76). Haastateltujen mukaan maakuntamedioissa on nähtävissä eräänlainen paikallispopulismin trendi. Niiden haastamisen pyrkimys on kaupallistumisen paineissa kasvanut: tavoite on päästä koko valtakunnan uutisagendalle ja synnyttää koko kansaa koskehtavia uutisskuuppeja.

Jos ajattelee semmosii painoarvoja, että mitä erityisen tarkkaan seuras ja kuunteli, niin on Yle, Ylen tv-uutiset ja sitten Hesari. Ja maakuntalehtiä sit tietysti seurattiin aika paljon just pääkirjoituksia. Kun me ollaan valtakunnallinen järjestö, joka sairaanhoitopiiriin alueella on paljon jäseniä, että se maakuntalehtien

katsantokanta on myös hyvin tärkeä. Joka poikkeaa valtakunnan viestimistä kuitenkin. (ammattiyhdistysliike)

Me seurattiin ton neuvottelukierroksen aikana hyvin tarkkaan. Me saatiin kirjastosta apua ja sen takii saatiin nopeasti semmoinen, kopiot näistä kaikista maakuntalehdistä ja muista. Että tiedettiin aika nopeesti miten eri puolilla uutisoidaan. Mun täytyy sanoa, että ihan hirveesti silloin kun seurasi jatkuvasti maakuntalehtiä, nousi se arvostus maakuntalehtien journalismiin. (...) Helsingin Sanomien kirjoitustapahan oli se, että joka toinen päivä oltiin Tehyn puolella, joka toinen päivä meidän puolella. (työnantaja)

Yleensä maakuntien julkaisut, niin kuin muutkin pienemmät tai erikoismediat, näyttivät päätyvän päättäjien lukemistoon pikemmin tiettyyn erikoisalueeseen, omaan ammattiin tai tiettyihin lehden osioihin kohdistuvan mediaseurannan kautta kuin niin, että niitä olisi luettu sellaisinaan ilman tällaista ennakkopimintaa.

Mulle tulee kaks lehdistöseurantaa. Tulee tää työ- ja elinkeinoministeriön lehdistöseuranta, joka on tosi laaja. (...) Ja sitten tulee valtioneuvoston lehdistökatsaus, senkin mä luen. Mä otan ne aina mukaan ja liikun välineissä, niin istun, niin sitt mä luen ne. (...) Valtioneuvoston tää, ett me päästään suoraan siit linkiltä, ett sieltähän periaatteessa voi kattoo mitä vaan, ett jos mulle tulee kyselyitä, ett (...) on sanonut jossain haastattelussa jotakin, niin ku se täss joku aika sitte sano Keskisuomalaisessa ja sitt se meni Väli-Suomen kaikkiin lehtiin, niin kysyttiin jotain, niin mähän heti sen sieltä sitte kaivoin ja katoin, mitä ne kaikki lehdet on sanonu siitä, ett tän tyyppisiä käytän. (politiikka)

No, luen Hesarin, iltapäivälehdet, Savon Sanomat joka päivä, Financial Times, Kauppalehti, Taloussanomat, ja sitten tämmösen mediakatsauksen, jossa on kaikkien maakuntalehtien keskeiset pääkirjotukset ja poliittiset kolumnit ja haastattelut. (politiikka)

9.3. Kansainväliset mediat: Financial Times globaalina julkisena tilana

Vaikka suomalaiset päätöksentekijät käyttävät hyvinkin yhtenäisesti erilaisia mediasisältöjä, jonkinlainen karkea jako heidän välillään oli nähtävissä. Haastatellut poliitikot ja virkamiehet sekä poliisin, oikeuslaitoksen ja etujärjestöjen edustajat nojautuivat pitkälti suomalaisiin perinteisiin valtamedioihin: sanomalehtiin ja keskeisiin uutiskanaviin televisiossa ja radiossa. Elinkeinoelämän edustajien, tutkijoiden ja kansalaistoimijoiden parissa oli puolestaan niitä, joille ensisijainen mediamuoto oli internet. Näiden ryhmien edustajat seuraavat melko paljon myös ulkomaisia viestimiä.

New York Timesin seuran, Der Standardin Itävallasta ja Japan Timesin Japanista. Nykyisinhän on loistavassa muodossa, helppolukuisia ja saa nopeasti yleiskuvan, ja tällä tavalla yritän säilyttää vähän näkemystä mitä muualla tapahtuu. Itse asiassa päivän kuluessa, siis netin kautta, tulee aika paljon erilaista aineistoa. (...) Kansainvälisistä lehdistä tulee selailtua Economistia. Mutta kyllä varmaan tänä päivänä netti on aika keskeinen tiedonlähde. (elinkeinoelämä)

Kyselyssä jako ei ollut yhtä ilmeinen, sillä vähintään viikoittain ulkomaisia sanomatai aikakauslehtiä seurasivat eniten elinkeinoelämän (51 %), hallinnon (47 %), politiikan (47 %), ja tutkimussektorin edustajat (44 %). Kaikista vastaajista 38 prosenttia kertoi seuraavansa ulkomaisia sanomatai aikakauslehtiä vähintään viikoittain.

Joillakin haastatelluilla kansainvälisten viestinten seuraaminen näytti olevan keskeinen arkisen mediadieetin osa, toiset tunsivat haastattelun edessä tarvetta selitellä kansainvälisen median käytön vähäisyyttä. Muutama kuvasi kansainvälisen median näkökulmien osuvan eteen sattumanvaraisesti: niitä medioita seurataan, jotka on linkitetty eduskunnan sivuille tai jotka ovat lentoyhtiön puolesta tarjolla lentokoneissa.

Vaikka kansainvälisen julkaisujen seurannassa oli kohtuullisen suurtakin kirjoa, selvästi eniten (noin 16 %) kyselyyn vastanneet seurasivat Financial Timesia. Lehti ilmoittaa olevansa päätöksentekijöiden parissa luetuin julkaisu Euroopassa. Lukijakuntansa vuoksi Kantola nimittää Financial Timesia jonkinlaiseksi globaalin hallinnan solmukohdaksi ja globaaliksi julkiseksi tilaksi, jossa kansainvälistyneiden pääomien ääni on voimakkaimmillaan. Kantolan mukaan lehden poliittisessa linjassa näkyy selvästi markkinoiden vapauttamiseen tähtäävä taloudellinen liberalismi sekä yksilön vapauksia korostava poliittinen liberalismi. Jutuissa esimerkiksi suositellaan uudistuksia, jotka avaisivat kansantaloutta sijoittajille ja vähentäisivät julkisen sektorin ja kansallisen politiikan merkitystä. (Kantola 2006.)

Jos mä saan Financial Timesin käsiini, niin mä luen sen aika tarkkaan. Se on poikkeuksellista, ei oo aikaa. (...) Kun mulla on kerran viikossa Helsinki-päivä, niin junassa mä luen yleensä Financial Timesin. Ostan sen asemalta. (tutkimus)

Kantolasta olisi tärkeä tutkia, miten Financial Timesin kaltaisessa globaalissa julkisessa tilassa tuotettu poliittinen ymmärrys siirtyy kansalliselle tasolle, miten eliitit kansainvälisiä medioita käyttävät ja miten niiden teemat päätyvät kansallisiin viestimiin (ma., 25). Tämän tutkimuksen haastatellut eivät yksilöineet kovinkaan tarkasti sitä tietoutta tai ymmärrystä, jota he kansainvälisestä mediasta yleensä tai Financial Timesista erityisesti kokivat saavansa. Heidän mukaansa kansainväliset julkaisut tarjoavat usein faktatiedon lisäksi sellaisia selityksiä, laajempia konteksteja, taustoja ja toimittajien painokkaita arvioita kehityskuluista ja ilmiöistä, joita ei kotimaan julkaisuista löydy (vrt. Kunelius 2000, 20). Suomalaisissa medioissa on esimerkiksi melko vähän varsinaista tutkivaa journalismia, eikä kotimaisilla mediayrityksillä ole

uskallusta tai resursseja tehdä nimenomaan eliiteille suunnattua, teksti- ja asiapainotteista julkaisua. Kansainvälisten julkaisujen seuraamisella pyrittiin hakeutumaan myös jonkinlaiseen etukenoon suhteessa kotimaan keskusteluun, kanssapäättäjiin ja kansalliseen mediatarjontaan.

Lehdet sitten on jo astetta enemmän siinä pisteessä, et ainaki nyt jollain isommilla lehdillä on resursseja vähän selvittää taustoja ja ehkä tehdä tutkivaa journalismia ja ehkä tämmösii vähän analyysijä kirjottaa. Mut sit jos toisaalta aattelee, et kuinka paljon meillä esimerkiks isotkaan lehdet todella tekee tätä niin. (...) Joskus noita saksalaisii lehtii katellu, niin kylhän siel on paljon enemmän, niin kusemmosta, ehkä se on ihan resurssikysymys, mutta on jonkin verran myös suhtautumiskysymys. Toisin sanoen on sivuja, joilla ei oo paljon muuta kuin tekstiä. (...) Kyllähän esimerkiks Hesarissa on välillä ihan mukaviakin, mutta kyllä siinä kuitenkin on aika paljon painoa tämmösellä päivittäisellä. (tutkimus)

Selvää kuitenkin on, että suurin osa valtaeliitistä hakeutui kansainväliselläkin mediakentällä eliittijulkaisujen tai muiden valtamedioiden pariin, sen sijaan että he olisivat etsineet varsinaisia vaihtoehtojulkaisuja tai marginaalisia lähteitä. Eniten tämän tyyppisiä vaihtoehtoja tai poliittista vastajärkeä kansainväliseltä mediakentältä etsivät kansalaistoimijat ja tutkijat. Heille ulkomaiset julkaisut tai verkkolähteet toimivat myös kotimaan mediatarjonnan peilinä ja kriittisen luennan apuvälineenä. Arvostettujen julkaisujen, kuten vaikkapa Le Monde Diplomatiquen lisäksi, vaihtoehtoisia näkökulmia etsittiin usein sosiaalisen median palveluista, järjestöjen nettisivuilta, sähköpostilistoilta ja keskustelufoorumeilta.

Taulukko 9.1. Kansainvälisiä viestimiä seuraavien kyselyvastaajien lukumäärä. (N=419)

Julkaisu	Kpl	Julkaisu	Kpl	Julkaisu	Kpl
Financial Times	61	Svenska Dagbladet	9	Expressen	3
Economist	31	Aftonbladet	6	Bild	2
Dagens Nyheter	28	Frankfurter Allg.	6	New York Review of books	2
Int. Herald Tribune	28	Washington Post	6	China Daily	2
Time	22	BBC news	5	CNN	2
New York Times	19	Le Soir	5	Die Welt	2
Dagens Industri	15	Le Monde Diplomatique	4	Business Week	2
Newsweek	15	Wall Street Journal	4	Politiken	2
Guardian	14	USToday	3	Veckans Affärer	2
Times	14	Independent	3	Le Nouvel Observateur	2
Le Monde	10	Foreign Policy	3		
Der Spiegel	9	Die Zeit	3		

9.4. Internet – periaatteellista tietoyhteiskuntapuhetta ja todellisia vaihtoehtoja

Verkkoteknologian ja internetin sosiaalisen median palveluiden on katsottu mullistaneen viime vuosina mediaympäristöä ja ihmisten mediankäytön tapoja. Koskaan aiemmin uuden maailmanlaajuisen yleisön tavoittavan median perustaminen ei ole ollut yhtä helppoa kuin nyt. Uutisten tarjonta ja saatavuus ovat lisääntyneet merkittävästi. Käyttäjät ehtivät usein tuottaa merkittävää tietoa kansainvälisistä uutista-
pahtumista ennen suurten mediayhtiöiden koneistoja, kuten nähtiin vaikkapa Irakin sodan tai Aasian tsunamin yhteydessä. Ajan ja paikan rajoitukset ovat entisestään murentuneet, maantieteelliset etäisyydet kutistuneet samoin kuin esimerkiksi pienten ja köyhien maiden riippuvaisuus suurista mediatuottajista. (Ojala & Uskali 2005; McNair 2006; McQuail 2005.)

Internetin on nähty merkittävästi edistävän demokratian mahdollisuuksia, jopa siinä määrin, että web 2.0:n lisäksi on alettu puhua demokratia 2.0:sta. Tällä viitataan siihen, miten internetin itseorganisoituva kulttuuri on synnyttänyt suoran vaikuttamisen keinoja ja miten kansalaisten vapaaehtoistoiminta puolestaan korjaa ja valvoo julkisen vallan prosesseja. Informaatio, joka on vallan resurssi ja jota vallankäyttäjät ovat manipuloineet omaksi edukseen, on internetin ansiosta yhä useampien avoimesti saavutettavissa. Valta ja vallan väärinkäytökset ovat netin aikakaudella julkisen katseen alaisia tavalla, joka on ainutkertaista ihmiskunnan historiassa (McNair 2006).

Verkkodemokratia ja sen tuomat mahdollisuudet olivatkin yleisin teema, jonka tämän tutkimuksen haastatellut ottivat internetistä puhuessaan ensimmäiseksi esille. He mainitsivat esimerkiksi internetin pikkuveli valvoo -potentiaalin (Häyhtiö & Rinne 2008) eli verkon tuomat mahdollisuudet harjoittaa alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kansalaisvalvontaa. Vaikka päättäjistä perinteisen median skandaalipaljastukset esimerkiksi poliittisten päättäjien yksityiselämästä olivat viihteellistymisen oire ja ilmiönä luotaantyöntävä, he eivät suhtautuneet kansalaisten kännykkäkameroiden valvovaan katseeseen yhtä torjuvasti. Asenne oli tässä yhteydessä enemmänkin toteava ja päättäjien julkisuudelle altistumista korostava: vertaisjulkaisemisen aikana olisi vaikea kuvitella, että esimerkiksi keskeiset poliittiset toimijat voisivat julkisessa työssään ylläpitää fasadeja tai käyttäytyä miten tahansa ilman heitä jossain vaiheessa tavoittavaa julkisuutta.

Kyllä mun täytyy ihmetellä esimerkiksi miksi 70-luvulla ei Kekkosesta kirjoitettu, että hän on kännissä virallisissa tilaisuuksissa, vaikka me kaikki nähtiin, että presidentti astuu lentokoneesta ulos umpihumalassa. Eikä yksikään lehti kirjottanut. Ja sitten ulkoministeriö vielä pyysi niiltä, jotka otti valokuvia, ne filmit. (...) Mä en vois kuvitella, että näin vois käydä tänään. Joku olis ottanut kännykkäkuvan, pistänyt sen YouTubeen. Vaikka kukaan lehtimies ei olis tehnyt mitään, niin joku olis laittanut sen YouTubeen kuitenkin. (hallinto)

Netin katsottiin parantavan nimenomaan kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksia, lisäävän tiedonkulkua ja takaavan kansalaisten pääsyn yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Näitä näkemyksiä toistivat oikeastaan kaikki haastateltavat kansalaisaktiiveista poliitikkoihin.

Kun yhteiskunnan keskeiset tuotantovälineet eli palvelimet ja päätelaitteet on satojen miljoonien (...) niin parin miljardin ihmisen käytössä kohta. Niin mikä muutos ja myllerrys median suhteen siinä on tapahtumassa. (...) Toisessa päässä on yksittäinen kansalainen, jolla on sellaset tuotantovälineet käytössään, että hän pystyy osallistumaan yhteiskunnan keskeiseen päätöksentekoon liittyvään tuotantoprosessiin. Ja tästä on nähty vasta alkua. (elinkeinoelämä)

No sehän on suorastaan taivaan lahja ittele. Että on semmonen vapaa, julkinen tila käytössä ja siinä ei ole mitään tällasia filttäreitä tai suodattimia niin kuin joissakin toimituksissa on. Ja sehän muuttaa tätä, ainakin väitän niin, että se muuttaa tätä tiedonkulkua ja äänen esille saamista aika ratkasevasti. (...) Mä väittäisin, että sillä on todellista vaikutusta. (tutkimus)

Verkon mullistavia mahdollisuuksia kuvaileva puhe tuntui kuitenkin jäävän suurella osalla haastateltavista vain periaatteen tasolla omaksutuksi ja sujuvasti toistelluksi tietoyhteiskuntapuheeksi. Tämä tuli ilmi muun muassa päättäjien kertoessa niistä käytännöistä, joilla he itse internetiä hyödynsivät. Esimerkiksi poliittiset päättäjät olivat tietoisia, että verkkomedia tarjoaisi heille suodattamattoman väylän tavoitella äänestäjiä. He myös kertoivat osan poliitikoista verrattain lahjakkaasti jo hyödynnettävän nettiä tähän tarkoitukseen. Suurelle osalle verkkomedian tällainen käyttö on kuitenkin vielä vierasta. Nuoret päätöksentekijät käyttävät nettiä suvereenisti, vanhempien ikäpolvien netin käyttö ei ole yhtä luontevaa. Osa haastateltavista pelkisti poliitikkojen hankkiman verkkojulkisuuden hömpäksi ja internetin käytön ”netissä hortoiluksi”.

Sehän on sekä median kannalta että poliitikkojen kannalta vieläkin aika uusi väline. Ja koko ajan kehitetään sen välineen käyttömahdollisuuksia, ja oivalluksia tulee. Ja nimenomaan politiikkaan, vaikka sillä tavalla, että siinä ikään kuin vapautumisen mahdollisuus. Suhde kansalaisiin voidaan luoda uudella tavalla. Että siinä sitä ei vaan oo tehty vielä, läheskään niinku loppuun saakka, oivaltamaan, että mikä kaikkia mahdollisuuksia siihen sisältyy. Eikä tää meikäläisen ikäpolvi varmaan oivallakaan. (politiikka)

Mä nyt oon sen ikäpolven tyyppi, että mä nyt en mikään netissä hortoilija ole enkä blogien lukija. En mä ymmärrä, miten ihmisillä on aikaa semmosia kirjoitella. Ja mikäs, poliitikoilla tietysti on omat tavoitteensa siinä. (tutkimus)

Just katoin, että kansanedustaja Kasvin blogissa näytti olevan tosi paljon kävijöitä, että siinä mielessä jotkut kansanedustajat osaa käyttää sitä myös hyväkseen. Osa kansanedustajista kirjoittaa hömppää, niinku Karpela, mutta osa kirjoittaa ihan oikeeta asiaa. (...) Nää sosiaalisen median verkostot, niin osa on hömppää, mutta se hömppävaihe voi kestä vaan vähän, tai ehkä hetken aikaa, ja sit ihmisten into siihen hömppäpuoleen loppuu. (elinkeinoelämä)

Haastateltavat arvioivat, että parhaimmillaan verkkoviestintä on tehostanut esimerkiksi oman puolueen tai etujärjestön sisäistä viestintää, tosin siinäkin nimenomaan interaktiivisuudessa – jäseniltä päättäjille suuntautuvan tiedon leviämisessä – on yhä haasteita.

Sillä on suuri merkitys meidän kenttäaktiivien viestinnän näkökulmasta. Varsinkin sillon, kun on tuponeuvottelut esimerkiksi käynnissä, niin netissä on koko ajan päivitetty tieto siitä missä mennään. (...) On siitakin puhuttu, että siihen pitäisi nyt löytää korjausta, niin tällöinen vuorovaikutteisen netin käyttö. Siinä me ei olla tarpeeksi oltu mukana vielä. Että tavallaan me pystytään nettiä ja sähköpostia käyttämään tiedon jakamiseen, mutta se että me saataisiin tietoa myös kentän näkemyksistä, niin siinä meillä on kyllä parantamista. (ammat-
tiyhdistysliike)

Haastattelut eivät vahvistaneetkaan sitä kuvaa, että kansalaisten kuulluksi tuleminen tai suora vuorovaikutus päättäjien kanssa verkon avulla kovin nopeasti mullistuisi. Päättäjien ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen mahdollistavat teknologiat ja interaktiivisuuden vaikutelma ovat usein illuusiota, ja aitoon vuorovaikutteisuuteen on vielä matkaa (Hatakka et al. 2007). Vaikka kansalaisen on mahdollista käydä kommentoimassa poliitikon blogia ja sähköpostin välityksellä yhteydenottokynnys esimerkiksi kansanedustajiin toki madaltuu, sähköpostien, roskapostiliikenteen ja yhteydenottojen merkittävästi lisääntyessä päättäjien kynnys reagoida yhteydenottoihin voi vastaavasti nousta. Muutama haastateltava totesikin, että verkkoviestintä on lisännyt työmäärää siinä määrin, että viestejä on pakko suodattaa.

Yks ilmiö on jo se, että erittäin monet kansalaiset lähettää kaikille edustajille, koko eduskunnan läpi tulee sama viesti. Ja kun kansanedustaja näkee, että aha se on lähetetty kaikille, niin klikkaa sen roskapostiin pois, roskiin. Että sitä ei käydä läpi ollenkaan. Ne luetaan, missä on suora henkilökohtainen yhteydenotto. Että kyllä tää kanava on tullut merkittäväksi. Nyt tulee 95 prosenttia, melkein 99 prosenttia yhteydenotoista tulee sähköpostin kautta, ja perinteisiä kirjeitä tulee enää vanhemmalta väeltä. (politiikka)

Verkkokeskustelua hallinneen demokratiapuheen lisäksi päättäjät toivat esille internetin merkityksen nopeassa tiedonhankinnassa. Perinteisten ja legitiimien mediatoimien verkkosivustot ovat päättäjien parissa suhteellisen käytettyjä sisältöjä. Kaikista

kyselyvastaajista 29 prosenttia seurasi perinteisten medioiden verkkosivustoja päivittäin. Aktiivisinta päivittäinen käyttö oli poliitikkojen parissa (42 %).

Osa haastateltavista toi esille verkon potentiaalin nimenomaan vaihtoehtoisen ja perinteistä valtamediaa haastavan tiedon kokoelmana. Verkkojulkaisemisen mahdollisuuksien onkin nähty horjuttaneen perinteisen median asemaa julkisuuden agendan määrittäjänä. Verkon myötä agendavalta on siirtynyt ainakin jossain määrin toimituksista sisältöjä tuotaville kansalaisille vahvistaen näin positiivisella tavalla journalismin epäjärjestystä. (Häyhtiö & Rinne 2008; McNair 2006.) Osa haastateltavista kuvaili tätä murrosta suurimmaksi sitten teollisen vallankumouksen. Verkon mahdollisuuksiin eräänlaisena vastajärkenä ja valtajulkisuuden peilinä uskottiin eniten kansalaistoimijoiden ja asiantuntijoiden ryhmissä. Vaihtoehtoisia verkkolähteitä ja kansalaiskeskustelua seuraamalla on mahdollista paikallistaa perinteisten medioiden puutteita ja julkisen keskustelun rajoitteita. Kansalaistoimijoille verkko toimi myös voimaantumisen kenttänä. Verkon avulla maan rajat ylittävä yhteydenpito ja tiedonvaihto on helppoa, ja esimerkiksi Smash Asem -mielenosoituksen yhteydessä tuli ilmi, kuinka nopeasti tieto mielenosoituksesta ”kriittisen kansalaisyhteiskunnan” verkostoissa voi levitä.

Tulee koko ajan tätä kilpailevaa mediaa ja sit tätä epävirallista networkingia (...) joka tavallaan heikentää sitten median valtaa, että valtaa tulee omiin käsiin. Joku tämmönen, että tulee tekstiviesti, että sytytä kynttilä Jokelan uhreille ja yhtäkkiä sä huomaat, että kaikil naapurustossa on se kynttilä ja että sadattuhannet ihmiset on saanut sen viestin. (...) Tää mediayhteiskunta on niin monimutkanen nykyään. (politiikka)

Jonkinlainen kansalaisjournalismi niinku blogien kautta ja näin, sehän on lisääntynyt hirveesti. Että kyllä mä luulen, että ihmiset nyt muodostaa mielipiteensä kuitenkin laajemmalla pohjalta kun aikasemmin, että se on ehkä käänne positiiviseen suuntaan. Että samaan aikaan kun valtamedia on muuttunut tosi kapeeks ja ankeeks, niin samaan aikaan se tulee tosi läpinäkyväks, että miten kapee ja ankee se on, koska sitä tietoa on nyt ja ihmiset aktiivisesti keskustelee ja saa tietoa. (kansalaistoiminta)

Kovin laajassa rintamassa suomalaiset päättäjät eivät kuitenkaan vaihtoehtoisten kansalaistiedon lähteille verkossa etsiä. Sosiaalisen median palveluiden käyttö heidän parissaan ajankohtaistuu yleensä vain kriittisissä, koko kansaa puhuttavissa tilanteissa, kuten vaikkapa Jokelan koulusurman tai Smash Asemin kaltaisen mielenosoituksen yhteydessä, kun perinteinen media ei välttämättä pysty tai ehdi julkaista sisältöjä samassa mitassa.

Kyselyssä ay-liikkeen edustajista 56 prosenttia, politiikkasektorin edustajista 51 prosenttia ja kansalaistoiminnan edustajista 44 prosenttia ilmoitti käyttävänsä sosiaalisen median palveluja vähintään viikoittain. Kaikista vastaajista 36 prosenttia kertoi käyttävänsä sosiaalisen median palveluja viikottain. Vähäisintä käyttö oli poliisin ja

oikeuslaitoksen, hallintosektorin ja tutkimussektorin edustajien parissa. Poliisin ja oikeuslaitoksen edustajista peräti puolet, hallintosektorin toimijoista 39 prosenttia ja tutkimuksen edustajista 39 prosenttia käytti sosiaalisen median palveluita harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei lainkaan.

Osa haastateltavista piti sosiaalisen median todellisuutta niin hajanaisena ja sirpaloituneena, että sen seuraamisesta pidättäytyään työekonomisista syistä. Selvää painetta verkkomedian laajempaan kartoitukseen kuitenkin olisi. Esimerkiksi elinkeinoelämän edustajat toivat esille, että sosiaalisen median palveluita on verkostomaisessa yhteiskunnassa otettu enenevästi myös työ- ja hyötykäyttöön. Verkkomedian seuranta olisi tärkeää myös imagon rakentamisen ja maineen hallinnan kannalta, sillä perinteistä valtamediaa monitoroivat lehdistöseurannat eivät enää kerro kuin osatotuuden siitä julkisesta keskustelusta, joka toimijaan kohdistetaan. Joidenkin organisaatioiden viestintäosastot olivatkin ottaneet jo ohjelmaansa tiettyjen keskustelufoorumien seurannan.

Nythän on nää yhteisölliset palvelut, kyllä niitä pitää seurata kanssa. En mä voi väheksyä vaikka jotain Facebookia ja Linkedlniä ja tän tyyppisiä. Käytän ihan siitäkkin syystä, että mulle tulee kutsuja esim. Facebookin kautta, työhön liittyviä. (elinkeinoelämä)

Verkkouutisointi on ehkä noussut esiin, että sitä seurataan entistä tarkemmin. Ja esimerkiksi meidän omien tiedotteiden läpimenossa monta kertaa tarkistetaan saman tien, että onko se mennyt tietyillä verkkosivustoilla (...) Se me on huomattu, että perinteinen lehdistöseuranta ei oikeastaan enää kerro koko kuvaa siitä, mitä meistä taikka meidän asioista liikkuu maailmalla. Sit tietysti yhtenä uutena on vielä nää keskustelupalstat ja erilaiset blogit ja muut, joita nyt sitten jo myöskin tavallaan seurataan, että minkälaista keskustelua julkisuudessa sitä kautta käydään. (työnantaja)

Toisaalta nää kaikki keskustelut ja muut blogit, niin niissä pystyy heti itse osallistumaan ja olemaan yhtenä osapuolena. Joka taas meille asettaa haasteita niin, että me ei lueta niitä, koska sä et enää pysty toimimaan, jos sä seuraat kaikkia keskusteluita. (ammattiyhdistysliike)

Pirstaleisen verkkotodellisuuden ja aikaa vievän tiedon etsinnän sijaan monet päättäjät turvautuivat tiedonhankinnassaan mediaseurantapalveluihin, erilaisiin uutiskoosteisiin tai yhä tiiviimpää muotoa tavoitteleviin, profiloituihin uutiskirjeisiin.

Se mitä mä itse kulutan, niin tosiaan alotan aamulla verkosta ja sit jos mä mietin mitä uutiskirjeitä mulle tulee, niin kyllähän mulle tulee Kauppalehtee, Talouselämää, Digitodayta, Markkinointimainontaa, niinku päivittäisiä uutiskirjeitä, mitä sitten sillä tavalla skrollaa. Että se on mainio, kun ne sanoo, että se on

kolmen minuutin uutiskirje, että se todellakin on. Just semmoset nopeet on erinomaisia. (elinkeinoelämä)

Kyselyssä aikaa säästävään muotoon tuotettuja uutiskirjeitä kertoivat käyttävänsä etenkin elinkeinoelämän (päivittäin 30 %) ja ay-liikkeen (23 %) edustajat. Kaikista vastaajista 13 prosenttia kertoi seuraavansa profiloituja uutiskirjeitä päivittäin, kun noin puolet vastaajista ei seuraa niitä lainkaan.

Valtaeliitin internetiin kohdistama puhe oli enemmänkin verkon mahdollisuuksia ja potentiaalia korostavaa. Verkkomedian epäkohtana nähtiin lähinnä sen työtä lisäävä vaikutus: nettitodellisuus tekee mediakentästä monimutkaisemman ja esimerkiksi maineenhallinta vaikeutuu. Toinen keskeinen epäkohta nähtiin perinteisen median online-uutisoinnin luotettavuudessa. Reaaliaikaisuudesta ja nopeudesta kamppailtaessa mediat joustavat lähdekritiikistä ja virheuutisoinnin määrä lisääntyy. Valtamedian katsottiin noudattavan verkossa matalan kynnyksen julkaisupolitiikkaa, osin siksi, että se tavallaan kuuluu vertaismedian tutuksi tulleen välineen luonteesseen ja myös siitä syystä, että seuraavassa päivityksessä tietoja on helppo tämentää tai korjata. Toisaalta päättäjät katsoivat verkon kasvattaman julkaisutilan ja matalan julkaisukynnyksen hyödyttävän myös heitä itseään: päättäjät voivat saada julkaisuutta viestinten verkoversioista, vaikka asia ei ylittäisikään perinteisen julkaisukanavan uutiskynnystä.

Tavallaan uutiskilpailu erilaisten uusien viestimien kanssa niinku internet, ni on varmaan johtanu siihen, et näitä uutisvoittoja sit täytyy hakee pikkusen huomomalla näytöllä ku aikasemmin on ollut. Se perinteinen sääntö että ”tarkista, tarkista, tarkista” ni tuhoaa yleensä uutisen, että jos sitä viimeistä tarkistusta ei tee, niin voi saadakin ihan näyttävän jutun. (politiikka)

Se uutiskilpailu [on] muuttunu niin, että niit yritetään uutisoida etukäteen päätöksiä mahdollisimman paljon, joka sai koomisia piirteitä sunnuntaina, kun STT ja YLE kilpaili sillä, et kumpi uutisoi ennemmin sen, että Heinäluoma jatkaa. YLE voitti sen kahdella minuutilla, (...) jonka ne molemmat joutu viiden minuutin kuluttua korjaamaan. Joka kaikessa koomisuudessaan sen, että mikä uutiskilpailu sillä on, että kun kaikki mediat on samaan aikaan paikalla kun se ilmottaa siitä. (politiikka)

9.5. Ilta- ja aamulehdet ja muu populaari media – laaduttomia, mutta luettuja

Vaikka korkean ja matalan journalistisen kulttuurin välisen rajan on nähty hämärtyneen yksityisen ja julkisen välisten rajojen hälvennyessä (McNair 2006), valtaeliitin puheessa laadukkaan uutisjournalismin ja vähemmän laadukkaan viihdemedian välinen vastakohtaisuus oli ensi näkemältä vahvaa. Näiden kahden lajityypin jyrkkä jako oli se perusolottuvuus, jolla päättäjät suomalaista mediakenttää tarkastelivat.

Yhtäällä oli valtakunnan vakavasti otettava, ykköskategorian uutismedia, joiden käyttäjiksi he itse asemoituivat, toisaalla viihteellinen mediakenttä, jonka sisällöt ja välineet monet päättäjät niputtivat kokonaisuutena ”roskamediaksi”.

Jotkut vallankäyttäjät hahmottivat viihteellistä mediakentän osaa hieman vivah-teikkaammin sijoittaen esimerkiksi iltapäivälehdet asiallisen uutisjournalismin ja varsinaisen julkisjuorumedian välimaastoon. Anglosaksisella mittapuulla suomalaiset iltapäivälehdet voidaan ehkä parhaiten luokitella ”vakavan-populaareiksi julkaisuiksi”, koska niiden asiapainotus on kuitenkin suurempi kuin esimerkiksi brittiläisissä tabloideissa. Englantilaiseen tyyliin juoruilevia tabloideja Suomessa muistuttaa ehkä eniten viikkolehti 7 päivää (Kivioja 2008, 14), joka suomalaisten päättäjien kategorisoinnissa sai edustaa ”kammottavien” osastoa, ja jonka kanssa moni päättäjät ei halunnut olla missään tekemisissä.

Heh heh, no Iltalehti on siinä hömpän ja yleislehden välissä. Se niinku (...) pystyy niillä raflaavilla otsikoilla tekemään ihan mitä vaan. Mutta onhan niissä sitten ihan asiajuttujakin. Mutta miten se esitetään. (työnantaja)

Saatika sitten puhuttuna jostain ihan kammottavista, näistä jostain Seiskapäivistä tai Oho, mille mä en edes vastaa puhelimeen, enkä soita soittopyyntöjä takasin, enkä mitään. Ne saa elää ihan omaa elämäänsä. (politiikka)

Käsitykset viihteelliseksi luokitellun iltapäivälehti-journalismin laadusta vaihtelivat päättäjien keskuudessa laajasti. Merkittävä osa haastateltavista kuvaili iltapäivälehtiä sensaatiolehdiksi, ja ne esiintyivät haastateltavien puheessa myös jonkinlaisena hyvänä vihollisena. Vaikka koko mediakentän arvioitiin toimivan yhä selkeämmin taloudellisen voitontavoittelun logiikalla, etenkin iltapäivälehdet olivat ”niitä” ahneita, joiden linjan arvioitiin muuttuneen aggressiiviseksi ja jotka mässäilevät sosiaalipornolla, väkivallalla ja kärsimyksellä. Kaikkiaan päättäjien suhde iltapäivälehtiin oli usein ambivalentisti vähättelevä, ja lehtien rooli tulikin monesti haastatteluisissa esiin vasta siitä erikseen kysymällä.

Ne [iltapäivälehdet] myy vaikka isoäitinsä, että ne saa rahaa. Yks toimittajays-täväni sanoi, että nyt ne on ruvennut ratsastamaan, kun laskevat lukijamäärät, niin nyt ne on ruvennut ratsastamaan nuorisojutuilla. (tutkimus)

Vallankäyttäjien joukossa oli vain muutama haastateltava, joka totesi iltapäivälehtien tarjoavan paikoitellen myös relevanttia poliittista uutisointia. Tosin hekin toivat tässä yhteydessä esille yllättyneensä positiivisesti iltapäivälehti-journalismin tasosta.

Mut tän erityisen mä muistan siitä syystä, et Iltalehti, jonka mä luokittelin tos aikasemmin tommoseks roskamediaks tai tämmöseks välttämättömäksi pa-haks, niin tosiasiassa hetkellisesti vaalien alla nousi mun silmissä monta pykälää ylöspäin sen takii, et Iltalehti teki hyvin suuren panoksen vaalin sisällölliseen

keskusteluun sillä tavalla, et se (...) nosti tän vanhustenhuollon, ja se teki siellä viikkotolkulla tämmöstä systemaattista sisältöhommaa, et se aidosti kävi kansalaiskeskusteluun ja haastatteli ja seurasi, mitä puolue tekee. Ja mä olin siitä hirveen vaikuttunu, ja sit se otti myös tän tasa-arvojutun, niin mä muistan siitä syystä. (politiikka)

Iltapäivälehdistäkin on silloin tällöin todella painavaa asiaa ja vielä perusteellisestikin toimitettua. Että sieltä löytyy poliittisia helmiäkin tän muun mössön seassa. Ja hyviä pakinoitsijoita (...) kolumnisteja on niissä kyllä. (politiikka)

Vaikka monet haastatellut vähättelivät iltapäivälehtiä, ja jotkut painottivat luopuneensa niiden lukemisesta kokonaan, kyselyn mukaan päättäjät seuraavat iltapäivälehtiä verrattain ahkerasti. Kaikista vastaajista 68 prosenttia seuraa iltapäivälehtiä vähintään viikoittain. Ay-liikkeen edustajilla ja poliitikoilla osuus on peräti 84 prosenttia. Vähiten iltapäivälehtiä seuraavat tutkimussektorin (44 %) sekä poliisi- ja oikeustoimen (59 %) edustajat.

Huonolaatuisiksi katsotuista sisällöistään huolimatta iltapäivälehdet ovat siis luettuja ja ilmeisesti merkityksellisinä pidettyjä julkaisuja. Tämä johtuu siitä, että päättäjistä iltapäivälehdet edustavat niin sanottua puheenaihejournalismia – lehdet pitkälti asettavat ne keskustelunaiheet ja katsantokannat, joiden uskotaan vallitsevan kansan parissa. Populistinen oletus siitä, että iltapäivälehdet edustavat kansan mielipiteitä oli vahvaa. Päättäjät kertoivat lukevansa iltapäivälehtiä pohtiakseen niiden vaikuttavuutta omaan jäsen- tai äänestäjäkuntaansa.

Iltapäivälehdet ja kaikki tämmöset kevyemmät, joissa kuitenkin aika paljon sivutaan politiikkaa, mutta että mikä niiden näkökulma on, että niissä tietyllä tavalla näkee sen, että mikä on niinku kansan suussa kulkeva juttu. (politiikka)

Iltapäivälehdethän niitä keskustelunaiheita monesti määrittelee ja ne nyt tossa tulee sitten luetuksi. (oikeustoimi)

Iltapäivälehtien lukijakunnassa ammattikoulutuksen saaneiden ryhmä korostuu väestön yleiseen koulutustasoon verrattuna ja vastaavasti yliopistokoulutuksen saaneet ovat lievästi aliedustettuina (Kivioja 2008), joten jollain tapaa lehtien lukijoiden voidaan ehkä nähdäkin edustavan kansan syviä rivejä. Toinen asia kuitenkin on se, kuinka paljon lehdet heidänkään ajatuksiaan sanelevat. Tästä päätöksentekijöillä oli häilyviä näkemyksiä. Osa heistä uskoi, etteivät kansalaisetkaan pidä iltapäivälehtiä yhtä uskottavina kuin päivälehtiä tai television uutislähettyksiä. Toiset taas katsoivat iltapäivälehtien tunteisiin vetoavan uutisoinnin johdattelevan suurta yleisöä tehokkaasti.

En mä tiedä mitä Seiskassa on tai Ilta-Sanomista lukee jonkun tai Iltalehdestä, niin ei se silloin oo vaikuttavaa. Mutta jos tämmönen joku paikkakunnan val-

tamedia sanoo, että juttu on näin. Hesari on Suomessa ja Aamulehti ja telkkarikanavat. Jos siellä joku sanoo, että juttu on näin, niin totta kai se vaikuttaa. (tutkimus)

Vaikka haastattelut päättäjät asemoivat itsensä vahvasti vakavasti otettavan uutismedian kuluttajiksi, aineistosta kävi selvästi ilmi, että päättäjät kuitenkin muodostavat käsityksensä journalismista ja sen sisällöistä paljolti iltapäivälehtien perusteella. Siihen nähden kuinka merkityksettömässä suhteessa vallankäyttäjät usein osoittivat elävänsä suhteessa vihteelliseen julkisuuteen tai iltapäivälehdistöön, he puhuivat niistä haastatteluissa varsin voimakkailla sanavalinnoilla ja runsaasti. Kun kuunteli haastateltavien puhetta tämän tutkimuksen esimerkkitapauksista (hoitajien palkkiista, innovaatioyliopisto, poliisien valtaoikeudet), tuli myös selväksi, että yleiskuva, joka haastateltaville oli jäänyt kyseisistä tapauksista tai median reaktioista, ei ollut yksinomaan peräisin ”ykköskategorian medioista”, joita he kertoivat ensisijaisesti seuraavansa, vaan usein myös iltapäivälehdistä.

Vaikka iltapäivälehtien vaikuttavuutta yhtäällä epäiltiin, haastateltavat arvioivat, että varsinkin poliitikot ovat alttiita reagoimaan iltapäivälehtijulkisuuteen – juuri siitä syystä, että lehtien oletetaan vaikuttavan kansaan ja heijastavan kansan keskusteluja. Poliitikot puolestaan asettavat paineita virkamieskunnalle, joten iltapäivälehtijulkisuuden vaikutukset voivat olla huomattavasti ensivaikutelmaa suuremmat.

Että jossain tuolla ministeriössä on asia sitt ehkä vähän toisin, että siellä saatetaan joutua niin ku selvittämään asioita sitte vähän kevyemminkin perustein. (K: Ja reagoidaan sitt tälläseen iltapäivälehti -tyyppiseen?) Kyll se vähän näin, koska ministeri saattaa olla kuitenkin huolissaan siitä, että miten tää asia nyt sitten jatkossa poikii ja vaikuttaa ehkä siihen, miten häneen suhtaudutaan ja muuhun, ja se saattaa vaikuttaa joihinkin, että pitää asiaa sitte virkamiesten alkaa enemmän selvittää. (K: Eli ministerin tai ministeriön tällainen mielikuva-imago -juttu?) Niin, kyllä se, joo, kyllä se näin tietysti sitten on. (oikeustoimi)

9.6. Mediat oman esiintymisen alustana

Päättäjien välillä on selviä eroja siinä, kuinka paljon he haluavat esiintyä mediajulkisuudessa tai missä välineissä he mieluiten esiintyisivät. Asiantuntija- ja virkamiesrakenteen ytimessä, ministeriön virkamiesten ja oikeuslaitoksen edustajien piirissä, on tahoja, joiden mielestä kaikenlaista julkista esiintymistä on syytä rajoittaa. He eivät haastatteluissa välttämättä erotelleet eri ohjelma- ja lajityyppejä tai tiedotusvälineitä toisistaan, ja myös ajankohtais- ja uutisjulkisuuden katsottiin liiallisina annoksina nakertavan uskottavuutta ja arvovaltaa. Ajatus tuli haastatteluissa esiin hieman hahmottomana, mutta kyse lienee siitä, että runsas julkisuudessa esiintyminen voisi sekoittaa jonkinlaiseen julkiseen pyrkyyteen, mikä puolestaan synnyttäisi mielikuvia vallattomuudesta. Tähän liittyy käsitys, että nopea reagointi julkisuudessa esiin nousseisiin kysymyksiin olisi merkki heikosta paineensietokyvystä. Esimerkiksi

poliitikkojen katsottiin usein antavan liian nopeasti periksi julkisen paineen edessä, vaikka kansalaisten ounasteltiin arvostavan enemmän itsevarmaa vallankäyttäjää, joka ei taivu kommentoimaan jokaista median nostamaa älähdystä. Tämänkaltaiset haastateltavien mielipiteet voivat tietyllä tavalla heijastella myös mediakentän muutoksia – päättäjätään ovat taipuvaisia näkemään mediakentän kehityksen rappeutumistarinaan, ja näin koko viihteellistyvä mediajulkisuus voisi rapautua joidenkin silmissä vähemmän arvokkaaksi ja uskottavuutta syöväksi esiintymisen alueeksi.

Että täällä kyllä kuitenkin vähän semmonen varovainen suhtautuminen on, että (...) Mutt sitten siinä on kyllä varmaan myös ajateltu, ett se on vähän semmonen arvovaltakysymys. On ajateltu, että ei pidä liikaakaan näkyä julkisuudessa, eikä tulla sitä kuvaa, että täältä otetaan nyt vähän kaikkeen mahdolliseen kantaa julkisuudessa. Vaan sillee aika harkitusti. (oikeustoimi)

Uskon, että ihmiset osaa arvostaa sitä, että toimii vähän rauhallisemmin, eikä mene aina mukaan joka uutisiin. Että tää on se linja. Että jos sieltä tulee negatiivista palautetta, niin me uskotaan, että pidemmällä tähtäimellä tää on kuitenkin se mistä saa kiitostakin. Että siinä mielessä on tossa menty vähän hakoteille ja on hallituskin ollut vähän taitamaton tossa tilanteessa. Että ne on vähän säikähtänyt jokaista galluppia. Kyllä ihmiset haluaa luottaa siihen, että päättäjät on niitä, jotka tietää asioista ja niillä on asiat mallillaan. (ammattiyhdistysliike)

Suurin osa haastateltavista ei kuitenkaan suhtautunut asiaan yhtä jyrkästi, vaan he tekivät selvän jaon ajankohtais- ja uutisjulkisuuden ja viihdejulkisuuden välille. Haluttuja esiintymisen alustoja olivat ne samat ”ykköskategorian” välineet, joita päättäjät itse eniten seuraavat, ja viihdejulkisuus puolestaan on se alue, jossa esiintymistä rajoitetaan joillakin kriteereillä. Eri välineiden välisiin painotuksiin tuntui vaikuttavan osin se, mitä kohderyhmää esiintymisellä haluttiin puhutella

Suurelle osalle päättäjistä nimenomaan television uutis- ja ajankohtaislähetykset olivat ykköskohde, joissa esiintymistä eniten tavoiteltiin. Television rooli korostuu etenkin silloin, kun esiintymisellä halutaan puhutella laajaa yleisöä ja hakea esimerkiksi äänestäjä- tai jäsenkunnan tukea omille ajatuksille tai hankkeille. Televisiossa saavutettu julkisuus tuntui monista päättäjistä merkittävämmältä kuin esimerkiksi sanomalehdessä julkaistu haastattelu. Yleisradion ja MTV:n pääuutislähetysten lisäksi osa koki myös aamutelevision lähetykset tärkeiksi. Television merkitystä korostaa sekin, että myös lehdet kirjoittavat päättäjien televisioesiintymisistä, esimerkiksi vaaliohjelmista (Isotalus 1998, 111).

No kyllä se varmaan toi televisio on, kun sillä voidaan esitellä niin yksityiskohdaisesti, kun siellä kaikki ilmeet ja sanat ja kaikki muut hakemiset, että kuinka vakuuttava on. (...) Ja meille niillä on tietenkin toisenlainen painoarvo. (ammattiyhdistysliike)

Ykköstavotte on päästä televisioon. Et tv:n niin kun nää asiaohjelmat on se tärkeä ja sit Hesari, STT, sit viel seuraavana, koska se on helpompi. Nää on ne, mitä me niin kun pyydystetään. Jos me tiedotustilaisuutta järjestetään tai tietoa välitetään, niin me yritetään luoda (...) henkilökohtasia kontakteja sitte näihin toimittajiin, jotka tekee sitä valikointia. Että he tuntis tän asian ja osais tehdä sitten oikein perustein niitä. (kansalaistoiminta)

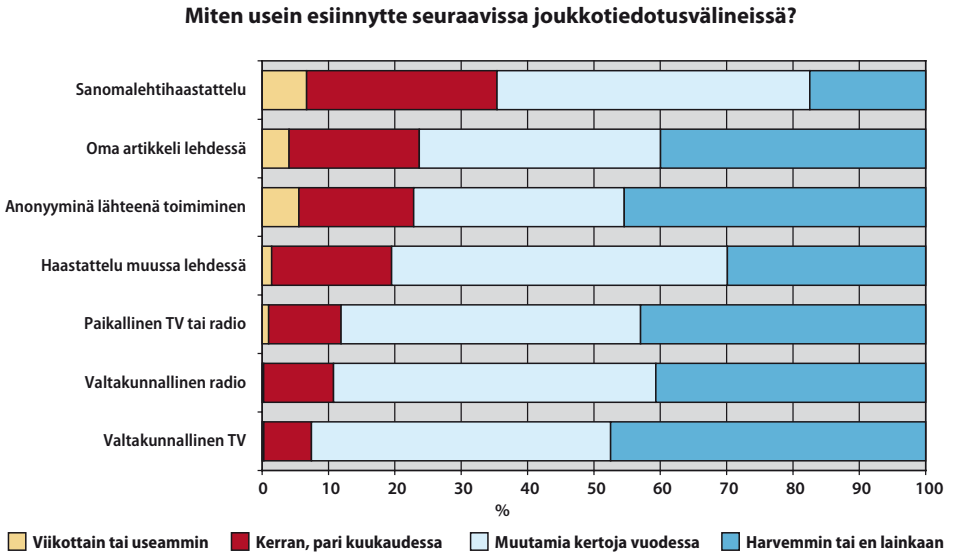
Jos julkisen esiintymisen tavoitteena on puhutella kanssapäättäjiä ja valtaeliittiä, päättäjät pyrkivät ensisijaisesti esiintymään Helsingin Sanomissa tai ainakin lehti nousee tasavahvana television rinnalle.

Aika moni asiantuntija ja talon johto haluaa niinku Helsingin Sanomiin. Että se on semmonen media, jossa yhteiskunnallisia kannanottoja ensisijaisesti halutaan esittää, ja varmasti myöskin ne siellä on parhaiten tämmösen eliitin edessä ja näkyvillä. (työnantaja)

Joillekin päättäjille tavoiteltavia ja jopa ensisijaisia esiintymisen alustoja ovat erikois- ja ammattijulkaisut tai esimerkiksi talouslehdet. Näissä julkaisuissa voidaan käydä spesifiä asiantuntijakeskustelua, eikä asioita tarvitse yksinkertaistaa samoin kuin laajoille yleisöille tarkoitettussa valtamediassa. Substanssimediassa esiintymisellä halutaan rakentaa omaa asiantuntijaprofiilia rajatusti toisten asiantuntijoiden ja vertaistoimijoiden silmissä.

Totta kai ne substanssilehdet on tärkeimpiä, koska niitä lukee substanssialan ihmiset enempi ja miten siellä halutaan profiloitua. Siis nyt puhun, miten me halutaan profiloitua siellä. Sitten on tietenkin nämä talouspuolen lehdet, et ei-hän niissä mitään hömppää kirjoiteta, vaan siellä pitää olla kylmää faktaa joko yrityksen tilanteesta tai jostain ajankohtaisesta aiheesta, jolla me taas osoitamme tietämyksillämme päättäjille, että meillä on tiettyä osaamista. (työnantaja)

Eliitit ovat journalismissa käytettyjä lähteitä, sillä noin kolmasosa (35 %) kyselyyn vastanneista kertoi esiintyvänsä sanomalehdessä haastateltavana vähintään kuukausittain. Yli viidennes päättäjistä julkaisee kuukausittain oman artikkelin tai toimii toimittajan jutussa näkymättömänä lähteenä.

Kuvio 9.2. Esiintyminen eri viestintävälineissä. (N= 412–418)

Vaikka on ilmeistä, että etenkin politiikan ja viihteen välille on syntynyt entistä kiinteämpi suhde (Herkman 2008a; Nieminen et al. 2005), suhde viihdejulkisuudessa esiintymiseen oli monelle päättäjälle problemaattinen. Vastakkainasetteluja ja dramaattista otetta hakevien julkaisujen katsottiin hankaloittavan itse asioista viestimistä, toimijan uskottavuuden ounasteltiin kärsivän ja jotkut olivatkin tehneet selvän linjauksen pysytellä pois viihdejulkisuudesta. Silloin kun yhteistyötä esimerkiksi iltapäivälehtien kanssa tehtiin, päättäjät pyrkivät erityisen tarkasti ennakoimaan tehtävän jutun kehyksiä ja tulokulmia.

Iltaapäivälehden ja mainoslehdet on tällä hetkellä sellaisia, joiden kanssa ei oo lähdetty tekemään. Ei mulla mitään sinänsä oo vastaan mutta ehkä ne ei ole medianäitä uskottavampia. (K: Siis tarkoitatko Metroa tai Satasta?) Joo, tarkoitan. Kun ihmiset polkee niitä tuolla jalkoihin kun ne kävelee ja sitten siinä on esimerkiksi meidän mainos, niin sen vaan jotenkin mieltää. (ammattiyhdistysliike)

Iltaapäivälehdet on sellaset, että kyllä me niihinkin koitetaan yhteyksiä pitää, mutta ei iltapäivälehtien kautta yleensä voi mitään omia näkemyksiä kauheasti edistää. Periaatteessa tietysti, jos joku tutkimus on, tulos on niin sävähdyttävä, niin sellaista voi harkita. Mutta sitten siinä on, että kun kuitenkin yleensä lähtökohtana on se, että jos me joku tutkimuskin julkaistaan, siis galluppi, niin me halutaan se julkaista ympäristössä, että se otetaan vakavasti ja silloin se mieluummin on joku Hesari tai STT. (ammattiyhdistysliike)

Ei oo meidän ykköskohteita, mutta me tiedetään, että niitä luetaan paljon ja tiedetään, että niillä voi olla osittain vähän erilaista yleisöä, et en mä muista, että me olis niin kuin järjestönä torjuttu mitään mediaa. Mut me törmätään jatkuvasti siihen, et jos joku Oho-lehti on kysynyt ja Seiska on kysynyt haastattelutavaria, niin niihin meidän on vaikeaa löytää ihmisiä, jotka haluais niin kun oman tarinansa kanssa mennä sinne. Et se tulee sillä tavalla vaikeemmaksi, joillakin on myös iltapäivälehtiin aikamoinen kynnyks. Et me kyl ollaan valmiita tekemään yhteistyötä minkä tahansa median kanssa, mut me tietenkin tiedetään, et joidenkin kanssa pitää tarkemmin keskustella siitä, mikä on se sävy. Varmistaa, et juttu vastaa meidän tavoitteita. (kansalaistoiminta)

Eilen katoinkin mun mielestä Hesarin läpi ja katoinkin Kauppalehden läpi ja totesin, että sitä ei ole noteerattu, mutta että ainoa paikka jossa se noteerattiin oli kuitenkin Iltalehden pääkirjoitus, tai mikä, onko se nimeltään pääkirjoitus siellä. Ihan ok tavalla, ei se nyt ollu mikään paras mahdollinen, eli iltapäivälehdistö ei sillä tavalla ole erityisenä fokuksena. mutta toisaalta ei sitä nyt.. ei meillä.. väheksytäkään sitä. (elinkeinoelämä)

Osa päättäjistä kuitenkin tuntee ilmiselvää painetta esiintyä myös viihdejulkisuudessa, ja se katsottiin paikoitellen hyödylliseksi. Selvintä tämä on poliitikkojen parissa, joita viihdejulkisuuteen saattavat sysiä myös puoluekoneistot. Poliitikot itse saattavat kokea viihde- ja asiakeskeisen julkisuuden välillä tasapainottelun vaikeaksi: poliitikon pohdittavaksi jää, missä vaiheessa televisiovisailut tai iltapäivälehtien ystävänpäiväkortit kääntyvät häntä vastaan ja alkavat syödä hänen uskottavuuttaan asiantuntijana. Vihteellisestä julkisuudesta arvioitiin olevan hyötyä sikäli, että se antaa päättäjistä usein monisävyisen ja inhimillisen kuvan. Samalla viihdejulkisuudessa esiintymisen nähtiin kuitenkin olevan myös riskialtista, sillä se asettaa arvioitavaksi henkilön persoonan, huumorintajun, nokkeluuden ja tilannetajun. Näin kevyenä ja vähempiarvoisena pidetty viihdejulkisuus voikin haastaa vallankäyttäjää paikoitellen jopa enemmän kuin perinteinen uutisjulkisuus.

Toinen mikä on rasittavaa on se, että pyydetään vaikka minkälaisiin juttuihin. Mä oon yrittänyt pitää sillä lailla, että yksityiselämästä mä en puhu mitään ja vähän tylsääntarkasti rajata, et ne jollain tavalla liittyvät kuitenkin politiikkaan tai yhteiskuntaan. (...) Mä oon jotenkin ajatellu, et ei voi sanoa niin että, en mä teidän ohjelmaan tuu, vaan pikemminkin mä yritän perustella miksi olisi parempi, jos te ottaisitte jonkun muun siihen kuin minut. Ja tietysti se on näin kansanedustaja-poliitikon näkökulmasta rasittavaa, että se julkisuus näkyy vaan joka tulee, et ihmisille ei näyttäydä se kaikki mistä kieltäytyy. (...) Tietyllä tavalla jokainen poliittinen liike tarvitsee julkisuutta monentyyppistä. Ja nyt kun on itse siinä asemassa, että moniin asioihin pyydetään ja kun kieltäytyy niistä, niin avustaja tietysti on sitä mieltä. Että ne yrittää aina painostaa mua, ja muutama muu, että pitäis mennä kaikkiin tällaisiin visailuihin ja muihin. Ja sit mä oon

että en mene. (...) Niissähän on myös aika iso riski, että niissähän voi, että jos ei oikeesti oo hauska, niin kaikki on että voi vittu mikä tyyppi. (politiikka)

Et kyllähän jokainen kansanedustaja tässä talossa niin, saa naamansa näkyviin, mutta (...) jos ikään kuin, siitä toimintatavasta piittaamatta tullaan hakeen julkisuutta, niin sen seuraukset eivät ole, ainakaan pidemmällä aikavälillä, myönteisiä. Aika monet sortuu kuitenkin siihen. No sitten on tämmöstä kevyempää, viihteen alueella tapahtuvaa julkisuutta. (...) Linnan juhlat on kerran vuodessa niin, se on (...) naispuolisille poliitikoille helppo tapa tulla näkyviin ja se, totta kai se toimii. Ja väistämättä (...) siihen mennään mukaan, koska siitä on sitten yhteys vaalimenestykseen tiettyyn mittaan. (politiikka)

Vaikka mediakentän viihteellistyminen oli kauttaaltaan se trendi, jonka läpi päättäjät suomalaista mediaympäristöä tarkastelivat, vain harva haastatelluista kertoi, että viihdemedian käyttöä olisi systemaattisesti mietitty osana viestintästrategioita. Haastattelutilanteessa monet mieluusti puhuivat niistä ”toisista”, jotka hankkivat viihdejulkisuuden kautta helppoa mediapääomaa. Niilläkin toimijoilla, jotka viihdejulkisuuteen viittasivat, vaikuttamisen strategiat tuntuivat olevan melko varovaisia. Monet tuntuivat suhteellisen vankasti uskovan, että esimerkiksi poliittisessa julkisuudessa jonkinlainen viihteen ”klimaksi” olisi jo saavutettu, eikä viihdejulkisuuden merkitys tästä enää kasvaisi.

Ja sitte on tullu vaan tämä, tuota, viihdelehtielementti tähän, jonka kanssa vaan on (...) jouduttu elämään ja en tiedä, onks siinäkin nyt sitte joku klimaksi jo tavallaan saavutettu. (politiikka)

Vastaavanlaista pohdintaa viihdemedian välttämättömyydestä ja toisaalta sen mahdollisesta haitasta politiikan uskottavuudelle esitettiin myös Herkmanin tutkimuksessa, jossa haastateltiin vuoden 2006 presidenttiehdokkaita, heidän kampanjaväkeään sekä median edustajia. Ehdokkaat ja vanhemman sukupolven haastateltavat uskoivat, että poliittinen uskottavuus edellyttää edelleen poliittista substanssia, eikä pelkkään viihteelliseen ”tempuiluun” osallistuminen kiinnostanut ehdokkaita (Herkman 2008b, 17). Kaikki Herkmanin haastatellut kuitenkin suhtautuivat viihdejulkisuuteen myönteisesti siinä mielessä, että he katsoivat sen täydentävän katsojien ehdokkaista saamaa kuvaa. Edelleen he arvioivat, että viihteen osuus vaalijulkisuudessa ei enää kasva. Ehdokkaat eivät yksinkertaisesti ehdi useampiin ohjelmiin ja haastatteluihin, mikä karsii viihteellisimpiä juttu- ja ohjelmatyyppejä. (Herkman 2008a.)

Kyselyssämmekin viihdejulkisuuden hyödyllisyys jakoi vastaajien mielipiteitä. Vastaajista 41 prosenttia piti myös viihteellisessä ja henkilökeskeisessä julkisuudessa esiintymistä hyödyllisenä, kun toista mieltä oli 59 prosenttia vastaajista. Neljännes vastaajista kiisti viihdejulkisuuden hyödyllisyyden ehdottomasti. Muita myönteisemmin viihdejulkisuuteen suhtautuivat politiikan, kansalaistoiminnan ja ammattiyhdistysliikkeen edustajat. Poliitikot voivat viihdejulkisuuden avulla vakuuttaa

äänestäjiä omasta miellyttävyydestään, vakuuttavuudestaan ja nokkeluudestaan. Kansalaisjärjestöille viihteellinen julkisuus taas voi olla esimerkiksi oiva keino tuoda esiin järjestön tavoitteita ja hankkia lisää jäseniä. Samoin ammattiyhdistysliikkeelle viihteelliset ohjelmat voivat olla keino rakentaa järjestömielikuvaa, joka madaltaa kynnystä jäseneksi liittymiselle. Vähiten viihdejulkisuuden hyödyllisyyteen uskovia oli poliisi- ja oikeustoimen sekä hallinnon edustajien piirissä. Tämä johtunee siitä, että heidän toimintansa perustuu viranomaisvaltaan, johon suuren yleisön mielialat eivät normaalisti paljon vaikuta.

Taulukko 9.2. ”Myös viihteellisessä ja henkilökeskeisessä julkisuudessa esiintyminen on itselleni tai organisaatiolleni hyödyllistä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. Toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	9	5	5	10	2	15	11	8	30
Jokseenkin samaa mieltä	39	35	28	39	19	45	32	33	125
Jokseenkin eri mieltä	39	23	45	29	30	26	32	33	125
Täysin eri mieltä	14	37	22	22	49	13	25	25	95
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	375
N	44	43	86	49	47	53	53	375	

9.7. Median tarjoama tietous: herättäjä ja keskustelun heijastaja

Toimittajat yleensä määrittelevät journalismin ensisijaiseksi tehtäväksi tiedon välittämisen. Haastattelujen perusteella valtaeliitille media näyttää tarjoavan verrattain vähän uutta tietoa. Toki media saattaa tietyissä tilanteissa toimia päättäjille eräänlaisena herättäjänä. Tiedotusvälineet voivat nostaa agendalleen yhteiskunnallisia epäkohtia välittäen julkisuuteen esimerkiksi paikallistasolta tapahtumia tai ongelmallisia yksittäistapauksia, jotka liittyvät vaikkapa kansalaisjärjestön tai ministeriön vastuualueeseen ja joihin nämä kokevat olevansa velvoitettuja ottamaan kantaa.

Vaikka me kuinka pyritään luomaan oman verkostomme kautta, niin aina joskus tulee sitten paikallismedian tai aluemedian kautta meille tietoon, että jossakin on jonot ruvennut pitenemään ja silloin se nousee meidän agendalle ja me käymme vuoropuhelua ja keskustelua. (kansalaistoiminta)

Medioista tulee jonkunlainen heräte ja sit kattoo, että hetkinen, mites toi meihin liittyy ja pitääkö se paikkaansa. Että ne on enemmänkin sellasii tarkistuksii. Että kyllä ne tärkeimmät tiedot tulee täältä periaatteessa putken kautta. (poliisitoimi)

Varsinainen ammatin harjoittamisen kannalta relevantti tieto, samoin kuin tietous muiden keskeisten toimijoiden liikkeistä, kertyy vallankäyttäjille kuitenkin normaali-tilanteissa pitkälti verkostoissa ja muita reittejä pitkin. Tiedon ja vallan kiinteä suhde näkyy siinä, miten median tuottaman tiedon merkitys saattaa muuttua silloin, kun päättäjän asema verkostossa muuttuu. Haastateltavat toivat esille, että esimerkiksi oppositiossa toimimisen aikana mediavälitteisen tiedon merkitys lisääntyy.

On niin hyvin merkittävä asia et sieltä nyt nähään suurin piirtein sitten, että mitä tapahtuu tai mitä on esimerkiksi ministerit puhunu ympäri Suomea, että mitä on tulossa ja muuta, et se on tällä hetkellä hyvin merkittävä. Hallituksessa ollessa asia oli toisin päin, koska silloin virkamieskanavia pitkin tuleva tieto oli sitä keskeistä tietoa ja lähinnä niitä reaktioita sit seurattiin lehtien palstoilta. (politiikka)

Vaikka tieto ja tulkinnat verkostoissa liikkuvatkin, todellisuudessa päättäjien voi olla vaikea eritellä tai hahmottaa, mistä lähteestä heidän käsityksensä ovat peräisin tai mikä osa niistä tarkalleen on mediavälitteistä. Todennäköisesti vähintään joillakin yhteiskunnallisen keskustelun alueilla päättäjät nojautuvat median välittämään tietoon ja käsityksiin vaikka olisivatkin intensiivisesti sisällä omaan erityisalueeseensa kiinteästi nivoutuviissa verkostoissa. Varsinkin kansainvälisesti operoivilla päättäjillä verkostot ovat usein niin monimuotoisia ja laajoja, ettei tiedonkulku niiden sisällä ole enää yksinkertaista.

Verkostot on nykyään niin monimuotosii. Ne on kansainvälisiä, vaik puhutaan meistä, niin mä en voi päivääkään tehdä, etten mä miettis jonkunäköstä, ois johonki mun kansainväliseen yhteistyökumppaniin. Niin sä et pysty jollain tavalla niinku hallitsemaan sitä, et sovitaan kaikista asioista niin ku keskenämme tai organisaatioitten välillä, vaan joku niinku tavallaan pyylää tahollaan ja muodostaa mielikuvan siitä todellisuudesta myös sen median välityksellä ja seuraa mitä kumppani tai kilpailija tai joku muu tekee. Et sen takii se [media] on kyl tärkeä. (politiikka)

Päättäjien oma kokemus kuitenkin on, että median tiedonvälitysfunktiota tärkempää heille on keskustelufunktio: kiinnostavia mediasisältöjä ovat eri tahojen esittämät tulkinnat sekä se, miten media kehystää kulloinkin esillä olevia asioita (vrt. Kunelius 2000, 31). Erityisen tärkeitä ovat sisällöt, jotka koskevat päättäjää itseään tai hänen omaa organisaatiotaan. Julkista keskustelua seuraamalla päättäjät pyrkivät varautumaan toimittajien, sidosryhmien tai yleisön yhteydenottoihin. Median sisältöjä myös tarkastellaan pohtien mahdollisia vastatoimia: mihin uutisiin tulisi reagoida, milloin mahdollisia virheitä kannattaa oikaista tai pitäisikö kolhiintunutta profiilia yrittää nostaa toisessa yhteydessä? Median seuraamisessa on siis pitkälti kyse maineen hallinnan vaatimasta toiminnasta. Jatkuvalla uutisten seuraamisella ylläpidetään reagoitavuutta – keskeisten toimijoiden on oltava toimintakykyisiä, jos joku

heidän toimialaansa, ryhmittymäänsä tai henkilöään koskeva asia ajankohtaistuu. Paitsi oman toimintansa uutisoinnista, päättäjät ovat kiinnostuneita myös siitä, millaisen julkisuuden kohteeksi vastapelurit ja kanssapäättäjät joutuvat ja tarjoaako julkisuus esimerkiksi tilan sivaltaa poliittisia vastustajia. Julkisesta keskustelusta etsitään lisäksi luontevia koukkuja, joiden avulla keskusteluun olisi mahdollista osallistua ja nostaa omaa asiantuntijaprofilia. Media näyttää toimivan päättäjille näin yhteiskunnallisen keskustelun heijastajana, jonka avulla seurataan päiväkohtaisten keskustelujen dynamiikkaa. Olkinuoran (2006) mukaan mediasta onkin tulossa enenevästi ”puheenaihebisnestä”, joka elää symbioosissa ”mielikuvabisnekselle” rakentuvan politiikan kanssa.

Kun joku kertoo lukeneensa Ilta-Sanomista sitä tai tätä, niin on kauhean vaikea ottaa siihen kantaa, jos ei oo itse lukenut. (...) Koska se mielikuva on saattanut tulla ihan erilaiseksi kuin mitä siellä tekstissä kuitenkin lukee. (...) Ja toisaalta pitää seurata sen vuoksi, että sieltä seuloa ne asiat, joihin pitää ottaa se virallinen kanta, eli mikä joko korjata tai vahvistaa asiaa jollain tavalla. (kansalaistoiminta)

Siis kovin vähän mitään uutta. Että kyllä tosiaan on niin, että ne asiat mitä siellä käsitellään, on täällä ollut ehkä paljon laajemmin ja monipuolisemminkin jo tiedossa aikaisemmin. Ja usein sitten vaan uteliaisuutta katson, et miten kähän se asia on uutisoitu ja kuinka siitä on kirjoitettu ja katsotaan, että onko sillä tavalla, että asia on tuotu oikealla tavalla vai tuntuuko se, että se on jotenkin vinoutunut se viesti siellä. Että sellaista arviointia siinä lukiessa tekee. Joskus tällaisissa asioissa on kyllä uutta, jotka koskee esimerkiksi jotakin ikävää tapahtumaa, (...) ajatellaan nyt näitä Ylöjärven ja näitä, jossa hoitajan insuliinisurma-asioita puitiin, jossa meillä ei ollut mitään tietoa aikaisemmin. (hallinto)

Ehkä mä niinku enemmän vaan yritän seurata, että tuleeko jotain meihin liittyvää. Mulla on koko ajan silleen, että ei koskaan oo ihan vapaalla tästä työstä, että tavallaan alitajuntakin seuraa, että mitäs ne nyt sanoo meidän asioista. (elinkeinoelämä)

Paitsi päivän puheenaiheiden heijastajana, media näyttää toimivan monelle päättäjälle tarttumapintana kansalaisten arkeen ja käsityksiin. Haastateltujen näkemykset siitä heijastaako media yleisön mielipiteitä jakautuivat selvästi. Joillekin päättäjille media toimii äänestäjien tai jäsenkunnan tuntojen välittäjänä. He ajattelivat mediaa seuraamalla säilyttävänsä kosketuksen kansalaisten elämään, siihen miten Suomessa ihmiset asioista ajattelevat. Näitä kaikuja tavoittaakseen vallankäyttäjät saattavat seurata paitsi viihteellisiksi miellettyjä iltapäivälehtiä myös internetin keskustelupalstoja, yleisönosastoja, lehtien tekstiviestipalstoja ja myös muita, kaukana omasta elämänpiiristä olevia julkaisuja.

Aika paljon silmäilin noista ilmaisjakelulehdistä ja muistakin lehdistä näitä nykyään muotiin tulleita ihmisten tekstiviestejä. Että kun pitää mielessä, sen verran tilastotiedettä on tullut luetuksi, että ei ne varmaan, onneksi, ole edustava näyte Suomen kansan mielipiteistä. (...) Mutta siellä näkyy paljon semmosta, että esimerkiksi (...) kuinka huonot yhteiskunnalliset tiedot usein ihmisillä on. [Eivät] osaa yhdistellä asioita ollenkaan. Ja kuinka paljon tällasta suomalaiskansallista katkeruutta on ilmassa, että kaikki on päin helvettiä, jos ei muuta niin naapuri savuttaa parvekkeella, josta pitää lähettää tekstiviesti lehteen. (hallinto)

Miten mä sanoisin, vähän saa tuntumaa miten Suomessa eletään, miten tehdään päätöksiä. Että välitöntä hyötyä työssä on vähän vaikea hahmottaa. (...) Hirveen tärkeä on, että se välittää kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta. (oikeustoimi)

Ja siinä mä tarkoituksellisesti pyrin aina lukeen vähän erilaisia lehtiä, myöskin sellasia lehtiä, jotka ei lähtökohtaisesti oo mun elämämpiiriäni lähellä. Mut se johtuu ihan siitä, että jollakin tavalla kun sä vehtaat politiikan kanssa, niin sulta häviää niinku perspektiivi elämään totaalisesti. Että on ihan terveellistä lukea aikakauslehdettä, jotain tämmöstä Erä-lehteä, et millä on 150 000 suomalaista lukijaa ja kattoo, et mikä oikeasti on ihmisille elämässä tarkeeta. (politiikka)

Kriittisissä tilanteissa kansalaisten tai jäsenkunnan tuntojen haistelu median välityksellä korostuu entisestään. Esimerkiksi hoitajakiistan yhteydessä tuotiin esille, että mielipideilmastoa puntaroitiin median välityksellä hyvinkin tarkasti: asianomaiset seurasivat kuinka pitkälle laajan yleisön tuki ylettyi ja miten omat toimet oli tämän oletetun tuen varassa mahdollista mitoittaa.

Tavallaan hirveen taitavasti käytettiin kaikkia olemassa olevia keinoja, että mitattiin ihmisten, tavallisten ihmisten, mielipiteitä. Mä en muista ikinä minkään työriidan yhteydessä, että olis näin reaaliaikaisesti haisteltu sitä ilmapiiriä, että vieläkö on enemmistön tuki. (hallinto)

Vaikka mediaympäristöä suomittiin keventymisestä, kaupallistumisesta ja viihteellistymisestä, osa päättäjistä näki, että tämä kehitys ei kerro vain median muutoksesta, vaan enemmänkin mediaa kuluttavien kansalaisten arvojen ja ajatusten muutoksesta. Journalismin ajateltiin toimivan markkinoiden ohjaamina. Koska journalismin vastuutaho on itseään kiinnostavia sisältöjä ostava yleisö, median arvioitiin jopa heijastavan kansan ajatuksia paremmin kuin aikaisemmin. Median katsottiin heijastavan kansan tunteja aiempaa enemmän myös siksi, että ihmiset entistä aktiivisemmin lähinnä internetin avulla osallistuvat mediajulkisuuden tuottamiseen.

Ihmisethän ottaa nyt verkossa myös asiat omiin käsiinsä itse. Ja tekee sinne omia sisältöjä ja käyvät semmosta omaa keskustelua verkossa. Ett ei tän päivän mediajulkisuutta voi enää sillä tavalla hallita eikä sitä voi tehokkaasti määrätä,

niin ku sanomalehteä voi omistaja sisällöllisesti kuitenkin määrätä. Että tää on paljon monimutkaisempi, avoimempi tilanne nyt. Mä luulen, ett tässä on menty parempaan suuntaan, että tää mediajulkisuus kuvastelee kansan tunteja paremmin kun aikasemmin. (hallinto)

Aikamme suuret ”mediakohut” (kuten Ilkka Kanervan eroon johtaneet seikat) kertovat median muutosta enemmän siitä, että kansalaisten arvot ja asenteet ovat muuttuneet ja ns. media heijastelee sitä ajoittain yllättävänkin tarkasti ja hienosti. (elinkeinoelämä / kyselyn avoin kommentti)

Haastateltujen joukossa oli kuitenkin myös niitä, jotka eivät olleet tulleet edes ajatelleeksi, että media voisi heijastella jollain tavalla laajempaa kansalaismielipidettä. He katsoivat median heijastavan joko toimittajien, omistajatahojensa tai valtaeliitin näkemyksiä. Erityisen kriittisesti median seurantaan kansalaismielipiteen välittäjänä suhtautui osa kansalaistoimijoista. Heistä kyse oli kaksoisharhasta: valtaeliitti lukee mediaa ikään kuin se heijastelisi kansalaisten ajatuksia, ja media pyrkii esiintymään ikään kuin se olisi tällainen taho.

Mulle ei oo ikinä tullu mieleen, että media heijastais kansalaisten käsitystä. Mulle on tullu mieleen, että media heijastelee juuri näitten muitten toimijoitten, tän suomalaisen eliitin käsityksiä ja sitte media heijastelee omia käsityksiä. Toimittajat kirjottaa kolumneja pääkirjotussivuissa, niin siellä heijastellaan omia käsityksiä. Mulle ei oo valitettavasti tullu mieleen, ett ne heijastais kansalaisten käsityksiä. (ammattiyhdistysliike)

Ja päättäjät mun käsittääkseni niinku lukee mediaa jonkun verran silleen ikään kuin media olisi yleinen mielipide. (K: Ikään kuin se heijastaisi niitä kansalaisten tunteja ja mielipiteitä?) Niin, mutta mun mielipide on se, että se ei pidä ollenkaan paikkaansa. (kansalaistoiminta)

Media antaa ymmärtää heijastelevansa (...) ikään kuin se puhuisi koko kansan suulla: tätä mieltähän me olemme, olemmehan me. (...) Ja sitten saatetaan olla sitä mieltä, että kyllähän se nyt kuuluu meille kaikille, jos lähettelee sellasia ja tällasia tekstiviestejä. Koska kyllähän se nyt vaikuttaa siihen, että minkälainen valtiomies hän on, onhan se näin, onhan, siis vähän niinku että ollaanhan me sitä mieltä. (kansalaistoiminta)

9.8. Media poliittisten agendojen ajajana

Valtaeliitin mediatulkintoihin vaikuttavat ne käsitykset, joita heillä on yleisemmin mediakentästä, sen piirteistä ja kehitystrendeistä. Päättäjistä suomalaista mediaympäristöä määrittää keskeisesti se, että valtamedioilla on erilaisia poliittisia agendoja,

joita ne pitkäjänteisesti, selvästi ja itsenäisesti ajavat muodollisesta sitoutumattomuudestaan huolimatta.

Haastattelupuheesta oli eroteltavissa ainakin neljänlaisia poliittisia agendoja:

- 1) Kyseenalaistamattomat ideologiset perusideat, joista journalismi itse ponnistaa ja joita se ”aina” asettuu puolustamaan.
- 2) Muihin aatteisiin, ideologioihin tai kantoihin liittyvät missiot, jotka punoutuvat pitkällä aikajänteellä mediasisältöihin.
- 3) Usein lyhytkestoiset ja näkyvät kampanjat, joissa media ottaa vankasti kantaa tietyn teeman, asian tai jopa henkilön puolesta.
- 4) Puoluepoliittisista kytkennöistä ja median omistussuhteista pontensa saavat agendat ja asenteet.

Ideologisilla perusideoilla haastateltavat viittasivat niihin yksimielisiin käsityksiin, joita median edustajilla on esimerkiksi länsimaisen demokratian toimivuudesta ja vaihtoehtottomuudesta, sananvapaudesta, avoimuudesta tai tasa-arvosta. Nämä arvot voidaan mieltää toimittajien kollektiivina omaksumiksi, länsimaisen journalismin perusideoiksi, jotka osin ovat olleet kirjattuina journalistin ohjeisiin ja joita toimittajat päättäjien mukaan poikkeuksetta asettuvat puolustamaan. Päättäjät toivat esille, että jos toimija esimerkiksi huomaa tulleen asemoiduksi julkisuudessa sananvapauden rajoittajaksi, on peli sen jälkeen menetetty – niin vahvasti eri viestimet yhdessä tuumin hänen ajatuksensa upottavat. Näitä perusideoita poikkeavalla tavalla arvioivia tai kyseenalaistavia näkökulmia voi olla vaikea saada esiin. Media asettuu esimerkiksi puolustamaan sananvapautta silloinkin, kun jutun järkiperustelut eivät päättäjistä tunnu riittäviltä tai puoltaa avointa jäsenäänestystä, vaikka puolueen johdon mielestä se ei olisi rakentavaa.

V: Kaikki joka liittyy demokratiaan ja avoimuuteen ja tän tyyppisiin kysymyksiin, ja sit näit on joitaki muita. (...) Sä et voi koskaan voittaa sitä, jos sä et ikinä tapaa yhtään ainutta kriittistä toimittajaa, vaan joka aina sanoo, et miks sä haluat estää, tai mikset sää puolla tai näin, et se on kritiikitöntä tai näin.

K: Elikkä toisin sanoen teidän jäsenäänestys esimerkiks on semmonen avoimuuden esimerkki, ja siinä ei oo mediassa muuta oikeeta vastausta, kuin että täytyy olla jäsenäänestys?

V: Niin, siihen ei oo mediassa muuta oikeeta vastausta, kun et pitää olla jäsenäänestys. Ja kun mä yritin tavallaan tarjota, et vois avata asian toisen puolen. (...) Mä en oo saanu sitä kertaakaan läpi mediassa. Kukaan ei oo halunnut kuulla sitä. Se on kaikist mun haastatteluista leikattu pois, niin se kertoo tavallaan siitä, et se kulma tulee annettuna toimittajilta. (politiikka)

Vaikka median ideologiset perusideat sellaisinaan ovat rehtejä, vallan näkökulmasta kyse on myös median oman aseman turvaamisesta. Juuri sananvapaus tai demokratian tuoma yhteiskunnallinen vakaus ovat median toimintaedellytyksiä ja oman vallankäytön perusresursseja. Median toiminnan taustalla jonkinlaisena agendojen agendana onkin nähty sen pyrkimys säilyttää yhteiskunnan status quo. Vaikka julkinen keskustelu voi olla kriittistä, median on harvemmin katsottu toimivan syvän yhteiskunnallisen muutoksen edistäjänä ja esimerkiksi rakenteellisten epäkohtien esiintuojana. (McQuail 2000, 468; Fowler 1991.) Kyselyn avoimessa kommentissa poliittikkovastaaja tiivistä tämän näkemyksen seuraavasti:

Journalisteilla on usein näkökanta, jossa on käytännön tasolla eroa vallanpitäjien kanssa, mutta mm. maailmankuva esim. globalisaatiokysymyksissä täysin sama. Siksi journalistien pikkukritiikki arjen asioissa ei ole kauhean uskottavaa, koska mitään mullistavaa ei kirjoiteta. Ollaan aivan liian putkinäköisiä eivätkä journalistit siten toimi maailmankuvallisesti minään painekanavana, vaan painostavana kanavana. Onneksi on netti, yleisönosastot ja tekstariportalstat ja politiikka. (politiikka / kyselyn avoin kommentti)

Vaikka media ei haastaisikaan valtajärjestelmän syviä rakenteita, maltillisen ja sivusta seuraavan journalismin ajan nähtiin kuitenkin olevan ohitse. Haastatellut puhuivat eräänlaisen *missiojournalismin* tai asianajojournalismin paluusta: viestimillä on selviä poliittisia ja ideologisia kantoja ja arvoja, joita ne ajavat ja jotka vaikuttavat juttujen aiheiden, näkökulmien ja haastateltavien valintaan sekä esilletuontiin. Sinänsä ilmiö ei ole uusi, vaan korruptiota ja väärinkäytöksiä vastaan taistelevilla journalistisilla missioilla on juurensa jo 1800-luvulla (Kunelius & Reunanen 2008). Nytemmin missiojournalismi on usein yhdistetty esimerkiksi ympäristökysymyksiin, ja päättäjätkin viittasivat kommenteissaan muun muassa Helsingin Sanomien ja Yleisradion uutistoimitusten ”vihertävyyteen”. Yleisin päättäjien antama esimerkki missiojournalismin tyypisistä agendoista oli kuitenkin median oletettu Nato-myönteisyys. Monet ajattelivat, että median Nato-uutisointi kehystää toistuvasti ja pitkäjänteisesti asiaa siten, että lopulta kansalaiset taipuvat ajattelemaan sotilasliittoon liittymisen olevan ainoa järkevä ratkaisu.

Suomessa on politiikassa ehkä viis sellasta asiaa, joita media voimakkaasti ajaa, vastustaa tai puoltaa. (...) Yks on Nato, siis media kollektiivisesti puolustaa Nattoon menemistä ja sil on tällä hetkellä voimakas kampanja siitä, et näin täytyy tehdä, et se kouluttaa tavallaan kansaa omaksumaan tämmösen ajattelutavan. (politiikka)

Nykymedia ei ole puoluepoliittisesti puolueellinen, mutta median toimijat valitsevat herkästi puolensa kysymyksissä. Esim. Hesari Nattoon ja valtionhallinnon alueellistamiseen. Toimittajat myös nostavat mediassa esille omia suosikkejaan, ja tietyt henkilöt muuttuvat ”epähenkilöiksi”. (politiikka / kyselyn avoin kommentti)

HS:n ja Ylen uutis- ja poliittiset toimitukset vihertävät kovasti. Näkökulmien, haastateltavien ja aiheiden valinta kertoo tästä. Missiojournalismi on tehnyt vahvan paluun 70-luvulta, nyt hieman toisen värisenä. Analyttinen, historiaa ymmärtävä ja suhteellisuudentajuinen asiajournalismi kärsii ilmiöstä. – Esim. Ylen tapa tehdä galluppeja ja ottaa kantoja politiikan asiakysmyksiin kielii vaarasta, jossa toimittajasta tulee toimitsija, poliittisen päätöksenteon revierille meno on silloin lähellä. (hallinto / kyselyn avoin kommentti)

Kuinka paljon tulee vaikka Nato-propagandaa, kuinka paljon tulee ydinvoima-propagandaa, kuinka paljon annetaan aikaa vaikka televisiossa jollekin Nokian asioille. (kansalaistoiminta)

Onhan siinä siltä tämmöstä vähä enemmän piilossa olevaa vaikuttamista (...) jolla pyritään tietyt asiat saamaan vähän niin kun koko kansan asiaksi. Että joku Nato-asia, EU:hun liittyminen (...) Taikka joku, että kuinka tärkeä on, että osa Sipoosta nyt muutetaan Helsinkiin. (...) Että kyllähän Helsingin Sanom[at] siinä puolensa oli valinnut jo alusta alkaen. (oikeustoimi)

Usein pitkäjänteisesti sisältöjen kudoksiin punoutuvasta missiojournalismista oli erotettavissa lyhytkestoisempia *kampanjoita*, jotka olivat selkeästi ja voimakkaasti esille pantujen, kantaaottavien juttujen sarjoja tietyn aiheen, teeman tai yhteiskunnallisen epäkohdan ympärillä. Toistuvien esimerkki kampanjajournalismista haastateltavien puheissa oli luonnollisesti Iltalehden toiminta hoitajien palkkakiistan yhteydessä. Kampanjoinnin nähtiin poikkeavan perinteisestä tietoa objektiivisesti välittävän journalismin ajatuksesta, minkä idean päätöksentekijät viestintävälineille selvästi tässä yhteydessä yhä asettivat.

Iltalehti aloitti semmosen reilun viikon kampanjan. Heillä (...) on köyhyydestä ja monista muista asioista tässä ollu semmosia viikon, parin kampanjoita, ett he nostaa aiheita esille ja painostaa poliittisia päättäjiä. He nosti tässä, että Kokoomus lupasi viissataa euroa. Ja vaikka kaikissa niissä haastatteluihin todettiin, ett oltiin niin ku yks muista, tai ett kyllä sanottiin kyllä, mutta ei kerralla, ja että meillä on tällanen mekanismi, mistä me puhuimme ja siinä haastattelussakin vastasimme, että ei kerralla, vaan tarvitaan tämmöstä tasa-arvotupoa. Niin sen kampanjan aikana he sai sen näyttämään, vaikka täysin johdonmukaisia oltiin kaikessa viestinnässä, näyttämään, että ihmiset on ristiriidassa keskenään, peruttu lupauksiamme, ja oltas luvattu viissataa euroa. (politiikka)

Iltalehden kampanja tässä oli hyvin outo ja erikoinen, että he lähtivät rummuttamaan tätä erään ammattiryhmän asiaa tällä tavalla. Ett se on kyllä sinänsä mielenkiintoinen, oma tutkimuksen aihe, mikä ois varmaan hyvä selvittää. Koska (...) sitä en ole kovin paljon huomannu, ett ois mietitty, ett mikä vastuu liittyy

siihen, jos lähdetään rummuttamaan jolleki yhdelle ammattinimikkeelle tai ryhmälle aivan käsittämättömän suuria palkankorotuksia. (työnantaja)

Ja must tää Iltalehden toiminta, tasa-arvotupokysymys, on erinomanen esimerkki siitä ja suorastaan mielenkiintoinen, koska sehän on suoraan oppikirjaote jostain brittiläisestä tavasta toimia, jota Suomessa ei oo koskaan aikasemmin nähty. Ja kun meillä on (...) Suomessa ollu semmonen, miten mä nyt sanosin, medialla on tämmönen vahva tiedonvälittäjän rooli, jossa on tämmönen sitoutumattomuus ja objektiivisuus on ollut arvo. Niin se, että media ottaa kannan, jota tietysti lehdet on aina tehneet pääkirjotuksissaan, niin nyt se ottaa kannan niin, että se ostaa lehti-ilmotuksia ja kadunvarsimainoksia ja tekee asialle omat nettisivut. Niin se on mun mielestä tosi poikkeuksellista, se on ihan uutta. (politiikka)

Kampanjajournalismin on katsottu herkuttelevan moraalisella närkästyksellä. Sen voiman on nähty piilevän myös siinä, että se suuntaa huomionsa kokonaisuuksista yhteen asiaan, jota hetken valaistaan armottomasti yksityiskohtiaan myöten. (Kunelius & Reunanen 2008.) Vaikka jotkut ovat nähneet journalismin kampanjoivat otteet uudenlaisen yhteiskuntavastuun osoituksena (esim. Karvonen, 2008), päätöksentekijöistä yksittäisten asioiden irrottaminen yhteiskunnan kokonaiskehittämisestä tekee median kampanjoinnista paikoitellen vastuutonta. Kampanjoilla pyritään vastuutamaan päätöksentekijöitä, mutta varsinaisesti niiden taustalla ovat haastateltujen mielestä kaupalliset syyt, myytävän uutisdraaman tuottaminen. Iltalehden kampanjaa arvioitiin paheksuen juuri tätä periaatetta vasten: lehden katsottiin ensin herättävän närkästystä hoitajien alhaisen palkkatason takia ja siirtyvän sieltä yhtä luontevasti kauhistelemaan irtisanoutumisten tuomia kuolonuhreja.

Kyllähän lehdillä pitää mielipide olla ja lehdellä oikeus olla mielipiteeseen, mut se pitää pystyä erottamaan uutismateriaalista. (...) [Se on] pitemmän päällä asiaa vahingoittavaa, kun (...) kerran lämmitetään, kiihotetaan sitte. (...) Yhteiskunnallisten epäkohtien parantaminen on johdonmukasta pitkäaikaista työtä (...) kaikki ei korjaannu yhdellä kertaa. Kaikkia Suomen tieoloja ei saa kuntoon ja Suomi ei saa kaikkien hoitajien palkkaa riittävän korkeeks, ja aina se on liian pieni. (politiikka)

Iltalehti oli ensimmäinen, joka julkaisi sitte, että jos tulee tää joukkoirtisanoutuminen, niin se tietää sitä, että ensimmäisenä siellä kuolee tämmöiset lapset ja sitten tämmöiset vanhukset. Elikkä, niinku mä sanoin, niin Iltalehti on käyttäytynyt tässä suorastaan häikäilemättömästi. Eka se nostatus odotusarvoja ja sitte ku ne menee siihen, niin sitten ne nostaa sen varjopuolen siihen, että joo, kun sairaanhoitajat joukkoirtisanoutuu, jos ne ei saa viittä sataa euroa, niin sit sieltä ensiksi kuolee ne keskoset ja sitten kuolee vanhukset ja sit kuolee lapset. Kyl voi sanoa, että medialla sellainen valta on. (työnantaja)

Median oma asenne missioita ja kampanjointia kohtaan on selvästi muuttunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Vielä Suomen EU-jäsenäänestyksen aikoihin 1990-luvun puolivälissä asianajojournalismia tai kampanjointia jonkun asian puolesta pidettiin selvästi journalistien ammattietiikan vastaisena ja toimittajat kiistivät, että olisivat pyrkineet vaikuttamaan kansanäänestyksen lopputulemaan (Mörä 1999). Tällä vuosituhannella Helsingin Sanomien päätoimittaja Reetta Meriläinen ja toimituspäällikkö Antero Mukka kommentoivat lehden Läskikapinaksi nimettyä terveydenedistämiskampanjaa toteamalla, ettei sanomalehtien enää tarvitse pukeutua objektiivisen tarkkailijan viittaan, vaan ne voivat avoimesti antaa merkityksiä ja tehdä omaehtoisia valintoja. Esimerkiksi kansanterveys, ilmastonmuutos, liikenneturvallisuus ja kansalaisaktiivisuuden edistäminen tuotiin esimerkkeinä aihealueista, joilla viestimet voivat toimia suunnannäyttäjinä. (Meriläinen & Mukka 2008.) Syy miksi mediatilat avoimesti asettuvat missioiden ja kantaaottavuuden taakse voi piillä mediakentän fragmentoitumisessa. Sekä verkkoteknologian että taloudellisen kilpailun syistä suuret yleisöt ovat katoamassa ja tunteisiin vetoavien, koko kansaa koskettavien kampanjoiden voi nähdä olevan eräänlainen vastaisku yhä rajoitetumpia kohderyhmiä tavoittaville erikoismedioille. (Kunelius & Reunanen 2008.)

Myös Nato-myönteisyytensä Helsingin Sanomat on tuonut avoimesti esille esimerkiksi pääkirjoituksessaan (HS 29.9.2004) ja päätoimittajan kolumnissa (HS 8.10.2006). Olennainen kysymys onkin, missä määrin ja millä tavoin lehden mielipidesivuillaan esittämät kannanotot mahdollisesti heijastuvat lehden muuhun aineistoon. Ainakin monet haastateltavamme antoivat ymmärtää, että selvä yhteys on olemassa.

Aika harva lukee niitä pääkirjoituksia. Mutta niiden mielipiteet valuvat uutistoitumittajien näkökulmiin. (...) Pääkirjotustoimittajat ja toimittajat eri medioista lukevat pääkirjoituksia. (...) Ensiksi tapahtuu jotain, sitten siitä toisena päivänä uutisoidaan ja kolmantena päivänä on tuomio pääkirjoituksessa. Ja sieltä sitte se mielipidevaikutus jatkouutisointiin tulee ja ikään kuin vaikutus lopulta sinne uutisen lähteeseen. (politiikka)

Vaikka osa median ajamista asiakysymyksistä, missioista ja kampanjoista kohtaa vastustajansa ja kannattajansa poliittisella kentällä, haastateltavien joukossa vähemmistöön jäivät ne, jotka kokivat lehdillä olevan nimenomaan *puoluepoliittisista kytköksistä tai omistussuhteista kumpuavia agendoja*. Tosin näitäkin mielipiteitä esitettiin. ”Erkko ei oo koskaan kepusta tykännyt” -tyyppisillä kommentteilla tuotiin esille, että suomalaisten valtamedioiden sitoutumattomuus olisi lähinnä näennäistä. Suomessa lehtien poliittisen perusvireen onkin nähty monen lehden tapauksessa säilyneen suhteellisen ennallaan, vaikka virallisesti lehti olisi irtautunut puolueesta. Maakuntamedioista esimerkiksi Ilkan tai Keski-suomalaisen on nähty yhä olevan keskustaviritteisiä – tosin ei enää puoluesuhteen velvoittamina vaan vapaasta tahdostaan (Holmberg 2004, 73). Helsingin seudun valtamedioista monilla taas on katsottu olevan Keskusta-vastaista ajattelua.

Seikka, johon [tämä] tutkimus ei lainkaan puutu, on median omistajasuhteiden vaikutus median toimintaan. Kun omistajalla on poliittisia intressejä, ei hyvällä tahdollakaan voi median tuotosta pitää sitoutumattomana. (politiikka / kyselyn avoin kommentti)

Vaikka kaikki isot mediat ovat ns. sitoutumattomia, puolueettomia, niin Keskustan vinkkelistä kun katsoo, niin kyllä niillä on kaikilla myös joku poliittinen agenda. Ett Helsingin Sanomien perusagendaa voi luonnehtia niin, ett se on perimmältään aina Keskustaa vastaan. Se on Helsingin paikallislehti ja Keskusta on maakuntien puolue. Erkko ei oo Kepusta koskaan tykänny. Nyt tuli oikein brutaalisti, mutta että se nyt päätyis sinne tutkimukseen saakka, niin tulkoon sanotuksi mahdollisimman härskisti. Se näkyy siinä, että viiteen [vuoteen] ei oo ollu yhtään myönteistä sanottavaa Suomen EU-politiikasta. Nytkin Ollila saatiin sinne viisasten ryhmään, niin sentään saivat pääkirjotuksessa sanottua, että tää oli Suomelle tärkeä asia. Mutt jos ei ois saatu, niin kyllä tiedetään, kenen vika se ois ollu, ett Vanhanen epäonnistui jälleen. Yle, no, sen kriittisyys vaihtelee. Joku Maikkari on aika tavalla Kokoomukseen kallellaan. Ilta- ja Ilta-lehti oikein härskistikin välillä Keskustaa vastaan. Suomen Kuvalehti on tehny siitä suorastaan uskonnon. Niin kauan kun Ruokanen siellä on, niin varmaan ei yhtään myönteistä sanaa Keskustasta tule ja näin. Ett jos jotain naamioita niin ku haluttais riisua, niin musta puoluelehdet on paljo rehellisempiä, ne on suoraan sitä, mitä ne ovat. (politiikka)

Eri syistä rakentuvien poliittisten agendojen ajateltiin näkyvän muun muassa siinä miten viestimet suhtautuvat omasta linjastaan poikkeaviin näkökulmiin. Suomalaiselle medialle tyypillistä näyttää päättäjien mukaan olevan ristiriitaisten tai haastavien näkökulmien kuoliaaksi vaimentaminen ja julkaisematta jättäminen. Media voi periaatteen vuoksi julkaista yhden tai kaksi omasta agendastaan eriävää mielipidettä, mutta vuolasta, näkökulmien ristiriitaisuudesta kumpuavaa keskustelua ei suosita.

Sinne ei helposti saa sitten näitä mielipiteitä, jotka on sen virallisen linjan vastaisia, muuta kuin yksittäisinä. Että sinne ei näy saavan sellasta keskustelua siitä enempää aikaan. Yks vastainen mielipide sinne voi tulla ja tuleekin, mutta sitten sen enempää jostain syystä siellä ei ole, vaikka tiedetään, et sinne on tarjottu niitä. Et jotain tämmöstä [olen] ollut havaitsevinani. (kansalaistoiminta)

9.9. Mediaympäristön kehitys: reaaliaikaisen ja viihteellisen mediakohinan kasvu

Kokonaisuutena päättäjät tarkastelivat suomalaista mediaympäristöä pitkälti rappeutumistarinaan (vrt. Sparks 2002; Nieminen et al. 2005; Meyer 2002), jossa mediasisältöjen nähdään keventyvän ja sensationalisoituvan lähinnä siksi, että niitä yhä enemmän määrittää kaupallisen menestyksen tavoittelu. Vaikka päättäjät suomalaista

mediaympäristöä tyypitellessään tekivät selvän jaon vakavan ja pääsääntöisesti korkeatasoisenkin asiajournalismin ja viihteellisen populaarimedian välille, tämä raja ei ollut vedenpitävä. Myyvyttä tavoittelevan toimintalogiikan ja viihteellisyyden nähtiin enenevästi läpäisevän myös perinteistä valtamediaa. Haastateltavat katsoivat, että nykymedia kauttaaltaan on lähtökohdiltaan enemmän kaupallinen kuin journalistinen toimija.

Se näkyy valtamediassakin, että asiajournalismissa, että viiden alkoholisoituneen palaminen omakotitaloon, alkoholisoituneiden henkilöitten asema ei herätä minkäänlaista keskustelua heidän elämän osalta, mutta ulkoministerin muutama kymmenen tekstiviestiä eroottiselle tanssijalle aiheuttaa Helsingin Sanomissa sivutolkulla materiaalia, jolla ei ole yhteiskunnallisesti mitään merkitystä, ei pätkän vertaa. (politiikka)

Kiire, työvoimapula ja ”kaupallistuminen” pelkistävät ja vääristävät uutisointia. Aloittaessani toimittajana 1970-luvun alussa, viisaat panelikeskustelijat vakuuttivat, että Suomen Kuvalehti, Helsingin Sanomat ja muu laatulehdistö ohjaa journalismin kehitystä, mutta itse näin aika pian Tampereella opiskellessani, että Hymy ja Ilta Sanomat olivat itse asiassa merkittävimmät journalismia muovaavat ja kehitystä ohjaavat välineet. Nyt tietä auraa 7 päivää, Iltalehti ja nettikeskustelut. Täysin uusi julkisuuteen asti vaikuttava väline on internet ja sitä kautta mm. lehtien ym. palvelujen keskustelu- ja kommenttipalstat. Sähköinen anonymiteetti on romuttanut häveliäisyyskysymyksen. (kansalaistoiminta / kyselyn avoin kommentti)

Esimerkiksi Yleisradion puolella, niin onhan se aika selvää, että jos se oli ennen luonteeltaan semmonen aika sosiaalidemokraattinen jossain mielessä, mihin kuulu tietyt demokraattiset ideaalit ja kriittinen journalismi ja muut. Mutta tää perinne on kyllä ollut katkeamassa. Kyllä sitä vielä Ylessä on, mutta sielläkin on ollut painetta kyllä. Ton poliittisen toimituksen johdon vaihtuminen tässä joku vuosi sitten, niin esimerkiksi merkitsi selvästi irtiottoa siitä. Ja esimerkiksi kun kattoo tätä Nato-uutisointia, niin siinä on tietoista, tarkotushakuista kehystämistä tiettyyn suuntaan, sen sijaan että pidettäis kriittistä julkista keskustelua yllä. (tutkimus)

Media on aiempaa enemmän kaupallinen eikä enää journalistinen toimija. Jopa Hesarin kaltaiset lehdet joutuvat muuttamaan sisältöään kaupallisista syistä. Tämä pinnallistuminen ei ole ollut esillä julkisuudessa eikä tässä kyselyssäkään. Poliitikoilla sama ongelma: kampanjat maksavat ja julkisuus tärkeää, tässä yhteinen intressi median kanssa ”hömppäjulkisuuden” lisääntymiselle asiajournalismin kustannuksella. (politiikka / kyselyn avoin kommentti)

Ilmiötä, jossa iltapäivälehtien uutiskriteerit ja toteutustavat ujuttautuvat muihin viestimiin kutsutaan tabloidisaatioksi. Sparksin (2000) mukaan tabloidisaatiolle eli median viihteellistymiselle on tyypillistä muun muassa journalistisen tason laskeminen, politiikan prosessien heikko seuranta, skandaalien, populaariviihteen ja ihmisten yksityiselämän korostuminen uutisissa, tunteiden korostuminen, dramaattinen tyyli, epämuodollinen kielenkäyttö sekä tiedotusvälineiden yritys päästä dialogiin lukijoidensa kanssa.

Valtaosa kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että asiajournalismi on selvästi viihteellistymässä vaikeiden asioiden jäädessä vähemmälle käsittelylle. Eniten median viihteellistymiseen uskoivat poliittiset toimijat.

Taulukko 9.3. ”Asiajournalismi viihteellistyy ja ’vaikeat’ ja ’raskaat’ aiheet jäävät syrjään.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	43	44	56	55	29	62	48	49	205
Jokseenkin samaa mieltä	48	44	36	40	53	33	44	42	174
Jokseenkin eri mieltä	7	13	8	4	18	5	8	9	37
Täysin eri mieltä	2	0	0	2	0	0	0	0	2
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	418
N	46	48	95	53	55	60	61	418	

Päättäjistä journalismi on siis selvästi pinnallistunut ja sitä vaivaa syvyyden ja prosessien seurannan puute. Vaikka päättäjät itsekkin etsivät mediasta yhtäältä nopeaa, reaaliaikaista ja tiivistettyä uutismuotoa, he toisaalta kritisoivat ylenpalttista tuoreuteen pyrkimistä. Uutisesta on enenevästi tullut se mitä tapahtuu juuri nyt, ei se, mikä tapahtui hetki sitten (McNair 2006). Hektisessä mediaympäristössä uutisena esitetyn elinkaari voi olla hyvin lyhyt, eikä se välttämättä elä edes saman päivän iltaan asti. Reaaliaikaisuuden tavoittelussa myös virheellisten ensikäden tietojen julkaisemisen katsottiin lisääntyneen. Toimittajat hakevat uutisvoittoja aiempaa huterammalla näytöllä ja rikkovat paikoin myös ammattietiikkansa rajoja. Tiiviyttä ja tuoreutta ylikorostava uutismuoto myös selvästi vaikeuttaa monimutkaisten ja päiväkohtaisen agendan ulkopuolelle ulottuvien prosessien saamista julkiseen keskusteluun.

Yks semmonen musta ihan selkee trendi, ilman että mä oon ees kovin kriittinen, on se et (...) vakavasti otettava valtakunnallinen media on viihteellistynyt, ja sinne on tullu myös tällanen, et ”tiivistä sanomas pliis kolmeenkymmeneen sekuntiin”, tai että ”me ei olla kiinnostuneita näistä taustoista, nyt vaan käskettiin tehdä tää juttu”. Tai ”meiänkin täytyy miettiä meidän katsojalukuja”. Nää kaikki on lausahduksia, jotka tän maan median edustajat on eri haastattelutilanteissa mulle sanoneet. Et jos joku Ylen toimittaja sanoo mulle, kun mä sanon, et hei

täs on kaks näkökohtaa, kun sä annat mun käsitellä vaan tän toisen. ”No joo, mut tota pomo tilas tälläsen jutun”, tai niin edelleen, niin tää on musta yks huolestuttavin trendi, ja tää on menny musta tosi nopeesti. (politiikka)

Ehkä ikävintä nykyisessä viestintäilmapiiirissä on, että monimutkaisista kokonaisuuksista tehdään yksinkertaisia. Tämä on täysin ymmärrettävää, eikä siihen ole helppoa ratkaisua. Tutkivaa journalismia tehdään aivan liian vähän. Esimerkiksi vaalirahoitusasia oli median ulottuvilla pitkään, kunnes kaikki nostivat sen esille yhtä aikaa. Viihdetähtien nousua politiikkaan tuetaan ilmaisella mediatilalla, mutta heidän tekemisiään tai tekemättä jättämisiään ei tarkastella kriittisesti. Median ja vallan (politiikka, talous, viihde, urheilu jne.) kytkökset ovat liian tiiviitä. (hallinto / kyselyn avoin kommentti)

Nopeutta ja uutuutta korostavassa mediaympäristössä vaihtoehtoiset ja aidosti kriittiset näkökulmat jäävät päättäjien mielestä löytämättä. Osa heistä tarkasteli kriittisen journalismin tärkeyttä suomalaisen kilpailukyvyn ylläpitämisen kannalta tuoden esille, että nimenomaan Suomen kaltaisessa konsensusverkostojen yhteiskunnassa vastajärkien löytäminen olisi tärkeää. Tämän tyyppistä vastavoimaa he toivoivat löytävänsä valtajulkisuudesta.

Suomalainen lehdistö on ehkä vähän laiskaa. Että sillä tavalla tekemään omaehtoisia selvityksiä, että eihän niitä paljon tehdä. Meillähän jätetään kansanedustajatkin loppujen lopuksi aika rauhaan. Siellähän ne äänestävät eduskunnassa ja ei tehdä selvitystä. Kun muualla näkee, että on kauheat selvitykset, että mitä tää ihminen on oikeasti tehnyt. (hallinto)

Meillä on aika vähän tällasta, miten nyt sanoisi, vakavasti otettavaa, tästä verkostosta ikään kuin irrallaan olevaa kriittistä kirjoittelua. (...) Sitähän kaivattais ilman muuta. Mä olen monesti sanonut, että suomalaisen hyvinvointivaltion suurin uhka on siinä, että sillä ei ole kunnon kritisoijaa. Sillä ei ole vakavasti otettavaa haastajaa, jota se tarvitsisi, ettei siitä tulisi tämmöstä paikalleen lahoavaa mössöä. (hallinto)

Mäntymäen (2008) mukaan median viihteellistymiselle on tyypillistä, että journalismi alkaa kiinnittää asioiden sijaan huomiota ihmisiin, rationaalisten perustelujen sijaan tunnepohjaisiin mielikuviin ja taustojen sijasta tapahtumiin. Nykymediaa leimaisi näin kulinaristinen ote: hyvä juttu koskettaa aistillisesti ja herättää vastaanottajansa tunteen tasolla. Myös haastatellut vallankäyttäjät olivat paikallistaneet journalismin yhä enenevästi erilaisten emootioiden esiintuojaksi ja ruokkijaksi. Tunteet esitettiin jollakin tapaa vastakohtana rationaaliselle poliittiselle toiminnalle tai jopa sen esteenä (vrt. Goodwin et al. 2001, 1–9).

Se on tavallaan semmoiseksi tunnetason asiaksi muuttunut, sitten se todellisuus tahtoo vain unohtua. Ehkä se mediassa selkeimmin on just sitä, että ihmiset on sellasessa tunnekuohussa jonkun asian tiimoilta ja sitten jossain kohtaan tullaan taas järkiin ja huomataan, että nämä on ne todelliset vaikutukset. (...) On varmaan muuttumassa siihen suuntaan, että median kanssa tullaan toimimaan entistä vahvemmin ja ne on koko ajan tossa. (...) Ja tällanen, että kysytään kaikenlaisia kommentteja asioista, on se nykyajan tyyli. Että mennään työpaikoille kuvaamaan ja kadulle ihmisiltä, että miltä tuntuu ja mikä on. (ammattiyhdistysliike)

Kilpailun käyminen tunteilla ja draamalla näkyi haastattelemamme tutkijan mukaan niin Tehyn palkkakiistan kuin vaikkapa Jokelan kouluampumistapauksen yhteydessä. Kun yksi media välittää viimeisillään raskaana olevan naisen pelkoja julkisuuteen mahdollisen hoitajalakon uhan alla, myös toiset ovat kuin pakotettuja kilpailemaan samankaltaisella aineistolla. Juuri yhteisön kohtaamat uhat ovatkin tabloidilehdistön keskeistä sisältöä. Siinä missä perinteinen uutismedia on ollut sävyltään tyynnyttävää ja rationaalista, tabloidit pyrkivät kuohuttamaan, ja tätä kuohuttamista nähdään siis enenevästi muidenkin medioiden sisällöissä.

Yks vaihe oli semmonen, missä alko näyttää, että se lakko on joka tapauksessa tulossa. Niin sit (...) tuli sellanen hirvee kalabaliikki, että nyt kaikki suomalaiset kuolee, jotka joutus mihinkään tekemisiin terveydenhuollon kanssa. (...) Mun mielestä media ruokki semmosta pakokauhua, että pistettiin kaikki haastattelemaan jotain potentiaalisia raskaina olevia naisia, joiden pitäis juur sillon mennä synnyttämään. (...) Tää toimittaja itse asiassa sano, että toimituksessa itse asiassa pakotettiin tekemään näitä. (...) Ne pakotti jonkun sellasen tyyppin, joka on hierarkiassa alimpana, joka ei voinut mitään jos bossi sanoo, että nyt meet haastatteleen tota onnetonta raskaana olevaa tuolta. (tutkimus)

Tyypillistä tunnereaktioita esiin kutsuvalle journalismille on tietty kaksinaisote. Yhtäällä se ylikärjistää, pureutuu, repii ja aukaisee tapahtumia lyhyellä aikajänteellä syvemmälle kuin aikaisemmin. Lyhyistäkin tapahtumista rakennetaan draamallisia jatkokertomuksia, tunteistaan kertojiksi haetaan myös päähenkilöiden lähipiirin toimijoita ja tapahtuman syiden selittäjiksi asiantuntijoita. Haastatellut poliisit toivat esille epäilynsä, että esimerkiksi rikostapausten uutisoinnissa tällainen julkinen ”ruumiinavaus” tuo eteen jääviysongelman, kun asia etenee käräjäoikeuskäsittelyyn. Ihmiset muodostavat uutisoinnin perusteella väistämättä ennakkokäsityksiä.

Jos tapahtu jotain, niin ennen uutisoitiin se tapahtuma, saatettiin päivitellä vähän sitä, että voi kun tämmöstä tapahtuu ja taustaa. Ja sitten tehtiin uutinen, yks kaks päivää. Mutta nyt jos tapahtuu jotain, niin se revitään ihan pieniksi palasiksi. Elikä haastatellaan koulukaverit, armeijakaverit ja tehdään tolkuttomasti sinällään varmaan ihan hyvää toimittajantyötä, mutta se, että yhestä tavallisesta

jutusta saatetaan viikko kirjoittaa ja tavallaan se keissi revitään täysin auki. Ja sitten mikä meidän kannalta on äärimmäisen ongelmallista on se, että nykyään tää juttu vähän käsitellään etukäteen lehdissä, otetaan kantaa ja kysytään asiantuntijoilta, että mitä mieltä on. Mun käsityksen mukaan se ei voi olla jollain tavalla vaikuttamatta näihin käräjäoikeuskäsittelyihin. (poliisitoimi)

Toisaalta tunteikkaalle journalismille on ominaista suhteellisen lyhyt muisti ja aikajänne. Vaikka tapaukset hektisessä vaiheessaan auotaan yksityiskohtiaan myöten, niiden seuraaminen pitkällä aikajänteellä hiipuu. Kansalaistoimijoiden mielestä tämä näkyi Smash Asem -mielenosoituksen käsittelyssä: median kiinnostus lähes vuosi mielenosoituksen jälkeen julkaistua eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitystä kohtaan oli heistä julkaisun merkitykseen nähden vähäistä tai lähinnä muodollista.

Nyt esimerkiksi ei oo enää seurattu, ei oo kauheen voimallisesti enää uutisoitu apulaisoikeusasiamiehen raporttia, joka oli, ollakseen viranomaisraportti, niin todella kriittinen. Että ei tommosia usein nähdä. Tai ei oo seurattu mitä niille poliisin rikosepäilyjen tutkinnalle tapahtuu. Sitä ei oo seurattu loppuun asti. Se muutaman päivän ensin oli kriittinen, että toimittajatkin oli, että eihän näin voi tapahtua ja käytiin keskustelua, mutta sitten se unohtu tietyllä tavalla. (kansalaistoiminta)

Myös henkilöityminen tabloidisaation ilmentymänä on päättäjistä yksi selvästi mediaympäristöä luonnehtiva piirre. Yksityisen ja julkisen erottelu, joka on perinteisesti säädellyt valtion asioista ja päättäjistä uutisointia on hämärtynyt. Yksityiselämän asiat ovat yhä tärkeämpi osa julkista elämää (McNair 2006). Sinänsä henkilöityminen ei ole ilmiönä aivan uusi: yhteiskuntapoliittisten asioiden ja ilmiöiden käsittely henkilöiden kautta on lisääntynyt tasaisesti jo 1980-luvun lopulta lähtien (Thompson 2000). Sen sävyssä ja otteessa voi kuitenkin nähdä selvää siirtymistä yksityiselämän suuntaan. Poliitikkojen, ensin etenkin naisministereiden, siviilielämä on tullut uutisaiheeksi 90-luvun puolivälistä lähtien (Kivioja 2008). 2000-luvulla poliitikkojen moraalisisista valinnoista on alkanut tulla median ydinkysymyksiä. Siinä missä Johannes ja Kaarina Virolaisen avioeroa 1970-luvulla käsiteltiin vielä iltapäivälehdissäkin suhteellisen hillitysti, Matti ja Merja Vanhasen avioero 2000-luvulla ylsi jo Helsingin Sanomien kattavasti uutisoimaksi aiheeksi – puhumattakaan Vanhasen avioeron jälkeisistä vaiheista, joista tuli viihdelehtien vakioaineistoa. (mt.)

Minusta se päämuutos on viihdelehtimarkkinoiden syntyminen ja sen aggressiivinen hyökkäys julkkisten ja viime vaiheessa myös poliitikkojen yksityisyyden alueelle. Että ei olis viistoista vuotta sitten osannut kuvitella, että mikä lehti samalla tavalla käsittelee esimerkiksi pääministeriä kuin joku Seiska-lehti, jonka jutuissa se on vaan pelkkä Matti sitä ja Susan tätä. (...) Mun teesi on, että sillä on hirmuinen rekyylivaikutus ollut, se on muokannut iltapäivälehtien agendaa

ja viime kädessä jopa näitten pyhän kolmiyhteyden agendaa. Että kun se myy niin hyvin, niin muiden on ollut pakko seurata sitä. (politiikka)

Se on tämmöstä että pienistäkin asioista tehdään iso lööppi. Paljastusjournalismia, yksityisyyden puolelle on menty aika paljon näissä asioissa, henkilökeskeiseen suuntaan. Välillä tuntuu, että pitäisi olla enemmän kerrottavaa vaatekaupista kuin siitä mitä sä ajattelet, jos poliittista viestintää ajatellaan. Mua vähän hirvittää tää kaupallistuminen, että juttuja tehdään sen takia, että mietitään mikä myy ja sitten jälkepäin testataan, että möikö se. (...) Sen mukaan tehdään lehden sisältö, mikä kiinnostaa mainostajia ja miten mainoksia voidaan myydä enemmän lehteen. (...) Yleisradiossakin on menty tähän paljastusjournalismiin. Mun mielestä aika isoja harppauksia on otettu viime vuosina. (politiikka)

Henkilöityminen näkyy paitsi paineena avata vaatekaappien ovia, myös siinä miten yksittäisiin poliittikkoihin suhtaudutaan. Haastateltujen päättäjien mielestä media nostaa yksittäisiä henkilöitä esiin vuoroin ”lellilapsina” myönteisessä valossa ja välillä he painuvat unohduksiin epähenkilöiksi tai heitä käsitellään syntipukkeina.

Media nostaa tai laskee joidenkin päättäjien arvostusta aivan riippumatta siitä, mitä he sanovat. Sama asia voi saada suuren myönteisen julkisuuden medias-
sa jonkun median ”lellilapsen” lausumana ja sama asia tyrmätään täysin, jos esittäjänä on epämieluisuinen henkilö. Seurasin ennen kunnallisvaaleja käytyä keskustelua ”puutarhakaupunki vastaan betonibunkkerit” Helsingin Sanomissa. Koska puutarhakaupunkia esitti Helsingin Sanomien halveksima Vanhanen, käytettiin kaikki keinot ehdotuksen torpedoimiseksi. Helsingin keskustan vanhat korttelit, joihin on varaa vain tosi rikkailla, esitettiin todellisena vaihtoehtona pikkukaupungille. Lähiöistä todellisena vaihtoehtona ei puhuttu mitään. Teki mieli kirjoittaa asiasta yleisönosastoon, mutta en todellakaan uskaltanut. Siinä olisi mennyt Hesarin tuki organisaatiolleni. (kansalaistoiminta / kyselyn avoin kommentti)

Päättäjät näkivät mediaympäristön viihteellistymisellä olevan vakaviakin seurauksia. Kun median toimintaa ohjaa yhä voimistuva markkinoiden logiikka – se nostaa politiikasta esiin lähinnä poliitikkojen yksityiselämää ja skandaaleita – kansalaisten luottamus poliittiseen järjestelmään vähenee, kuten myös kansalaisosallistumisen halukkuus. Kansalaiset eivät välttämättä edes tunnista poliittiseen elämään osallistumisen mahdollisuuksia. (vrt. Nieminen et al. 2005; Anttila et al. 2008). Kaupallistumisen katsottiinkin tuottavan eräänlaista demokratiavajetta. Viihteellisellä sisällöllä uskottiin olevan myös kansalaisia ”tyhmentäviä” (dumbing down) vaikutuksia:

Yhä pienempi osa kansalaisista tietää, miten oma yhteiskunta, sen poliittinen järjestelmä tai vaikkapa verotus ja oikeuslaitos toimii. Jo tapahtuneeseen syr-

jäytymiseen liittyy usein voimakas massaviihteen vaikutus maailmankuvaan.
(kansalaistoiminta / kyselyn avoin kommentti)

Toisaalta vallankäyttäjät kantoivat huolta myös siitä, että nekin kansalaiset jotka vielä jaksavat käyttää äänestysoikeuttaan, tulevat viihteellisen median taholta väärin informoituiksi ja tekevät äänestyspäätöksensä poliitikkojen mielestä väärillä perusteilla (vrt. Kantola 2002b, 249–252).

Poliittinen journalismi on muuttunut yhä pinnallisemmaksi ja henkilöityneemmäksi. ”Hää-” ja ”verkkosukkajutut” hallitsevat politiikan uutisointia. Valitettavasti tämä on myös kierre: mitä enemmän hömppää-/karnevaaliuutisointia sitä varmemmin myös kansalaiset noteeraavat äänestyspäätöksissään, ja päinvastoin.
(politiikka / kyselyn avoin kommentti)

Tutkimukseen osallistuneet päättäjät olivat hyvin yksituumaisia mediaympäristön viihteellistymisen rappeuttavista vaikutuksista. Muutama päätöksentekijä tosin huomautti, että käsitys pinnallistumisesta on vain osittain oikea ja kyse olisikin enemmän median pirstaloitumisesta, suurten tarinoiden väistymisestä ja siitä, että niin kansalaisten kuin yhteisöjen ja organisaatioidenkin oman tiedonhaun ja tulkinnan merkitys kasvaa.

Ajatusta siitä, että juuri tabloidisoitunut media voisi toimia demokraattisia prosesseja mahdollistavana tai tukevana insituutiona, vakiintuneen järjestelmän haastajana tai ottaa poliittisesti auktoriteetinvastaisia rooleja (McNair 2006; Corner & Pels 2003), eivät haastatellut juuri tuoneet esiin. Kuitenkin media mitä ilmeisimmin toimii myös näin. Se haastaa vallankäyttäjiä, mutta ehkä eri tavalla ja erilaisin kysymyksin kuin mitä päättäjät itse toivoisivat.

9.10. Yhteenvetoa

Suomalaiset päätöksentekijät seuraavat määrällisesti mediaa runsaasti, mutta sisällöllisesti vallan ydinjulkisuus näyttää kapealta. Vallankäyttäjät eivät juuri hakeudu vaihtoehtoisten lähteiden äärelle vaan pikemmin elävät tauotta muutaman, ykköskategoriaan luokittelemansa kotimaisen uutismedian rytmissä. Etenkin Helsingin Sanomien asema eliittien areenana on vahva. Kapea eliittijulkisuus merkitsee väistämättä sitä, että Suomessa on muutamia raskaansarjan journalisteja, jotka käyttävät huomattavaa valtaa.

Vaikka miltei kaikki vallankäyttäjät seuraavat pitkälti samoja viestimiä, heidän välillään on nähtävissä myös eroja. Karkeasti jaotellen etenkin elinkeinoelämän edustajat, tutkijat ja kansalaistoimijat käyttävät internetiä ja seuraavat kansainvälisiä verkkolähteitä, kun taas politiikassa ja ammattiyhdistysliikkeessä toimivien intressissä on haarukoida myös maakunnallisten ja poliittisten julkaisujen sisältöjä. Internetin käytössä on selvä sukupolvien välinen kuilu: keski-ikäiset toimijat ovat

kyllä omaksuneet tietoyhteiskuntadiskurssin, ja he korostavat verkon merkitystä demokratialle ja kansalaisosallistumiselle, mutta käytännössä internet on heille yhä suhteellisen vieras media, ja he hyödyntävät sitä vielä varsin ohuesti. Nuoremmille internet ja sen sosiaalisen median palvelut taas ovat luonteva toimintaympäristö.

Päättäjät eivät koe saavansa suomalaisesta mediatarjonnasta niinkään uutta, työsään tarvitsemaansa tietoa – se kulkeutuu heille verkostojen välityksellä ja muita lähteitä pitkin. Tiedonvälitysfunktion sijasta merkittäväksi nousee keskustelufunktio. Jatkuva median seuranta koetaan tärkeäksi maineen hallinnan sekä ajankohtaisten puheenaiheiden tasalla pysymisen vuoksi. Mediasisäällöissä päättäjiä kiinnostavat etenkin ne tulkinnot, jotka koskevat heitä itseään tai poliittisia vastapelureita. Kyse on reagointivalmiuden ylläpitämisestä. Monet vallankäyttäjät myös katsovat mediasisältöjen heijastavan kansalaisten mielipiteitä ja mielialoja, ja he uskovat median näin tarjoavan mahdollisuuden pysyä kiinni tavallisten suomalaisten elämässä.

Suomalainen mediaympäristö jakautuu päättäjistä selvästi kahteen sfääriin: yhtäällä on vakavaksi luokiteltu uutismedia, jota he itse seuraavat ja jossa he julkisuuteen astuessaan haluavat mieluiten esiintyä, ja toisaalla on ”hömpäksi” tai ”roskaksi” luokiteltu viihteellinen mediakenttä. Päättäjien suhde viihteellisen julkisuuteen on kuitenkin problemaattinen. Viihdejulkisuudessa esiintyminen koettiin uhaksi uskottavuudelle, ja esimerkiksi iltapäivälehtien vastakkainasetteluja ja draamaa korostavan journalismin ei useinkaan nähty olevan edullista vireillä olevien asioiden kannalta. Toisaalta etenkin poliittisten toimijoiden parissa koetaan painetta esiintyä myös kevyessä viihdejulkisuudessa ja tätä painetta yksittäisiin poliittikkoihin luovat myös puoluekoneistot.

Vaikka päättäjät monessa yhteydessä vähättelivät viihdejulkisuutta, he kuitenkin seuraavat etenkin iltapäivälehtiä melko tiiviisti. Iltapäivälehdet edustavat heille niin sanottua puheenaihejournalismia ja kertovat siitä, miten kansalaiset asioista ajattelevat. Toisaalta haastatteluista kävi ilmi, että iltapäivälehdet paljolti määrittävät myös sitä, millaiseksi valtaeliitti itsekin mieltää journalismin ja millaisia käsityksiä heille syntyi esimerkiksi tämän tutkimuksen esimerkkitapauksista.

Suomalaista mediaympäristöä haastatellut tarkastelivat pitkälti rappeutumistarinana. He yhtäältä asettivat journalismille puolueettoman ja neutraalin uutisoinnin ideaaleja, mikä tuli ilmi heidän kritisoidessaan nykymediaa erilaisista poliittista agendoista ja kampanjoista. Mediakentän rappeutuminen näkyi päättäjistä erityisesti viihteellistymisenä ja kaupallistumisena. Iltapäivälehtien uutiskriteerien, toimintatapojen ja sisältöpainotusten nähtiin yhä vahvemmin sanelevan myös tapoja, joilla muut mediat asioita käsittelevät. Journalismin katsottiin kevenevän ja vakavien aiheiden käsittelyn jäävän vähemmälle huomiolle. Tämän arvioitiin myös heikentävän kansalaisten halua osallistua päätöksentekoon. Joillekin toimijoille mediakentän rappeutuminen voi merkitä eräänlaista oikeutusta vetäytyä julkisesta keskustelusta. Julkisia esiintymisiä myös harkitaan sen mukaan, millaisia vaikutuksia sillä uskotaan olevan omalle arvovallalle.

10. Vallankäyttäjien toimittajayhteistyö

Journalistien ja vallankäyttäjien välistä suhdetta on usein kuvattu symbioottiseksi riippuvuussuhteeksi. Molemmilla osapuolilla on hallussaan resursseja, joita toinen osapuoli tarvitsee: päätöksentekijöillä on tarjottavanaan informaatiota ja jutun aiheita, toimittajilla julkisuutta ja mediatilaa. Vuorovaikutusta on kutsuttu vaihtosuhteeksi (Asp 1986), ja resurssien vaihdannassa osapuolet ovat jatkuvasti tekemisissä keskenään. Isotalus (1996; 1998) liittää asetelman osaksi vielä kansalaiset kuvaten eri osapuolten välistä suhdetta toisiinsa sidoksissa olevaksi kolmioksi: päätöksentekijöistä erityisesti poliittiset toimijat tarvitsevat mediaa tavoittaakseen kansan ja äänestäjien tukea vallankäyttönsä legitimoijiksi, kansalaiset tarvitsevat mediaa saadakseen tietoa poliitikoista ja politiikasta, medialle kansalaiset ovat kuluttava ja tuotteita ostava yleisö ja poliitikot puolestaan tiedon lähde.

Päätöksentekijöiden ja toimittajien yhteistyötä on aiemmissa tutkimuksissa pitkälti tarkasteltu poliittisessa kontekstissa pohtien kumpi heidän välisessään tanssissa vie, kumpi vikisee. Näkökulma on kohdistettu journalismin ideaalityypisenä arvona pidettyyn autonomiaan; siihen millaisia vaikutuksia päätöksentekijöillä informaation lähteenä on journalismin sisältöihin. Varsin usein on päädytty siihen, että lähdevaltaa käyttävät päätöksentekijät vievät eliittilähteisiin nojautuvaa journalismia varsin vahvalla otteella (esim. Schudson 2003; Luostarinen 1994; Ruostetsaari 2003). Toisaalta on myös nähty, ettei pelkkä lähteenä toimiminen välttämättä sanele journalismin sisältöjä, vaan toimittajilla on tulkinnallinen valta määritellä, missä kontekstissa ja kehityksessä päätöksentekijät julkisuudessa esiintyvät (esim. Strömbäck & Nord 2006). Poliitiikan journalismin aloitteellisuuden, autonomisuuden, toimittajien arvioivan otteen ja kriittisen tilan on katsottu myös lisääntyneen (Holmberg 2004; McNair 2006). Henkilön asema tai huomio eduskunnassa ei välttämättä sanele hänen saamansa julkisuuden laatua tai määrää, vaan toimittajat nostavat esiin kiinnostavia aiheita ja myyviä persoonia. Lainsäädäntötyörytmi ei enää määritä politiikan uutisten sisältöjä, vaan aiheita ideoidaan entistä vapaammin toimituksissa. (Paajaste 1998, 3–7; Pernaa & Pitkänen 2006; Karvonen 2008.)

Tässä tutkimuksessa toimittajien ja päätöksentekijöiden vuorovaikutusta tarkastellaan yhteiskunnan medioitumisoletusta vasten. Medioitumisessa on kyse siitä, että

vallankäyttäjät ottavat toiminnassaan enenevästi huomioon median toimintalogiikan ja mediareaktiot.¹⁰⁴ Media on luonnollisesti läsnä vallankäyttäjien arjessa ja päätöksentekoprosesseissa paitsi sisältöjensä myös tekijöidensä välityksellä. Tässä luvussa selvitetään, mitä vallankäyttäjät ajattelevat toimittajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja suomalaisista journalisteista yleensä. Millainen on toimittajien vuorovaikutuspinta päätöksentekoon ja miten toimittajien kanssa tehtävä yhteistyö kytkeytyy päättäjien toimintaan sekä työpäivän kulkuun? Kyse on arkisista vuorovaikutuksen käytännöistä, siitä miten media punoutuu erilaisiin insituutioihin ja miten sen läsnäolo otetaan huomioon.

Luvussa käsitellään ensin toimittajayhteistyön määrällistä kasvua, joka jo sellaisenaan tukee medioitumisoletusta. Sen jälkeen tarkastellaan vuorovaikutuksen laadullista muutosta muodollisista viestinnän käytännöistä kohti taustoittavia ja epävirallisia käytäntöjä sekä vertaillaan erilaisten päätöksentekijöiden toimittajayhteistyötä. Mukana tutkimuksessa on poliitikkojen lisäksi erilaisia yhteiskunnallisia vaikuttajia; joillakin toimittajayhteistyö on läheistä ja luottamuksellista, toisilla se rakentuu epäilylle ja karttelulle. Diskurssit risteilevät myös samoilla puhujilla: joihinkin toimittajiin luotetaan, toisia kritisoidaan. Medioitumisen ja mediavallan näkökulmasta kiinnostava havainto on tiedonkulun kaksisuuntaisuus päätöksentekijöiden ja journalistien välillä. Perinteisesti informanteiksi mielletty päätöksentekijät saavat vastavuoroisesti toimittajilta itseään hyödyttävää tietoa.

10.1. Toimittajayhteistyön määrällinen kasvu – häiritsevää, mutta hyödyllistä

Vallankäyttäjien toimittajayhteistyön valossa yhteiskunnan medioitumiskehitys näyttää ilmeiseltä: suuri osa tutkimushaastateltavistamme oli sitä mieltä, että vuorovaikutukseen toimittajien kanssa kuluu mittavasti aikaa ja journalistien kanssa tehtävään yhteistyöhön käytetty työaika on selvästi viime vuosina lisääntynyt.

Vaikka viestintä on samaan aikaan professionalisoitunut, ja organisaatioihin on palkattu siitä vastaavia ammattilaisia, muidenkaan toimijoiden viestinnälliset velvoitteet eivät ole kaventuneet. Päinvastoin, toimittajayhteistyö saattaa kaapata huomattavan osan sellaistenkin päätöksentekijöiden työajasta, joiden työnkuvaan viestintäkysymykset eivät varsinaisesti kuulu. Toimittajayhteistyöhön tuntuvat käytävän eniten aikaa poliitikot:

Jos mä mietin mun päivittäistä ajankäyttöä tai kenen tahansa poliittisen johtajan päivittäistä ajankäyttöä, niin siitä kolmasosa liittyy jollain tavalla mediaan. (politiikka)

104 Medioitumista käsitellään laajemmin edellä luvussa 3.

Myös laajemmalle vaikuttajajoukolle lähetetyssä kyselyssä 71 prosenttia vastaajista arvioi, että heidän toimittajayhteistyöhön kuluttamansa työaika on viime vuosien aikana kasvanut. Kaikissa toimijaryhmissä yli 65 prosenttia vastaajista oli tätä mieltä, ja eniten toimittajille uhratun työajan katsoivat lisääntyneen juuri politiikkasektorin edustajat (77 %).

Taulukko 10.1. ”Yhteistyöhön toimittajien kanssa kuluttamani työaika on viime vuosina kasvanut.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	37	33	33	30	34	28	33	33	132
Jokseenkin samaa mieltä	37	42	34	36	38	49	32	38	153
Jokseenkin eri mieltä	22	25	28	28	27	18	32	26	104
Täysin eri mieltä	4	0	5	6	2	5	3	4	15
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	404
N	46	48	87	50	56	57	60	404	

Varsin monet päätöksentekijät kokivat, että lisääntynyt toimittajien kanssa tehtävä yhteistyö vie resursseja heidän varsinaisilta työtehtäviltään, ja se katsottiin tästä syystä paikoitellen turhauttavaksi. Päättäjien puheessa näkyi jonkinlaista tietoa vastarintaa vallankäytön järjestelmiin tunkeutuvia toimittajia kohtaan. Toimittajien yhteydenotot yleensä tiivistyivät asioiden kärjistyessä tai kriisitilanteissa, ja juuri silloin päätöksentekijöiden työmäärä on muutenkin huipussaan, eikä heidän ole helppo kommentoida keskeneräisiä ja kiehunnan keskiossa olevia asioita. Osa päätöksentekijöistä kertoikin suojautuvansa toimittajilta sihteerinsä tai avustajiensa avulla.

Totta kai se rasittaa. Ketä hyvänsä joka yrittää töitensä tehdä. Ja vielä pitäis pitää suu aika tavalla kiinni asiasta, niin totta kai se häiritsee jos toimittajat soittelee koko ajan, että mikä tilanne esitutkinnassa. (tutkimus)

Vie enemmän kun ennen ja pyrkisi viemään oikein helkkarin paljon, kuin siihen on mahdollisuuksia. Että siinä näkyy tämä välineiden määrän lisääntyminen, nimenomaan tällä sähköisellä puolella, tällainen lisääntynyt kilpailu välineiden kesken. Sanotaan että viisi prosenttia [työajasta]. (...) Helposti menisi 10 tai 20 [prosenttia työajasta]. (hallinto)

Kolmen neljän tunnin välein sama toimittaja soitti, että onko uutta, onko uutta. Niin huomasi sen, että rupes niinku ärsyyntymään siitä (...) että eikö me voita olla nyt, että sä soitat huomenna. (...) Se tiedontarve on kyltymätön, sanotaan näin. (poliisitoimi)

Itse asian viileä pohdiskelu, ja vaikka pienessä piirissä keskustelu, neuvottelu ja kontaktien etsiminen aikasessa vaiheessa, niin se kärsi vähän siitä. (...) Huomionosta (...) ohjautui turhan paljon tähän julkisuuspuoleen hoitamiseen ja erilaisiin julkisuuden ilmiöihin reagoimiseen. (tutkimus)

Haastatellut päätöksentekijät arvioivat, että toimittajayhteistyön kasvu johtuu etenkin sähköisen viestintäkentän muutoksista. Internetin mukanaan tuoma reaaliaikaisuuden odotus, online-aikataulut, julkaisukanavien lisääntyminen ja jatkuva uutispäivitysten tarve säätelevät toimittajien työrytmiä, ja myös uutiskilpailu näyttää päätöksentekijöistä muuttuneen otteiltaan aggressiivisemmaksi. Uutispäivän kuluessa toimittajat soittavat moneen otteeseen tarkistaakseen ajankohtaisen asian uutisoivat käänteet, ja vastuulliset päättäjät tekevät mediakohuksi yltyneen asian tiimoilta toimittajien kanssa ympäripyöreitä työpäiviä. Eräs virkamies toi lievästi paheksuen esille, että eri organisaatioissa työskentelevät viestinnän ammattilaiset saattavat toisistaan tietämättä ahkeroida toimittajalta tulleiden samojen selvityspyyntöjen parissa tehden päällekkäistä työtä. Ristiriitaisuuksia ja lipsautuksia tällä tavalla metsästävät toimittajat koettiin epäasiallisina ja työläisinä. Journalismin näkökulmasta monia lähteitä käyttävät toimittajat ovat tietenkin merkki hyvästä ja kriittisestä asenteesta, jolla pyritään aktiivisesti sisään tiedon organisaatioihin.

Joskus huomaa, että kierretään, kuin kissa kuumoo puuroo ja jankataan jotain asiaa, et halutaan joku niinku väkisin, vaikka kuinka sanoo. Ja sitten se, et soitetaan eri ihmisille ihan samasta asiasta, et yritetään, et joku lipsauttaisi jotain. Että kun mekään ei pystytä aina tarkistamaan, et ahaa, et sama toimittaja on itse asiassa puhunut aika monen ihmisen kanssa täällä meilläkin. Että tietyllä tavalla me koetaan, et se on aika epäasiallista. (...) Kyllä pitäisi tavallaan riittää, et jos saa yhden kontaktin, eihän meilläkään oo aikaa, et meillä kymmenen virkamiestä jotain yhtä asiaa selvittää. (hallinto)

Toimittajayhteistyön rasittavista piirteistä huolimatta siihen yleensä kuitenkin ollaan valmiita. Kun kyselyssämme toimittajayhteistyön hyödyllisyys ja häiritsevyys asetettiin vastakkain, 89 prosenttia oli sitä mieltä, että hyöty päihittää häiritsevyyden. Tämä merkitsee sitä, että päättäjät näkevät julkisuuden varsin kovana pääomana, jonka saavuttamiseen kannattaa panostaa. Ehkä eniten sille immuuneja ovat hallinnon ja rahan vallan pääomat, sillä toimittajayhteistyön pikemminkin häiritseväksi kokevia oli eniten juuri elinkeinoelämän (17 %) ja hallintosektorin edustajissa (14 %). Yksimielisimmin hyödylliseksi toimittajayhteistyön näkivät kansalaistoiminnan ja ay-liikkeen edustajat.

Taulukko 10.2. ”Toimittajien yhteydenotot ovat työni kannalta pikemminkin häiritseviä kuin hyödyllisiä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	0	0	1	2	0	3	0	1	4
Jokseenkin samaa mieltä	9	17	13	6	9	8	10	10	42
Jokseenkin eri mieltä	30	46	43	30	58	56	46	45	182
Täysin eri mieltä	61	38	43	62	33	32	44	44	180
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	408
N	46	48	88	53	55	59	59	408	

10.2. Vuorovaikutuksen luonne – taustoitus ja lobbaus välttämätöntä

Mediakentän muutosten lisäksi toimittajayhteistyön aikaavievyyttä näyttää lisäävän viestintästrategisen ajattelun muutos. Tiedotteiden ja tiedotustilaisuuksien aika-kaudesta on siirrytty kohti verkostomaiselle työtavalle tyypillistä pyrkimystä henkilökohtaisiin kontakteihin. Päättöksentekijät eivät usko, että tiedotustilaisuuksiin tai haastatteluihin perustuva virallisuuton viestintä olisi enää sellaisenaan tehokasta. Sen sijaan yhteistyö enenevästi rakentuu kohdennetun ja epämuodollisen viestinnän varaan. Toimittajia tulee tuntea, ja heihin pitää luoda luottamuksellisia suhteita. Näin toimittajia vedetään myös mukaan vallan verkostoihin. Päättäjät korostivat haastattelutilanteissa toistuvasti koko valtajärjestelmän vuorovaikutukseen perustuvaa, inhimillistä luonnetta:

Toimittajatkin on tietyllä tavalla ihmisiä, ja psykologia vaikuttaa myös sillä puolella. Se on aika hyvä muistaa tässä, kun puhutaan, että media ja politiikka on olemassa, niin ei se nyt ole muuta kuin ihmisten välistä vuorovaikutusta, ei siinä sen kummempaa. (politiikka)

Toki päättöksentekijöiden ja toimittajien epävirallinen yhteydenpito ja illanvietot ovat olleet tunnettuja käytäntöjä ennenkin. Toimittajille järjestettyjen taustakeskustelujen merkitys ja journalistien lobbaus on päättöksentekijöiden mukaan kuitenkin entises-tään lisääntynyt. Haastatteluissa etenkin poliitikot arvioivat, että taustakeskustelujen osuus kaikesta toimittajayhteistyöstä on merkittävä, jopa 60–70 prosenttia toimittajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä.

Myös kyselyssä epämuodollisen briiffauksen ja taustoittamisen osuus arvioitiin suureksi. Poliitiikan toimijoista 70 prosenttia ja elinkeinoelämän edustajista 73 prosenttia arvioi nimenomaan taustoittamisen olevan merkittävää heidän yhteydenpidossaan toimittajiin. Vähiten toimittajia taustoittivat kyselymme mukaan tutki-

mussektorin edustajat ja asiantuntijat, joista heistäkin tosin puolet (50 %) harrasti toimittajien kanssa käytäviä taustakeskusteluja.

Taulukko 10.3. ”Merkittävä osa yhteydenpidostani toimittajien kanssa on epämuodollista asioiden taustoitusta.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	15	11	6	14	9	15	11	11	44
Jokseenkin samaa mieltä	52	62	52	52	55	55	39	52	209
Jokseenkin eri mieltä	28	26	34	26	28	22	47	31	123
Täysin eri mieltä	4	2	9	8	8	8	4	6	26
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	402
N	46	47	89	50	53	60	57	402	

Päätöksentekijät katsoivat taustoittamisen olevan nykyisessä toimintaympäristössä välttämätöntä muun muassa journalismiin ja mediaympäristöön liittyvien kehityskulkujen vuoksi. Päätäjät totesivat toimittajien työaikataulujen kiristyneen. Kiire ja aikatauluongelmat, jotka noin kolmannes toimittajakunnasta itsekkin näkee nykyisen työnsä epäkohdiksi (Jyrkiäinen 2008, 36), johtavat päätöksentekijöiden mukaan siihen, ettei journalisteilla aina ole aikaa hankkia varsinkaan isoissa asiakokonaisuuksissa vaadittavia tietoja, perehtyä konteksteihin tai välttämättä edes tarkastaa juttuihinsa liittyviä faktoja. Haastatelluista kiire heijastuu etenkin rivitoimittajien työhön, mikä näkyy tiedollisen ammattitaidon puutteina. Näin journalistien perehdyttäminen ja vastuu julkisuudessa olevien tietojen oikeellisuudesta jää yhä useammin toimittajien itsensä sijasta lähteille: toimittajia opastetaan ennen jutun tekoa ja virheitä korjataan toimittajan ennakkoon tarkastettavaksi lähettämästä jutusta. Tällaisessa asetelmassa toimittajan on vaikea olla kovin itsenäinen ja kriittinen, ja juttuihin kulkeutuvat helposti taustoittajan valitsevat näkökulmat. Kehys, jossa juttu tehdään on monessa tapauksessa ulkopuolisten tahojen määrittämä:

Median on entistä vaikeampi pysyä ihan faktojenkin perässä, se vie hirveesti aikaa. Ja siihen just tarvitaan semmosta, että voi tehdä tyhmiäkin kysymyksiä. Että sitten tavallaan jos mä taustotan jotain asiaa, niin he kysyy ministerin haastattelussa vaan ihan muutamat kommentit ja sillä tavalla ministerikin pääsee vähemmällä ja toimittaja pysty kohdistamaan kysymykset. Varsinkin tää innovaatioyliopisto on ollut semmonen, että kyllä mä jouduin opastaan ihan alusta pitäen, että vuosi sitten tämä Sailaksen raportti... (politiikka)

Paitsi että päätöksentekijät toivoivat taustoittamisen ehkäisevän asiavirheitä ja virheellisiä tulkintoja, he selvästi odottivat taustakeskusteluilla olevan myös jonkinlaista ohjaavaa vaikutusta. He eivät välttämättä ajatelleet briiffausten tai taustakeskustelujen

sellaisinaan tai lyhyellä aikavälillä näkyvän toimittajien journalistisissa valinnoissa. Enemmänkin taustatyöllä pyrittiin syöttämään asioita ja näkökulmia ikään kuin journalistien kollektiiviseen ymmärrykseen, muhimaan ja kypsymään tulevia tulkintoja varten.

Monessa haastattelussa taustojen tarjoamista toimittajille kutsuttiin journalistien sparraukseksi. Taustakeskustelussa toimittaja voi näin testata omia arvelujaan ja tulkintojaan asiantuntijan kanssa ennen kuin käyttää niitä jutussaan. Taustoittaja puolestaan tietää, että toimittaja vertaa häneltä saamaansa taustatietoa muilta toimijoilta saatuun tietoon. Yhteiskunnalliset vaikuttajat käyvätkin kilpailua siitä, kenen kertoma totuus ylittää journalismissa yleistotuudeksi tai vallitsevaksi kannaksi.

Jollain tavalla se kuuluu siihen, että me käydään jatkuvasti tällasta kamppailua siitä, että kenellä on tää oikea totuus. Niin totta kai, jos me ollaan ensimmäisenä kertomassa sen, niin me luullaan, että kaikki uskoo meidän totuuden myös. (politiikka)

Toimittajat haluaa, totta kai, (...) selvittää mitä näiden asioiden takana on, kun he kirjoittaa jotain juttua, haluavat keskustella... Vähän tämmöistä sparrausta. Se on ihan täysin näkymätöntä työtä, koska siinä ei koskaan mainita, että kenen kanssa toimittaja on jutellut. Ja me tehdään sitä ihan älyttömän mielelämme. Me ollaan ihan tyytyväisiä, että toimittajat on yhteydessä. Nää on nää työmarkkinakysymykset oma maailmansa, ja jos ei ole ihan perehtynyt siihen, niin me nähdään se tosi positiivisena, että halutaan kysyä ja selvittää asioita. (ammattiyhdistysliike)

Taustoja tarjoavat keskusteluhetket syntyvät päätöksentekijöiden mukaan sekä toimittajien että taustoittajien aloitteesta, ja niiden luottamuksellisuuden aste voi vaihdella. Jos keskustelun tarkoitus on yleisten, ilmiötason asioiden tai pitkällä aikavälillä toteutuvien kehityskulkujen selventäminen, keskustelun julkaisemiselle ei useinkaan olisi taustoittajan taholta estettä. Sen sisältö päättyy kuitenkin harvoin julkaistavaksi sellaisenaan journalismin päiväkohtaisuuden rytmin ja ajankohtaisuutta painottavien uutiskriteerien vuoksi. Päätöksentekijät kokivatkin, että journalismin hektisen aikajänteen ja yhä tiiviimpää muotoa hakevan sisällön vuoksi ainoa tapa viestiä laajemmista ja tulevaisuudessa toteutuvista asioista on juuri epävirallisten taustakeskusteluiden järjestäminen.

Ensinnäkin on kauhean vaikea saada mitään julkisuutta semmoseen pitkän tähtäimen suunnitteluun, (...) että ne on sit enempi tiedelehtiä tai jotain.. sitten lähellä olevien organisaatioiden omia tuotoksia, jotka kiinnostuu siitä, että mitä on.. niinkun ajateltu tulevaisuudelta, ja muu media sitten, niin sehän kiinnostuu sitten kun tilanne on päällä, mun mielestä. (hallinto)

Taustakeskusteluja käydään kuitenkin myös toisentyypisten, selvästi arkaluontoisten asioiden ympärillä, jolloin taustoittaja asettaa rajoituksia tiedon julkaisulle. Päättäjä voi pyytää toimittajaa myös pitämään lähteensä salassa. Sekä haastatteluissa että kyselyssä tuli ilmi, että tietovuodot toimittajille ovat yleisiä.

Ja myöskin se, että vuotoja tapahtuu, halus tai ei. Onks se joku Kissinger vai kuka se on sanonut Amerikassa, että vuodot [ovat] demokratian öljyä. Osaltaan joskus ne vuodot on, liittyen siihen vallan vahtikoiraan, on sinänsä positiivisia. Kun ajattelee korkeampia virkamiehiäkin, niin eihän niitä olis koskaan välttämättä tullut, jos ei joku ois vuotanut, ja se niinku palvelee oikeesti hyvää, vaikka se on epämiellyttävää. Me vaan ei haluta, että nää jutut vuotas, eikä oo tarkotus, että vuodot on se pääasiallinen kuvio. (poliisitoimi)

Vuodoissa voi olla kyse organisaation sisäisestä valtapelistä, jonka välineeksi julkisuus valjastetaan. Toisaalta vuotaja voi myös ajatella tiedon julkaisun olevan merkittävää kansalaisten tiedon saannin ja oikeuksien kannalta. Vaikka edellisessä sitaatissa viitattiin vuotoihin nimenomaan demokratian polttoaineena, haastatteluaineisto ei suoraan kerro millaisin motiivein ja millaisissa tilanteissa tietoja vuodetaan eniten. Luottamuksellisten tietojen vuotamiseen olivat joka tapauksessa törmänneet etenkin politiikan (62 %), ay-liikkeen (47 %) ja hallinnon edustajat (42 %). Vähiten toimittajille tietoja vuodetaan kansalaistoiminnan, tutkimuksen ja elinkeinoelämän parista.

Taulukko 10.4. ”Joskus organisaatiostamme vuodetaan julkisuuteen luottamuksellisia tietoja.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hallin- to	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	20	5	15	0	14	14	7	11	45
Jokseenkin samaa mieltä	27	18	27	15	20	48	14	25	98
Jokseenkin eri mieltä	36	32	33	35	21	25	34	31	124
Täysin eri mieltä	18	45	25	50	45	13	45	33	133
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	400
N	45	44	93	48	56	56	58	400	

Taustoittamisesta ja epävirallisista kohtaamisista on siis muodostunut normaali viestinnän tapa. Paljon toimittajien kanssa asioivilla vallankäyttäjillä julkisen ja privaatin rajat sekoittuvat, ja erilaiset viestinnän muodot ovat niin limittyneitä toisiinsa, että heidän voi olla vaikea tehdä jakoa muodollisen ja epämuodollisen yhteydenpidon välille.

Onks muodollinen yhteydenpito sitä, että Helsingin Sanomien toimittaja käy haastattelemassa mua? Vai onko se epämuodollista, että saman toimittajan kanssa käyn joskus lounaalla, missä keskustellaan vaan taustaa? Sitä ei voi oikein jakaa. Se on aika monimuotoista. (politiikka)

Erityistilanteissa epämuodollisen, taustalla tapahtuvan viestinnän merkitys korostuu entisestään. Esimerkiksi hoitajien palkkakiistan yhteydessä työntekijäjärjestö otti systemaattisen tehokkaasti ja hyvissä ajoin yhteyttä keskeisten valtavälineiden toimittajiin valmistellen heitä tulevaan.

Ennen tätä neuvottelukierrosta me tavattiin Ylen, Maikkarin, Hesarin, STT:n toimitukset sillä tavalla, että käytiin läpi tätä meidän ydinviestintää heidän kanssaan. Että vähän niinku valmisteltiin heitä tulevaan. Ja tää on sellasta, mitä me on yleensäkin tehty, mutta tietysti se agenda ei ole ollut aina niin selkeä, mitä se tässä kohtaa oli. (ammattiyhdistysliike)

10.3. Poliitikkojen ja toimittajien tango

Suuri osa tutkimukseen osallistuneista haastateltavista ja kyselyyn vastanneista olivat yksimielisiä toimittajayhteistyön määrällisestä kasvusta ja epämuodollisen, taustoittavan vuorovaikutuksen tärkeydestä. Kollektiivina niin päätöksentekijöitä kuin toimittajiakaan ei kuitenkaan voi kohdella, sillä tutkimukseen osallistui suhteellisen laaja kirjo yhteiskunnallisia vaikuttajia, eivätkä heidän ajatuksensa toimittajista olleet täysin yhteneviä.

Aiempi vallankäyttäjien ja journalistien vuorovaikutusta käsitellyt tutkimus on pitkälti käsitellyt poliittista sfääriä: poliitikkojen ja politiikan toimittajien yhteistyötä. Poliittisen eliitin on nähty kuluttavan julkisuuden areenoita selvästi muita eliittiryhmiä enemmän (Ruostetsaari 2003), ja mediasta on tullut erottamaton osa politiikan tekemistä. Median yhä merkittävämpää roolia poliittisissa prosesseissa on kutsuttu politiikan medioitumiseksi tai median politisoitumiseksi.¹⁰⁵ Päätäjien ja toimittajien suhteen ymmärtäminen symbioottiseksi nousee nimenomaan tästä kontekstista. Vallankäyttäjistä juuri poliitikkojen on helppo ymmärtää tarvitsevan toimittajia, jotta he saavuttaisivat julkisuudessa tunnettuutta ja tulisivat valituiksi uudelleen tehtäväänsä. Tässäkin tutkimuksessa poliitikoilla näytti olevan monia muita vallankäyttäjää enemmän tarvetta läheiselle toimittajayhteistyölle.

Suomessa poliittisen eliitin ja journalistien välisen yhteistyön on nähty olevan erityisen tiivistä ja jopa kritiikittömän lojaalia aina 1980-luvulle asti. 1970-luvulla poliittinen keskusteluilmapiiri oli varsin yhtenäinen, ja toimittajien ääni oli yleisesti ottaen enemmän poliitikkojen ja vallankäyttäjien puolella kuin heitä vastaan (esim. Pernaa & Pitkänen 2006). Journalistien ammatti-identiteetin murroksen ja jonkinlaisen irtioton vallankäyttäjistä on tulkittu tapahtuneen 1970- ja 1980-lukujen taitteessa

105 Ks. edellä luku 3.

(Aula 1992) tai viimeistään Harri Holkerin sinipunahallituksen kaudella vuodesta 1987 alkaen (Salminen 2006, 91–92). Media otti selvästi agendavaltaa poliittisilta toimijoilta saaden niskaansa syytöksiä infokratiasta (Kalevi Sorsa) ja sopulimaisesta käytöksestä (Mauno Koivisto). Toimittajista sukeutui vähitellen yhä kriittisempiä, puoluepolitiikasta etäisyyttä ottavia journalistejä, joiden ammatti-identiteetti nojautui omalta ammattikunnalta saatuihin ohjeisiin ja malleihin. Valtaosa 1980-luvun lopun journalisteista suhtautui poliittisiin päättäjiin joko maltillisen tai voimakkaan kriittisesti. Kyse oli myös poliittisen journalismin sukupolvenmuutoksesta. Toimittajan asenteet korreloivat hänen ikänsä, koulutustasonsa ja kokemuksensa kanssa: mitä nuorempi toimittaja, sitä kärkevämmät olivat yleensä hänen asenteensa. (Aula 1992.)

Toimittajien ja vallankäyttäjien eriytyminen näkyi mm. murrosvaiheen uudenlaisina ohjelma- ja juttutyyppeinä sekä aihevalintoina. Toimittajat kiinnostuivat muodollisten poliittisten uutisten sijaan poliittisista ristiriidoista, eduskuntatyön epäkohdista tai vaikkapa poliitikkojen saavuttamista taloudellisista eduista. Poliitikkojen henkilöitä alettiin nostaa esille, ja journalismin henkilöityminen kehityskulkuna onkin vahvistunut siitä pitäen. (Pernaa & Pitkänen 2006.)

Jollain tavalla kriittisen suhteen on nähty jatkuneen koko 1990-luvun ajan. Toimittajille oli tärkeämpää olla uskottavia toisten journalistien kuin poliitikkojen silmissä, ja tämän on katsottu myös murskanneen 1970-luvulla eläneen poliittisen luottotoimittajainstituution (Holmberg 2004, 31–32). 1990-luvun alun lamavuosina journalistit toimivat kansalaisten tyytymättömyyden esiintuojina. Poliitikoista pyrittiin tekemään kärjekkäitä ja kanta-aottavia henkilökuvia. Puoluelehdistön vähitellen kuihtuessa poliittista journalismia, kuten journalismia yleisemminkin, alkoi leimata kaupallistuminen. Viihdeohjelmista alkoi tulla myös poliittisten päättäjien esiintymiskenttää, ja he tarvitsivat entistä enemmän mediataitoja ja esiintymiskykyä selvittääkseen tällaisesta julkisuudesta. (Pernaa & Pitkänen 2006; Holmberg 2004.) Toisaalta rutiinipoliitiikan uutisoinnissa ero vanhaan ei ole ollut kovin suurta, ja selvä muutos on tapahtunut ehkä vasta 1990-luvun lopulla ja tällä vuosituhanalla (Kunelius & Väliaverron 2009).

Alho (2004, 287) näkee, ettei toimittajien ja poliittisten päättäjien vuorovaikutus olisi vielä 2000-luvullakaan erityisen läheistä tai henkilökohtaista. Väitöstutkimuksessaan hän huomioi, että muistellessaan tiettyjen päätöksentekoprosessien vaiheita ja niiden mediakäsittelyä vain harvat kärkipoliitikot nostivat journalistejä esiin henkilöinä tai nimellään esiintyvinä toimijoina.

Tämän tutkimuksen haastattelujen perusteella poliittisten toimijoiden ja toimittajien väliselle yhteistyösuhteelle on tyypillistä hieman ambivalentti vääntö sekä tasapainottelu läheisyyden ja etäisyyden välimaastoissa. Poliitikkojen ja journalistien välillä näyttää selvästi olevan merkittävääkin luottamusta, lojaliteettia ja keskinäistä avunantoa; samoin pyrkimys henkilökohtaisten suhteiden luomiseen on ilmeistä. Professionaali läheisyys, silloin kun sitä ilmenee, onkin ilmeisintä juuri poliitikkojen toimittajasuhteissa. Muiden päättäjryhmien toimittajasuhteet eivät yleensä vaikuttaneet aivan yhtä läheisiltä. Poliitikot puhuivat tietyistä journalisteista

tuttavallisesti ja luontevasti pelkillä etunimillä. Luottotoimittajainstituutio ei näytä kokonaan kadonneen – päinvastoin, poliitikoilla on omia luottotoimittajia, joille he ovat antaneet suorat puhelinnumeronsa, joita he pyrkivät palvelemaan viipymättä ja joihin he ottavat myös itse yhteyttä.¹⁰⁶ Henkilökohtaisesti tutuiksi tulleille toimittajille tarjotaan juttuvinkkejä helpommin kuin etäisiksi jääneille rivitoimittajille.

Tää on ihmisten maailma, missä toimitaan. Ja totta kai se on toimittajan kans sama juttu, että toisten kanssa tuut paremmin juttuun ku toisten kanssa. Ja totta kai se menee sitten niin, et jos mulla on tarve sanoa jotakin, niin kyllä mä nyt nopeemmin melkein kaivan sit semmosen toimittajan numeron esiin, jonka kanssa mä tuun hyvin juttuun. (politiikka)

Haastattelupuheen tuttavallinen sävy voi johtua siitä, että haastateltavien joukossa oli myös korkeimman poliittisen johdon lähimpiä avustajia, toisin kuin esimerkiksi Alhon tutkimuksessa, jossa haastateltiin poliittisen johdon kärkeä. Nimenomaan avustajien, puolueiden ja eduskuntaryhmien viestinnän asiantuntijoiden ja työnte-kijöiden tehtävänä on ministereiden puolesta lobata ja lähestyä toimittajia. Heidän tehtävänsä on toimittajien taustoittaminen, henkilökohtaisten suhteiden synnyttä-minen sekä poliitikkojen ja puolueiden ajatusten ajankohtaistaminen mediassa.

Pääministerillä on iso avustajakaarti, jonka tehtävä on, nimenomaan, saada mediatietosuutta ja tukea. Vaikka pääministeri joutuu silloin vielä sanomaan, että ei saa puuttua valmisteluvaiheessa. Mut tuota, onhan se politiikan koneis-toki kehittynyt, et siellä on omat virityksensä olemassa. No opposition puolelta on tietysti äärimmäisen tärkeätä, että kun halutaan tehdä vaikkapa nyt varjo-budjettia ja siihen liittyvää lainsäädäntöehdotuksia. Että ne ei vaan mee tonne eduskunnan myllyyn, vaan saataisiin vakuutettua tiedotusvälineitä siitä, että tässä on nyt todella aitoa, perusteellista työtä tehty. Ja sitä varten puolueilla ja eduskuntaryhmillä on omat asiantuntijansa ja viestintägurunsa, joitten tehtä-vänä on yrittää ylipuhua sitten tuolla toimittajia reagoimaan näihin asioihin. (politiikka)

Mä tunnen valtavan määrän toimittajia, koska olen tehnyt semmosia asioita työkseni jo kohta kuusi vuotta. Mulla on yks työn osa kuusi vuotta putkeen ollut se, että mun pitää istua toimittajien kanssa. Kaikissa eri tehtävissä missä olen toiminut, niin toimittajien kanssa on pitänyt pitää kontaktia, syödä lounasta ja taustottaa. (politiikka)

Tuttavallisuudesta huolimatta vuorovaikutus on kuitenkin paikoitellen jännitteistä. Jännitteitä lisäävät muun muassa kriittiset journalistiset ammatti-ihanteet, intressiris-

106 Silti yhteistyösuhde on ilmeisen erilainen kuin 1970-luvun puoluepoliittisesti värittyneem-mässä ilmapiirissä.

tiriidat, mediaympäristön viihteellistymiskehitys ja kiristynyt uutiskilpailu. Muutama haastateltava kuvasi media- ja toimittajasuhteidensa kaksijakoisuutta klassiseksi viha-rakkaussuhteeksi. Jo keskinäisen riippuvuuden tunnistaminen tuo vuorovai-
kutukseen ristivetoa.

Suhde mediaan on vähän semmonen riippuvuussuhde. Et tavallaan molemmat tarvitsee toisiaan. Me tarvitaan mediaa siihen, että me saadaan sitä [puolueen] agenda esille, ja media taas tarvitsee sen meidän agendan, jotta niillä on jotain mistä tehdä juttuja. Ja sitten se on vähän semmonen, nyt jos vähän karrikoi, niin siinä on vähän viha-rakkaus-suhdettaki. Välillä todella pännii, ku sä luet lehtiä. Kun todella sä koet tää on väärin, epäoikeudenmukaisuutta ja sellasta. Tiedätsä, että siellä tulee sellanen kiukku. Mut sitten taas toisaalta on olemassa se toinenkin puoli, että hyvin toimivissa mediasuhteissa molemmat saa. Ja sitten tulee semmosia hyviä juttuja. (...) Että se on tämmönen molemminpuolinen riippuvuussuhde, jossa on olemassa myöskin tunteita mukana. (...) Kun tää on ihmisten maailma, niin se toimii niin. (politiikka)

Poliittikkojen toimittajasuhteissa näkyi eroja myös sen mukaan, kuuluiko toimija oppositioon vai hallitusvastuuta kantavaan puolueeseen. Poliittisen eliitin sisällä hallituspuolueiden edustajat tai ministerit saavat helpommin julkisuutta kuin opposition edustajat. Journalismin vahvan lähdehierarkian vuoksi presidentin tai pääministerin puheenvuorot tulevat uutisoiduiksi, vaikka niillä ei olisi suurtakaan tosiasiallista merkitystä. Ja päinvastoin, monet asiat, joilla voi olla suuri vaikutus ihmisten elämään, voivat jäädä huomiotta. (Holmberg 2004.) Haastatellut katsoivat, että julkisuus on erityisen tärkeä työkalu nimenomaan oppositiolle. Samalla toimittajayhteistyö vaatii kuitenkin oppositiopoliitikoilta enemmän ponnisteluja, ja juuri henkilökohtaisia tapaamisia ja taustoitusta. Tulos on samantapainen, kuin Davisilla (2007 ja 2009a), joka havaitsi, että Englannissa oppositiopoliitikot joutuvat julkisuutta saadakseen turvautumaan myös populistisiin keinoihin.

Tää liittyy tähän valta-asetelmaan, että silloin kun me oltiin hallituksessa, niin me saatiin meidän viesti tosi paljon helpommin läpi. Että tää on hirveen hallituskeskeistä tää suomalainen mediaseuranta. Että nyt kun me ollaan oltu kohta vuosi oppositiossa, niin meidän on vaikea saada meidän viestiä mediassa läpi. (politiikka)

10.4. Hallinto viestii virkansa puitteissa

Tutkimukseen haastatellut hallinnon edustajat suhtautuivat journalisteihin selvästi poliittikkoja muodollisemmin, vaikka myös valtionhallinnossa panostetaan epämuodolliseen viestintään ja taustoittaviin käytäntöihin. Toimittajayhteistyön kehittäminen kuuluu ministeriöiden virallisiin viestintätavoitteisiin, ja esimerkiksi oikeusministeriön demokratiayksikön yhtenä päämääränä on suhteiden luominen median edustajiin

ja vaikuttaminen nimenomaan journalistien tuntemisen kautta. Yhteistyötä pyritään kehittämään luomalla toimittajiin suhteita jo kesätoimittajakaudella, työuran alusta pitäen. Suhdetta varsinkin suurten medioiden erikoistoimittajiin kuvailtiin palvelevaksi, ja toimittajien taustoittamisen katsottiin olevan ministeriöiden etu.

Se yksikkö luo suhteita mediakenttään toisaalta ihan varmaan päätoimittajasta alkaen, mutta myös tähän tulevaan polveen. Toimittajan vastuu, että kyllähän hirveän paljon sananvapaus ja tämmönen toteutuu sen kautta. (hallinto)

Koulutus- ja korkeakouluasioista kirjottaa loppujen lopuksi työkseen vain muutama henkilö, (...) joihin on sellaiset pysyvämmät suhteet, ja kyllä tietysti aika hyvin ne sitten tunnetaan, ja yhteydenpito on mun mielestä hyvin semmosta, hm, niinkun yritetään olla aika lailla palveleviakin. Et sitten jotkut isojen lehtien toimittajat, niin tietysti täytyy ymmärtää se, että jotta ne kiinnostuu asioista, niin ne tarvitsee myös vähän taustatietoa, ja kun ne osaa sitä kysyä, niin kyllä ne sitä saakin myös, aika hyvin. Musta on toiminu sillä tavalla asiallisesti, että se mikä on sovittu taustottavaksi haastatteluks, niin se on semmosena pysynyt. Et kyllä se on, tietysti ministeriönkin etu, näitten hankkeitten etu, että asetetaan kuitenkin johonkin just kontekstiin, että toimittajakin tietää, mistä kaikesta siinä on kysymys. (hallinto)

Vaikka hallintosektorin viralliset viestintästrategiat korostavat avoimuutta ja media-myönteisyyttä, samoin kuin kansalaisten osallistamista ja viestinnän läpinäkyvyyttä, virkamiesten puheesta oli kuitenkin yhä havaittavissa empiviä sävyjä. Kyselyssä 67 prosenttia hallinnon edustajista totesi toimittajayhteistyönsä lisääntyneen, mutta haastatteluissa päättäjät toivat esille, että osa virkamiehistöstä on toimittajien kanssa suoraan tekemisissä kuitenkin suhteellisen harvoin. Ministeriöissä toimittajayhteydenotot ohjautuvat virkamiehille usein viestintäosaston välittämänä, ja yksittäisten virkamiesten omat yhteydenotot toimittajiin voivat jäädä vähäisiksi. Taustoittavat tilaisuudetkin ovat usein viestinnän ammattilaisten järjestämiä. Ministeriöissä moni tuntui ajattelevan, että julkinen kommentointi on hyvä jättää vastaavan ministerin tehtäväksi. Toisaalta esimerkiksi Helsingin huumepoliisin virkarikosepäilyjen yhteydessä tuotiin esille myös kritiikkiä ja toivottiin, että vastuulliset virkamiehet astuisivat median eteen kantamaan päätöksistään julkista vastuuta eivätkä säilyttäisi kommentointia yksin ministerin harteille.

Ministeri se kuitenkin tän tyyppisessä organisaatiossa, tää on tämmönen päällikköjuttu, (...) että harvemmin virkamiehet toimittajiin ottaa yhteyttä. (...) Toimittajat ottaa yhteyttä tänne sitten. (hallinto)

Kokemukset toimittajayhteistyöstä eivät olleet yksinomaan positiivisia, ja etenkin kokemattomien virkamiesten ajateltiin välttelevän toimittajayhteistyötä väärinymmärrysten ja virhetulkintojen pelossa. Haastateltavien mukaan toimittajien väärin-

ymmärrykset ovat usein jopa tahallisia, eikä virkamiesten ja toimittajien keskinäinen luottamus näin näyttänyt erityisen vahvalta.

Se viesti ei juuri koskaan tällasessa puhelinkeskustelussa, ei mene sellaisenaan läpi, kun lukee seuraavana päivänä lehdestä. Ellei sitä ole tarkastettu, niin ei se ikinä ole juuri niin kun sanoi. Useimmiten on jotakuinkin tyydyttävästi, mutta se riski siitä, että tulee väärin ymmärretyksi ja nykyään sitte vielä jopa tahallaan-kin, niin yhä useammin, niin on aina olemassa, ja se pelottaa kyllä nuorempia virkamiehiä kosketuksesta toimittajien kanssa edelleenkin. (hallinto)

Hallintosektorin edustajien mediasuhteiden dynamiikka ja pelisäännöt ovatkin erilaisia kuin esimerkiksi poliittisten toimijoiden mediasuhteet, osin varmasti siksi, että virkamiehet ovat pysyvämpi rakenne yhteiskunnassa kuin määräajoin uudelleen valittavat poliitikot. Median edustajien on oltava tekemisissä viranhaltijoiden kanssa, mutta heihin ei ole yhtä helppo luoda julkisuudessa samankaltaista moraalista painetta kuin mitä kohdistetaan esimerkiksi poliitikkoihin. Näin virkamiehet eivät myöskään koe samankaltaista velvoitetta vastata median pyyntöihin kuin julkisuudesta riippuvaisemmat poliitikot. Monet hallinnon edustajat korostivat hoitavansa toimittajayhteistyötään virkaroolinsa puitteissa ja välttävänsä esimerkiksi sellaisia kahdenvälisiä taustakeskusteluja, jotka edellyttäisivät toimittajalta tietojen julkaisematta jättämistä. Toimittajille kerrotut asiat olisivat näin luonteeltaan sellaisia, jotka virkamies voisi esittää julkisuudessa myös omalla nimellään.

Virkamiehet painottivat myös eri välineistä ja taustayhteisöistä tulevien toimittajien samanvertaista kohtelua. Tasavertaisesta kohtelusta huolimatta eräs ministeriön virkamies totesi, että toki asiantunteva ja sinnikäs toimittaja saa valtionhallinnosta itselleen enemmän tietoa kuin hänen vähemmän pätevä kollegansa. Tässä yhteydessä tiedon saamisen katsottiin kuitenkin enemmän liittyvän toimittajan itsensä ammatitaitoon kuin ministeriön viestintäkäytäntöihin. Sama haastateltava painotti, ettei varsinkaan ”isoista asioista” tiedotettaessa suosita mahdollisia luottotoimittajia.

Mä en koskaan lähde näihin ”off the record”. Musta se ei oo asiallista, koska silloin yleensä kerrotaan jotain epäasiallista. Mä olen aina virkaroolissani. Ja mä oon lojaali työnantajalleni. Se mitä kerron, voin tulla nimellä ja kuvalla ulos. (...) Musta se on eettinen periaate. Kun mä oon virassa, niin mä oon virassa ja ajan näitä asioita mitä me täällä ajetaan. Toimittajathan yrittää sitä, että kerro nyt. Kerro jotain vähän lisää. (hallinto)

Meillä ei koskaan tehdä sellasta, että tästä ette saa kertoa, semmosta meillä ei oo. Mutta pikemminkin semmosii, pystyy nostaan ilmiöitä esiin, mitä nyt ei välttämättä oo tiedotettavia tai kertoa hankkeista missä mennään ja kertoo taustoja laajemmin. (hallinto)

On vaikea sanoa, missä määrin viestinnän pysyminen virkaroolin puitteissa pitää paikkansa kaikkien virkamiesten kohdalla, sillä ainakin poliisin valtaoikeustapauksen yhteydessä tuotiin esille, että sekä poliisiviranomaisten että ministeriön taholta tietovuodot medialle ovat hyvin yleisiä. Kyselyssämme 42 prosenttia hallinnon edustajista vastasi, että heidän organisaatiostaan vuodetaan medialle ajoittain luottamuksellisia tietoja (taulukko 10.4). On luultavaa, että vuodot annetaan sellaiselle toimittajalle, jonka kanssa suhde on jo muodostunut luottamukselliseksi.

10.5. Talous toimii toisia reittejä pitkin

Myös elinkeinoelämässä tunnustetaan taustoittavan toimittajayhteistyön merkitys. Kyselyssä elinkeinoelämän edustajista 77 prosenttia arvioi epämuodollisen taustoittamisen olevan tärkeää yhteydenpidossa toimittajiin (taulukko 10.3). Taustoittamisella toimittajia perehdytetään toimialojen yleisiin kehitystrendeihin, jotta he pystyisivät sijoittamaan kirjoittamansa uutiset oikeisiin viitekehyksiin. Median edustajiin suhtaudutaan myönteisesti ja heitä pyritään palvelemaan mahdollisimman ripeästi.

Kun itse toimitusjohtajana toimin, niin tiedotusjohtaja sopi näitä tapaamisia kerran vuodessa, tärkeimpien medioiden edustajien kanssa. Ja siellä oli talousmediat ja tärkeimmät päivälehdet. Nyt olen kuullut että [yrityksessä] ne yhteydet jäivät vähemmälle muutaman viime vuoden aikana, mutta pidän hyvin tärkeänä sitä, että tätä taustoittavaa mediakeskustelua käydään niin, että toimituksilla olisi mahdollisuus seurata tilannetta ja toimialojen kehitystä ja yritysten kehitystä tämmösessä yleisessä viitekehyksessä ja sitten suhteuttaa yksittäiset uutiset siihen taustaan ja kokonaiskuvaan joka heillä on, et musta se on hyvin tärkeätä. Ja myöskin edustan sellaista ajatusta, että julkisen yhtiön toimitusjohtaja on (...) yhtiötä koskevissa asioissa (...) aina median käytettävissä. (...) Minusta oikea periaate on, että toimitusjohtaja on, 24/7, ihan tätä periaatetta käyttäen median käytettävissä. No, nukkuma-ajat tietysti täytyy suoda. (elinkeinoelämä)

Elinkeinoelämän edustajien ja journalistien vuorovaikutus vaikuttaa haastattelujen perusteella mutkattomalta. Niin kuin muillekin vastuullisissa asemissa toimiville, myös elinkeinoelämän vaikuttajille on ehtinyt kertyä luottamuksellisia toimittajakontakteja, ja ajatuksia vaihdetaan epämuodollisissa kohtaamisissa.

Täs mennään taas, kun on se paikallinen taso, että meillä on esimerkiks Porvoossa ne tietyt, mä asun vielä itse Porvoossa, mä tunnen oikein hyvin ne, siellähän me törmätään jo kaupan kassalla. Et sun on hirveen helppo niinku, voi kysyy, ”hei eiks teil nyt oo mitään tapahtunu, et vois tehä jotain juttua”. Tai sit mä sanon, että ”hei et meillä ois tämmönen mielenkiintonen uus hanke, eiks siitä vois jutunjuurta saada aikaseks”. Et silleen lokaalilla tasollahan se on niinkun hyvinkin simppeä. (elinkeinoelämä)

Mitä suuremmasta pörssiyrityksestä on kyse, sitä muodollisemmaksi ja säädellymmäksi päätöksentekijöiden ja toimittajien kanssakäyminen kuitenkin muodostuu. Toimittajien ja pörssiyritysten edustajien vuorovaikutusta määrittävät pörssiyritysten julkisuuspolitiikka ja arvopaperimarkkinalain säädökset, ja tämä tekee yhteistyöstä tarkasti säänneltyä. Suuret yritykset pyrkivät valvomaan toimittajayhteydenottoja muun muassa lähettämällä yrityksen puolesta viestinnän ammatillaisia valvomaan haastatteluja (Pietiläinen 2007, 92–96). Näillä toimilla halutaan ehkäistä tilanteet, joissa esimerkiksi haastateltu yritysjohtaja paljastaisi toimittajalle sellaisia tietoja, jotka vaikuttaisivat yrityksen pörssikurssiin ja jotka näin olisi arvopaperimarkkinalain mukaan pakko julkaista välittömästi myös pörssitiedotteessa.

Pörssiyritysten julkisuussäädöksiä ei tämän tutkimuksen haastatteluissa nostettu esille, mutta kokonaisuudessaan haastattelupuhe tukee hyvin Ruostetsaaren (2003) havaintoa siitä, että elinkeinoelämän eliitti uskoo kuitenkin enemmän suoran vaikuttamisen muotoihin ja epävirallisten tapaamisten merkitykseen kuin median tai julkisuuden kautta vaikuttamiseen. Vaikka miltei kaikki toimijaryhmät suosivat suoran vaikuttamisen keinoja mediaan verrattuna, tämä näkemys tuli ehkä kaikkein vahvimmin esiin elinkeinoelämän edustajien haastatteluissa. Joissakin tapauksissa tämä johtui siitä, että intressinä oli enemmän kansainvälinen vaikuttaminen kuin suomalaisten toimijoiden tavoittaminen. Lisäksi osan asioista katsottiin olevan liian vaikeita mediassa käsiteltäviksi.

Elinkeinoelämän edustajat kertoivat käyttävänsä toimittajakontaktejaan hyväksi lähinnä vain silloin, jos he pyrkivät tavoittamaan laajoja kohderyhmiä tai päätettävä asia edellyttää laajaa yhteiskunnallista tai poliittista yhteisymmärrystä. Koska elinkeinoelämän eliitin suhteet poliittiseen eliittiin ovat yleensä mutkattomat, suora kontaktointi ministeritasolle on helppoa silloin kun asia sitä edellyttää. Elinkeinoelämän edustajien haastatteluissa tuotiin esille, että suora yhteydenotto on turvallisempaa kuin toimittajien käyttäminen viestinviejänä ja välikätenä, mahdollisesti myös väärinymmärryksen tuottajana. Media nähtiin tässä yhteydessä merkittävänä riskitekijänä, mikä kääntäen merkitsee myös median ymmärtämistä vallakkaaksi.

Luotan enemmän kyllä suoraan vaikuttamiseen, puhelinsoittoon ja tapaamiseen kuin median kautta vaikuttamiseen. Yksittäisiin henkilöihin vallankin. Sitä ei tiedä miten se vaikutusyritys suuntautuu sitten. Se on vähän kun kaskenpolttoa, siinä ei tiedä mihin se tuli menee. (elinkeinoelämä)

Jos mennään ihan keihäänkärki edellä joissain asioissa, niin on parempi yrittää vaikuttaa ensisijaisesti suoraan poliittiseen eliittiin, ministereihin. Sillon kun tiedetään, että asia edellyttää laajempaa poliittista hyväksyntää, silloin pitää sen rinnalle tuoda media. Jos on asia jossa tiedetään, että Pekkarinen pystyy tän aivan yksin päättämään, ilman että hänen pitää edes omilta kepukollegoilta asiaa kysyä, niin silloin se on suora. (elinkeinoelämä)

10.6. Kansalaistoimijoiden ja tutkijoiden toimittajakritiikki

Haastatteluissa kritiikkiä toimittajia ja heidän työtapojaan kohtaan esittivät etenkin ne tahot, jotka kokivat voimattomuutta myös politiikkaverkostoissa: tutkijat ja kansalaistoimijat. Heidän toimittajiin kohdistamansa arvostelu muistutti paikoitellen heidän yleisemminkin politiikkaverkostoihin kohdistamaansa kritiikkiä. Näyttääkin selvästi siltä, että niillä yhteiskunnan toimijoilla, joilla on taloudellista ja muuta valtaa verkostoissa, on myös valtaa suhteessa mediaan.

Etenkin kriittisesti valtaeliittiin suhtautuvilla kansalaistoimijoilla ongelmana oli kuulluksi tuleminen ja puhujaksi pääseminen (vrt. Juppi 2004). Vaikka monet kansalaistoimijat vaikuttavat aktiivisesti omien julkaisukanaviensa ja vaihtoehtomedian välityksellä, he kertoivat, että ilman toimittajien arvostamaa taustayhteisöä tai statusta aktiivisen kansalaisen voi olla vaikea saada ääntään julki valtamediassa.

Kansalaistoimijat kertoivat, että toimittajat käyttävät heitä lähteinään hakiessaan tietoja, mutta omalla äänellään esiintyviksi he eivät välttämättä jutuissa yllä. Eivät ainakaan silloin jos tarkoitus on puhua asiakysymyksistä eikä esimerkiksi esiintyä uutisdraamaan sopivina esimerkkeinä tai tunteiden välittäjinä. Toisaalta tällainen nimetön taustavaikuttaminen oli monen kansalaistoimijan tavoitekin – pyrkimys oli nimenomaan päästä vaikuttamaan median kysymyksenasetteluihin ja tulkinta-kehyksiin, joilla toimittajat sitten puolestaan voivat haastaa varsinaista valtaeliittiä. Esimerkiksi Smash Asem -mielenosoituksen yhteydessä ”kansalaistarkkailijoiden” ryhmä pyrki omalla tiedottamisellaan vaikuttamaan siihen, millaisilla kysymyksillä toimittajat tapahtuman jälkeen lähestyivät vastuussa olevia viranomaistahoja. Taustayhteisön merkityksellisyys näkyi siinä, miten yliopisto- ja tutkijataustaisille kansalaistarkkailijoille paikka yhteistyökumppanina ja lähteenä avautui helpommin kuin ilman taustayhteisöä toimineille kansalaisaktiiveille.

Taustayhteisön merkityksellisyys tuli esiin myös siinä, miten Smash Asemin mielenosoitustapahtumiin osallistunut kansalaistoimija haluttiin liittää jonkin poliittisen suunnan tai tahon edustajaksi silloinkin, kun hän olisi halunnut esiintyä journalismissa tästä roolista vapaana. Mediassa käydäänkin siis kamppailua paitsi asiakysymyksistä ja uutiskynnyksen ylittämisestä myös identiteeteistä – miten toimija julkisuudessa tulee määritellyksi (Juppi 2004). Kansalaistoimijoiden kokemuksessa ei sinänsä ole mitään uutta tai outoa, sillä journalismia on pitkään kritisoitu elitistisistä, vallakkaita tahoja suosivista lähdekäytännöistä ja yhteiskunnallisten hierarkioiden uusintamisesta (Heikkilä 2001, 21).

Jos on tavallaan pieni toimija, niinku täs tapaukses tavallaan, et nimetön opiskelija, tai siis kylläkin ihan oikeella nimellä, mutta kuitenkin, että ei silleen tunnettu, tai sitten vaikka tommosen asiantuntijajärjestön edustaja, niin niis kaikissa tavallaan tulee helposti se, että (...) siin antaa niit tavallaan asian puolesta haastatteluja. (...) Sellasia tilanteita on just ollu, että sitten haastatellaan just jotain toista ihmistä, jolta tulee ne sitaatit ja ne kommentit ja sitten itse on vaan se leipäteksti siinä välissä. (kansalaistoiminta)

Ainahan median kans kun on tekemisissä, niin sä et saa sitä koko viestiä läpi, vaan ne pilkkoo ja ne laittaa sulle sanoja suuhun. Muistan jossain oli sillainkin ku mä sanoin, että ”mä haluan esiintyä yksityisenä kansalaisena, että mä en oo tässä nyt minkään järjestön edustaja eikä mitään, vaan tää on porukka ihmisiä, ketkä oli ollu siel saarrossa ja halus toimia”, niin sitten toimittajat menee ja googlettaa ja löytää, että tää on nyt puheenjohtaja siinä ja siinä järjestössä ja sitten tehnyt sitä ja tätä ja sitten sieltä löytyy. (...) Ne ois varmaan löytäny jotain tällästä, mitä ois vaan sitte riepotelu ja revitelly ja saanut ittensä näyttää sitten ihan typerältä. (kansalaistoiminta)

Vaikka tutkijat kuuluvat journalismissa runsaasti käytettyihin, legitiimeihin lähteisiin, heidän omasta mielestään journalismi tarjoaa heille vain melko typistetyn puhemahdollisuuden. Tutkijat suuntasivat toimittajakritiikkinsä journalistien ammattitaidon puutteisiin sekä latistavaan ja muotoa korostavaan journalistiseen koneistoon. He katsoivat, että heidän roolinsa sekä päätöksenteossa että journalismissa jää usein näennäisösoittumiseksi. Päätöksenteossa kyse voi olla muodollisesta asiantuntijakuulemisesta, vaikka käytännössä päätös on jo tehty. Mediassa tätä näennäisyyden kokemusta taas tuottaa juuri uutismuoto ja nopea journalistinen tuotantoprosessi. Asiantuntijan paikka julkisuudessa on tiiviisti kommentoida ajankohtaista asiaa, ja usein näkökulmasta, jonka toimittaja on etukäteen määritellyt. Ristiriita päivänpolttavia kytköksiä etsivien toimittajien ja tieteellistä mainettaan varjelevien asiantuntijoiden välillä on usein ilmeinen. Haastateltavat korostivat, että ennakkomitoidettu uutis- tai juttumuoto on niin joustamaton, että asiantuntijan voi olla vaikea saada esiin asetelmasta mahdollisesti poikkeavaa tai laajempaa näkökantaa. Toisinaan toimittajat taas haastattelevat tutkijoita valmistautumattomina ja luovuttavat näin heille kehystämisen vallan, mutta tämäkään ei tuntunut asiantuntijoista hyvältä. Toimittajien ajateltiin tällöin työllistävän asiantuntijoita sellaisella taustatyöllä, joka kuuluisi toimittajille itselleen.

Mulla on muutama kokemus akateemisena kansalaisena, jotka on tehnyt mut entistä varovaisemmaksi. Mä rikoin välini Ajankohtaisen kakkosen kanssa oikein kunnolla joskus vuonna 2000. (...) Mua kävi haastattelemassa toimittaja sieltä suunnilleen tunnin ajan, pani purkkiin ja ihan selvästi haki yhtä lausetta multa, ja mä onneton lipsautin sen ja sehän sieltä löyty. Se oli hakenut multa vaan yhtä lausetta, jolla ei oo mitään tekemistä sen kanssa, mitä mä olin asioista mieltä, vaan se tarvi tietyn suuntaisen tutkijanäkökulman. Yksittäisenä tutkijana joutuu kauheen helposti semmoiseen tilanteeseen, että on valmis paikka ja on itse asiassa valmis viestikin, joka vaan haetaan sopivalta tutkijalta. (tutkimus)

Toimittajat kyseli itsestäänselvyyksiä, joita niiden olisi pitänyt itsekkin tietää, ja sitten muka sitä asiantuntijaa käytettiin sen jutun painoarvoa lisäämään. Ja se mua rupes ottaan päähän. Ja sitten olis pitänyt sanoa jotain yleistä ja niin tuoreesta tapahtumasta, että se oli ihan mahdotonta joskus. (tutkimus)

Usein se toimittaja on (...) vähän hakusissa sen juttunsa kanssa. Ja oikeestaan usein käy niin, että mä saan itse aika pitkälle muotoilla ne kysymykset joihin mä vastaan, koska ei ne itsekään pysty hahmottaan mistä tässä jutussa on kysymys. (tutkimus)

Missä se raja menee, että jos yhdellä on kiire ja monia muita asioita pitäis tehdä, mukaan lukien tutkimus, että kuinka paljon on valmis tekemään toimittajien puolesta sitä taustatyötä. Välillä mä oon käyttänyt aikaani vähän siihen, välillä mä oon sitten yrittänyt, varsinkin jos sama toimittaja alkaa liikaa nojata, semmostakin on tapahtunut välillä, niin sitten mä ajattelen, että tehköön noi omat työnsä itse. (tutkimus)

Ennalta valittuihin näkökulmiin jämähtämisen nähtiin laajemminkin olevan yksi toimittajien helmasynneistä. Kritiikki toistui tutkijoiden lisäksi muidenkin toimijaryhmien haastatteluissa, ja sama tuli esille myös Kuneliuksen (2000) tutkimuksessa, jossa eri alojen asiantuntijat arvioivat toimittajien kehystävän ja lyövän lukkoon jutun näkökulman jo ennen varsinaista tiedonhankintaa ja haastatteluja. Vaikka päätöksentekijät tässä tutkimuksessa kertoivat toimittajien yleensä suostuvan siihen, että heidän juttunsa ainakin haastattelun ja faktojen osalta tarkastetaan, he samalla toivat esille, että ennakolta lukkoon lyötyä jutun kehystä tai kontekstia ei voi aina ennakoita, ja näin julkaistut jutut sisältävät joskus epämiellyttäviä yllätyksiä. Tällaisten ennalta lukkkoonlyötyjen kehysten käyttö ei välttämättä ole eduksi julkisen keskustelun deliberatiivisuudelle ja kommunikatiivisuudelle.¹⁰⁷ Julkisen keskustelun laatu voisikin parantua, jos viestimissä avoimesti keskusteltaisiin juttujen näkökulmia ja sisältöjä määrittävistä kehyksistä, avattaisiin niitä jälkikäteen ja tehtäisiin näin mahdolliseksi myös kehysten pätevyyden kyseenalaistaminen.¹⁰⁸

Että vaikka kuinka yrittää palvella sellaisenaan ja niillä faktoilla, mitä on käsissä, niin ei pysty tietämään, mihinkä se kysymys perustuu ja minkälainen kokonaisuus ja tausta siinä on. Ja myöskin sitten, joka on tietysti ihan hyvä pelisääntö, että jutut saa tarkistaa, mutta vaan sen oman osuutensa osalta. Että sehän ei kerro, mikä se kokonaisuus on ja missä yhteydessä se oma osuus esiintyy. Että vaikka ne omat sanansa tarkistaa ja pistää niin kuin on halunnutkin sanoa, niin silti se kokonaisuus voi kertoa jotain muuta. Et se tietysti se semmoinen kokonaisuuden hahmottaminen ja se semmoinen toimittajan jutuntekoproessin ja sen hengen tunteminen on tietysti niinku tällä puolella niinku vähän ongelmallista. (työnantaja)

107 Ks. edellä luku 3.6.

108 Yksi areena tällaiselle keskustelulle on juttujen verkkoversioiden yhteydessä oleva kommentintamahdollisuus. Toisinaan kommentteissa otetaankin kantaa jutun näkökulman tai muun kehyksen pätevytyteen.

Että se on mennyt minusta oikeestaan vähän karrikoiden sen tyyppiseen tutkimiseen yhtäältä, jossa haetaan aika nopeaa tulosta. Ja toimittajien keskinäisessä kilpailussakin on minusta saanut valtaa sellanen, että tehdään jostain asiasta, yhteiskunnallisista epäkohdista taikka asioista ylipäänsä, johtopäätösennakoita (...) se on mihin tämä ohjelma tulee päätymään. Sen jälkeen aletaan käymään läpi sitten sitä prosessia, että valitaan haastateltavat, valitaan case, ulostulot sen mukaisesti, että tähän johtopäätökseen myöskin päädytään. (politiikka)

Vaikka – kuten edellä on todettu – kehykset kulkeutuvat juttuihin usein lähteiden kanssa käydyistä taustakeskusteluista ja ylipäätään lähdeorganisaatioiden tiedontuotannosta, näyttää siis kuitenkin siltä, että kehystäminen ja siihen liittyvä ennakkoimattomuus ovat mediavallan keskeisiä pääomia. Vaikka juttuun valittu näkulma ja kehys olisikin peräisin joltain lähteeltä, medialla on silti valtaa siinä, *minkä* lähteen kehyksen varaan juttu rakennetaan.

Kyselymme perusteella toimittajan lähtökohdista poikkeavien näkökulmien nostaminen esiin näyttää kuitenkin yleensä olevan mahdollista. Vastaajista kaksi kolmasosaa koki saavansa uusia, yllättäviä näkökulmiaan haastatteluissa helposti esille ja myös julkaistuiksi. Tyytymättömämpiä tässä suhteessa olivat juuri tutkimussektorin edustajat, joista 45 prosenttia oli sitä mieltä, että uusien avauksien tekeminen on haastattelutilanteessa vaikeaa. Myös poliitikoista 42 prosenttia oli tätä mieltä.

Taulukko 10.5. ”Minun on helppo tuoda esille haastattelutilanteessa uusia, yllättäviä näkökantoja ja saada ne myös julkaistuiksi.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	7	12	17	19	8	6	4	11	40
Jokseenkin samaa mieltä	59	50	55	60	52	52	50	54	193
Jokseenkin eri mieltä	32	31	21	15	31	30	43	28	101
Täysin eri mieltä	2	7	7	6	8	12	2	7	24
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	358
N	41	42	84	47	48	50	46	358	

10.7. Toimittajakunnan hierarkisointi – hyvät erikoistoimittajat, hutiloivat rivityöläiset

Jos erilaisten vaikuttajaryhmien toimittajayhteistyön muodoissa oli eroja, myöskään toimittajakuntaa ei voi kohdella kollektiivina. Puhuessaan itselleen merkittävistä toimittajakontakteista, päätöksentekijät toivat esille, että kaikki toimittajat eivät ole heille yhtä tärkeitä. Heidän puheestaan erottuu ainakin neljä erilaista toimittajakategoriaa. Lähimpänä eliittiverkostoja toimivat 1) *päällikkötason journalistit ja päätoimittajat*

sekä 2) *valtamediodien erikoistoimittajat*. Vähemmän kiinnostaviksi yhteistyökumppaneiksi arvioitiin 3) *yleistoimittajat*, ja eniten kritiikkiä kohdistettiin 4) *kesätoimittajiksi* kutsuttuihin kokemattomiin tai ammattitaidottomiin toimittajiin.

Nimenomaan päällikkötason journalisteja ja erikoistoimittajia lobataan systemaattisesti ja tavataan säännöllisesti. Heihin päättäjillä on myös henkilökohtaisimmat ja luottamuksellisemmat suhteet. Kyseisten toimittajaryhmien vahvuuksina pidettiin taktista taitavuutta, syvää asiantuntemusta sekä valtaa vaikuttaa myös median sisäisiin tulkintakehyksiin ja linjauksiin. Vuorovaikutus keskeisiksi katsottujen toimittajien kanssa on luonteeltaan sellaista, että näiden toimittajien voi ajatella kykeytyvän osaksi niitä eliittiverkostoja, joiden toiminnasta he raportoivat (vrt. Davis 2007, 61).

Ei varmaan nyt tarvi nimiä mainita, mutta sanotaan sieltä uutistoimitusten johtoportasta, niin ja keskeisistäkin toimittajista pitää [olla], tai mielestäni on, sellaiset suhteet, että voi niin kun luottamuksella keskustella. (politiikka)

Henkilökohtaisten suhteiden synnyttäminen journalisteihin ei haastattelupuheen valossa näyttänyt Suomessa olevan vaikeaa. Vallankäyttäjille merkittäviä erikoistoimittajia on rajallinen lukumäärä – työskenneltyään riittävän pitkään tiettyssä tehtävässä vallankäyttäjä oppii helposti tuntemaan oman alansa erikoistoimittajat keskeisissä viestimissä. Toimittajien rekrytoituminen vallan verkostoihin saattaa kuitenkin alkaa jo työuraa aiemmin. Monet päätöksentekijät kertoivat henkilökoh- taisten toimittajakontaktiensa olevan peräisin yliopisto-opiskeluajoilta, ja jotkut mainitsivat olevansa itsekin journalistitaustaisia. Ammatillisten suhteiden lisäksi päättäjien ja journalistien välillä on myös ystävyyssuhteita, ja etenkin ystävien kesken aroistakin aiheista voi keskustella luottamuksellisesti. Vallan eliiteille onkin tyypillistä se, että niiden jäsenillä on yhteinen koulutustausta, elämäntapa, kieli ja koodisto (Ruostetsaari 2003). Näyttää siltä, että pienessä ja suhteellisen tiiviiden verkostojen sekä yhtenäisen hallintokulttuurin maassa jo opiskelu tiettyssä paikassa voi tuottaa merkittävää sosiaalista pääomaa.

Suomi on varmaan niin pieni maa, että jos on ollut pikkasen aktiivisempi kou- luissa ja nuoruudessaan ja muuta, niin on samanhenkisiin tyypeihin opiske- luaikana törmännyt. Mäkin oon Tampereen yliopistolla opiskellut, ja sieltä on valtava määrä vanhoja opiskeluaikaisia tuttuja nyt eri viestimissä toimittajina. Satakunnan Kansassa, Aamulehdessä, STT:llä ja Helsingin Sanomissa. Kym- menkunta on pelkästään Tampereen yliopiston aikaisia tuttuja. Osa heistä on jo aikaisemmilta ajoilta. Niin, osa on sitten jo ihan ystäviäkin. Niin sitten voi luottamuksellisemmin pallotella heille ja tarjota joskus jotain hyvää juttuakin. (politiikka)

Päätöksentekijät puhuivat suhteellisen avoimesti suhteistaan valtamediodien eri- koistoimittajiin, säännöllisesti juttuja kirjoittaviin journalisteihin. Sen sijaan henki- lökohtaisesta yhteydenpidosta päätoimittajiin ja muuhun toimitusten korkeimpaan

johtoon mainittiin haastatteluissa vain harvakseltaan. Kyselyn mukaan se on kuitenkin verraten yleistä. Hallintosektorin edustajista jopa 29 prosenttia, poliitikoista 25 prosenttia ja ay-liikkeen edustajista 26 prosenttia tapaa ottaa yhteyttä luottamuksellisessa hengessä päällikkötoimittajiin tavoitteenaan näin vaikuttaa viestimen linjauksiin tai kannanottoihin, jotka liittyvät vireillä olevaan hankkeeseen tai ajankohtaiseen kysymykseen.

Taulukko 10.6. ”Käyn luottamuksellisia keskusteluja päällikkötoimittajien kanssa siitä miten heidän viestimensä pitäisi suhtautua johonkin vireillä olevaan kysymykseen tai hankkeeseen.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	9	9	4	0	8	9	6	25
Jokseenkin samaa mieltä	24	11	20	15	13	17	12	16	64
Jokseenkin eri mieltä	50	30	24	25	23	44	32	32	125
Täysin eri mieltä	24	50	47	56	64	31	47	46	182
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	396
N	42	46	87	52	53	59	57	396	

Haastatteluissa jotkut päätöksentekijät kertoivat ottavansa pää- tai päällikkötoimittajiin yhteyttä lobbausmielessä. Tavallisesti systemaattisen taustoituksen kohteena olivat usean median päätoimittajat. Haastateltavien mukaan päätoimittajiin voidaan ottaa yhteyttä myös silloin, jos viestin on julkaissut virheellistä tietoa tai se on muuten toiminut haastatellun näkökulmasta kohtuuttomasti.

No niitä henkilökohtaisia toimittajasuhteita, niin (...) enemmän se tarkoittaa mun näkökulmasta sitä, että on joitakin päätoimittajatapaamisia, (...) tai toimitussihteeritapaamia, tapahtumia, missä me taustoitetaan asioita. (ammattiyhdistysliike)

Että me alettiin kyllä pohjustaa myöskin tätä, että me tehtiin tiettyjä muistioita varsinkin hoitohenkilöstön palkkausta ja muuta. Sitä esimerkiksi tietyille päätoimittajille ja muille toimittajille käytiin läpi. (työnantaja)

Silloin, jos on joku tärkeä asia, joka jollain lailla pitäis saada keskusteluun ja jolle pitäis olla tilaa, niin kyllä mä oon sillon joidenkin lehtien päätoimittajiin yhteydessä ja käyn sitä keskustelua heidän kanssaan, ja useimmiten asiat on semmosia, että lehti kokee ne relevanttina, ja tarjoaa niille tilaa. (tutkimus)

Minusta jokaisessa talossa, jokaisessa yritysorganisaatiossa, ainakin suuremmassa ja tota muissa merkittävässä organisaatioissa, hyvää asioiden hoitoa on

jatkuvat mediasuhteet. Että mä oon tottunut yrityksissä, joissa oon työskennellyt, että yhtiön johtoryhmä tai johtoryhmän edustajat tapaavat säännöllisesti keskeisten medioiden päätoimittajia, toimittajakuntaa, tällaisissa taustoittavissa keskusteluissa. (elinkeinoelämä)

Sitä mä yritän katkoa, että ne toimittajat keitä mä tapaan, niin siinä olis aina olemassa selkeä se funktio. Että ihan pelkästään hengailua yhdessä, sitä mä en harrasta. Että esimerkiksi mä tapasin (...) päätoimittajaa alkusyksystä, kun tää rupes musta karkaileen ihan käsistä, se niitten juttu. No sitten mä soitin [päätoimittajalle] ja sanoin, että minä haluan tavata päätoimittajan. Ja sitten me käytiin lounaalla ja käytiin tätä asiaa läpi. (politiikka)

Sitä aiheuttaako mediaeliitin ja muun valtaeliitin vuorovaikutus suoranaisia korjausliikkeitä esimerkiksi journalistisissa linjauksissa, on tutkimusaineiston perusteella vaikea sanoa. Haastattelut eivät tarkasti kerro, miten päätoimittajien kantoja pyritään kääntämään omille ajatuksille suosiollisiksi tai millaista vääntöä tämä mahdollisesti aiheuttaa toimituksissa päätoimittajien ja rivitoimittajien välillä. Kovin näkyvää suoraa vaikutusta vallankäyttäjät tuskin odottavat, sillä haastatteluissa he kuitenkin kuvailivat journalistista koneistoa varsin autonomiseksi. Myös yksittäisten toimittajien arvioitiin valitsevan aiheensa suhteellisen itsenäisesti. Koska kuitenkin päätoimittajiin ollaan melko usein yhteyksissä, niin ilmeisesti päätöksentekijät ajattelevat sen jollakin tapaa kannattavan. Hyvin ajoitettu ja strategisesti oikein kohdistettu yhteydenotto voi monipuolistaa tai hillitä julkista keskustelua. Päätoimittajat saattavat yhteydenoton jälkeen ottaa kiistanalaisissa kysymyksissä sovittavan roolin ja tuoda asian esille tasapainottavin näkökannoin esimerkiksi lehden pääkirjoituksessa. Pääkirjoituslinjausten arvioitiin puolestaan valuvan vähitellen viestimen muihin sisältöihin. Jos näin tapahtuu, mediaeliitin voi jossain määrin nähdä toimivan samojen käytöskoodien mukaisesti kuin muunkin konsensuaalisen valtaeliitin.

Ei siellä päätoimittajat omia toimittajia ruoski, mutta se saattaa olla jonkunlainen niinkun tasapainosempi artikkeli tai enemmänkin sitä taustaa huomioi, et kyllä se joskus näin menee, ja niillä voi olla sitten semmonen ajankohtanen tai tärkeä taustakeskustelu, ne voi noissa pääkirjoituskuvioissa tulla sitten. Että siellä tulee jossain sopivassa vaiheessa tasapainoisempi, ja huomaa, että kyllä se keskustelu on vaikuttanut. (poliisitoimi)

Mutta enemmän sillä oli merkitystä siltä silleen, että kun aina tärähti vastine, niin se, kenelle se vastine oli, pääkirjoitustoimittajalle tai muulle, luki sen ja saattoi tsekata ne faktat, eikä, ja huomattiin kyllä, ei kirjottanut enää uusiksi. Ja jossain vaiheessa sitten, kun mielipideilmasto alkoi kääntyä, niin oli ensimmäisten joukossa niitä, jotka korjasi näitä asioita, että no, eihän Kokoomuskaan tällaista luvannut. (politiikka)

Täysin rypytöntä päättäjien yhteistyö eliittitoimittajien kanssa ei luonnollisestikaan ole. Haastateltavien joukossa oli myös sellaisia poliitikkoja, jotka kokivat, ettei vuorovaikutus mediaeliitin kanssa toimi kovinkaan hyvin.

Siinä voi sanoo, että jos mä en Helsingin eliittitoimittajien ymmärtämystä saanu, niin kansan ymmärtämyksen sain, että poikkeuksetta niin myönteinen. (...) Minä oisin median edustajana huolissaan siitä, että media ja kansa on täysin eri planeetalta. (politiikka)

Erikois- ja päällikkötoimittajiin kohdistettu kritiikki oli kuitenkin vähäistä verrattuna tyytymättömyyteen, jota herättivät perusuutistystötä tekevät rivitoimittajat. Tosin nämäkin toimittajat saattavat toimia merkittävänä kontakteina silloin, jos suhteet valtakunnan keskeisten medioiden erikoistoimittajiin katkeavat. Esimerkin suhteiden katkeamisesta ja maakuntamedioiden puoleen kääntymisestä antoi poliitikko, joka turvautui oman äänestysalueensa viestimiin tultuaan torjutuksi pääkaupunkiseudun mediassa.

Sen piti tulla Hesariin sinne vieraskynään, niinku siel oli muutamia muittenkin (...) kirjotuksia. Yhtäkkiä joulun alla (...) kun sitä ei oo ilmestynyt, niin sinne sitten valtiosihteeri oli yhteydessä, niin siellä oli kai uutispäällikkö (...) sitten ilmoittanut, ettei siinä oo mitään merkittävää. (...) Niin mä tota soitin välittömästi kaikki yhteyteni, tai mitä nyt kaikkia yhteyksiäni, mut Väli-Suomen mediaan ja se julkaistiin seuraavana päivänä Ilkassa, Savon Sanomissa ja Karjalaisessa. (politiikka)

Rivitoimittajien ohella päättäjät kohdistivat kritiikkiä myös ”kesätoimittajiksi” kutsutuihin kokemattomiin tai muuten ammattitaidottomina pidettyihin journalisteihin. Vaikka rutinoitumattomat toimittajat nähtiin pääosin harmittomina, vallankäyttäjien mukaan he tekevät usein sekä tiedollisia että tulkinnallisia virheitä esimerkiksi tarkertuen kirjaimellisesti haastateltavien lausumiin, mikä merkitsee sitä, että päätöksentekijän itsensä on haastattelutilanteessa oltava erityisen valpas.

No kesällä kun on aika paljon kesätoimittajia, joka on tietysti meille sellainen aikamoinen painajainen, kun tota [nauraa] se tieto on aika vähäistä työmarkkina-asioissa, ja sitten soitellaan paljon, ja saadaan selittää juurta jaksan, mitä jokin asia tarkoittaa. Mäkin oon ties milloin mistäkin lomalta joutunut selittämään tupo-kuvioista ja muista, että mitä ne kaiken kaikkiaan tarkoittaa. Ja tuota oli eräässä maakuntalehdessä juttu meidän tavoitteista, siis me ei oltu asetettu mitään tavoitteita. Ja siinä jutussa ei ollut mitään vikaa, mutta väliotsikossa luki, että ollaan asetettu tavoitteet. Ja sitten tulikin soittoja, että herran jumala, ettehän te ole tavoitteita asettaneet, eihän tästä oo mitään päätöksiä eikä muuta. (ammattiyhdistysliike)

Yleistoimittajia ja uransa alussa olevia toimittajia kritisoiitiin usein myös tiedollisen ammattitaidon puutteisiin liittyvästä kritiikittömyydestä. Yhä harvemmalla toimittajalla on mahdollisuuksia erikoistua pitkäjänteisesti tiettyyn aihealueeseen tai kehittää taitojaan yhdessä julkaisukanavassa – kulujen karsimisen ja työn tehostamisen nimissä uutistyytöä on päinvastoin nopeutettu, työtehtäviä kierrätetään, toimittajat tekevät sisältöjä useisiin julkaisukanaviin ja erikoisseuranta-alueisiin keskittyviä toimittajia on vain suurimmissa viestimissä (Jyrkiäinen 2008; Nerone & Barnhurst 2003).

Asioita arvioidaan jotenkin tässä ja nyt -näkökulmasta, että se semmonen tietynlainen historiattomuus, niin se on musta kauheen kummallista aina. Ja joskus tuntuu, että ihan mikä tahansa menee läpi, siis se toimittajalle sanotaan, että tää on hyvä juttu niin sit siellä toistetaan sillain aika lailla ilman kritiikkiä, että tää on hyvä juttu. (hallinto)

Haastatellut vallankäyttäjät kertoivat olevansa huolissaan mediakentän kehityksestä, joka heistä eriarvoistaa ja jakaa toimittajakuntaa. Erikoistoimittajien vähyys koettiin ongelmaksi paitsi siksi, että rivitoimittajien kanssa yhteistyön tekeminen lisää päätöksentekijöiden omaa työmäärää, myös siksi, että se näkyy usein juttujen laadussa.¹⁰⁹ Esimerkiksi hoitajien palkkakiistan yhteydessä tuotiin esille, miten rivitoimittajille työmarkkina-asoiden uutisointi olisi jo pelkkien faktojen tasolla ollut haasteellista. Erikoistoimittajat olivat asiassa ”kartalla”, ja muiden toimittajien osaksi jäi välittää julkisuuteen lähinnä kansalaisten tunteita sekä omia mielipiteitään, joiksi toimittajien arvioivat tulkinnot haastatteluissa pelkistettiin.

Siinä näky suuret erot. Nää työmarkkinatoimittajat oli kauheen spesifejä, ja siinä ihan kartalla. Sitten oli tää toinen porukka, joka hahmotti aina jonkun asian kautta, mutta se ei johtanut mihinkään tavallaan. Se oli sellasta yleistä kansalaisten kiinnostuksen kanavoimista tavallaan tai huolien. (...) Kun sä et oo enää pitkän linjan politiikan toimittaja, joka perehtyy johonkin tai erikoistuu, vaikka sä kirjoitat liikenneasioista tai eduskunta-asioista lainsäätämisen kannalta tai jotain, niin jotta sä perehdyt ja tiedät jonkun asian historian ja väännöt, niin jos ihmiset vaihtaa paikkaa hirveen nopeesti, niin ei oo kauhean todennäköistä, että ne tekis enää sitä. Itsestä tuntuu välillä, että ne haluaa aina jotain henkilöjuttuja tai profiileja. (politiikka)

109 Journalismin autonomisuuden kannalta toimittajien erikoistuminen on kaksitahoinen kysymys. Yhtäältä valta kietoo läheisessä yhteistyössä toimivat erikoistujat helposti verkostoihinsa, toisaalta erikoistoimittajille kertyy vankkaa tiedollista osaamista, pääsyä luottamukselliseen yhteistyöhön lähteiden äärelle ja mahdollisuuksia näin myös avata tärkeitä kysymyksiä. On vaikea sanoa, missä määrin päättäjien huoli erikoistoimittajien vähenemisestä kumpuaa siitä, että he näin menettävät itsensä kanssa samaan tapaan ajattelevia ja suhteellisen lojaaleja toimittajia ja missä määrin huoli liittyy siihen, että journalismin kyky raportoida kriittisesti olennaisista kysymyksistä heikkenee.

Mun täytyy sanoa että oikeesti oon huolissani siinä, miten tällästen keskeisten turvallisuus-, sisäisen turvallisuusasioiden suhteen näitä erikoistuneita toimittajia on meillä hirveen vähän Suomessa. Ja esimerkiksi Helsingin Sanomissa, niin siel on tietysti pääkirjoituspuolella Himanen ollut, oikeestaan se on melkein ollu niinku yks, sen tietää kun on pääkirjoitus, että Himanen on nyt tehnyt, että muutoin ei näihin asioihin olla paneuduttu. (politiikka)

Meillä on osa toimittajia, jotka on älyttömän hyvin perillä asioista. Ne tietää välillä jo ennen kun itse tietää monet asiat. Ja sitten on just näitä, jotka ei ol- lenkaan seuraa, mutta on kauheesti mielipiteitä. Että kyllä se kirjo alkaa oleen. Ja se on aika vahingollista meidän kannalta sitten se, että esitetään ihan todella virheellisiä käsityksiä ja sitä kautta vaikutetaan ihmisten mielikuviin. Ja että voiko enää sitten luottaa, että painettu sana on niinku. (politiikka)

Aikanaan jossa olin kanssa mukana oli Ahtisaaren reissu Kiinassa. Niin siellä oli sitten lehtimiehiä mukana, niin mä pistin merkille ja luin niitä juttujakin sitten (...) Niistä ei ollut kukaan valmistautunut lähtemään Kiinaan, ne kaikki olivat siellä kysyäkseen Ahtisaarelta jotakin pilipalijuttuja, suurin piirtein että mitä sille ja tälle kuuluu. Mutta jos kysy, jutteli niiden kanssa, että mitä sä tiedät Kiinasta, niin ne ei tiennyt hevonpaskaa. (elinkeinoelämä)

Kyselyssä tyytymättömämpiä toimittajakunnan tiedolliseen asiantuntemukseen olivat selvästi politiikka- ja tutkimussektorin edustajat, joista noin kaksi kolmannesta arvioi omaa alaansa koskevan journalismin olevan muuttumassa entistä asiantuntemattommaksi tai kritiikittömämmäksi. Kaikista vastaajista noin puolet oli tätä mieltä.

Taulukko 10.7. ”Omaan alaani liittyvät journalistiset jutut tehdään yhä useammin ilman riittävää asiantuntemusta tai lähdekritiikkiä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	11	26	19	16	4	28	16	17	69
Jokseenkin samaa mieltä	38	20	31	31	31	40	46	34	136
Jokseenkin eri mieltä	44	50	42	43	59	26	33	42	169
Täysin eri mieltä	7	4	8	10	6	5	5	7	26
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	400
N	45	46	90	51	54	57	57	400	

Lähdekritiikissä lipsuminen yhdistettiin yhä tiukemmaksi käyvään uutiskilpailuun ja kaupallistumiseen. Haastatellut katsoivat juuri yleistoimittajien olevan suorittavia työntekijöitä journalistisella liukuhihnalla, kilpailevan näkökulmista ja paikoitellen

unohtavan lähdekritiikin paitsi kiireisen työtahdin vuoksi myös tarkoituksella, jotta uutisessa säilyisi sitä myyvä kiinnostavuus.

Moni on ikään kuin antanut ymmärtää, että he ei oo halunneet tarkistaa faktoja multa, koska siinä on iso riski, että uutinen häviäisi. Minusta se on sellanen muutos. (...) En mä kyllä silloin kun oon alottanut, viisi vuotta sitten, ei jotenkin tullut tällainen kuuloonkaan vielä, mutta nykyään yhä useampi toimittaja antaa ymmärtää, että faktojen tarkistus pilaisi hyvän jutun. (politiikka)

Vallankäyttäjistä kiireinen ja tehdasmainen työkuultuuri väistämättä kaventaa journalismin näkökulmia. Viestimet tulevat yhä riippuvaisemmiksi toisista medioista, ja toimittajat tukeutuvat julkaisupäätöksissään toisiinsa. Toimittajakollektiivissa syntyneet mielikuvat ja tulkinnat saattavat päättäjien mielestä vaikuttaa siihen, miten tietty vallankäyttäjä tulee mediassa kohdelluksi. Yhteiskunnallinen vaikuttaja voi huomata joutuneensa outoon positioon tai toimittajakunnan epäsuosioon, joka saattaa laajimmillaan heijastua koko hänen työyhteisöönsä. Toimittajat voivat rankaista hyvistä tyypistä huonoksi muuttunutta henkilöä paitsi negatiivisella julkisuudella myös hiljaisuudella. Tämän aloitteita tai yhteydenottoja ei silloin huomioda. Jos esimerkiksi ministeri epäonnistuu mediasuhteissaan, koko ministeriön viestintä voi vaikeutua.

[Ministerin] kaudelta on esimerkki siitä, että tiedotteet lakkasi menemästä lävitse, kun mediahan alko loppuvaiheessa kirjoittaa hänestä negatiivisesti, kieli- taidosta, osaamisesta, kyvystä. Se oli sinänsä epäoikeudenmukaista, koska hän oli tehnyt kauheen paljon. Meillä oli esimerkiksi 12 ministerikokousta kuuden kuukauden aikana, joka oli ihmeellinen saavutus. Ja hän on aktiivinen ihminen, hän rupes taivuttamaan lehdistöä, että pitää kirjoittaa, että hän on onnistunut. (...) Mä sanoin [hänelle], että meidän arrogantti lehdistö ei oikein hyväksy tätä linjaa. (...) Ihmisiähän tässä ollaan, me tunnetaan toisemme, että he eivät suostuneet kirjoittamaan [ministeristä] loppuaikana oikeastaan ollenkaan. (hallinto)

Kyselyssämme etenkin poliitikot (29 %) ja hallintosektorin edustajat (25 %) kertoivat joutuneensa tilanteisiin, joissa toimittajien jutuissa synnyttämät mielikuvat ja roolitukset eivät vastanneet heidän omia käsityksiään itsestään. Kaikista vastaajista näin arvioi 18 prosenttia.

Taulukko 10.8. ”Toimittajat asettavat minut haastattelutilanteessa tai jutussa usein rooliin, josta en tunnista itseäni.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	2	4	6	0	9	0	4	14
Jokseenkin samaa mieltä	7	13	21	12	6	20	11	14	54
Jokseenkin eri mieltä	51	56	52	52	58	53	60	54	212
Täysin eri mieltä	40	29	22	31	36	18	28	28	110
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	390
N	43	48	89	52	50	55	53	390	

Taulukossa 10.9 kootaan vielä yhteen vallankäyttäjien puheesta paikallistettavia toimittajakategorioita sekä yhteistyön hyötyjä ja haasteita.

Taulukko 10.9. Suomalaisen toimittajakunnan jakautuminen päättäjien näkökulmasta.

	1. Päätoimittajat ja päällikkötoimittajat	2. Erikoistoimittajat	3. Rivitoimittajat	4. Kokemattomat ”kesätoimittajat”
Yhteistyön luonne	Systemaattinen lobbaus ja taustoittaminen. Yhteydenotot molemminpuolisia.	Systemaattinen lobbaus ja taustoittaminen. Yhteydenotot molemminpuolisia. Keskinäinen luottamus.	Vähemmän kiinnostavia yhteistyökumppaneina. Yhteydenotot lähtöisin etupäässä toimittajilta.	Ammattitaidottomana pidetty ryhmä. Yhteistyö työlästä. Yhteydenotot lähtöisin toimittajilta.
Yhteistyön edut	Taustoitus voi vaikuttaa median tulkintakehykseen. Päätoimittajien kontaktointi voi tasapainottaa uutisointia kriittisissä tilanteissa, median tehdessä virheitä ja innostuessa ylilyönteihin.	Erikoistoimittajia rajattu lukumäärä, henkilökohtaisten suhteiden synnyttäminen helppoa. Syvää asiantuntemusta. Erikoistoimittajat ”faktojen välittäjiä”.	Voivat muuttua hyödyllisiksi, jos konaktit tärkeimpien medioiden toimittajiin katkeavat. HS -> TS. Maakuntamedian näkeminen haastamisen alustana.	Kesätoimittajien joukossa kasvavat tulevat eliittitoimittajat. Jonkin verran lobbausta jo uran alkuvaiheissa.
Yhteistyön haasteet	Päällikkötoimittajien synnyttämä ”väärä” tulkintakehyk, joka näkyy lehden linjassa.	Journalismin perusasetelma ja erikoistoimittajien sisäistämä ammatti-ideaali, joka suhtautuu valtaan ja vallankäyttäjiiin kriittisesti. Erikoistoimittajiin ei kuitenkaan suhtauduta kovin kriittisesti. Esimerkiksi tabloidisaation kritiikki kohdistuu journalismiin tai rivitoimittajiin, ei niinkään erikoistoimittajiin.	Toimittajien kiire ja liukuhihnajournalismi. Etukäteen lukkoonlyödyt asetelmat ja tulkintakehykset. Toimittajien tiedollisen osaamisen puutteet. Yleistoimittajat ”tunteiden tulkeja”.	Journalistien kokemattomuus. Rutinoitumattomat journalistit tekevät sekä asiaetta tulkintavirheitä. Haastattelun tulee pysyä hereillä.

10.8. Luottamuksellisia suhteita ja syvää epäluuloa

Eri päättäjryhmien toimittajayhteistyön erot ja toimittajakunnan hierarkisointi tuovat ilmi, että päätöksentekijöiden suhteissa journalisteihin on monenlaisia vireitä. Samojenkin haastateltavien puheessa risteilee erilaisia puhetapoja – sekä toimittajia kiittäviä että kritisoivia. Kun vallankäyttäjät puhuivat koko toimittajakunnasta, rivitoimittajista tai tiettyjen kehitystrendien tuomista journalistisen työkuultuurin muutoksesta, toimittajat saattoivat saada osakseen kärjekästäkin, joko yleisesti argumentoitua tai omista huonoista kokemuksista kumpuavaa, tunnepitoista kritiikkiä. Kaikkein kärkevimmin toimittajia arvosteltiin muutamissa kyselyn avoimissa kommenteissa:

Pääasiassa toimittajat ovat kaunaisia ja mieleltään järkkyneitä luusereita. (politiikka / kyselyn avoin kommentti)

Olen itse toimittajataustainen ihminen mutta ajautunut kauan sitten aidan toiselle puolelle. Täytyy sanoa, että maailma näyttää täältä hyvin erilaiselta, ja toimittajien ja heidän esimiestensä huolimattomuus, kapea perspektiivi ja lapsellisuus harmittavat. (tutkimus / kyselyn avoin kommentti)

Kriittisen turhautuneelle puheelle oli tyypillistä muun muassa tunne median ennakkoimattomuudesta ja toimittajien ammattitaidottomuudesta. Median edustajiin suhtauduttiin epäluuloisesti, eikä heitä pidetty loppuun asti luotettavina yhteistyökumppaneina. Uutisvoittoja tabloidisoituneessa ympäristössä tavoittelevien toimittajien ajateltiin kääntyvän vallankäyttäjää vastaan silloin kun se heille parhaiten sopii: nostavan henkilön tänään esiin sankarina ja tekevän hänestä poliittisen ruumiin huomenna. Osa epäluottamuksesta liittyi konkreettisiin työkäytäntöjen ja työkuultuurin muutoksiin. Haastateltavat toivat esille, etteivät kiristyvän uutiskilpailun paineissa työtään tekevät toimittajat esimerkiksi kunnioita tiedotteiden julkaisuajkoja yhtä hyvin kuin aikaisemmin, mikä osaltaan tekee tiedottamisen käytännöistä varovaisia. Tällaisen epäluottamuksen ja kriittisyyden on nähty tasaisesti kasvaneen 1990-luvun alkuvuosista lähtien (esim. Alho 2004; Nieminen et al. 2005; Koljonen 2009).

Ei ole koskaan sellanen luotettava osapuoli... ikään kun kumppani. Sä voit kuvitella, että nyt sä saat mediassa jonkun asian ikään kuin eteenpäin, niin sit kun sä saat sen eteenpäin, niin seuraavalla kerralla se voi tullakin vastaan. Siis tää on musta se medialle olennainen piirre, että se on aina kriittinen ja sitä voidaan käyttää aina joissain jutuissa hyväksi, mutta jos sitä käytetään liian näkyvästi, niin se varsinkin kyllä sitten saattaa potkasta hyvinkin kovaa takaisin. (ammattiyhdistysliike)

Median muuttuminen, kilpailun raadollistuminen ja muu, niin näkyis siinä, että meidän embarkoja ei enää kunnioiteta niinku ennen, että jos menee etukäteen joku tieto, niin ne julkaisee sen vaikka ois sanottu, et ei saa julkasta ennen kellonaikaa sitä ja sitä. Että nää alkaa muuttaa varmaan meidän käytäntöjä, et me

tullaan niinku varovaisemmiks myöskin, että ei pysty enää niin avoimesti ja etukäteen tiedottaan, koska jotkut mediat rikkoo sitte sitä sopimusta. (politiikka)

Vaikka toimittajien ja päätöksentekijöiden suhde kuvataan usein kauttaaltaan jännitteiseksi, epäluulon ja vastakkainasettelujen lävistämäksi, haastatteluissa erottui kuitenkin myös vastakkainen diskurssi, joka päinvastoin korosti päätöksentekijöiden ja toimittajien välisiä luottamuksellisia suhteita ja arvontoa. Tämä puhetapa tuli esille varsinkin silloin, kun päättäjät puhuivat päätoimittajista, erikoistoimittajista tai muista tutuiksi tulleista pitkän linjan journalisteista. Mitä läheisemmästä ja henkilökohtaisemmasta yhteistyöstä oli kyse, sitä suopeampia ja ymmärtävämpiä olivat päätöksentekijöiden käsitykset.

Tiettyjen toimittajien ja valtaeliitin välinen vuorovaikutus näyttää toimivan hyvin kivuttomasti – ristiriitojen sijaan sitä leimaavat professionaali yhteistyö ja avunanto. Haastatellut vallankäyttäjät kuvailivat monessa yhteydessä suhdettaan tärkeinä pidettyihin toimittajiin avuliaaksi ja palvelevaksi yhteistyösuhteeksi. Vaikka toimittajayhteistyö syö hektisissä tilanteissa voimavaroja, monet haastateltavista pyrkivät olemaan tärkeinä pitämiensä toimittajien tavoitettavissa ympärivuorokautisesti.

He kaikki tietävät varmasti, että mulle voi soittaa millon tahansa. (politiikka)

Jos mulla on kasa soittopyyntöjä, niin kyllä mä otan aina ne median soittopyynnot ensimmäisenä. (politiikka)

Parasta julkisuutta saa sillä tavalla, kun on tavotettavissa sillon, kun toimittaja tavottelee. (politiikka)

Mä olin antanu ministerinumeron [Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittajalle] ja muutamalle muulle toimittajalle. Ja mä vastasin aina vaikeisiinkin taustakysymyksiin. Ja mä väitän, että se oli mun tärkeimpiä ratkaisuja median osalta, koska ei (...) ministeriön tämä, anteeks vaan Kekkös-Slovakian aikainen tiedotus niin ei se ollu tätä päivää. Niin se että kävi vaikeet asiat suoraan, sillon kun ykkösmedian edustaja haluaa, läpi. (politiikka)

Päätöksentekijöiden ja tiettyjen journalistien yhteisenä intressinä näyttää olevan vuorovaikutuksessa saavutetun luottamuspääoman vaaliminen. Se merkitsee paitsi toisen osapuolen ammattitaidon ja osaamisen tunnustamista myös sovituista asioista kiinnipitämistä, joskus oman lyhyen aikajänteen intressinkin kustannuksella. Vaikka journalistit käyvät uutiskilpailua kiristyvien aikataulujen puitteissa, juttua tavoitellessaan he yleensä huomioivat ainakin tiettyyn pisteeseen asti henkilökohdaiset suhteensa. Verkostossa näyttää pätevän vastavuoroisuuden periaate: uhraukset tulevat korvatuiksi myöhemmin, ja kilpailuedut syntyvät pitkäjänteisesti juuri epämuodollisuuteen ja luottamukseen perustuvassa toiminnassa (vrt. Johansson 2000, 144). Toimitukset voivat myös varjella tiettyjen toimittajien hyviä henkilösuhteita:

päätöksentekijät otaksuivat, että toimituksissa aiheita voidaan siirtää kokemattomille toimittajille silloin, kun niistä jutun tekeminen voisi turmella lähteen ja kokeneen toimittajan välisen suhteen.

Sitte on tosiaan tällanen inhimillinen piirre, että sitten, kun jollain isolla väli-
neellä, iltapäivälehdellä, saattaa olla tämmönen näihin henkilökohtasiin asioihin
menevä kysymys, joka heidän on pakko tehdä, niin sittenhän ne laittaa sen nuo-
rimman ja viattomimman kesätoimittajansa sen tekemään, että nämä kokeneet
politiikan toimittajat eivät käsiään sotke näihin juttuihin. (politiikka)

Päättäjät katsoivat hyvin yksimielisesti, että he voivat käydä luotettavaksi tietämiensä toimittajien kanssa taustakeskusteluja pelkäämättä, että luottamukselliseksi sovitusta keskustelusta tehdään uutinen lähteelle vahingollisessa yhteydessä. Kiinnostavaa on, kuinka arkaluonteisista asioista ja kuinka avoimesti päättäjät lopulta ovat valmiita toimittajien kanssa keskustelemaan. Kuten edellä todettiin, toimijaryhmien kesken tässä on eroja: haastattelujen perusteella näyttää siltä, että esimerkiksi poliitikoilla luottamukselliset keskustelut ulottuvat syvemmälle kuin virkamiehillä. Kovin varmoja päätelmiä ei asiasta tämän aineiston perusteella voi kuitenkaan tehdä.

Joka tapauksessa luottamuksellisiin toimittajasuhteisiin viitattiin haastatteluissa usein. Tämän luottamuspuheen perusteella onkin helppo uskoa Linskyn väitettä, että julkinen puhe vallankäyttäjien ja toimittajien välisestä etäisyydestä ja kriittisyydestä olisi ainakin osin myytti, jota kummatkin osapuolet omien intressiensä takia ylläpitävät. Toimittajat haluavat korostaa omaa itsenäisyyttään, ja vallankäyttäjille, esimerkiksi poliitikoille tai viranhaltijoille, ongelmallisista asioista ja tilanteista on kätevää syyttää ”räävittömiä toimittajia” tai ”pahaa mediaa”. (Linsky 1986, 209.)

Myös kyselyssä merkittävä osa vastaajista kertoi voivansa luottaa siihen, että toimittajien kanssa tehdyt sopimukset esimerkiksi julkaisuaikataulusta tai tietojen luottamuksellisuudesta pitävät. Ay-liikkeen edustajista peräti 95 prosenttia, kansalaistoiminnan edustajista 87 prosenttia, oikeuslaitoksen ja poliisin edustajista 86 prosenttia luotti tässä yhteydessä toimittajiin.

Taulukko 10.10. ”Voin luottaa siihen, että toimittajien kanssa tekemäni sopimukset esimerkiksi jutun julkaisuaikataulusta tai tietojen luottamuksellisuudesta pitävät.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	33	13	24	34	21	19	14	23	91
Jokseenkin samaa mieltä	62	64	46	53	65	55	56	56	225
Jokseenkin eri mieltä	2	17	22	11	10	19	25	16	65
Täysin eri mieltä	2	6	8	2	4	7	5	5	21
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	402
N	45	47	90	53	52	58	57	402	

Merkittävällä osalla päätöksentekijöistä on vielä tätäkin luottamuksellisempia toimittajasuhteita. He ovat onnistuneet synnyttämään kontakteja, joissa voi vaihtaa myös arkaluontoista tietoa ilman pelkoa sen julkaisemisesta itselle vahingollisessa yhteydessä. Tällaista luottamuksellisuutta toimittajiin ovat rakentaneet erityisesti ay-liikkeen (81 %) ja politiikkasektorin (78 %) edustajat.

Taulukko 10.11. ”Minulla on muutamia hyviä toimittajakontakteja, joiden kanssa voin vaihtaa arkaluontoisiakin tietoja pelkäämättä, että niitä julkaistaan minulle vahingollisessa yhteydessä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	43	23	28	32	12	29	20	26	102
Jokseenkin samaa mieltä	38	36	30	28	36	49	37	36	139
Jokseenkin eri mieltä	12	30	28	20	30	12	26	23	88
Täysin eri mieltä	7	11	14	20	22	10	17	15	56
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	385
N	42	44	86	50	50	59	54	385	

Haastateltavat kertoivat, että luottamuksen rikkominen merkitsisi toimittajalle verkoston ulkopuolelle putoamista ja tietolähteen sulkeutumista, ja esimerkiksi poliittikohaastateltujen mukaan toimittajat miltei poikkeuksetta noudattavat yhteisiä sopimuksia.

Mä oon itse aika suora tyyppi silleen, että toimittajat on oppinut sen, että mä sanon just niinku mä ajattelen ja sitten mä sanon myös sen, jos mä en voi sanoo jotain, mutta mä saatan silti kertoa taustaksi ja näin. (K: Ja nää pelisäännöt pitää aika hyvin?) Kyllä, ne pitää tosi hyvin, koska ne tietää, tai puolin ja toisin tiedetään, että sen voi vaan kerran mokata. (politiikka)

Kyllä nää perinteiset poliitikan toimittajat on lähestulkoon kaikki sellasia, että sä pystyt käymään keskustelut ihan normaalilla tasolla ja ne ottaa ne taustatietona. Ja sitten kun se aihe aktualisoituu, niin he kenties ottaa yhteyttä. Mutta sitten on olemassa toimittajia, joiden kanssa sä teet sen kerran ja sitten kun se ei toimi, niin sä et tee sitä enää koskaan. Ja he on kyllä itsekin siitä hyvin tietoisia. (politiikka)

Kyllä ne arvostaa sitä, että kun käydään taustakeskusteluja ja he saa ehkä omia näkökulmiaan niinku sparrattuu, niin arvostavat sitten myös sitä. Että tietää, että seuraavankin kerran voi soittaa, jos se sopimus pitää. Mutta sitten, jos on semmosta, että kerran pettää luottamuksen, niin kyllä he itsekin tietää, ettei toiste kannata soitella. Että siinä mielessä se on aika hyvä tällainen win-win-tilanne. (politiikka)

Jonkun verran sitten semmosta kauhun tasapainoa koitetaan pitää yllä, että jos joku oikein ilkeästi käsittelee, niin voi olla, että ei nyt ihan hetkeen sitten heitä, tätä kyseistä välinettä, palvelua. Mutta että siellä on sitten, toki mulla on tietynlaisia luottokontakteja, joiden kanssa voi puhua aivan avoimesti, sekä Ylessä, Maikkarissa että Hesarissa, jossa voin niin kun heille idean kertoa ilman, että tarvii pelätä, että sitä käytetään mua vastaan, tai meitä vastaan. (politiikka)

Journalismin tutkimuksessa toimittajien luottamuksellisuuden ja hienotunteisuuden valtaeliittejä kohtaan on katsottu vähentyneen ja omaehtoisen haastamisen, kriittisen tilan ja epäilevän vastakkainasettelun kasvaneen (esim. McNair 2006; Kunelius & Väliaverron 2009; Koljonen 2009), ja myös nämä näkemykset saivat jossain määrin tukea haastatteluistamme. Tällainen luottamus- ja kriittisyyspuheen vuorottelu herättää kysymyksen siitä, millaisesta luottamuksesta ja epäluulosta tarkemmin on kyse.

Koljosen (2009) mukaan toimittajien ja vallankäyttäjien välistä valtasuhdetta voidaan tarkastella akselilla, jonka ääripäissä ovat konsensushakuinen luottamus, jossa myötäilevä journalismi näkee vallankäyttäjät yhteistyökumppaneina, joiden motiiveja ei tarvitse epäillä kuin poikkeustapauksissa. Konsensushakuisessa journalismissa toimittajat kokevat tarvitsevänsä päättäjiä enemmän kuin nämä tiedotusvälineitä, mikä tekee toimittajien asennoitumisesta kunnioittavaa. Akselin toisesta äärilaidasta löytyy vastakkainasetteluun perustuva epäily, jossa vallanpitäjät ja journalistit ovat keskenään kilpailuasetelmassa ja tulkitsevat toistensa motiiveja aina epäluuloisesti. Vastakkainasettelun journalismissa vallankäyttäjien ajatellaan ajavan ensisijaisesti omaa etuaan. Koljonen tulkitsee journalismin kulkevan konsensushakuisesta luottamuksesta kohti epäilevää vastakkainasettelua.

Tämän tutkimuksen haastateltujen kuvaamaa luottamusta luonnehtii kuitenkin paremmin tietynlainen professionaalisuus kuin Koljosen tarkoittama konsensushakuisuus. Voi ehkä sanoa, että tämä professionaali luottamus tavoittaa Koljosen ehdottaman valta-akselin molemmat äärilaidat: päätöksentekijät näkevät toimittajat sekä kilpailijoina että yhteistyökumppaneina, eikä kilpailuasetelma välttämättä aiheuta epäluuloa tai etääntymistä. Professionaalille ja konsensushenkilölle luottamukselle on yhteistä se, ettei osapuolten tarvitse arvailla toistensa motiiveja. Nykyisessä ympäristössä tämä johtuu siitä, että molemmat osapuolet tuntevat, ja yleensä käytännön tilanteissa myös hyväksyvät, toistensa ammatilliset toimintatavat ja päämäärät. Ennen luottamus päättäjien ja toimittajien välillä oli ehkä luonteeltaan integroitua, nyt epästabiliia: toimittajiin kohdistuu monia erilaisia paineita, ja tästä syystä päättäjät myös käyttävät runsaasti aikaa toimittajayhteistyöhön. Vuorovaikutus pyritään kuitenkin rakentamaan molempia osapuolia hyödyttäväksi. Toimittajien ja päättäjien välisen symbioosin sijaan olisikin ehkä parempi puhua mutualismista, jossa molemmat osapuolet hyötyvät toistensa olemassaolosta (Karvonen 2008, 122).

Luottamuksessa on kyse jonkinlaisesta ammatillisen itseluottamuksen kasvusta; päätöksentekijät tuntevat tiettyjen toimittajien työskentelykulttuurin niin hyvin, että he tietävät milloin ja millaisia asioita he voivat kertoa saattamatta oman ammattinsa

puitteissa toimivaa journalistia tilanteeseen, jossa hänen olisi ammattinormiensä takia pakko julkistaa saamansa arkaluontoinen tieto. Luottamuksessa näyttää olevan pitkälti kyse siis siitä, että osapuolet ovat selvillä yhteisistä, verkostoja koossa pitävistä pelisäännöistä ja vastavuoroisuuden periaatteesta. Professionalismin hengessä päättöksentekijät suhtautuvat tiettyjen toimittajien kriittisiin tulkintoihinkin ymmärtäen, kunhan toimintatavat ovat olleet yhteisten pelisääntöjen mukaisia. Pelisäännöt ovat erilaisia kuin 1970-luvulla, mutta erilaisinakin ne ovat yhä olemassa.

Emmää jokaisesta toimittajan tulkinnasta mitenkään pitänyt, mutta mä koin sen ite, että se juttu oli hirveen oikeudenmukainen. (...) Ja sillón sä pystyt elämään senkin kanssa, että toimittaja tekee omia tulkintojaan (...) Ja mä sanoinkin [jutun kirjoittaneelle toimittajalle], että olipa siellä lauseita, joita en olis halunnut, että siellä on. Mutta juttu itsessään oli hirveen oikeudenmukainen. (politiikka)

Päättäjät siis tuntuvat hyväksyvän toimittajien kriittisetkin tulkinnat, jos juttu yleisesti ottaen heistä tuntuu kohtuulliselta ja nojautuu järkeviin perusteluihin. Sikäli kuin median asenne päättäjiä kohtaan medioitumisen edetessä muuttuu entistä kyseenalaistavammaksi, tämä kriittisyys näyttää kahdentuvan yhtäältä päättäjien kanssa jaettuun rationaliteettiin perustuvaksi (ks. sitaatti yllä) ja toisaalta siitä irtautuvaan ”tabloidisoituneeseen” rationaliteettiin perustuvaksi. Oman tutkimusaineistomme perusteella näyttää siltä, että media haastaa päättäjiä voimakkaammin nimenomaan tabloidisaation keinoin. Päättäjät eivät siis välttämättä tule haastetuiksi kiperissä yhteiskunnallisissa kysymyksissä, vakavassa uutisjournalismissa tai toimittajien seuratussa pitkäjänteisesti päätöksentekoprosesseja, vaan julkisuuden henkilöinä, joiden moraaliin, lupauksiin ja henkilökohtaisiin asioihin media ajoittain suuntaa kohdevalonsa.

10.9. Toimittajat tiedonlähteinä

Päättäjien ja toimittajien yhteiselon tarkastelussa on jo tullut selväksi, että vallankäyttäjät pyrkivät ja onnistuvatkin synnyttämään journalisteihin sellaisia vuorovaikutussuhteita, joissa he kokevat mahdolliseksi vaikuttaa medioiden tulkintakehyksiin, saada haluamiaan asioita julkaistuksi tai oikaistuksi ja keskustella asioista luottamuksellisesti. Tähän yhteistyöhön uhrataan enenevästi aikaa, ja se näkyy oman työn suunnittelussa ja resurssien kohdentamisessa. Mutta millaisia muita vaikutuksia toimittajayhteistyöllä on nimenomaan suhteessa vallankäyttäjiin ja päätöksentekojärjestelmään?

Perinteisesti valtaeliitin ja toimittajien välinen yhteistyö on ymmärretty vaihtosuhteena: kumpikin osapuoli tarvitsee toistaan; vallankäyttäjät antavat journalistille informaatiota ja jutun aiheita, toimittajat taas tarjoavat päätöksentekijöille julkisuutta ja lähdevaltaa (Asp 1986). Yksi tämän tutkimuksen havainnoista on tämän kaavan rikkoutuminen: tietovirta osapuolten välillä ei ole yksisuuntainen, vaan myös

journalistit toimivat tiedon tarjoajina ja näin mahdollisesti vaikuttavat päätösprosesseihin.

Aeron Davis teki samanlaisen havainnon tutkiessaan parlamentaarikkojen ja toimittajien yhteistyötä Lontoon Westminsterissä. Poliitiikan toimittajien ja poliitikkojen välinen suhde on Westminsterissä vahvasti institutionalisoitunut. Toimittajilla on omat työtilansa, he käyttävät parlamentaarikkojen kanssa yhteisiä sosiaalitiloja, ja monet heistä ovat olleet toimessaan poliitikkoja kauemmin. Tällaisissa olosuhteissa poliitikkojen ja toimittajien suhteista tulee joustavia. Davisin mukaan poliitikot yrittävät toimittajakontaktiensa avulla saada tietoa parlamentin sisäisistä tapahtumista. He saattavat kääntyä toimittajien puoleen myös saadakseen asiantuntijatiedon kaltaista informaatiota. Samoin he saattavat kysyä neuvoja siihen, miten heidän pitäisi esiintyä julkisuudessa tai miten tietty asiakysymys tai poliittinen kannanotto olisi parasta mediassa esittää. Kaikkiaan politiikan toimittajat ovat tiiviisti mukana määrittelemässä sitä sosiaalista ja symbolista tilaa, jossa vuorovaikutus heidän ja vallankäyttäjien välillä tapahtuu, ja he ovat näin erottamaton osa poliittisesti tulkitsevaa yhteisöä. (Davis 2007, 110; 2009a.)

Koska tässä tutkimuksessa oli mukana laaja kirjo erilaisia päätöksentekijöitä, toimittajien ja vallankäyttäjien välisestä suhteesta ei syntynyt aivan yhtä kiinteää kuvaa kuin Davisin parlamenttiin sijoittuvassa tutkimuksessa. Tiedonvaihdon kaksisuuntaisuus oli kuitenkin selvästi nähtävissä etenkin niillä toimijoilla, jotka olivat onnistuneet synnyttämään luottamuksellisia suhteita median edustajiin.

Suomalaisten toimittajien vallankäyttäjille tarjoama informaatio näyttää tiukkojen faktojen sijaan keskittyvän enemmänkin poliittisiin spekulatioihin ja otaksumiin, kehityskulkuihin ja kristallisoituihin käsityksiin mielipideilmaston muutoksista – eli kaikkeen sellaiseen tietoon, jota toimittajat eivät uutiskriteeriensä takia välttämättä julkaise, mutta joka on kertynyt heille suhdeverkostoissa ja juttuja valmistellessa. Myös suomalaiset vallankäyttäjät saavat Davisin kuvaamalla tavalla toimittajilta tietoa omasta poliittisesta toimintaympäristöstään ja esimerkiksi omaan tai kilpailevaan puolueeseen liittyvistä käsityksistä. Tässä kirkastuu hetkeksi näkyviin yksi tulkinta median pääomasta, vallan resurssista: median edustajilla on kykyä hallita tai ainakin asiantuntevasti ennakoida, mistä kehyksistä ja näkökulmista tietty asia tulee arvioitavaksi.

Informaation vaihdanta ei merkitse sitä, että toimittaja paljastaisi lähteensä tai kertoisi suoraan, mitä joku toinen on haastattelutilanteessa sanonut. Päinvastoin, eräs päätöksentekijä kuvaili toimittajien moraalia tässä suhteessa hyvin korkeaksi. Tiedonvaihdonnassa on kyse enemmänkin siitä, että toimittajat ”myyvät” päätöksentekijöille ammatillista mielikuvitustaan tarjoamalla tulkintavaihtoehtoja ilmassa olevista, ajankohtaisista asioista ja heikoista signaaleista. Tällainen osin spekulatiivinen tieto on tärkeää poliitikoille ja eri alojen lobbaajille, jotka ennakoiden suunnittelevat omaa toimintaansa. Toimittajilta saatavan informaation avulla pyritään myös ennakoidaan mediareaktioita ja varautumaan tulevan uutisoinnin käännteisiin. Kyse on jonkinlaisesta spekulatiopörssistä, jonka avulla päätöksentekijät tarkentavat omia käsityksiään politiikan tapahtumista.

Mitä muut on sanonut, sitä [toimittajat] ei koskaan kerro, mutta se mitä saa on spekulatiota. Koska tavallaan nehän päivät pitkät kirjoittaa juttuja ja myös hankkii tietoa, eli niillä on valtava määrä tietoa ja (...) mitä spekuloida. Mullaan on valtava määrä faktatietoa kun mä luen kaikki lehdet (...) mutta sitten tavallaan siellä taustalla olevia spekulatioita, joista ei oo vielä kirjoitettu. Että jos mä nyt soitan ja kysyn, että kuka on korkeella meidän puheenjohtajapörsissä, niin ei mun kannata Heinikselle soittaa, vaan mä soitan sitten [toimittajalle] Hesariin tai jollekin muulle. Se on ehkä arvokkainta taustatietoo. (politiikka)

V: No, ne [toimittajat] on kuullu jonkun muun kanssa keskustelussa, esimerkiksi järjestön kannan tai jonku tällasen. Että sekin voi olla ihan mitä en oo sattunut itse tietämäänkaan.

K: Eli tavallaan nää taustakeskustelut on semmosta keskinäistä tiedonvaihtoo, että siitä hyötyy kaikki osapuolet?

V: Joo. (politiikka)

Myös kyselyssä merkittävä osa vastaajista arvioi saavansa toimittajilta itselleen hyödyllistä tietoa, ja tämä onkin ehkä yksi syy, miksi myös toimittajayhteistyön häiritseviä piirteitä siedetään verrattain hyvin. Ay-liikkeen edustajista peräti 91 prosenttia, kansalaistoimijoista 75 prosenttia, oikeuslaitoksen ja poliisin edustajista 74 prosenttia ja hallinnon edustajista 70 prosenttia katsoi toimittajayhteistyön antavan itselleen hyödyllistä informaatiota. Vähiten toimittajakontaktiensa tarjoamasta tiedosta näytävät hyötävän elinkeinoelämän edustajat (59 %).

Taulukko 10.12. ”Toimittajien kanssa käymistäni keskusteluista saan myös itseäni hyödyttävää tietoa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	24	19	18	16	19	14	21	18	74
Jokseenkin samaa mieltä	67	40	52	59	55	52	41	52	209
Jokseenkin eri mieltä	7	35	20	22	21	29	31	24	95
Täysin eri mieltä	2	6	9	4	6	5	7	6	24
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	402
N	46	48	88	51	53	58	58	402	

10.10. Uusi sukupolvi ja uudenlainen professionaalisuus?

Luottamuksellinen yhteistyö professionaalissa hengessä ja tiedon vaihdannan luontevuus viittaavat jonkinlaiseen journalistien ja päätöksentekijöiden välisen vuorovaikutuksen muutokseen. 1980-luvulta lähtien vallankäyttäjien ja toimittajien kanssakäymistä on leimannut toimittajien kriittinen suhtautuminen vallankäyttäjiin tai vaihtoehtoisesti objektiivisuuteen pyrkivä neutraalius. Työhönsä ammattimaisesti suhtautuvat toimittajat alkoivat tehdä eroa puoluepolitiikkaan ja perustivat ammatti-identiteettinsä omalta ammattikunnalta saatuihin ohjeisiin. Tästä Aulan (1992) huomioimasta, edellisestä journalistien ammattieetoksen murrosvaiheesta on jo kohta 30 vuotta.

Sittemmin työmarkkinoille on tullut uusi toimittajien sukupolvi, joka on valmistunut ammattiinsa liberaalimmassa ja ideologisesti vähemmän jännitteisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. Jossain määrin uuden journalistisukupolven ja työkuulttuurin murros on jo tästä syystä oletettavaa.

Ajatusta uudesta professionaalista sukupolvesta tukevat myös viimeaikaiset journalismia ja journalisteja koskevat tutkimukset. Journalismin on nähty muuttuneen kanta-aottavammaksi; se kampanjoi, sillä on tiettyjä arvoja edistäviä missioita, ja uutisjournalismin tarinallisten ja mielipiteellisten elementtien on nähty lisääntyneen. Taustana tälle kehitykselle voivat olla niin toimitusten itsensä organisoimat kansalaisjournalismiprojektit (esim. Heikkilä 2001; Ahva 2003) kuin sosiaalisen median henkilökohtaisuudelle rakentuvat sisällöt, jotka näin olisivat antaneet vaikutteita perinteiselle journalistiselle medialle. Myös kilpailu eriytyvistä yleisöstä on ehkä saanut toimittajat tulemaan näkyville ja tuottamaan henkilökohtaista tekstiä, johon yleisön olisi helppo tarttua. (Kunelius & Reunanen 2009; Luostarinen 2002, 26–29.) Journalismin kanta-aottavuuden ja aloitteellisuuden kasvusta huolimatta toimittajien henkilökohtaiset ammatilliset asenteet eivät kuitenkaan näytä muuttuneen läheskään samassa mitassa. Toimittajat eivät hae työstään erityisesti yhteiskunnallisen vaikuttamisen tai maailmanparantamisen mahdollisuuksia vaan kokevat työnsä tärkeimmiksi asioiksi itseilmaisun ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet. (Jyrkiäinen 2008, 18–20.) Aktiivisessa journalismissa ei siis välttämättä ole kyse halusta vaikuttaa ja haastaa vallankäyttäjiä, vaan toimittajat näyttävät olevan usein aktiivisia muodon vuoksi (Koljonen, 2009). Kyse voi olla myös toimituksen johdon linjauksista, joita rivitoimittajat esimiestensä ohjeiden mukaisesti noudattavat.

Havaintoja sukupolvien vaihtumisesta ja ammattieetoksen muutoksesta on tehnyt myös Herkman (2008a), jonka mukaan alle 45-vuotiaiden toimittajien ja poliitikkojen suhde politiikkaan ja politiikan journalismiin on selvästi erilainen kuin heitä vanhempien toimijoiden. Herkman kuvailee nuoria toimittajia professionalismien ja postmodernin ajan journalisteiksi, joiden suhtautumista mediaan leimaa leikillisuus ja ironian taju, siinä missä yli 45-vuotiaiden toimittajien asennemaailmaa kuvaa lähinnä kriittisammattillinen diskurssi. Jälkmodernin ammatillistumisen myötä niin toimittajat kuin vallankäyttäjätkin ovat hyvin tietoisia mediapeleistä, ja tietynlaisen ”viattomuuden aika” olisi näin peruuttamattomasti ohi. Tosin pitkälle viety ”mediape-

laaminen” on Suomessa niin Herkmanin kuin tämänkin tutkimuksen haastateltujen mukaan vielä suhteellisen harvinaista. Herkmanin etupäässä poliittisen viihdejournalismin toimittajien parissa tekemät huomiot nousevat toki hyvin erilaisesta aineistosta kuin esimerkiksi Aulan (1992), jonka haastateltavina oli Yleisradion politiikan toimittajia, mutta löytävät kyllä vastetta Jyrkiäisen (2008) laajalle journalistijoukolle lähetetystä kyselytutkimuksesta.

Muutoksessa on varmaankin osin kyse sukupolvien eroista, sillä tämän tutkimuksen haastatteluissa nuoret, noin 30-vuotiaat, päätöksentekijät kuvasivat juuri ”vanhan kaartin” politiikan toimittajia kyynisen kriittisiksi suhteessa kaikkeen siihen, mikä edustaa valtaa. Vanhalla kaartilla he tarkoittivat jo 70–80-lukujen murrosvaiheessa toimittajina olleita journalisteja. Vaikka nuorten haastateltujen mielestä heidän itsensä ikäistenkin toimittajien ammattieetokseen kuuluu jossain määrin kriittisyyden korostaminen, kanssakäyminen oman sukupolven kesken koetaan kuitenkin luontevaksi ja epämuodolliseksi. Kolme-nelikymppiset päättäjät ja toimittajat tapaavat myös toisiaan yhteyksissä, joihin ei liity ennalta suunniteltua hyötyfunktia. Ikäentyneemmälläkin päättäjillä tällaisia vapaa-ajan tapaamisia on, mutta yhteydenpito on kuitenkin rajatumpaa ja harkitumpaa.

Nuorempien toimittajien kanssa, että selvästi (...) oman ikäluokan tai sukupolven toimittajien kanssa on. Se on paljon muodollisempaa sitten tämmösten kokeneiden konkareiden, eduskuntatoimittajien kanssa. (politiikka, n. 30-vuotias)

Politiikan toimittajat, ainaki [eduskunnassa työskentelevä] vanhempi kaarti, on kyynistynyt hyvin pitkälle, että he arvioivat melkeen kaikissa mitä poliitikot sanoo, niin voi olla miina rakennettuna, jolla poliitikot haluaa agenda tehdä. (politiikka, n. 60-vuotias)

Kyse lienee paitsi sukupolvista myös laajemmasta työkuulttuurin muutoksesta. Jo Ruostetsaaren (2003) tutkimushaastateltavista eräs kuvasi toimittajien ja valtaeliitin suhteen olevan muuttumassa vaihtosuhteesta yhteistyösuhteeksi. Se mitä yhteistyösuhteella tässä yhteydessä tarkoitettiin, ei tullut täsmällisesti esille, mutta voi ajatella, että kyse on juuri tietynlaisen professionaalien työtavan ja ajattelun yleistymisestä. Myös tässä tutkimuksessa päättäjät määrittivät median ja sen edustajat yhdeksi sidosryhmistään ja yhteistyökumppaneistaan.

K: Voiko sitä [mediaa] jopa kutsua yhdeksi yhteistyökumppaniksi jollain tavalla?

V: Joo, ilman muuta, kyllä... Että tässä hoitajakiistassa en enää viime aikoina kutsunut yhteistyökumppaniksi, kun se meni vähän yli, mutta normaalioloissa kyllä voi kutsua yhteistyökumppaniksi. (ammattiyhdistysliike)

Uudenlaista professionalismia nähtiin myös siinä, miten luottamus vallankäyttäjien ja toimittajien välille rakentuu. Kilpailuasetelmassa toimiminen ei ainakaan päättäjien puheessa saanut aikaan etääntymistä vaan oli molemmille osapuolille itsestään selvää, ja vuorovaikutuksesta haettiin molempia osapuolia hyödyttäviä asioita. Jonkinlaisen uuden professionaalisuuden merkinä voi pitää myös sen puheen runsautta, joka käsitteli koko päätöksentekojärjestelmää ja yhteiskuntaa inhimillisenä vuorovaikutuksena. Toistuvasti päättäjät viittasivat sekä toimittajien että oman itsensä ihmisyteen, keskinäisen tuntemisen tärkeyteen sekä toivat lisäksi esille, kuinka heidän ammattinsa on työ toisten joukossa. Varsin kiihkottomasti he tunnistivat yhteistyöstä ja resurssien vaihdannasta molemmille osapuolille koituvia etuja. Ihmisyyttä ja työtä korostavat kommentit voi nähdä sekä vallankäyttöjärjestelmän että journalismin demystifiointina, jolla niiltä halutaan kuoria ideologisia painolasteja.

Mulle automaattisesti on syntynyt näis tehtävissä, sellanen ihan suora yhteyskanava kaikkiin Suomen politiikan toimittajiin. Et ollaan sinut ja päivittäisessä kontaktissa. (...) Se on heille työtä ja mulle työtä, ja molemmilla on tää sama tarve. (politiikka)

Ett, niinku meistä kaikist muistaki löytyy ihan sama, ett se [toimittajat] ei oo sen mystisempi ammattikunta. Ja sitte, että ne arvostaa sitä, että niihin suhtautuu kuin ihmisiin eikä niin kun johonkin ihme mystisiin olentoihin. Ja siihen tyyliin, että työtähän täss me kaikki tehdään, ett tiedon vaihto on arvokasta. Ja sitte oon oppinu sen, että jos ei jotain voi sanoa, niin se kannattaa sanoa suoraan, että tästä mä en voi puhua. Eikä sitä sen kummallisemmaks tarvii tehdä. Ett mulla ainaki tää oppi on ehkä tämmönen, ett voi toimia normaalisti ja ihan suoraviivaisesti. (politiikka)

Medioitumisesta ja uudesta professionaalisesta työkuulttuurista kertoo sekin, että haastattelemamme vallankäyttäjät tuntuivat olevan hyvin perillä journalistien työmenetelmistä, tiedon kalastelun keinoista ja siitä, miten asioita toimittajille kannattaa markkinoida tai esittää. Näitä mediastrategioita käsitellään lähemmin luvussa 11.

10.11. Toimittajayhteistyötä koskevat vastaajaprofiilit

Seuraavassa tarkastellaan vielä, millaisia vastaajaprofiileita kyselyyn vastanneiden joukosta on mahdollista löytää LCA-monimuuttujamenetelmän¹¹⁰ avulla. Analyysin kohteena on yhdeksän edellä esitettyä toimittajayhteistyöhön liittyvää kyselyväittämää.

¹¹⁰ LCA-monimuuttujamenetelmä on esitelty edellä luvuissa 4.5 ja 8.7. Ks. myös Reunanen 2003, 583–598 (<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5817-6.pdf>). [haettu 9.7.2009]

Aineistoista löytyi neljä selkeää vastaajaprofiilia, jotka on nimetty ja esitelty tunnuslukuineen taulukossa 10.13. Vastaajista lähes puolet (47 %) sijoittui ”yhteistyöhaluisten ja hyviä toimittajakontakteja omaavien” vastaajaprofiiliin. Tämän profiilin vastaajat käyttivät toimittajien kanssa työskentelyyn keskimääräistä enemmän aikaa. He eivät pidä yhteistyötä häiritseväenä vaan päinvastoin katsovat hyötyvänsä toimittajien tarjoamasta informaatiosta. Nämä vastaajat ovat myös onnistuneet synnyttämään hyviä ja luottamuksellisia suhteita toimittajiin, ja heillä on runsaasti epämuodollisia kohtaamisia. Luottamusta toimittajiin näiden vastaajien parissa kasvattaa sekin, että vain harvat heistä olivat joutuneet tilanteisiin, joissa toimittajat olisivat asettaneet heitä outoihin rooleihin tai asemiin, joista he eivät itseään tunnista. Vuorovaikutus toimittajien ja näiden vastaajien välillä näyttää päänsääntöisesti sujuvan kivuttomasti professionaalissa hengessä ja yhteiset pelisäännöt tunnistaen.

Aineistosta erottui myös toinen toimittajayhteistyöhön halukkaasti ja myönteisesti suhtautuva profiili, jossa siinäkin luotetaan toimittajien kanssa tehtyjen sopimusten pitävyyteen ja saadaan toimittajilta itselle hyödyllistä tietoa. ”Yhteistyöhaluisilla ja kontaktittomilla”, joita edustaa lähes kolmannes vastaajista, ei kuitenkaan ole kovin hyviä tai läheisiä toimittajasuhteita, eivätkä he esimerkiksi ole yhteydessä mediatoimittajien johtoportaaseen tai päällikkötoimittajiin. Juuri käytännön kontaktien puute ja esimerkiksi epämuodollisten taustoittamisen vähäisempi määrä erottavat nämä vastaajat toisesta yhteistyöhaluisten ryhmästä.

Kahden yhteistyöhaluisten vastaajaprofiilien eräänlainen vastakohta ovat ”epäluuloiset ja toimittajayhteistyöhön turhautuneet”, joihin kuuluu 22 prosenttia vastaajista. Näille vastaajille toimittajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä on keskimääräistä vähemmän hyötyä. He eivät myöskään luota toimittajien pitävän esimerkiksi julkaisuaikatauluista tehtyjä sopimuksia. Heistä keskimääräistä harvemmillä on hyviä ja luottamuksellisia toimittajakontakteja, ja kenties näistä syistä he eivät myöskään yritä päällikkötoimittajien kautta vaikuttaa lehden linjoihin tai journalistisiin tulkeihin.

Aineistosta erottui näiden kolmen vastaajaprofiilin lisäksi myös ”epätietoisten” profiili. Siinä yhdistävänä tekijänä on lähinnä en osaa sanoa -vastausten suuri osuus.

Taulukko 10.13. Toimittajayhteistyötä koskevat vastaajaprofiilit. (N= 419)

		10.1	10.2	10.12	10.3	10.10	10.11	10.6	10.8	10.5
		Aikaa kuluu	Häiritsevää	Hyötyä keskust.	Epämuodollista	Sopimukset pitää	Hyviä kontakt.	Pääliikkökesk.	En tunn. itseäni	Uusia näkök.
Epätietoiset 3 %	Eos	0.379	0.678	0.754	0.828	0.687	0.697	0.771	0.915	0.841
	Samaa mieltä	0.085	0.075	0.000	0.076	0.162	0.075	0.000	0.000	0.075
	Eri mieltä	0.537	0.247	0.246	0.095	0.150	0.228	0.229	0.085	0.084
Yhteistyöhaluiset, kontaktittomat 28 %	Eos	0.038	0.000	0.016	0.016	0.050	0.189	0.062	0.112	0.296
	Samaa mieltä	0.559	0.000	0.703	0.541	0.844	0.271	0.028	0.000	0.367
	Eri mieltä	0.403	1.000	0.281	0.443	0.106	0.540	0.910	0.888	0.337
Yhteistyöhaluiset, kontaktilliset 47 %	Eos	0.005	0.006	0.012	0.000	0.000	0.000	0.022	0.019	0.045
	Samaa mieltä	0.854	0.050	0.871	0.741	0.915	0.905	0.393	0.124	0.795
	Eri mieltä	0.142	0.944	0.116	0.259	0.085	0.095	0.586	0.857	0.160
Turhautuneen epäluuloiset 22 %	Eos	0.049	0.009	0.029	0.044	0.022	0.029	0.014	0.002	0.070
	Samaa mieltä	0.550	0.379	0.323	0.468	0.385	0.331	0.093	0.470	0.358
	Eri mieltä	0.400	0.611	0.648	0.487	0.593	0.639	0.893	0.528	0.572
Kaikki vastaajat 100 %	Eos	0.036	0.026	0.041	0.041	0.041	0.081	0.055	0.069	0.146
	Samaa mieltä	0.680	0.110	0.675	0.604	0.754	0.575	0.212	0.162	0.556
	Eri mieltä	0.284	0.864	0.284	0.356	0.205	0.344	0.733	0.768	0.298

LCA-analyysi vahvistaa haastatteluista nousevat havainnot, joiden mukaan suuri osa päätöksentekijöistä tekee toimittajien kanssa yhteistyötä varsin joviaalissa ja yhteiset edut tunnistavassa hengessä. Vaikka toimittajayhteistyö vie paljon aikaa, siihen ollaan valmiita, sillä päätöksentekijät saavat toimittajilta mediatilan lisäksi heille hyödyllistä informaatiota. Noin puolella vastaajista on myös hyviä ja luottamuksellisia kontakteja journalisteihin, ja monilla ne ovat kehkeytyneet jo opiskeluaikoina ja aidoiksi ystävyysuhteiksi. Toimittajiin ja journalistisiin työtapoihin kriittisesti ja epäluuloisesti suhtautuva puhetapa on sekin olemassa, mutta jää vastaajien joukossa selvästi vähemmistöön.

Vastanneista yhteistyöhaluisia ja hyviä toimittajakontakteja omaavia on etenkin ay-liikkeen ja politiikkasektorin piirissä. Toimittajayhteistyöhön yhtä myönteisesti suhtautuvia, mutta luottamuksellisia kontakteja selvästi vähemmän omaavia ovat etenkin elinkeinoelämän, poliisin ja oikeuslaitoksen sekä tutkimussektorin edustajat. Turhautuneen epäluuloisesti suhtautuvia vastaajia on suhteellisesti eniten elinkeinoelämän ja hallinnon piirissä. Kiinnostavimmalta vaikuttaa, että ammattiyhdistysliikkeen piirissä heitä ei ole juuri lainkaan. Ammattiyhdistysliikkeen edustajien

ja toimittajien suhteet vaikuttavatkin kyselyn perusteella kaikkein luontevimmilta ja luottamuksellisimmilta.

Taulukko 10.14. Toimittajayhteistyötä koskevat vastaajaprofiilit yhteiskuntasektoreittain.

%	Ay-liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Epätietoiset	2	0	6	0	6	0	5	3
Yht.työhal. kontaktittomat	29	33	21	29	37	20	32	28
Yht.työhal. kontaktilliset	64	41	46	49	39	55	38	47
Turhautuneen epäluuloiset	5	27	27	22	18	25	25	22
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

10.12. Yhteenvedoa

Vallankäyttäjien näkemykset yhteistyöstä toimittajien kanssa tukevat selvästi ajatusta päätöksenteon medioitumisesta. Vuorovaikutus päätöksentekijöiden ja journalistien välillä on määrällisesti runsasta, se on lisääntynyt selvästi viime vuosien aikana, ja se on muuttunut luonteeltaan epämuodollisia käytäntöjä hakevaksi. Tärkeää on verkostoituminen ja henkilökohtaisten suhteiden avulla vaikuttaminen.

Henkilökohtaisten suhteiden synnyttäminen suomalaisiin journalisteihin ei näytä olevan erityisen vaikeaa. Päätöksentekijöille merkittäviä toimittajia on rajallinen määrä, ja yhteistyö on luonteeltaan sellaista, että näiden eliittitoimittajien voidaan nähdä kytkeytyvän kiinteästi niiden eliittiverkostojen osaksi, joista he raportoivat

Suurella osalla päätöksentekijöistä on sellaisia toimittajakontakteja, joille he voivat jakaa arkaluontoistakin tietoa pelkäämättä, että se kääntyisi heitä itseään vastaan tai tulisi julkaistuksi ei-toivotussa yhteydessä. Luottotoimittajainstituutio näyttää elävän ja voivan hyvin, vaikkakin luottamus päättäjien ja journalistien välillä tuntuu rakentuvan eri pelisäännöin kuin 1970-luvulla.

Vallankäyttäjien haastatteluista ja kyselystä voidaan päätellä, että journalistien ammattietos on ehkä muuttunut uudella tavalla professionaaliksi, yhteisiä etuja ja haittoja laskelmoiden punnitsevaksi. Professionalisoituminen lisää luottamusta eri osapuolten välillä: päätöksentekijät tuntevat toimittajien työkuultuurin verrattain hyvin, ja he tietävät, kenelle toimittajalle, mitä, missä ja milloin on mahdollista kertoa.

Suurin osa päätöksentekijöistä kokee hyötyvänsä toimittajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä myös siksi, että tiedonvaihto toimittajien ja päätöksentekijöiden välillä on kaksisuuntaista. Perinteisesti valtaeliitti on mielletty informaation lähteeksi ja journalistit mediatilan tarjoajiksi, mutta tosiasiaassa informaatio näyttää olevan kum-

mankin osapuolen panos yhteisessä pelipöydässä. Vallankäyttäjät saavat toimittajilta hyödyllistä tietoa omasta toimintaympäristöstään ja toisista päätöksentekijöistä. Usein luonteeltaan spekulatiivisen tiedon avulla esimerkiksi lobbaajat ja poliitikot ennakoivat suunnittelevat omaa toimintaansa ja varautuvat myös tuleviin mediareaktioihin.

Täysin ongelmatonta toimittajien ja valtaeliitin välinen yhteistyö ei kuitenkaan ole. Päätöksentekijöiden parissa esiintyy runsaasti toimittajiin kohdistuvaa epäluottamusta, kriittisyyttä ja pettymystä. Kriittiköitä ei kuitenkaan yleensä kohdisteta yksittäisiin journalisteihin vaan joko yleistoi mittajiin joukkona tai yleisiin kehitystrendeihin, kuten median kaupallistumiseen ja viihteellistymiseen, jotka puolestaan vaikuttavat toimittajien työtapoihin. Päätöksentekijät ovat huolestuneita toimittajakunnan jakautumisesta yhä harvalukuisempiin erikoistoi mittajiin, joilla on tiedollisia valmiuksia ja resursseja käsitellä vaikeitakin yhteiskunnallisia kysymyksiä sekä kasva-vaan joukkoon yleistoi mittajia, joilla ei ole mahdollisuuksia syventyä aiheisiinsa tai koota itselleen tiedollista pääomaa. Vaikka tämän huolen pyyteettömyydestä voi olla monta mieltä, kriittisen ja arvioivan journalisminkaan näkökulmasta tilanne ei ole mairitteleva: samaan aikaan kun vallankäyttäjien pyrkimykset hallita julkisuutta ovat tulleet entistä määrätietoisemmiksi, viestinnällisissä strategioissa panostetaan toimittajien lobbaamiseen, kilpaillaan massiivisesti totuuksien tuottamisesta ja pyritään vaikuttamaan journalismin tulkintakehyksiin, yhä vähäisemmällä joukolla toimittajia on resursseja pitkäjänteisesti kasvattaa erityisosaamistaan tai keskittyä jonkin tietyn yhteiskuntasektorin seurantaan. Toisaalta erikoistuminen taas voi merkitä valtaverkostoihin kietoutumista ja näin uhkaa toimittajien autonomisuudelle.

11. Päättäjien mediaosaaminen ja -strategiat

Yksi osoitus yhteiskunnan medioitumisesta on se, että eri organisaatiot yhä enemmän panostavat ulkoiseen viestintäänsä ja mediasuhteisiinsa. Päättäjät pyrkivät verkostoitumaan oman toimintansa kannalta keskeisten toimittajien kanssa ja jakavat heille systemaattisesti taustatietoa omasta toiminnastaan. Median yleisen merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa uskotaan viime vuosien aikana kasvaneen. Yhä tärkeemmäksi koetaan se, miltä asiat näyttävät ja miten ne (mediassa) esitetään.

Merkittäviksi koettuja mediasuhteita ei enää haluta uskoa amatöörien vastuulle. Niin puoluekoneistot, yritykset, valtionhallinto, asiantuntijaorganisaatiot kuin etujärjestötkin hoitavat viestintäänsä ammattilaisten avulla. Kehitys on näkynyt jo 1980-luvulta lähtien viestinnän vähittäisenä ammatillistumisena ja differentiaationa. Mediasuhteiden hoidosta ja tiedottamisesta on tullut oma, erikoisosaamista vaativa ammattinsa. Vaikka tämänkin tutkimuksen haastateltavien joukossa oli tahoja, joiden viestinnälliset resurssit olivat vaatimattomia – käytännössä organisaation sisäinen ja ulkoinen viestintä saattoi olla yhden ihmisen harteilla – tavoitteiden tasolla päättäjät olivat varsin yksimielisiä siitä, että nykyisessä toimintaympäristössä menestyminen edellyttää mediastrategista suunnittelua, ja siihen tulisi osoittaa enenevästi henkilökuntaa ja resursseja.

Miksi mediasuhteita sitten pidetään tärkeinä, ja miksi niiden hoito edellyttää resursseja ja viestintäammatillista osaamista? Haastattelupuheesta heijastui hyvin intrumentalistinen tavoite: mediaa pidetään merkittävänä välineenä, jonka avulla tavoitellaan haluttuja vaikutuksia oletuksella, että muutkin yhteiskunnalliset toimijat tekevät samoin. Haastattelujen perusteella median tärkeys näyttäisi kiteytyvän kolmeen keskeiseen tehtävään:

- 1) Median avulla käydään kamppailua organisaatiolle tärkeitä asioita koskevista käsityksistä. Mediassa kiteytyy kulloinkin ajankohtaisiin asioihin liittyviä *to-
tuuksia*, jotka määrittävät mistä asiassa katsotaan olevan kysymys, kenen etuja sen katsotaan palvelevan ja nähdäänkö hankkeessa ylipäänsä järkeä.
- 2) Media on olennaisesti synnyttämässä päättäjiä ja organisaatiota koskevia *mieli-
kuvia*. Uskottavan toimijan mielikuvat vaikuttavat päättäjän toimintakykyyn ja

vaikutusvaltaan. Jos organisaatiota pidetään merkittävänä ja vaikutusvaltaisena, sitä kuunnellaan ja sen näkökannat otetaan huomioon.

- 3) Medioituneessa yhteiskunnassa organisaatiot tarvitsevat mediaa myös *yhteydenpitoon* sidosryhmien ja suuren yleisön kanssa. Organisaation omat tiedotusväylät eivät yksin riitä, vaan tiedon välitykseen tarvitaan myös journalistista mediaa. Median avulla organisaatiot tiedottavat toimintaansa liittyvistä ajankohtaisista asioista, päätöksistä, hankkeista, suunnitelmista, tapahtumista tai saavutuksista. Uuden tiedon tarjoaminen ja tiedottaminen näyttää edelleen olevan tyypillisin mediakontaktien syy.

Jotta median hyödyntäminen edellä kuvatuissa tarkoituksissa onnistuisi, vallankäyttäjiltä edellytetään median logiikan ja toimintatapojen tuntemista. Tässä luvussa tarkastellaan, millaisten keinojen, ymmärryksen ja strategioiden varassa päättäjät pyrkivät hyödyntämään mediaa ja kuinka hyvin he mielestään siinä onnistuvat. Kyse on siis päättäjien mediastrategioista eli siitä, miten mediaa pyritään käyttämään omalle organisaatiolle kannattavalla tavalla. Seuraavassa luvussa (luku 12) puolestaan analysoidaan tarkemmin, kuinka merkittäviä mediassa kiteytyvät mielikuvat ja totuudet lopulta ovat vaikutusvallan ja asioista käytävän kamppailun kannalta.

11.1. Viestintästrategioiden välttämättömyys – ennakointia muutaman siirron kehityksessä

Organisaatioissa toimivien tiedottajien ja muiden viestinnän ammattilaisten lisäksi päättäjät hankkivat viestintäosaamista myös erilaisilta konsulteilta ja ulkopuolisilta mainos- ja viestintätoimistoilta. Suomessa vallankäyttäjät ovat alkaneet turvautua viestintä- ja mainostoimistoihin kansainvälisesti vertaillen suhteellisen myöhään (Juholin & Kuutti 2003, 105), ja vaikka haastattelemamme päättäjät arvioivat suomalaisen julkisuuspuelin olevan vieläkin tältä osin tietyllä tavalla lapsen kengissä, kilpailun ounasteltiin kiristävän ja lisäävän esimerkiksi mainostoimistovetoisten julkisuuskampanjoiden suosiota. Nykymedian toimintaperiaatteiden nähtiin lisäävän viestintätoimistojen käyttöä. Poliitikot arvioivat, että heidän on yhä vaikeampi saada mediatilaa puhtaiden asiakysymysten avulla. Sen sijaan viihdejulkisuuden ja yksityiselämän paljastusten kautta julkisuutta olisi tarjolla helpostikin. Haastateltavat toivat esille, että poliitikkojen voi olla vaikea tasapainotella uskottavana toimijana tässä maastossa ilman viestinnän ammattilaisten tukea.

Ja me tullaan itse asiassa semmosten kysymysten äärelle, mistä mun mielestä viime vaalien alla jo vähän puhuttiin ja vaalien jälkeen, kun ruvettiin puhumaan tämmöisestä spin doctoroinnista ja ammattimaisesta viestinnästä puolueiden osalta. Musta se on niinku hämmästyttävää, että joku toimittaja hämmästelee sitä asiaa. Eihän puolueilla tosiasiallisesti ole mitään muuta vaihtoehtoa kuin

toimia näin. Koska eihän poliitikot ensisijaisesti kukaan halua profiloitua sitä kautta, että mä aina esittelen niinku mun meikkipussia. (politiikka)

Jos naapuri nyt esimerkiksi kierroksella näkee, että niinku heidän ykköstaktiikkansa on valjastaa julkisuus ja mainostoimistot takana tekemään töitä, käyttämällä julkisuutta hyväkseen. Niin eihän mekään voida niinku meidän taktiikassa jättää sitä huomioimatta, vaan pitää yrittää keksiä lääkkeitä siihen. (työnantaja)

Tehy käyttää nyt viestintätoimistoa ja mainostoimistot on tullut aika paljon nyt rinnalle. Joiden kanssa pitää olla tosi tarkka, koska siellä taas ei vastuullisesti tietenkään kanneta sitä, vaan herätetään huomiota ja tehdään jotain poikkeuksellista ja siitä saadaan palkintoja tuolla. (...) Tässä tulee ehkä olemaan toimijoita enemmän kuvassa ja mennään vähän sellaiseen amerikkalaiseen tyyliin, että asioista tulee vähän sellaista showta ja sitten niitten selvittäminen on aika hankalaa. (ammattiyhdistysliike)

Kuten jo toimittajayhteistyötä käsittelevässä luvussa 10 tuli ilmi, perinteisistä yksisuuntaisen tiedottamisen käytännöistä, tiedotustilaisuuksiin ja tiedotteisiin nojautuvasta viestinnästä, on siirrytty kohti vuorovaikutukseen ja taustavaikuttamiseen pohjautuvia viestinnän muotoja. Samalla myös viestinnän toimenkuvat ovat moninaistuneet: mainostoimistojen ja tiedottajien lisäksi organisaatiot kokevat tarvitsevänsä myös erikseen suhdetoimintaan ja taustavaikuttamiseen keskittyviä henkilöitä. Lobbauksesta¹¹¹ on tullut oma ammattinsa ja sen harjoittajista oma ammattikuntansa. Lobbaus on selvästi tavoitehakuisempaa toimintaa kuin pelkkää suhteiden ylläpitämistä. Se on organisaation keino vaikuttaa toimintaympäristönsä tulevaisuuteen ja siihen, että edut otettaisiin huomioon poliittisessa päätöksenteossa (Jaatinen 2000, 167). Hallitusohjelman merkitys politiikan ohjekirjana on kasvanut,¹¹² ja usein esimerkiksi etujärjestöjen lobbareiden tehtävänä on saattaa asioita juuri puolueiden vaaliohjelmiin ja tätä kautta hallitusohjelman osaksi. Vaikka haastattelupuheessa oli yhtäällä nähtävissä hyvinkin vahva asiapitoisen tiedottamisen perinne, samanaikaisesti haastateltavat kuvailivat pelkkään tiedontuottamiseen nojautuvaa ja mediavälitteistä viestintää vanhanaikaiseksi ja riittämättömäksi.

Mehän palkattiin [nimi poistettu], jonka tehtävänä ennen vaaleja oli lobata kansanedustajia ja olla näissä erilaisissa komiteoissa ja systemaattisesti pyrkiä vaikuttamaan. Sehän tekee tutkimuksia meidän nimissä ja tuo niitä esille. (...) Sillon kun me tehtiin päätös, että meidän on pakko ruveta nostaan tätä meidän profiilia ja palkattiin henkilö siihen, jonka tehtävänä on vaikuttaa tuolla ja tehdä tutkimusta ja tuoda esille sitä. Että jos ajattelee tätä hallitusohjelmaa, jota nyt

111 Lobbaus kääntyy Siukosaaren (2008, 287) mukaan suomeksi tiedolla taustavaikuttamiseksi.

112 Ks. edellä luku 8.4.

toteutetaan, niin siellä on saatu aika hyvin tiettyjä meidän ajatuksia läpi. Sehän vaatii, että täytyy vaan ruveta vaikuttaa, vaikuttaa, vaikuttaa. (...) Hyvin paljon sitä sitten, että käydään eri komiteoissa ja kaffella ja muuta. Sitten tarvittaessa mediaa, että on olemassa se systeemi, että reagoidaan, eikä aina vaan reagoida, vaan myös tuodaan esille asioita. (työnantaja)

Omia tavoitteita ja strategisia päämääriä tukevan viestintäsuunnitelman rakentamisen katsottiin nykyisessä toimintaympäristössä olevan jokaisen uskottavan toimijan perustehtäviä. Organisaatioiden mediastrategia-ajattelua kuvataan usein jakamalla strategiset lähestymistavat proaktiiviseen, aktiiviseen, reaktiiviseen ja passiiviseen strategiaan. Aktiivinen organisaatio pyrkii saamaan myönteistä julkisuutta, passiivisen strategian omaksunut vetäytymään julkisuudesta, reaktiivinen ote näkyy silloin kun ulkopuolelta tuleva impulssi aiheuttaa organisaatiossa toimintaa ja proaktiivisessa strategiassa organisaatio puolestaan pyrkii ennakoimaan julkisuutta. (Luostarinen 1998; Juholin & Kuutti 2003.) Tämän tutkimuksen haastatteluissa sivuttiin kaikkia näitä strategioita. Passiivinen strategia liittyi yleensä erilaisiin mediapaniikkeihin ja ristiriitatilanteisiin. Osa kansalaistoimijoista näyttäisi yleisemminkin omaksuneen passiivisen strategian, mikä näkyi esimerkiksi radikaalien kansalaistoimijoiden päätöksenä vetäytyä julkisuudesta Smash Asem -mielenosoituksen jälkeen.

Mä luulen että kansalaisyhteiskunnassa on varmaan kahta suuntaa. Joku osa kansalaisyhteiskunnasta yrittää yhä enemmän jotenkin elää sen median ehdoilla. Ja sitten on ehkä myös olemassa kasvava suuntaus, että niinkun ei kannata. Tai että se on niinku hävitty taistelu, jos siihen lähtee. (kansalaistoiminta)

Yleinen pyrkimys näytti kuitenkin olevan siirtyminen reaktiivisuudesta kohti proaktiivista otetta: mediajulkisuutta yritetään ennakoida ja käyttää omia päämääriä hyödyttävällä tavalla. Proaktiivisessa strategiassa on tyypillistä muun muassa oman julkisuustilanteen tiedostaminen, mediakentän analysointi, muiden toimijoiden mediasuhteiden seuranta, toimittajien tunteminen henkilökohtaisesti, yllättäviin tilanteisiin varautuminen, aloitteellinen ote ja korkea viestintäkompetenssi (Juholin & Kuutti 2003, 85–86). Haastateltavien strategiapuheessa oli kuitenkin paikoitellen erotettavissa häivähdyksiä vieläkin kokonaisvaltaisemmasta viestinnällisestä ajattelusta, jonka mukaan viestinnälliset näkökulmat kulkisivat organisaation lävistävinä prosesseina ja ne olisi otettava huomioon kaikessa toiminnassa, myös johtamisessa ja kaikessa strategisessa suunnittelussa.

Kaikessa päätöksenteossa se mediasuhde on yhtenä taustatekijänä mukana. Et tää näkyy muun muassa sillä tavalla että viestintäpäällikkö istuu johtoryhmän kokouksissa ihan siitä syystä et hän on koko ajan tietoinen siitä mitkä asiat on esillä. (politiikka)

Vastaavan, entistä kokonaisvaltaisemman viestintänäkemyksen ja mainepolitiikan puolesta ovat puhuneet myös Heinonen (2008) sekä Iivonen ja Åberg (2008), joista jälkimmäisten mukaan viestinnän sijaan tulisi siirtyä käyttämään julkisuuspolitiikka-käsitettä, joka kuvaaisi paremmin sellaista toimintaa, jossa viestintä olisi mielletty erottamattomaksi osaksi julkisen vallan toimintaa, ministeriöiden johtamista ja suunnitelmia. Näin kokonaisvaltainen viestintäajattelu vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin vielä enemmän tavoitetason pohdinnalta kuin vallitsevilta käytännöiltä. Arkisia käytäntöjä ovat sen sijaan mediareaktioiden ennakointi, etenkin mahdollisen negatiivisen julkisuuden ennakointi ja niin poliittisten kuin muidenkin riskien pohdinta. Käytännössä mediareaktioiden ennakointi näkyy esimerkiksi kohderyhmien, ajoituksen, esitystapojen ja muotoilujen tarkkana harkintana.

Kyllä kaikissa tämmösissä merkittävässä hankkeissa yleensä tehdäänkin tämän viestintäsuunnitelma, jossa ennakoidaan se tiedontarve ja ne kohderyhmät ja sitten se mitä saattaa matkan varrella tulla. (...) Usein tietysti matkan varrella viisastutaan ja tulee yllättäviäkin asioita, mutta sitten se poliittinen arvio tavallaan, mikä tehdään täälläkin, että mitkä on ne poliittiset riskit ja mitä mahdollista negatiivista julkisuutta voi tulla ja miten sitä pystytään hyvällä tiedottamisella esimerkiksi ehkäisemään. (politiikka)

Joskus keskustellaan, että tuota jos päätetään jollain tavalla, niin miltä se näyttää julkisuudessa, ja siinä tapauksessa voidaan vähän miettiä, että ei tää nyt näytä oikein hyvältä, mitäs jos muotoiltais näin ja päätettäis näin. Ei oo mahdollista niinku lähteä jollekin tietylle linjalle, koska se saa julkisuudessa aika omituisia sävyjä. (työnantaja)

Päättäjät pyrkivät ennakoimaan etenkin mahdollista negatiivista julkisuutta huolellisesti. Tämä näkyi haastattelujen lisäksi myös kyselyssä, jossa merkittävä osa vastaajista ilmaisi oletetun julkisen kritiikin vaikuttavan muun muassa siihen, miten ratkaisujen perustelut kirjoitetaan julki. Eniten tämänkaltaista ennakkoharkintaa harjoittivat ay-liikkeen, elinkeinoelämän ja politiikan edustajat. Vähiten mediareaktioita ottivat tässä suhteessa huomioon poliisin ja oikeuslaitoksen edustajat.

Taulukko 11.1. ”Pyrin ratkaisujeni perusteluissa jo etukäteen ottamaan huomioon mahdollisen julkisen kritiikin.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	30	30	15	16	7	32	18	20	80
Jokseenkin samaa mieltä	45	52	58	53	43	44	56	51	203
Jokseenkin eri mieltä	20	15	22	20	19	18	23	20	79
Täysin eri mieltä	5	2	4	12	31	7	4	9	36
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	398
N	44	46	89	51	54	57	57	398	

Suuri osa haastatelluista päätöksentekijöistä toi esille, että median toimintatavat, uutiskriteerit ja yleinen toimintalogiikka ovat tulleet heille niin tutuksi, että median ennakointi onnistuu suhteellisen hyvin. Ennakointi sujuu ainakin lyhyellä aikajän-
teellä tai yksittäisten juttujen tasolla. Päättäjät arvioivat pystyvänsä ennakoimaan, minkä asian toimittaja poimii tehdystä haastattelusta otsikoksi, mikä juttu nostetaan televisiouutisten ykkösuutiseksi, iltapäivälehtien lööppiin tai jopa mitä aihetta pää-
toimittajat tulevat käsittelemään pääkirjoituksissaan. Utismedian sisältöjä pidetään yleensäkin varsin ennakoitavina, sillä uutiset valitaan ja työstetään toimitusrutiinien puristuksessa ja yhteisten uutiskriteerien sanelemina (McQuail 2005, 309–310). Me-
dian toimintatapojen ennakkoinnissa on kyse myös oppimisesta, oman ammattitaidon ja kokemuksen kasvusta.

Mut nythän mä oon oppinu, totta kai myös mediaa lukeen eri tavalla. Et kyllä mä usein arvaan, siis että mä tiedän, kun mä avaan aamulla Hesarin, et mitä siellä on pääkkärissä. Ja myös maakuntalehdissä ja tiedän, mitä Nurvala kirjottaa, mitä Isokallio kirjottaa ja ja usein arvaan sen, että tai on semmonen vainu, että mikä on Ylellä ykkösuutinen illan uutisissa ja Maikkarissa. Et kyl se tavallaan sit, ku käyttää, ku se on niinku niin päivittäistä massakulutusta. (politiikka)

Kyl sitä on oppinu vähän etukäteenki näkemään, et jaaha, tästä tulee nyt katastrofi. Että nyt lentää niinku paska tuulettimeen. Ja sit sitä jatkuu neljä päivää. Et kyl sä oot oppinu tällasiin jotenki, mut mitä se sit tarkoittaa konkreettisesti? Et ehkä nää prosessit on tullu sillä tavalla tutuiks, että sä pystyt vähän enna-
koimaan ja sä pystyt vähän arvioimaan, niinku arvelemaan, et mitä tapahtuu. (politiikka)

Tulos on samankaltainen kuin Englannin parlamenttiin sijoittuvassa tutkimukses-
sa, jossa brittipoliitikot kertoivat arvaavansa kohtuullisen tarkastikin, mikä teema tulisi nostetuksi kärjekkäästi median otsikoihin (Davis 2007; 2009a). Ennakoinnin aikajänne on kuitenkin verraten lyhyt. Eräs poliittinen toimija kuvasi ennakointia

kuin shakiksi, jossa etevät pelaajat aavistavat toisen pelaajan liikkeitä parhaimmillaan muutaman siirron kehyksessä mutta eivät juuri pidemmälle.

Koskaan ei oikein tiedä, minnekä se singahtaa tangentin suuntaan se tarina siellä mediassa, kun se kiertää ensin pistettä ja sitten se johonkin suuntaan aina singahtaa. Ja sitä ei koskaan voi oikein ennakoida. (...) Joka väittää, että se on hanskassa, valehtelee. Se joka kertoo, että pystyy ennakoimaan ensimmäiset seuraavat askeleet niinku shakissa, mitä tapahtuu ton siirron jälkeen ja ottaa ne huomioon, se on paras mihin pystyy. Niin, se saattaa puhua totta. Kyllä vaalit osoitti sen. (politiikka)

Ennakointia pitkällä aikajänteellä vaikeuttaa se, ettei vallankäyttäjä pysty täysin kontrolloimaan sitä kehystä, johon hänen viestintä julkisuudessa tulee asetetuksi ja jonka osana se väistämättä tulkitaan. Etenkin mediakohuiksi kasvaneissa tilanteissa päätäjien mahdollisuudet vaikuttaa julkisuuden etenemiseen heikkenevät olennaisesti. Laajoissa mediavyöryissä monet erityyppiset tiedotusvälineet synnyttävät julkista keskustelua kilpaillen toistensa kanssa näkökulmista, jäljittelevät toisiaan, ja toimijoiden määrän kasvaessa julkisuus alkaa lumipallon tavoin kasvattaa itse itseään. (Pitkänen 2009, 31–33; Ramonet 2001.) Vielä vaikeammaksi julkisuuden hallinta käy nykyisessä verkkoyhteiskunnassa, kun valtamedioiden lisäksi merkitysten tuottamiseen osallistuvat sosiaalisen median vaikuttajahahmot ja valtamedia huomioi myös näiden tekemiä avauksia (McNair 2006). Tulkinnoista viriäviä uusia tulokulmia, keskustelun saamia sävyjä ja median synnyttämän jatkotarinan juonteita on hankala aavistaa. Vaikea on myös ennakoida kohun kestoa. Yksi haastatteluista esimerkiksi totesi, että oli helppo ennakoida median tarttuvan vuonna 2006 Kokoomuksen silloisen puoluesihteerin Harri Jaskarin rikosepäilyihin – Jaskaria epäiltiin muun muassa parituksesta ja naisystävänsä pahoinpitelystä. Vaikka puolueen viestintäkoneisto piti päivänselvänä, että media poimisi aiheen, he eivät osanneet aavistaa kuinka pitkälle tapausta kaiveltaisiin, millaisia linkkejä Jaskarin ja puolueen välille synnytetäisiin ja millaisten muiden tulokulmien kautta media aihetta käsittelisi pitääkseen sen ajankohtaisena. Vaikka päättäjät pyrkivät parhaansa mukaan ennakoimaan mediaa ja käyttämään sitä tiettyihin tarkoituksiin, he eivät siis kuitenkaan katsoneet pystyvänsä tähän kovin kokonaisvaltaisesti. Median kanssa toimimiseen liittyy aina yllättäviä elementtejä ja kriittisiä käännteitä.

Mutta ei sitä pysty hallitsemaan tota mediaa. Sä voit jollain tavalla vaikuttaa, kun ne kilpailee vielä keskenäänkin, niin tota, jos sä oot yhden kanssa näin, niin ei se toinen sitten, sehän toinen iltapäivälehti kirjoittaa ihan tarkoituksella jo eri suunnasta. Niin tota se, vaikuttaa voi, mutta ei hallita. (poliisitoimi)

Case Harri Jaskari – niin me saatiin paria päivää aiemmin se mediatiimille tiedoksi, että tällainen asia nyt tulee ja että Jaskari tulee omaehtoisesti julkisuuteen. Että tää on vaikea asia, että mitä tässä pitää tehdä. Ja sitten käytiin läpi

kaikki. Ja se lähtöasetelmahan on, että pitää pyrkiä siihen, että tosiasiat pysyy. Harri kertoo oman tarinansa ja sittenhän puheenjohtajan ratkaisu oli, että siirretään sivuun siks aikaa, että katsotaan mikä tilanne on. (...) Tiedettiin, että media hakee jokaisen näkökulman, että miten se vois linkittää puolueeseen sen, koska se oli herkullinen tilanne. (...) Mutta eipä silti arvattu, että kahden päivän päästä on syntymässä tilanne, että Kokoomus ylläpitää bordellia. (politiikka)

Päättäjät puhuivat mediasta siis yhtäällä ennakoitavana ja toisaalta ennakoimattomana. Ilmeisesti siis itse median peruslogiikka ja uutiskriteerit ovat heille tuttuja ja ennakoitavissa, mutta mediakeskustelun etenemisen kontrolloiminen ja aavistaminen on vaikeaa. Osa piti median toimintaa hyvin sattumanvaraisena, jopa niin, ettei esille nousevilla asioilla ole aina mitään suhdetta aiheen tosiasialliseen tärkeyteen. Tämä ”trivialisaatiokritiikki” toistui etenkin iltapäivälehtiä koskevissa kommentteissa.

Jos vertaa mitä eduskunnassa oikeesti tapahtuu, mikä on sitä työtä, peilaa sitä siihen miltä se näyttää iltapäivälehtien kautta, niin ei oo mitään tekemistä keskenään oikeesti. Se nyt on ehkä se kaikkein klassisin esimerkki, et siellä kaivetaan ihan randomilla jotain asioita ja näin. (...) jotenki itseä ainakin on mietityttänyt ja välillä niinku raivostuttaakin se, että tuntuu, että se on ihan joku random-moottori, joka arpoo sen mikä asia nousee. (...) Erityisesti iltapäivälehdet kirjottaa, että jostain kohistaan, jonkun suhteesta tai tästä, mä oon niinku et, ilmeisesti mä en käy niillä eduskunnan käytävillä tai kuppilassa, koska mä en ikinä, aina kun siis on joku juttu, että eduskunnassa, niinku tyyliin että Tanja Saarelan tää nyt avioero tai eroprosessi, niin mullekin soitettiin jostain iltapäivälehdestä, että mitäs mä sanon, että kuule en oo keskustellu kenenkään kanssa eikä mulla oo niinku mitään sanottavaa tästä. (politiikka)

Haastateltavat korostivat median ennakoimatonta luonnetta myös kaikissa esimerkiksi tapauksissamme ja ehkä kaikkein eniten hoitajien palkkakiistan yhteydessä. Iltapäivälehdistön kampanjoiva, aktiivinen ote ja Tehyn taitavana pidetty mediastrategiointi yllättivät ainakin jossain määrin kanssatoimijat. Toimijat varautuivat tapahtumiin viestintäsuunnitelmien avulla, mutta tilanteiden edetessä nopeasti käytännön toiminta oli väistämättä reaktiivista, eikä kaikkia käänteitä pystytty arvioimaan etukäteen.

Itse asiassa sitä ei sitten niinku kovin systemaattista kriisiajan suunnitelmaa enää ehtinyt, se meni niin kovaa vauhtia. Siinä muutettiin vaan ihan oikeestaan niinku selkäytimellä koko ajan sitä toimintatapaa. (työnantaja)

11.2. Mediatulipalojen sammutusta ja kriisiviestinnän keinoja

Median ennakkoinnin vaikeuden vuoksi käytännössä merkittävä osa vallankäyttäjien mediayhteistyöstä on luonteeltaan reaktiivista. Usein reaktiivisessa mediastrategiassa on kyse niin sanotusta damage controllista, julkisuuden haitallisten vaikutusten minimoinnista tilanteessa, jossa organisaation suhdetta mediaan luonnehtii epäluottamus (Luostarinen 1998).

Poliittisessa ympäristössä 1990- ja 2000-lukujen mediaskandaalit ovat koskettaneet yleensä (ennen 2008 alkanutta vaalirahakohua) yhtä politiikkaa kerrallaan, joten damage control -toimet ovat näin olleet järjestelmän kannalta suhteellisen helppoja. Kun julkisuuden paine on kasvanut, poliittisen järjestelmän tasapaino on palautettu viimeistään henkilövaihdoksella (Pitkänen 2009; Uimonen 2009). Esimerkiksi edellä mainitussa Harri Jaskarin tapauksessa hänen ja puolueen välille pystytettiin ”palomuuuri”: Kokoomus pyrki strategisesti korostamaan eroa Jaskarin yksityiselämän ja puoluesihteeriyden sekä Jaskarin ja puolueen välillä. Vaikka useissa muissa tilanteissa puolueet pyrkivät luomaan tunneyhteyttä yleisöön järjestämällä poliitikkoja kevyempään, henkilön persoonaa valottavaan julkisuuteen, ja poliitikot ovat itsekin halunneet laventaa politiikan julkisuuden sisältöjä kertomalla intiimisti yksityiselämästään, kriisitilanteessa palautetaan jyrkkä jako julkisen ja yksityisen välille. Kokoomukselle ei kuulu se, mitä puoluesihteerä yöaikaan omassa asunnossaan tekee.

Ja niinku semmonen palomuuuri siihen, että ei ole faktisesti puolueen asia, mitä Harri Jaskarin yksityiselämässä on tapahtunut. (...) Tiedettiin, että media hakee jokaisen näkökulman, että miten se vois linkittää puolueeseen sen, koska se oli herkullinen tilanne. Ja sitten rakennettiin tää palomuuuri, esiintymisistä, että eri paikassa, Jaskari ilmoittaa eri paikassa asiat ja tiedetään mitä se kertoo siellä tarkkaan ja että puolueen reaktiot menee medialle oikeissa palasissa, että ei ehdi sitä tyhjää tilaa, spekulatiotilaa tulemaan. (politiikka)

Päättäjät näyttävät olevan ainakin periaatteen tasolla varsin hyvin perillä muistakin julkisuuden hallinnan perussäännöistä, jotka liittyvät median negatiivisten vaikutusten minimointiin. Kuten edellinen sitaattikin kertoo, yksi perusstrategia on uutistyhjiön täyttäminen, jotta voitaisiin ehkäistä uusien julkisuuksien ja median tuottamien spekulatioiden syntymistä. Julkisuusvahinkojen rajoittamisessa turvaudutaan myös usein taktiikkaan, jossa sanotaan mahdollisimman vähän ja tehdään näin tiedon-saanti ja keskustelun jatkaminen vaikeaksi (Luostarinen 1998). Aktiivista operointia itse huomion kohteeksi joutuneen aiheen tai henkilön ympäriltä suositaan harvoin. Haastateltavat eivät kokeneet, että mediaa kannattaisi lähteä myöskään oikomaan tällaisissa tilanteissa. Toisaalta etenkin viime aikoina on opittu, että kannattavaa on kuitenkin sanoa mahdollisimman nopeasti ja lyhyesti kaikki olennainen asian tiimoilta sekä pahoitella julkisesti, jos anteeksipyydettävää on.

Sit jos tulee tällaisia negatiivisia, jos tota ollaan väärässä. On tehty väärin ja on huono juttu, niin kaikki pitää tunnustaa mahdollisimman nopeasti ja olla pahoillaan. Ja sen jälkeen niinku täydellinen tiedotussulku asiasta. Nää on yksinkertaisia oppeja. (politiikka)

Se me ollaan opittu, että kun on joku kriittinen asia, niin kannattaa kertoa rehellisesti kaikki kerralla, alusta loppuun asti, eikä niin ku ett lähtee pihtaamaan, ett kertoo vaan sen verran, kun julkisuus on saanu selville. (...) Se ensinnäki rajottaa sitä ajallisesti. Ja sitt se on rehellisempää myöskin. (hallinto)

Kriittisissä tilanteissa pyritään lisäksi esiintymään mediassa rivit tiivistäen, yhdessä rintamassa ja pidättäytymään eriyvistä julkisista kannanotoista. Tämän jälkeen julistetaan tiedotussulku ja rajoitetaan julkisten esiintymisten määrää. Yhteisessä rintamassa pysymistä pidettiin tärkeänä – näin media ei pysty iskemään rakoileviin riveihin, provosoimaan päättäjiä argumentoimaan toisilleen ja rakentamaan mieliteiden vaihdannasta jatkokertomusta.

Vaikka päättäjät tai ainakin organisaatioiden viestinnästä vastaavat ovat tietoisia edellä kuvatuista mediatulipalojen sammutuskeinoista, käytännössä esimerkiksi poliitikot eivät aina käyttydy oppikirjasääntöjen mukaisesti. Esimerkkeinä epäonnistuneista mediaoperaatioista haastateltavat mainitsivat muun muassa sen, miten oikeusministeri Leena Luhtanen reagoi kampanjarahoituksestaan nousseeseen mediakohuun. Luhtasen tapauksessa Iltalehti alkoi vaatia ministeriä tilille siitä, että osa hänen vaalikampanjastaan oli maksettu pimeällä rahalla. Sen sijaan, että Luhtanen olisi kohdannut tilanteen, hän alkoi vältellä mediaa eikä ensin myöntänyt tekemäänsä virhettä. Kun päättäjät ei halunnut olla yhteistyössä median kanssa, lehdelle jäi ylivoimainen mahdollisuus haastaa vastustajansa. Lopulta äänestäjät rankaisivat Luhtasta huonosta mediastrategiasta pudottamalla hänet seuraavissa vaaleissa eduskunnasta. (Ks. myös Heino 2008.)

Luhtasen case on yksi (...) totta kai sä tiedät, että jos on tämmönen tulipalo, niin tietenkin ne käy sitä, jatkavat niin pitkään kunnes se vihelletään poikki, että siinähan tehtiin huonompia mediaoperaatioita mitä ikinä on tehty. Että se epäily olisi pitänyt välittömästi sammuttaa yhden kahden päivän julkisuuden jälkeen. Päinvastoin ruokittiin ja jatkettiin henkilöiden toimesta sitä itse. (...) Että lähdettiin jopa lehteä vastaan tekemään politiikkaa, että se on väärää ja vääristelee ja mietitään oikeustoimia. (...) Olis pitänyt todeta samana päivänä, että nyt on tullut töppäys ja selvitän ja keskustelen mieheni kanssa miten näin on käynyt ja maksan välittömästi pois. Se olis ollut kolmen päivän juttu, nyt se oli kahden viikon. (politiikka)

Yksilöiden lisäksi nopeutta ja reagointivalmiutta vaativat kriisit saattavat kohdistua myös kokonaisesti organisaatioihin tai järjestelmiin. Haastateltavat toivatkin esille, että kaikenlaisen kriisiviestinnän kehittäminen on nykyinen tavoite ja haaste. Miltei

jokainen suuri yhteiskunnallinen kriisi, onnettomuus tai tragedia Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuudesta Aasian tsunamiin tai Nokian vesikriisiin on paljastanut ongelmia päätöksentekojärjestelmän viestinnässä. Kriisiviestinnän epäonnistuminen kertoo paljon organisaation toimintakulttuurista ja johtamistavasta – perinteinen byrokraattinen menettelytapa toimii poikkeusoloissa yleensä huonosti. (Huhtala & Hakala 2007.)

Päättäjistä suunnitelmallisen kriisiviestinnän merkitystä lisää median reaaliaikaisuus. Media on keskeinen toimija nykykriiseissä, ja hyvin myyvissä kriiseissä uutiskilpailu on kovaa. Median edustajat penäävät vastauksia ja vastuullisia välittömästi. Valmiutta nopeaan julkiseen vastuunottoon olisi löydettävä, sillä nykyisessä toimintakulttuurissa kokonaan kommentoinnista kieltäytyminen tai ajan pelaaminen käy vaikeaksi, ja nettiympäristössä myös mahdollisesti virheellinen, ei-virallinen tieto leviää nopeasti. Haastateltavista kriisit ovat aina organisaatioille haasteellisia, sillä media ei välttämättä osaa suhteuttaa asioita oikein ja organisaatiota uhkaavat sekä taloudelliset menetykset että maineen menetykset. Hädän hetkillä korostuu myös se, miten vallan symboliset merkit koetaan: miten esimerkiksi johtavat poliitikot osaavat käyttää symbolista asema-valtaansa, miten he reagoivat ja ajoittavat toimintansa, osanottonsa tai poliittiset tekonsa kriiseissä. Mediassa tuntuukin korostuvan erityisesti symbolinen vastuunkanto. (Hakala 2009, 22–23; Juholin & Kuutti 2003, 73–77.)

Jossain määrin kriisiviestinnässä on pyritty ottamaan oppia aikaisemmista epäonnistumisista, joista esimerkkinä haastateltavat usein mainitsivat valtionhallinnon viestinnän Aasian tsunamin yhteydessä. Vahvistettua viranomaistietoa odottanut tsunami-tiedotus hävisi hitaudessaan internetin epävirallisille lähteille. Toimivassa kriisiviestinnässä korostuvatkin enenevästi juuri nopeus, avoimuus, rehellisyys sekä läpinäkyvyys. Hyvin hoidettuna kriisiviestintä edellyttää myös jälkityötä. Tavoitteena olisi, että kriisin jälkeen yleisö ja sidosryhmät pitäisivät toimijaa itseään sankarina tai vähintäänkin tapahtuman uhrina.

On ollut tää Tehyn työtaistelu, tää Nokian juttu on ollut. Tämmöisiä poikkeuksellisia juttuja on ollut tänä vuonna, mutta me jotenkin kyllä sitä mietittiin, että ehkä nää on niitä asioita, joita entistä enemmän vaan kohtaamme. Ja niihin pitää varautua. Ja tämäntyyppisiin. niinku kriisitiedottamista me ollaan nyt pyritty parantamaan, ennakoivaa varautumista siihen. (työnantaja)

Onnettomuuksien, terroritekojen tai rikosten kaltaisten perinteisten kriisien lisäksi vallankäyttäjät ja organisaatioita haastavat yhä useammin myös niin sanotut modernit tai vastakohtakriisit, joita voivat olla erilaisten intressi- tai painostusryhmien esiintuomat teemat, jotka hallitsemattomina saattavat organisaation kriisiin. Pitkään kestäneitä moderneja vastakohtakriisejä ovat muun muassa turkistarhauksen, luonnonsuojelun tai globalisaatiovastaisuuden ympärille tuotetut demonstraatiot. (Juholin & Kuutti 2003, 74–77.) Esimerkkimme Smash Asemista oli sekin näin vastakohtakriisi, jossa modernille kriisille tyypilliseen tapaan hyödynnettiin sekä uusia

viestintävälineitä että huippukokoustilannetta, johon median huomio oli valmiiksi kohdistunut. Asem-kriisin hoitamisessa näkyi selvästi johtavien viranomaisten strategia rajoittaa julkista keskustelua astumalla median eteen yhtenäisenä rivistönä ja kootuin mielipitein. Näin pyrittiin ehkäisemään uusien julkisuuksien synnyttämistä ja samalla pitkälti myös kieltäydyttiin siitä vastuunkannosta, jota kansalaistoimijat ja toiset kriisin osapuolet pyrkivät median avulla viranomaisille säilyttämään.

11.3. Toiston logiikkaa ja totuuksien markkinoita

Mediakriisien ehkäisemiseksi journalismin lähteenä toimivat päättäjät pyrkivät tiettyjen vaikuttamisen menetelmien avulla jo ennalta hallinnoimaan mahdollisimman tarkasti julkista kuvaansa. Haastateltavien esille tuomat periaatteet ovat tuttuja yhteisö- ja organisaatioviestinnän oppeja ja näyttääkin siltä, että tietyt PR-säännöt on vallankäyttäjien parissa sisäistetty ainakin periaatteen tasolla hyvin.

Keskeinen menetelmä, jolla päättäjät pyrkivät hallitsemaan etenkin uutisjulkisuuteen päätyviä esityksiä, on oman sanottavan tiukka kontrollointi. Perinteisen PR-viisauden mukaan journalismin lähteen on määriteltävä selkeästi viestinsä, joka vielä mielellään kytkeytyy ajankohtaiseen julkiseen keskusteluun ja täyttää optimaalisella tavalla uutiskriteerit (Luostarinen 1998, 194). Organisaatiot ja toimijat yleensä määrittelevätkin viestintästrategiansa osana tarkasti ne ydinviestit, joita eri yhteyksissä tiedottamalla ja toistamalla pyritään viemään läpi. Päättäjät olivat hyvin selvillä, että median edustajille tulee tarjota asioista muutamia selkeitä kärkiä, pelkistyskiä, mahdollisimman myönteisiä tulkintoja omista argumenteista ja usein mieluiten vielä tavalla, joka on mieleen jäävää tai emotionaalisesti vetoavaa. Selkeillä täsmäviesteillä jäljitellään median omia kriteereitä – pelkistetään jo ennen kuin media ehtii sen omassa prosessissaan tehdä.

Me kyl tiedetään, että sen viestin pitää olla selkeä, eikä liian monta yhtä aikaa ja esiintymiskykyäkin pitäisi olla. Että sanoo sitten selkeästi mitä tekee. (hallinto)

Niiden viestien pitää olla sellasia, että ne herättää ihmisten ajatukset. Että tässä tapauksessa on saatu todella vahvoja tunteita aikaan. Usein se tieto on todella rajattua mitä tuodaan esiin. (ammattiyhdistysliike)

Täytyy olla tarkkana, että mikä on se sanoma, mikä me halutaan, että menee läpi. Että (...) jos me halutaan sanoa, että tää sopimus on kallis, mutta kyllä me sen kanssa tullaan toimeen, koska se mahdollistaa työpaikkakohtaisen sopimisen, niin sitähan mä toivotan kun papukaija. Ehdottomasti pitää ja kannattaa miettiä, että mikä on se viesti minkä mä haluun tästä läpi. (työnantaja)

Yksinkertaistettua ydinviestiä pyritään tuomaan esiin eri välineissä. Kyse on eräänlaisesta toiston logiikasta: ydinviestien kertautuessa eri yhteyksissä ja uutisvälineissä, niistä voi vähitellen kasvaa totuuksia, joiden mukaan asiaa aletaan ymmärtää. Päättäjät pyrkivät tuomaan ydinviestiään esiin mahdollisimman runsaasti – paikoitellen jopa välittämättä toimittajien kysymyksistä – ja pitävät tiukasti kiinni omista määrittelyistään. Sanomisen kontrollointiin kuuluu myös haastattelujen tarkistamisen rutiinit, jotka yleensä suomalaispäättäjien mukaan sujuvat varsin kivuttomasti toimittajien kanssa yhteistyössä.

Ydinviestien huolellinen harkinta ja ajoittaminen korostuu etenkin kriittisissä tilanteissa. Esimerkiksi hoitajien palkkakiistan yhteydessä julkiset puheenvuorot olivat toisinaan hyvinkin tarkasti laskelmoituja ja ajoitettuja. Ennen vaaleja tapahtuneesta ”löysästä taustoitamisesta” siirryttiin syksyn myötä harkittuun kriisiviestintään, jossa julkiset puheenvuorot pyrittiin puntaroimaan huolellisesti. Potilasturvalakia valmisteltaessa laskettiin tarkasti, milloin lakiesitys pitäisi saattaa eduskunnan käsiteltäväksi niin, että se ehtisi voimaan ennen hoitajien irtisanoutumisia, ja miten asiaa voitaisiin kuitenkin samalla edistää hiljaisesti niin, että neuvotteluilmapiiri pysyisi mahdollisimman pitkään avoimena, ja milloin olisi strategisesti oikea hetki tulla julkisuuteen kertomaan painokkaasti ja uhkakuvia luoden irtisanoutumisten merkitsevän ihmishenkien menetystä.

Et oikeestaan niinku semmosest normaalist taustottamisesta keväällä, ennen kevään vaaleja niin siihen, että oli jo ihan, vois sanoo jossain vaihees jo ihan kriisiviestintää, siin vaiheessa kun tätä potilasturvalakii tuotiin eduskuntaan ja sillon kun siirryttiin tämmösestä normaalista asian käsittelystä merkittävän yhteiskunnallisen asian käsittelyyn, jos mietittiin perustuslakisääntämisjärjestystä ja niin edelleen. Niin sitte ollaan jo niin, niin herkässä asiassa, et jokainen viesti mitä annetaan tai puheenvuoro joka käytetään, niin sen sävy on tosi tarkka, et sillon tavallaan mentiin jo kriisiviestinnän oppien mukaan. Et kaikkee siitä, löysäst taustottamisesta tämmöseen ihan käsiohjattuun kriisiviestintään. (politiikka)

Niin otettiin jo monta viikkoa ennen kalenteri käteen. Että jos irtisanomiset astuu voimaan, mikä se oli, marraskuun kahdeksastoista, että laskemaan taaksepäin päiviä. Että jos tarvitaan laki, milloin se pitäis antaa, että eduskunta ehtis sen käsitellä. Mutta toisaalta piti varjella sitä neuvotteluprosessia, että tiedettiin, että se olis dramaattinen päätös lähteä sitä lakia tekemään, joka vaikuttais siellä neuvottelupöydässä. Varsinkin kun se sovittelulautakunta asetettiin, niin sitä ei haluttu häiritä. (...) Että se taakka ja paine arvioitiin, että se pitää ottaa niin myöhäisessä vaiheessa kun mahdollista ja ihan äärimmilleen ajallisesti, vetää se lakitie vasta sitten takataskusta. (...) Ja se meni juuri siinä aikataulussa, että laskettiin, että tossa kohtaa pitää viranomaisten sanoa, että ruumiita tulee. (politiikka)

Monet haastateltavat kiinnittivät huomiota hoitajien palkkakiistan yhteydessä erityisesti siihen, miten hallitusti Tehyn puheenjohtaja Jaana Laitinen-Pesola pystyi esiintymään julkisuudessa tuoden esille kerta toisensa jälkeen samaa perusviestiä ja rajaamaan keskustelun ulkopuolelle asiat, joista hän ei halunnut puhua.

Jos nyt ajatellaan Tehyä, niin Laitinen-Pesola oli ilmeisesti erittäin hyvin trimmattu tähän julkisuuteen. Hänhän oli hämmästyttävän looginen. Hänellä oli aina se sama viesti, joka ikinen kerta kun häntä haastateltiin, niin oli aina se sama viesti ja sitten hänellä oli selkeä raja, mistä asioista hän ei puhunut. Siinäkin syntyi tietynlainen mielikuva. (ammattiyhdistysliike)

Journalismin uutiskriteereitä jäljittelevän ja pelkistettyihin ydinviesteihin keskittyvän viestinnän varjopuoli on, että se jättää helposti pois julkisesta keskustelusta teemat, joita on vaikea pukea riittävästi konkretiaa sisältäväksi teräväksi viestiksi. Tällaisia teemoja ovat pitkät kehityskaaret, vaikeat lainsäädäntöön, taloudellisiin järjestelmiin tai hallinnollisiin ratkaisuihin liittyvät asiat tai erilaiset monimutkaiset yhteiskunnalliset ilmiöt. Jotta monimutkainen tai pitkäkestoinen ilmiö olisi mahdollista saada journalismin asialistalle, se vaatisi haastateltavien kokemuksen mukaan aihetta konkretisoivan yksittäistapauksen tai sitä henkilöivän esimerkin. Tällaisia ei aina ole, eivätkä ihmiset aina halua esiintyä ilmiön kasvoina julkisuudessa. Haastateltavat toivatkin esille, että tämän tyyppiset teemat helposti rajautuvat pois julkisuudesta ja jäävät asioiksi, joista eliitit keskustelevat pitkälti parissaan.

Pitkän tähtäimen strategiaan kysymyksiin vaikuttaminen on vaikeempaa, koska keskustelu ei käy niin konkreettisella tasolla, vaan joudutaan käymään tavallaan ylätason keskustelua. Ja sillon yhä enemmän keskustellaan tän Suomen poliittisen eliitin kanssa. (ammattiyhdistysliike)

Median kautta vaikuttaminen niin siinä painottuu hyvin voimakkaasti tähän ajankohtaisiin, päiväpolttaviin. Tota se ei oo meidän tahtotila, vaan se tulee tavallaan annettuna. (...) Eduskuntavaalien alla toimitettiin tästä talosta 16 varteenotettavaa, siis todella korkeatasoista puheenvuoroa, muutaman sivun artikkelia tai siis aitoa, tällasta todella pohdittua, tärkeätä uutta avautusta. Yhtään niistä ei referoitu yhdessäkään Suomen mediassa, mutta sit jos jollain oli tullut vääränväriset pikkupöksyt jalkaan, niin sit se oli seuraavan päivän lehdessä. Tää oli nyt vähän karrikoitu esimerkki, eli me ollaan menetetty toivomme median kanssa, että se olisi kauheen kiinnostunut tästä meidän vakavasti otettavasta, laadukkaasta ohjelmallisesta valmistelutyöstä, johon me käytetään valtavasti aikaa ja resursseja. (politiikka)

Media on koko aika kiinnostuneempi jostain semmosesta terävästä kärjestä. (...) että sehän ei oo uutinen, kun mä tuun julkisuuteen ja sanon, että huumerikollisuus ei oo muuttunut Suomessa 20 vuoteen juuri millään tavalla. (...)

Kukaan ei kirjota riviäkään. Ei mitään, vaan sitten jostain toimittajat saa tietää, että joku missi on ollut Hesperian jossain huoneessa vetämässä kokaiinia. Niin sitten on kaikki linjat tukossa. (poliisitoimi)

Haastatteluissa esiintuoduista haasteista huolimatta lähes kolme neljäsosaa kyselyvastaajista kertoi saavansa haluamansa asiat yleensä hyvin esille journalistiseen julkisuuteen. Selvästi tyytymättömmimpiä tässä suhteessa olivat poliittiset toimijat. Ehkä hieman yllättävästikin eniten tyytyväisiä oli kansalaistoimijoiden parissa. Tyytyväisyydessä voi tosin olla kyse paitsi median mahdollisesti erilaisista tavoista kohdella eri toimijaryhmien viestejä myös erilaisista odotuksista, joita toimijat tiedotusvälineille asettavat. Omien näkökulmien saaminen julkisuuteen voi esimerkiksi olla tärkeämpää poliitikoille kuin vaikkapa oikeustoimen edustajille. Poliitikkojen osalta kyse voi olla myös journalistisen kulttuurin taipumuksesta rajoittaa poliitikkojen pyyteellistä omakehua, kun taas esimerkiksi kansalaisjärjestöjen tai tutkijoiden viestejä pidetään paremmin yleistä hyvää edustavina tai riippumattomina. Tästä syystä tutkijat tai vaikkapa potilasjärjestöjen edustajat saisivat viestinsä poliitikkoja helpommin läpi journalistiseen julkisuuteen.

Taulukko 11.2. ”Saan haluamani asiat ja näkökulmat yleensä hyvin journalistiseen julkisuuteen.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	7	4	14	22	10	5	5	10	39
Jokseenkin samaa mieltä	66	76	64	50	76	45	64	63	244
Jokseenkin eri mieltä	25	13	21	24	14	41	25	24	92
Täysin eri mieltä	2	7	1	4	0	9	5	4	15
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	390
N	44	45	86	50	51	58	56	390	

11.4. Huomion logiikkaa ja iskevää uutistuotantoa

Ydinviestin toistuva esiintuominen mediassa ei ole välttämättä helppoa, ei ainakaan silloin jos toimijan asema journalismin lähdehierarkiassa ei ole korkealla. Julkisuudessa pätee eräänlainen porttiteoria. Mediatilaa saavat yleensä parhaiten ne, jotka ovat jo valmiiksi julkisuudessa, joten politiikan tai talouden kärkinimillä ei julkisuuteen pääsyn ongelmaa yleensä ole. Esimerkiksi etu- ja kansalaisjärjestöjen haasteena taas on omien ydinviestien tuoreuttaminen ja tiedottamisen sitominen uusilla näkökulmilla kiinni journalismin päiväkohtaiseen keskusteluun. Mediaa kiinnostavien näkökulmien ja ”uutisten” synnyttäminen määritteli joidenkin haastateltavien mielestä paikoitellen organisaatioiden toimintaa jo liiaksikin.

Sulla pitää olla uutinen. Että se ei riitä, vaikka asia olis kuinka tärkeä sun omasta mielestä tai vaikka se olis kaikkien mielestä tärkeä, mutta jos siinä ei oo mitään mikä sitoo sen tähän päivään, niin sit se hautautuu. Että se, että me oltais laitettu vaan tiedote, että tää hanke on meidän mielestä tosi ikävä, niin eihän kukaan olis kirjoittanut siitä minnekään, vaikka se itse asiassa olis koskettanut ihan ajankohtaista aihetta. (kansalaistoiminta)

Päättäjät toivat esille, että monissa organisaatioissa mietitään säännöllisesti, miten oma organisaatio voitaisiin yhdistää julkisuudessa kulloinkin ajankohtaisiin teemoihin. Viestinnästä vastaavat ja muut toimijat käyttävät erilaisia mediaseurantapalveluja ja analysoivat meneillään olevaa julkista keskustelua. He poimivat siitä relevantteja kohtia ja pyrkivät kommentoimaan niitä aktiivisesti ja usein polemisoiden, tuoden samalla esille omaa osaamistaan ja asiantuntijuuttaan. Linkit meneillään olevaan keskusteluun voivat olla todellisia, mutta niitä etsitään usein hieman kevyinkin perustein. Jos väylät journalistiseen julkisuuteen eivät avaudu, jotkut toimijat pyrkivät osallistumaan keskusteluun etenkin Helsingin Sanomien yleisönosaston kautta. Tämä on tyypillistä erityisesti silloin, jos organisaation resurssit ovat jollain tavalla uhatuina. Esimerkiksi innovaatioyliopistosuunnitelman tultua julkisuuteen oli selvästi nähtävissä, miten omista edellytyksistään huolestuneet toiset yliopistot ja akateemiset yhteisöt hakeutuivat julkisuuteen korottamaan profiiliaan.

Onhan nyt mun mielestä näkynyt kun tästä huippuyliopistosta on tehty huippuyliopisto, niin on selvästi tullut tämmösii vastavetoja, että jotkut ovat sitten... Hesarissakin etusivun juttu kuinka Biomedicumissa on tämmönen aivan huippu, että pian keksitään syöpälääke. Niin mä tulkitsen sen näin, että nää on semmosia vastavetoja nimenomaan tälle huipulle (...) että mehän varsinaisia huippuja olemmekin sitten. (tutkimus)

Lamavuosina tiedettiin, että Ahon hallituksessa on erittäin vahva ryhmä, joka oli lakkauttamassa koko Stakesia ja se oli just näistä keskusvirastoista muokattu, niin kyllä se oli ihan tietonen keskustelu Stakesin senioreiden keskuudessa, että nyt kaivetaan kaikki se, millä voidaan niinku esiintyä julkisuudessa jotenkin tuottamassa kansan kannalta tai jopa poliittisten kannalta jotain relevanttia keskustelua. Se oli toisin sanoen organisaation itsepuolustusta. (tutkimus)

Jos joku asia nousee esille, niin me pyrimme tekemään siitä uutisen, jossa ikään kuin tuomme esille meidän kannalta oleellista asiaa. Tai sitten jos se ei suoraanaisesti ole meidän yrityksen kannalta, mutta se esimerkiksi pönkittäisi sitä, että meillä on asiantuntija johonkin alaan. (työnantaja)

Päiväkohtaisuuden ja viestin tuoreuttamisen lisäksi päättäjät olivat tietoisia yleisemminkin siitä huomion logiikasta, jolla median kiinnostus on mahdollista herättää. Tuottaakseen mediaa kiinnostavia ”uutisia”, asiaan tulee liittyä sopiva annos erilai-

suutta, vastakkainasettelua ja selkeää muutosta, jota perustellaan vielä mielellään faktoilla, tilastoilla, mielipiteillä ja näkemyksillä (Juholin & Kuutti 2003, 57). Myös Steve Chibnall on jo 1970-luvulla luetellut samantyyppisen listan imperatiiveja, joihin journalismin lähteen on sopeutettava toimintansa: välittömyys, dramatisaatio, personointi, yksinkertaistaminen, kutkuttavuus, uutuus – mutta ei liika poikkeavuus (Chibnall 1977, 23–45, sit. Luostarinen 1998). Haastateltavat toivat esille, että klassisia keinoja uutisten tuottamiseksi ovat esimerkiksi tutkimusten, selvitysten tai galluppien teettäminen. He kertoivat median edustajien pitävän ”faktoista ja numeroista”, ja oikealla kysymyksenasettelulla gallupeista on mahdollista vieläpä saada tuloksia, jotka ovat toimijalle itselleen edullisia. Toisaalta päättäjät arvelivat, että gallupit ja tilastotiedot ovat julkisuuden hankkimisen välineinä jo niin paljon käytettyjä ja käytössä kulahtaneita, että niiden tehovoima on hieman laskenut. Lisäksi vastakkaisista kantaa edustavan toimijan on suhteellisen helppo reagoida galluppeihin eriävät tulokset antavalla uudella tilastolla tai kyselyllä.

Strategiaan kirjattiin, että tunnettuuden lisäämistä. (...) Ja yks tämmönen aivan loistavaahan oli, pari vuotta sitten me tehtiin tutkimus, ulkopuolinen orgaani tutki, että mitä mieltä yrityksissä ollaan työterveyspalveluista, että miten se on järjestetty, missä on se hyöty. Siitähän me saatiin tulokset ja mediahan on kiinnostunut tutkimustuloksista, koska sehän on niinku faktaa. Ja mehän päästiin jumankauta hyvin julkisuuteen. (työnantaja)

Kyl me ainakin käytetään ja ymmärtääkseni muutkin tekevät sitä, että käytetään myös mielipidetiedusteluja myös ikään kuin tämmösenä voisko nyt sanoa keinona muokata yleistä mielipidettä. (...) Esimerkiksi tää kysymys, että oletko valmis maksamaan lisää veroja, jotta hyvinvointipalvelut tuotetaan. Niin sellanenhan tulos saadaan gallupilla kun pannaan oikealla tavalla kysymykset. Kun taas jos joku haluaa tulokseksi, että kyllä nyt halutaan yksityistää terveydenhoito, koska sen kautta voidaan verotusta alentaa, niin semmonenkin saadaan. Ja sit näitähän käytetään. Ja sit siinä on käynyt vähän niinkin, että niitä käytetään niin paljon, että on ehkä vähän menettänyt ikään kuin tehovoimaansa. (ammattiyhdistysliike)

Myös personoinnin tiedettiin herättävän mediahuomiota. Monet päättäjät kertoivat saaneensa viestintäkoulutusta, jossa asioita ja ilmiöitä kehoitettiin tarjoilemaan toimittajille ihmisläheisten näkökulmien kautta. Vaikka päättäjät kritisoivat median henkilöitymisen trendiä tabloidisaatiosta puhuessaan, he olivat tietyissä tilanteissa itse valmiita toimimaan samalla logiikalla saavuttaakseen julkisuutta. Jo valmiiksi julkisuudessa olevalle hahmolle henkilöityminen merkitsee usein painetta raottaa johonkin pisteeseen asti intiimin yksityiselämänsä verhoa, tulla näkyväksi kiinnostavana mediapersoonana. Ne toimijat, joilla ei ole takanaan tunnettuutta ja valmista julkisuuspääomaa, voivat yrittää valjastaa asiansa tai aloitteensa taakse joitakin julkisuudesta tuttuja nimiä pyytämällä heitä esimerkiksi tapahtumiin tai adressien

allekirjoittajiksi. Aina henkilöinti ei kuitenkaan edellytä entuudestaan tunnettuja ihmisiä. Erään etujärjestön edustaja kuvaili haastattelussa, miten pienten lasten erityishoitorahan saamiseksi kansaneläkelakiin median eteen oli lopulta marssitettava pienten dialyysipotilaiden perheitä. Sairaiden lasten esiin tuomisessa oli riittävästi median kaipaamaa dramaattisuutta. Tunteisiin vetoavilla henkilökuvilla haettiin myös suuren yleisön tukea ja luotiin näin painetta poliittisiin päättäjiin.

Niin tässä me saatiin aikaan se, että pientä dialyysilasta hoitavat vanhemmat saa koko tältä dialyysialalta etuutta, mutta siinä me jouduttiin tarjoamaan medialle näitä tapauksia. Että minkälaisessa elämäntilanteessa perheet elää. Mitä tää todellisuudessa merkitsee. (kansalaistoiminta)

Vaikka toimittajien ymmärrys päätöksentekijöiden mediataidoista on lisääntynyt, julkisuuden omaa logiikkaa hyödyntävälle uutisohjailulle on jatkuvasti tilaa. Poliitikon tai muun yhteiskunnallisen toimijan tarjoama ”uutinen” todennäköisesti julkaistaan miettimättä millaista hyötyä se tuottaa asianosaiselle vallankäyttäjälle. (Holmberg 2004, 35.) Erityisen halukkaasti media näyttää tarttuvan uutisiin, jotka sisältävät vastakkainasetteluja tai oletettuja konflikteja, ja näillä ulottuvuuksilla päättäjät tuntuvat operoivan verraten taitavasti. Mediaa kiinnostavia jännitteitä synnytetään vaikkapa silloin kun pääministeri hakeutuu tietoisesti pitämään EU-politiikkaa koskevan linjapuheensa EU-vastaiseen ympäristöön:

Kokoomus tässä on ollut taitava. Että millon kukakin pitää jonkun linjapuheen mistäkin asiasta. Totta kai sitä on pääministerikin tehnyt, ja yksi onnistuneemista operaatioista tässä suhteessa oli (...), kun hän meni Kyösti Virrankosken 60-vuotisjuhliin ja piti tällaisen EU-poliittisen linjapuheen siellä. Että se onnistui sillä tavalla hyvin, että media siitä asetelmasta kiinnostui. Että ahaa, pimeimpään EU-vastaiseen ytimeen mennään pontevasti puolustamaan ja linjaamaan EU-politiikkaa. Siitä syntyy semmonen median kannalta kiinnostava asetelma ja se puhe, sitä vieläkin muistellaan. (politiikka)

Peliä käydään monella eri kentällä ja eri säännöillä. Niissä tilanteissa kun päättäjät haluavat aidosti edistää asioita, joista heillä on eriäviä kantoja, he usein pyrkivät neuvotteluprosessin ajan joko välttämään julkisuutta tai esiintymään yhtenäisenä rintamana. Jos asiat eivät tunnu edistyvän odotetusti, toimijat saattavat sysiä niitä eteenpäin vihjaamalla medialle eri osapuolilla olevan erimielisyyksiä, vaikka eivät varsinaisesti astuisikaan tässä vaiheessa itse julkisuuteen. Etenkin poliitikot saattavat kiistanalaisissa kysymyksissä herättää median ruokahalua käyttämällä täkynä oletettuja ristiriitoja. Esimerkin tästä kertoi poliitikko, joka kuntauudistuskeskustelun yhteydessä haki julkisuutta vihjaamalla medialle, että asiasta riidellään hallituspuolueiden kesken.

No yks semmonen case, jossa mä olin itse osallisena, jolla on vähääkään merkitystä, oli tää kuntauudistusjuttu. (...) Se oli ehkä sellainen, jossa prosessi ei edennyt niinku piti, niin mä tavallaan ruokin median mielihaluja ja tota saatoin kertoa siihen liittyvistä sisäisistä ristiriidoista hallituksessa siinä toivossa, että se alkais kiinnostua. Mediaahan kiinnostaa mieluiten jos on riitaa jossain. Että tavallaan se saattaa kertoa, että tässä on hirvee vääntö meidän ja kepun välillä, niin media saattaa kiinnostua, että tän tyyppistä kyllä. (politiikka)

Huomiota ja mediatilaa on luvassa myös silloin, kun päättäjät varsinaisesti astuvat julkisuuteen vastakkaisin ja haastavin argumentein. Poliittiselle oppositiolle julkisuus on tällaisen haastamisen perusalusta ja hallitusvastuussa olevien puolueiden sivaltaaminen työn arkinen osa. Julkisuuteen tuotetulla poleemisella puheella pyritään saavuttamaan paitsi julkisuutta sinänsä, myös sitä, että kiistan toinen osapuoli joutuisi omine argumentteineen perääntymään. Kyse on usein eräänlaisesta organisaation itsepuolustuksesta tai vastaiskusta tilanteesta, jossa toimijat kokevat oman asemansa tai resurssinsa uhatuksi.

Jos joku ryhmä vastustaa jotakin, niin kyllä niille tietysti siihen instrumenttipöytään varmaan heillä kuuluu, että saadaan tää julkisuuteen, saadaan meidän kannalta edullisin sävy julkisuuteen. Ja saadaan polemisoitua ja saadaan ehkä dramatisoitua se tavalla, joka sitten, vastustaja joutuu niin sanotusti vähän peräytymään tai muuta. Että kyllä siinä varmasti on paljon tällamoista tietoista pyrkimystä pelata julkisuudella. (tutkimus)

Kyllähän etujärjestön rooliin kuuluu, että kun he kokevat asiaansa uhattavan, asemansa uhattuna, niin totta kai heidän täytyy nostaa se esiin. Se kuuluu niitten rooliin. (...) Ja julkisuus on se väline, jolla nostaa se sinne, millä taas puolestaan ei oo paljon muita keinoja sitten. Sitten muuta kuin panna järeät keinot, että jos tämä laki tulee, niin me ei leikitä teidän kanssa ja tuota pannaan pensselit sanaan. (kansalaistoiminta)

Konflikteja ja ristiriitoja korostavien kannanottojen lisäksi monet toimijat hakevat huomioarvoa ja osallistuvat uutistuotantoon järjestämällä erilaisia tempauksia tai tapahtumia.

Nyt mä oon kiinnostunut tästä maahanmuuttajapolitiikkajutusta, ja nyt ollaan valmistelemassa sitä meidän lupahommaa. Ja tota mä otan nyt selvää koska siitä päätetään jossain, ja sitten järjestetään siellä joku iso tapahtuma. Sit sen jälkeen vasta, sitten media alkaa kiinnostua, ehkä. (kansalaistoiminta)

Heillä oli kohtuullisen hyvin suunniteltu se, että mitä tehdään missäkin vaiheessa ja oli erilaisia tempauksia. Oltiin niistä tempauksista mitä mieltä tahansa, kun

lähetetään kansanedustajille rahaa tai vastaavaa, että onko ne niinku ookoo, mutta kyllähän ne tämmösiä niinku huomionkeräämisjuttuja oli. (työnantaja)

Mitä vähemmän taloudellisia tai asemaan liittyviä resursseja toimijalla on käytössään, sitä useammin hän näyttää joutuvan turvautumaan tempauksiin mediapääomaa saadakseen. Jos mediatempauksien voimaa ajattelee kansalaisjulkisuuden ja demokratian näkökulmasta, medioituminen ja median huomioarvoa korostava toimintalogiikka voidaan nähdä myös positiivisena mahdollisuutena. Vakiintuneilla instituutioilla ja vallankäyttäjillä on sekä yhteiskunnallista että taloudellista valtaa, ruohonjuuritason toimijat voivat taas hankkia huomattavastikin julkisuuspääomaa median avulla. He saavat medianäyttämöllä koottua itselleen resursseja järjestämällä mielikuvatapahtumia tai pakottamalla kritiikin kohteena olevat reagoimaan arvosteluun. (Juppi 2004.) Myös päättäjät ovat tietoisia median resursseja tasaavasta vaikutuksesta ja siitä potentiaalista, jonka media saattaa suoda ruohonjuuritason toimijoille. Esimerkiksi innovaatioyliopisto-tapauksen yhteydessä opiskelijat itse katsoivat taistelevansa tuulimyllyjä vastaan kohdatessaan vakiintuneiden instituutioiden järjestyneistä viestintäkoneistoja, kun taas nämä tahot saattoivat pitää nuorten opiskelijoiden mediadraaman tajua ja osaamista nimenomaan spektaakkeleita ja ärsykeitä suosivan median vuoksi merkittävänä.

Siinä ikään kuin ne vastustajat on hyvin taitavasti käyttäneet mediaa hyväkseen ja tietää, kun ne on median opiskelijoita, dramaturgiaa, miten hankitaan mediajulkisuutta, tota, pienellä teolla, niin on tää, tämä joukko on todella tehokkaasti käyttänyt mediaa, ja media etsii aina draamaa ja konflikteja, ja pieni rutula saa sitä aikaan. (tutkimus)

Vaikka media jossain määrin tasaisikin resursseja ja valtasuhteita, marginaaliset ryhmät saavuttavat tempauksillaan voimavaroja usein vain tietyissä asiakysymyksissä ja osa-alueilla. Heillä on usein nimenomaan kulttuurista pääomaa, ja heitä saatetaan nostaa esiin esimerkiksi ympäristö- tai ihmisoikeusasioissa. Sen sijaan politiikan ja talouden kovilla alueilla ruohonjuuritason toimijoille ei välttämättä anneta mediaspektaakkeleista huolimattakaan auktoriteettia (mt.).

Haastateltavat toivat esiin, että mediatempausten käyttäminen on hieman kaksiteräinen miekka. Media kääntää katseensa miltei varmasti tempaukseen, mutta huomion saavuttamisen jälkeenkin on yhä haasteellista motivoida media uutisoimaan itse asiasta. Henkilöitä metsästävän median kärki pyrkii kohdistumaan tempauksen tuottajiin ja heidän motiiveihinsa.

Välillä tuntuu lähes mahdottomalta saada jotenkin toimittajat kirjottamaan asioista, et ne puhuu siitä, että ne on kiinnostunu niistä henkilöistä, jos ne niinku saa, tekee jotain, jonku radikaalin tempauksen vaikka että, sit tällä on niinku huomioarvo niin, sit aletaan kysyyn vaan että keitä te olette (...), joka ei oikeesti oo se kysymys eikä liity mitenkään siihen asiaan. (kansalaistoiminta)

Kaiken kaikkiaan huomiohakuisuus ja mediatapahtumien järjestäminen saattaa kääntyä toimijan tavoitteita vastaan suhteellisen helposti. Jos julkisuutta tavoittelee keinolla millä hyvänsä tai median näkökulmasta mitättömien asioiden ympäriltä, toiminta saattaa inflatoida myöhempiä ulostuloja (Juholin & Kuutti 2003). Vaikka aloitteellisuus on hyvää, liian aktiivinen ote tai myyntihenkisyys ärsyttää yleensä toimittajia ja saattaa pahimmillaan johtaa siihen, ettei organisaation tai päättäjän aloitteellisuutta enää noteerata.

11.5. Media- ja mielikuvapeliä vai arkista työntekoa?

Mediatotuuksista kamppailun ja ajankohtaisista asioista tiedottamisen ohella media koetaan myös tärkeäksi brändin, imagon tai maineen hallinnan välineeksi. Median katsotaan muokkaavan omaa organisaatiota ja sen toimintaa koskevia yleisiä mielikuvia, joiden puolestaan uskotaan vaikuttavan omaan toimintakykyyn ja vaikutusvaltaan. Maineen, imagon ja brändin käsitteet ovat toisiinsa limittyneitä, ja monet käyttävät niitä samoissa merkityksissä. Brändin voi ehkä suoraviivaisemmin katsoa liittyvän niihin odotuksiin, joita kuluttajat ja kansalaiset kohdistavat esimerkiksi yrityksen tuotteisiin. Imagossa on kyse tunnettuudesta ja etenkin siihen liittyvästä näkyvyydestä. Maine taas liittyy niihin odotuksiin, joita sidosryhmät liittävät laajasti koko toimijaan. Maineessa on kyse enemmästä kuin imagosta tai mielikuvista. Maine syntyy omista kokemuksista, kuulopuheista, uskomuksista, ja myös mediajulkisuudesta. (Heinonen 2008; Juholin & Kuutti 2003, 65.)

Vaikka päättäjän maine rakentuu myös mediajulkisuuden ulkopuolella, viestintävälineet toimivat keskeisenä alustana, jossa synnytetään mielikuvia ja käydään kamppailua merkityksistä, määrittelyistä ja tulkinnoista. Päättäjistä mediajulkisuudessa yhä keskeisemmäksi on tullut se, millaisia kuvia ja esityksiä tuotetaan, itse asioiden jäädessä vähemmälle huomiolle. Uimonen (1996) totesi jo runsas vuosikymmen sitten, että poliitikoista on tullut tuotemerkkejä, joita eivät erota niinkään arvot tai ideologiat kuin tarkasti suunnitellut julkiset mielikuvat. Niinpä poliitikot pyrkivät tekemään itseään persoonina tunnetuiksi, ja tähän imagonrakennustyöhön osallistuvat myös viestinnän ja markkinoinnin ammattilaiset.

Poliittisten toimijoiden luonnollinen tavoite on viestiä julkisuuden kautta äänestäjilleen, että he edistävät niitä asioita, joita vaalilupauksissa on annettu. Kyse on niin sanotuista poliittisista pisteistä. Kilpailu aikaansaavuuden ja tehokkuuden mielikuvista on kovaa, eivätkä poliitikot tässä kilpailussa malta aina tyytyä todellisiin saavutuksiin. Haastateltavat kritisoivatkin mediaa siitä, että se antaa liian helppoa julkisuuspääomaa seuraamatta löytyykö poliitikon julkisille puheenvuoroille riittävästi vastinetta hänen tekemästään konkreettisesti työstä. Haastatteluissa tuotiin esille, että poliitikot kasvattavat julkisuudessa mainettaan esimerkiksi ympäristöasioiden, hyvinvointiyhteiskunnan tai muiden yleishyödyllisten asioiden ajajina antamalla näihin asioihin liittyviä julkilausumia, vaikka heidän varsinaiset aloitteensa ja työnsä omassa ryhmässään tai valiokunnissa näihin teemoihin liittyen jäisivät vähäisiksi.

Muutamat päätöksenteon sisäpiiriläiset kertoivat, että he pystyvät suhteellisen helposti erottamaan tämän kaltaisen julkisuuteen suunnatun ”sunnuntaipuheen” oikeista, asioihin vaikuttamaan pyrkivistä puheenvuoroista.

Mutta silloin ne liikkuvat vähän sellaisessa maastossa, että siinä haetaan istuvalle ministerille tällasta vähän henkilökohtaista poliittista näkyvyyttä. Ja usein sitten tavalla, josta näkee heti, että ei tätä nyt oikeestaan vakavaksi ole tarkotettukaan. Että se ei ole esimerkiksi ministeriössä oikeasti missään valmistelussakaan. (hallinto)

Ne piirteet, jotka ehkä selvimmin ovat läsnä puolueiden ja poliitikojen mediasuhteissa näkyvät toki muidenkin yhteiskunnallisten toimijoiden mediastrategioissa. Henkilöihin liittyvä brändäys on yleistynyt politiikasta muille yhteiskuntasektoreille. Esimerkiksi elinkeinoelämässä perinteisen markkinointiviestinnän ja yritysbrändäyksen lisäksi harjoitetaan henkilöbrändäystä. Aktiivisuuden, luovuuden, tehokkuuden ja muutosvalmiuden määreistä kilpailevat miltei kaikki yhteiskunnalliset vaikuttajat julkishallinnosta elinkeinoelämään ja akateemiseen maailmaan. Eräs haastateltu virkamies arveli esimerkiksi kauppa- ja teollisuusministeriön yhdistämisen työ- ja elinkeinoministeriöksi olleen osin tämänkaltaista imagotyötä.

Mä sanoisin tän uuden ministeriön, superministeriön, synnyttäminen, niin kyllähän se on ollut paljon sellasta imagoasiaa. Että uudistus viikossa, kaksi parhaassa, niin kyllähän sillä on haettu semmosen dynaamisen, uudistuvan organisaation mielikuvaa. Kyllä mä uskon, että ministerit keskenään joutuu kamppailemaan myös näistä mielikuvista. Ja siitä millaisena hänen johtamansa ministeriö nähdään. (hallinto)

Merkittäviksi ovat tulleet myös mielikuviin olennaisesti liittyvät tunteet. Postmodernia aikaa on kauttaaltaan kuvattu eräänlaiseksi uusromantiikan aikakaudeksi, tunnekulttuuriksi, jonka muotoutumiseen ovat suuresti vaikuttaneet tunnemediat, elokuva ja televisio. (Hietala 2007.) Vaaleissa menestyvät usein ne, jotka onnistuvat johdattelemaan viestinnässään nimenomaan äänestäjäkuntansa tunteita (Richards 2004, sit. Karvonen 2008). Esimerkiksi poliitikon kokeminen ylimieliseksi voi heikentää hänen vaikutusvaltaansa. Jos taas hänen koetaan taistelevan rohkeasti vääryyttä vastaan, se voi lisätä hänen vaikutusvaltaansa. Oma vaikutuksensa on silläkin, pidetäänkö poliitikon persoonaa sympaattisena vai ärsyttävänä. Poliittiset linjaukset ja poliitikkojen persoona kietoutuvatkin vaikeasti toisistaan erotettavaksi poliittiseksi tyyliksi, jolla poliitikot viime kädessä hankkivat toiminnalleen äänestäjien luottamuksen (ks. Pels 2003). Erityisen selvästi tunteet kietoutuivat politikointiin hoitajakiistan yhteydessä.

Kyllä siinä varmasti ihmisten tunteisiin vedotaan, ja ne kanavat ovat sellaisia, että siinä pyritään vaikuttamaan ihmisiin. En usko, että siinä loppujen lopuksi sen

kummoisemmasta asiasta on kysymys. Eli niiden viestien pitää olla sellasia, että ne herättää ihmisten ajatukset. Että tässä tapauksessa [hoitajien palkkakiista] on saatu todellakin vahvoja tunteita aikaan. Toisinaan se tieto on virheellistä mitä on, ja usein se on todellakin rajattua, mitä tuodaan esiin. Ja kyllä sitä suurella joukolla on merkitystä, että mitä kansa on mieltä. Ja varsinkin, jos sitä tuodaan voimakkaasti esiin. (ammattiyhdistysliike)

Vaikka päättäjien mediatoimet ja tunteisiin vetoaminen synnyttävät paikoitellen kuvan hyvin laskelmoidusta julkisuuspelistä, haastattelujen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että imagojen rakentelu ei toistaiseksi ole vielä kovin systemaattista tai määrätietoista. Toki viestintätoimistot ovat tulleet poliitikkojen avuksi, ja organisaatiot miettivät etenkin televisioesiintymisten puhujalistoja ja esiintyjien habitusta tarkasti. Näkyvimpien poliitikkojen toimintaa harkitaan koko ajan myös siltä kannalta, miltä se ulospäin näyttää.

Totta kai pääministerin jokaista askelta yritetään miettiä sillä tavalla, että miten se mahdollisimman hyvältä näyttäis myöskin ulospäin. Mutta on tää sen verran pieni maa, että.. no, puolueet vaihtelee ja mä melkein sanoisin, että kyllä Kokoomuksella on varmaan isompi ambitio ja ammatitaso näissä, että kyllä Keskustan puolella se on enempi tämmönen trough-metodi. Että päälle kaatuvat tilanteet koitetaan mahdollisimman edullisesti hoitaa. Jos nyt viime kädessä sitten Vanhasesta puhutaan, niin kyllä hän aika tavalla sen oman mediastrategiansa itse tekee. (politiikka)

Tutkimuksemme vahvistaa kuitenkin Herkmanin (2008a) päätelmiä, joiden mukaan mediapeli on Suomessa vielä kohtuullista, eikä erityisen pitkälle mietittyä korkeimpienkaan poliittisten toimijoiden kohdalla. Myöskään Aarnion (2004) tutkimukseensa haastattelemat varsinaissuomalaiset kansanedustajat eivät nähneet itseään mediapeleureina, jotka tietoisesti loisivat imagoaan ja mediakuvaansa. Mielikuvien ajateltiin enemmänkin syntyvän arkisen työnteon tuloksena. Tätä mieltä olivat enimmäkseen myös tässä tutkimuksessa haastatellut päättäjät.

Imagojen rakentamisella ja mielikuvilla on pitkään ollut negatiivinen kaiku, ja niihin on liitetty tietty epäaitouden leima. Onkin vaikea sanoa, kuinka paljon haastateltavat korostivat työn pitkäjänteistä tekemistä heppoiseksi mielletyn mielikuva-vaikuttamisen sijaan juuri tästä syystä. Onko ”työhönsä keskittyvä, uuttera päättäjä” ja ”mediastrategiaton poliittinen toimija” nimenomaan suomalaisen kontekstiin sopivan, tarkasti harkitun imagon osa? Poliitikoillehan ”tavallisuus” ei ole lainkaan huono asia, jos hän pyrkii esiintymään ”yhtenä meistä”. Joka tapauksessa jokaisessa päättäjryhmässä yleensä katsottiin, että niin brändit, maine kuin mielikuvatkin on mahdollista hallita parhaiten keskittymällä varsinaisen työn tekemiseen ja osoittamalla siinä pitkäjänteisyyttä ja sitkeyttä.

Aatellaan, niin ku siinä ei ole mitään muuta tapaa sitä mainetta rakentaa muuta kuin näiden tekojen kautta ja niistä syntyvän mielikuvan kautta, että sen pitää olla jatkuvaa ja pitkäjänteistä, ja sillä lailla syntyy sitte se vahva brändimielikuva, joka on tärkeä. (tutkimus)

No voi sanoa, että osa imagonrakentamista on myös, että me näyttäydytään positiivisesti tiedotusvälineissä. No, ainahan tässä yhteydessä sanoo, että täällä ei niin tietoisesti tehdä tai tarkoitushakuisesti, mutta kyllä (...) tämmöisiäkin piirteitä niin meidän kuin muidenkin tiedottamisessa on. (työnantaja)

Poliittista puolueista Kokoomuksen arvioitiin tekevän ehkä pisimmälle ulottuvia irtiottoja mielikuvilla ja merkityksillä leikittelevän viestinnän suuntaan. Esimerkiksi Kokoomuksen lanseerattua korva-logoilla kuvitetun Kokoomus kuuntelee -kampanjansa puoluetta ei hätkähdyttänyt se, että SDP yritti kääntää slogania pilkalliseen suuntaan. Päinvastoin, kokoomuslaiset luottivat siihen, että sirpaloituneessa mediatodellisuudessa yleisö muistaa lopulta julkisista viesteistä vain niiden teräviä kärkiä ja niitäkin epämääräisesti. Korvat iskevänä ja visuaalisena viestinä jäävät lopulta ihmisten mieliin, ja näin sloganin toistaminen vastakkaisessakin merkityksessä kääntyisi lopulta Kokoomuksen kampanjan voitoksi. Ajattelu heijastaa ”huomiotalouden” logiikan sisäistämistä. Koska viestintä julkisuuden kautta jää usein asiallisesti kevyeksi, ytimekkääksi ja pelkistetyksi, yhä tärkeämmäksi muodostuvat erilaiset iskulauseet, muutaman minuutin tarkkaan mietityt heitot ja kuvastot, joilla viestiä voidaan terävöitetysti saattaa ihmisten mieliin. Koska ihmisten vastaanottokyky on rajallinen, jo huomion saavuttaminen on (taloudellisesti) arvokas resurssi, ja informaatiotalouden moniäänisyydessä esille päässyt on jo tavallaan voittaja (Karvonen 2008, 35).

Se lanseeraus onnistui erinomaisesti. Eihän mennyt kun kaksi viikkoa ja mediahan oli siinä aktiivisesti mukana, siinä lanseerauksessa. Ei niin, että se olisi ollut tietoisesti mukana siinä, tätä tapahtu niinku vahingossa. Siis meidän kilpailijatkin oli vahingossa mukana siinä, koska niiden mielestä se oli niin älyvapaa idea. Nää demarinaiset laittaa maailmalle kannanoton, jossa ne kertoo, että niinku Kokoomuksella on isot korvat, muttei mitään korvien välissä. Niin sehän on niinku meidän kampanjan tekemistä. Koska sit ihmiset sanoo, että mikä korvajuttu? Että niinku kaksi viikkoa, niin kaikki tiesi, että Kokoomus on puolue, jolla on korvat. Se lanseeraus onnistui erinomaisesti. Mutta me ollaan otettu hirveän vakavasti tavallaan se, että Kokoomus niinku kuuntelee, niinku asenteena. (politiikka)

11.6. Mediaviestinnän kohderyhmät

Totuuksista kamppailun ja oman imagon rakentamisen ohella mediajulkisuus on päättäjille myös tärkeä väylä saada kontakti sidosryhmiinsä ja suureen yleisöön. Vaikka valtaeliitillä on käytössään omia viestinnän kanavia nettisivuista jäsenlehtiin ja heidän henkilökohtaiset kontaktinsa ovat runsaita, he näyttivät tarvitsevan valtamediaa etenkin laajan yleisön tavoittamiseksi. Laaja yleisö – kuten jäsen- tai äänestäjäkunta – saa tietonsa ja muodostaa käsityksensä politiikasta tai etujärjestönsä toiminnasta pitkälti median välityksellä. Muita reittejä, kuten jäsen- ja järjestökirjeitä, nettisivuja tai kokouksia pitkin kulkevan tiedottamisen merkitys valtamediaan verrattuna nähtiin marginaalisena siitäkin huolimatta, että uudet viestintäteknologiat ovat jossain mitassa helpottaneet suoraa viestintää myös laajoille kohdeyleisöille. Esiintymällä valtamediassa päättäjät paitsi tiedottavat asioista myös oikeuttavat omaa toimintaansa ja pyrkivät kertomaan yleisölleen hoitavansa legitiimisti niitä tehtäviä, joita heille heidän omalla sektorillaan kuuluu. Suurta yleisöä puhuttelemalla pyritään synnyttämään sellainen tunnettuuden ja luottamuksen taso, joka ei murenisi ensimmäisten negatiivisten uutisten kohdatessa.

Kyllähän ne ihmiset saa tietonsa politiikasta median välityksellä. Että vaali-
taistelutilanteessa vaikka kuinka kierretään toreilla, niin onhan se rajallinen
määrä ihmisiä, jonka kanssa suoraan kontaktiin pääsee. (...) Jäsenkirjeet tai
osasto, järjestökirjeet taikka nettisivutkaan, niin sen merkitys on marginaalinen
verrattuna miten media tavoittaa suuren yleisön ja äänestäjät. Että se on tullut
äänestäjän ja poliitikon väliin, eikä se siitä pois lähde. (politiikka)

Ei riitä, että meidän verkon kautta tai meidän lehden kautta saadaan niitä asioita,
vaan totta kai se on järjestölle tärkeätä, että järjestö on aktiivinen yhteiskunnallinen
vaikuttaja, ja kun se tulee sieltä muun median kautta. (ammattiyhdistysliike)

Kyselyn mukaan juuri suuren yleisön tavoittaminen oli etenkin ay-liikkeen, poliittisen sektorin ja kansalaistoiminnan edustajien julkisten puheenvuorojen tavoite.

Taulukko 11.3. ”Julkisten puheenvuorojeni tärkein kohderyhmä on oma kenttäväki (jäsenkunta, kannattajakunta, omat työntekijät).”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	29	9	8	16	2	18	4	12	44
Jokseenkin samaa mieltä	40	33	36	35	35	41	34	36	137
Jokseenkin eri mieltä	27	44	41	37	48	39	34	39	146
Täysin eri mieltä	4	13	15	12	15	2	28	13	49
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	376
N	45	45	86	51	48	51	50	376	

Valtamedian tehtävä on toimia paitsi viestin välittäjänä päättäjältä yleisölle myös areenana, jossa yleisön mielipiteet ja asenteet tulisivat jollain tavalla näkyviin. Ainakin päättäjät suhtautuvat mediajulkisuuteen siten, että se myös heijastaisi suuren yleisön oletettuja kantoja ja mahdollista tukea. Tämän median esiin tuoman, oletetun tuen varassa vallankäyttäjät voivat edelleen pyrkiä vaikuttamaan kanssapäättäjiin, jotka hekin ovat näin julkisen puheen kohderyhmänä. Esimerkiksi etujärjestön julkisten esiintymisten tavoitteena on varsin usein juuri valtiontason poliitikkojen, ministerien ja kansanedustajien puhuttelu.

Pyritään se viesti läpi saamaan kansalaisille ja myös sitten sitä kautta vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, vaikuttamaan myös poliittisten päättäjien asenteisiin. (...) Tärkeintä on, että suurella yleisöllä on myönteinen mielikuva meistä. Että se ei niinku hylkää meitä heti, jos jotain vähän ongelmallisempaa on. (työnantaja)

Kyllä se ensimmäinen on kuntien edunvalvontaviestintä, sen tuominen julkisuuteen ja lähinnä valtion päättäjien tietoon, että mitä kuntien yhteinen etu vaatii. Minkälaisia reunaehtoja siellä kuntien toiminnassa on näihin lainsäädäntöön ja rahoitusratkaisuihin ja sen tyyppisiin kehittelyihin liittyen. (työnantaja)

Kyselyn mukaan etenkin elinkeinoelämän ja kansalaistoiminnan edustajat pyrkivät julkisilla esiintymisillään puhuttelevaan kanssapäättäjiä. Myös ay-liikkeen ja poliitiikan toimijoiden parissa julkisten puheenvuorojen kohdistaminen toisille vallankäyttäjille on yleistä.

Taulukko 11.4. ”Vaikka julkiset puheenvuoroni on suunnattu myös suurelle yleisölle, pyrin niiden avulla kuitenkin ensisijaisesti vaikuttamaan toisiin päättäjiin.”

%	Ay- liike	Elin- elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	7	16	8	18	2	6	9	9	35
Jokseenkin samaa mieltä	77	58	49	55	40	63	54	56	208
Jokseenkin eri mieltä	11	26	34	20	38	27	22	26	98
Täysin eri mieltä	5	0	8	8	20	4	15	9	32
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	373
N	44	43	85	51	45	51	54	373	

Vertaistoimijoita yritetään median kautta tavoittaa monesta eri syystä. Esimerkiksi elinkeinoelämän edustajat pyrkivät usein esiintymään ensisijaisesti oman alansa medioissa tai asiantuntijajulkaisussa. Kanssapäättäjille suunnatuilla esityksillä halutaan nostaa asiantuntijaprofiilia ja synnyttää ammattitaitoisen toimijan mielikuvia.

Myönteisen julkisuuskuvan ajatellaan vaikuttavan kanssatoimijoiden strategioihin ja näkyvän esimerkiksi rekrytointikilpailussa: median avulla viestitään yrityksen tai vaikkapa järjestön olevan tavoiteltava työpaikka.

Kun meidän yhteistyökumppanit ja kilpailijat ja muut lukee mitä mieltä me ollaan, että sillä tavalla vaikutetaan heidän strategioihin tai tekemisiin tai mielikuviin. (politiikka)

Jotkut yritykset osaa käyttää sitä julkisuutta sillä tavalla, että ne on niinku kiinnostavia ja sillä tavalla varmaan parantaa omaa osaajaprofiiliaan. Että ne voi olla kiinnostavia työpaikkoja, että osaajat hakeutuu semmosein yrityksiin, jotka tuntuu, että hetkinen, toi on ollut paljon esillä, noilla on mielenkiintoisia juttuja. Ja erityisesti ne yritykset, jotka myös kertoo siitä omasta tavastaan toimia, millä tavalla ne arvostaa työntekijöitään, ja arvoistaan. (elinkeinoelämä)

Vaikka mediajulkisuudella tavoitellaan selviä, tärkeinäkin pidettyjä kohderyhmiä, haastatteluissa piirtyi varsin selvästi esiin, että miltei poikkeuksetta julkisuuden rooli vaikuttamisessa ja asioiden edistämisessä on kuitenkin toissijainen: vallankäyttäjät edistävät varsinaisia asioita mieluummin suorien kontaktien kautta, jos se vain on mahdollista. Erään poliittisen toimijan mukaan mediavuoropuhelua harrastetaan usein asioiden tiimoilta, jotka eivät ole kovin spesifejä tai tärkeitä sekä sellaisista teemoista, joihin liittyy vahvoja mielikuvia. Vakavina pitämiään asioita päättäjät pyrkivät edistämään verkostojensa välityksellä ja ottamalla yhteyttä toisiinsa suoraan. Etenkin edunvalvonnassa ja ylipäänsä silloin, kun päämääränä on yhteisymmärryksen päätyminen, suoran kontaktoinnin katsottiin olevan aina kannattavampaa kuin median kautta vaikuttaminen. Mediajulkisuus nähtiin riskinä, joka voisi synnyttää

vääriä mielikuvia, johtaa keskustelua odottamattomille raiteille ja vaikeuttaa kompromissien löytämistä.

V: Yleensä käytetään, käytetään molempia, vähän niinku riippuen asiakohtaisesti eri mittakaavassa. Sitte sellasis niinku yleistä mielikuvaa muokkaavissa asioissa ja semmosis keskitärkeissä ja vähemmän tärkeissä asioissa käytetään enemmän sitä median kautta vuoropuheluu, ja sitte tosi isois asioissa. Jos mä aidosti haluun vaikuttaa siihen, mitä Katainen päättää valtionvarainministeriössä, niin mä soitan sille, et mä tuun käymään. Enkä yritä Hesarin kautta sanoo sitä. Et tosi isois asioissa tietää, et se kannattaa sopii, ennen kun se menee julkisuuteen, tai yrittää niin kun tunnustella, ennen kun hoitaa.

K: Mut eiks se sit kannattais pienissäkin tehdä sillai, jos se kerran on tehokkaampaa?

V: Ei se oo mahdollista. Se ei, eikä politiikan oo syytä, et politiikassa on myös se ulottuvuus, et sen pitää olla julkista, niin taas tavallaan, et mikä on vitsi, et sovitaan asioita keskenään jossain niinku. Et siin on myös tää ulottuvuus, et samal käydään kansalaiskeskusteluu ja näin. Mut sit on isoi asioita, joille julkisuus saattaa olla vahingollinen. Tai sit jos sä haluat tunnustella jotain ja sit jätät asian sikseen, jos se ei oo saavutettavissa ja niin edelleen. Kaikkei tätä. (politiikka)

Suora neuvottelu ja kontaktointi on se pääsääntö, ja se on näissä edunvalvonta-asioissa aina hyödyllisempää. Ja silloin ei välttämättä aina ole hyödyksi, että median kautta viedään samoja asioita läpi. Se voi aiheuttaa kitkaa siellä neuvotteluissa ja turhia mutkia ja paineita siihen. (...) Semmosissa tilanteissa, joissa asiat on jollain tavalla yhteisiä ja laajoja, niin silloin myöskin median kautta niitä viestitetään. (...) Silloin sillä julkisuudella saadaan tavallaan se suuri yleisö siihen mukaan tähän käsittelyyn. (työnantaja)

Vaikka julkisuuden kautta puhutellaan myös valtioneuvoston poliitikkoja ja johtavia virkamiehiä, haastateltavat eivät vahvasti uskoneet, että julkisuus olisi paras tapa vaikuttaa varsinaiseen päätöksentekoon. Silloin kun tavoitteiden ilmaiseminen julkisuudessa ei hankaloita varsinaista vaikuttamista verkostoissa, julkisuuden avulla uskottiin voitavan antaa asioille eräänlaista sivustatukea, ja yhdenmukaisten viestien esittämisen myös julkisuudessa ajateltiin tekevän kokonaisviestinnästä ehjää ja johdonmukaista.

Kyllä tietysti jossain määrin halutaan vaikuttaa myöskin päätöksiin, mutta kyllä me niinku realisteja ollaan, että ei se niinku median kautta onnistu, vaan se täytyy tehdä toisella lailla. Mutta jotta se paketti olis uskottava ja johdonmukainen, niin silloin meidän kannattaa ja pitää myöskin näitä samoja tavoitteita pitää esillä. (työnantaja)

Kyselyssä etenkin poliisiin ja oikeuslaitoksen, hallinnon, elinkeinoelämän ja politiikan toimijat kertoivat pyrkivänsä edistämään tärkeinä pitämiään asioita aina ensisijaisesti suorien päättäjäkontaktien avulla. Vähiten suorien kontaktien avulla toimivat ay-liikkeen ja kansalaistoiminnan edustajat.

Taulukko 11.5. ”Organisaatiomme pyrkii vaikuttamaan asioihin ensisijaisesti suorien päättäjäkontaktien avulla. Median kautta vaikuttaminen on selvästi toissijaista.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tutki- mus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	13	26	27	15	39	21	9	22	88
Jokseenkin samaa mieltä	33	40	33	28	39	38	54	38	150
Jokseenkin eri mieltä	44	28	34	48	11	34	26	32	126
Täysin eri mieltä	9	6	7	9	11	7	11	8	33
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	397
N	45	47	92	46	54	56	57	397	

11.7. Yhteenvetoa

Median merkityksen uskotaan viime vuosina ja vuosikymmeninä lisääntyneen. Tästä syystä eri organisaatiot panostavat yhä enemmän ulkoiseen viestintäänsä ja mediasuhteidensa hoitoon. Viestintää ja suhdetoimintaan perustuvaa vaikuttamista ei haluta uskoa amatöörien vastuulle, vaan sitä hoitamaan palkataan erilaisia viestinnän ammattilaisia – konsultteja, viestintätoimistoja ja lobbaajia. Vaikka suomalainen julkisuuspeli näyttää olevan paikoitellen vielä lapsen kengissä, ja haastatteluissa piiryy esiin suhteellisen vahva asiapitoisen tiedottamisen perinne, päättäjistä pelkkä tiedontuottamiseen nojautuva viestintä on jo vanhanaikaista ja sellaisenaan riittämätöntä. Mainostoimistovetoisten julkisuuskampanjoiden arvioitiin tulevina vuosina lisääntyvän. Osin tämän kehityksen katsottiin johtuvan mediakentän muutoksista ja viihteellistymisestä.

Nykyisessä toimintaympäristössä mediastrategisen harkinnan katsottiin kuuluvan jokaisen uskottavan toimijan perustehtäviin. Passiivisista tai reagoivista mediasuhteista pyritään siirtymään kohti proaktiivisuutta: aavistamaan ennakolta median toimintaa ja torjumaan mediavahinkoja ja kriisejä. Usein tavoitteena on vielä tätäkin syvempi ymmärrys viestinnästä ja sen nivominen organisaatioita lävistäväksi prosessiksi.

Päättäjille yhteisöviestinnän perusopit ja PR-sääntöjen perusteet tuntuvat olevan varsin tuttuja, samoin median toimintalogiikka ja sen uutiskriteerit. He ovat ainakin periaatteen tasolla tietoisia siitä, millaisin menetelmin negatiivista julkisuutta on mahdollista hillitä ja toisaalta myös niistä koukuista, joilla median edustajat saa kiinnostumaan aiheesta. Vaikka päättäjät esimerkiksi kritisoivat viihteellistyvää mediaa

yksinkertaistuksista sekä ristiriitojen ja vastakkainasetteluiden rakentamisesta, he itse toimivat tarvittaessa samalla uutistuotannon logiikalla saadakseen julkisuutta.

Vaikka päättäjät pyrkivät parhaansa mukaan käyttämään mediaa tiettyihin tarkoituksiin, he eivät kuitenkaan katsoneet pystyvänsä tähän kovin kokonaisvaltaisesti. Median kanssa toimimiseen liittyy aina yllättäviä käännteitä ja kriittisiä pisteitä, ja näin käytännössä suuri osa päättäjien mediayhteistyöstä on luonteeltaan reaktiivista. Median pääomana näyttää toimivan sen ennakoimattomuus. Päättäjät pystyvät aavistamaan median liikkeitä lyhyellä aikajänteellä, esimerkiksi mitkä asiat nousevat lööppeihin tai otsikoihin. Ennakointia pitkällä aikavälillä vaikeuttaa se, ettei päättäjä pysty täysin kontrolloimaan sitä kehystä, johon hänen viestinsä tulee julkisuudessa asetetuksi. Mediaspektaakkeleissa viestimet kilpailevat näkökulmista, jäljittelevät toisiaan, ja julkisuus ruokkii lumipalloehtin lailla itse itseään. Mediakeskustelujen etenemisen kontrollointi näyttääkin olevan päättäjille vaikea tehtävä.

12. Mielikuvat ja mediatotuudet vallankäytön kehyksinä

Haastattelujemme perusteella ei ole epäilystä siitä, etteivätkö suomalaiset päättäjät pitäisi mediajulkisuutta yhtenä aivan keskeisenä toimintaympäristönään. Media-suhteiden hoitoon sijoitetaan enenevästi resursseja, ja jatkuvasti mietitään myös sitä, miten oma toiminta voisi näyttää julkisuudessa mahdollisimman hyvältä. Tähän nähden on hiukan yllättävää, että haastatellut enimmäkseen kiistivät median kuitenkaan juuri vaikuttavan heidän tavoitteisiinsa tai ratkaisuihinsa. Mediaa siis seurataan tiivisti, oman myönteisen mediakuvan eteen tehdään paljon töitä, mutta kuitenkaan medially ei uskota olevan juurikaan vaikutusta varsinaisiin ratkaisuihin ja päätöksentekoon. Mistä tällaisessa median suuren merkityksen ja sen vähäisen vaikuttavuuden paradoksissa on kysymys?

Yllä kuvattu paradoksi liittyy medioitumisen tasoihin, joita käsiteltiin luvussa 3. Medially on paljonkin vaikutusta siihen, miten eri tahot toimivat julkisuudessa ja miten he perustelevat ratkaisujaan julkisuuteen. Sen sijaan varsinaisiin päätösprosesseihin median vaikutus on vähäisempää. Sama johtopäätös voidaan tehdä myös aiemman tutkimuksen perusteella (Walgrave & Van Aelst 2006, 95). Median vaikutuksia on ehkä myös vaikeampi tunnistaa omassa toiminnassa kuin toisten toiminnassa. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että päättäjät pitävät tärkeänä julkisuuden heidän omasta organisaatiostaan ja toiminnastaan antamaa kuvaa nimenomaan siksi, että he uskovat sen vaikuttavan muiden suhtautumiseen ja sitä kautta omaan vaikutusvaltaan.

Luvussa 11 kuvattiin millaisia keinoja päättäjät käyttävät vaikuttaakseen siihen, miten media heitä ja heille tärkeitä asioita käsittelee. Tässä luvussa kuvataan tarkemmin, kuinka merkittäviä mediassa kiteytyvät mielikuvat ja totuudet lopulta ovat varsinaisessa päätöksenteossa. Kutsumme tässä henkilöihin ja organisaatioihin liittyviä käsityksiä *mielikuviksi* ja ratkaistavana olevia asiakysymyksiä koskevia käsityksiä *totuuksiksi*. Nämä näyttäisivät vaikuttavan päätösprosesseissa hieman eri tavoin. Henkilöitä ja organisaatioita koskevat mielikuvat vaikuttavat osapuolten uskottavuuteen, vaikutusvaltaan ja toimintakykyyn. Kyse on siitä, kuinka suureksi toiset toimijat arvioivat henkilön tai organisaation valtapotentiaalin eli yleisen val-

taresurssin.¹¹³ Asioita koskeviin totuuksiin vaikuttamalla taas käydään suoremmin kamppailua kulloinkin ratkaistavina olevista tai kiistanalaisista kysymyksistä. Mediatotuudet rakentavat siis sitä vallankäytön toimintaympäristöä ja yhteiskunnan ”universalistista rakennetta”,¹¹⁴ jossa neuvotteluja käydään ja ratkaisuja tehdään. Seuraavassa tarkastellaan ensin henkilöitä ja organisaatioita koskevia mielikuvia ja sen jälkeen asiakysymyksistä kiteytyviä totuuksia.

12.1. Julkinen näkyvyys ja hyvä maine tuovat ääniä ja vaikutusvaltaa

Haastateltavat pitivät mediajulkisuutta organisaatioiden imagon ja vaikutusvallan kannalta enimmäkseen myönteisenä asiana. Jos organisaatio on paljon esillä, se jo sinällään lisää organisaation vaikutusvaltaa. Myönteinen julkisuuskuva myös helpottaa yhteistyötä kansalaisten kanssa. Karvosen (1999) mukaan mediatunnettuudessa on pitkälti kyse luottamuksesta: ihmiset luottavat enemmän sellaiseen vaihtoehtoon, tuotteeseen tai henkilöön, joka on tullut tutuksi median välityksellä. Vallankäyttäjät pyrkisivät näin medianäkyvyydellä kasvattamaan omaa luottamuspääomaansa. Tällainen tulkinta sai tukea laajasti eri alojen edustajien haastatteluissa.

Ja sitt musta virastojen pitäs miettiä myöskin imagoaan. Ett sellanen viranomainen, jost ei kukaan mitään tiedä, niin sehän voidaan vaikka lakkauttaa. [Pitäisi myös] kertoo siitä, ett mitä tehdään ja katsoo, ett miltä se nyt vähän näyttää. Ett nää asiat usein myöskin on, ett miltä ne ulospäin näyttää. Ja, ett meidän täytyy, ei me olla mikään eristäytyny saareke. Ett kyll meidän täytyy olla siis sillä ehdoilla kun tänä päivänä mediassa muutkin on, niin mekin ollaan. Ett eihän mikään toimittaja käännä, ett no, okei, tää on julkishallinnon tiedotusta, niin sitt se tehdäänki tällä aivolohkolla, vaan se ottaa sen samalla tavalla kun minkä asian. Ett kyllähän meitä arvostellaan samalla tavalla kun Fazerin patukkaa, että onks se hyvää ja miltä se näyttää ja maistuu. (hallinto)

On sillä merkitystä, ja kyllä se, me halutaan olla esillä sen vuoksi, että kun me ollaan niin pieni ryhmä, niin jos ei mitään puhuta, niin me ei olla olemassa. Me tiedetään, et meidän pitää yrittää saada meidän viestejä ja kiinnostusta herätettyä koko ajan ja toistuvasti. Koska muuten nää asiat unohtuu ja meidän ryhmä ja meidän järjestö unohtuu kokonaan. (kansalaistoiminta)

Et sillon tavallaan yrittää muistuttaa, et täällä taustalla edelleen koitetaan semmosta hyvää työtä, ja koitetaan selvittää henkirikoksia ja paljon rosvoja lusimaan ja pelastaa meidän lapset ilkeiltä namusediltä. Se on se tarve varmaan mikä

113 Ks. Parsons edellä luvussa 2.

114 Ks. Mann edellä luvussa 2.

siellä on. Koska meidän on huomattavasti helpompi tehdä tätä työtä, jos ihmiset luottaa. (poliisitoimi)

Niin hän sano, ett kun hän vertaa sitä, ett hän on jossain työryhmässä nyt ja vuosi sitte, niin vaikka hän jauhaa ihan samaa paskaa, niin häntä kuunnellaan paljon enemmän. Eli sillä, että on näkyvyyttä ja on riittävästi otsikoissa lehdissä, puoli yhdeksän uutisissa ja niin edelleen, niin ympäristössä syntyy sellanen kuva, ett toi on merkittävä järjestö. Ja sillon, kun on merkittävästä järjestöstä, niin sillon sulle syntyy vaikutusvaltaa enemmän, sua kuunnellaan siellä työryhmässä enemmän ja otetaan huomioon sun mielipiteet. (ammattiyhdistysliike)

...et Antti Rantakangas sanos, et Piia Viitanen vastaa, ja Jyri Häkämies sanos, et Feldt-Ranta vastaa, et tää on syntyny tämmönen niinku kulttuuri. (...) Et sellast on, ja itseasiassa aika paljon. Sillä hallitaan sitä julkisuuteen liittyvää mielikuva, et ollaan aktiivisia ja ollaan niskan päällä, ja tehdään paljon ja näin. (politiikka)

Sitaateissa tulee selvästi esiin, kuinka organisaatioissa on omaksuttu markkinoinnin, asiakkuuksien ja palvelujen puhetapa. Hallinto-organisaatioillekin on tullut entistä tärkeämmäksi varmistaa, että toiminnan kohteet ja suuri yleisö pitävät organisaatiota arvossa ja luottavat sen tarjoamiin palveluihin. Organisaatiot myös kilpailevat keskenään yleisön mielikuvista. Näistä syistä organisaatiot ovat tulleet aiempaa riippuvaisemmiksi mediajulkisuudesta. Kyse on näin yhteiskunnan yleisestä kilpailulistumis- ja medioitumiskehityksestä.¹¹⁵

Yllä lainattujen sitaattien perusteella julkisuus näyttäisi vaikuttavan suuren yleisön mielikuvien lisäksi varsin konkreettisesti myös toimijoiden vaikutusvaltaan päättäjien keskinäisessä kanssakäymisessä. Kyselyssämme 79 prosenttia vastaajista kertoi huomanneensa mediaesiintymisten lisänneen omaa tai organisaationsa vaikutusvaltaa ”työryhmissä, neuvotteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa”. Erityisen tärkeä vaikutusvallan lähde mediajulkisuus näyttää olevan ammattiyhdistysliikkeen ja kansalaistoiminnan edustajille.

115 Ks, edellä luvut 2, 3 ja 11.

Taulukko 12.1. ”Olen huomannut, että mediassa esiintyminen on lisännyt omaa tai organisaationi vaikutusvaltaa työryhmissä, neuvotteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	38	24	20	45	2	27	23	25	93
Jokseenkin samaa mieltä	56	54	61	47	61	51	47	54	201
Jokseenkin eri mieltä	7	22	18	6	24	18	28	18	66
Täysin eri mieltä	0	0	1	2	13	4	2	3	11
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	371
N	45	41	84	47	46	55	53	371	

Mielikuvissa ei ole kyse yksinomaan näkyvyydestä, vallasta ja voimasta, vaan myös vallan legitiimiydestä. Julkisuudessa legitiimiyks voi kyseenalaistua, ja tämä voi heikentää organisaation toimintakykyä. Tämä näkyy taulukossa 12.1 poliisi- ja oikeustoi-
men muita varauksellisemmissa vastauksissa. Erityisesti tehtävissä, joissa legitiimiyks ja riippumattomuus ovat korostetun tärkeitä, mediajulkisuus voi myös heikentää luottamusta. Seuraavassa sitaatissa työntekijäjärjestön edustaja katsoo mielikuvien heikentäneen SAK:n vaikutusvaltaa kolmikantayhteistyössä:

Mä en usko ollenkaan siihen, että ikään kuin medially olisi jokin itsenäinen toimintastrategia, jolla se pyrkii poliittista valtaa käyttämään. Mutta kun median saa uskomaan sen, että SAK:lla on liikaa valtaa, niin se alkaa toimia niin, että SAK:lla on liikaa valtaa, ja sit se vaikuttaa niin, että sitten ihmiset alkaa aatella, että no ei sillä SAK:lla sais olla niin paljon valtaa. Ja se vaikuttaa sitten. (K: Sitten taas poliittisiin päätöksentekijöihin ja...) Niin, et esimerkiksi tää kysymys siitä, että kolmikantayhteistyöhön on nyt tuotu vahvemmin poliittinen valmistelu, niin must se on seurausta siitä, että nimenomaan tämä yt-laki esimerkki oli just sellanen, jossa annettiin semmonen kuva, että SAK on nyt tämän sanellut. Suomen yrittäjäthän käytti sitä ihan suoraan, että tää on SAK:n ohjelman mukainen, tää uus yt-laki. Ja se saatiin näyttämään siltä, se saatiin toki läpi se yt-laki, mutta sitten muut seuraukset selvästi näkyy nytten just siinä, että ei enää ookaan samanlainen asetelma. (ammattiyhdistysliike)

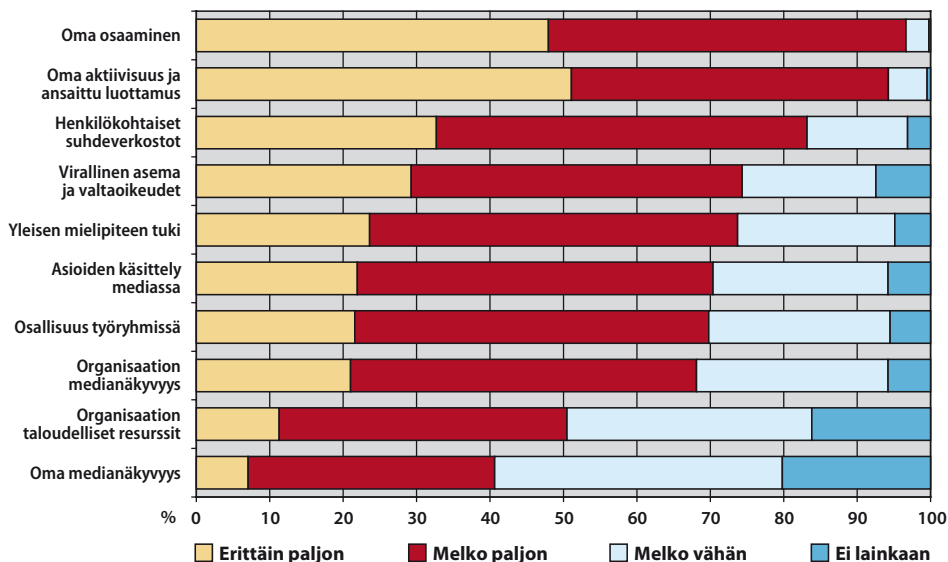
Haastateltu kuvaa ei-toivottua mielikuvaa ”mustaksi pekaksi”, josta on vaikea päästä eroon jos sen kerran on saanut. Toisaalta yhden mustan pekan vaikutus ei välttämättä ole kovin suuri, mutta vaarallista on, jos mielikuvat alkavat heiketä trendinomaisesti. Erityisesti skandaalien yhteydessä median sinnikkäästi ylläpitämä kielteinen julkisuus voi ainakin politiikolta viedä nopeastikin luottamuksen siinä määrin, että hän joutuu eroamaan (ks. myös Uimonen 2009).

Se on lähinnä sit se, et jos (...) arvovalta rupee rapiseen oikeen rutkasti, niin kyllä se sitten, sehän saattaa vaikuttaa jopa sit siihen niin sanottuun ikään kuin itsetuntoon, että millä itsetunnolla esiintyy julkisuudessa ja sitä kautta heikentää, mut eihän se niin ole. Täähän on kuitenkin toisaalta koko tää työmarkkinapolitiikka mekanismina, se on niin vankka ja pitkäaikainen järjestelmä, ett ei se välttämättä näy sitten neuvotteluissa. Et se, se on hyvin marginaalista. Mutta toisaalta sit kuitenkin, et jos se sitten jostain murenee, niin sit se voi murentua lisää ja näin. Sit se voi alkaa näkyä siinä, että jäsenmäärät alkaa laskea ja kaikkea tällasta. Ja oma kenttä alkaa tulla kriittisemmäksi eli kaikkea tällasta. Et suoraanaisesti mikään yksittäinen tapaus ei varmaan, tai sen pitää olla sitten jo hyvin paha. (ammattiyhdistysliike)

Ja tota, jos jotain asiaa rummutetaan niinku päiväkausia ja kaivetaan ja esimerkiksi löydetään koko ajan jotain uutta ja, niin kyllä se niinku kalvaa sitte tietyllä tavalla sitä niinku pohjaa joltain asialta. Ehkä nyt voi sanoo klassisempänä esimerkkinä Jätteenmäen ero, että sitte, jos joku asia nousee niin isoks, että sitä kautta menee uskottavuus ja koko sen asian, et vaikka välttämättä ei oltas ees oikeessa, niin jossain määrin vaan sitte. Et jos mä aattelen, vaikka Matti Auran eroa aikanaan, niin tekikö hän oikeesti itse mitään väärää, niin ei, mutta hän vaan koki sen, että jos luottamus on mennä, vaikka hän ei ois tehny mitään väärääkään, niin hän eroaa. Et kyl se vaikuttaa. Eikä se välttämättä tarvi olla tosiaan hirveen massiivista ja pitkäkestotakaan, vaan se vaan, että, et se on riittävää. (politiikka)

Mielikuvat vaikuttavat siis organisaatioiden ja henkilöiden toimintakykyyn ja vaikutusvaltaan päätöksentekotilanteissa, ja tästä syystä mielikuvista kannetaan huolta ja niiden eteen tehdään töitä. Pelkästään mediamielikuvia tarkastelemalla on kuitenkin vaikea sanoa, kuinka suuri merkitys mediajulkisuudella on verrattuna moniin muihin toimijoiden valta-asemiin vaikuttaviin tekijöihin. Tästä syystä kyselytutkimuksessa vastaajia pyydettiin arvioimaan, missä määrin heidän oma vaikutusvaltansa perustuu kymmeneen lueteltuun tekijään.

Huomattava osa vastaajista katsoi mediaan liittyvien tekijöiden vaikuttavan omaan vaikutusvaltansa melko paljon tai jopa erittäin paljon, mutta selvästi vielä useammat pitivät omaa osaamista, aktiivisuutta, suhdeverkostoja sekä virallista asemaa ja valtaoikeuksia vaikutusvaltansa tärkeinä perustoina. Yleisen mielipiteen tuki ja asioiden käsittely mediassa ovat tärkeitä vaikutusvallan perustoja yli 70 prosentille vastaajista, ja myös oman organisaation medianäkyvyys on tärkeä melkein yhtä monelle. Kaikkiaan kysely siis tukee haastatteluistakin syntyynyttä vaikutelmaa, että päättäjät kokevat median olennaiseksi tekijäksi oman vaikutusvaltansa kannalta.

Kuvio 12.1. Oman vaikutusvallan perustat. (N = 408–417)

Vaikutusvallan perustoista piirtyi LCA:n avulla esiin myös selvästi toisistaan poikkeavia vastaajaprofiileja (taulukko 12.2).¹¹⁶ Noin kaksi kolmannesta vastaajista edustaa ”verkostoituneiksi ja mediaan tukeutuviksi” nimettyä profiilia. Tässä profiilissa vastaajat ovat katsoneet keskimääräistä useammin kaikkien lueteltujen seikkojen vaikuttavan omaan vaikutusvaltaansa melko paljon tai erittäin paljon. Erityisesti medianäkyvyyden antamaan tukeen uskotaan selvästi keskimääräistä enemmän.

”Mediaan tukeutumattomien” profiilissa taas on leimallista nimenomaan se, että medially ei juuri katsota olevan merkitystä oman vaikutusvallan kannalta. Silti 43 prosenttia profiilin edustajista katsoo kuitenkin yleisen mielipiteen tuella olevan tällaista merkitystä, mutta tämäkin osuus on selvästi keskimääräistä pienempi. Sen sijaan virallinen asema korostuu profiilissa hieman keskimääräistä enemmän. Mediaan tukeutumattomien profiilia edustaa 22 prosenttia vastaajista.

Kolmannen profiilin edustajat (10 % vastaajista) on tässä nimetty ”vähävaltaisiksi”, koska he keskimääräistä harvemmin uskovat juuri minkään luetelluista seikoista lisäävän vaikutusvaltaansa. Ilmeisesti profiilin edustajat ovat mukana politiikkaverkostoissa keskimääräistä vähemmän, eikä myöskään virallinen asema takaa heille vaikutusvaltaa yhtä usein kuin muille. Niinpä vaikutusvallan perustaksi jää tärkeiden asioiden käsittely mediassa (71 %) sekä oma (33 %) ja oman organisaation (66 %) medianäkyvyys. Median tuen osalta vähävaltaisten profiili ei juuri poikkea keskimääräisestä. Hiukan yllättävästi kuitenkin vain 54 prosenttia profiilin edustajista katsoo saavansa tukea yleiseltä mielipiteeltä. Ehkä profiilin edustajien näkemykset

¹¹⁶ LCA-monimuuttujamenetelmä on esitelty esitely edellä luvuissa 4.5 ja 8.7. Ks. myös Reunanen 2003, 583–598 (<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5817-6.pdf>). [haettu 9.7.2009]

poikkeavat yleisen mielipiteen valtavirrasta, mutta asioiden mediakäsittelyn kuitenkin koetaan legitimoivan omienkin näkökantojen puolesta toimimista.

Neljännän profiilin edustajia yhdistää en osaa sanoa -vastausten suuri osuus. Tätä ”epätietoisien” profiilia edustaa kaksi prosenttia vastaajista.

Taulukko 12.2. Oman vaikutusvallan perustaa koskevat vastaajaprofiilit. (N=419)

		Virallisen asema	Taloud. resursit	Oma osaaminen	Omat suhteet	Osallisuus työryh.	Ansaittu luottamus	Organ. media-näkyv.	Oma media-näkyv.	Asiat mediassa	Yleisen mielip. tuki
Epätietoiset (2 %)	Eos	0.324	0.507	0.162	0.324	0.162	0.000	0.647	0.485	0.324	0.810
	Paljon	0.676	0.000	0.838	0.164	0.186	0.511	0.183	0.000	0.000	0.000
	Vähän	0.000	0.493	0.000	0.512	0.652	0.489	0.170	0.515	0.676	0.190
Mediaan tukeutumattomat (22 %)	Eos	0.000	0.013	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.022	0.011
	Paljon	0.810	0.445	0.978	0.726	0.539	0.960	0.029	0.078	0.199	0.426
	Vähän	0.190	0.542	0.022	0.274	0.461	0.040	0.971	0.922	0.779	0.564
Verkostoituneet ja mediaan tukeutuvat (67 %)	Eos	0.000	0.015	0.000	0.004	0.000	0.007	0.004	0.018	0.000	0.007
	Paljon	0.772	0.538	1.000	0.948	0.818	0.989	0.897	0.523	0.874	0.863
	Vähän	0.228	0.447	0.000	0.049	0.182	0.004	0.099	0.459	0.126	0.130
Vähävaltaiset (10 %)	Eos	0.000	0.060	0.024	0.000	0.024	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
	Paljon	0.376	0.354	0.684	0.317	0.278	0.606	0.659	0.327	0.710	0.543
	Vähän	0.624	0.586	0.292	0.683	0.698	0.394	0.341	0.673	0.290	0.457
Kaikki vastaajat (100 %)	Eos	0.005	0.026	0.005	0.007	0.005	0.005	0.012	0.019	0.010	0.019
	Paljon	0.740	0.492	0.962	0.826	0.695	0.938	0.673	0.399	0.697	0.723
	Vähän	0.255	0.482	0.033	0.167	0.301	0.057	0.315	0.582	0.294	0.258

Yhteiskuntasektorit eroavat profiilien suhteen melko odotetusti (taulukko 12.3). Mediaan tukeutumattomia on erityisesti sektoreilla, joilla työtehtävät eivät erityisemmin edellytä toisten tahojen suostuttelua ja joilla toimivat eivät jatkuvasti tarvitse äänestäjien tai jäsenkunnan tukea. Näitä sektoreita ovat erityisesti elinkeinoelämä, poliisi ja oikeus sekä tutkimus. Elinkeinoelämän edustajista mediaan tukeutumattomia ovat varsinkin teollisuusliittojen johtajat ja yritysten hallitusten puheenjohtajat, kun taas yritysten toimitusjohtajat ja tiedotusjohtajat ovat keskimäärin useammin verkostoituneita ja mediaan tukeutuvia.¹¹⁷ Poliisi- ja oikeustoimi jakautui niin, että mediaan tukeutumattomien osuus on suuri nimenomaan oikeustoimissa (48 %), kun taas poliisitoimen edustajista 93 prosenttia sijoittuu verkostoituneisiin ja mediaan tukeutuviin. Ilmeisesti poliisitoimissa koetaan poliisin myönteinen julkisuuskuva

¹¹⁷ Sektoreiden sisäiset jakaumat eivät ole vastaajien pienen määrän takia tilastollisesti luotettavia. Ne kuitenkin havainnollistavat, mistä sektorikohtaiset jakaumat koostuvat.

tärkeäksi toimintaedellytykseksi, kun taas oikeustoimessa toiminnan ei koeta riippuvan julkisuudesta yhtä paljon.

Verkostoituneita ja mediaan tukeutuvia sektoreita ovat sellaiset, joissa toimenkuvat liittyvät edunvalvontaan. Näitä ovat erityisesti ammattiyhdistysliike ja kansalaistoiminta. Ehkä hieman yllättäen tämä profiili ei painotu poliitikoilla keskimääräistä enempää. Ainoastaan kaupunginhallitusten tai maakuntahallitusten puheenjohtajilla osuus on keskimääräistä suurempi (73 %). Ammattiyhdistysliikkeessä verkostoituneisiin ja mediaan tukeutuihin sijoittuvat kaikki kyselyyn vastanneet keskusjärjestöjohtajat ja 75 prosenttia liittojohtajista. Kansalaistoimijoista profiili taas korostuu erityisesti järjestöjohtajilla (87 %), kun taiteilijaprofessoreilla (54 %) ja yksityisillä vaikuttajahenkilöillä (67 %) osuus on pienempi.

Poliisi- ja oikeustoimessa sekä tutkimussektorilla korostuu mediaan tukeutumattomien profiilin lisäksi myös vähävaltaisten profiili. Vähävaltaisten profiilin edustajat eivät ilmeisesti miellä omaa työtään varsinaisesti vallankäytöksi, eivätkä he vaikuta politiikkaverkostoissa siinä määrin kuin muiden profiilien edustajat. Poliisi- ja oikeustoimessa vähävaltaisten ryhmään sijoittuvat erityisesti oikeustoimen edustajat (22 %), kun poliisitoimessa osuus on selvästi pienempi (9 %). Tutkimussektorilla vähävaltaisten ryhmään sijoittuvat erityisesti muiden tutkimuslaitosten kuin korkeakoulujen ja yliopistojen johtajat (29 %) sekä yliopistojen ja korkeakoulujen ”muut viranhaltijat”, eli lähinnä tiedotusjohtajat (23 %).

Taulukko 12.3. Vaikutusvallan perustaa koskevat vastaajaprofiilit yhteiskuntasektoreittain.

%	Ay-liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Epätietoiset	0	0	2	0	4	0	3	2
Mediaan tukeutumattomat	11	32	20	9	29	25	27	22
Verkostoituneet ja mediaan tukeutuvat	83	62	71	80	52	67	54	67
Vähävaltaiset	7	6	7	11	15	8	16	10
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

Päättäjien henkilökohtaisen vaikutusvallan perustoja koskeva analyysi osoittaa, että valtaosa päättäjistä pitää mediaa tärkeänä tekijänä oman vaikutusvaltansa kannalta. Tulos on merkittävä siksi, että kyse ei ole pelkästään yleisistä, median valtaan liittyvistä mielikuvista, vaan konkreettisemmin vastaajien omaan työhön ja asemaan liittyvistä kokemuksista. LCA-analyysi puolestaan osoitti, että median merkitys riippuu paljon siitä, millä yhteiskuntasektorilla ja millaisissa tehtävissä päättäjä toimii. Media koetaan tärkeäksi erityisesti edunvalvontatehtävissä, ja niissä korostuu myös toiminta päättäjien keskinäisissä verkostoissa. Median merkitys omalle vaikutusvallalle taas koetaan pienimmäksi oikeustoimessa ja tutkimuksessa, joiden piirissä myöskään

toiminta politiikkaverkostoissa ei näytä vaikutusvallan kannalta yhtä keskeiseltä kuin muilla sektoreilla. Nämä tulokset vahvistavat jo luvussa 10 syntynyttä kuvaa eri yhteiskuntasektoreiden eroista suhteessa mediajulkisuuteen.

12.2. Mediatotuudet kehystävät päätöksentekoa

Henkilö- ja organisaatiomielikuvien lisäksi haastatellut pitivät tärkeinä myös asioita koskevia ”mediatotuuksia”. Asiat sinänsä ovat monimutkaisia, tulkinnanvaraisia ja epävarmoja, mutta julkisuudessa niistä tiivistyy yksinkertaistettuja käsityksiä, jotka vakiintuvat nopeasti yleisiksi totuuksiksi. Median yhteisistä huomion kohteista ja niissä kiteytyvistä totuuksista käyvät esimerkiksi vaikkapa hoitajakiistaa edeltänyt tulkinta siitä, että hoitajat ansaitsevat suuret palkankorotukset ja eduskuntavaalien jälkeinen käsitys, että Kokoomus voitti vaalit lupaamalla hoitajille viisisataa euroa lisää kuussa.

Haastatteluissa median ”totuusvaikutuksen” nähtiin tyypillisesti seuraavan yksinkertaisesti siitä, että näkemys esitetään valtamediassa. Muutama vastaaja katsoi kuitenkin internetin tulon jossain määrin heikentäneen median kykyä luoda totuuksia. Verkossa on asioista myös vaihtoehtoisia näkemyksiä, ja erityisesti nuorison uskotaan olevan niistä myös tietoisia. Eri osapuolet pyrkivät ohjailemaan mediajulkisuutta itselleen myönteiseksi, mutta tässä vaikutusmahdollisuudet nähtiin rajallisiksi.

Totta kai siihen yritetään vaikuttaa mahdollisimman tehokkaasti, että mielikuvat olis myönteisiä ja näin, mutta, että hyvin yleinen tilanne on, että on mielestään hallitus tehnyt hyvän päätöksen, joka sitten ankarasti haukutaan. Tyypillisiä juttuja on siis kansaneläkkeitten tasokorotukset. Siellä vaalikentillä ja kirjeissä tuli viittä euroa, että tämmönen on saatu, kun kuitenkin ne vaalikauden aikana yhteensä olivat yli 20 euroa. Että tehtiin ensin seitsemän euroa ja sitte viis euroa ja indeksikorotukset päälle. Mutta kun media ja oppositio yhdessä pääsee luomaan helposti sellasia mielikuvia, joitten kanssa ollaan sitte liemessä. (...) Poliitiikan ammattitaitoa olis tietysti pystyvä vaikuttamaan myös niihin mielikuviin ja yleisiin tulkintoihin, että ne ois edullisia, mutta siinä kyllä media vie ja poliitikot vikisee. (politiikka)

Se on niin ku myös ton jäsenistön keskustelun kautta, että ne on sellasia, että ihmiset kattoo paljon telkkariuutisia ja jos siellä sanotaan jotain, niin se on melkein totuus, tai jos Hesarissa lukee jotain, niin se on melkein totuus. (ammattiyhdistysliike)

Sitte se television valtaki just tätä kautta, netin kautta niin kun tietyllä tavalla, se ei oo niin kokonaista eikä semmosta, ihmiset ei oo niin helposti enää semmosia perässä vedettävii, että. Että se tekee niin ku tälle median vallalle ihan hyvää. (oikeustoimi)

Mediatotuuksien kiteytymisprosessia voi jossain määrin luonnehtia Mauno Koiviston aikoinaan tunnetuksi tekemällä sopulivertauksella. Risto Uimonen (2009, 63–68) taas on puhunut tässä yhteydessä median megafonivaikutuksesta ja Erkki Karvonen (HS 13.10.2009) median parviälystä. Mediakohussa kiteytyvä yleinen tulkinta peittää megafonin lailla muut äänet olipa tulkinta sitten oikea tai sinne päin. ”Parviällyn” avulla media taas liikkuu ilman yksittäistä johtajaa kuin hyökkääjää väistelevä kala-parvi: yhteinen liike on mahdollinen, kun jokainen seuraa tarkkaan, mitä naapuri tekee. Median tällainen sopulimaisuus tuli esiin myös haastatteluissamme:

Tää Mauno Koiviston vertaus sopulilaumasta mediana, ett niin ku yks heittää totuuden ja toinen vahvistaa sen, kaks kaveria vaikka keskenään, niin sitte kaikki alkaa sitä toisteleen mediassa. Kukaan ei kysele, kukaan ei oo kriittinen lähdeviitteiden perään tai muuta, ett toimittajat voi vaan siteerata toisiaan. Ja ku se, ett jo kolmas voi sanoa ”kuten yleisesti tiedetään”. Ja sitt se, ikään kuin se kritiikkimyy, varsinkin siinä vaiheessa, kun aletaan huomata, että se mitä kirjoitetaan, ei pidä paikkaansa. (politiikka)

Nehän lukee toistensa kirjoituksia päivät pääskytyksen. Aamulla alottaa, 30 lehtee panevat pöydälle ja rupeevat lukemaan toistensa kirjoituksia. Sä näät heti kuka lukee kenenkin kirjoituksia ja ketkä pitää yhteyttä. Eli sehän on kuitenkin sama homma, että samassa todellisuudessa ne elää kun muutkin ja tuota sit jos ne päättää johonkin suuntaan mennä, ne menee. (politiikka)

Sopulivertaus kuvaa elävästi, kuinka journalismille on ominaista arvioida, mikä milloinkin on ajankohtaista ja mitkä ovat kulloinkin pinnalla olevat keskustelun aiheet. Toimittajat seuraavat toisia viestimiä, ja jonkin teeman noustessa media-agendalle yhä vähämerkityksisemmät siihen liittyvät detaljitiedot tulevat kiinnostaviksi ja uutisarvoisiksi. Näin media itse osaltaan tekee asioista päivänpolttavia. Kyselytutkimuksessa kaksi kolmasosaa vastaajista piti sopulivertausta osuvana. Hallinnon ja politiikan ryhmissä tätä mieltä oli peräti kolme neljännestä vastaajista. Pienin sopulivertauksen kannattajien osuus oli poliisi- ja oikeustoimen (47 %) sekä kansalaistoiminnan (57 %) ryhmissä.

Taulukko 12.4. ”Mauno Koivisto oli oikeassa verratessaan journalisteja sopulilaumaan.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	14	37	22	17	12	30	13	21	81
Jokseenkin samaa mieltä	55	30	53	40	35	46	47	45	175
Jokseenkin eri mieltä	26	26	22	31	45	21	36	29	113
Täysin eri mieltä	5	7	3	12	8	2	4	5	21
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	390
N	42	43	91	52	51	56	55	390	

Journalismin sopulimaisuudesta puhuttaessa ajatellaan yleensä median omaa agendaa. Kokonaan toinen kysymys taas on se, mikä vaikutus tällaisella mahdollisesti sopulimaisella julkisuudella on päätöksenteon agendaan. Kyselytutkimuksessa jälkimmäistä kysymystä selvitettiin tiedustelemalla vastaajilta, uskovatko he joukkoviestinten suhtautumisen vaikuttavan energiapolitiikan muotoutumiseen. Noin kaksi kolmasosaa uskoi sillä olevan vaikutusta. Vastauksista on mahdoton tarkkaan päätellä, millaiseksi kukin vastaaja on mieltänyt median vaikutusmekanismin, mutta kyse voi esimerkiksi olla siitä, että median uskotaan vahvistavan myönteisiä tai kielteisiä näkemyksiä eri energiamuodoista, mikä puolestaan vaikuttaisi näiden energiamuotojen suosioon paitsi kansalaisten myös päättäjien keskuudessa. Näin mediassa muotoutuvat eri energiamuotoja koskevat totuudet vaikuttaisivat osaltaan energiapolitiikan muotoutumiseen.

Taulukko 12.5. ”Joukkotiedotusvälineiden suhtautuminen eri energiamuotojen käyttöön vaikuttaa merkittävästi maamme energiapolitiikan muotoutumiseen.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	12	13	7	11	9	15	13	11	42
Jokseenkin samaa mieltä	56	47	57	50	51	44	59	52	197
Jokseenkin eri mieltä	27	36	30	26	38	32	28	31	116
Täysin eri mieltä	5	4	6	13	2	8	0	6	21
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	376
N	41	45	84	46	47	59	54	376	

Haastatellut tuntuivat paljolti ajattelevan, että mediatotuudet ovat suurelta osin tarcoitushakuisia yksinkertaistuksia. Totuuksista myös kerrottiin käytävän hyvinkin tietoista kamppailua. Silti niiden voiman nähtiin paradoksaalisesti piilevän nimenomaan niiden oletetussa totuusarvossa. Tästä herää tietenkin kysymys, kenelle julkinen puhe on todellisuudessa suunnattu. Varsin usein näyttää siltä, että kärjekkäällä julkisuudella pyritään puhuttelemaan niin sanottua suurta yleisöä ja saamaan heiltä jonkinlaista moraalista tukea. Näin on etenkin silloin, kun julkisen painostuksen tai haastamisen kohteena ovat poliittiset päättäjät. Silloin mediastrategiaan kuuluu kärjistysten lisäksi myös tunteisiin vetoaminen ja asioiden esittäminen henkilöiden, erityisesti niin sanottujen tavallisten ihmisten kautta.

On myös niin, että kaikkea ei kukaan voi hallita pohjamutia myöten, ja tästä syystä niin päättäjät kuin yleisökin toimivat käytännössä jonkinasteisten puoliotuuksien varassa. Kyse on siitä, mitkä puoliotuudet kulloinkin ovat vallitsevimmassa asemassa. Mediassa kiteytyvät totuudet vaikuttavat siihen, mikä otetaan päätöksenteossa itsestään selväksi lähtökohdaksi ja mitä taas joudutaan suuritöisesti perustelemaan ja puolustamaan.

Se on myös hyvin vaikeeta sitten, jos lähtee sitä yleistä näkemystä vastaan, ei taistelemaan, mutta tuomaan et hei, ei se ookaan näin. Niin se on hyvin vaikee, on sitten virkamiespoliittisessa kentässä, tai edunvalvojana täällä, niin se on huomattavasti työläämpää sitten, koska kaikilla on se mielipide, ennakoasenne, että niin on. Ja sit jos tulee yks hölmö joka sanoo että ei näin olekaan, niin kyl siinä saa käyttää paljon energiaa siihen, et niinkun laajasti kertoo. (elinkeinoelämä)

Kyselyvastaajista 85 prosenttia kertoi havainneensa, ”että päättävissäkin asemissa olevat ihmiset ottavat kyseenalaistamatta todesta mediassa esitettyjä puolitotuuksia ja yksinkertaistuksia”. Hallintosektorin sekä poliisi- ja oikeustoimen edustajat luottivat muita useammin päättäjien kykyyn tunnistaa ja torjua puolitotuudet ja yksinkertaistukset. Silti heistäkin ylivoimaisesti suurin osa katsoi, että myös päättäjät ottavat yksinkertaistuksia todesta.

Taulukko 12.6. ”Olen havainnut, että päättävissäkin asemissa olevat ihmiset ottavat kyseenalaistamatta todesta mediassa esitettyjä puolitotuuksia tai yksinkertaistuksia.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	36	49	33	48	25	53	47	41	166
Jokseenkin samaa mieltä	51	36	47	42	50	35	43	44	178
Jokseenkin eri mieltä	9	13	20	8	21	12	7	13	55
Täysin eri mieltä	4	2	1	2	4	0	3	2	9
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	408
N	45	47	92	50	56	60	58	408	

Usein päättäjät itsekin ovat hieman epävarmoja siitä, mikä on oikea ja hyväksyttävä ratkaisu. Tällöin ratkaisua tukeva mediajulkisuus voi antaa esimerkiksi virkamiehelle lisää varmuutta toimia valitsemansa linjan mukaisesti, kun taas toisensuuntainen mediajulkisuus voi aiheuttaa epärointiä. Vaikka mediajulkisuuden ei myönnetty suoraan vaikuttavan omiin kantoihin ja ratkaisuihin, se kuitenkin voi tällä tavoin suunnata päätöksentekoa hienovaraisemmin.

Niin mun mielestä ne saa niin kun tukea niille omille ajatuksilleen siitä. (...) Et se tapahtuu niin, että sit ne virkamiehet on tyytyväisiä, kun Hesarikin on tätä mieltä, niin heidän on helpompi sitten. Ei he kyllä koskaan sitä sano, että ettekö lukeneet Hesarista, ei tietenkään, mutta musta se menee näin. (kansalaistoiminta)

Usein esimerkiksi Helsingin Sanomien pääkirjotus on aika tärkeä siinä, että niitä seuraa, ett jos siellä sitte todetaan, että ei ollu päätös hyvä, niin kyllähän sitä sitte tietysti pistää ajattelemaan. (oikeustoimi)

Kyselyvastaajista 69 prosenttia myönsi myönteisten mediakommenttien lisäävän varmuutta tehdä ratkaisuja suunnittelemallaan tavalla, mutta vain 26 prosenttia myönsi alkavansa epäroidä ratkaisuissa kielteisten mediakommenttien takia. Vastauksissa näkyy se haastatteluissakin esiin tullut asia, että mediapaineen vaikutuksesta taipuminen koetaan jollain tapaa moraalittomaksi tai häpeälliseksi. Tästä syystä on ehkä helpompi myöntää, että media on tukenut omassa kannassa pysymistä kuin että se olisi saanut peräytymään omasta kannasta. Kielteisten kommenttien vaikutuksen kielsivät kaikkein tiukimmin poliisi- ja oikeustoimen sekä kansalaistoiminnan edustajat. Oikeustoimessa vastauksissa luultavasti heijastuu riippumattoman oikeudellisen harkinnan ihanne. Kansalaistoimijoiden vastausten taustalla ehkä taas korostuu ajatus, että oman toiminnan tarkoitus nimenomaan on voittaa yleinen mielipide omalle puolelle, ja yleiseen mielipiteeseen mukautuminen koetaan tästä syystä vieraaksi.

Taulukko 12.7. ”Myönteiset mediakommentit lisäävät varmuuttani tehdä ratkaisuja suunnittelemallani tavalla.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	28	9	14	14	4	21	15	15	56
Jokseenkin samaa mieltä	47	50	64	54	42	52	58	54	203
Jokseenkin eri mieltä	23	32	21	26	34	23	19	25	94
Täysin eri mieltä	2	9	1	6	20	4	8	7	25
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	378
N	43	44	87	50	50	52	52	378	

Taulukko 12.8. ”Kielteiset mediakommentit saavat minut epäroimään ratkaisuissani.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	2	1	4	0	7	2	3	10
Jokseenkin samaa mieltä	32	27	23	16	18	22	24	23	87
Jokseenkin eri mieltä	57	49	67	65	48	61	53	58	221
Täysin eri mieltä	9	22	9	14	34	9	22	16	62
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	380
N	44	45	87	49	50	54	51	380	

Julkisuudessa kiteytyvien totuuksien vaikutus päättäjäienkin ennako-oletuksiin on yksi syy, miksi osapuolet kantavat huolta julkisuudesta ja siitä, etteivät itselle epäedulliset näkökulmat pääsisi hallitsevaan asemaan. Julkisuutta ei haluta antaa toisten haltuun. Jos muut ovat aktiivisia, on itsekin oltava.

Tää on siinä mielessä vaarallinen, koska (...) jos se ammattiryhmä alkaakin uskoo siihen. Ja sitt ne saa koukkuun poliitikkoja tai jotakin semmosia tahoja, niin ku nytte [hoitajakiistassa] tapahtu siinä mielessä, että poliitikot vedettiin koukkuun siitä ja puolueet. Niin silloin siitä tulee tietysti sillä tavalla hankalampi kyllä, ett mekään ei voida jättää tietenkään sitä niin ku noteeraamatta. Ett silloin me joudutaan miettimään, totta kai, ikään kuin vastalääkkeitä myöskin median kautta, ett jotka sitte meidän intressiä palvelee ja sitä sopimuksen tekemisen [intressiä] palvelee. (työnantaja)

Kyllä politiikka ja ministeriöt, sitä kautta ministeriöt reagoi. Siis, ja aika välittömästi kyllä. Kun oman toimialan joku iso asia perustellusti kritisoidaan, niin kyllä siihen tavalla tai toisella tartutaan. Ainakin asia selvitetään, semmosta politiikkaa ei ole, joka ei selvittäisi asiaa. Tai sitte tulee sanomaan, että tää kannanotto on väärä. Mutt jotenki sitä reagoidaan. (hallinto)

Niin tässä me oltiin jo oletettu, että ikään kun nää mielipiteet voi vaikuttaa päättäjien ajatuksiin ja tahtotilaan, ett ne tulee epävarmoiks siitä, ett onks se nyt oikein, ett me tehdään tämmönen investointi [innovaatioyliopistoon], vai pitäiskö raha jakaa kilpailun kautta. Ett tietyst [on] pyritty argumentoimaan sitä, ett miksi tämmönen investointi pitää tehdä. Sehän on tietysti aina hankkeen logiikasta kyse, ett pitääks ensin näyttää tuloksii ja sitte saadaan rahaa, vai pitääks niin kun yritysjohtajat sanoo, ett yritys investoi ensin ja sitte (...) pitää saada tuloksia. Ett kyllähän tämä on pakottanu meidät argumentoimaan sen asian puolesta paljo voimakkaammin ja varmistamaan, että kaikki ymmärtää tän asian oikeell lailla. (tutkimus)

Vallitsevia totuuksia voi kutsua myös tulkintakehyksiksi tai diskursseiksi. Muutamat haastateltavat katsoivat, että olennaista on nimenomaan se, miten media kehystää käsittelemäänsä asioita. Valittu kehys vaikuttaa siihen, miten itse prosessikin etenee. Esimerkiksi hoitajakiistaa käsiteltiin lähinnä vain kiistana palkan suuruudesta, kun vaihtoehtoinen kehys olisi ollut tarkastella sitä osana terveydenhoito- ja työmarkkinajärjestelmien muutosta. Vastaavasti Smash Asem -mielenosoitus muokkasi yleisemminkin käsityksiä kansalaisaktivismista.

Tämmöset julkista legitimizeettii vaativat prosessit, niin niihin vaikuttaa hirveen paljon se diskurssiympäristö, jossa ne on. Ja se on minusta se, kyl tietyl tavalla, se kaikkein tärkein, missä diskursseissa näitä asioita keskustellaan. Et jos ajatellaan vielä sitä Tehy-lakkoakin, niin jos se on vaan semmonen, että näennäisesti media tekee tehtävänsä, kun se antaa tilaa molemmille osapuolille mut se ei riko sitä diskurssia antamalla jotenkin toisenlaista taustotusta asiaan, koko juttuun, niin se vaikuttaa omalla tavallaan. Esimerkiks se vaikutti tässä sen, että hallitukselle oli mahdollista viedä eduskunnassa läpi laki, joka on vaarallinen ennakkotapaus

työmarkkinapolitiikan kannalta, vaikka ei sitä tarvinnut toimeenpanna. Mut siinä saatiin iso juttu läpi. (tutkimus)

Tai mikä on se huono asia, jos Suomeen syntyy nyt tämmönen mediakuva, että on tämmösiä nuoria aktivisteja (...), jotka haluaa tapella poliisin kanssa. Ja että ylipäänsä poliittinen aktivismi sisältää tämmösen rikollisen, väkivaltaisen ulottuvuuden. Ett tyypillisesti poliittinen aktivisti on joko tylsä puoluebyrokraatti tai kadulla tappeleva anarkisti. Niin sitt, jos tämmöset mielikuvat on, niin näitten yhteisvaikutushan on se, ett ne etäännyttää tavallista median kuluttajaa poliittisesta osallistumisesta, koska nää mielikuvat siitä, mitä se osallistuminen tyypillisesti on, se on politiikon rooli tai se on katurähisijän rooli. (kansalaistoiminta)

Esimerkeiksi vielä laajemmista diskursseista tai toimintakehyksistä mainittiin jo parikymmentä vuotta jatkunut julkishallinnon uudistamisprosessi sekä kutakuinkin saman ajan vallinnut talous- ja yhteiskuntapoliittinen suuntaus, joita yhdessä voidaan luonnehtia siirtymäksi hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon (Kantola 2002b; Ruostesaari 2003; Heiskala & Luhtakallio 2006; Kettunen 2008). Yksi tähän kehitykseen viitannut haastateltava piti tappiona medialle, ettei se ole kyennyt kunnolla hahmotamaan kehitystä kokonaisuutena. Toinen puolestaan katsoi, että mediajulkisuus voi puuttua tällaisiin laajoihin toimintamalleihin ainoastaan silloin, kun ne muutenkin ovat kriisissä.

Se megavirtaus, niin se (...) voi tapahtua kansalaisilta piilossa ja siis itse asiassa se on aika kauhee tappio medialle, et ne ei tuo sitä esiin. (...) Mutta ehkä on aika vaikee hahmottaa, mistä se kaikki on alkanu ja miten se, että meidän mummo ei pääse hoitoon, liittyy siihen, että meille tulee pitkästä aikaa ensimmäinen säätiöyhtiö, vaikka ihan oikeesti, siinä on selkeet yhteydet. (hallinto)

Se Aasian-kriisihän tarkoitti, se rahoitusmarkkinoiden romahdus, tarkoitti kriisiä myös sille ajattelulle, joka perustuu tähän taloustieteelliseen ortodoksiaan, jonka mukaan rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen lisää taloudellista tehokkuutta ja vapautta ja vakautta. Se ei selvästikään tehny sitä, vaan se aiheutti laajamittaisen taloudellisen katastrofin. Ja siinä tilanteessa niin synty liikkeitä, jotka toi tätä julkisuuteen, ja se synnytti momentumin, joka tuli sen uutisoinnin kautta, mutta sen uutisoinnin pohjana oli se todellinen maailmanhistoriallinen tapahtuma, joka loi sellasen kehyksen, jonka sisällä toimijoilla oli myös mahdollisuus strategisesti nostaa asioita esille ja viedä niitä eteenpäin. Ja mä väittäisin, ett tää on kyllä yleinenki kaava, ett sellasessa business as usual -tilanteessa kriittisten äänenpainojen nostaminen ja tuominen esille julkisuuteen toimii parhaiten ainoastaan silloin, kun se kohdistetaan yksittäisen henkilön tai tahon väärinkäyttöksiin, siis sellasiin, jotka selvästi poikkeaa niistä moraaliperiaatteista tai laillisuusperiaatteista, mitkä on yhteiskunnassa yleisesti hyväksytty. Mutta se ei

onnistu muuttamaan sitä politiikan sisältöä, vaan se edellyttää sellasen kontekstin, jossa on ikään kuin luontevaa esittää koko tätä politiikan perustetta koskevaa korjausta, ett meidän täytyy muuttaa jotain aivan olennaista. (tutkimus)

Mediatotuuksia voi tarkastella samoilla kolmella ”tasolla”, joita käsiteltiin jo kirjan toisen osan tapaustutkimusten yhteydessä. Kilpailuvaltioon liittyvät diskurssit sijoittuvat näistä ”ylimmälle”, jota voi Foucault’ta mukaillen kutsua makrotasoksi tai strategiseksi tasoksi (Heiskala 2001, 248–250). Kyse on vallitseviksi tulleista tavoista ymmärtää olosuhteet ja järkevät toimintavaihtoehdot. Tasoista ”alinta” voi vastaavasti kutsua mikrotasoksi tai taktiseksi tasoksi. Kyse on toimijoiden kulloisistakin ratkaisuista, jotka tulevat todennäköisiksi ja mahdollisiksi sopivissa ”makrotason” olosuhteissa. Näiden väliin voi sijoittaa vielä kolmannen, ”mesotason”, jolla on kyse makrotasoa konkreettisemmista, tiettyihin tahoihin tai asioihin liittyvistä käsityksistä.

Medialla on merkitystä kaikilla näillä kolmella tasolla. Mediassa ovat esillä kullekin ajalle tyypilliset makrotason näkemykset, ja media näin osaltaan vahvistaa sen, mitä yleisesti pidetään järkevänä ja itsestään selvänä. Samalla media tuo jossain määrin esiin myös vallitseville virtauksille vaihtoehtoisia ajatuksia. Haastattelujen ja esimerkkitapausten valossa näyttää kuitenkin siltä, että media ei ole sellainen yhteiskunnallinen toimija, joka kykenisi tai pyrkisi kyseenalaistamaan yhteiskuntapolitiikan valtavirtaa. Pikemminkin se on itse osa tätä valtavirtaa ja on siitä muun muassa lähdekäytäntöjensä takia riippuvainen.

Selkeintä median valta on ”mesotasolla”, jolla kamppaillaan kulloisiakin asiakysymyksiä koskevista konkreettisemmista totuuksista, kuten pitääkö yliopistoihin investoida ennen kuin voidaan odottaa tuloksia, vai päästäänkö hyviin tuloksiin parhaiten jakamalla resursseja jo annettujen näyttöjen perustella. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että päättäjät uskovat mediassa muotoutuvien totuuksien vaikuttavan toisten päättäjien ajatuksiin, ja siksi he ovat valmiita näkemään paljonkin vaivaa, että omia tavoitteita tukevat totuudet pääsisivät mediassa esiin.

Mikrotason taktisen vallan taas voi paikallistaa yhtäältä hankkeiden eri osapuolten välisiin neuvotteluihin ja kamppailuihin ja toisaalta toimittajien ja lähteiden väliseen vuorovaikutukseen. Näitä kamppailuja puitteistavat niin makrotason laajat diskurssiympäristöt kuin mesotason konkreettisemmat mediatotuudetkin.

12.3. Yhteenvetoa

Haastattelujen näkemykset mediassa kiteytyvien mielikuvien ja totuuksien merkityksestä vahvistavat olettamusta, että mediajulkisuus ja varsinainen päätöksenteko politiikkaverkostoissa ovat toisistaan erillisiä kenttiä, joilla painottuvat erilaiset politikoinnin tavat. Julkisuudessa näyttäisi korostuvan Murray Edelmanin (1998) kuvaama konstruktionistinen politikointi, jossa eri ryhmät pyrkivät hankkimaan itselleen kannatusta ja vaikutusvaltaa. Poliitiikkaverkostoissa taas näyttäisi painottu-

van rationalistinen politikointi, jossa kyse on päämääristä ja toimintavaihtoehtoista neuvottelusta.¹¹⁸

Rationalistisessa ja konstruktionistisessa politiikassa on jossain määrin kyse kahdesta erilaisesta poliittisen toiminnan tavasta: rationalistinen poliitikko neuvottelee yhteiskunnallisista päämääristä, yrittää ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia ja taistelee kannattajakuntansa intressien kannalta edullisten kompromissien puolesta. Konstruktionistinen poliitikko taas rakentaa poliittisia näytöksiä, joissa saisi itsensä ja valitsemansa toimintalinjat näyttämään mahdollisimman eteviltä ja uskottavilta. Kamppailu valta-asemista on tällöin asiakysymysten ratkaisua tärkeämpää. Konstruktionistisessa politikoinnissa ei siis ole olennaisinta politiikon edustamien intressien ajaminen, vaan ryhmämuodostus ja valta-asemat sinänsä.¹¹⁹

Erottelu konstruktionistiseen ja rationalistiseen politikointiin näyttäisi osittain ratkaisevan yllä esitetyn paradoksin, että haastatellut pitävät median valtaa suurena mutta eivät kuitenkaan juuri katso sen vaikuttavan omiin päämääriinsä ja ratkaisuihinsa: media vaikuttaisi nimenomaan konstruktionistiseen politikointiin, mutta sen valta rationalistiseen politikointiin olisi päättäjien mielestä vähäistä. Media toisin sanoen vaikuttaisi osapuolten kykyyn ajaa tärkeäksi kokemiaan asioita, mutta se ei juuri vaikuttaisi siihen, mitä asioita kukin osapuoli ajaa.

Tässä ei kuitenkaan ole koko totuus. Vaikka haastatellut korostivat päätöksentekotilanteiden rationaalisuutta ja ammattimaisuutta, he kuitenkin olettivat, että myös päättäjät jossain määrin omaksuvat mediassa kiteytyviä puolitotuuksia. Kuten yksi haastatelluista sanoi, olennaisinta on se diskurssiympäristö missä asioista keskustellaan. Mediajulkisuus on osaltaan luomassa käsitystä siitä, mistä kulloisessakin hankkeessa on kysymys ja millä logiikalla sitä arvioidaan. Esimerkiksi innovaatioyliopistossa voi olla järkeä, jos ajatellaan, että kyse on investoinnista, joka tekee hyvät tulokset mahdolliseksi joskus myöhemmin. Sen rahoittamiselle sen sijaan ei ole perusteita, jos ajatellaan, että yliopistorahoitusta pitää suunnata jo annettuihin näyttöihin perustuvan kilpailun perusteella. Asioita koskevien totuuksien kohdalla rationalistinen ja konstruktionistinen politikointi kietoutuvat vaikeasti erotettavasti toisiinsa. Rationalistisesta näkökulmasta julkisuudessa pohditaan aidosti, onko järkevää investoida ensin ja mitata tuloksia vasta myöhemmin mutta konstruktionistisen tulkinnan mukaan tällä ei ole merkitystä, koska osapuolet ovat jo ennalta jakautuneet innovaatioyliopiston puoltajiin ja vastustajiin ja kumpikin osapuoli rakentaa argumenttinsa tukemaan jo tiedettyä lopputulosta ja päämäärää.

Mediajulkisuuden uskotaan vaikuttavan paitsi yksittäisten henkilöiden ja organisaatioiden vaikutusvaltaan myös yleisemmin poliittisiin aselmiin. Tästä kertoo esimerkiksi se, että kuntatyönantajalle oli tärkeää vahvistaa yleiseksi käsitykseksi, etteivät Tehyn korotukset olleet muiden kunta-alan liittojen korotuksia korkeampia.

118 Politikoiiksi voidaan tässä katsoa varsinaisten poliitikkojen lisäksi muutkin tahot, jotka osallistuvat ratkaisujen valmisteluun ja niistä keskusteluun.

119 Kyse on kahdesta erilaisesta tavasta tematisoida poliittinen toiminta. Samat teot voidaan tulkita sekä rationalistisesta että konstruktionistisesta näkökulmasta. Rationalistisen ja konstruktionistisen politikoinnin erottelusta tarkemmin, ks. Reunanen 2003, 22–29.

Jos nimittäin mielikuvaksi olisi jäänyt, että Tehy sai tuntuvasti muita enemmän, tämä olisi vaikeuttanut seuraavan palkkakierroksen asetelmaa. Kyse oli vaikutuksista paitsi kuntatyönantajan omaan uskottavuuteen ja vaikutusvaltaan myös laajemmin koko työmarkkina-asetelmaan.

Vaikka median valta näyttäisi liittyvän ensisijaisesti konstruktionistiseen politiikointiin ja sitä kautta osapuolten toimintakykyyn, haastatteluissa tuli esiin lukuisa joukko tapoja, joilla mediajulkisuus voi varsin suoraviivaisestikin vaikuttaa myös itse asioita koskeviin ratkaisuihin. Vaikutuksen suuruus riippuu kuitenkin siitä, kenen toiminnasta ja millaisesta asiasta on kyse. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan tarkemmin mediavaikutuksen tapoja ja niihin vaikuttavia seikkoja.

13. Agendavaikutus ja yhteiskuntasektoreiden erot

Median vaikutuksista konkreettisimpia on agendavaikutus. Se voi kohdistua joko yleisön agendaan (mitä asioita yleisöllä on mielessään), julkisuuden agendaan (mitä aiheita viestimet itse käsittelevät) tai päätöksenteon agendaan (mistä asioista päättäjät keskustelevat ja mitä he ottavat valmistelun ja päätöksenteon kohteeksi). Seuraavassa tarkastellaan haastattelujen ja kyselytutkimuksen valossa median valtaa ja vaikutuksia nimenomaan päätöksenteon agendaan.

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että media pikemminkin seuraa politiikan ja päätöksenteon agendaan kuin tuo itse aloitteellisesti asioita politiikan agendalle (Davis 2007, 96–98; Schudson 2003, 21–22; Mermin 1997). Medialla on kuitenkin periaatteessa kyky nostaa asioita julkiseen keskusteluun ja politiikankin agendalle, ja toisinaan se myös käyttää tätä valtaansa. Ja vaikka aiheita toisi alun perin julkisuuteen joku intressitahoista tai poliittisista ryhmistä, medialla on silti valtaa siinä, kuinka näyttävästi ja pitkään se aihepiiriä käsittelee. Lisäksi media käyttää agendavaltaansa silloin, kun se jättää jonkin asian tai aihepiirin käsittelemättä.

Eri yhteiskuntasektoreiden suhde mediajulkisuuteen näyttää haastattelujemme perusteella varsin erilaiselta. Poliitikkoja pidetään altteimpina median vaikutuksille, koska he tarvitsevat äänestäjien vaaleissa osoittamaa luottamusta. Moraalisena ihanteena on, että asioista päätetään rationaalisin perustein ja oman vakaumuksen mukaan sen sijaan että myötäiläisiin julkisuuden kulloisiakin vaatimuksia. Osa haastatelluista poliitikoista kuitenkin myönsi, että tässä suhteessa käydään jatkuvaa sisäistä kamppailua, ja omasta vakaumuksesta voidaan tinkiä yleisön miellyttämisen hyväksi. Harkinta on tilannekohtaista. Isoissa ja periaatteellisissa kysymyksissä omasta näkemyksestä tingitään nihkeämmin, vähemmän tärkeissä asioissa yleisöä myötäillään enemmän. Virkamiehet puolestaan katsoivat mediavaikutusten välittävän heille poliitikkojen kautta: poliitikot reagoivat julkisuudessa esillä oleviin kysymyksiin ja antavat niihin liittyviä asioita valmisteltaviksi.

Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, mediajulkisuuden vaikutus näyttäisi suurelta osin perustuvan siihen, että päättäjät uskovat sen vaikuttavan niiden tahojen käsityksiin ja ratkaisuihin, joista he ovat riippuvaisia. Kyse on tällöin niin sanotusta promotion logiikasta (ks. Wernick 1991). Organisaation varsinaisten tehtävien lisäksi asioita aletaan miettiä myös siltä kannalta, miltä ne näyttävät julkisuudessa

ja miten itselle tärkeät tahot reagoivat näin syntyvään julkisuuskuvaan. Poliitikoille tärkeitä ovat luonnollisesti äänestäjät, julkisille organisaatioille niiden rahoittajat, järjestöille jäsenkunta ja yrityksille asiakkaat. Haastatelluista kukaan ei kuitenkaan myöntänyt, että hankkeisiin lähdetäisiin vain siksi, että niillä saataisiin myönteistä julkisuutta. Sen sijaan lähes kaikki kertoivat, että ratkaisuja tehtäessä ja erityisesti niitä perusteltaessa oma julkisuuskuva ja julkisuuden mahdollisesti herättämät reaktiot otetaan huomioon. Tällaisen julkisuusharkinnan kerrottiin myös koko ajan lisääntyneen.¹²⁰

Tässä luvussa katsotaan ensin, millaisista asioista media päättäjien mielestä vaikeenee. Sen jälkeen kuvataan, millaisia asioita media nostaa itsenäisesti puheenaiheiksi ja saa niitä myös päätöksenteon agendalle. Luvun lopuksi vertaillaan eri toimijaryhmien alttiutta median vaikutuksille ja tarkastellaan erityisesti poliitikkojen ja virkamiesten roolia median agendavaikutusten näkökulmasta.

13.1. Mediassa vaikuttaa myös käänteinen sopuli-ilmiö

Suuri osa organisaatioiden toiminnasta on sellaista, mitä ei mediassa käsitellä ja johon julkisuus ei näin ollen myöskään suoraan vaikuta. Kyse on joko niin rutiininomaisista asioista, että ne ymmärrettävästikään eivät mediaa kiinnosta tai sitten niin laajoista ja pitkäkestoisista prosesseista, että median vaikea saada niistä otetta.

Poliittikohaastateltavista kaksi kuitenkin täsmensi, että heidän mielestään toimittajat kyllä seuraavat kaikkia olennaisia valmisteluprosesseja. Jos asia ei nouse lehtien palstoille, se yksinkertaisesti johtuu siitä, ettei se ole riittävän merkittävä tai kiinnostava. Poikkeuksena ovat asiat, jotka julkisuuden kielteisten seurausten takia on pakko valmistella salassa. Tällaisista tapauksista esimerkeiksi mainittiin yritysverouudistus vuodelta 2003 ja autoverouudistus vuodelta 2007.

Rutiininomaisuuden takia vähälle huomiolle jääviksi asioiksi mainittiin tyypillisesti organisaation toimintasuunnitelmat, talousarviot ja muut organisaation sisäiset tai asiakassuhteisiin liittyvät asiat. Laajuutensa ja pitkäkestoisuutensa takia vähälle huomiolle jääviksi asioiksi taas esitettiin tyypillisesti pitkän tähtäimen ohjelmia, kuten vammaispoliittinen ohjelma tai ympäristöohjelma. Organisaatiot ovat tehneet näissä hankkeissa paljon valmistelutyötä, ja monet niihin liittyvät aloitteet ovat myös edenneet päätösprosesseissa.

Vaikka politiikan journalistista seurantaa siis jossain mielessä pidettiin varsin tarkkanakin, jää paljon silti myös kertomatta. Yksi poliitikko esimerkiksi valitti, että eduskunnan työstä valtaosa jää julkisuudelta piiloon ja huomion kohteeksi nousee asioita hyvin satunnaisesti, ikään kuin jonkin ”random-moottorin” arpomana. Eniten median vähäisessä kiinnostuksessa tuntui kuitenkin huolettavan se, että aihepiirin parissa tehdystä kovasta työstä huolimatta haastateltavan organisaatio jää vaille ansaitsemaansa huomiota:

120 Julkisuusharkintaa ja mediastrategioita käsiteltiin tarkemmin edellä luvussa 11.

Ehkä meillä ei oo niin vahvasti tullu esille esimerkiksi tää vahva ympäristösuuntautuminen mikä meillä on että, et kuitenki demarit on ensimmäinen puolue jolla on ollu ensimmäinen ympäristöohjelma. Ensimmäinen ympäristöministeri on demareitten aikaansaannosta, ympäristöministeriö ylipäänsä, ja nyt viime vuodet on tehty tosi pitkään ja paljon töitä Itämeri-politiikan eteen. Eli se on ehkä semmonen, joka ei oo saanu siinä mittakaavassa huomiota, minkälainen valmistelu siellä takana on ollu. Se nyt vois olla yks esimerkki. (politiikka)

Niit on hirveen vaikee jotenki konkretisoida ja tuoda julkisuuteen, mikä on niinku meidän jäsentenkin kannalta hankalaa, että eivät välttämättä hahmota sitä, et me ollaan oltu mukana jossain semmosessa lainsäädäntötyössä tai oli se sit kunta- ja palvelurakenneuudistus tai joku hoitotakuulainsäädäntö, tai nyt on parhaillaan meneillään tää, missä nyt tulee ehkä näit rajattuja reseptinkirjoitusoikeuksia hoitohenkilöstölle ja muuta, niin ne on niin pitkiä ja hankalia prosesseja, että niistä on vaikee sellasta uutisaineistoa tuottaa. (ammattiyhdistysliike)

Yliopiston julkisuus ois tärkeätä, ja (...) jos tutkinto tuottaa niin sanotun keksinnön, niin sen läpimeno julkisuudessa on parempi kuin jos tutkimus tuottaa taustaymmärrystä jollekin asialle. Ja meidän yliopisto on profiililtaan semmoinen, että meillä poikkeuksellisen (...) vähän tehdään keksintöjä ja poikkeuksellisen paljon, jos tehdään jotain, niin tehdään tätä taustaymmärrystä, ja se on mulla kaiken aikaa huolenaihe. Mut se on osittain kysymys siit, että voisko media olla enemmän taustaymmärryksen antaja. (tutkimus)

Joissain tapauksissa päättäjät taas ovat tyytyväisiä, että media ei ole kiinnostunut. Asiaa voidaan valmistella rauhassa ilman, että siihen ainakaan liian aikaisessa vaiheissa sekoittuisi puoluepoliittista taktikointia tai että se muuten politisoituisi:

Mut sit on myös isompia asioita, jos aattelee että nyt on parhaillaan meneillään, työ- ja elinkeinoministeriön vetämänä, mutta toisaalta hallitusohjelmassa päätetty kansallisen innovaatiostrategian laadinta. Se on hyvin, sanotaan potentiaalisesti hyvin tärkeä asia. Se riippuu tietysti vähän mitä siitä tulee ja miten siihen sitoudutaan, mutta se on kuitenkin, se voi aika paljon suunnata meidän kansallista innovaatiopolitiikkaa (...) eli tärkeä asia, mutta että tässä vaiheessa sellainen, että ei media ole siitä kiinnostunut. Meillä ei oo mitään tarvetta nostaa niitä kysymyksiä mediaan sotkemaan hyvää valmistelua. (elinkeinoelämä)

Median kiinnostumattomuuden yhdistyminen päättäjien hiljaisuuteen voidaan kriittisestä näkökulmasta tulkita vallan suojautumiseksi kansalaismielipiteeltä. Yksi haastatelluista piti tätä maan tapana ja nosti esimerkiksi 1990-luvun alun lamassa velkaantuneiden lainojen myynnin perintäyhtiölle murto-osalla niiden nimellisarvosta. Kauppa tuli julkisuuteen vasta helmikuussa 2008 Seppo Konttisen käsiteltä

asiaa kirjassaan ja Yleisradion kerrottua siitä ajankohtaisohjelmissaan. Tapaus tuli siis lopulta julki, mutta vastaavaa mediaryöpytystä kuin esimerkiksi ulkoministeri Ilkka Kanervan tekstiviesteistä tai puolueiden vaalirahoituksesta siitä ei syntynyt.

Mutta se on niin ku pistäny silmään jo vuosikausia varmaan sellaset tietyt herkät ... niistä ei puhuta mitään. Elikä se on, tässä maassa on muutama valtamedia, niin he kun on puhumatta tärkeistä, tietyistä tärkeistä asioista, eivät nosta keskustelua tietyistä tärkeästä asiasta, niin sehän tarkoittaa siis tietynlaista sensuuria. Mä pidän sitä sensuurina. (tutkimus)

Jos siis on niin, että media pidättyy valtaapitäville kiusallisten tai heidän näkemyksilleen vaihtoehtoisten näkökulmien käsittelystä, median voi ajatella osaltaan vahvistavan vallassa olevien valtaa. Yksi haastatelluista katsoi, että näin kävi esimerkiksi Smash Asem -mielenosoituksesta raportoidaessa:

Et jos aattelee, et pääsis käyttämään mediassa hyväks sitä mahdollisuutta, että vois (...) tuoda omia asioita esille, niin media käytti siinä sitte taas sitä valtaa, et se ei tuonu niit faktoja tai niitä minkä puolesta tai vastaan. (...) Se kaikki sitte keskitty johonki sitte ihan muuhun. (kansalaistoiminta)

Yllä esitetyistä lainauksista voisi kärjistäen päätellä, että valtamedialla on päättäjien kanssa tietoinen salaliitto, jonka turvin mahdollisia skandaaleja pimitetään ja vallitsevalle konsensuspolitiikalle vaihtoehtoisista mielipiteistä vaietaan. Tätä eivät välttämättä yllä lainatut haastatellutkaan tarkoita. Sen sijaan kyse voi olla yleisemmästä vaihtoehtoisia ajatuksia torjuvasta poliittisesta kulttuurista, jonka esimerkiksi Boxberg ja Heikka (2009) katsovat juontuvan kylmän sodan vuosien ”pakotetusta yksimielisyydestä”, josta ei vielä kukaan ole kyetty irtautumaan. Journalismin näkökulmasta puolestaan kyse voi olla eräänlaisesta käänteisestä sopuli-ilmiöstä: jos epäkohta on periaatteessa kaikkien tiedossa, mutta siitä ei ole noussut kohua, asiaa ei pidetä toimituksissa erityisen uutisarvoisena. Aiheesta ei tehdä juttuja koska muutkaan eivät tee. Tarvitaan jokin herätteellinen tapahtuma tai jonkin viestimen erityisen provokatiivinen juttu, jotta asia ajankohtaistuisi ja se nousisi merkittävään asemaan julkisuuden agendalla. Hyvä esimerkki tästä on puolueiden vaalirahoituskandaali keväällä 2008. Vaalirahoitusilmoitusten laiminlyönnit olivat olleet vuosia tiedossa, mutta media tarttui niihin tosissaan vasta Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan Timo Kallin kerrottua Yleisradion A-studiossa rikkovansa tietoisesti vaalirahoituslakia (ks. Pitkänen 2009).

Kyselytutkimuksessa viidennes vastaajista katsoi, että ”journalismi välttelee vallanpitäjille kiusallisia kysymyksiä”. Hiukan yllättäen tätä mieltä olevien osuus oli suurin ammattiyhdistysliikkeen piirissä (39 %). Haastatteluissa tällaisia kantoja esittivät enemmän tutkimuksen ja kansalaistoiminnan edustajat. Kyselyssä tutkijoista 22 prosenttia uskoi kiusallisten kysymysten välttelyyn. Kansalaistoiminnan edustajien joukossa osuus oli 30 prosenttia. Vallanpitäjille kiusallisten kysymysten välttelyyn

uskovien osuuksiin vaikuttaa luonnollisesti se, että niin haastateltavina kuin kyselyn kohteina olivat nimenomaan vallanpitäjät itse, eivätkä he ymmärrettävästikään välttämättä kiinnittä erityisempää huomiota siihen, jos media jättää joitakin heille kiusallisia kysymyksiä esittämättä. Tähän suhteutettuna välttelyyn uskovien osuutta (20 %) voi pitää melko suurenakin. Joka tapauksessa niin haastattelujen kuin kyselynkin perusteella päättäjien enemmistön kokemus kuitenkin on, että media pikemmin etsii kiusallisia kysymyksiä kuin välttelee niitä.

Taulukko 13.1. ”Journalismi välttelee vallanpitäjille kiusallisia kysymyksiä.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	11	4	2	12	4	5	2	5	21
Jokseenkin samaa mieltä	28	11	14	18	7	10	20	15	62
Jokseenkin eri mieltä	48	57	52	47	59	35	51	50	205
Täysin eri mieltä	13	28	33	24	30	50	28	30	125
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	413
N	46	46	95	51	54	60	61	413	

Medialla näyttäisi siis olevan valtaa silloinkin, kun se vaikenee. Ensiksikin puolue tai järjestö voi jäädä vaille sitä kiitosta ja kunniaa, mikä sille sen itsensä näkökulmasta kohtuudella kuuluisi. Toiseksi erityisesti nykyiselle politiikalle vaihtoehtoisten näkökulmien kannattajat katsovat, että media käyttää eräänlaista käänteistä agendavaltaa: politiikka saa jatkua ennallaan, kun kriittisiä ja nykyämenolle vaihtoehtoisia näkökulmia ei tuoda riittävällä painolla esiin. Poliittikkaverkostoissa ahertavat vallankäyttäjät taas eivät välttämättä edes halua mediaa ”sotkemaan hyvää valmistelua”.

13.2. Media voi nostaa agendalle erityisesti yksittäisiä ja konkreettisia asioita

Median agendavaikutusta käsiteltäessä haastateltavat luonnehtivat yleistä mielipidettä ja mediassa esitettäviä vaatimuksia monella tapaa epärationaalisiksi. Median kiinnostuksen kohteet vaihtelevat nopeasti, ja se kiinnittää huomiota yksittäisiin ongelmiin kykenemättä hahmottamaan kokonaisuutta samalla tavalla kuin omasta hallintosektoristaan vastuussa oleva viranomainen tai poliitikko. Niinpä haastatellut korostivat, että päätöksenteon agendaa rakennetaan laajan kokonaisnäkemyksen perusteella, eivätkä median esiin nostamat kysymykset juuri vaikuta pitkäjänteiseen kehittämistyöhön. Asiat ovat päättäjien ja asiantuntijoiden tiedossa muutenkin. Se kuitenkin myönnettiin, että erityisesti yksittäisissä konkreettisissa asioissa median paine voi tuoda asioita virallisten päätöselinten käsiteltäväksi ja saada ratkaisujakin aikaan.

No, yleensähan must julkisuus on aika hyvä nostamaan semmosia, mitkä on niin ku silkkoja epäkohtia, ett on esimerkiks jossain, turvassa tai jossain on reikä, joku semmonen, ett on jotain väliinputoajia jossain, niin sehän yleensä melkein aina johtaa sitte. Koska se ei oo tavallaan mitään vastaan. Kaikki helposti yhtyy semmoseen, että se on niin ku epäkohta. Ett sitte se on eri juttu jos on poliittisesti riidanalanen kysymys, niin semmosen pelkkä julkisuus nostais jonkun, niin ei se välttämättä takaa sitä, että se menis maaliin asti. (politiikka)

Myös kyselytutkimus vahvistaa haastattelujen tuloksen: medially uskotaan olevan valtaa nimenomaan yksittäisiin ja konkreettisiin kysymyksiin, kun taas hallinnonalojen pitkäjänteisessä kehittämisessä sen vaikutus on vähäisempi. Poliisi- ja oikeustoimen edustajista kuitenkin neljännes katsoo vaikutuksen oleva suurempi pitkäjänteiseen kehitykseen. Nämä vastaajat ovat ehkä korostaneet riippumattomuuttaan yksittäisissä oikeusratkaisuissa. Kyselyn teon aikoihin oikeustoimessa oli lisäksi meneillään laaja hallintorakenneuudistus, jonka taustalla vastaajat ehkä näkivät myös median vaikutusta.

Taulukko 13.2. ”Kumpiin seuraavista medially on suurempi vaikutus?”

%	Ay-liike	Elink. elämä	Hallinto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poliitiikka	Tutkimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Yksittäisiin ja konkreettisiin asioihin	98	94	96	98	75	97	97	93	373
Hallinnonalojen pitkäjänteiseen kehitykseen	2	6	4	2	25	3	3	7	26
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	399
N	46	47	89	49	52	58	58	399	

Yksittäisyyden ja konkreettisuuden lisäksi median vaikutus näyttäisi edellyttävän myös jonkinmoista moraalista tai tunteeseen vetoavaa latausta. Kyseessä pitää miellään olla selkeä epäkohta tai muuten tunteita kuohuttava asia.

Mutt tyypillistä on, että ne kuitenkin ovat tämmösiä ikään kuin aika rajotettuja tapauksia, että media ei saa aikaan esimerkiks semmosta, että puolustusmenoihin pantaisiin lisää tai tehtäisiin tämmösiä laajoja hallinnonalakohtaisia priorisointeja. Kyllähän tällasista yksittäistapauksista, vähän tämmöstä perusteltua tai perustelematonta mielenkiihkoa herättävistä tapauksista nousevia juttuja, joita täytyy sitte ruveta hoitamaan. (hallinto)

Mutt ikään kuin sitä katsotaan semmosena hallituksen emotionaalisuuden mittarina, että montako miltsiä sinne menee sitte rahaa. Konseptinahan se on

aivan käsittämätön, mutt (...) tää on niin ku julkisuuden paineesta aiheutuvia asioita. Ett se ”Hallitus ei reagoi” -otsikko ois kaikkein pahin, vaikka kukaan ei osaa kertoa, ett no, mitäs pitäis reagoida. Tai on reagoitu jo jotain, mutta voidaan siltiki kirjoittaa, ”Ei reagoi”, jos ei anneta rahaa. (politiikka)

Molemmissa yllä lainatuissa sitaateissa haastateltavat kommentoivat Jokelan koulusurmien jälkeen Tuusulan kunnalle myönnettyä kriisirahaa. Kumpikin nosti esimerkin oma-aloitteisesti. Sitaateista näkyy selvästi päättäjien kokemus, kuinka julkisuudessa esiin noussut emotionaalinen vaatimus pakottaa tinkimään järkiperaisesta hallinnoinnista ja taloudenpidosta. Erityisesti jälkimmäisestä sitaatista näkyy myös se, että mediapaine kohdistuu nimenomaan vallankäyttäjän maineeseen ja uskottavuuteen: hallituksen on reagoitava, jotta sitä ei leimattaisi tunteettomaksi tai saamattomaksi.

Julkisuuden valta perustuu tässä tunteeseen, ja sen nähdään muodostavan konkreettisen uhan vallankäytön rationaalisuudelle. Median paine vaikuttaa päättäjistä jollain tapaa tuskalliselta, ja asioiden uskottaisiin hoituvan paremmin, jos media ei kiusaisi tunteenomaisilla vaatimuksillaan.

Vallankäyttäjät siis tekevät selvän erottelun epärationaaliseen ja tunnekylläiseen julkisuuteen, ja rationaaliseen, asiantuntijatietoon nojaavaan varsinaiseen päätöksentekoon. Julkisuus aiheuttaa päätöksentekoon paineita, jotka paremmin tai huonommin torjutaan. Vallankäytön ytimen ulkopuolelta tilanne näyttää hieman toiselta. Monien haastateltujen mielestä päättäjien ensisijaisena pyrkimyksenä ei välttämättä ole rationaali päätöksenteko julkisuudesta riippumatta vaan ennen muuta oman maineen ja aseman suojeleminen. Erityisesti poliitikkojen uskotaan olevan huolissaan kannatuksestaan ja asioiden hoidon olevan tähän nähden toissijaista. Lopputulos voi silti olla myönteinen, jos kielteisen mediajulkisuuden uhka saa päättäjän toimimaan niin kuin hänen pitääkin toimia. Toisissa tapauksissa kritiikki taas muistutti vallankäyttäjien omaa tulkintaa: mukautuminen julkisuuden satunnaisiin vaatimuksiin vie pohjaa pitkäjänteiseltä ja järkevältä päätöksenteolta.

Mutta monesti se on, että vaikka ministeriölle on monesti informoitu asiasta ja pyydetty ja vaadittu, niin ei siellä mitään ala tapahtumaan ennen kuin se on josakin tv-ohjelmassa, niin sitten alkaa tapahtumaan. Niin se on mun mielestä ihan uskomatonta, että sillä tavalla. Että ilmeisesti se, että asiat haluttaisiin korjata, niin sillä ei oo niin kuin mitää merkitystä, vaan sillä jos siellä oma nimi ja maine menee ja puolueen kannatus niin sitten aletaan toimimaan. (ammattiyhdistysliike)

No varmaan riippuu asiasta, mutt siin on varmaan monta vaikutusta. Ne voi olla sellasii asioi, yksittäistapauksii, jotka jää vaan julkisuuteen sitte, ja voi olla ett meiltäki sitte puolustetaan ja sitä. Mutta sitt voi olla, että niihin tarttuu ministeriöissä, poliitikot, ministerit varmaan, niiden avustajat koittaa katsoo asioita, millä ministeri voi saada julkisuutta tällasena hyväntekijänä ja ministeri menee, perustaa ehkä jonku työryhmän, joka sitte pohtis sitä. Ett kyllä siellä olis monta reittiä. (työnantaja)

Ja, etenki mun mielestä meidän organisaation yläpää ja varmaan alapääki, mutta alapäällä ei oo mitään merkitystä, mutta yläpää on täysin, aivan liian herkkä sille julkisuuden kritiikille tai tämmöselle provosoinnille. (...) Ni heti ollaan perustamassa joku työryhmä varmistamaan se, että tämmöstä ei enää pääse tapahtumaa ja miettimään (...), että pitäskö poliisilakien näitä poliisin valtuuksia lisätä tai vähentää. Joka on ihan höpöhöpöä, yksittäisten tämmösten tapausten perusteella. Pitäs olla paljon kovanahkasempi siihen ulkoapäin tulevaan kritiikkiin ja miettiä oikeesti, mitä tässä tarvitaan. Esimerkiks nyt ku oli tää Auvisen tapaus [Jokelan koulusurma]. (...) Niin sen jälkeen tää rakas sisäministerimme, sehän oli toittamassa sitä, että poliisi tarvii lisää pakkokeino-oikeuksia. Meistä oli jokainen täällä, että minkä helvetin takia, et meil on ihan tarpeeks niitä nyt. Et me tullaan hyvin toimeen näistä, mutta ku tommonen paikka tulee, että julkisuus toittotaa, että sitä ja sitä tapahtuu, nii sitte joku härskisti käyttää sitä hyväkseen ja menee pyytää jotain lisää, joka taas organisaation ajattelevien jäsenten mielestä on ensinnäki täysin väärä paikka sille ja tarpeeton. (poliisitoimi)

Kyselytutkimuksessa käsityksiä median agendavallasta tiedusteltiin sekä henkilökohtaisesta että oman organisaation näkökulmasta. Vastaajat saivat arvioida, joutuvatko he hoitamaan mediahuomion takia asioita nopeammin tai perusteellisemmin (taulukko 13.3) ja jätetäänkö omassa organisaatiossa sinänsä järkeviä ratkaisuja tekemättä kielteisiksi oletettujen mediareaktioiden takia (taulukko 13.4). Puolet vastaajista katsoi mediahuomion kiirehtivän tai syventävän asioiden hoitoa, mutta vain viidennes vastaajista myönsi, että sinänsä järkeviä ratkaisuja tai ehdotuksia jätettäisiin tekemättä kielteisten mediareaktioiden takia. Tässä ehkä jälleen näkyy päättäjien moraalinen idea siitä, että mediapaineen takia ei saisi tinkiä siitä, mikä koetaan oikeaksi ja järkeväksi. On hyväksyttävämpää kiirehtiä julkisuuspaineen takia niitä asioita, jotka muutenkin tehtäisiin, mutta järkevistä suunnitelmista luopuminen kielteisten mediareaktioiden pelossa olisi jo arveluttavampaa. Haastatteluissa korostettiin, että kielteisistä mediajulkisuutta pyritään ensisijaisesti torjumaan miettimällä jo etukäteen argumentit, joilla hanke parhaiten voidaan ”myydä” myös julkisuudessa.

Taulukko 13.3. ”Joudun usein hoitamaan asioita nopeammin ja perusteellisemmin siksi, että media on kiinnittänyt tai tulee luultavasti kiinnittämään niihin huomiota.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	19	11	6	10	6	18	2	10	38
Jokseenkin samaa mieltä	37	30	52	42	20	42	48	40	160
Jokseenkin eri mieltä	26	49	31	20	54	29	30	34	135
Täysin eri mieltä	19	11	11	28	20	11	20	16	65
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	398
N	43	47	93	50	54	55	56	398	

Taulukko 13.4. ”Organisaatiossamme jätetään sinänsä järkeviä ratkaisuja tai ehdotuksia tekemättä siksi, että julkisuudessa niihin todennäköisesti reagoitaisiin kielteisesti.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	2	2	6	2	7	4	4	14
Jokseenkin samaa mieltä	22	16	22	15	6	34	0	17	67
Jokseenkin eri mieltä	33	36	43	33	42	34	56	40	159
Täysin eri mieltä	42	47	33	46	50	24	40	39	154
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	394
N	45	45	91	48	52	58	55	394	

Kummassakin yllä esitetystä väittämistä mediavaikutusta kokeneiden osuus on suurin politiikan piirissä (60 % ja 41 %). Tämäkin tulos vahvistaa jo monesti aiemmin esiin tullutta käsitystä politiikan muita sektoreita suuremmasta alttiudesta mediajulkisuuden vaikutuksille.

Mediajulkisuudella on siis vaikutusta päättäjien toimintaan ja priorisointeihin, ja enimmäkseen tämä vaikutus näyttäisi perustuvan päättäjien huoleen omasta maineestaan ja asemastaan. Silti haastatteluissa tuli jonkin verran esiin myös tapauksia, joissa päättäjät olivat ottaneet huomioon median julkisuuden esiin nostamia ongelmia ja näkökulmia niiden itsensä merkittävyyden takia. Tällöin kyse oli yleensä haastateltavan omasta toiminasta ja vastuualueesta.

Siis mä keksin lukuisia esimerkkejä, missä median vuoksi meillä tehdään. Siis poliitikothan reagoi mediaan hirveen herkästi. Totta kai, se on ihan selvä. Ja oikeestaan täähän on nyt sitä avointa vuoropuhelua ja yhteiskunnallista keskustelua, ett siihen reagoidaan. Thai-naisten selvitys nyt esimerkiksi viimeksi, kun Helsingin Sanomat teki tän tutkimuksen, että ilmotti, ett siell on lainvastasta toimintaa, niin ei me muuten oltas lähetty selvittämään thai-naisten hieromalaitosten, ett onks siell veropetoksia, onks ne ihmiskaupan uhreja, mitä siell on, mistä on kysymys. Meill on isot selvitykset tällä hetkellä menossa asiasta. Ett siinäähän oli ihan siis se. No, kyllä osittain myös kerjäläisten. Ett kyllähän media, no, sen huomaa nyt täss itsekin. Thai-naisist mä en varmaan itsekään ollu tietonen, kun en mä käy missään hieromalaitoksissa. Mutta että kerjäläiset nyt itsekin havaitsee. Mutt mediahan on nostanu sitä myöski, ett se on käynnistäny monenlaista. (hallinto)

Thai-tapauksessa kyse oli Helsingin Sanomien ideoimasta kampanjasta, johon viranomaisetkin sitten tarttuivat. Viestimiä käytetään kuitenkin myös yleisemmin oman alueen kehityksen seurantaan, mikä puolestaan voi käynnistää jatkoselvityksiä ja tuoda asioita viranomaisten, poliitikkojen ja järjestöjen agendalle. Myös kansalaiset voivat aktivoitua havaittuaan julkisuudesta jonkin epäkohdan ja tehdä viranomaiselle tutkintapyyntöä tai aloitteen, johon viranomaisen on reagoitava.

No kylhän varmaan sellaset, emmä nyt osaa mitään konkreettista tässä sanoo, mut et kyllähän semmosia asioita, tai tehään koko aika semmosia asioita niin-ku luotausta tai otetaan semmosia heikkoja signaaleja kartotetaan, että mitkä sitte johtaa johonkin myös meiän toiminnassa. (...) Ehkä jotkut tämmöset nuorten mielenterveysongelmat. Et tulee sellasia impulsseja, jossa sit kato-taan, et pitäskö meiän jotenki vaikuttaa tai ryhtyä tekemään jotaki asioille. (ammattiyhdistysliike)

Et mehän otetaan joitain asioita selvitetäväks ihan lehdistössä olleen tiedon perusteella, jos siellä kerrotaan, että jossain, esimerkiksi kehitysvammaisten hoitolaitoksessa, on joku hoitaja pahoinpidellyt jonkun potilaan taikka jotain muuta, jos meille ei kukaan ole ilmoittanut siitä ja me nähdään tämmöinen lehdessä, niin me ruvetaan selvittämään, että mistähän tässä on mahdollisesti ollut kysymys. (hallinto)

Onhan niitä jotaki, esimerkiks viimeks tää eduskunnan naisiin kohdistunu, nii sehän poiki meille rikosilмотuksen ja sitä joutuu joku tutkimaan. Ja jotain tämmösiä on, että tosiaan toimittajat, ku ne onkii tai tekee jotain työtä ja sit sieltä huomaa, että on jotain laittomuuksia, niin kyllähän niistä joskus tehdään. Sitte jos jossaki lehdissä, semmonen on aika tyyppinen tapaus, että joku Abdullah Tammi kirjottaa jotai ja sitte joku vapaa-ajattelijä raivostuu siitä ja tekee meille tutkintapyyntöjä, niin näitä joudutaan tekemään. Mut eipä se, ei se kauheen suuri työllistäjä oo. (poliisitoimi)

Median kyky puuttua erityisesti riidattomiin, konkreettisiin ja tunteisiin vetoaviin asioihin on varmasti haastateltavien havaitsema tosiasia. Havainto tuntuisi kuitenkin olevan jossain määrin ristiriidassa sen tutkimuksissa moneen kertaan vahvistetun tuloksen kanssa, että media ei juuri kykene nostamaan asioita agendalle itsenäisesti, vaan että se voi tarttua niihin vasta, kun jokin eliittiryhmä riitauttaa asian tai nostaa sen muuten esiin. Esimerkiksi Bennettin indeksointihypoteesissa on kyse juuri tästä: uutismedia pitäytyy siinä mielipiteiden kirjossa, joka nousee esiin valtavirran poliittisessa keskustelussa (Bennett 1990, 106).¹²¹ Klassinen kotimainen esimerkki taas on Suomen EU-jäsenyyden perustelu. Turvallisuuspolitiikka oli päättäjien keskuudessa yksi keskeinen Euroopan unioniin liittymistä puoltava argumentti, mutta media sai siitä kunnolla otetta vasta, kun eduskunnan puolustusvaliokunta nosti argumentin esiin ja sekä presidentti että hallitus torjuivat valiokunnan näkemyksen (Mörä 1999, 148). Media ei siis kyennyt nostamaan turvallisuuspolitiikkaa EU-jäsenyykeskustelun agendalle, ennen kuin se nostettiin sinne eliittiryhmien piiristä.

121 "Mass media news professionals, from the boardroom to the beat, tend to "index" the range of voices and viewpoints in both news and editorials according to the range of views expressed in mainstream government debate about a given topic." (Bennett 1990, 106)

Yllä kuvattu paradoksi median kyvyssä tarttua yhtäältä nimenomaan riidattomiin ja toisaalta vain kiistanalaisiin kysymyksiin selittyy erottelulla politiikan symboliseen ja substantiaaliseen agendaan (Walgrave & Van Aelst 2006). Eliittien väliset ristiriidat lisäävät indeksointihypoteesin mukaisesti median kykyä nostaa asioita omalle agendalleen ja poliitikkojen puheisiin (symbolinen agenda). Sen sijaan varsinaiseen päätösagendan muotoutumiseen (substantiaalinen agenda) media ei tällaisissa kysymyksissä juuri vaikuta, koska aidosti kiistanalaiset kysymykset nousevat päätöksenteon kohteeksi ilman mediaakin, ja niissä ratkaisut tehdään pääosin muuten kuin mediakeskustelun perusteella. Sen sijaan jos asiaan liittyy riidaton epäkohta tai moraalinen ongelma, medialla tuntuu olevan itsenäistäkin kykyä nostaa se agendalleen, ja tällaisissa kysymyksissä nimenomaan median aktiivisuus näyttäisi voivan tuoda asian myös valmisteluun ja päätettäväksi.¹²²

Mediajulkisuus voi silti edesauttaa myös ristiriitoja herättävien hankkeiden edistymistä, kun se sähköistää ilmapiiriä niin, että eri tahot aktivoituvat puolustamaan etujaan, mikä taas lisää valmistelijoiden päättäväisyyttä hankkeen edistämisessä. Julkisuuden tällainen vaikutusmekanismi tuli esiin erityisesti innovaatioyliopistohankkeen yhteydessä. Vastustajat pitivät hanketta niin julkisuuden kuin päättäjiensäkin agendalla ja näin tahtomattaan ehkä jouduttivat sen edistymistä. Toiseksi valmistelijat pyrkivät tietoisestikin viemään hanketta ripeästi eteenpäin suunnitelmien mukaisesti, ettei jonkin yksityiskohdan avaaminen uudelleenharkinnalle pääsisi pysäyttämään prosessia ja jopa estämään sen toteuttamista.¹²³

Kyselytutkimuksen vastaajista reilu puolet katsoi, että omaan työhön liittyvät hankkeet ”edellyttävät usein edistyäkseen, että myös media kiinnittää niihin huomiota” (taulukko 13.5). Mediahuomiota pitivät tarpeellisena erityisesti kansalaistoiminnan (68 %) ja politiikan (69 %) edustajat. Sen sijaan elinkeinoelämän (40 %), tutkimuksen (44 %) sekä poliisi- ja oikeustoimen (38 %) edustajista alle puolet piti mediahuomiota tarpeellisena hankkeidensa edistymiselle. Ryhmien välisiä eroja selittää se, että kansalaistoiminnan ja politiikan hankkeet edellyttävät useammin poliittista päätöksentekoa kuin elinkeinoelämän, tutkimuksen tai poliisi- ja oikeustoimen hankkeet.

122 Tavallaan media toimii tällöin yhteisen moraalien määrittelijänä ja vartijana (vrt. Ettema & Glasser 1998).

123 Ks. innovaatioyliopistoa koskeva analyysi edellä luvussa 6.

Taulukko 13.5. ”Työhöni liittyvät hankkeet edellyttävät usein edistykseen, että myös media kiinnittää niihin huomiota.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	24	4	18	26	7	24	5	16	63
Jokseenkin samaa mieltä	36	36	42	42	31	45	39	39	156
Jokseenkin eri mieltä	31	24	22	24	41	17	33	27	108
Täysin eri mieltä	9	36	18	8	20	14	23	18	72
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	399
N	45	45	90	50	54	58	57	399	

Sekä haastattelut että kysely siis vahvistavat, että mediajulkisuus voi päättäjien mielestä joissain tapauksissa tuoda asioita päätöksenteon agendalle ja että se voi olla tärkeä tekijä myös hankkeiden edistymisen kannalta. Tavallisimmin median tällaisen agendavallan nähdään perustuvan siihen, että erityisesti poliitikot pyrkivät median vaatimuksiin reagoimalla välttämään kielteistä mediajulkisuutta tai hankkimaan myönteistä julkisuutta. Usein median vaikutus jää puheiden ja retoriikan tasolle, mutta toisinaan aletaan myös tehdä selvityksiä ja valmistella hallinnollisia tai lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Tällöin kyse on yleensä yksittäisistä ja konkreettisista epäkohdista, joihin puuttumista media voi vauhdittaa.

Median agendavalta näyttää siis olevan tietyllä tavalla epäpoliittista. Se ei juuri pysty puuttumaan aitoihin intressiristiriitoihin tai politiikan suuriin linjoihin.¹²⁴ Sen sijaan mediavalta näyttäisi perustuvan ennen muuta kansalaisten enemmistön jakamiin moraalisiin periaatteisiin. Vetoamalla näihin periaatteisiin, kohdistamalla huomio yksittäisiin epäkohtiin sekä kärjistämällä ja dramatisoimalla niitä, media voi saada aikaan poliittisen puheen lisäksi myös konkreettisia toimenpiteitä. Kuitenkin pääsääntö näyttäisi olevan, että lainsäädäntö ja hankevalmistelu etenevät mediasta riippumatta, ja päätöksenteon agenda ohjaa median agendaa eikä päinvastoin. Mediajulkisuus voi kuitenkin antaa hankkeille sivustatukea tai sähköistää ilmapiiriä niin, että hankkeita ajavien päättäväisyys tavoitteidensa saavuttamiseksi lisääntyy.

13.3. Julkisuuden paineessa käydään sisäistä moraalista kamppailua

Kuten yllä kävi ilmi, päättäjille on tyypillistä mieltää julkisuus epärationaaliksi ja tunteenomaiseksi, kun taas varsinaista päätöksentekoa kuvataan rationaalisemmaksi ja asiantuntijatietoon nojaavaksi. Tästä seuraa, että julkisuuden paine koetaan usein

¹²⁴ Kyselytutkimuksessa kuitenkin 63 prosenttia vastaajista arvioi joukkotiedotusvälineiden suhtautumisen eri energiamuotojen käyttöön vaikuttavan merkittävästi Suomen energiapolitiikan muotoutumiseen (taulukko 12.6).

eräänlaiseksi kiusaukseksi, johon taipumisella voi kyllä saavuttaa henkilökohtaista, lyhytaikaista etua, mutta joka kuitenkin on moraalisesti väärin. Haastatteluista on tulkittavissa moraalinen ideaali, jonka mukaan päättäjien tulisi toimia rehellisesti oman vakaumuksensa mukaisesti, eikä mielipidettä saisi vaihtaa sen mukaan, mitä lehdet kulloinkin kirjoittavat tai mikä on yleinen mielipide. Tämä tulee selvästi esiin ensimmäisessä seuraavista poliittikkositaateista, jossa haastateltu vakuuttaa puolueensa hoitavan vastuullisesti valtiontaloutta vaikka se merkitsisi kannatuksen heikentymistä. Myös jälkimmäinen sitaatti nojaa samaan ideaaliin, joskin siinä haastateltu myöntää että poliitikot käyvät jatkuvaa sisäistä taistelua vakaumusideaalin ja yleisön miellyttämisen välillä, ja hänen mielestään on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että julkisuuden paineille myös jossain määrin annetaan periksi.

Et vaikka nyt sitte tulee kuinka lunta tupaan ja [puolueen] kilpi saa lommoja, niin se iso kysymys on siinä kuitenkin, miten hoidetaan vastuullisesti valtiontaloutta. (...) Ei me tehdä kuitenkaan asioita täällä siltä pohjalta, että me pelättä mediaa jotenki (...) tai [puolueen] kannatuksen dramaattista laskemista, jos se on vastoin sitä, mitä me oikeesti uskotaan, et on oikein. (politiikka)

Sen sijaan, että kaikki politiikassa ajattelis, et mulla on vakaumus, että tää on oikein, näin pitää tehdä, niin yhä enemmän ihmiset ajattelee, että yleinen mielipide on tämä. Tai paine on tohon suuntaan, et meidän pitää pystyy vastaamaan siihen. Tää on tätä jaakobinpainii, mitä joutuu itsensäkin kans käymään. Et vaikka kuvittelen, et mä pystyn nouseen tän yläpuolelle, [naurua], niin se on tää jaakobinpaini, mitä käydään. Et mä sanoisin, et [mediajulkisuus on] vaikuttanu kaikkiin päätöksiin merkittävis määrin. (politiikka)

Vaikka yleissävy oli, että periaatteellisissa ja suurissa kysymyksissä mediajulkisuus ei vaikuta ratkaisuihin ja järkeväksi koetut asiat hoidetaan vaikka tulisi mediatappioita, poliitikot kuitenkin arvioivat päätöksiä myös siltä kannalta, kuinka paljon eri kansalaisryhmät niistä kärsivät tai hyötyvät. Ratkaisut pyritään optimoimaan niin, että kielteinen reaktio olisi mahdollisimman vähäinen. Media on tässä ikään kuin välittäjä, josta ratkaisujen vastaanotto – tyytyväisyys tai närkästys – on nähtävissä. Seuraavassa sitaatissa asia todetaan käytännöllisesti ilman erityisempää moraalista problematisointia:

Ehkä niin kun tämmösen kahden askeleen kautta, että totta kai jokaisessa päätöksessä, kun päätöksiä tehdään, niin mietitään sitä vaikutusta kansalaisiin, joka vaikuttaa siihen, että mikä sen julkinen vastaanotto tulis mahdollisesti olemaan, että ketkä hyötyy, ketkä häviää. (...) Sitä tietysti arvioidaan politiikassa kaiken aikaa, että kun kaikkiin päätöksiin kaikki eivät voi olla tyytyväisiä, ett ketä ärsytetään, voiko kuinka montaa tahoa ärsyttää yhtä aikaa ja näin pois päin. Ja media on tavallaan se välittäjä siinä, joka sen ärsytyksen välittää kuitenkin, niin sillä tavalla se median reaktio otetaan huomioon. Ett jossain autoverotuksessa,

uudistuksessa, niin on kysymys siitä, ett mille kohtaa laitetaan se raja, ett ne autot halpenee tai jopa kallistuu päästöjen mukaan, niin totta kai se vaikuttaa. Että jos hallitus valitsi tien, jossa aivan ylivoimaisesti suurin osa autoista halpenee, koska ... Että on siinä paitsi tää ympäristönäkökohta, mutta ei se nyt huono oo, jos tulee tyytyväisiä kansalaisiakin. (politiikka)

Kyselyvastaajista vain noin viidennes myönsi, että joutuisi työssään usein harkitsemaan, missä määrin tekee asioita oikeaksi kokemallaan tavalla ja missä määrin antaa periksi julkisuuden paineelle. Eri yhteiskuntasektorit erosivat tässä odotetusti. Eniten tällaista puntarointia harrastavia oli politiikkasektorilla (39 %) ja vähiten poliisi- ja oikeustoimessa (11 %) sekä tutkimussektorilla (11 %).

Taulukko 13.6. ”Joudun työssäni usein harkitsemaan, missä määrin teen asioita oikeaksi kokemallani tavalla ja missä määrin annan periksi julkisuuden ja yleisen mielipiteen paineelle.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	2	4	2	4	2	12	0	4	15
Jokseenkin samaa mieltä	21	13	19	22	9	27	11	17	70
Jokseenkin eri mieltä	42	47	46	40	31	39	48	42	169
Täysin eri mieltä	35	36	33	34	58	22	41	37	147
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	401
N	43	47	91	50	55	59	56	401	

Oikeuslaitoksen ja poliisin edustajat pohtivat median vaikuttavuutta erityisesti oikeudellisen harkinnan objektiivisuuden näkökulmasta. Ihanteena pidettiin, että harkinta perustuisi puhtaasti siihen, mitä oikeussalissa tuodaan esiin. Tapausta koskeva mediajulkisuus nähtiin uhaksi, joka voi synnyttää yksipuolisia ennakkokäsityksiä. Nämä puolestaan voivat pahimmassa tapauksessa vaikuttaa oikeuden ratkaisuihin. Oikeuden ammattilaiset kuitenkin yleensä luottavat omaan kykyynsä harkita asioita objektiivisesti mediajulkisuudesta huolimatta. Sen sijaan toisten harkintaan mediajulkisuudella uskottiin todennäköisesti olevan vaikutusta.

Se voi vaikuttaa siis sillä tavalla, että jos tuodaan esille eri näkökantoja, varsinkin jos ne on juridisesti semmosia, että ne vaikuttaa, ett ei ne oo vaan jotain poliittisia tai tälläisiä, niin silloin tietysti aivan varmasti, kun analysoi sitä näkökanta, että onko sille perusteita. Ett tietysti sen analysois muutenkin, mutta jos se näkökanta on painotetusti tuotu esille, niin tietyst sitä suuremmalla syyllä sitä sitten tarkastelee, että onko vai eikö, mutt ett ei sillä sinällään oo kyllä mitään vaikutusta siihen, ett jos media pitää tiettyä tahoja syyllisenä, syyttömänä tai muuten jotain asiaa hyvänä tai huonona, niin ei sillä siihen ratkasuun oo merkitystä, ett onks se samansuuntanen tai erisuuntanen. (...) Ja sitte taas tää

vaikutus tuomioistuimeen, niin sitäkään ei pysty sanomaan. No, en kyllä aina-kaan kokeneempaan kärjätuomariin niin en usko, että on mitään vaikutusta, mutt silti lautamiehet on asia erikseen. Koska hehän on, ja tarkoitus on, että he on tavallisia kansalaisia. Että kun iltapäivälehdet rummuttaa jotain asiaa jollain tavalla, niin kyllä siinä heihin nähden voi vaikutusta olla. (oikeustoimi)

Meihin vaikuttais enemmän sitte oikeestaan tuolta päätöksentekijän kautta, et jos oikein rummutetaan näin, niin tietysti (...) ministeritasolta saattaa tulla kysymyksiä, että hetkinen, et pitääks tää paikkansa, mitä on ja sitä kautta, niin joudutaan reagoimaan ja ehkä olla aktiivisempii julkisuuteen, jos ei itse suoraan, niin antamalla taustatietoa. Sit joku poliisiylijohtosta tai ylijohtaja taikka ministeri vastaa, ja kyllähän se vaikuttaa sitte. Mut ei se meillä, me ei anneta yksinkertaisesti sen vaikuttaa juttuihin, et nää jutut hoidetaan, ja jos se on vuotanu julkisuuteen, se on epämiellyttävää, mut että kyllä tää aika junana etenee sitte. (poliisitoimi)

13.4. Media vaikuttaa politiikkaan ja poliitikko virkamieheen

Haastatteluissa kävi selvästi ilmi, että median merkitys on eri toimijaryhmille hyvin erilainen. Eroja on sekä siinä, kuinka voimakkaasti media näyttää vaikuttavan että siinä, millä tavalla se vaikuttaa. Alteimpia mediavaikutuksille ovat haastateltavien mielestä poliitikot. Poliitikoille on tärkeää ensiksikin päästä ylipäättään julkisuudessa esille ja toiseksi näyttää siellä mahdollisimman etevältä. Virkamiesvalmistelijoiden näkökulmasta poliitikot tempautuvat helposti mukaan julkisuuden nostamiin kysymyksenasetteluihin, ja koska julkisuudessa pelkistetään, dramatisoidaan ja tartutaan yksityiskohtiin, voi monipuolisesti valmistellun hankkeen eduskuntakäsittely ajautua tästä syystä ”väärille raiteille”:

Jos on joku hanke, mikä on ehkä pitkän aikaa valmisteltuna ja sillee aika neutraalisti valmisteltuna, niin vaikka hallituksen esitys joskin rikoslain muutokseksi annettu, ja se on silti eduskunnassa, niin sitten (...) aina jännittää ja toivoo, että kun ei nyt sattuis mitään sen alan näkyvää rikosta, että mikä sitte tavallaan sen asiallisen keskustelun sitte sotkis. Koska kansanedustajathan nyt kuitenkin herkästi miettii vaan sitä viimesintä yksittäistapausta. Että kyllä se tuoll rikoslain puolella ainakin sitten saattaa näkyä. Ihan (...) välitön yksittäistapaus voi vaikuttaa kyllä. (hallinto)

Sitä aina pidemmällä perspektiivillä kuin täällä on oltu, niin yritetään aina sanoa noille päättäjillekin [poliitikoille], että kun vähän aikaa malttaa mielensä, niin kaikki rauhoittuu. Ja jos on sillä tavalla, että on hyvin valmisteltu pohja, ja argumentit on pitävät, niin ei se oikein siihen julkisuuteen mikään asia kaadu. (hallinto)

Koska virkamiehet ovat viime kädessä riippuvaisia poliittisten päättäjien luottamuksesta ja hyväksynnästä, heidän on otettava poliitikkojen reaktiot huomioon. Virkamiesten itsenäisyys ja liikkumavara kuitenkin riippuu paljon siitä, kuinka luottamukselliset suhteet heillä on poliittisiin päättäjiin. Jos luottamus on kunnossa, virkamiesten on halutessaan helpompi vastustaa mediajulkisuudessa esiin nousseita vaatimuksia. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa johtava kunnallinen viranhaltija pohdii tätä kysymystä spekuloiden tilannetta, jossa maakunnan valtalehti kyseenalais-taisi virkamiesten valmisteleman kiinteistökaupan.

Et jos nyt aattelis, että Aamulehti kyseenalaistas koko jutun. Sillä voi olla välilinen vaikutus sillä tavalla, että meidän päättäjät sitten lähtee, ja se liittyy siihen aiempaan juttuun, niin kun mä sanoin, että jos meillä se perusasia [luottamus] on kunnossa päättäjiin päin tai sidosryhmiin päin, niin silloin sillä on vähäisempi vaikutus. Mutta (...) jos nyt kuvittelis, että (...) ens torstaina [Aamulehti] sitte tekis ison jutun, että mitä on hulluja, kun myytte noin halvalla, esimerkiksi, niin kyllä se varmaan keskustelua aiheuttaa. Mutta että vaikuttaisko se siihen päätökseen, en tiedä, olis mielenkiintoinen juttu. Mutta lähtökohtaisesti niinpäin kyllä mää itte ajattelen, että ei se nyt ehkä oo se joka kuitenkin sitä päätöksen-tekoa ohjaa. Siis tällainen yleisö-, yleinen kirjottelu tai media.

Taustayhteisön ja organisaation johdon välinen luottamus ei kuitenkaan ole julkisuudesta irrallinen asia, jonka varassa organisaatio voisi jättää julkisuuden omaan arvoonsa. Organisaation nauttima luottamus taustayhteisönsä keskuudessa perustuu osaltaan organisaation julkisuuskuvaan. Kuten yllä lainatussa sitaatissa todetaan, luottamuksellinen suhde taustayhteisöön antaa organisaatiolle toimintavapauksia. Samoin se helpottaa tarvittavien toimintaresurssien hankkimista. Usein organisaatiot joutuvat resurssikysymyksissä kilpailemaan keskenään, ja tällöin julkisuuskuva voi vaikuttaa siihen, missä määrin eri organisaatioille myönnetään rahoitusta. Näin esimerkiksi julkisen terveydenhuollon yksiköiden on ylläpidettävä mainettaan suhteessa toisiin terveydenhuollon yksiköihin, ja yliopistojen puolestaan on tärkeää esiintyä esimerkiksi opetusministeriön tavoitteiden mukaisten rakenteellisten uudistusten toteuttajina.

Vaikka Suomessa julkisen terveydenhuollon kilpailuasetelma on erilainen kun jossain muualla maailmassa, niin kyllä se terveyskeskuksilla ja sairaanhoitopiirillä se maine myöskin, että minkälaisena heidän imagonsa ja maineensa sitten julkisuuden kautta näyttäytyy suhteessa johonkin toiseen sairaanhoitopiiriin tai terveyskeskukseen, esimerkiksi. Niin kyllä myös sitä kautta vaikuttaa. (hallinto)

Siis joka tapauksessa vois sanoa, et se hanke tuli tärkeemmäksi sitä varten, että yliopistojen pitää näkyä myös rakenteellisia uudistuksia tekevinä julkisuudessa. Eli kun oli huippuyliopistot. (...) Tavallaan se, että kun oli jo olemassa muita

julkisia hankkeita, jotka oli vähän sitä samaa sukua, niin kyl siinä se julkisuuskin vaikutti tietysti. (tutkimus)

Tää kolmannen tehtävän kirjaaminen, se on nyt tullu ihan viimesten vuosien aikana, niin tän kolmannen tehtävän kirjaaminen erilaisii näihin tulossuoriteisiin, mikä on osa tätä juttua. Aikasemmassakin yliopistomaailmassa niin se arvioitiin eri portaalla koko ajan. Ja arvioinniss ei koskaan oo ollu pelkästään tutkimus mukana, siin on ollu myös muitaki näkökohtia. Mutta se, mitä on tapahtunu, on se, että virantäyttäjien yhteydessä ja opinnäytteiden yhteydessä arvioinnin ohelle tai sivulle on tullu tää jatkuva vuosittainen arviointibyrokratia. Ja sen arviointibyrokratian vaikutuksena on se, että tää julkisuuskuva on sellanen asia, mistä on tullu tämmönen tietoinen instrumentti, mitä pyritään myös kehittämään. (tutkimus)

Mediajulkisuuden vaikutus näyttää perustuvan ennen muuta siihen, että toimijat olettavat sen vaikuttavan niiden tahojen käsityksiin, joista he ovat riippuvaisia. Poliitikot ovat huolissaan äänestäjille syntyvistä mielikuvista, ja julkiset organisaatiot ovat huolissaan niiden rahoituksesta päättävillä tahoilla syntyvistä mielikuvista. Elinkeinoelämän piirissä kannetaan huolta asiakkaiden mielikuvista, ja järjestöjohtajille taas on tärkeää mitä jäsenet heistä ja järjestön toiminnasta ajattelevat.

Kaikkien vähiten mediajulkisuus vaikuttaa organisaatioihin ja henkilöihin, joilla on vakiintunut asema ja joiden ei tarvitse jatkuvasti uudelleen vakuuttaa ketään omasta etevyydestään ja tarpeellisuudestaan. Tällä tavalla suhteellisen turvatussa asemassa ovat vakiintuneiden virastojen vakituksissa viroissa työskentelevät virkamiehet sekä omaisuutensa nojalla valtaa käyttävät elinkeinoelämän edustajat. Molemmat ryhmät voivat lisäksi vaikuttaa asioihin suoraan kontaktein ilman julkisuutta.

Ja sitte tietysti niin kauan ku on virkamiesvalmistelu, niin ei ne virkamiehet silleen hirveesti hätkähä. Et ehkä meidän ei tarvi miettiä, et valitaanks meidät uudelleen, niin se on vähä toinen juttu. Mutta, enkä haluu, kyllä mulla on myös poliitikoista aika hyvä käsitys, et kyllä ne sillon jos on hyvin perustellu niin, kyllä niilläki sitä rotia löytyy. (oikeustoimi)

Kuten yllä jo todettiin, virkamiehet ovat kuitenkin ainakin muodollisesti viime kädessä tilivelvollisia poliittisille päättäjille, ja esimerkiksi ministeriössä ministeri voi halutessaan määrätä virkamieskuntaa valmistelemaan haluamiaan asioita. Median vaikutus virkamieskuntaan välittyikin paljolti poliitikkojen kautta: poliitikot edellyttävät virkamiehiltä selvityksiä ja valmistelutyötä asioista, joihin on julkisuudessa kiinnitetty huomiota.

Oikeastaan se julkisuuden kautta vaikuttaminen näihin itse päättäjiin tai esitteleviin henkilöihin, niin sehän tapahtuu kuitenkin niin, että julkisuudessa sen

asian bongaa poliitikot ja niitä lähellä olevat tahot, ja ne vaikuttaa sitten niihin avainhenkilöihin, että sitä kauttahan se menee, että eihän tommonen kokenut, kynnistynyt virkamies, niin mitä se siitä välittää, mutta että jos siinä on sitten sanotaan vaikka joku Keski-suomalainen asiasta kirjottaa, ja sitten siihen havahtuu alueella vaikuttavat, vaikutusvaltaiset poliitikot, niin kyllä se sitten kiinnostaa ihan eri tavalla. (hallinto)

Tavallaan korkeatasosiakin puheenvuoroja tulee sieltä [kolumnit, vieraskynäkirjoitukset], ja kun ne leviää ne tiedot, niillä on sillä tavalla, että jaha, tämmöstä on ajateltu ja toi tyyppi on ollu sitä mieltä ja tuopa on mielenkiintosta. Tää on asiantuntijoiden puoli. (...) Poliitikot on ne oma luokkansa, että poliitikko on niin kauheen herkkä kuitenkin sille miten äänestäjät ajattelevat. Mut virkamiehet ovat eri asemassa, he on ehkä enemmän, niitä huolestuttaa mitä mieltä poliitikot on kuin [naurahtaa] mitä mieltä kansa on. Tää on jännä, et media vaikuttaa poliitikoihin herkästi, virkamiehet taas kattoo sitä asiantuntijapuolta ja pelkää, että poliitikot tulee sotkemaan näitä asioita, ja yleensä kuitenkin pyritään varmaankin siihen enemmän, että olis aika lailla konsensusta, mutta ei se aina onnistu. (tutkimus)

Että kyllä virkamiehet ovat niin ku huomattavan riippumattomia tämän tyyppisestä vaikuttamisesta, kokevat usein niin päin asemansa, että he ensi sijassa ovat kriittisiä, jos kokevat, ett on tällasta ikään kuin vaikuttamispainetta. Ett sellasia ikään kuin myötäjuoksijoita on tosi vähän. Tietenkin sillon, kun media on niin sanotusti oikeassa, että on itsestään selvää, että he ovat oikeilla jäljillä, niin sillon ei mitään. Mutta sillonkin on harvoin niin, että se media ikään kuin sais lisää vauhtia siihen jo muutenkin vireillä olevaan ikään kuin päätöksenteon valmisteluun. Mutt tietysti sitte, jos loputtomasti toistuu laajalti samat asiat mediassa, vaikka virkamiehen tai virkamiesten kanta olisi vähän vastahankaan, niin kyllä se tietysti ajan mittaan syö miestä. (hallinto)

Vireillä olevien asioiden käsittely julkisuudessa kietoutuu tilannekohtaisesti kulloisiinkin puoluepoliittisiin asetelmiin. Jos poliittinen tilanne on jostain syystä erityisen herkkä, silloin mikä tahansa asia voidaan ottaa politikoinnin välineeksi. Tämä taas voi asiaa valmistelleen virkamiehen näkökulmasta olla melko turhauttavaa.

Miten paljon se mediakäsittely vaikuttaa, niin riippuu aika lailla siitä, että mikä on semmonen yleispoliittinen tilanne. Nyt nähdään, että tässä hallituksen piirissä on selvää hermostuneisuutta, niinkun ihan asioista, jotka ei liity korkeakouluihin millään tavalla, niin sehän kärjistää näitä kannanottoja hallituspuolueitten sisälläkin. (...) Että nyt se selvästi on Kemijärvi ja joskus se on jotain muuta, ja sitten, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. (hallinto)

Ett vaikka mä nyt saisin pääministerin vakuuttuneeksi, ett Suomen kunnat pitää kaikki yhdistää nyt 24 kunnaksi, niin kyllä kuitenkin tän kaltaiselle päätöksentekijälle merkitsee hirveen paljon se, ett siit tuli seuraavana päivänä valtavan negatiivinen se artikkeli. Muistaks sä sen aluekuntavaiheen, joka ammuttiin alas muutamassa kuukaudessa. Ett vaikk, siinä oli oikeesti se tilanne, ett poliitikot oli suullisesti briiffattu siihen, ett sitä oli käsitelty (...) ja se oli saanu hyvän palautteen. (...) Suullisen informaation, tapaamisten kautta oltiin saatu se käsitys, että poliittinen johto on tän takana. Mutt sitthän tuli kauheen negatiivinen julkisuus. (...) Ett se leimattiin mediassa maakuntiin, jota ei sitt taas demarit voinu ajatellakaan, ett on olemassakaan, ja niin hanke hautautui. Ett se riippuu asiasta. Tää oli tällanen esimerkki, mutt on toisenlaisiaki sitte. (hallinto)

Vaikka siis edellä on todettu varsinaisten päätösprosessien ja julkisuuteen suuntautuvan politikoinnin olevan toisistaan melko erillisiä, ne kuitenkin joissain tilanteissa näyttävät kytkeytyvän toisiinsa. Medialla näyttää olevan valtaa erityisesti politikoinnin tilojen avaajana ja voimistajana. Kun esimerkiksi Stora Enson tehtaan lakkautuksesta tuli runsaasti mediahuomiota saanut julkinen kiista, tämä ilmeisesti kärjisti yleisemminkin poliittisia vastakkainasetteluja ja vaikeutti asioista sopimista varsinaisissa päätöksentekoverkostoissa. Syynä oli se, että keskinäinen luottamus heikkeni, kun osapuolet pelkäsivät toistensa nostavan päätettävänä olevista asioista yksityiskohtia julkisen kamppailun areenoille. Myös jälkimmäisen sitaatin aluekuntaesimerkki kuvaa tätä mekanismia hyvin. Kun julkisuudessa ”mesotason” totuudeksi uhkasi muodostua, että aluekuntamalli tarkoittaa samaa kuin maakuntahallinto, tämä ainakin haastatellun tulkinnan mukaan säilytti sosiaalidemokraatit. Maakuntahallinnon vahvistaminen oli mielletty Keskustapuolueen tavoitteeksi, ja jos julkisuudessa olisi tulkittu sosiaalidemokraattien nyt itse asiassa myöntävän aluekuntamallissa Keskustan tavoitteisiin, tämä olisi merkinnyt sosiaalidemokraateille arvovaltatappiota ja kasvojen menetystä.

13.5. Medialle alttiiden ja mediasta riippumattomien vastaajaprofiilit

Median agendavaltaan sekä mediassa kiteytyviin mielikuviin ja totuuksiin liittyvät näkemykset erosivat toisistaan monin kohdin sekä haastatteluissa että kyselyssä. Päättäjistä erottuu kuitenkin näihin kysymyksiin keskenään melko yhdenmukaisesti asennoituvia ryhmiä, joita seuraavassa kuvataan Latent Class Analysis -monimuuttujamenetelmän avulla.¹²⁵ Analyysissä erottui kolme profiilia. ”Mediasta riippumattomien” profiilia edustaa 61 prosenttia vastaajista, ja heille on tunnusomaista, etteivät he usko median juuri vaikuttavan omaan toimintaansa. Heistä osa tosin myöntää, että myönteiset mediakommentit voivat lisätä varmuutta tehdä ratkaisuja suunnitellulla tavalla (12.8), mutta lähes kaikki kiistävät, että kielteiset kommentit saisivat heidät epäröimään ratkaisuissaan (12.9). Samoin he kiistävät harkitsevansa omasta vakaumuksestaan tinkimistä yleisen mielipiteen paineen takia (13.6). Yleisellä tasolla mediasta riippumattomatkin kuitenkin uskovat medialla voivan olla vaikutusta. Puolet profiilin edustajista katsoo joukkotiedotusvälineiden suhtautumisen eri energiamuotojen käyttöön vaikuttavan merkittävästi energiapolitiikan muotoutumiseen (12.6), ja suurin osa on havainnut, että päättäjätkin ottavat kyseenalaistamatta todesta mediassa esitettyjä puolitotuuksia tai yksinkertaistuksia (12.7). Profiilissa tulee siis esiin haastatteluissakin ilmennyt moraalinen ideaali, jonka mukaan median paineen ei saisi antaa vaikutta ratkaisuihin. Profiilin edustajat myös uskovat itse pystyvänsä torjumaan median vaikutukset, kun taas muiden arvellaan olevan mediapaineelle alttiimpia. Tämäkin ajattelutapa tuli selvästi esiin myös haastatteluissa.

”Medialle alttiiden” profiili on mediasta riippumattomiin nähden lähes päinvastainen. Sitä edustaa vajaa kolmannes vastaajista, ja he tyypillisesti uskovat median vaikuttavan niin omaan toimintaansa kuin päätöksentekoon yleisemmin. Lähes kaikki medialle alttiit myöntävät saavansa myönteisistä mediakommenteista varmuutta ratkaisuihinsa (12.8), ja puolet heistä kertoo myös alkavansa kielteisten kommenttien jälkeen epäröidä ratkaisuissaan (12.9). Medialle alttiit myös joutuvat usein hoitamaan asioita nopeammin tai perusteellisemmin mediahuomion takia (13.3) ja puolet heistä pohtii, missä määrin tinkisi vakaumuksestaan ja antaisi periksi yleisen mielipiteen paineelle (13.6). Lähes puolet myös katsoo organisaationsa jättävän sinänsä järkeviä ratkaisuja tekemättä kielteisiksi oletettujen mediareaktioiden takia (13.4).

Kolmanneksi analyysissä erottui ”epätietoisten” profiili, jossa yhdistävänä tekijänä on en osaa sanoa -vastausten suuri osuus. Profiilia edustaa noin kymmenen prosenttia vastaajista. Epätietoisten kohdalla kiinnostavaa on se, että erityisen vaikeiksi on koettu kaikkein suorimmin omaa toimintaa kuvaavat väittämät. Ryhmän edustajista yli 80 prosenttia ei ole osannut sanoa, lisäävätkö myönteiset mediakommentit varmuutta tai aiheuttavatko kielteiset kommentit epäröintiä.

125 LCA-monimuuttujamenetelmä on esitelty esitelty edellä luvuissa 4.5 ja 8.7. Ks. myös Reunanen 2003, 583–598 (<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5817-6.pdf>). [haettu 9.7.2009]

Taulukko 13.7. Agendavaikutuksia koskevat vastaajaprofiilit. (N=419)

		12.6	12.7	12.8	12.9	13.3	13.4	13.5	13.6
		Media ja energiapolitiikka	Totutudet todesta	Mediasta varmuutta	Mediasta epärointia	Media hoputtaa	Ratkaisuja tekemättä	Media saa liikkeelle	Vakaumus ja media
Epätietoiset (10 %)	Eos	0.307	0.179	0.816	0.834	0.317	0.245	0.298	0.311
	Samaa m.	0.402	0.657	0.184	0.000	0.257	0.030	0.191	0.018
	Eri mieltä	0.291	0.164	0.000	0.166	0.426	0.725	0.510	0.671
Mediasta riippumattomat (61 %)	Eos	0.070	0.009	0.017	0.005	0.014	0.034	0.016	0.003
	Samaa m.	0.520	0.784	0.555	0.119	0.336	0.089	0.474	0.081
	Eri mieltä	0.410	0.208	0.428	0.876	0.650	0.877	0.510	0.916
Medialle alttiit (29 %)	Eos	0.100	0.009	0.014	0.018	0.032	0.049	0.025	0.032
	Samaa m.	0.737	0.958	0.907	0.552	0.839	0.472	0.743	0.527
	Eri mieltä	0.162	0.032	0.079	0.431	0.129	0.479	0.232	0.441
Kaikki Vastaajat (100 %)	Eos	0.103	0.026	0.098	0.093	0.050	0.060	0.048	0.043
	Samaa m.	0.570	0.821	0.618	0.232	0.473	0.193	0.523	0.203
	Eri mieltä	0.327	0.153	0.284	0.675	0.477	0.747	0.430	0.754

Yhteiskuntasektorit eroavat profiilien suhteen melko odotetusti (taulukko 13.8). Mediasta riippumattomien osuus on selvästi suurin poliisi- ja oikeustoimessa (75 %) sekä elinkeinoelämän piirissä (70 %), kun taas medialle alttiiden profiili painottuu politiikassa (41 %) ja ammattiyhdistysliikkeessä (37 %). Medialle alttiiden osuuden olisi tosin haastattelujen perusteella voinut olettaa politiikkasektorilla vieläkin suuremmaksi. Sektoreiden välisiä eroja luultavasti tasoittaa se, että kyselyssä vastaajat arvioivat erityisesti omaa toimintaansa, ja siinä mediavaikutuksia ei välttämättä tunnisteta tai haluta myöntää siinä määrin kuin toisten toiminnassa. Haastatteluissa poliitikkojen erityistä herkkyyttä mediavaikutuksille korostivat poliitikkoja itseään enemmän muiden sektoreiden edustajat. Epätietoisien profiili korostuu erityisesti tutkimussektorilla. Tämän taustalla saattaa olla kriittisyys lomaketutkimuksia ja niiden pakostakin pelkistettyjä kysymyksiä kohtaan. Väittämissä ei ole mahdollista täsmentää kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja, ja ehkä siksi väittämiin ei ole otettu kantaa.

Taulukko 13.8. Agendavaikutuksia koskevat vastaajaprofiilit yhteiskuntasektoreittain.

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Epätietoiset	5	8	8	9	12	11	18	10
Mediasta riippumattomat	58	70	59	59	75	48	60	61
Medialle alttiit	37	22	33	31	13	41	22	29
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

Sektoreiden sisälläkin on joitakin kiinnostavia eroja. Oikeustoimessa peräti 81 prosenttia vastaajista sijoittuu mediasta riippumattomiin, kun poliisitoimessa osuus on 61 prosenttia. Haastattelujenkin perusteella erityisesti oikeustoimessa korostuu pyrkimys välttää mediassa kiteytyvien vaikutelmien vaikutusta ratkaisuihin. Ammattiyhdistysliikkeessä taas keskusjärjestöjohtajat (58 %) sijoittuvat huomattavasti liittojohtajia (27 %) todennäköisemmin medialle alttiiden ryhmään. Poliitikoista medialle alttiiden profiili painottuu selvimmin kansanedustajilla ja europarlamentaarikoilla (55 %). Ministereiden avustajilla ja valtiosihteereillä osuus on 27 prosenttia ja muilla poliitikkoryhmillä noin 40 prosenttia.

13.6. Yhteenvetoa

Median vaikutusta päätöksenteon agendaan koskevan tutkimuksen yksi keskeisistä tuloksista on, että media jossain määrin osallistuu politiikan julkisen päiväjärjestyksen määrittelyyn mutta sen kyky vaikuttaa varsinaisiin päätösprosesseihin on selvästi vähäisempi (Walgrave & Van Aelst 2006). Oma tutkimuksemme antaa tälle johtopäätökselle tukea. Päätöksenteon keskeisiä foorumeita ovat politiikkaverkostot, joissa poliitikot, viranomaiset ja intressiryhmien eliitit vaihtelevin kokoonpanoin valmistelevat hankkeita virallisten päätöksentekaelinten hyväksyttäviksi. Tähän työhön puututaan julkisuudessa vain pieneltä osin, ja sen kulkua määrittävät mediaa enemmän osapuolten omat valtaresurssit sekä tällaisessa työssä vakiintuneet pelisäännöt. Osaltaan nämä pelisäännöt koskevat myös sitä, millä tavoin osapuolten ”on lupa” viedä asioita julkisuuteen ja miten ylipäättään mediajulkisuuteen suhtaudutaan.

Ensimmäinen edellytys mediavaikutukselle on se, että viestimet seuraavat politiikkaverkostojen toimia ja kiinnittävät huomiota vireillä oleviin kysymyksiin. Haastattelujen mielipiteet jakautuivat selvästi tällaisen seurannan kattavuudesta. Osa oli sitä mieltä, että media varsin tarkasti seuraa päätöksentekoa, ja aina kun jotain olennaista tai kiinnostavaa on tapahtumassa, se nostetaan julkisen keskustelun kohteeksi. Toiset taas pitivät median huomiota jokseenkin satunnaisena, ja muutamat jopa uskoivat median välttelevän päättäjille kiusallisia kysymyksiä. Kyselytutkimuksessa kiusallisten kysymysten välttelyyn uskoi viidennes vastaajista.

Mediahuomio ei kuitenkaan sinällään vielä tarkoita, että sillä olisi erityisempää vaikutusta siihen, mitä asioita otetaan päätöksenteon kohteeksi ja mitä niistä lopulta päätetään. Näyttäisi siltä, että tämä vaikutus on erityisen pieni pitkäjänteisissä ja aitoja intressiristiriitoja sisältävissä kysymyksissä. Sen sijaan yksittäisten, konkreettisten sekä tunteisiin ja yhteisesti jaettuun moraaliperustaan vetoavien tapauksien yhteydessä media voi itsenäisestikin nostaa asioita päättäjien agendalle ja saada myös toimenpiteitä aikaan. Havainto journalismin nojaamisesta yhteisesti jaettuun arvoperustaan on samansuuntainen Etteman ja Glasserin (1998) tutkimista journalismista tekemien päätelmien kanssa.

Ilmeistä kuitenkin on, että journalismin on vaikea tarttua epäkohtiin, jotka ovat periaatteessa yleisesti tiedossa, mutta joihin ei liity mitään yksittäistä uutistapahumaa tai dramatiikkaa. Tätä voi nimittää käänteiseksi sopuli-ilmiöksi: aiheesta ei tehdä juttuja koska muutkaan eivät tee. Asiasta saadaan ote vasta, kun jokin eliittitaho nostaa sen agendalle tai jokin yksittäinen tiedotusväline tekee siitä erityisen näyttävän ja poleemisen jutun. Tällöin muidenkin viestinten on pakko tarttua aiheeseen. Näin aiheesta voi kehkeytyä kevään 2008 vaalirahoituskandaalin kaltaista julkisuuspainetta, joka vaikuttaa päätöksentekoonkin. Viestinten keskinäisen kilpailun kasvu ja siitä juontava tarve tuottaa omia ”vetojuttuja” voi ehkä jatkossa lisätä median kykyä nostaa tällaisia uinuvia, jaettuun moraalitajuun vetoavia aiheita julkiseen käsittelyyn.

Median agendavalta näyttää tietyllä tapaa epäpoliittiselta. Aitoihin yhteiskunnallisiin intressiristiriitoihin liittyvät kysymykset politisoidaan ja sovitellaan eliittiryhmittymien kesken enimmäkseen ilman median aktiivista panosta. Kun päättäjät ovat nostaneet tällaisia kysymyksiä agendalleen, media kyllä osallistuu niiden käsittelyyn, mutta tällä ei haastattelujemme mukaan yleensä ole kovin olennaista vaikutusta itse päätöksiin. Enemmän on kyse poliittisista pisteistä ja osapuolten maineesta.

Myös niissä yksittäisemmissä kysymyksissä, joissa medially uskottiin olevan itenäistäkin agendavaltaa, tämä valta näyttää perustuvan ennen muuta päättäjien huoleen omasta ja organisaationsa maineesta. Toimiin ryhdytään, jos kielteinen mediajulkisuus uhkaa heikentää suosiota, arvovaltaa tai toimintakykyä.

Kyselyssä median agendavaikutuksia tarkasteltiin erityisesti päättäjien omasta näkökulmasta: lisäävätkö myönteiset mediakommentit varmuutta edetä suunnitellulla tavalla, saavatko kielteiset kommentit epäroimään ratkaisuihin, annetaanko periksi yleisen mielipiteen paineelle ja jätetäänkö sinänsä järkeviä ratkaisuja tekemättä oletettujen kielteisten mediareaktioiden takia. Vastaajista erottui mediasta riippumattomien ja medialle alttiiden profiilit, joista ensiksi mainitut eivät juuri myönnä medially olevan vaikutusta ratkaisuihinsa, kun taas jälkimmäiset useammin myöntävät tällaisia vaikutuksia olevan. Mediasta riippumattomien profiilia edustavat erityisesti oikeustoimen edustajat, kun taas medialle alttiiden osuus on suurin politiikkojen keskuudessa. Kaikkien yhteiskuntasektoreiden piirissä on kuitenkin kaikkien profiilien edustajia.

Haastattelujen perusteella olisi voinut olettaa medialle alttiiden profiilin painottuvan vieläkin enemmän politiikkojen keskuudessa. Silloin kun haastatteluissa median ylipäätään uskottiin vaikuttavan tehtäviin ratkaisuihin, tämän vaikutuksen katsottiin

välittyvän poliitikkojen kautta. Poliitikot seuraavat yleisiä mielialoja muita ryhmiä tarkemmin ja myös reagoivat niihin erityisesti julkisissa puheenvuoroissaan mutta myös konkreettisemmin, esimerkiksi teettämällä virkamiehillä selvityksiä kulloinkin julkisen huomion kohteeksi nousseista asioista.

Haastatteluissa tuli selvästi esiin moraalinen ihanne: asioista tulisi päättää rationaalisin perustein ja oman vakaumuksen mukaan sen sijaan että myötäiläisiin julkisuuden vaatimuksia. Osa haastatelluista poliitikoista kuitenkin myönsi, että tässä suhteessa käydään jatkuvaa sisäistä kamppailua, ja omasta vakaumuksesta voidaan tinkiä yleisön miellyttämisen hyväksi. Harkinta on tilannekohtaista. Tärkeissä ja periaatteellisissa kysymyksissä omasta näkemyksestä tingitään harvemmin, vähemmän tärkeissä asioissa yleisöä myötäillään enemmän. Kyselyssä 21 prosenttia vastaajista kertoi harjoittavansa usein tällaista punnintaa oman vakaumuksen ja yleisen mielpiteen kesken. Poliitikoilla osuus oli 39 prosenttia.

14. Päätösvalmistelu ja julkinen keskustelu

Päätäjien edellisissä luvuissa kuvatut mediajulkisuutta koskevat käsitykset vaikuttavat luonnollisesti valmistelutyön ja päätöksenteon avoimuuteen. Vaikka suuri osa päättäjien toimista on esimerkiksi asiakirjajulkisuuslain nojalla julkista, heillä on kuitenkin tilaa harkita, mitä asioita tuodaan esiin aktiivisesti, mistä kerrotaan jos kysytään ja mitkä pyritään mahdollisuuksien mukaan pitämään salassa. Julkisuusstrategiaa mietitään ajatellen millaisia mahdollisia vaikutuksia julkisuudella voisi olla omaan julkisuuskuvaan tai vireillä olevaan asiaan.

Päätöksenteossa voidaan karkeasti erottaa kolme eri vaihetta: esittely, valmistelu ja ratkaisu. Vaikka päätösprosessit eroavat monin tavoin toisistaan, näyttäisi median rooli kuitenkin vaihtelevan melko samalla tavalla näissä eri vaiheissa. Median merkitys on huomattavin esittelyvaiheessa, kun asiaa tuodaan päätöksenteon agendalle. Valmisteluvaiheessa median kiinnostus tyypillisesti hiipuu, ja asiaa edistetään asiantuntijavoimin. Ratkaisuvaiheen lähestyessä mediajulkisuudella voi taas olla merkitystä, vaikka harvoin silloinkaan siinä määrin kuin esittelyvaiheessa.

Yleensä asioista tiedotetaan aktiivisesti prosessin alussa, kun esimerkiksi hanke käynnistetään tai työryhmä aloittaa työnsä. Tässä vaiheessa tiedottamisella pyritään avaamaan keskustelua ja mahdollisesti myös hakemaan asialle yleistä hyväksyntää. Kun hanke etenee valmisteluvaiheeseen, tiedotuksessa pidetään usein tarkoituksellista taukoa. Toimeenpano- ja päätöksentekovaiheessa astutaan uudelleen julkisuuteen.

Haastatellut totesivat varsin yleisesti, että valmisteluvaiheen tiedotustauko nopeuttaa ja yksinkertaistaa päätöksentekoa. He painottivat, että julkisuuden pyörityksessä monimutkaiset asiat usein monimutkaistuvat entisestään, julkinen keskustelu saattaa keskittyä kokonaisuuden kannalta toisarvoisiin yksityiskohtiin ja keskustelun fokus voi näin vinoutua. Tästä seuraa, että kompromissien tai yhteisymmärryksen löytäminen varsinaisten päätöksentekijöiden välillä vaikeutuu. Keskeneräisten asioiden tuominen julkisuuteen saattaa myös synnyttää toisille päätöksentekijöille kuvan, että asia on jo lyöty lukkoon, mikä sekään ei ole edullista varsinaisia neuvottelutilanteita ajatellen.

Ylipäätään näyttää siltä, että hankkeiden alkuvaiheessa mediajulkisuus on tyypillisesti hankkeen valmistelijoille resurssi. Mediajulkisuutta tarvitaan, jotta asia saadaan politiikan asialistalle. Tässä vaiheessa kielteinen julkisuuskaan ei välttämättä ole haitaksi, vaan se voi päinvastoin sähköistää ilmapiiriä niin, että myös hankkeen

kannattajat tiivistävät rivejään ja alkavat ponnekkaasti viedä asiaa eteenpäin. Näin ilmeisesti jossain määrin kävi innovaatioyliopistohankkeen kohdalla. Julkisuus voi siis tällä tavoin toimia verkostojen aktivoinnin ja motivoinnin välineenä.

Sitten kun hanke on edennyt varsinaiseen valmisteluvaiheeseen, julkisuus alkaa valmistelijoista näyttää enemmän uhka- tai häiriötekijältä. Median tiedetään kiinnostuvan erityisesti hankkeeseen liittyvistä ristiriidoista sekä sellaisista hankkeen yksityiskohdista, joista jotkut selvästi joko kärsivät tai hyötyvät. Tällaisten asioiden nouseminen julkisuuteen voi lisätä valmistelun jännitteitä ja tuoda siihen arvovaltakysmyksiä, jotka vaikeuttavat tarvittavien kompromissien tekemistä.

Ratkaisun synnyttyä osapuolet kokevat mediajulkisuuden jälleen resurssiksi ja pyrkivät julkisuuden avulla vakuuttamaan taustajoukkojaan siitä, että neuvotteluissa menestytettiin vähintäänkin olosuhteisiin nähden hyvin. Haastatellut näyttäisivät näin uskovan, että mediajulkisuus tällöin myös vaikuttaa syntyviin mielikuviin ja sitä kautta heidän asemaansa ja vaikutusvaltaansa organisaationsa johdossa.

Median kokeminen valmisteluvaiheessa uhaksi perustuu erityisesti siihen, että media ja poliittiset vastustajat voivat tarttua valmisteilla olevan hankkeen johonkin yksityiskohtaan sekä esittää sen kielteisessä valossa ja irrallaan asiayhteydestä. Tämä voi herättää hanketta kohtaan laajempaakin vastustusta, jonka torjuminen vaatii paljon työtä ja joka joissain tapauksissa voi kaataa koko hankkeen. Samalla haastateltavat kuitenkin myönsivät, että julkisesta kritiikistä voi olla valmistelulle myös hyötyä, koska hankkeen ongelmakohdat tulevat näin valmistelijoiden tietoon ja hankkeen vastustajiakin voidaan yrittää sitouttaa hankkeen tavoitteisiin. Näin mediasta siis tunnistettiin myös sen legitiimi rooli julkisen keskustelun ja kritiikin areenana ja päätöksenteon ”sparraajana”. Neuvottelutilanteissa mediajulkisuudella myös muokataan oman ja toisten osapuolten neuvotteluasemia esimerkiksi julkistamalla kulloinkin tarkoituksenmukaisella tavalla omia neuvottelutavoitteita tai pyrkimällä horjuttamaan toisten osapuolten itsevarmuutta.

Haastattelut osoittivat selvästi, että julkisuudessa toimitaan eri säännöin kuin asiantuntijoiden kesken. Julkisuus ei ole päättäjille ensisijaisesti rationaalisen debatin areena, vaan julkisilla esiintymisillä pyritään vakuuttamaan omia taustajoukkoja oman toiminnan ansiokkuudesta sekä lisäämään omaa ja heikentämään vastapuolen uskottavuutta.

Seuraavassa tarkastellaan päätösvalmistelun ja mediajulkisuuden suhdetta erityisesti julkisen keskustelun näkökulmasta. Ensin kuvataan, miten päättäjät perustelevat tasapainoiluaan valmistelun salaisuus- ja julkisuuspainneissa. Tämän jälkeen katsotaan, millaisia vaikutuksia medialla koetaan olevan päätöksenteon ja neuvottelujen ”pelitilan” muotoutumiseen. Luvun lopuksi kuvataan, millaisin pelisäännöin päättäjät näyttävät toimivan yhtäältä keskinäisissä politiikkaverkostoissaan ja toisaalta mediajulkisuudessa.

14.1. Julkisuuden herättämä vastustus koetaan usein epäoikeudenmukaiseksi

Yksi aivan keskeisimpiä julkisuuteen liittyviä huolia on pelko vireillä olevaa hanketta koskevan vastustuksen heräämisestä. Haastatteluissa julkisuus nähtiin usein juuri tästä syystä uhaksi hankevalmistelulle. Seuraavista sitaateista ensimmäisessä innovaatioyliopistoa valmistellut poliitikko pitää mahdollisena, että innovaatioyliopistoa vastustaneet korkeakoulujen edustajat olisivat voineet ikään kuin järjestäytyä mediajulkisuuden kautta. Toisessa, yleisemmin yliopistohallintoa koskevassa sitaatissa taas tulee hyvin esiin valmistelun julkisuusperiaatteen ja siihen liittyvien käytännön uhkien välinen ristiriita. Koska julkishallinnossa asiakirjat ovat julkisia, on nähtävä paljon vaivaa dokumenttien muotoilemiseksi sekä riittävän ymmärrettäviksi että riittävän epämääräisiksi. Asiakirjan mahdollinen julkistaminen voi tuoda esiin piilevän intressiristiriidan, joka puolestaan voi herättää jonkin tahon puolustamaan oikeuksiaan tai vastustamaan hanketta.

Otaniemen kävin professorikunnan kanssa, dialogia, jossa oli voimakastakin vastarintaa. Jos siinä ois ollu voimakas mediajulkisuus, tämä vastarintaliike ois ikään kuin sen kautta järjestäytynyt, niin varmasti ois ollu ongelmia. Ja vois kuvitella, et nyt sitten, kun yliopistojen rehtorikunta oli hyvin kriittinen omista lähtökohdistaan katsoen, niin mediajulkisuus on (...) kanava näille ristiriitaisille näkemyksille. (politiikka)

No yks on tietysti se, (...) et kaikki dokumentaatio, joka siin on, niin sen pitää olla julkisuuden kestävä, vaikka sitä ei oo tarkotettu julkisuudelle. Mutta siinä pitää kaiken aikaa ottaa huomioon se, että mikä tahansa yksittäinen virkekin voi alkaa elää elämäänsä julkisuudessa. Ja sanotaan nyt, niinku tietysti hallintobyrokrateille ja rehtoraateille ja tämmösille, niin se on hirvee määrä lisätyötä. (...) Vaikka sisäisis porukoissa voitais (...) tyytyä paljon itse asiassa ehkä tarkempaankin muotoiluun, mutta semmoiseen raakaversioon, joka on monitulkintaista ulkopuolella, niin se on yks tekijä. Eli niin ku kaikki pitää, ja osittain kyllä pitää silotella asioita. (tutkimus)

Yksi haastatelluista ensin torjui ajatuksen, että asioiden julkistamisella voisi taktikoida, mutta tarkemmin ajateltuaan myönsi, että on asioita, joissa juuri näin toimitaan.

Eli jos julkisuus ois haitaks, niin silloin siin on se ajatus, että joku, joka vastustaa sitä, niin saa tietää. Mutta kun meiän yhteiskunnassa nää asiat on kuitenkin niin avoimia. No, sanotaan, on, joo, semmonen asia, jota mä oon eilisiltana hoitanu yhden ministerin ja yhden valtiosihteerin kanssa ja tänään soitan siitä. Oon esimerkiksi yhdelle meidän hankkeelle valtion avustus. Ei me pistetä sitä julkisuuteen, koska se herättäis eräät muut järjestöt niin sanomaan, että meille kanssa. (ammattiyhdistysliike)

Usein salaista valmistelua perustellaan sillä, että julkisuus helposti tarttuu johonkin asiakokonaisuuden yksityiskohtaan, jonka sitten jotkin tahot tuomitsevat jyrkästi. Vasta kun kokonaisuus on hahmottunut, voidaan mielekkäästi keskustella siihen liittyvistä yksityiskohdista.

Olen sitä mieltä, et jos on joku vaikea ongelma tai kysymys, niin se ei välttämättä ratkee helpommin sillä, et se nousee julkisuuteen, jollonka sitä ruvetaan repostelemaan. Ja paitsi asiantuntijat, niin monta kertaa ne, joilla ei riittävästi ole asiantuntemusta, niin esittää painavia mielipiteitä, ja se homma voi mennä paljon hankalammaks. Et kyl mää kuulun niihin, jotka lähtee siit, et pienes porukas koitettas selvittää hankalat kysymykset, ja sit ku se on selvitetty, nii sit on mahdollista kertoo se. (työnantaja)

No kyllähä valmistelus voi irrallisten asioiden esille nostamisella, yksittäisten asioiden esille nostamisella, ennenaikasella vuotamisella ja keskustelul kyllähä niillä voiaan saada asiat kaatumaan. (politiikka)

Journalismin taipumus irrallisten yksityiskohtien korostamiseen ja niihin liittyvien ristiriitojen kärjistämiseen sai tukea myös kyselytutkimuksesta. Vastaajista 91 prosenttia katsoi, että ”journalismi etsii kiistanalaisia yksityiskohtia eikä hahmota kokonaisuuksia, jotka tekisivät yksityiskohdat ymmärrettäviksi”. Eri yhteiskuntasektorit olivat tästä varsin yksimielisiä.

Taulukko 14.1. ”Journalismi etsii kiistanalaisia yksityiskohtia eikä hahmota kokonaisuuksia, jotka tekisivät yksityiskohdat ymmärrettäviksi.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	35	53	45	40	27	58	34	42	173
Jokseenkin samaa mieltä	54	38	51	48	60	38	53	49	202
Jokseenkin eri mieltä	9	9	4	10	13	3	14	8	34
Täysin eri mieltä	2	0	0	2	0	0	0	0	2
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	411
N	46	47	94	50	55	60	59	411	

Aivan yhtä yksimielisiä vastaajat eivät olleet siitä, että julkisuuden herättämä vastustus usein vaikeuttaisi järkevästä kokonaisuudesta sopimista. Tämän väittämän suhteen mielipiteet jakautuivat melko tarkasti tasan, ja erot eri yhteiskuntasektoreiden kesken olivat suuria. Poliitikoista peräti 73 prosenttia katsoi median herättämän vastustuksen vaikeuttavan järkevää sopimista, kun poliisi- ja oikeustoimen edustajista tätä mieltä oli vain 24 prosenttia.

Taulukko 14.2. ”Julkisuuden herättämä vastustus usein vaikeuttaa järkevästä kokonaisuudesta sopimista.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	9	16	13	8	2	32	8	13	51
Jokseenkin samaa mieltä	38	42	42	40	22	41	37	38	145
Jokseenkin eri mieltä	38	37	34	35	39	25	31	34	130
Täysin eri mieltä	16	5	10	17	37	2	24	15	57
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	383
N	45	43	90	48	49	59	49	383	

Irrallisiin yksityiskohtiin tarttuva vastustus on keskeinen peruste myös Matti Vanhasen hallituksen julkisuuslinjan takana. Vanhasen kesällä 2007 esittämä näkemys, että ministerit eivät saisi julkisuudessa kiistellä asioista ennen kuin hallitus on muodostanut kantansa, sai aikanaan paljon kritiikkiä osakseen. Linjausta voikin kritisoida sillä, että julkinen keskustelun mahdollisuudet vaikuttaa asioiden valmisteluun ovat suurimmat silloin, kun päättäjien kannat ovat vielä avoimia. Kun hallitus on kantansa ilmaissut, on epätodennäköistä että julkinen keskustelu voisi enää vaikuttaa ratkaisuihin. Kuitenkin poliittisen julkisuuden idea on nimenomaan esittää erilaisia, toisilleen kriittisiä näkökantoja, jotka päätöksentekijöiden tulisi ottaa harkinnassaan huomioon. Tältä kannalta julkisuuden kyky herättää vastustusta olisi myönteinen ilmiö eikä syy asioiden valmisteluun salassa.

Haastattelussa hallituspuolueen edustaja puolusti hallituksen julkisuuslinjaa nimenomaan sillä, että ratkaistavat asiat ovat kokonaisuuksia, ja kokonaisuuden pitää olla riittävän pitkälle valmisteltu, ennen kuin siitä voidaan mielekkäästi keskustella. Hänestä keskustelu päivähoidon nollamaksuluokan poistosta osoitti hallituksen julkisuuslinjan jopa liian avoimeksi.

Ja monissa tällaisissa isommissa hankkeissa, jos hallitus ei oo tehny vielä, niin kun esim. otetaan tää päivähoitomaksujen nollaluokan poisto osana sitä maksujen tarkistusta. Hallitushan ei (...) ollut tehnyt siitä minkään näköistä tarkkaa linjausta. Oli tiettyjä periaatteita heittäny kehysbudjetin yhteydessä, niin (...) ei olis pitäny ehkä sitäkään tehdä. Olisi vaan pitäny pistää, ett maksu-uudistus, ei niitä alkuperiaatteita, koska sitä asiaa ei ollu tutkittu loppuun saakka eikä saatu ett mikä se hallituksen linja asiassa on. Sen jälkeenhän voi oppositio ja media (...) keskustella siitä, kun on olemassa linja. Mutt se, että uudistetaan ja tutkitaan, ett nollamaksuluokasta luovuttaisiin näillä ja näillä ehdoin, ottaen huomioon nämä, nämä. Niin sen jälkeen opposition lehdistö voi keksiä, mitä mieltä hallitus on. Ett mehän keksimme, ett hallitus haluaa opiskelijoilta viedä, vaikka se ei oo ollu missään vaiheessa tarkoitus, kukaan ei halua viedä opiskelijoilta ilmasta päivähoitomaksua. Ketä se palvelee semmonen keskustelu, ett

väitetään, syytetään ja hyökätään semmosista asioista, joista ei olla eri mieltä. Ett se on niin ku semmosta epädemokratiaa. (politiikka)

On vaikea sanoa, kuinka suuri hallituksen ja opposition todellinen erimielisyys päivähoitomaksujen suhteen oli, mutta esimerkki osoittaa, että julkisuus kykenee nostattamaan hanketta kohtaan sellaista vastustusta, johon päättäjien on reagoitava. Usein tämä koetaan häiritseväksi, koska ratkaisun perusteiden selittäminen ja asian vatvominen julkisuudessa kysyy paljon energiaa. Toisaalta hoitomaksukysymyksessäkin voi olettaa, että asian julkinen kritiikki kuitenkin pakotti hallituksen ottamaan painokkaammin huomioon vähävaraisimpien perheiden edut.

Haastateltavien mukaan julkista keskustelua vältetään erityisesti silloin, jos asiassa osataan odottaa ristiriitoja eri osapuolten kesken ja tavoitteena on silti jonkinlaisen kompromissin löytäminen. Tämä johtuu siitä, että median tiedetään kiinnostuvan juuri vastakkainasetteluista ja potentiaalisista konflikteista sekä lietsovan niitä entisestään.

Jos asia on keskeneräinen ja ollaan eri mieltä, niin eihän niitä yleensä julkisuuteen aktiivisesti tuoda. Ja kommentointi on vähäempää jos mediat tuo, kun jos on yhtenäinen kanta. (politiikka)

Jos on tällöinen ristiriitainen juttu, niin kyllä niissä tilanteissa (...) me tarkkaan mietitään, että mennäks me median kautta julkisuuteen, koska niissä asioissa, pahimmillaan se voi lyödä takasin tai antaa sen takapotkun, joka on isompi kuin se hyöty. (...) Että mitä siitä voi seurata, jos joku kokee sen median kautta tapahtuvaksi vaikuttamiseksi. Siis se on tietysti tärkeä median tällöisenä demokratiankin näkökulmasta, ettei tapahdu niin, että jos meidän jotkut päättäjät kokee, että nyt tämä asia on päätetty jo sitten median kautta. (työnantaja)

Vaikka haastatteluissa selvästi piirtyy kuva, että strategisista syistä ja työrauhan turvaamisen vuoksi julkista keskustelua pyritään rauhoittamaan valmisteluvaiheen tiedotustauoilla, omaa tiedotuspolitiikkaa voidaan samaan aikaan pitää hyvinkin läpinäkyvänä, osallistavana ja avoimena. Valtion- ja kuntahallinnon viralliset tiedotustavoitteet korostavat enenevästi juuri valmisteluvaiheen tiedottamista, jotta kansalaisilla olisi todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon. Myös julkisuuslainsäädäntö on muuttunut 1990- ja 2000-luvuilla avoimempaan suuntaan. Valtaosa haastateltavista ei näyttänyt haastattelutilanteessa paikallistavan ristiriitaa todellisten tiedotuskäytäntöjen ja periaatteellisten tavoitteiden välillä.

Yhä enemmänhän korostetaan valmisteluvaiheen tiedottamista. (...) Tää on yleinen valtionhallinnon periaate, jotta kansalaiset voisi vaikuttaa. Että ihmiset olis kiinnostuneita riittävän ajoissa, ei vasta siinä vaiheessa kun laki on jo hyväksytty. Kerrotaan asioista, jotka on vireillä. (...) Me ollaan poikkeuksellisen avoimesti toimivia. Mitä on hallinnon läpinäkyvyys, niin se täällä ministeriössä

tiedetään. Kaikki kerrotaan mitä tehdään. Kun me alotetaan joku hanke, niin heti annetaan tiedote. Hankkeen kuluessakin saatetaan eri intensiteetillä antaa tiedotteita. Kun hanke päättyy ja se luovutetaan ministerille, pidetään tiedotustilaisuus. Lainvalmisteluista ja kaikesta mahdollisesta. Meidän toiminta on erinomaisen avointa. (hallinto)

Tasapainoilua valmistelun avoimuuden ja julkisuudelta suojautumisen välillä selvitettiin kyselytutkimuksessa kahden väittämän avulla. Vastaajista peräti 96 prosenttia piti organisaationsa viestintää avoimena ja läpinäkyvänä (taulukko 14.3) mutta toisaalta 66 prosenttia kertoi välttävänsä konkreettisten tavoitteiden tai mielipiteiden julkista esittämistä keskeneräisissä asioissa (taulukko 14.4). Ilmeisesti organisaation viestinnän avoimuus ei siis vastaajien mielestä edellytä mielipiteiden ja tavoitteiden julkista esittämistä, vaan ehkä pikemminkin sitä, että vireillä olevista asioista kerrotaan julkisuuteen ja asiaan liittyviä kommentteja otetaan vastaan.

Taulukko 14.3. ”Organisaatiomme viestintä on avointa, ja pyrimme toiminnassamme läpinäkyvyyteen.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	54	77	59	66	50	54	60	60	244
Jokseenkin samaa mieltä	37	19	37	30	50	37	37	36	146
Jokseenkin eri mieltä	9	4	4	2	0	7	4	4	17
Täysin eri mieltä	0	0	0	2	0	2	0	0	2
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	409
N	46	48	95	50	54	59	57	409	

Taulukko 14.4. ”Vältän konkreettisten tavoitteiden tai mielipiteiden julkista esittämistä keskeneräisissä asioissa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	16	42	21	18	37	22	20	24	97
Jokseenkin samaa mieltä	47	33	49	38	44	42	36	42	167
Jokseenkin eri mieltä	36	17	26	30	13	24	36	26	103
Täysin eri mieltä	2	8	4	14	6	13	9	8	31
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	398
N	45	48	92	50	52	55	56	398	

Eri yhteiskuntasektoreiden vastauksissa oli joitain eroja. Tarkimmin mielipiteitään ja tavoitteitaan varjelevat poliisi- ja oikeuslaitoksen sekä elinkeinoelämän edustajat, kun taas avoimimmin mielipiteitä ja tavoitteita esittävät kansalaistoiminnan ja tutkimuk-

sen edustajat. Erot selittynevät sillä, että elinkeinoelämän hankkeissa kyse on usein liiketoimista kilpailutilanteessa ja tavoitteena on yleisen edun sijasta mahdollisimman suuri hyöty omalle yritykselle. Tällöin on usein viisasta neuvotella asiat osapuolten kesken valmiiksi ennen julkistamista. Oikeusprosesseissa taas päätöksenteon on perustuttava korostetusti näytettyihin tosiasioihin. Ratkaisut on tästä syystä pidettävä avoimina siihen asti, kunnes kaikki näkökohdat on käyty läpi.

Se voi olla jopa sitte se, ett jos sitä päätöstä ei oo vielä tehty ja mennään etukäteen ottamaan kantoja ja naulaamaan itteensä sinne, niin siin saattaa jopa niin sanotusti jäävätä itsensä. Ett ei sitä pidä mennä tekemään, ett toisin sanoen pohdiskelemaan sitä sinne [julkisuuteen] etukäteen. (oikeustoimi)

Valmistelutyön pyrkimys suojautua julkisuudelta on jälleen yksi osoitus politiikkaverkostoissa tehtävän työn ja julkisen politikoinnin eriytymisestä. Jos päättäjät kokevat julkisuuden valmistelutyötä häiritseväksi, valmisteluun kytkeytyvä julkinen keskustelu hiipuu, ja julkisuus typistyy yhtäältä tiedottamiseksi tehdyistä ratkaisuksista ja toisaalta yleisemmäksi mielikuvakamppailuksi, jossa ratkaisuihin liittyvien todellisten argumenttien sijasta pelivälineinä ovat puolitotuudet ja pelkistykset, epäluottamuksen ja närkästyksen lietsominen vastustajia kohtaan sekä hengennostatus oman kannattajakunnan piirissä.

14.2. Julkisuudella nähdään myös aito kriittinen tehtävä

Haastatteluissa arvioitiin mediajulkisuuden voivan kuitenkin vaikuttaa päätöksentekoon myös rakentavasti. Tällöin mediajulkisuus nähtiin tarpeellisena vastapelurina ja sparraajana, joka kiinnittää päättäjien huomiota mahdollisiin ongelmakohtiin ja pakottaa ottamaan myös vastustajien näkökantoja huomioon. Päättäjät selvästikin kävivät jonkinlaista sisäistä taistelua punniten julkisen keskustelun tarpeellisuutta ja sen nostattaman vastustuksen aiheuttamia hankaluuksia.

Jos lähtee sille linjalle, että mieluummin tätä avoimuutta, niin siinä altistaa kyllä itsensä vaikeuksille samalla. (...) Et tulee hirveesti julkista arvostelua ja julkista painetta, kun tavallaan itse jo promovoi sitä keskustelua. Et sit, jos pitäis niinku täällä, että okei, ministeriön sisäinen työryhmä, tehdään vaan täällä ja sitte, ku on vuosi pakerrettu, niin sit lävätetään joku ehdotus ja viedään se nopeesti ja näin. Sillonhan (...) se ulkoinen paine on hyvin lyhyen aikaa, ja sit se asia menee ja sit todennäköstä on, et saat sen semmosena ku sä just itte haluat, niin eteenpäin. Mutta tuleeko siitä hyvä? Et kylhän julkinen keskustelu sitte kuitenkin vie asioita, avaa näkökulmia ja ongelmia, ja sitouttaa myöski ihmisiä siihen. (politiikka)

Erityisesti innovaatioyliopisto-hankkeessa mukana olleet haastateltavat korostivat julkisen keskustelun sparraavaa vaikutusta ja näkivät sen parantaneen hankkeen valmistelua. Julkisuudessa hanketta kritisoiitiin näkyvästi yhtäältä siitä, että taiteen asema olisi jäämässä uudessa yliopistossa liian alisteiseksi ja toiseksi siitä, että Suomen muut yliopistot jäisivät resurssien jaossa innovaatioyliopistoa huonompaan asemaan. Hankkeen kannattajien kommentteissa kriittisten äänen katsottiin vaikuttaneen valmisteluun myönteisesti ja jopa varsin konkreettisesti.

Sitt se taide nähdään olennaisena, ja ett taidetta halutaan tukea samalla lailla kun muutakin, ehkä se kieli, tai Sailaksen raportin teksti tältä osin, oli suht suppea. Sanottiin, ett sillä halutaan vaikuttaa, ikään kuin elinkeinoelämä nähtiin ainoana tärkeänä yhteistyökumppanina, ja haluttiin vaikuttaa Suomen menestykseen kansainvälisessä taloudessa. Ja nyt sillä halutaan vaikuttaa Suomen menestykseen, ei pelkästään taloudellisessa kontekstissa. Ikään kuin voi sanoa, ett sen yliopiston idea on täydentynyt, ja se yliopistollisuuden idea on varmasti vahvistunu tän keskustelun kautta, sen kautta, ett sekä me että muut valmisteluun osallistuvat, opetusministeriö ja elinkeinoelämä, on joutuneet sitä asiaa prosessoimaan. Kyll se julkisuus on vienyt sitä sen hankkeen kannalt varmasti hyvään suuntaan. (tutkimus)

No ehkä vaan se, et meillä nyt tää säätiömalli tulee kaikille mahdolliseks, mikä täs kehyspäättökses ny oli. Niin aikasemminhan hallitus oli linjannu, et se on kaikille mahdollista myöhemmin, mut ehkä (...) tää julkinen paine ja tää laaja keskustelu sitte tästä, niin on varmaan nopeuttanu sitä, että nyt muutki yliopistot pääsee ehkä tähän säätiömalliin vähän nopeammin, kun oli alunperin ajatus. (politiikka)

Ylipäättään haastatteluissa katsottiin, että jos mediajulkisuudessa tuodaan esiin joitain oikeasti olennaisia valmisteluun liittyviä seikkoja, ne otetaan huomioon. Kuitenkin tämä tuntui olevan melko poikkeuksellista. Enimmäkseen haastateltavat katsoivat, että media edustaa jonkinmoista yleistajuista kansan ajattelua, josta on hyvä olla selvillä, mutta että ratkaisut on kuitenkin tehtävä asiantuntijatiedon perusteella. Jonkin verran yleismediassa, erityisesti sen yliökirjoituksissa, käydään kuitenkin myös varsinaista asiantuntijakeskustelua, jossa voi tulla esiin päättäjienkin mielestä huomionarvoisia näkökulmia.

No siinä semmosessa oikein vakavassa valmisteluvaiheessa, mä sanoisin että se ei kauheen paljon vaikuta se semmonen yleinen mediasta tuleva palaute, että se tietysti, jos käydään mediassa vakavaa keskustelua, mistä tulee ihan oikeita näkökantoja (...), niin totta kai se otetaan siinä huomioon. Mutta aika paljonhan sitten semmonen oikein kunnon valmisteluvaiheessa, niin sitten ollaan yhteyksissä niihin, joita se asia koskee, et niinkun yliopisto-korkeakoulukenttä ja niitten kanssa sitä hierotaan. (hallinto)

Sehän ois karmee kuva, jos se kaikki menis median ehdoilla, niin sillonghan ei paljo koulutustakaan tarvittas mihinkään erikoisalaan, että yleisasiantuntijuus sitte riittäis, jos sillä ehdolla yhteiskuntaa ainoastaan kehitettäis. Mutt kyllähän media on hyvä pärääjä. Ett sehän on hyvä haastaja, että monesti sanotaan, että hyvä vihollinen on paras asia, mitä voi olla, ett se on hyvä haastaja, ett se esittää hyviä kysymyksiä, ja jos et niihin osaa vastata, niin sillon todennäkösesti siin hankkeess on jotain pielessä. (hallinto)

14.3. Julkisuus voi lukkiuttaa kantoja ja tiivistää rivejä

Agendalle nostamisen, vastustuksen herättämisen ja sparrauksen lisäksi mediajulkisuus voi toimia myös suoremmin päättäjien välisen kamppailun pelivälineenä ja pelitilan määrittäjänä. Tässä keskeisiä mekanismeja näyttävät olevan julkisuuteen liittyvä kasvojen menettämisen uhka sekä tarkoituksenmukaisuusharkinta käytettävissä olevien resurssien ja kulloistenkin tavoitteiden julkistamisessa.

Kasvojen menettämisen uhka näyttäisi liittyvän kahteen hieman eri ilmiöön, joita kutsumme tässä kantojen lukkiutumiseksi ja rivien tiivistymiseksi. Kantojen lukkiutumisessa on kyse siitä, että henkilön tai organisaation on vaikea perääntyä julkisuudessa esittämästään kannasta vaikka tulisi toisiin ajatuksiin tai vaikka jonkinasteinen perääntyminen olisi tarpeen hyväksyttävän kompromissin aikaansaamiseksi. Rivien tiivistyminen taas tarkoittaa sitä, että julkisuuden paine vaimentaa osapuolten sisäistä oppositiota.

Tavoitteiden ja resurssien tarkoituksenmukaisen julkistamisen avulla pyritään luomaan peliasemia ja ”neuvottelutilaa”. Neuvotteluihin voidaan luoda pelitilaa esimerkiksi julkaisemalla kunnianhimoisempi tavoite mitä oikeasti pidetään realistisena. Jos todellinen tavoite tai resurssi julkistettaisiin heti, se ikään kuin inflatoituisi ja siitä tulisi neuvottelujen lopputuloksen sijaan niiden lähtökohta. Tällä tavoin esimerkiksi hallituksen edustajat perustelivat päätöstä olla julkistamatta hoitajien palkankorotuksiin vuoden 2007 hallitusneuvotteluissa sovitun ylimääräisen valtionosuuden suuruutta. Jos summa olisi julkistettu opposition ja viestinten vaatimusten mukaisesti jo keväällä, sillä ei olisi enää ollut tehoa itse palkkaneuvotteluissa.¹²⁶

Pelitilan luominen ja kasvojen menettämisen uhka näyttävät olevan vastinpari, joiden välillä joudutaan tasapainoilemaan. Tavoitteita ei kannata julkisesti asettaa liian etäälle realistisista, koska perääntyminen voisi näyttää heikkoudelta, mikä taas merkitsisi kasvojen menetystä.

Kantojen lukkiutuminen, rivien tiivistyminen ja panosten inflatoituminen ovat päättäjien hyvin tuntemia ilmiöitä, jotka ovat eri tavoin tulleet esiin myös aiemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi 1990-luvun talouspolitiikasta päättäneiden haastatteluisa julkisuuden katsottiin jäykistävän keskustelun tiettyihin asemiin, joista on vaikea perääntyä (Kantola 2002a, 287). Omien haastattelujemme perusteella julkisuudessa esitetystä kannasta peräytyminen koetaan jollain tavalla nöyryyttäväksi, ja tätä py-

126 Ks. hoitajakiistan analyysi luvussa 5.

ritään välttämään ensiksikin pidättymällä kantojen esittämisestä ennen kuin ollaan varmoja että niissä tullaan pysymään ja toiseksi muotoilemalla ratkaisut niin, että kaikki osapuolet näyttävät mahdollisimman hyvin saavuttaneen tavoitteensa.

Ja tässä tullaan siihen johtamisfilosofiaan, ett sen takia juuri kannattaa välttää sitä, että sitä vääntöä julkisuuden kautta käytäis, että kukaan ei menettäis kasvojaan. (politiikka)

Sil tavalla voi julkisuus olla haitaksi tai lukkiuttaa, että joku menee vähän niin-kun vahingossa tölväsemään sellasen kannan, joka ei olekaan loppuun harkittu. Niin on pirun vaikee sitten peruuttaa siitä, kun se on tullut sanottua julkisuuteen. (ammattiyhdistysliike)

Niin tällaset hyvin jyrkät, ehdottomat lausunnot on sillä lailla vaarallisia, petollisia, että on hyvin vaikee kohtuullisessa ajassa niistä luopua, joka saattaa sitten pitittää tätä työtaistelua ihan vaan sen takia, että sitte taas kentälle on hyvin vaikee selittää sitä, että no mitäs varten tuota tämmösiä vaadittiin ja tämmönen oli niin kauheen tärkeää ja lakkoon mentiin ja viikon päästä tultiin pois eikä saatukaan. Että sillon se äkkiä johtaa siihen, että sitte onki kuukauden lakko ja sitte todetaan, et ei se työnantaja kuukauteen taipunu tähän asiaan, niin pakokohan meidän oli sitte tehdä tämmönen sopimus. Eli kyllä semmoset tavat, että mediaan lipsahdetaan liian helposti ja ne sitoo sitte sitä lausunnonantajaa käyttäytymisessään siitä eteenpäin, niin se on molemmin puolin semmonen loukku, johon saattaa sekä työnantajapuoli että palkansaajapuoli varomattomilla lausunnoillaan sortua. (hallinto)

Pelko lukkiuttavasta vaikutuksesta on yksi syy siihen, miksi toimittajien on usein vaikea saada päättäjältä konkreettista vastausta konkreettiseen kysymykseen. Koska valmistelu on kesken ja neuvotteluissa sovittavien kompromissien sisällöistä ei ole tietoa, päättäjä ei halua etukäteen kertoa tavoitteistaan julkisuuteen jottei menettäisi kasvojaan joutuessaan myöhemmin niistä peräytymään. Julkisuudessa myös jämähdetään helposti johonkin vastakkainasetteluun, kun taas riittävän pitkään asiantuntijoiden kesken pohtien voidaan löytää ”fiksukin ratkaisu”.

Helposti ajattelee julkisuuden kannalta et eiks se ois kiva et käytäs koko ajan debattii. Ja kyllä se varmaan joissaki asiois, mut sit pitäs olla vaan kaks kolme asiaa, ja kuitenkin me joudutaan ratkaseen satoja ellei tuhansia. (...) Et kyllähän sieltä vois sen pari kolme asiaa heittää katottavaksi, mutta ne taas on sitte niin vaikeita, et minust on parempi et me ensin keskustellaan. Et jospa niist tuliski joku uus oivallus. Jos me jotenki jäykistetään, erittäin pinnallisen tietopohjan, ja suurten tunteiden avulla, mitä helposti lehdissä tapahtuu, niin se on sitte vaan et sen jälkeen ihmiset lakkais ajattelemasta. Panis aivot lukkoon ja puolustas niitä jo jossain muodostuneita kantoja. (oikeustoimi)

Julkisen keskustelun näkökulmasta kantojen lukkiutuminen muistuttaa edellä jo kuvattua vastustuksen herättämistä. Keskustelu jää kesken, kun julkisuudessa lukkiutetaan tiettyihin asemiin eikä kyetä luoviin ratkaisuihin, joissa osapuolet antaisivat jossain määrin periksi alkuperäisistä kannoistaan. Deliberatiivisen demokratiateorian ihanteiden mukainen yhteisymmärrykseen pyrkiminen julkisen keskustelun avulla näyttää haastateltavien mielestä siis vaikealta, koska julkisuudessa asiat helposti pelkistyvät ja lukkiutuvat vastakkainasetteluiksi ja arvovaltakysymyksiksi. Sama ilmiö on havaittu myös paikallisemmissa poliittisissa kysymyksissä. Esimerkiksi Tampereen Tammerkosken yli suunnitellusta uudesta sillasta käyty mediakeskustelu kiteytyi nopeasti sillan puoltajien ja vastustajien vastakkaisuudeksi, mikä lukitsi keskustelun samojen argumenttien varassa pyörivään kehään (Pietilä 2002, 144).

Keskeneräisten asioiden puiminen julkisuudessa voi haastateltujen mielestä lukkiuttaa osapuolten kantoja erityisesti silloin, jos julkisuudessa korostuu asiakokonaisuudesta jokin jollekin ryhmälle kielteinen seikka. Näin voidaan ajautua tilanteeseen, jossa asiasta ei voida enää sopia, koska se julkisuudessa näyttäisi liikaa jonkun osapuolen nöyrytmiseltä.

Sitt saatetaan semmoseen tilanteeseen, ett tulee tuomio sille yksittäiselle asialle, vaikka se liittys laajempaan kokonaisuuteen, jossa se ois kaikkien hyväksyttävissä, jollonka se on tuomittu niin vahvasti, ett tietyn, jonkun on pakko siitä kieltäytyä, kenen etuja se niin ku yksisilmäisesti polkee, koska kompromissisähän kaikki astuvat, jokaisen etuja poljetaan. Ja jos tulee julkisuuteen tieto vaan yhden nöyrytmisestä, niin se tekee mahdottomaksi siitä näkökulmasta kompromissin tekemiset. (K: Se on vähän, sitt tulee arvovaltakysymys siihen?) Kyllä. (politiikka)

Keskeneräisten asioiden julkinen käsittely voi kuitenkin joskus myös vähentää kasvojen menetyksen riskiä. Näin käy, jos hanke tyrmätään julkisuudessa jo ennen kuin kukaan ehtii siihen sitoutua arvovaltaa uhkaavalla tavalla.

Mut sitten joskus tämmönen, kun lehdet kysyy jotakin, niin ehkä niillä on tietynlainen merkitys semmosissa, kun joku asia on, niin kuin tässä aikasemmin oli puhe, tämmösellä mahdollisesti jollakin koepallolla. Tai poliitikot ovat innostuneet tietynlaisesta ideasta, joka sit ei kuitenkaan oo hedelmällinen, niin joskus kyllä on minusta selvästi sitä, että siinä voi ihan tällasella lehteen tulleella haastattelulla ehkä päästä vaikuttamaan siihen, että joku vähemmän terve tai vähemmän kestävä idea tulee suhteellisen alussa jo pyyhkäistyksi pois. Ja siin on ehkä sekin tietynlainen etuaspekti mukana, että jos se tulee riittävän varhaisessa vaiheessa, niin ne on usein vielä tämmöttees vähän hahmottomina, ja ne poliitikot eivät menetä kasvojansa. Ne voivat aina sitten sanoa, et no juu, ei me nyt tätä oikeastaan, tää oli nyt vähän, joku on käsittänyt väärin. (tutkimus)

Haastattelujen perusteella kompromisseihin liittyvä riski tunnistetaan ainakin työmarkkinaneuvotteluissa, minkä vuoksi ratkaisut pyritään tietoisesti muotoilemaan niin, että molempien osapuolten olisi mahdollisimman helppo esitellä ne jäsenkunnalleen.

Joo, saatto lukkiuttaa kyllä. Mutt toisaalta, niin mä näen asian niin, että sitt, kun ammattilaiset hakee sopimuksia, niin tällanen asiaki otetaan huomioon, ja silloin koko ajan etsitään niitä keinoja, jolla kasvojaan menettämättä kukin osapuoli voi tulla siihen. Ett se joudutaan aina tekemään. (ammattiyhdistysliike)

Koska julkisiin kannanottoihin liittyy kasvojen menettämisen riski, julkisuudessa esitetyt kannanotot saattavat tehotta paremmin kuin vain päättäjien kesken kädyt keskustelut. Julkisuuteen esitetystä kannasta näet toiset osapuolet tietävät, että sen esittäjä on kannassaan melko päättäväinen eikä anna helposti periksi, koska periksi antaminen merkitsisi kasvojen menetystä. Muiden on siis syytä ottaa kanta vakavasti. Tietysti riskinä on, että kaikesta huolimatta kannasta kuitenkin joudutaan peräytymään.

Kyllä julkisuudella voidaan asemoida sitä neuvottelutilanteen alkua, eli voidaan hakea sitä omaa neuvotteluasemaa. Eli kun EK nyt ilmottaa, että niille ei mikään tupomalli käy ja ne ei hyväksy mitään tällasta, mitä Mäenpää ja Vanhanen nyt toi sitten, niin mun mielestä ne silloin asettaa itseään tuleviin neuvotteluihin jo riittävän kauas meidän tavoitteista, niin että niillä on sitten millä pelata. (...) Jos ne ois ihan hiljaa julkisuudessa ja sanois Mäenpäälle vaan tuolla seitsikon kokouksessa, että ei tää meidän mielest oo hyvä, niin STTK:n piirissä saattais syntyä sellanen käsitys, ett nehän on tän nielassu ja melkein hyväksynyt. Ja (...) itsevarmuus lisääntyis täällä, että tämä menee läpi. Ja silloin he olis heikommass asemass. Mutt he pyrkii tällä, ett he sanoo sen julkisuudessa, niin horjuttaa koko STTK-kentän itsevarmuutta. (ammattiyhdistysliike)

Sitaatissa tulee myös selvästi esiin, kuinka ainakin työmarkkina-asioissa julkisuutta käytetään pelitilan muokkaamiseen ja neuvotteluasemien rakentamiseen. Todellisia tavoitteita ei julkisteta, vaan kannat esitetään strategisesti sopivan etäälle realistiseksi arvioidusta lopputuloksesta, jotta itse neuvotteluissa olisi ”pelivaraa”.

Yllä lainatut sitaatit kertovat kiinnostavasti myös siitä, kuinka neuvotteluja ja erityisesti julkisuuden vaikutuksia tulkitaan psykologisoivin termein. Kyse on kasvojen säilyttämisestä tai menettämisestä, itsevarmuuden vahvistamisesta tai horjuttamisesta. Sosiaalipsykologi Erving Goffman kirjoitti kasvojen säilyttämiseen tähtäävästä ”kasvotyöstä” jo 1950-luvulla ja katsoi kyseessä olevan pyhä asia, jota kunnioitetaan ja jonka suojelemiseksi on rakennettu rituaalien järjestelmä (Peräkyä 2001, 354). Kasvojen menettäminen on sama asia kuin häpeä, ja juuri häpeän välttäminen näyttäisi olevan yksi olennainen päättäjienkin julkisuussuhdetta määrittävä tekijä. Haastatteluissa sanan häpeä mainitsi kuitenkin vain kaksi haastateltavaa. Useammin

puhuttiin kasvojen menettämisestä (10 haastateltavaa) tai arvovaltakysymyksestä (4 haastateltavaa).

Haastatteluissa tuli selvästi esiin, kuinka tärkeää päättäjille on säilyttää kasvonsa erityisesti omien taustajoukkojensa silmissä. Tämä on yksi keskeinen tekijä, joka pitää varsinaista valmistelua ja päätöksentekoa erillään julkisesta keskustelusta. Julkisuudessa halutaan esiintyä itsevarmasti, päättäväisesti ja asioita yksinkertaistaen, kun taas varsinaisessa päätöksenteossa joudutaan sovittelemaan, peräytymään alkuperäisistä tavoitteista ja ottamaan huomioon monimutkaisia seurannaisvaikutuksia. Julkisen keskustelun kannalta tilanne on ongelmallinen, ja ongelman ytimessä on poliittinen kulttuuri, jossa tavoitteista peräytyminen ja kantojen tarkistaminen koetaan nöyryyttäväksi. Julkinen keskustelu olisi helpompaa kulttuurissa, jossa mielipiteitä voitaisiin joustavasti tarkistaa uuden tiedon ja kokonaisuuksien hahmottumisen myötä ja jossa asioista ei tehtäisi niin helposti arvovaltakysymyksiä. Kulttuurin tietoinen muuttaminen ei ole helppoa, mutta esimerkiksi journalismissa ongelmaan ehkä voitaisiin kiinnittää uudella tavalla huomiota. Ensiksikin voitaisiin välttää dra matiikan rakentamista arvovaltakysymysten varaan ja toiseksi voitaisiin vaikka vähän Hannu Karpon tapaan kysyä yksittäisissä tapauksissa osapuolilta suoraan, mitä järkeä jossain tiettyssä arvovaltakiiistassa on.¹²⁷

Siinä missä osapuolten välisissä keskusteluissa kasvojen menetyksen pelko näyttää johtavan kantojen lukkiutumiseen ja keskustelun jäykistymiseen, se osapuolten sisäisissä asetelmissä näyttäisi johtavan rivien tiivistymiseen ja tehtyjä linjauksia epäilevien kantojen vaimenemiseen. Esimerkiksi hoitajakiistassa julkisuuden paine teki osapuolille tärkeäksi esiintyä yhtenäisesti, ja kynnys sisäisten erimielisyyksien esittämiseen kasvoi. Yhden haastatellun mukaan kuntajohtajien piirissä oli laajalti mielialaa, että kuntien rahat eivät riitä työnantajan melko korkeaan palkkatarjoukseen. Kovan julkisen paineen vuoksi he eivät kuitenkaan vastustaneet ehdotettua yleislinjaa. Vastaavasti nousi työtaisteluun epäilevästi suhtautuvien hoitajien kynnys ilmaista työtaistelun mielekkyyttä koskevia epäilyjään. Hoitajakiistan mediapaine tiivistä myös puolueiden rivejä.

Jos ois toimittu normaalisti, ja jos tää ei ois saanu niin paljon mediahuomiota, niin ois ollu monta tämmöstä kärhämää käynnissä, eikä ois varmaan syntyny minkään näkösii tuloksii. Mutta koska tää mediahuomio oli niin poikkeuksellisen suuri, niin me tajuttiin, et me ei voida hävitä tätä faidista. Ja yritettiin pitää se niinku kuosissa. (politiikka)

Työmarkkinaratkaisussa näytti näin vaikuttaneen Elisabeth Noelle-Neumannin (1991) kuvaamaa ”hiljaisuuden spiraalia” muistuttava ilmiö, jossa vähemmistöksi

127 Viittaus liittyy muistikuvaan Hannu Karpon televisio-ohjelmasta, jossa juopottelemassa ollut sokea mies lähti ryyppykaverinsa kanssa autolla hakemaan viinakaupasta lisää juotavaa. Sokea ajoi ja kaveri antoi ohjeita vierestä. Matka sujui muuten hyvin, mutta perillä auto tömähti päin viinakaupan seinää. Karpo kysyi ohjelmassa kaveruksilta, mikä järki viinanhakureissussa heidän omasta mielestään oli. Miesten oli todettava, että eihän siinä järkeä ollut.

itsensä kokevat muun muassa ryhmästä eristymisen pelon vuoksi jättävät ilmaise-masta poikkeavia mielipiteitään, mikä entisestään vahvistaa enemmistömielipiteeksi koetun valta-asemaa.¹²⁸

Julkisuuden rivejä tiivistävä vaikutus sai tukea myös kyselytutkimuksesta. Kaksi kolmasosaa vastaajista katsoi median suuren huomion lisäävän painetta esiintyä yksimielisesti. Kaikkein eniten julkisuus näyttää tiivistävän ammattiyhdistysliikkeen (80 %), elinkeinoelämän (75 %) ja kansalaistoiminnan (73 %) rivejä. Sen sijaan poliisi- ja oikeustoimessa (49 %) sekä hallinnossa (58 %) harvemmat vastaajat tunnistivat tällaista mediavaikutusta. Rivien tiivistyminen näyttäisi siis olevan ominaista ni-menomaan järjestösektorilla. Ilmeisesti järjestöjen toiminnassa yhtenäisyys koetaan muita organisaatioita selvemmin toimintakykyä tukevaksi tekijäksi.

Taulukko 14.5. ”Jos media kiinnittää johonkin organisaationi kannalta tärkeään asiaan suurta huomiota, tämä lisää organisaatiossamme painetta esiintyä asiassa yksimielisesti.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	20	15	13	20	8	15	7	14	52
Jokseenkin samaa mieltä	60	60	45	53	41	53	57	52	197
Jokseenkin eri mieltä	13	23	36	22	27	29	21	26	99
Täysin eri mieltä	7	3	6	4	24	4	14	9	33
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	381
N	45	40	85	49	51	55	56	381	

14.4. Strategisuus ja kommunikatiivisuus journalismissa ja julkisuudessa

Haastatteluissamme päättäjät suhtautuivat julkisuuteen hyvin samaan tapaan kuin 1990-luvun talouskriisin talouspoliittiset päättäjät Kantolan (2002a; 2002b) tutkimuksessa. Julkisuutta pidettiin siinä määrin epärationaalina, että vaikeiden ja risti-riitaisia intressejä sisältävien asioiden julkisen pohdinnan uskottiin vain hankaloit-tavan asioiden hoitoa. Päätöksentekotilanteita taas luonnehdittiin ammattimaisiksi ja järkiperaisiksi, eikä julkisuuteen esitettyjen puheenvuorojen tarkoitushakuisuuden ja kärkevyyden yleensä katsottu juuri vaikuttavan varsinaisten valmistelu- ja pää-tösneuvottelujen kulkuun. Osapuolet ovat asiantuntijoita, tuntevat toistensa intressit ja hyväksyvät sen, että julkisuudessa jokainen pyrkii korostamaan itselle edullisia näkökohtia. Suoranaisia valheita tai asiavirheitä ei kuitenkaan hyväksytty julkisuu-dessakaan.

128 Ks. hoitajakiistan analyysi luvussa 5.

Julkisuudessa pyritään luomaan mielikuvia aktiivisella osallistumisella, tietoisien yksipuolisilla puheenvuoroilla sekä liioitelluilla närkästyksen tai luottamuksen ilmauksilla. Näin luodun julkisen paineen uskotaan sitten vaikuttavan vaikutusvaltaan varsinaisissa päätöksentekotilanteissa. Kyse ei tällöin ole ensisijaisesti siitä, että toimintatavoista ja päämääristä käytäisiin avointa julkista keskustelua niin, että osapuolet muuttaisivat tavoitteitaan ja näkemyksiään julkisuuden paineen vaikutuksesta. Sen sijaan julkisuudella pyritään hankkimaan valtaresursseja pienemmissä piireissä käytävää varsinaista keskustelua ja harkintaa varten. Habermasin termin päättäjien toiminta julkisuudessa näyttäisi siis strategiselta. Haastatteluista syntyi jopa vaikutelma, että tällainen strategisuus koettiin niin luonnolliseksi, ettei julkisuutta oikein osattu mieltää muuksi kuin eri osapuolten tarkoitushakuisten viestien jonkinmoiseksi kilpa-areenaksi. Sen sijaan päättäjien keskinäistä valmistelutyötä ja neuvotteluja luonnehdittiin useinkin melko rationaalisiksi ja yhteisymmärrykseen pyrkiviksi, eli siis Habermasin termin kommunikatiivisiksi.

Päättäjät mieltävät julkisuuden siis omanlaisekseen toimintaympäristöksi, jossa pelataan eri säännöillä kuin päättäjien keskinäisessä, julkisuudelta suojatussa päätöksenteossa. Esimerkiksi hoitajakiistan yhteydessä julkisuuteen esitetyt argumentit sisälsivät sellaista vastakkainasettelua ja tahallista ohi puhumista, jota ei enää ilmennyt samojen henkilöiden neuvotellessa asiasta sovittelulautakunnassa. Vallankäyttäjillä näyttääkin olevan sanaton yhteisymmärrys siitä, että tietyissä tilanteissa julkisuuteen tarkoitettu puhe poikkeaa luonteeltaan toisaalla tapahtuvasta, varsinaiseen neuvotelutulokseen pyrkivästä puheesta.

No kyll varmasti (...) julkisuudessa sellasta tahallista väärinymmärrystä esiintyi, mitä sitten ei sovittelulautakunnassa enää ollu. Että siellä kuunneltiin aidosti, yritettiin kuunnella, lukee siitä välistä, mutta kyllähän julkisuus tässä mielessä niinku toimii, sitä niinku käytettiin. (työnantaja)

No sen voi sanoa aika lyhyesti niin, että julkisuudessa pelkistetään ja tietysti vähän ikään kuin annetaan siitä omasta argumentista mahdollisimman myönteinen tulkinta. Et sitten kun neuvottelutilanteessa, niin siinähan tietysti tiedetään, että molemmat on asiantuntijoita. (...) Neuvottelutilanteessa ei yleensä kysymys ole siitä, että saataisiin toinen ympäripuhuttua, vaan kysymys on siitä, että saadaa toinen ymmärtämään sen oman argumentin painoarvo. Ja et mitkä asiat ovat sellaisia, jotka on meidän osapuolelle aivan ehdottoman tärkeitä ja mistä sitten voi luopua. Mutta julkisuudessa, siellähän täytyy aina pelkistää. (ammattiyhdistysliike)

Otetaan esimerkiksi yks ihan tuore, otetaan esimerkiks tää Stora-Enso-tehtaitten lakkauttaminen. (...) Me ollaan pidetty sitä voimallisesti esillä viime syksystä lähtien koko ajan määrätietosesti. Liittyy tähän aitoon huoleen totta kai tästä työllisyydestä ja teollisuuden rakennemuutoksesta ja näin, mut sitte totta kai viime aikoina on myös käytetty semmosii puheenvuoroja, että ku ollaan nähty,

et kepusa on epäileviä tuomaita ja Väyrynen sanoo, et hän ei suostu ja muuta tällästä, niin totta kai me ollaan siin haavas vähän puukkoo käännetty. Että ollaan enemmän kiinnitetty huomioon siihen, miten vaikeeta on kepulle ja niin edelleen. Et tää on ehkä semmonen esimerkki, että on ihan oikee asia, siit on puhuttu kohta puol vuotta. Me ollaan järjestetty seminaareja. Häkämies on ollu siellä ja ollaan siihen liittyen puhuttu vakavaa asiaa, mut sitte tulee myös tämmönen niinku kilpailijan kanssa käyty flaidis, kun nähdään, et toinen on heikko ja se säröilee, niin yritetään omalla viestillä vielä sitä säröä sit kasvattaa. Et tää on ehkä esimerkki, ja tällästä on ihan koko ajan kaikis asiois oikeestaan. Se on se oma viesti ja sit yritetään häiritä naapurin viestiä. (politiikka)

Kyselyvastaajistakin 78 prosenttia tunnisti julkisuudesta osapuolten tahalliset väärinymmärrykset. Kaikista tutuinta tahallinen ohipuhuminen oli politiikan (88 %) ja hallinnon (85 %) sektoreilla, kun taas vähiten tahallisiin väärinymmärryksiin uskovia oli poliisi- ja oikeustointa (68 %) sekä elinkeinoelämää (69 %) edustavien keskuudessa.

Taulukko 14.6. ”Julkisessa keskustelussa osapuolet ymmärtävät usein tahallaan hieman väärin toistensa lausuntoja.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	16	13	19	21	8	24	14	17	67
Jokseenkin samaa mieltä	60	56	66	50	60	64	66	61	244
Jokseenkin eri mieltä	23	29	14	23	32	12	20	21	84
Täysin eri mieltä	0	2	1	6	0	0	0	1	5
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	400
N	43	45	90	52	53	58	59	400	

Julkisessa keskustelussa voidaan kielteisiä reaktioita pyrkiä minimoimaan myös myötäilemällä yleisellä tasolla vastustajien argumentteja. Tällöin ei kuitenkaan ole välttämättä kysymys siitä, että konkreettisissa käytännön ratkaisuissa juuri tulitaisiin toista osapuolta vastaan. Näin ainakin tulkitisi yksi innovaatioyliopiston vastustajista:

...että sitten Sari Sarkomaa itsekin sanoi, että tämä tulee olemaan tärkeessä asemassa ja nyt nää elinkeinoelämän asiantuntijat olivat nyt jossain asiayhteyksissä viitanneet, että kyllähän tämä on tärkeää ja jossain kaikissa aamukahvitilaisuuksissa puhutaan siitä taiteen tärkeydestä, mutta se on must synnyttänyt niit puheenvuoroja, mut sit se konkreettinen toiminta, niin se on nyt toistaseks ainakin sillä asteella, että nyt meillä on siis työryhmä ja varmaan toinenkin työryhmä ja vielä joku kolmas seurantaryhmä, jossa nyt vähän ajatellaan, että tää on nyt sitä meidän asiaa, et mietitään sitä taidetta. Mutta sit kuitenkin se,

toiminnan taso on jäänyt vielä hyvin pinnalliseksi, että ei kuitenkaan oikeestaan oo pureuduttu siihen, että mitä se nyt sitten oikeestaan kuitenkaan tarkoittaa. Tai et se on just vähän tällasta, taide on tärkeitä -keskustelua. Ei oo sitä sellasta taiteen strategiaa, mitä me peräänkuulutettiin, eli sitä sellasta, joka todella turvaa sen taiteen aseman ja vielä kaiken lisäksi antais sen oikeesti kukoistaa siellä uudessa innovaatioyliopistossa. Mut mä luulen, et siinä on tää ongelma, et sitä ei voi syntyäkään, koska se yliopiston konsepti on vaan ristiriidassa koko ajatuksen kanssa. Ja sit ne ei oikein pysty päälle lyömään sitä, että nyt siitä taiteesta tulee se jonkinlainen kantava voima. (kansalaistoimija)

Päättäjien puheessa julkisen toiminnan strategisuus liittyi usein siihen, että julkisuus ja journalismi yksinkertaisesti on niin lyhytjännitteistä, tunteenomaista ja epärationaalista, ettei päättäjillekään jää muuta vaihtoehtoa kuin yhtäältä suojautua julkisuudelta ja toisaalta turvautua strategiseen viestintään. Välttämättä asetelma ei kuitenkaan ole aivan näin yksioikoinen. Monesti journalismin epärationaalisuus varmasti on totta, mutta toisaalta journalismi myös selvästi tunnistettavasti pyrkii oikeasuhtaiseen kuvaan puheena olevasta asiasta (totuus) sekä perää päätösten kohtuullisuutta (oikeudenmukaisuus) ja lupausten pitämistä (rehellisyys). Myös nämä journalismin kommunikatiiviset pyrkimykset voivat päättäjien näkökulmasta hankaloittaa asioiden junailua ja aiheuttaa päättäjien piirissä aivan samoja strategisia toimintamalleja kuin journalismin väitetty epärationaalisuus ja strategisuuskin. Asetelman voi kuvata niin, että sekä päättäjien että journalismin toiminnassa vaikuttavat sekä kommunikatiivinen että strateginen logiikka, ja molemmat osapuolet eri tilanteissa reagoivat toistensa toimintaan erilaisin yhdistelmin molempia logiikkoja.

Kyselytutkimuksessa päättäjien käsityksiä journalismin strategisuudesta tai kommunikatiivisuudesta selvitettiin erityisesti kahden väittämän avulla. Niistä ensimmäisessä on kyse journalismin kyvystä virittää monipuolista julkista keskustelua jo asioiden valmisteluvaiheessa (taulukko 14.7). Toinen väittämä puolestaan koskee journalismin kykyä esittää kulloisestakin asiasta mahdollisimman monipuolinen ja realistinen kuva (taulukko 14.8). Suurin osa (59 %) vastaajista katsoi journalismin kyllä virittävän monipuolista keskustelua, mutta vain 16 prosenttia uskoi journalismin esittämän kuvan realistisuuteen ja monipuolisuuteen.

Jakaumien erot voivat osin johtua jälkimmäisessä väittämässä käytetystä mahdollisimman-sanasta. Voi olla, että sana on johdatellut osan vastaajista vertaamaan journalismin antamaa kuvaa jollain tavalla täydelliseen kuvaan kulloisestakin asiasta. Tällöin journalismin antama kuva väistämättäkin jää vajavaiseksi. Osa vastaajista taas on ehkä tulkinnut, että väittämän mukaan journalismi esittää asioista niin realistisen ja monipuolisen kuvan kuin sille on kohtuudella mahdollista.

Vastauksiin liittyvistä tulkintaongelmista huolimatta niistä voi kuitenkin päätellä, että journalismin katsotaan kyllä aktiivisestikin virittävän julkista keskustelua asioiden valmisteluvaiheessa, mutta että tämän keskustelun tuloksena syntyvä kuva ei kuitenkaan ole niin realistinen ja monipuolinen kuin olisi toivottavaa. Todennäköisesti kyse on juuri samoista julkiseen keskusteluun liittyvistä ongelmista, joista

yllä on jo ollut puhe. Päättäjien mielestä julkisuudessa ei yksinkertaisesti pysty käsittelemään asioita kaikessa kompleksisuudessaan, minkä vuoksi julkisuus helposti vain sotkee asiallista valmistelua. Toiseksi journalismi myös hakemalla hakee hankekokonaisuuksista kiistanalaisia yksityiskohtia ja pyrkii kärjistämään niihin liittyviä vastakkainasetteluja.

Taulukko 14.7. ”Journalismi virittää monipuolista julkista keskustelua jo asioiden valmisteluvaiheessa.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. Toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	11	4	10	8	10	3	12	8	34
Jokseenkin samaa mieltä	37	53	56	47	71	44	47	51	209
Jokseenkin eri mieltä	48	34	33	38	19	41	37	35	144
Täysin eri mieltä	4	9	1	8	0	12	3	5	20
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	407
N	46	47	91	53	52	59	59	407	

Taulukko 14.8. ”Journalismi esittää kulloisestakin asiasta mahdollisimman monipuolisen ja realistisen kuvan.”

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. Toim.	Poliisi ja oik.	Poli- Piikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht. (N)
Täysin samaa mieltä	0	0	0	0	0	0	2	0	1
Jokseenkin samaa mieltä	15	26	14	17	15	8	18	16	65
Jokseenkin eri mieltä	72	53	65	60	75	69	67	66	273
Täysin eri mieltä	13	21	21	23	11	22	13	18	75
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	414
N	46	47	94	53	55	59	60	414	

Päättäjien näkökulmaa julkisuuteen ja strategisuuteen voi kuvata seuraavan nelikentän avulla, jossa sekä päättäjien että journalismin toiminnassa nähdään sekä strategisen että kommunikatiivisen toiminnan mahdollisuus. Päättäjät liittävät omassa toiminnassaan kommunikatiivisuuden ennen muuta omissa verkostoissaan käymiinsä asiantuntijakeskusteluihin. Sen sijaan julkisuudessa toimimisen he mieltävät usein jollain tapaa itsestään selvän strategiseksi. Tavoitteena on myönteisten mielikuvien luominen, ei varsinaisesti harkinnan ja neuvottelujen avaaminen julkisuudelle. Tässä olisivat ongelmana juuri edellä esitetyt asiat, kuten yksityiskohtiin kiinnittyvän vastustuksen herääminen ja alustavista kannoista peräytymisen vaikeus.

mediajulkisuuden olisi hyvä virittyä pääasiassa sellaisille rationaalisuuden ulottuvuuksille, joilla käytettävää pääomaa he itse hallitsevat. Tästä syystä juuri *asiat* ja *tieto* (ylipäättään esitetyn suhde siihen, mikä on *totta*, *toimivaa* tai *realistista*) ovat heidän kannaltaan tärkeitä. Ei siis ole erityisen yllättävää, että päättäjät toivovat mediajulkisuudenkin korostavan näitä kriteerejä. Voi kuitenkin kysyä, onko mediajulkisuuden ”dramatisoitumisen”, ”sensationalisoitumisen” ja ”pinnallistumisen” kritiikissä kyse myös yrityksestä sulkea pois toisenlaisia rationaalisuuden ulottuvuuksia. Jos ja kun on niin, että eliittiasiantuntijat ja päättäjät hallitsevat erityisesti yleistettäväksi hyväksytyn *tiedon* ja *toden* diskursseja, on oikeastaan perin ymmärrettävää että ne, joilla näitä resursseja on vähemmän, pyrkivät haastamaan heidän toimiaan juuri avaamalla toisenlaisia pätevyysulottuvuuksia, kuten kysymyksiä arvoista. Esimerkiksi hoitajien palkkakiistan mediakäsittelyssä voi nähdä merkkejä tästä. Vaikka journalistit pyrkivät monin tavoin myös selvittämään kiistan numeroita ja kovia faktoja, ankarin julkinen vääntö kuitenkin syntyi siitä, *kuka piti tai petti lupauksensa*.

14.5. Päätösvalmistelun julkisuutta ja journalismia koskevat vastaajaprofiilit

Seuraavassa päättäjien käsityksiä julkisuudesta ja journalismista vedetään yhteen kahden LCA-analyysin avulla.¹²⁹ Ensimmäiseen on koottu viisi päätösvalmistelun julkisuutta koskevaa väittämää ja jälkimmäiseen seitsemän journalismin luonnetta ja toimintatapoja koskevaa väittämää.

Suhtautumisessa päätösvalmistelun julkisuuteen erottui kolme vastaajaprofiilia, joista tyypillisintä luonnehtii kielteinen suhtautuminen konkreettisen päätösharkinnan avaamiseen julkisuudelle. Tästä syystä profiilin nimeksi annettiin ”julkisuudesta pikemminkin haittaa”.

Tätä profiilia edustaa noin kolme neljännestä vastaajista. Siinä painottuu käsitys, että julkisuuden herättämä vastustus usein vaikeuttaa järkevästä kokonaisuudesta sopimista (14.2). Profiilin edustajat myös hieman keskimääräistä useammin uskovat, että median suuri huomio lisää vastaajan organisaatiossa painetta esiintyä yksimielisesti (14.5).

Neljännes vastaajista puolestaan edustaa profiilia, jossa siinäkin julkisuuteen suhtaudutaan jossain määrin varauksellisesti mutta jossa julkisuuden herättämän vastustuksen ei juuri uskota vaikeuttavan järkevästä kokonaisuudesta sopimista (14.2). Muuten profiilin vastausjakaumat poikkeavat keskimääräisestä lähinnä vain siinä, että useimpien väittämien kohdalla en osaa sanoa -vastausten osuus on keskimääräistä suurempi. Profiilin nimeksi annettiin ”julkisuudesta ei välttämättä haittaa”.

Kolmanneksi profiiliksi tässäkin analyysissä muodostuu ”epätietoisten” ryhmä, jota tosin edustaa vain pari prosenttia vastaajista. En osaa sanoa -vastausten suuren

¹²⁹ LCA-monimuuttujamenetelmä on esitelty esitelty edellä luvuissa 4.5 ja 8.7. Ks. myös Reunanen 2003, 583–598 (<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5817-6.pdf>). [haettu 9.7.2009]

osuuden lisäksi profiilia luonnehtii se, että yli neljännes profiilin edustajista ei pidä oman organisaationsa viestintää avoimena (14.3) ja keskimääräistä useammat uskovat, että julkisessa keskustelussa osapuolet ymmärtävät usein tahallaan hieman väärin toistensa lausuntoja (14.6).

Taulukko 14.9. Päätösvalmistelun julkisuutta koskevat vastaajaprofiilit. (N=419)

		14.2	14.3	14.4	14.5	14.6
		Vastustus vaikeuttaa sopimista	Viestintä on avointa	Ei kantoja julkisuuteen	Painetta yksimielisyyteen	Ymmärr. tahallaan väärin
Julkisuudesta pikemminkin haittaa 73 %	Eos	0.000	0.013	0.000	0.046	0.016
	Samaa mieltä	0.604	0.939	0.689	0.662	0.768
	Eri mieltä	0.396	0.047	0.311	0.292	0.216
Julkisuudesta ei välttämättä haittaa 25 %	Eos	0.280	0.000	0.129	0.143	0.134
	Samaa mieltä	0.088	0.980	0.514	0.449	0.654
	Eri mieltä	0.631	0.020	0.358	0.408	0.212
Epätietoiset 2 %	Eos	0.731	0.658	0.833	1.000	0.000
	Samaa mieltä	0.269	0.066	0.000	0.000	0.886
	Eri mieltä	0.000	0.277	0.167	0.000	0.114
Kaikki vastaajat 100 %	Eos	0.086	0.024	0.050	0.091	0.045
	Samaa mieltä	0.468	0.931	0.630	0.594	0.742
	Eri mieltä	0.446	0.045	0.320	0.315	0.212

Kahta suurinta profiilia siis erottaa erityisesti kysymys siitä, haittaako julkisuuden herättämä vastustus järkevästä kokonaisuudesta sopimista. Muissa väittämissä painotuserot ovat pieniä mutta johdonmukaisia niin, että ”julkisuudesta pikemminkin haittaa” -profiilissa julkisuudella nähdään todennäköisemmin kielteisiä vaikutuksia tai siihen suhtaudutaan varautuneemmin kuin ”julkisuudesta ei välttämättä haittaa” -profiilissa.

Julkisuudesta pikemminkin haittaa -profiili on keskimääräistä tyypillisempi etenkin ammattiyhdistysliikettä ja politiikkaa edustavilla vastaajilla (taulukko 14.10). Sen sijaan poliisi- ja oikeustointa sekä tutkimusta edustavilla vastaajilla profiilin osuus on keskimääräistä pienempi. Näyttääkin siltä, että päätösvalmistelun julkisuuteen suhtautuvat kaikkein kriittisimmin ne, joiden toimintaa media aktiivisimmin seuraa ja jotka myös tarvitsevat mediaa oman asemansa turvaamiseen. Poliisi- ja oikeustoi-
messä sekä tutkimussektorilla päätöksenteko taas ei aivan samassa määrin ole median kiinnostuksen kohteena. Poliisi- ja oikeustoimessa julkisuuteen myönteisemmin suhtautuvien suurehko osuus johtuu nimenomaan oikeustoimen edustajista. Heistä peräti 46 prosenttia edustaa ”julkisuudesta ei välttämättä haittaa” -profiilia.

Taulukko 14.10. Päätösvalmistelun julkisuutta koskevat vastaajaprofiilit yhteiskunta-sektoreittain.

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Pikemminkin haittaa	81	77	77	70	61	81	63	73
Ei välttämättä haittaa	20	23	20	25	37	19	33	25
Epätietoiset	0	0	3	5	2	0	4	2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

Julkisuuden merkitykseen päätösvalmistelulle vaikuttaa tietysti myös se, millä tavalla journalismi käsittelee vireillä olevia asioita. Kuten edellä on jo havaittu, päättäjien näkemykset suomalaisesta journalismista ja sen kehityssuunnista ovat monin tavoin kriittisiä. Erityisesti päättäjiä tuntuu ärsyttävän journalismin taipumus poimia viireillä olevista asioista tunteita herättäviä yksityiskohtia, jotka kärjistävät osapuolten välisiä vastakkainasetteluja, lukkiuttavat neuvotteluasetelmia ja uhkaavat päättäjiä kasvojen menetyksellä.

Kyselyvastaajat katsoivat journalismin viihteellistymisen syrjäyttävän vaikeita ja raskaita asioita journalismin agendalta (taulukko 9.2), eivätkä vastaajat uskoneet journalismin esittävän kulloisestakin asiasta mahdollisimman monipuolista ja realistista kuvaa (14.8). Sen sijaan katsottiin, että journalismi etsii kiistanalaisia yksityiskohtia kykenemättä hahmottamaan kokonaisuuksia, jotka tekevät yksityiskohdat ymmärrettäviksi (14.1). Mielipiteet kuitenkin jakautuivat kysymyksessä journalismin asiantuntevuuden kehityksestä (10.7) sekä siitä, vältteekö journalismi päättäjille kiusallisia kysymyksiä (13.1) tai virittääkö se monipuolista julkista keskustelua jo asioiden valmisteluvaiheessa (14.7).

Journalismia käsiteltiin kyselyväittämässä kokonaisuutena, vaikka se tietysti on monimuotoista, ja myös muutostrendit voivat eri viestintäryhmissä olla erilaisia. Viestintäryhmät ottavat kuitenkin vaikutteita toisiltaan, ja jonkinlainen suuri linja journalismin muutoksessa ehkä kuitenkin on olemassa. Esimerkiksi Kivioja (2008, 205) katsoo päivälehtien ja kaupallisen television muuttuneen iltapäivälehtien suuntaan. Iltapäivälehdet puolestaan ovat hänen mukaansa muuttuneet aikakauslehtimäisemmiksi ja imevät nyt vaikutteita internetin ”klikkausbisneksestä”.

Osa vastaajista piti kyselyväittämien arviointia journalismin monimuotoisuuden takia vaikeana ja arveli myös tulosten olevan vaikeasti tulkittavia. Kriitikki on oikeutettua, ja tulosten luotettavuus olisi parantunut, jos kyselylomakkeessa olisi täsmennetty, että väittämällä viitataan suomalaisen uutisjournalismin valtavirtaan, johon kuuluvat ennen muuta televisiouutiset, valtakunnalliset ja maakunnalliset sanomalehdet sekä iltapäivälehdet. Silti on oletettavaa, että väittämiä kuitenkin pääosin arvioitiin ajatellen juuri tätä journalismin valtavirtaa ja sen pääasiallisia muutostrendejä.

Vastauksista erottui neljä vastaajaprofiilia, joista suurimmat nimettiin ”selvästi kriittisiksi” (41 % vastaajista) ja ”maltillisesti kriittisiksi” (48 %). Lisäksi erottui journalismia myönteisesti arvioivien profiili (7 %) sekä epätietoisten profiili (4 %).

Taulukko 14.11. Journalismiarvioita koskevat vastaajaprofiilit. (N=419)

		10.7 Vähemmän asiantunt.	9.2 Viihteel- listyy	12.5 Sopuli- lauma	13.1 Välttelee kiusall.	14.1 Etsii kiistoja	14.7 Virittää keskust.	14.8 Monipuol. kuva
Epätietoiset 4 %	Eos	0.169	0.062	0.466	0.182	0.310	0.351	0.057
	Samaa mieltä	0.713	0.706	0.000	0.093	0.690	0.649	0.192
	Eri mieltä	0.118	0.232	0.534	0.724	0.000	0.000	0.751
Selvästi kriittiset 41 %	Eos	0.014	0.000	0.022	0.018	0.006	0.015	0.000
	Samaa mieltä	0.733	0.961	0.872	0.288	0.994	0.318	0.011
	Eri mieltä	0.253	0.039	0.106	0.694	0.000	0.667	0.988
Maltillisesti kriittiset 48 %	Eos	0.069	0.000	0.068	0.000	0.000	0.019	0.011
	Samaa mieltä	0.304	0.924	0.479	0.138	0.960	0.775	0.203
	Eri mieltä	0.627	0.076	0.452	0.862	0.040	0.206	0.787
Myönteiset 7 %	Eos	0.000	0.000	0.136	0.000	0.064	0.000	0.066
	Samaa mieltä	0.209	0.555	0.321	0.141	0.000	0.743	0.674
	Eri mieltä	0.791	0.445	0.542	0.859	0.936	0.257	0.261
Kaikki vastaajat 100 %	Eos	0.045	0.002	0.069	0.014	0.019	0.029	0.012
	Samaa mieltä	0.489	0.905	0.611	0.198	0.895	0.580	0.158
	Eri mieltä	0.465	0.093	0.320	0.788	0.086	0.391	0.831

Selvästi kriittisten profiilissa journalismissa ei juuri nähdä myönteisiä piirteitä. Journalismin asiantuntevuus on vähentynyt ja viihteellisyys lisääntynyt. Journalismi etsii kiistoja eikä hahmota kokonaisuuksia, eikä se esitä asioista monipuolista ja realistista kuvaa. Profiilissa myös hieman keskimääräistä useammin katsotaan, että journalismi välttelee päättäjille kiusallisia kysymyksiä ja keskimääräistä harvemmin uskotaan journalismin virittävän monipuolista keskustelua asioiden valmisteluvaiheessa.

Selvästi kriittisten profiilissa journalismi siis nähdään jonkinmoiseksi riesaksi, josta ei asialliselle keskustelulle ja päätöksenteolle ole juuri hyötyä. Tällaisia näkemyksiä tuli esiin runsaasti myös haastatteluissa, ja tällöin journalismin tietty irrationaalisuus ja lyhytjänteisyys vertautui politiikkaverkostoissa toimivien asiantuntijoiden keskinäisen kanssakäymisen rationaalisuuteen ja pitkäjänteisyyteen.

Selvästi kriittisten profiilin edustus on suurinta politiikan ja ammattiyhdistysliikkeen piirissä (taulukko 14.12), joissa molemmissa profiilia edustaa noin puolet vastaajista. Sen sijaan poliisi- ja oikeustoimessa osuus jää neljännekseen. Jälleen tulee esiin, että eniten nimenomaan politiikan journalismin huomion kohteena

olevat ryhmät suhtautuvat journalismiin ja julkisuuteen kaikkein kriittisimmin. Journalismia koskevat näkemykset ovat yllättävänkin kielteisiä siihen nähden, että haastatteluissa nimenomaan poliitikot ja ammattiyhdistysliikkeen edustajat kuitenkin myös korostivat toimittajasuhteiden toimivuutta ja luottamuksellisuutta. Tosin haastatteluissakin puhe kävi kriittisemmäksi, kun alettiin toimittajayhteistyön sijaan puhua journalismista ja sen kehitystrendeistä yleisemmin.

Maltillisesti kriittisten profiilissakin uskotaan, että asiajournalismin viihteellistyy ja että journalismi etsii kiistoja eikä hahmota kokonaisuuksia. Maltillisesti kriittiset eivät kuitenkaan yleensä usko journalismin asiantuntemuksen heikentyneen, ja he tyypillisesti katsovat journalismin virittävän monipuolista keskustelua jo asioiden valmisteluvaiheessa. Maltillisesti kriittiset näyttäisivät siis selvästi kriittisiä enemmän kunnioittavan journalistien ammattitaitoa ja ammatillisia tavoitteita, vaikkakin he samalla tunnistavat journalismin toimintalogiikalle ominaisen pyrkimyksen viihdyttävyyteen, yksityiskohtien korostamiseen ja vastakkainasettelujen kärjistämiseen. Maltillisesti kriittisten profiili painottuu eniten poliisi- ja oikeustoimessa sekä hallintosektorilla.

Vastaajajoukosta erottuu myös journalismiin selvästi myönteisesti suhtautuvien profiili. Sitä edustaa 7 prosenttia vastaajista. Kiinnostavaa on, että profiilin edustajista juuri kukaan ei katso journalismin etsivän kiistanalaisia yksityiskohtia ja olevan kykenemätön hahmottamaan kokonaisuuksia. Selvästi keskimääräistä suurempi osuus myönteisistä myös uskoo journalismin esittävän asioista mahdollisimman monipuolisen ja realistisen kuvan. Myönteisten profiili painottuu eniten poliisi- ja oikeustoimessa sekä tutkimussektorilla. Poliittikkasektorilla myönteisen profiilin osuus on vain 3 prosenttia.

Taulukko 14.12. Journalismiarvioita koskevat vastaajaprofiilit yhteiskuntasektoreittain.

%	Ay- liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Kaikki vast.
Epätietoiset	0	3	2	6	8	3	6	4
Selvästi kriittiset	50	39	41	41	24	55	38	41
Maltillisesti kriittiset	42	49	52	46	58	39	46	48
Myönteiset	8	9	5	7	11	3	10	7
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	48	95	53	56	60	61	419

14.6. Yhteenvetoa

Sekä haastattelujen että kyselytutkimuksen yleiskuva on, että päättäjät pitävät julkisuutta päätösharkinnan kannalta ennen muuta riskitekijänä. Erityisesti poliittisesti kiistanalaiset tai vahvoja eturistiriitoja sisältävät kysymykset neuvoteltaisiin mieluiten julkisuudelta suojassa, koska julkisuus tekee asioista helposti arvovaltakiistoja, kärjistää vastakkainasetteluja ja pakottaa osapuolet lukkoon lyötyihin asemiin. Julkisuus voi myös kiinteyttää osapuolten rivejä nostamalla kynnyistä esittää sisäistä kritiikkiä. Joissain tapauksissa julkisen kritiikin katsottiin kuitenkin myös hyödyttävän päätösvalmistelua. Julkisuutta pidettiin tällöin kriittisenä ”sparraajana”, joka pakottaa valmistelijoita tarkastelemaan hanketta eri näkökulmista ja miettimään perusteluja ratkaisuilleen.

Päättäjät eivät näytä luottavan journalismin kykyyn käsitellä monimutkaisia kysymyksiä ja laajoja kokonaisuuksia. Journalismia pidetään yksityiskohtiin keskittyvänä ja yhä enemmän kevyeen viihteeseen painottuvana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että journalismi olisi yksinomaan pinnallista ja käsittelee päätöksenteon kohteena olevien asioiden sijasta ainoastaan päättäjien yksityiselämää tai heidän välisiä kiistoja. Journalismi on päättäjienkin näkemyksen mukaan monimuotoista, ja siitä samoin kuin päättäjien omasta toiminnasta tunnistettiin sekä strategisia että kommunikatiivisia piirteitä.

Julkisuuden vaikutusta päätöksentekoon pidetään suurimpana hankkeiden alkuvaiheessa. Hanke tarvitsee julkista huomiota, jotta eri osapuolet havahtuvat ottamaan sen agendalleen ja verkostoitumaan asian viemiseksi eteenpäin. Hankkeen valmisteluvaiheessa sen katsottiin tyypillisesti olevan sitä valmistelevien asiantuntijoiden käsissä. Tässä vaiheessa valmistelijat usein myös suojautuvat julkisuudelta. Samalla kun päättäjät myöntävät harkitsevansa tarkkaan, miten asioita niiden valmisteluvaiheessa julkistetaan, he kuitenkin pitävät toimintaansa avoimena ja läpinäkyvänä. Ilmeisesti avoimuus ja läpinäkyvyys ei päättäjien mielestä siis tarkoita täydellistä avoimuutta, vaan siihen riittää pyrkimys avoimuuteen ja julkisuuteen silloin, kun julkisuus joko on lainsäädännön takia pakollista tai kun siitä ei näyttäisi olevan organisaation tavoitteille haittaa. Päättäjät näyttävät kuitenkin käyvän jonkinlaista sisäistä taistelua harkitessaan asioiden julkistamista yhtäältä avoimen julkisen keskustelun hyötyjen ja toisaalta julkisuuden tuomien hankaluuksien kannalta.

Kaikkiaan haastatteluissa korostuivat julkisen ja julkisuudelta suojatun toiminnan erot. Haastateltavat kertoivat, kuinka päättäjien keskinäisessä kanssakäymisessä on mahdollista keskustella asioiden monivivahteisista yksityiskohdista ja keksiä luoviakin ratkaisuja. Julkisuus taas miellettiin jollain tapaa itsestään selvästi strategisen toiminnan alueeksi. Julkisuuden avulla pyritään ensisijaisesti kohentamaan omaa mainetta ja heikentämään vastapuolen itsevarmuutta ja uskottavuutta. Julkisuudessa myös toisinaan tarkoituksellisestikin puhutaan toisten osapuolten argumenttien ohi. Koska aidon julkisen dialogin mahdollisuuteen ei juuri uskota, ensisijaisena julkisuustavoitteena pidetään oman kulloinkin tarkoituksenmukaiseksi arvioidun viestin saamista läpi.

15. Media ja valta

15.1. Todistusaineisto ja tulkintoja

Olemme yllä raportoineet monista näkökulmista havaintoja, todistusaineistoa ja tulkintoja, jotka perustuvat vuosina 2007–2009 kerättyihin aineistoihin suomalaisen vallankäytön ja median suhteista. Tässä loppuluvussa pyrimme lyhyesti tiivistämään havaintojen kokonais kuvaa ja virittämään jatkokeskustelua tulkitsemalla näitä havaintoja.

Verkostojen Suomen kaksi järkeä

Median valtaa vaimentavat suomalaisen eliitin yhtenäisyys ja sen perinteisesti tiiviit päätöksenteon ja valmistelun verkostot. Kysymys voi olla politiikan ja hallintokulttuurin erityisesti suomalaisesta perimästä. Osin kyse on siitä, että pienessä maassa eliitin valtaresurssit ovat yleensäkin melko tietoisesti yhteisesti tuotettuja, mikä sekin lisää eliitin yhtenäisyyttä (ristiriidoista huolimatta). Päätöksentekoverkostojen pelko sisäisten ristiriitojen kärjistymisestä on tavallaan pelkoa koko porukan vallan puolesta. Tällainen poliittis-kulttuurinen maaperä on erityinen alusta medioitumiselle. Pääasiassa se näyttäisi tarjoavan vallankäytön verkostomaailmalle melko paljon *vas-tustuskykyä* median ja journalismin paineissa. Kun median paine kuitenkin jossain mielessä selvästi kasvaa – kaupallistumisen ja ammatillistumisen yhteisvaikutuksena – syntyy päättäjien parissa tendenssi erottaa toisistaan yhtäältä päätöksenteon verkostojen piiri ja mediajulkisuuden piiri. Näissä kahdessa eri piirissä vaikuttavat päätöksentekijöiden silmin erilaiset järkeilyn muodot.

Verkostorationaalisuus säätelee julkisuuden paineelta suojautumaan pyrkivää päättäjien, valmistelijoiden ja muiden eturyhmien vallankäyttäjien keskinäistä suunnittelun, neuvottelujen ja päätöksenteon piiriä. Ei ole yllättävää, että päättäjien näkökulmasta tässä piirissä asioita hoidetaan suurelta osin tosiasiatunnustaen, yhteistä etua valvoen ja pitkäjänteisesti. *Mediarationaalisuus* puolestaan luonnehtii median luomassa julkisuudessa käytävää keskustelua. Päättäjien näkökulmasta tätä aluetta hallitsee lyhytjänteisempi, henkilöivämpi, poukkoilevampi, tunteisiin ja moraaliseen närkästyksen nojaava huomion logiikka. Vallankäyttäjien näkökulmasta median

valtaa jäsentää pohjimmiltaan tämä melko yksinkertainen ja yksinkertaistava, mutta päättäjien piirissä aika laajalti jaettu, kahtiajako.

Verkostojen Suomi ja sen pienen piirin henkilösuhteisiin nojaava klubimaisuus liitetään populaarissa retoriikassa helposti konsensus-Suomen suunnittelutalouden perintöön. Eikä olekaan vaikea ymmärtää, miksi teollistuvan, ulkomaankaupasta riippuvaisen, geopolitiittisesti herkällä alueella sijaitsevan maan valtajärjestelmään syntyi melko voimakas yhteisen edun varjelemisen poliittinen kulttuuri, jossa ristiriitoja ei mielellään korostettu ja yhteiskuntaelämää oli luontevaa julkisestikin säännellä. Mutta tutkimuksemme – ehkä vastoin joitakin muita muutostarinoita – panee ajattelemaan, että tämä poliittinen kulttuuri elää edelleen vahvasti, vaikka sen muodot ovat muuttuneet. Globaalin kilpailutalouden oloissa päätöksentekojärjestelmän vakautta tuottaa ennen muuta ennustettava politiikan agenda, eikä intressi pitkän tähtäimen asioiden verkostorationaliteetista ole kadonnut mihinkään. Sen ytimeen on poliittisessa päätöksenteossa noussut neljäksi vuodeksi kerrallaan tehtävä, vaalien voittajien luoma hallitusohjelma. Kun hallitusohjelma on kirjoitettu ja hyväksytty, voi kärjistäen sanoa, että suuret poliittiset asia- ja linjakysymykset ovat – päättäjien kannalta – ohi. Tällä perusasialla on seurauksensa median ja vallankäytön väliselle suhteelle.

Vallan *verkostojen piirissä* hallitusohjelmassa on kyse valitun linjan toteuttamisesta. Suurelta osin tätä toteuttamista leimaa perinteinen suomalainen yhdessä valmistelun kulttuuri, jossa asiantuntija- ja hallintokoneiston kautta eliitti on laajasti (kulloisenkin hallituskoalition yli) mukana ja sitoutunut valmistelutyöhön. Niinpä edelleen kärjistäen voi sanoa, että *mediajulkisuuden piirissä* on suurten linjaratkaisujen jälkeen jäljellä kamppailu poliittisista irtopisteistä ja moraalisisista bonuksista aikanaan tulevien vaalien äänestäjäkunnan silmissä.

Verkstorationaliteetin jatkuvuutta tukee voimakkaasti globaalin kilpailutalouden sisäistetty paine. Opposition ja hallituksen suhde verkostojen järkeen ja kohtuuteen ei poikkea kovin paljon toisistaan, vaan poliittisia valintoja kehystävät horisontit ja välttämättömyydet nähdään melko samalla tavalla. Etäisyys päätöksenteon ja vallan ytimestä näyttää kuitenkin jossain määrin lisäävän alttiutta *mediarationaliteetille*: suurten ideologisten horisonttien erojen sulkeuduttua esimerkiksi oppositiolle tarjoutuu median kentällä ennen muuta moraalisten näytelmien virittäjän rooli. Media on opposition ja oppositio median resurssi. Hallitukselle ja sitä tukevalle valmistelukoneistolle tällainen mediarationaliteetti taas on pikemminkin uhka, ja mediaa käytettäisiin mieluiten eräänlaisena verkstorationaliteetin jatkeena, hallituksen tavoitteiden ja saavutusten julkistajana.

Yhteinen ymmärrys välttämättömyyksistä pätee jossain määrin myös eri yhteiskuntasektoreihin (talouselämä, politiikka, ammattiyhdistykset, tiede jne.). Eri toimijoiden asemissa on kuitenkin eroja. Kaikkein kriittisimmin mediaan suhtautuvat ne, jotka ovat siitä eniten riippuvaisia. Erityisesti poliitikkojen joukossa on paljon niitä, jotka katsovat mediajulkisuuden haittaavan asiallista päätösvalmistelua. Samoin poliitikkojen piirissä oli suhteessa muita ryhmiä enemmän myös heitä, jotka myönsivät mediajulkisuuden vaikuttavan ratkaisuihinsa.

Verkostojen ja eliitin valta näyttää kuitenkin ytimeltään olevan varsin vastustuskykyistä medialle ja sen vaikutuksille. Tämä perustulos on hyvä pitää koko ajan mielessä kun miettii mediavallan kysymyksiä ja mediavallassa tapahtuneita muutoksia. Perustuloksen katveesta voi kuitenkin nostaa esiin joukon erityisempiä kysymyksiä siitä, miten vallankäyttö (päätoksenteko) ja media (journalismi) ovat tekemisissä keskenään ja millaisia vaikutussuhteita niiden väliltä voi tunnistaa.

Vallan mediadieetti

Suomalaisten päättäjien tapa seurata ja kuluttaa mediaa ja journalismia on jopa hämmäntävän yhdenmukainen, kapea ja myös intensiivinen. Päätoksentekijöiden kannalta tärkein ja heidän toimintaansa eniten vaikuttava suomalaisen ajankohtaisjournalismin kova ydin koostuu pääkaupunkiseudun valtamedioista: Yleisradion uutis- (ja ajankohtais)ohjelmista, Helsingin Sanomista ja MTV3:n uutistoiminnasta. Tämä ”pyhä kolminaisuus” pitää yllä melko yhtenäistä päivittäisen mediajulkisuuden agendaa ja areenaa. Tämän areenan intensiiviseen seuraamiseen käytetään paljon aikaa. Se on päättäjille tärkeä ainakin kahdella tavalla.

Ydinmedia päivittää (etenkin politiikan toimijoiden kannalta) vallanpitäjien kuvaa päätoksenteon kulloisestakin *pelitilanteesta*. Se kertoo muiden tekemistä mediasiiroista, joita voi tulkita muiden tilannearvioina. Näitä tulkintoja vallankäyttäjät eivät tietenkään tee suoraviivaisesti. Heidän mielessään on vahvasti se, että mediajulkisuuden piirissä ja verkostojen piirissä toimitaan eri tavoin, eikä neuvotteluosapuolen mediaesiintymisiä pidä suoraan tulkita verkostopiirin neuvottelutarjouksiksi tai aloitteiksi. Mutta silloin kun mediajulkisuuden siirrot liittyvät verkostojen ja politiikan agendoilla käsiteltävään ja käsittelyyn tulevaan asiaan, myös julkisuussiirot ovat kiinnostavia ja tärkeitä.

Toisten toimintaa mediassa on tärkeä seurata myös siksi, että *ydinmediassa esiintyminen tuottaa valtaa myös politiikan verkostojen piirissä*. Median kautta kerätty huomio, maine ja uskottavuus lisäävät toimijoiden vaikutusvaltaa mediajulkisuuden ulkopuolella käydyissä päätoksenteon väännoissä. Julkisuuden esiin nostamia toimijoita kuunnellaan herkemmin ja heidän kantansa näyttävät saavan lisäpainoa verkostoissa.

Ydinmedian päivittäisagenda ei kuitenkaan tunnu tarjoakaan vaikuttavan yhteiskunnallisen päätoksenteon strategiaan, pitkän tähtäyksen linjauksiin. Näistä suurista toimintahorisonteista vallitsee päätoksentekoverkostoissa sittenkin melko suuri konsensus. Sen sijaan päivittäisen mediajulkisuuden *pelitilanteissa* kerätään erilaisia erävoittoja ja irtopisteitä. Yksittäiset päättäjät voivat niissä menestymällä luoda itselleen politiikan ja eliitin verkostoissa toimivia valtaresursseja.

”Asiallisen” ydinmedian merkityksen korostuminen päättäjien haastattelupuheessa on ymmärrettävää. Se sopii ”superkansalaisen” rooliin, jota vallankäyttäjän on hyvä esittää – myös tutkimuksen haastattelutilanteissa tai kyselyihin vastatessa. Tämän rinnalla onkin hyvä alleviivata, että haastatteluissa kuvataan myös sitä, miten populaarimpi julkisuus kuitenkin (ehkä enenevässä määrin) määrittää päivänpolitiikan

julkisuuspelien agenda. Iltapäivälehtien poliittisen journalismin itsenäinen rooli nousi haastatteluissa selvästi esiin. Populaarijournalismin tyylin nähtiin myös vaikuttaneen ydinmedian logiikkaan. Tämä vaikutus tukee yhtä perustulostamme. Ydinmedia (ja siihen kenties luettava iltapäivälehdistön poliittinen uutisointi) on tärkeää poliittisen päivittäispelin kannalta, mutta päättäjistä näyttää siltä, että sen ilmentämä *mediarationaliteetti on yhtenäistymässä ja etääntymässä verkostorationaliteetista*.

Ydinmedian ja iltapäivälehtien lisäksi päättäjien mediamaisemassa esiintyy toki paljon muitakin viestimiä, joilla voi olla merkittävä rooli oman valta-aseman tukiresurssien keräämisessä. Esimerkiksi kansanedustajille oman maakunnan valtalehdistössä esiintyminen on tärkeää.

Toimittajat vallan ovensuussa – ja pihamaalla

Median ja vallankäytön välinen suhde ei synny yksinomaan mediajulkisuuden sisältöjen kautta. Journalismin tuottaminen edellyttää päättäjien ja toimittajien jatkuvaa yhteistoimintaa. Tässä päivittäisessä vuorovaikutuksessa toimittajat jakautuvat erilaisiin ryhmiin, joita päättäjät tunnistivat ainakin neljä.

Päätoimittajat ja erikoistoimittajat toimivat eliitin osana tai vähintään sen ovensuussa. Näiden ryhmien ja päättäjien välejä leimaavat intensiivinen vuorovaikutus, henkilökohtaiset suhteet ja varsin pitkälle menevä luottamus toistensa kykyyn toimia yhteisten pelisääntöjen mukaan. Roolit ovat selkeitä, ja pelin koetaan olevan pääosin reilua vaikka välillä kovaa. Taustakeskusteluja käydään paljon. Päättäjien kuvauksien perusteella voi uumoilla, että näitä kovan ja reilun pelin sääntöjä kehystää viime kädessä melko yhteinen käsitys yhteiskunnan suunnan ja kehityksen välttämättömyyksistä. Vaikka vuorovaikutuksessa ei pyritä yhteisiin poliittisiin tavoitteisiin, se on kuitenkin omalla (uudella?) tavallaan konsensuaalista. Ammatillisten roolien kovuuden ja kunnioituksen rinnalla kulkee myös puhe siitä, miten kyseessä on työ, jota ”ihmiset tekevät” (yhdessä). Päätoimittajat ja erikoistoimittajat kuuluvat siis – ainakin päättäjien näkökulmasta – eliitin taikapiiriin.

Yleistoimittajat ja kesätoimittajat ovat osin toisiinsa limittyviä, eliitin ulkopuolelle rajautuvia ryhmiä. Päättäjien suhde niihin on tilannekohtaisempi ja vaihtelevampi. Näiden toimittajien kanssa joudutaan tekemään enemmän työtä ja tulokset ovat vähemmän ennakoitavia. Yleistoimittajien koetaan erikoistoimittajia useammin hakevan vahvistusta etukäteen kehystetyille jutturakenteille ja tarinoille. Kokemattomien ”kesätoimittajien” kanssa joudutaan tekemään toistuvaa ja turhauttavaa ”perusasioiden” kertaamista ja ”virheiden” korjaamista. Yleistoimittajat ovat ehkä vallan kannalta hankalimpia, koska heillä on ammatillista vastustuskykyä ja asemaa omassa piirissään, mutta he eivät ole kovin hyvin vihkiytyneitä politiikan verkostojen ja niissä käsiteltävien asioiden strategiaan kysymyksiin.

Jako eliitin osana toimiviin toimittajiin ja ”kastittomiin” toimittajiin ei tietenkään orjallisesti seuraa verkostorationaliteetin ja mediarationaliteetin painotuksia, mutta eri toimittajaryhmät sijoittuvat selvästi eri etäisyydelle vallan verkostojen ytimeä. Samoin eroavat toisistaan päättäjien näihin toimittajaryhmiin liittämät mielikuvat:

siinä missä erikoistoimittajien arvostelukykyyyn luotetaan ja heidän ammatillista taitoaan kunnioitetaan, yleistoimittajien nähdään tukeutuvan populistiseen tunteen ja moralisoinnin maastoon, jonka kanssa on pakko tulla toimeen.

Erikoistoimittajien suhdetta verkostorationaliteettiin kuvaa kiinnostavasti myös se, mitä päättäjät kokevat itse saavansa tässä vuorovaikutuksessa. Varsinaisen mediajulkisuuden lisäksi toimittajat tarjoavat vallankäyttäjille epäsuoraa tietoa eräänlaisesta ”spekulaatiopörssistä”. Yhtäältä toimittajat voivat tarjota spekulatioitaan verkostojen ja politikoinnin piiriin kuuluvista tapahtumista ja asetelmista – vaikkapa veikkauksia siitä, kuka on vahvoilla puolueen uudeksi puheenjohtajaksi. Toiseksi keskustelemalla toimittajien kanssa päättäjät virittävät ja rikastavat mielikuvitustaan myös siitä, millaisia tulkintoja heidän omat siirtonsa mediajulkisuudessa voivat tuottaa ja miten toimituksissa ja muiden toimijoiden parissa niihin mahdollisesti reagoidaan. Tällainen mediapelin asiantuntijuuden välittyminen toimittajien ja päättäjien vuorovaikutuksessa on aina epäsuoraa. Se kertoo kuitenkin siitä, että eliitin sisällä ja liepeillä toimivat toimittajat välittävät mediarationaliteettia osaksi verkostorationaliteettia. Tämän hienovaraisen medioitumisen ymmärtämisessä ja kuvaamisessa on tutkimukselle tulevaa sarkaa.

Kysymys toimittajien erikoistumisesta tuo medioitumiskeskusteluun mukaan myös toimitusorganisaatioiden kehittämisen. Juuri nyt näyttää siltä, että toimituksien organisaatioiden kehittäminen ei tue pitkiä erikoistoimittajan uria vaan hakee enemmänkin urakierron, tiimityön ja erityisalojen ylittämisen kautta tehokkaampien ja iskukykyisempien toimitusten kehittämistä. Päättäjien ja verkostorationaliteetin kannalta tämän voi tulkita niin, että mediarationaliteetti vahvistuu, ja ”yleistoimittajuuteen” liitetyt toimittajayhteistyön muodot ja merkitykset lisääntyvät. Lisääntyvä paine voi myös tarkoittaa entistä tarkempaa erontekoa mediajulkisuuden ja verkostojen päätöksenteon välillä. Tämä eronteko näyttää tulleen tärkeämmäksi ja voimakkaammaksi – molempien osapuolten kannalta.

Kuva toimittajien ja päättäjien vuorovaikutuksesta herättää myös väistämättä kysymyksen journalismin muutoksesta ja toimittajasukupolvista. Aiemmissa tutkimuksissa on tuotu usein esiin sitä, että suomalaisten toimittajien suhteessa päättäjiin ja eliitin sisäpiireihin tapahtui 1980-luvulta alkaen muutos: toimittajien ammatillinen itsenäisyys ja ”kriittisyys” suhteessa eliittiin korostui. Tuloksemme eivät anna erityistä aihetta kyseenalaistaa tätä toimittajien mieluusti itselleen kertomaa tarinaa, mutta kuva ylemmän kastin toimittajien ja eliitin suhteista saa lisää vivahteita. Kun kilpailutalouden ja median markkinointumisen takia päätöksenteon ja journalismin piirit ja kompetenssit ehkä ovat eriytyneet entistä selvemmin, samalla myös osapuolten yhdessä toimimisen pelisäännöt ovat tulleet selkeämmiksi ja ”ammattimaisemmiksi”. Asioista voidaan puhua suhteellisen avoimesti, ja luottamuksellisiksi sovitut keskustelut myös pidetään luottamuksellisina.

Median hallitseminen – ja hallitsemattomuus

Vaikka verkostorationaliteetti ja mediarationaliteetti eroavat päätöksentekijöiden kannalta pitkälti toisistaan, on niillä vaikutusta toisiinsa. Siksi päättäjät pyrkivät hallitsemaan sitä, millaista kuvaa ja mistä asioista mediassa jaetaan. Tarkastelemalla näitä hallinnan pyrkimyksiä voi saada osittaista kuvaa siitä, millaisen logiikan varassa mediakenttä päättäjien kannalta toimii.

Mediaan vaikuttamisen tarkastelussa tärkeä tulos on päättäjien ajatus siitä, että median manipulointi on erittäin tärkeää. Vaikka päättäjät mielellään sanovat, että mediajulkisuus ei erityisesti vaikuta heidän omaan toimintaansa (sen asiakysymyksiin ja pitkän tähtäyksen pyrkimyksiin), he samalla korostavat miten paljon ja ammattimaisesti mediaan pyritään vaikuttamaan. Tämä kertoo ainakin laajasti jaetusta uskosta, että media vaikuttaa *muiden* toimintaan ja että mediastrategioilla luodaan omalle toiminnalle resursseja. Joka tapauksessa mediajulkisuuteen suhtaudutaan hyvin välineellisesti, eikä tämän välineellisyyden korostamisessa nähdä mitään erityistä (eettistä) ongelmaa. Median ei siis tunnusteta olevan ”aidosti” kriittinen voima, jota pitäisi kunnioittaa, ainakaan sellaisenaan.

Tutkimushaastattelujen anti median hallinnan keinoista ei tuonut esiin suuria yllätyksiä. Viestintä on organisaatioissa tunnustettu omaksi osaamisalakseen, jota varten palkattujen ammattilaisten määrä on ollut kasvussa. Periaatteessa, vaikka ei vielä juuri käytännössä, tavoitteena on toisinaan myös syvempi ymmärrys viestinnästä koko organisaation lävistävänä prosessina.

Päättäjät pyrkivät aktiivisesti ennakoimaan median reaktiota ja pysymään yhden siirron sitä edellä. Vallankäyttäjät tunnistavat kirkkaasti sen, että mediaa hallitsee tietty huomion kohdistumisen logiikka: huomion kohdistumista johonkin asiaan voi käyttää omaksi hyödykseen, mutta joskus mediahuomion polttopistettä kannattaa myös välttää. Tärkeää on myös pyrkiä rajaamaan omien sanomisten sisältö siihen ydinviestiin, joka halutaan julkisuuteen: on parempi itse valita mitä sanoo ja sen jälkeen tyytyä toistamaan omaa ydinsanomaa. Myös media tyypillisesti noudattaa itse luomiaan odotusarvoja ja toiston logiikkaa. Mediahallinnan epäonnistuttua kannattaa keskittyä vahinkojen minimoimiseen ja odottaa, että huomio siirtyy toisaalle.

Mediaan vaikuttamisen kannalta on tärkeä myös erottaa toisistaan se, millaiseen julkisuuteen pyritään vaikuttamaan. Vaikka ”median” logiikasta puhutaan usein jotenkin yhtenäisenä, päättäjien kannalta mediajulkisuus jakautuu melko selvästi kahtia ”asialliseen” ja ”viihteelliseen”. Molemmat edellyttävät erityisiä taktiikoita ja taitoja. Asiajulkisuuden (ydinmedian) kanssa toimittaessa korostuu ehkä enemmän ajatus siitä, että sen tuottamat ongelmat, yllätykset ja riskit on päätöksentekijän kunniakkaasti (stoalaisesti) kannettava. Viihdejulkisuuteen liittyy selvästi enemmän viettelyksen sivumaku: ken siihen sortuu saa syyttää itseään. Viihdejulkisuuden tuomista pikavoitoista voi päättäjän kannalta olla lopulta enemmän haittaa kuin hyötyä. Näin mediastrategioita koskevaa puhetta kehystää itse asiassa aika protestanttinen ilmapiiri: asiallinen työ on kovaa ja palkinnot harvassa eikä kiusauksiin pitäisi langeta.

Mediassa syntyvät resurssit: mielikuvat ja mediatotuudet

Median rooli päätöksenteon valtaresurssien synnyttämisessä tiivistyy kahteen poltopisteeseen: *mielikuviin* toimijoista ja asioita koskeviin julkisiin *totuuksiin*.

Päättäjille on selvää, että median luomat *mielikuvat* voivat lisätä tai vähentää heidän vaikutusvaltaansa. Kuten odottaa saattaa, päättäjät kuitenkin näkevät oman, pitkäjänteisen työn politiikan kentillä tärkeämpänä keinona kartuttaa omaa vaikutusvaltaansa kuin mediamielikuvien panostamisen. Osa vallankäyttäjistä kokee olevansa julkisten mielikuvien ailahteluille alttiimpia kuin toiset, ja yleisesti esiintyy myös ajatus, jonka mukaan *muut* toimijat ovat alttiimpia mielikuvien politiikalle. Mutta juuri tämän ”kiertovaikutuksen” kautta median merkitys myös omaan toimintaan voidaan tunnustaa ja ottaa puheeksi. Virkamiehen sanoessa että poliitikko on median mielikuvatehtailulle altis, hän voi seuraavassa lauseessa tunnustaa, että koska hän pelaa ministerin kanssa yhteistä peliä, tätä kautta median mielikuvat vaikuttavat myös hänen omaan toimintaansa. Osin kyse on epäilemättä osuvasta kuvauksesta: poliitikko on todella median symbolisesta vallasta riippuvaisempi. Osin kyse voi olla medioitumiseen liittyvästä ”kiusauksen” vivahteesta, jota ei haluta itseen liittää. On ehkä helpompi nähdä ”sielunvihollisen” työ muiden lankeemuksen kautta.

Vaikka päättäjät myöntävät median mielikuvien merkityksen vaikutusvallalleen, he kiistävät hanakasti sen, että mielikuvilla juuri olisi vaikutusta heidän päätöksenteossaan ajamille tavoitteille. Ero ilmentää jälleen jakoa yhtäältä verkostojen ”asiapolitiikan” pitkän tähtäyksen (nöyrään) työhön ja toisaalta mediajulkisuuden ”mielikuvien” ohimenevään ja hiukan epäilyttävään merkitykseen. Erottelun pitävyyden voi kuitenkin ”kiertovaikutuksen” kuvausten perusteella hyvin kiistää: toimijoita koskevat mielikuvat ovat olennainen osa asioista politikoimista niin median kuin verkostojen piirissä. Eräänlainen mielikuvapolitiikan ”kevyempi” merkitys ja sen erottaminen ”asioista” on kuitenkin eliitin läpäisevä kulttuurinen eronteko. Siksi voi myös uumoilla, että median luomia mielikuvia kovempi vallan valuutta helposti syrjäyttää imagot suuria linjauksia tehtäessä. Mielikuvien kautta tapahtuva medioituminen on siis totta, mutta se ei välttämättä ulotu kovin ”syvälle”.

Media vaikuttaa päättäjien toimintaan myös tuottamalla *totuuksia* asioista. Ydinmedialla on valta ainakin väliaikaisesti luoda sellaisia ohittamattomia *julkisia tosiasi*oita, joihin kaikkien päätöksentekijöiden on sopeuduttava tai suhteutettava tekemisensä. Tapaustutkimustemme avulla voi luonnostella joitakin tällaisia sosiaalisia faktoja. Hoitajakiistassa julkinen totuus oli ajatus, jonka mukaan hoitajille kuului muita reilumpi palkankorotus. Innovaatioyliopistohanke ponnisti liikkeelle ajatuskuvista, jonka mukaan suomalaiset yliopistot kaipaavat remonttia, uudistamista, kansainvälistämistä – ja tiiviimpää integroimista muuhun yhteiskuntaan. Poliisin valtaoikeuskeskustelussa – ja erityisesti Smash Asem-tapauksessa – media oli mukana luomassa totuutta, jonka mukaan Suomessa toimii aktiivinen epäjärjestyksen kylvämistä harjoittava kansalaisaktivismi muoto.

Vaikka mediatotuusien syntyminen epäilemättä liittyy medialle ominaiseen toiston logiikkaan, mediatotuudet eivät yleensä ole peräisin mediasta, vaan niiden

muotoutumisen takaa hämmöittää eri intressitahojen pyrkimyksiä ja lobbaustyötä. Ajatuksen hoitajien palkkakuopasta voi jäljittää ainakin Tehyn aktiiviseen tiedotustyöhön sisäpiireissä ennen puolueiden vuoden 2007 eduskuntavaaliohjelmien kirjoitusta. Yliopistojen tilaa koskevan totuuden jäljet johtavat elinkeinoelämän ja kilpailukyvyn strategiatyöhön. Kansalaisaktivismia koskevat totuudet ovat syntyneet niin aktivistien oman toiminnan kuin poliisin reaktioiden ja kommenttien kautta. Yhteistä näille kaikille kuitenkin on, että median luoman julkisen huomion ja siihen liittyvän *arvolatauksen* kautta näistä intressisidonnaisista käsityksistä tai irrallisista faktoista tulee ainakin väliaikaisia *totuuksia*. Totuudet ovat siis enemmän kuin faktoja. Ne on ladattu arvoilla ja moraalisilla näkökulmilla, ja niiden ohittamattomuus syntyy juuri arvolatausten ja faktojen yhteisvaikutuksesta. On väärin, että hoitajat saavat liian vähän palkkaa. On häpeällistä, että suomalaiset yliopistot ovat mutasarjaa. On vaarallista, jos anarkistiselle kansalaistoiminnalle annetaan jalansijaa. Luodessaan (useimmiten tietoisesti tarkoittamatta) tällaisia totuuksia media käyttää ehkä ominta valtapääomaansa. Se kohdistaa kuvitellun suuren yleisön huomion tiettyyn asiantilaan tai tapahtumaan. Samalla näin luodun hetkellisen yleisön kanssa syntyy spontaani moraalinen näkökulma. Journalismin luoma oletettu suuri yleisö on tässä mielessä ennen muuta moraalisia havaintoja tekevä olio.

Sekä mielikuvissa että julkisissa totuuksissa on kuitenkin kyse korkeintaan keskipitkällä aikavälillä valtapeliin vaikuttavista resursseista. Muihin valtaresursseihin tukeutuen eri vallankäytön sektorit (myös politiikka) voivat kestää kovaakin näin syntynyttä painetta. Ne voivat myös mobilisoida toisenlaisia totuuksia, kuten hoitajakiistan potilasturvallakiepisodi toi esiin. Mediatotuudet ja mielikuvat ovat siis korkeintaan niin sanottuja ”mesotason” ilmiöitä median ja vallan suhteessa. Media voi moralisoida voimakkaasti, yksittäisiä päättäjiä syrjään pakottaen tai tiettyjen kiistojen ratkaisuihinkin vaikuttaen. Makrotason ideologisen kartan ”tilannekuvaan” siitä, missä yhteiskunta menee ja mitkä asiat ovat välttämättömyyksiä, tällainen mediavalta ei juuri vaikuta. Pikemminkin tuntuu siltä, että median mielikuvien ja totuuksien synnyttämisen pohja on juuri tässä ideologisessa maastossa ja sen jaetussa ”tilannekuvassa”. Esimerkkitapauksiemme totuuksille potkua antoivat makrotasolta peräisin olevat työmarkkinoiden uudet, palkkaeroja korostavat arvot, yliopistojen välttämätön kytkeminen globaaliin kilpailukapitalismiin ja kansalaisaktivismin liittäminen terrorismiin ja globaaleihin uhkiin.

Median agendavaikutukset

Median kyky nostaa joitakin asioita julkisuuden kautta myös päätöksenteon ja verkostojen agendalle kytkeytyy jo yllä kuvattuihin medialle ominaisiin pääomiin ja niiden hyväksikäyttöön. Median agendavallan ponnistuslankkuna toimii haastattelujemme perusteella ennen muuta se, että agendan aiheet ovat *konkreettisesti* ilmentävissä olevia (ongelmia) ja että niihin kohdistuva huomio itsessään synnyttää moraalisen latauksen. Tämä tarkoittaa sitä, että median kyky kampanjoida asioiden päätöksentekohuomion puolesta kytkeytyy yleisesti jaetuksi kuviteltuun moraali-

seen horisonttiin, jonka puitteissa yleisö voidaan koota vaatimaan median äänellä tämän tai tuon ongelman ottamista agendalle. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että vaikka media näyttää usein ”haastavalta” instituutiolta, sen valta nojaa – ainakin teoriassa, hyvässä tai pahassa – usein konservatiiviselle moraaliseen konsensukselle. Olisi sinänsä kiinnostava pohtia sitä, missä määrin tämä ”vanhan” arkijärjen varassa toimiminen on yksi syy sille, että eliitti näkee usein median toimivan jonkin veran ”epärationalisesti”. Joka tapauksessa median agendavalta jää näin miellettyinä helposti melko heikoksi: se ei näyttäisi juurikaan kykenevän tarttumaan aktiivisesti sellaisiin kysymyksiin, joista vallitsee aitoja poliittisia erimielisyyksiä ja laajempia intressiristiriitoja. Näissä kysymyksissä aloite tulee yleensä intressiosapuolilta itseltään, ja myös ratkaisut syntyvät osapuolten välisissä väännöissä. Media kyllä käsittelee näitäkin kysymyksiä ja voi julkisuudessa esimerkiksi kärjistää osapuolten välisiä vastakkainasetteluja, mutta aloitteiden tai ratkaisujen sijaan median valta tuntuisi kohdistuvan lähinnä poliittisten pisteiden jakoon.

Tutkimuksemme siis tukee aiempia käsityksiä, joiden mukaan media jossain määrin osallistuu politiikan julkisen päiväjärjestyksen määrittelyyn, mutta sen kyky vaikuttaa varsinaisiin *päätösprosesseihin* on selvästi vähäisempi. Päätöksenteon areenoita ovat politiikkaverkostot, joiden päätoimijoita ovat poliitikot, viranomaiset ja intressiryhmien eliitit. Tämä työ jää suurelta osin mediajulkisuudelta syrjään, ja siinä painavat osapuolten omat valtaresurssit ja verkostojen sisäiset pelisäännöt. Osa päättäjistä katsoi toimittajien seuraavan näitä prosesseja tarkasti, monet taas pitivät seurantaa jokseenkin satunnaisena. Kyselytutkimuksessa viidennes vastaajista katsoi journalismin jopa välttelevän vallanpitäjille kiusallisia kysymyksiä.

Verkostot, media ja julkisuus

Jos median valta ja sen mobilisoimat valtapääomat on yllä tunnistettu kohdallisesti, voidaan vielä kysyä, millainen vaikutus niillä on päätöksenteon *julkisuuteen*. Syn-tykö verkostorationaalisuuden ja mediarationaalisuuden kohtaamisalueella mitään sellaista, jonka voisi tulkita *julkiseksi* (*kommunikatiiviseksi*) *rationaliteetiksi*? Sisältyykö siis median luomaan paineeseen sellaisia vaikutuksia tai seurauksia, joita ei voi pelkistää osaksi välineellistä valtapeliä vaan jotka olisi nähtävissä kriittisen julkisen keskustelun tai sen edellytysten luomiseksi?

Ensimmäinen pinnallinen vastaus päättäjien mediasuhteen näkökulmasta on melko pessimistinen. Kuten yltä käy ilmi, mediaan suhtaudutaan välineellisesti ja sen hallitsemiseen panostetaan merkittävästi resursseja. Myös median ajatellaan noudattavan muuta kuin aidon kriittisen keskustelun logiikkaa. Media kärjistää, moralisoi, henkilöi, lietsoo tunteita. Tätä pidetään myös kehityksen suuntana.

Looginen seuraus tästä median välineellisestä ja aidosta kriittisyydestä piittaa-mattomasta luonteesta on, että rajaa verkostotoiminnan ja mediakentän toiminnan välillä pidetään yllä, ehkä jopa entistäkin tarkemmin. Jos vallan verkostojen kannalta keskeisten kysymysten käsittely altistuu väärässä vaiheessa median ”irrationaaleille” voimille, voi seurauksena olla tarpeetonta rivien tiivistymistä ja eri osapuolten

kantojen lukkiutumista, mikä vaikeuttaa neuvotteluratkaisuja. Vallan verkostojen kannalta neuvotteluratkaisut ovat kuitenkin aina välttämättömiä: valta toimii vain, jos verkostot pystyvät pitämään yllä keskinäisen tinkaamisen, sumplimisen ja sopimisen kulttuuria. Pahimmillaan media voi aiheuttaa joillekin osapuolille kasvojen menetyksiä ja häpeää, joka vaikeuttaa muidenkin toimintaa.

Verkostologiikan kannalta media näyttää siis ensi näkemältä kaikkea muuta kuin kriittisen rationaliteetin voimalta. Median kautta asioiden hoitaminen merkitsee verkostojen omissa puitteissa toimivan – ja omissa rajoissaan myös kriittisen – rationaliteetin kannalta ongelmaa ja uhkaa. Siihen ”lankeavia” päättäjiä ei hyvällä katsota, ja he saavat myöhemmissä vaiheissa ehkä maksaa median kautta koukkaamisesta saamansa taktisen hyödyn. Verkstorationaliteetin muotoiluissa ahkera työ, asiakysymyksiin keskittyminen ja nöyrä omistautuminen pitkän aikavälin ja (eliitin) yhteisille eduille asettuvat median nopeutta, egoismia ja poukkoilevaa moralismia vastaan lähes protestanttisen etiikan lailla. Järkeä ja yhteinen hyvä vaativat malttia ja itsekuria, media viettelee pikavoittoihin.

Vaikka nämä huomiot ovat kiinnostavia ja toimijoiden puheiden tasolla hyvin uskottavia, olisi kuitenkin pinnallista jättää pohdiskelu yksinomaan tähän. Nämä kuvaukset näet koskevat ennen muuta *mediarationaliteettia* ja sitäkin nimenomaan *verkstorationaliteetin näkökulmasta*. Jos siis tutkimuksessa on tavoitettavissa viilahdus *julkisesta rationaliteetista* (ks. luku 3.6), sen pitäisi löytyä näiden kahden kohtaamisesta tai yhteisvaikutuksesta. Ja tällaisiakin tuloksia tutkimuksemme kyllä näyttää, ainakin kahdella tavalla. Ensiksi, päättäjienkään mielestä *mediarationaliteetti* ei palaudu *pelkästään* kärjistävään, irrationaaliseen ja tunnekuohuja kalastelemaan logiikkaan, vaan journalismista havaitaan myös sen totuutta etsivä ja argumentoiva puoli. Päättäjät esimerkiksi tunnistavat tilanteita, joissa journalismilla on eräänlaista ”sparrausvaikutusta”. Tämä voi toteutua niin median avaaman ja voimistaman julkisen keskustelun kautta kuin toimittajien ja päättäjien tiiviin vuorovaikutuksenkin kautta. Näin *mediarationaliteetin* ja *verkstorationaliteetin* kohtaamisessa syntyy ainakin jonkinlaista yhteistä kriittisen keskustelun ja arvioinnin maastoa.

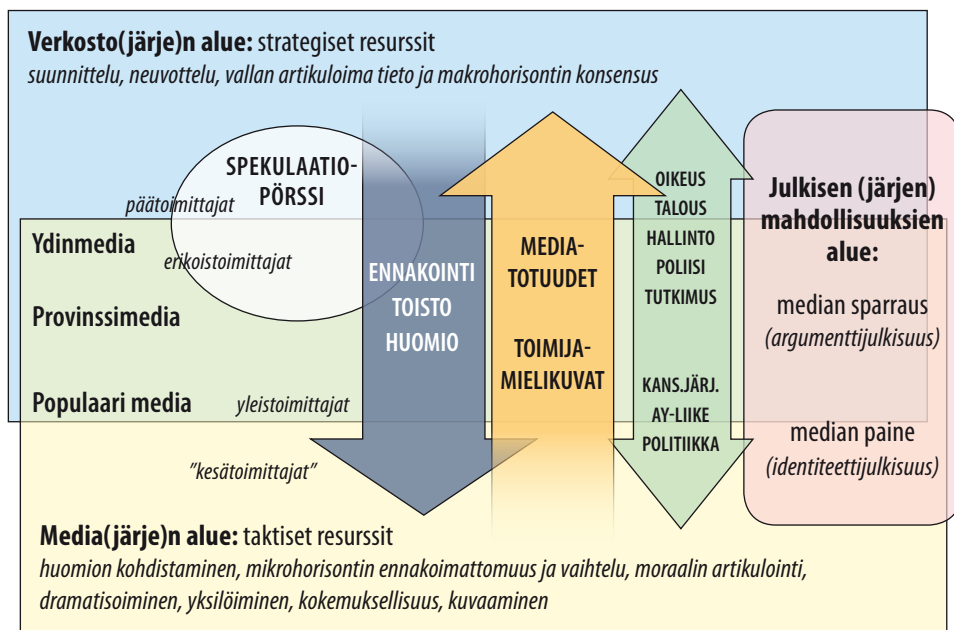
Toiseksi, vaikka median toiminta tuntuu *verkstorationalisuuden näkökulmasta* olevan asioiden hoitamisen kannalta usein enemmän haitallista kuin hyödyllistä, tämä ei tarkoita, että näin välttämättä olisi myös *julkisen rationaalisuuden* kannalta. Median esiin tuomat kriittiset kysymykset ja näkökulmat sekä sen moralisoiva ja dramatisoiva toiminta voivat hyvin toimia myös julkista rationaalisuutta laajentavana voimana. Kohdistamalla moraalista tai kärjistettyä huomiota politiikan verkostojen kannalta välillä epäolennaiseenkin asiaan, journalismi ja media voivat luoda julkista painetta, joka voi – ei tietenkään välttämättä – johtaa myös siihen, että keskustelussa päästään käsiksi niihin *pelisääntöihin*, joilla vallan ja politiikan verkostojen *rationaliteetti* toimii. Kun media paisuttaa konkreettisista asioista draamoja, nämä draamat *itsessään* eivät välttämättä noudata kriittisen keskustelun ideaalikuva. Mutta niiden edellyttämät selitykset, tulkinnat ja julkiset arviot sekä skandaaleista, paljastuksista tai paisutteluista viriävät rationalisoinnin muodot voivat monipuolisestikin avata kriittistä keskustelua. Media *itse* ei tässä keskustelussa ole riittävä toimija, mutta median

toiminnan takia toisinaan avautuvat näytelmät voivat toimia katalyyttisesti niin, että monet yhteiskunnalliset toimijat näkevät – vaikkapa hetkellisesti – että vallankäytön normaalisti sulkeistamiin ja sen sitomiin keskusteluasetelmiin syntyy liikkumatilaa.

15.2. Vallan ja median dynamiikka

Kuvioon 15.1 on koottu tutkimuksen empiiristen tulosten ja tulkintojen kannalta joi-takin keskeisimpiä havaintoja. Siihen tiivistettyjen ja yllä keskusteltujen havaintojen ja tulkintojen kautta voi vielä lyhyesti palata joihinkin tutkimuksen alussa viritettyihin yleisempiin teemoihin ja kysymyksiin median vallan dynamiikasta.

Kuvio 15.1. Kooste johtopäätösten ja tulkintojen teemoista.

Millaista median (omin) valta on?

Medioitumista koskeva tieteellinen ja muukin aikalaiskeskustelu kertoo siitä, että yhteiskunnassa yleisesti ajatellaan median jollain tavalla "itsenäistyneen" omaksi valtakeskukseksi. Tämä herättää kysymyksen siitä, mihin median valta perustuu. Käydessämme valtateoriaa läpi viritimme tältä kannalta ajatuksen, jonka mukaan kuvaa median ja symbolisen vallan välisestä suhteesta olisi hyvä tarkentaa. Millaisen kuvan empiirinen kairauksemme päättäjien kokemukseen antaa median "omasta" vallasta ja sen resursseista?

Vallankäyttäjien näkökulmasta media vaikuttaa heidän toimintaansa ennen muuta siten, että se kohdistaa kuvitellun suuren yleisön huomion aina joihinkin asioihin kerrallaan. Journalismin valikoivan ja kohdistavan panoksen voi erottaa monella tasolla: journalismi valikoi vallankäyttäjien ja asiantuntijoiden puheesta avainsanat ja avainsitaatit, journalismi valikoi päätöksenteon ja valmistelun agendoilla vireillä olevista asioista pienen osan ja luo niiden ympärille suuren yleisön katsomon. Päätöksentekijöiden kannalta tämä huomion suuntaamisen logiikka ei ole aina kovin hyvin ennakoitavissa, eikä journalismin soveltama huomion logiikka ole kovin hyvin synkronisoitu päätöksenteon ja politiikkaverkostojen kanssa. Journalismi on kuin Pyynikin kesäteatterin pyörivä katsomo, jonka pyörähtämistä päättäjät eivät kokonaan kykene ohjaamaan. Toisinaan – tai usein – tämä tietenkin sopii päätöksentekijöille: heidän kannaltaan on hyvä, ja joskus välttämätöntäkin, että asioita voidaan välillä kehitellä ja käsitellä ilman suurempaa mediahuomiota.

Median valta ei kuitenkaan ole yksinomaan huomion suuntaamisen logiikkaa, vaan tämä kyky on riippuvaista tietyistä huomion suuntaamisen keinoista. Tässä suhteessa voisi sanoa, että journalismin kykyä suunnata yleisön huomiota muokkaa entistä intensiivisemmän kilpailun logiikka. Näin journalisminkin voi sanoa ”medioituneen”, ja yhä tärkeämmiksi huomion suuntaamisen ja kokoamisen välineiksi ovat nousseet henkilöiminen, konfliktit, draama ja entistä selvemmin moraaliset lataukset. Näitä voi median näkökulmasta tulkita niin, että etääntyessään päätöksenteon järjestelmistä media on turvautunut sellaisiin pääomiin, jotka ovat vähemmän riippuvaisia vallan kehystämästä kovasta tiedosta. Päättäjien näkökulmasta tämä on merkinnyt median vallan vaikeampaa kontrolloitavuutta, mediasta on tullut tavallaan entistä populistisempi voima. Samalla se on ehkä merkinnyt sitä, että monet tärkeät, mutta huonosti medioitumisen pääomiin osuvat aiheet ja prosessit on myös helpompi pitää julkisuudesta syrjässä. Median katsomo kääntyy helposti sinnepäin missä on meteliä ja dramaattista toimintaa.

Kuinka syvälle medioituminen ulottuu?

Viritimme tutkimuksen aluksi myös kysymyksen medioitumisen syvyydestä. Tällä tarkoitimme sitä, miten paljon median toimintalogiikan ja siinä korostuvien pääomien voi ajatella tulleen osaksi vallan verkostojen ja instituutioiden keskinäistä peliä ja toimintaa niiden omilla kentillä (medioitumisen syvimmällä tasolla).

Ensimmäinen ilmeinen vastaus on, että paljosta kohusta ja puheesta huolimatta medioituminen ei ulotu voimakkaana kovin syvälle, ei ainakaan vallan ytimeen saakka. Jos olemme yllä tunnistanee medialle *nykyään ominaiset* symboliset pääomat oikein, ei ole helppo nähdä miten niiden logiikka (huomion suuntaaminen, draama, henkilöityminen, konfliktit, konkreettisuus) olisi merkittävästi saanut jalansijaa vallan verkostojen keskinäisessä päätöksenteossa ja neuvotteluissa. Näiden neuvottelujen, sumplimisten ja tinkaamisten käytännöt ovat varmaan pääosin entisellään. Silti *tietoisuus* mediasta on mitä ilmeisimmin aiempaa enemmän läsnä vallankäyttäjien puheissa ja toiminnassa. Median merkitys tuntuu politiikan verkostoissa yhtäältä

ikään kuin ”näkyvänä poissaolona”: julkisuus on tavallaan koko ajan tarjolla toimijoille erilaisissa pelitilanteissa. Sen avulla voi pyrkiä hetkellisesti tuottamaan itselleen lisää vaikutusvaltaa tai vääntöä. Se saattaa väliaikaisesti määrittää jonkin asiakysymyksen julkisia tosiasioita tavalla, jota kabineteissakaan – vaikka verkostovallan tosiasiat puhuisivat näitä vastaan – ei joskus voi ohittaa.

Itse asiassa media tuntuu vaikuttavan institutionaaliin toimijoihin monilla tavoilla. *Ensiksikin* monet arvioivat oman valtapotentiaalinsa kasvaneen median tarjoaman huomion kautta: ainakin tiettyyn pisteeseen saakka se, että ydinmedia ottaa toimijan vakavasti ja antaa tälle tilaa luo myös vallan verkostoissa lisää potentiaalia. Tämä voi tapahtua siitä huolimatta, että muut oman alan toimijat voivat pitää median tuomaa ”julkisuuslisää” jotenkin halpahintaisena. *Toiseksi* medioituminen ja journalismin merkitys institutionaalisen vallan kentällä tulee näkyviin sen torjunnan kautta. Pyrkimys median pitämiseksi sopivan käsivarren mitan päässä on ilmeinen, laajalti jaettu ja päättäjien kannalta normatiivisesti ongelmaton. Tämä kertoo jo omaa kieltään siitä, että median läsnä- tai poissaolo on vallankäytön kannalta merkittävä muuttuja. *Kolmanneksi* median vaikutus näkyy siinä, että päätöksentekijät arvioivat toistensa liikumatilaa ja neuvotteluasemia myös suhteessa siihen, millaisia julkisia ”sitoumuksia” itse kukin on tehnyt. Alttius medialle ja sen kautta luodulle asemalle vaihtelee eri toimijoiden välillä.

Kuvaavaa median käyttämälle valtapääomalle ehkä on, että kaikkein helpoimmin medialle altistuvat ne toimijat joiden mandaatti valtaan on tavalla tai toisella ”edustuksellinen”, siis oletetusta yleisestä mielipiteestä riippuvainen. Vähemmän alttiita toimijoita ovat ne, joiden pätevyys ja oikeutus omaan kantaansa syntyy vähemmän välittömästi yleisen *mielipiteen* kautta (talouselämä, hallinto, tiede, oikeus). Tässä ajatuksessa piilee myös eräänlainen *medioitumisen demokraattisen paradoksin* mahdollisuus. Entä jos onkin niin, että media – joka pystyy parhaiten painostamaan juuri demokraattisella mandaatilla toimivia vallankäyttäjiä – heikentää juuri näiden edustuksellisten toimijoiden kykyä toimia pitkäjänteisesti vallan verkostoissa?

Niin tai näin, medioitumisen syvyyttä koskevat päätelmät voi ehkä tiivistää vertaamalla medioitumista puun painekyllästykseen. Medioitumisen monenlaiset – eivät ainoastaan journalismin kautta välittyvät – vaikutukset ovat muuttaneet monien valtainsituutioiden toimintaympäristöä ja arjen rutiinejakin. Medioituminen kylästä niin ihmisten arjen kuin instituutioidenkin arjen ja siitä puhutaan siksi paljon. Mutta kuten tiedetään, kun painekyllästetyn lankun sahaa poikki, saa havaita, että kovallakaan paineella puun sisään puristunut kylläste ei yllä ydinpuuhun saakka. Tämä ei puun lahosuojauksen kannalta ole iso ongelma, koska ydinpuu ei juuri lahoa. Ja sama pätee ehkä yhteiskunnallisen vallan ytimeenkin. Vaikka symbolisen vallan merkitys on tullut näkyvämmäksi ja tärkeämmäksi, ja vaikka valta näyttää päältä katsoen julkisuushakuiselta ja medioituneelta, viime kädessä muut kuin median, symbolisen vallan tai julkisuuden resurssit ratkaisevat sen, mihin suuntaan yhteiskunta kehittyy.

Medioituminen ja sen mukanaan tuomat painotukset eivät siis näytä olevan vallan ytimessä ratkaisevia tekijöitä. Näin on erityisesti silloin, jos medioituminen ajatellaan tämän tutkimuksen tavoin mediainstituutioiden ja muiden instituutioiden suhteessa tapahtuvaksi muutokseksi. Tilanne on kuitenkin toinen, jos medioituminen mielletään symbolisen vallan merkityksen kasvuksi myös vallan verkostojen sisäisissä prosesseissa. Voi hyvin ajatella, että kansainvälisten päättäjäsaminaarien, erilaisten benchmarkkausten ja kulloinkin vallitsevien hallinnollisten muotien vaikutus vallankäytössä on kasvanut. Kyse on symbolisista vallan muodoista, joilla epäilemättä on vaikutusta myös yhteiskunnan kehityssuuntiin. Eri tavoin välillisesti journalismi ja mediainstituutiot ovat mukana näidenkin valtamekanismien toiminnassa mutta ehkä enemmän heijastellen politiikkaverkostojen omaa rationaliteettia kuin vaikuttaen siihen ”ulkoapäin”.

Millaista on medioitumisen laatu?

Viritimme tutkimuksen aluksi paitsi kysymyksen medioitumisen syvyydestä myös sen laadusta. Tällä halusimme pitää avoinna sen mahdollisuuden, että *vaikka* medioitumisen syvyysovaikutus (median ja journalismin kyky kyllästyä politiikan ja vallan verkostojen omalla ”logiikallaan” tai ”läsnäolollaan”) olisikin suuri, tätä ei pitäisi tulkita lähtökohtaisesti negatiivisesti. Teoretisoimme tätä mahdollisuutta työn alkupuolella lainaamalla ja muotoilemalla ajatusta, että viestintään eli kommunikaatioon – tai sen joillain tavoilla järjestäytyneisiin muotoihin – voisi liittyä sellaista *kriittistä* potkua, joka ei kokonaan pelkisty muiden vallan resurssien välineeksi.

Laadun kannalta tarkasteltuna ensimmäinen vastaus on jälleen melko pessimistinen. Vallankäyttäjien ja vallankäytön näkökulmasta mediaan ja journalismiin suhtaudutaan pääosin perin välineellisesti. Eikä tätä välineellisyyttä juuri peitellä, puolustella tai perustella edes tutkimushaastattelujen potentiaalisti ”kirkasotsaisessa” kontekstissa. Tekee siis mieli sanoa, että valta pyrkii, ja ainakin jollain tavalla myös onnistuu, alistamaan median ja journalismin symbolisen vallan resurssit omien pyrkimystensä palvelukseen ja niiden jatkeeksi. Tästä kertoo mediavaltaan kytkeytyvän merkitysjärjestelmän jakautuminen kahteen rationaliteettiin (verkotationaliteetti ja mediarationaliteetti), mediastrategioiden harkittu välineellisyys, toimittajayhteistyön kuvaukset ja moni muu tutkimusaineistojamme leimaava seikka. Näin asiat ovat ainakin toimijoiden *tietoisten* pyrkimysten ja omien kuvausten tasolla.

Samalla on kuitenkin hyvä panna merkille joitakin tähän tietoiseen pyrkimykseen sisään rakentuneita tai sitä kehystäviä seikkoja. On näet myös niin, että päättäjien mediakentän pelisääntöihin ja median toimintatapoihin kohdistamaa kritiikkiä voi itseään lukea oireena kriittisemmästä, kommunikatiivisesta kehiksestä, jolla valta ja vallankäyttäjät omaa asemaansa mieltävät. Vallankäyttäjät arvostelevat mediaa esimerkiksi kärjistyksistä tai moralisoinnista, poikkeuksellisten tapausten paisuttelelusta, dramatisoinnista jne. Näin he samalla vaativat, että julkisuudessa harjoitettu keskustelu olisi *kohtuullista*: että siinä painottuisivat paitsi median korostamat päte-

vyysvaateet (muodollinen rehellisyys, moraalisen enemmistön seuraaminen), myös vallan kannalta keskeiset vaateet (ennen muuta tehokkuus ja toimivuus). Hiukan harvemmin vallankäyttäjät myös tunnustavat, että median esiin nostamalla ja ääneen päästämällä kriittisellä keskustelulla on sellaisenaankin tärkeä arvo. Ja vaikka tämä ajatus tuntuu ensin hiukan pyhäkoulun ulkoläksyltä, sille löytyy myös uskottava selitys. Kyse ei ole pelkästään siitä, että keskustelua ja avoimuutta ”kuuluu” kannattaa, vaan myös siitä, että kriittisen keskustelun motivoituneet osallistujat tuottavat päättäjille aivan olennaista tietoa siitä, miltä heidän valtansa vallan kohteista tuntuu. Tämä tieto on vallankäytön ja sen toimivuuden kannalta ydinainesta, joka päättäjien on hallittava ja johon heidän on usein tavalla tai toisella sopeuduttava. Tuottamalla tätä yhteiskunnallisen dynamiikan kannalta keskeistä tietoa media lopulta toteuttaa vallanpitäjiäkin palvelevaa tehtävää.

Median panosta arvioidessa näyttäisi ensin siltä, että journalismi on, etääntyessään vallan verkostoista (mikä on ollut niiden elinehto medioitumisen ja huomiokilpailun aikakaudella), ottanut ennen muuta etäisyyttä vallan verkostojen kannalta keskeisestä tehokkuuden ja toimivuuden rationaliteetista. Kriittisen viestinnän (kommunikatiivisen rationaliteetin) mallia ajatellen ei ole yllättävää, että media on sitten etsinyt omaksi painotukseksi moraalin (oikeutusvaateen) ja rehellisyyden kysymyksiä. Vaikka tämä liike ei sellaisenaan välttämättä merkitse *journalismin kriittisen rationalisuuden* lisääntymistä, se voi hyvin – ainakin paikoin ja hetkellisesti – merkitä *journalismin ja muun valtakoneiston kokonaisuuden* rationaliteetin laajenemista ja monipuolistumista. Laajassa mielessä julkinen kriittisyysyhän merkitsee juuri sitä, että väitteitä tarkastellaan monipuolisesti paitsi tehokkuuden ja toimivuuden myös niiden oikeutuksen ja rehellisyyden näkökulmasta.

Koko tutkimuksemme maalaamaa maisemaa ajatellen emme kuitenkaan halua jättää argumenttiamme tähän. Sen sijaan haluamme korostaa kahta asiaa. Ensiksi, vaikka laajenevat pätevyysvaatimusten kyseenalaistamisen rekisterit (journalismin avaamat kysymykset oikeudenmukaisuudesta tai rehellisyydestä) voivat sinänsä monipuolistaa julkista keskustelua, on tämä vasta tien alku. Moraalisia latauksia hyväkseen käyttävän journalismin pitäisi olla myös itsessään monipuolista. Ideaalissa mielessä sen siis pitäisi myös osata nostaa esiin sellaisia näkökulmia, jotka ylittävät suuren yleisön oletetun, spontaanin maun tai jotka auttavat myös aavistelemaan sitä, mitä ajan tehokkuus-rationaliteetin horisontin takana on.

Toiseksi on hyvä muistaa, että ilmeisestä etääntymisestään huolimatta verkostorationaliteetti ja mediarationaliteetti ovat kuitenkin edelleen monin kohdin kytköksissä toisiinsa, ja itse asiassa molemmista on erotettavissa sekä kriittisesti kommunikatiivinen että strategisesti välineellinen intressi. Poliitiikan strateginen, välineellisesti myönteisiä mielikuvia metsästävä puoli ja journalismin tabloidisaation keinoin yleisöistä kilpaileva puoli ovat löytäneet toisensa henkilöivässä viihdejournalismissa. Poliitiikan kriittisellä, ratkaisuja etsivällä ja niistä kamppailevalla puolella on puolestaan vastinparinaan asiantuntevan ja kriittisen journalismin perinne. Sitä pitävät yllä erityisesti vallanpitäjien kanssa verkostoituneet ja omia yhteiskuntasektoreitaan pitkäjänteisesti seuraavat erikoistoimittajat. Olennainen kysymys journalismin

kommunikatiivisen vallan kannalta onkin se, kuinka hyvin journalismi kykenee viimeksi mainitun toimintalogiikan puolella avaamaan politiikkaverkostojen toimintaa julkiselle keskustelulle. Yhtäältä kyse on siitä, missä määrin viestintäyhtiöt kiristyvän kilpailun paineissa sijoittavat toimittajien kykyyn verkostoitua ja seurata pitkäjänteisesti omia yhteiskunnallisia vastuualueitaan. Toisaalta kyse on siitä, kuinka toimittajat onnistuvat tasapainoilemaan tiedonsaannin edellyttämän luottamuksellisen sisäpiirisyyden ja tiedon julkistamisen edellyttämän kriittisen avoimuuden tavoitteiden välillä.

Lähteet

- Aarnio, Eeva K.** (2004) Varovaisia pelureita – vuonna 1999 eduskuntaan valittujen varsinaissuomalaisten kansanedustajien käsityksiä omasta mediakuvastaan. Turku: Turun yliopisto.
- Adorno, Theodore & Horkheimer, Max** (2008 [1944]) Valistuksen dialektiikka. Filosofisia sirpaleita. Tampere: Vastapaino.
- Ahva, Laura** (2003) Kohti keskustelemaa journalismia. Kansalaisjournalismin kokeilua, kritiikkiä ja arviointia. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 100. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alasuutari, Pertti** (1996) Toinen tasavalta. Tampere: Vastapaino
- Alexander, Jeffrey C.** (2008) The Meaningful Construction of Inequality and the Struggles Against It: A 'Strong Program' Approach to How Social Boundaries Change. *Cultural Sociology* 1:1, 23–30.
- Alho, Arja** (2004) Silent Democracy, Noisy Media. Sosiologian väitöskirja. Helsinki: Helsinki University Press.
- Altheide, David & Snow, Robert** (1979) Media Logic. Beverly Hills: Sage.
- Althusser, Louis** (1984) Ideologiset valtiokoneistot. Tampere: Vastapaino & Kansankulttuuri.
- Anderson, Benedict** (2006) Imagined Communities. London: Verso.
- Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Rantanen, Pekka** (2008) Viihteellistetty politiikka – Tapaustutkimus 1900-luvun alun suomalaisten sosialistien poliittisesta toiminnasta. *Tiedotustutkimus* 31:5, 8–30.
- Arendt, Hannah** (1958) The Human Condition. Chicago: University of Chicago Press.
- Asp, Kent** (1986) Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning. Stockholm: Akademilitteratur.
- Aula, Maria Kaisa** (1992) Perässä tullaan Amerikka? – Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta. *Tiedotustutkimus* 15:2, 10–23.
- Aula, Maria Kaisa** (2003) Eduskunta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Teoksessa Saukkonen, Pasi (toim.) Paikkana politiikka. Tietoa ja tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä. *Acta Politica* 26. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton S.** (1962) Two Faces of Power. *The American Political Science Review* 56:4, 947–952.

- Barnhurst, Kevin** (2005) *News Ideology in The Twentieth Century*. Teoksessa Höyer, Svernik & Pöttker, Horst (toim.) *Diffusion of the News Paradigm*. Göteborg: Nordicom.
- Barnhurst, Kevin & Nerone, John** (2003) US Newspaper Types, the Newsroom, and the Division of Labor, 1750–2000. *Journalism Studies* 4: 4, 435–449.
- Bartels, Larry M.** (1996) *Politicians and the Press: Who Leads, Who Follows?* A paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, September 1996.
- Beck, Ulrich** (2009) *The World at Risk*. Cambridge: Polity Press.
- Benkler, Yochai** (2006) *The Wealth of Networks*. New Haven: Yale University Press.
- Bennett, Lance W.** (1990) Toward a Theory of Press-State Relations in the United States. *Journal of Communication* 40:2, 103–125.
- Bennett, Lance C. & Iyengar, Shanto** (2008) A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication. *Journal of Communication*, Volume 58, Issue 4, 707–731.
- Berger, Bruce K.** (2001) Private Issues and Public Policy: Locating the Corporate Agenda in Agenda Setting Theory. *Journal of Public Relations Research* 13:2, 91–126.
- Bourdieu, Pierre** (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre** (1990) *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre** (1998) *Practical Reason*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre** (1999 [1996]) *Televisiosta. Alkuteos Sur la télévision*. Suomentanut Tiina Arppe. Helsinki: Otava.
- Bourdieu, Pierre** (2005) The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. Teoksessa Benson, Rodney & Neveu, Eric (toim.) *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Louis, J.D.** (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boxberg, Katja & Heikka, Taneli** (2009) *Lumedemokratia*. Helsinki: WSOY.
- Carey, James W.** (1969) Harold Adams Innis and Marshall McLuhan. Teoksessa Rosenthal, Raymond (toim.) *McLuhan: Pro & Con*. Baltimore: Penguin Books.
- Carey, James W.** (1989) *Communication as Culture*. Boston: Unwin Hyman.
- Carpentier, Nico & De Cleen, Benjamin** (2006) Bridging Discourse Theory into Media Studies. *Journal of Language and Politics*, 6:2, 265–293.
- Clegg, Stewart** (2001) Changing Concepts of Power, Changing Concepts of Politics. *Administrative Theory & Praxis* 23: 2, 126–150.
- Cobb, Roger & Ross, Jennie-Keith & Ross, Marc Howard** (1976) Agenda Building as a Comparative Political Process. *American Political Science Review* 70:1, 126–138.
- Cook, Timothy E.** (1998) *Governing with the News. The News Media as a Political Institution*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Corner, John & Pels, Dick** (toim.) (2003) *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynicism*. London etc.: Sage.
- Couldry, Nick** (2003) *Media Rituals. A Critical Approach*. London: Routledge.
- Couldry, Nick** (2008) Mediatization or Mediation? Alternative Understandings of the Emergent Space of Digital Storytelling. *New Media & Society* 10:3, 373–391.
- Couldry, Nick & Livingstone, Sonia & Markham, Tim** (2007) *Media Consumption and Public Engagement: Beyond the Presumption of Attention*. New York: Palgrave Macmillan.
- Davis, Aeron** (2007) *The Mediation of Power. A Critical Introduction*. London & New York: Routledge.
- Davis, Aeron** (2009a) Journalist-Source Relations, Mediated Reflexivity and the Politics of Politics. *Journalism Studies* 10:2, 204–219.
- Davis, Aeron** (2009b) Evaluating Communication in the British Parliamentary Public Sphere. *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 11, 280–297.
- Edelman, Murray** (1998) *Constructing the Political Spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eisenstein, Elisabeth** (1983) *The Printing Press in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekecrantz, Jan** (1994) Journalismi viestintänä. Kolme ajankuvaa. *Tiedotustutkimus* 17:4, 4–23.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom** (1994) *Det Redigerade Samhället*. Stockholm: Carlsons.
- Elias, Norbert** (1978) *The Society of Individuals*. Oxford: Basil Blackwell.
- Elster, Jon** (toim.) (1998) *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Encyclopedia Britannica, online** (2009) “Mediation”. [<http://search.eb.com/search?query=Mediation&x=0&y=0&ct=>] (19.10.2009)
- Ervamaa, Suvi** (2006) Smash Asem -mielenosoituksen uutisointi Helsingin Sanomissa. Teoksessa Salasvuo, Mikko (toim.) *Smash Asem. Kansalaistarkkailu metodina ja pohdiskelun pontimena*. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisusarja. [<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/smashasem.pdf>] (21.10.2009)
- Esser, Frank & Strömbäck, Jesper** (2009) *Shaping Politics: Mediatization and Media Interventionism*. Teoksessa Lundby, Knut (toim.): *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Ettema, James S. & Glasser, Theodore L.** (1998) *Custodians of Conscience: Investigative Journalism and Public Virtue*. New York: Columbia University Press.
- Fairclough, Norman** (1997 [1995]) *Miten media puhuu? Alkuteos Media Discourse*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel** (2000) *Power. Essential works of Foucault 1954–1984. Vol 3*. New York: The New Press.
- Fowler, Roger** (1991) *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.

- Gavin, Neil** (2007) *The Economy and the Limits of Political Interference: The Media in Britain*. Paper presented to the “Public Policy and the Mass Media” workshop of the ECPR conference, Helsinki, May 2007.
- Giddens, Anthony** (1985) *The Nation-State and Violence: Volume Two of Contemporary Critique of Historical Materialism*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony** (2009) *The Politics of Climate Change*. Cambridge: Polity Press.
- Goodwin, Jeff & Jasper, James M. & Polletta, Francesca** (2001) *Introduction: Why Emotions Matter*. Teoksessa Goodwin, Jeff & Jasper, James & Polletta, Francesca (toim.) *Passionate Politics. Emotions and Social Movements*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Gramsci, Antonio** (1979) *Vankilavihkot. Valikoima 1*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Gramsci, Antonio** (1982) *Vankilavihkot. Valikoima 2*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Habermas, Jürgen** (1971) *Toward a Rational Society*. London: Heinemann.
- Habermas, Jürgen** (1984) *The Theory of Communicative Action, Vol 1. Reason and Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen** (1987) *The Theory of Communicative Action, Vol 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen** (1987) *Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981–1985. Valinnut ja suomentanut Jussi Kotkavirta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas, Jürgen** (1996 [1992]) *Between Facts and Norms. Contributions to Discourse Theory of Law and Democracy. Alkuteos: Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Englannintanut William Rehg*. Cambridge: Polity Press & Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Habermas, Jürgen** (2004 [1962]) *Julkisuuden rakennemuutos: tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Suomentanut Veikko Pietilä*. Tampere: Vastapaino.
- Hakala, Salli** (2009) *Symbolisen johtajuuden kriisi – koulusurmat ravisuttavat verkostoyhteiskuntaa*. *Media & Viestintä* 32:2, 19–31.
- Hall, Stuart** (1992) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart & Critcher, Chas & Jefferson, Tony & Clarke, John & Roberts, Brian** (1987 [1978]) *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order*. London etc.: MacMillan.
- Hallin, Daniel C.** (1992) *Sound Bite News: Television Coverage of Elections, 1968–1988*. *Journal of Communication* 42:2, 5–24.
- Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo** (2004) *Comparing Media Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harju, Auli** (2002) *Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka. Journalismin tutkimusyksikkö*. Tampereen yliopisto.
- Hatakka, Niko & Niemi, Mari & Pitkänen, Ville** (2007) *Kaikkien aikojen verkko-vaalit. Teoksessa Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.) Mielikuvavaalit – kevään 2007 eduskuntavaalien mediaailmiöt*. Keuruu: Otava.

- Haugaard, Mark** (2010) Power: An Essentially Contested or Family Resemblance Concept. *European Journal of Cultural Studies*. (tulossa)
- Havelock, Eric** (1986) *The Muse Learns to Write*. New Haven: Yale University Press.
- Heikkilä, Heikki** (2001) Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla. Tiedotusopin väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Heino, Laura** (2008) Iltapäivälehdet kansan puolella – politiikkaa vastaan? Teoksessa Perna, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.) *Mielikuvavaalit – kevään 2007 eduskuntavaalien mediailmiöt*. Keuruu: Otava.
- Heinonen, Ari** (1995) Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimitajat. Lisensiaatintutkimus. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 84. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Heinonen, Jouni** (2008) Maineenhallinta: organisaatioviestinnän strateginen mahdollisuus. Teoksessa Aula, Pekka (toim.) *Kivi vai katedraali. Organisaatioviestintä teoriasta käytäntöön*. Porvoo: Infor.
- Heiskala, Risto** (1995) Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, Risto** (2001) Theorizing Power: Weber, Parsons, Foucault and Neostructuralism. *Social Science Information* 40:2, 241–264.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva** (2006) Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, Risto & Kantola, Anu** (2009) Vallan uudet ideat: hyvinvointivaltion sopimuksesta valmentajavaltioon. Julkaisematon käsikirjoitus 16.6.2009.
- Hepp, Andreas** (2009) Differentiation. Mediation and Cultural Change. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Herman, Erward & Chomsky, Noam** (1988) *Manufacturing Consent*. New York: Pantheon.
- Herkman, Juha** (2005) Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha** (2008a) Poliitiikan viihteellistymistä vai professionalisoitumista? Haastattelututkimus vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Politiikka* 50:2, 87–99.
- Herkman, Juha** (2008b) Viihdemedian rooli vaaleissa – Analyysi vuoden 2006 presidentinvaaleista. *Tiedotustutkimus* 31:4, 4–23.
- Herkman Juha & Vähämaa Miika** (2007) Viestintätutkimuksen nykytila Suomessa. Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 1/2007. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hietala, Veijo** (2007) Media ja suuret tunteet. Johdatusta 2000-luvun uusromantiikkaan. Helsinki: BJT-kustannus.
- Hjarvard, Stig** (2008) The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review* 29:2, 105–134.
- Hjarvard, Stig** (2009) Soft Individualism. Media and the Changing Character. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.

- Huhtala Hannele & Hakala Salli** (2007) Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Holmberg, Jukka** (2004) Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987–2003. Väitöskirja. Jyväskylä: University Printing House.
- Häyhtiö, Tapio & Rinne, Jarmo** (2008) Yksilöiden valvovat silmät. Paljastamisen politiikka tietokonevälitteisessä viestinnässä. Tiedotustutkimus 31:5, 100–115
- Innis, Harold A.** (1951) *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press.
- Isotalus, Pekka** (1996) Toimittaja kuvaruudussa. Televisioesiintyminen vuorovaihtuksen näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Communication 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Isotalus, Pekka** (1998) Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen – Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista. Teoksessa Isotalus, Pekka (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa*. Jyväskylä: Atena.
- Jaatinen, Miia** (2000) Lobbaus osana organisaation yhteiskunta-aktiivisuutta. Teoksessa Aula, Pekka & Hakala, Salli (toim.) *Kolmet kasvot*. Helsinki: Loki-kirjat
- Jamieson, Kathleen Hall & Cappella, Joe** (1997) *Spiral of Cynicism*. Oxford: Oxford University Press.
- Johanson, Jan-Erik** (2000) Sosiaalisen pääoman tasapaino. Verkoston tiiviys välineellisten hyötyjen ja yhteistyön edellytysten selittäjänä julkisessa organisaatiossa. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.) *Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia*. Stakesin raportteja 252. Helsinki: Stakes.
- Juholin, Elisa & Kuutti, Heikki** (2003) *Mediapeli. Anatomia ja keinot*. Helsinki: Infor.
- Juppi, Pirita** (2004) ”Keitä me olemme? Mitä me haluamme?” Eläinoikeusliike määrittelykamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Journalistiikan väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jyrkiäinen, Jyrki** (2008) Journalistit muuttuvassa mediassa. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 50. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kangas, Risto** (1995) Niklas Luhmannin (postmoderni?) superteoria. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Anu** (2002a) Se keskustelu jäi käymättä – poliittinen eliitti ja talouskriisin julkisuus. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Kantola, Anu** (2002b) Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Viestinnän väitöskirja. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kantola, Anu** (2006) Imperiumin järki: Financial Timesin poliittinen järjestys. Tiedotustutkimus 29:2, 14–29.
- Karvonen, Erkki** (1999) Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.

- Karvonen, Erkki** (2008) Poliitikot julkkiksina – huomioita viihteellistyvistä poliittikojulkisuudesta. *Tiedotustutkimus* 31:5, 30–56.
- Kellner, Douglas** (2003) *Media Spectacle*. London: Routledge.
- Kettunen, Pauli** (2008) Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino.
- Kivioja, Pasi** (2008) Ilta- ja aamulehdet mediakentän ja yhteiskunnan murroksessa. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 106. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Klapper, Joseph T.** (1969 [1960]) *The Effects of Mass Communication*. New York: The Free Press.
- Kleinnijenhuis, Jan & Rietberg, Ewald M.** (1995) Parties, Media the Public and the Economy: Patterns of Societal Agenda-setting. *European Journal of Political Research* 28, 95–118.
- Koivunen, Anu** (2008) Affektin paluu? Tunneongelma suomalaisessa mediatutkimuksessa. *Tiedotustutkimus* 31:3, 5–24.
- Koljonen, Kari** (2009) Viidestä kulmasta kiinni muutokseen. Toimittajaprofession uusi vaihe ja journalismin avainsuhteet. Julkaisematon esitelmä.
- Krotz, Friedrich** (2009) Mediatization: A Concept With Which to Grasp Media and Societal Change. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Kunelius, Risto** (1996) The News, Textually Speaking. *Acta Universitatis Tamperensis*, A 520. Tampere: University of Tampere.
- Kunelius, Risto** (2000) Hyvä journalismi? Keskusteluja kiinnostuneiden ja kokeneiden kansalaisten kanssa. Mediakriittinen julkaisusarja 5. Helsinki: Suomen journalistiliitto.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa** (2008) Aktivoituvan journalismin aakkosia. *Tiedotustutkimus* 31:2 (Journalismikritiikin vuosikirja), 57–63.
- Kunelius, Risto & Väliaverron, Jari** (2009) Vallan näytöksiä vai kriittistä julkisuutta. Journalismi medioitumisen aikakaudella. Teoksessa Väliaverron, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Latour, Bruno** (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lehtonen, Jaakko** (2002) *Julkisuuden riskit*. Helsinki: Mainostajien liitto.
- Lievrouw, Lieah & Livingstone, Sonia** (2002) *Handbook of New Media. Social Shaping and Consequences*. London: Sage.
- Linsky, Martin** (1986) *Impact. How the Press Affects Federal Policy Making*. London: W.W. Norton & Company.
- Livingstone, Sonia** (2009) On the Mediation of Everything: ICA Presidential Address 2008. *Journal of Communication*. Volume 59, 1–18.
- Lukes, Steven** (1974) *Power. A Radical View*. London: Macmillan.
- Lukes, Steven** (1986) Introduction. Teoksessa Lukes, Steven (toim.) *Power*. Oxford: Blackwell.
- Lukes, Steven** (2005) *Power. A Radical View, 2nd Edition*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Lukes, Steven** (2006) Reply to Comments. *Political Studies Review* 4:2, 164–173.
- Lundby, Knut** (2009a) Introduction: ‘Mediatization’ as Key. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Lundby, Knut** (2009b) Media Logic. Looking for Social Interaction. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Luostarinen, Heikki** (1994) Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Juva: Hanki ja jää.
- Luostarinen, Heikki** (1998) Vahvojen asialla? Julkisuuden hallinnan mekanismit ja journalismin itsenäisyys. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Juva: WSOY.
- Luostarinen, Heikki** (2002) Moneksi muuttuva journalismi. Teoksessa Perko, Touko & Salokangas, Raimo & Luostarinen, Heikki (toim.) *Median varjossa*. Jyväskylä: Mediainstituutti.
- Mann, Michael** (1986) *Sources of Social Power. Vol I. A History of Power from the Beginning to A.D. 1760*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, Michael** (1986) *Sources of Social Power. Vol II. The Rise of Classes and Nation-States, 1760–1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marcinkowski** (2009) Mediatization of Political Decision-Making Processes. A paper presented at ICA-panel Mediatization as an Integrative Concept for Political Communication Research. May 2009, Chicago.
- Mattila, Mikko** (1999) Verkostojen muotoutuminen ja merkitys – Sosiaali- ja terveyspolitiikan päätöksentekoverkoston analyysi. Teoksessa Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (toim.) *Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostoanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mazzoleni, Gianpietro & Schulz, Winfried** (1999) “Mediatization” of Politics: A Challenge for Democracy? *Political Communication* 16, 247–261.
- McChesney, Robert** (1999) *Rich Media, Poor Democracy. Communication Politics in Dubious Times*. Urbana: University of Illinois Press.
- McCombs, Maxwell** (1981) The Agenda-Setting Approach. Teoksessa Nimmo, Dan D. & Sanders, Keith R.: *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills: Sage.
- McLuhan, Marshall** (1964) *Understanding Media. The Extensions of Mann*. New York: Signet Books.
- McNair, Brian** (2000) *Journalism and Democracy: An Evaluation of the Political Public Sphere*. London: Routledge.
- McNair, Brian** (2006) *Cultural Chaos, Journalism, News and Power in a Globalised World*. London: Routledge.
- McQuail, Dennis** (2000) *McQuail’s Mass Communication Theory*. 4th ed. London: Sage.
- McQuail, Dennis** (2005) *McQuail’s Mass Communication Theory*. 5th ed. London: Sage.

- Meriläinen, Reetta & Mukka, Antero** (2008) Media sivustakatsojan roolissa? Tiedotustutkimus 31:2 (Journalismikritiikin vuosikirja 2008), 76–78.
- Mermin, Jonathan** (1997) *Debating War and Peace*. Princeton: Princeton University Press.
- Mervola, Pekka** (2003) Kenen puolella olet maakunnallinen sanomalehti? Teoksessa Keränen, Seppo (toim.) *Omalla pohjalla Euroopassa*. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura.
- Meyer, Thomas** (2002) *Media Democracy. How the Media Colonize Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Meyrowitz, Joshua** (2008) Power, Pleasure, Patterns: Intersecting Narratives of Media Influence. *Journal of Communication*, Volume 58, Issue 4, 641–663.
- Mills, C Wright** (1956) *The Power Elite*. London, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Mills, C Wright** (1990) *Sosiologinen mielikuviutus*. Helsinki: Ylipistopaino.
- Moring, Tom & Mykkänen, Juri** (2009) *Vaalikampanja*. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit yleisdemokratiassa*. Eduskuntavaalitutkimus 2008. Tampere: Tampere University Press.
- Morley, David** (1992) *Television, Audiences & Cultural Studies*. London: Routledge.
- Mouffe, Chantal** (1999) *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism*. Political Science Series 72. Institute for advanced Studies, Vienna. [http://users.unimi.it/dikeius/pw_72.pdf] (30.11.2007)
- Mäntymäki, Eeva** (2008) Journalisti on kuollut – eläköön journalisti! Teoksessa Aso-la, Aki (toim.) *Journalistit ja demokratia*. Oikeusministeriön julkaisuja 2008:5. Helsinki: Oikeusministeriö, 35–41.
- Mörä, Tuomo** (1999) *EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994*. Viestinnän väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Negroponte, Nicholas** (1996) *Being Digital*. London: Hodder and Stoughton.
- Nerone, John & Barnhurst, Kevin** (2003) US Newspaper Types, the Newsroom and the Division of Labour, 1750–2000. *Journalism Studies* 4:4, 435–449.
- Nieminen, Hannu & Aslama, Minna & Pantti, Mervi** (2005) Media ja demokratia Suomessa: Kriittinen näkökulma. Oikeusministeriön julkaisuja 11/2005. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Noelle-Neumann, Elisabeth** (1991) *The Theory of Public Opinion. The Concept of the Spiral of Silence*. Teoksessa Andersson, James A. (toim.) *Communication Yearbook 14*. Newbury Park: Sage Publications.
- Norris, Pippa** (2000) *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nousiainen, Jaakko** (2000) Suomalaisen parlamentarismien kolmas kehitysvaihe: konsensuaalinen enemmistöhallinta, vireytyvä eduskunta. *Politiikka* 42:2, 83–96.
- Ojala, Jari & Uskali, Turo** (2005) Mediakentän muutos pitkällä aikavälillä: uutiskirjeistä internettiin. Teoksessa Ojala, Jari & Uskali, Turo (toim.) *Mediajättien aika – uusia heikkoja signaaleja etsimässä*. Helsinki: Infor.

- Ong, Walter** (1988) *Orality and Literacy*. London: Routledge.
- Opetusministeriö** (2005) Tekniikan alan korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kehittäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:19. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö** (2007) Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16. Helsinki: Opetusministeriö.
- Paajaste, Katariina** (1998) Iltaapäivälehdet poliittisen vallan lähteillä. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Parsons, Talcott** (1986 [1963]) *Power and the Social System*. Teoksessa Lukes, Steven (toim.) *Power*. Oxford: Blackwell, 1986.
- Pels, Dick** (2003) *Aesthetic Representation and Political Style: Re-balancing Identity and Difference in Media Democracy*. Teoksessa Corner, John & Pels, Dick (toim.) *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynicism*. London etc.: Sage.
- Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville** (2006) Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Peter, Jochen** (2004) Our Long 'Return to the Concept of Powerful Mass Media' – A Cross-National Comparative Investigation of the Effects of Consonant Media Coverage. *International Journal of Public Opinion Research* 16:2, 144–168.
- Peräkylä, Anssi** (2001) Erving Goffman. Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Hänninen, Vilma & Partanen, Jukka & Ylijoki, Oili-Helena: *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Antti-Pekka** (2007) Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos. Helsinki: Art House.
- Pietilä, Kauko** (2008) Journalistiprofession teoria ja käytäntö. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen opetusmoniste D 49. [<http://www.uta.fi/laitokset/tiedotus/opiskelu/oppimateriaalit/Journalistiprofessio1.pdf>] (20.10.2009)
- Pietilä, Veikko** (2002) Siltasotaa Tampereella – julkinen keskustelu Koskenniskan siltahankkeesta. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 30:2, 136–153.
- Pietiläinen, Tuomo** (2007) Selkeyttä vai sensuuria? Tiedotustutkimus. 30:1 (*Journalismikritiikin vuosikirja* 2007), 91–99.
- Pitkänen, Ville** (2009) Kun kansanedustajat eivät halunneet noudattaa lakia. *Media ja Viestintä* 32:1 (*Journalismikritiikin vuosikirja* 2009), 28–35.
- Polsby, Nelson W.** (1960) How to Study Community Power: The Pluralist Alternative. *The Journal of Politics* 22:3, 474–484.
- Postman, Neil** (1986) *Amusing Ourselves to Death*. Harmondsworth: Penguin Books.
- PTK 123/2006 vp** (2006) Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 29.11.2006. [http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_123_2006_p.shtml] (21.10.2009)
- Ramonet, Ignacio** (2001) *Median tyrannia*. Helsinki: WSOY.
- Reese, Stephen D. & Gandy, Oscar H. Jr. & Grant, August E.** (toim.) (2001) *Framing Public Life. Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

- Reunanen, Esa** (2003) *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyyttisiä näkökulmia suomalaiseen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun.* Tampere: Tampere University Press.
- Riesman, David** (1950) *The Lonely Crowd.* New Haven: Yale University Press.
- Robinson, Piers** (2000) The Policy-Media Interaction Model: Measuring Media Power During Humanitarian Crisis. *Journal of Peace Research* 37:5, 613–633.
- Ruostetsaari, Ilkka** (1992) *Vallan ytimessä. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä.* Helsinki: Gaudeamus.
- Ruostetsaari, Ilkka** (1998) Energiapolitiikka käännekohdassa. Järjestöt ja yritykset vaikuttajina vapautuvilla energiamaarkkinoilla. *Politiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja* 8/1998. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ruostetsaari, Ilkka** (2003) *Valta muutoksessa.* Helsinki: WSOY
- Salminen, Esko** (2006) *Mediavallan aika. Poliittikka tiedotusvälineissä* Mauno Kivistöstä Tarja Haloseen. Helsinki: Edita.
- Schudson, Michael** (2003) *The Sociology of News.* New York & London: W. W. Norton & Company.
- Schudson, Michael** (2008) *Why Democracies Need and Unlovable Press.* Cambridge: Polity Press.
- Schulz, Winfried** (2004) Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. *European Journal of Communication* 19:1, 87–101.
- Scofield Clark, Lynn** (2009) *Theories. Mediatization and Media Ecology.* Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences.* New York: Peter Lang.
- Simmel, Georg** (1999) *Pieni sosiologia.* Helsinki: Tutkijaliitto.
- Sitra** (2005) *Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi. Kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämisohjelman loppuraportti.* Helsinki: Sitra.
- Siukosaari, Anssi** (2008) Ammattikäytäntöjen kehityksestä yhteisöviestinnässä: PR:stä ja suhdetoiminnasta vaikuttamiseen tiedolla ja yhteydenpidolla. Teoksessa Aula, Pekka (toim.) *Kivi vai katedraali.* Porvoo: WS Bookwell.
- Smith, Martin J.** (1993) *Pressure, Power and Policy. State Autonomy and Policy Networks in Britain and the United States.* New York etc.: Harvester Wheatsheaf.
- Smith, Martin** (2007) *Pluralism.* Teoksessa Hay, Colin & Lister, Michael & Marsh, David (toim.) *The State. Theories and Issues.* Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Sparks, Colin** (2000) *Introduction: The Panic over Tabloid News.* Teoksessa Sparks, Colin & Tulloch, John (toim.) *Tabloid Tales – The Global Debates over Media Standards.* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Strömbäck, Jesper** (2008) Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. *Press/Politics* 13:3, 228–246.
- Strömbäck, Jesper & Nord, Lars W.** (2006) Do Politicians Lead the Tango? A Study of the Relationship between Swedish Journalists and their Political Sources in the Context of Election Campaigns. *European Journal of Communication* 21:2, 147–164.
- Särkikoski, Tuomo** (2007) *Sitra. Tulevaisuus tehtävänä.* Helsinki: Edita.

- Taylor, Charles** (2004) *Modern Social Imaginaries*. Durham & London: Duke University Press.
- Thompson, John B.** (1995) *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Tiili, Minna** (2008) Ministerit strategisina johtajina? Strategisen poliittisen ohjauksen käytännöt Lipposen hallituksissa 1995–2003. *Politiikka* 50:2, 141–151.
- Toimitustilasto** (2007) Toimitustilasto 2006. Syventävä sisällönanalyysi. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopiston sähköiset julkaisut [<http://tampub.uta.fi/tiedotusoppi/978-951-44-7097-4.pdf>] (16.3.2010)
- Tuchman, Gaye** (1978) *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Uimonen, Risto** (1996) *Mielikuvien maailma: miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Helsinki: Inforviestintä.
- Uimonen, Risto** (2009) *Median mahti*. Helsinki: WSOY.
- Walgrave, Stefaan & Aelst, Peter Van** (2006) The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication* 56, 88–109.
- Wallgren, Thomas** (2006) Kansalaistarkkailijat – miksi ja miten? Teoksessa Salasvuo, Mikko (toim.) *Smash Asem. Kansalaistarkkailu metodina ja pohdiskelun pontimina*. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisusarja. [<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/smashasem.pdf>] (21.10.2009)
- Valtiovarainministeriö** (2006) Laajapohjaisen valmistelun kehittäminen. Laajapohjaisen valmistelutyön käytön edistämistä selvittäneen työryhmän raportti. Työryhmämuistioita 1/2006. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Weber, Max** (1947) *The Theory of Social and Economic Organization*. Alkuteos: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Käännös: A. R. Henderson ja Talcott Parsons. London: Hodge.
- Weber, Max** (1978 [1922]) *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*. Edited by R. Roth and C. Wittich. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Wernick, Andrew** (1991) *Promotional Culture: Advertising, Ideology and Symbolic Expression*. London: Sage.
- Williams, Raymond** (1974) *Television. Technology and Cultural Form*. New York: Schocken Books
- Winston, Brian** (1998) *Media Technology and Society. A History: From the Telegraph to the Internet*. London: Routledge.
- Väyrynen, Raimo** (1999) *Suomi avoimessa maailmassa. Globalisaatio ja sen vaikutukset*. Helsinki: Sitra.
- Ylä-Anttila, Tuomas** (2006) Smash ASEM mediaspektaakkelinä. Teoksessa Salasvuo, Mikko (toim.) *Smash Asem. Kansalaistarkkailu metodina ja pohdiskelun pontimina*. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisusarja. [<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/smashasem.pdf>] (21.10.2009)
- Zizék, Slavoj** (2001) *Enjoy Your Symptom!* London: Routledge.

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

Haastateltavien valinta ja haastattelun kulku

Pyritään saamaan kokonaiskuva median roolista haastateltavan työssä ja hänen organisaatiossaan: missä määrin ja miten käyttää mediaa hyväksi sekä missä määrin ja miten media vaikuttaa hänen työhönsä ja organisaation toimintaan yleensä. Pyritään vuorottelemaan yleistysten ja konkreettisten esimerkkien välillä. Annetaan haastateltavalle tilaa nostaa omia esimerkkejä esiin, mutta rinnalla kuljetetaan ennalta valittua esimerkkitapausta. Olennaista on, että esimerkkitapauksen avulla perustellaan yleisempiä luonnehdintoja median roolista.

Haastateltaville lähetetään etukäteen lyhennetty versio haastattelurungosta, jotta he voivat valmiiksi miettiä esimerkkejä ja mitä aikovat sanoa. Haastateltaville luvataan, että heidän näkemyksensä raportoidaan anonymisti. Haastattelun kesto on noin 1,5 tuntia.

Haastateltavaksi valitaan henkilöitä, jotka ovat osapuolia tai muuten aktiivisia tai intressantteja jossain esimerkkitapauksessa. Haastateltavat henkilöt etsitään media-aineistojen avulla sekä tekemällä esimerkkitapauksista taustahaastatteluja.

Haastattelun teemat ja arvio niihin käytettävästä ajasta

0) Tutkimushanke (5 min)

- Tutkimuksen lyhyt esittely
- Haastattelurungon lyhyt esittely

1) Esimerkkitapaus ja toimintaympäristö (10–15 min)

- 1) Yleiskuva esimerkkitapauksesta ja asioiden hoidosta yhdessä sidosryhmien kanssa.
 - Mistä nähdäksesi esimerkkitapauksessa pohjimmiltaan on kysymys? Mikä siinä oli poikkeuksellista ja mitä ehkä yleisempää se kertoo yhteiskunnan kehityksestä tai valtarakenteista?
 - Mikä on oma toimenkuvasi esimerkkitapauksen yhteydessä? Mitkä olivat keskeisimmät ratkaisut, joiden tekemiseen osallistuit esimerkkitapauksen yhteydessä?
 - Mitkä ylipäättään ovat työsi keskeisimmät tehtävät ja tavoitteet?
 - Mihin tahoihin piditte yhteyksiä esimerkkitapauksen yhteydessä?
 - Ovatko nämä muulloinkin keskeiset sidosryhmänne? Mitkä muut tahot ovat keskeisiä?
 - Minkä tyyppisiä keskusteluja käytte eri sidosryhmien edustajien kanssa virallisten tapaamisten ja yhteydenottojen välillä? Mikä on henkilökohtaisten suhteiden merkitys? Esimerkkejä.

2) Käsitys yhteiskunnallisen vallan jakautumisesta

- Millä kaikilla osapuolilla nähdäksesi oli esimerkkitapauksessa todellista vaikutusvaltaa tapahtumien kulkuun? Kuinka tasaisesti valta näiden kesken jakautui?
- Kuinka ylhäältä johdettua päätöksentekoa oli? Määräsikö eri osapuolten kenttä miten edetään, vai tekivätkö eri osapuolten johdot ratkaisut kentästä riippumatta?
- Ketkä olivat avainhenkilöt?
- Oliko esimerkkitapaus vallan jakautumisen kannalta poikkeuksellinen? Jos oli, niin millä tavalla?

3) Organisaation ja sen toimintakäytäntöjen muutos, erityisesti muutos suhteessa mediaan

- Miten oma organisaatiosi, sen toimintaympäristö ja toimintatavat ovat muuttuneet viimeisten parinkymmenen vuoden tai oman urasi aikana erityisesti suhteessa mediaan? Miten tiivistäisit olennaisimmat muutokset tai trendit?

2) Mediakenttä ja mediasuhteet (10–15 min)

1) Mihin tarkoituksiin ja millä tavalla haastateltavan organisaatiossa käytetään mediaa (käyttötarkoitustutkimus: haastateltava mediayleisönä)

- Mikä on tyypillinen päivittäinen mediadieettisi? Mitä viestimiä päivän kuluessa seuraat?
- Mihin kolmeen, neljään erilaiseen luokkaan jaottelisit suomalaiset viestimet työsi näkökulmasta ajatellen niiden sisältöä, vaikutuksia ja käyttötarkoituksia?
- Täsmennetään millaisesta mediasta jatkossa puhutaan (journalistinen uutismedia)
- Mikä viestimistä saadun tiedon rooli on työssäsi verrattuna muista lähteistä saatuun tietoon? Kuinka päteväenä ja hyödyllisenä pidät viestimistä saamaasi tietoa?
- Miksi seuraat näinkin paljon viestimiä? Miksi ylipäätään on tärkeä tietää mitä julkisuudessa kirjoitellaan? Mitkä ovat asioita, joita viestimistä seuraat?
- Miten median toimintatavat ja mediajulkisuus ovat nähdäksesi muuttuneet viimeisen kahdenkymmenen vuoden tai oman urasi aikana?

2) Millaiset ovat haastateltavan organisaation käytännöt yhteydenpidossa median kanssa

- Millaista muodollista ja epämuodollista rutiiniyhteydenpitoa sinulla ja organisaatiollasi on viestimiin? Miten yhteydenpito muuttuu poikkeustilanteissa? Esi-merkkejä.
- Käyttekö toimittajien kanssa taustakeskusteluja? Mikä niiden osuus on yhteydenpidosta ja kuinka luottamuksellisia ne ovat?
- Millaisissa tilanteissa taustakeskusteluja käydään?
- Millaisissa tilanteissa otat itse yhteyden toimittajaan, milloin taas toimittajat ovat aloitteellisia?

- Kuinka suuri osuus työajastasi kuluu toimittajien kanssa asioimiseen? Arvioi viikko- tai kuukausitasolla.

3) Median vaikutukset (30–40 min)

1) Julkisuuden ja päätösprosessien suhde:

- Millaisissa organisaatioosi liittyvissä tapauksissa
 - a) päätösprosessit etenevät julkisuudesta riippumatta,
 - b) asia tulee käsiteltäväksi median herättämän huomion vuoksi,
 - c) haetaan itse medianäkyvyyttä, että asiaa saataisiin edistettyä
 - d) käynnistetään hanke jotta saataisiin medianäkyvyyttä? Esimerkkejä.
- Miten arvioit esimerkkitapausta näiden vaihtoehtojen suhteen?

2) Miten media vaikuttaa haasteltavan organisaation työhön ja ratkaisuihin

- Media voi vaikuttaa ainakin kahdella tavalla: 1) henkilöt ja organisaatiot ennakkoivat toiminnassaan median mahdollisia reaktioita ja suuntaavat toimintaansa näitä silmällä pitäen. 2) henkilöt ja organisaatiot reagoivat mediassa esitettyihin näkökantoihin jälkikäteen. Miten median tällaiset vaikutukset vaihtelevat hankkeen tai päätösprosessin eri vaiheissa (aloite, valmistelu, päätös, toimeenpano)? Esimerkkitapaus ja mahdollisesti muita esimerkkejä.

3) Median vaikutukset mielikuviin, julkisuudenhallintaan ja varsinaisiin päätösprosesseihin

- Mediajulkisuuden voi ajatella
 - a) vaikuttavan organisaatiosta ja asioista syntyviin mielikuviin,
 - b) synnyttävän puhetta, kannanottoja ja julkisuus kuvan korjaamiseen tähtäävää toimintaa
 - c) vaikuttavan varsinaisiin päätösprosesseihin (käsiteltäväksi ottaminen, valmistelu, ratkaisut).

Millaisissa tapauksissa medialla on vaikutusta kuhunkin näistä kolmesta tasosta? Esimerkkejä.

4) Mihin mediajulkisuuden vaikuttavuus perustuu

- Mihin mediajulkisuuden vaikuttavuus nähdäksesi perustuu? Miksi oma organisaatiosi ja organisaatiot ylipäättään piittaavat mediajulkisuudesta?
- Missä mielessä mediajulkisuus nähdäksesi ilmentää yleistä mielipidettä tai kansalaisten mielialoja? Millä tavoin katsot mediajulkisuuden puolestaan vaikuttavan yleiseen mielipiteeseen tai kansalaisten mielialoihin? Esimerkkejä.

5) Mitkä tekijät vaikuttavat median vaikuttavuuteen

- Mitkä tekijät saavat organisaatiot, vaikka oman organisaatiosi, alttiiksi median vaikutuksille?

- Millä tavoin vaikutukset riippuvat mediajulkisuuden määrästä? Vaikuttaako suuriin mediajulkisuus lopulta varsinaisiin ratkaisuihin?
- Miten median huomioiminen ratkaisuja tehtäessä vaihtelee sen mukaan ollaanko sidosryhmien kanssa yksimielisiä tai erimielisiä tai kuinka selvää itsellekään on mihin pyritään?
- Mistä muista tekijöistä median vaikutus valmisteluun ja päätöksentekoon nähdäksesi riippuu?

6) Arviot median tietyistä vaikutuksista

- Arvioi seuraavia mediajulkisuuden mahdollisia vaikutuksia esimerkitapaukseen. Millä tavoin mediajulkisuus
 - a) lisäsi tai vähensi vakavasti harkittavia ratkaisuvaihtoehtoja?
 - b) sai arvioimaan uudelleen harkinnassa olleita vaihtoehtoja?
 - c) hidasti tai nopeutti asioiden hoitoa?
 - d) avasi tai lukkiutti keskustelua päätöksentekoon osallistuvien kesken?
 - e) vaikutti toisten organisaatioiden avainhenkilöiden asennoitumiseen?
 - f) vaikutti oman organisaation uskottavuuteen ja vaikutusvaltaan?

4) Median tehtävät ja media vaikuttamisen välineenä (20–30 min)

1) Mihin haastateltavan organisaatio tarvitsee mediaa

- Arvioi kuinka tärkeitä seuraavat viestinten tehtävät ovat oman organisaatiosi näkökulmasta ja esitä kustakin tehtävästä esimerkkejä. (käsitellään yksi kohta kerrallaan)
 - a) tiedottaminen
 - b) julkisuuskuva
 - c) vaikuttamisen väline
 - d) palautekanava
 - e) legitimaation tuottaja
- Miten tarpeet vaihtelevat päätösprosessin eri vaiheissa? Käydään läpi eri vaiheet (aloite, neuvottelu, ratkaisu, toimeenpano) ja pohditaan mitkä tehtävät ovat minkin kohdalla tärkeimpiä.

2) Mihin median avulla pyritään vaikuttamaan

- Seuraavassa luetellaan organisaation julkisuustavoitteisiin liittyviä käsitteitä. Kunkin parin kohdalla vertaa tavoitteiden tärkeyttä ja käytettyjä keinoja. Esimerkkejä. (käsitellään yksi kohta kerrallaan)
 - a) oman organisaation julkisuuskuvan ja vaikutusvallan yleinen vahvistaminen vs. tiettyihin konkreettisiin asiakysymyksiin vaikuttaminen
 - b) pitkän tähtäimen strategiset yhteiskunnalliset tavoitteet vs. kulloinkin ajankohdalliset kysymykset
 - c) vaikuttaminen yleiseen mielipiteeseen vs. vaikuttaminen toisten organisaatioiden toimintaan ja niiden mahdollisuuksiin toteuttaa tavoitteitaan

3) Median avulla vaikuttamisessa käytetyt keinot

- Miten suunnittelitte ja asetitte julkisuustavoitteenne esimerkkitapauksessa?
- Miltä osin suunnitelmanne ja tavoitteenne toteutuivat ja miltä osin ne eivät toteutuneet?
- Kuinka suunniteltua ja tavoitehakuista toimintanne median kanssa yleensä on? Esimerkkejä harkituista julkisuusoperaatioista ja niissä käytetyistä keinoista.

4) Medialogiikka ja median hallittavuus

- Mitä olet urasi aikana oppinut mediasta ja sen toimintatavoista? Miten sen toimintalogiikan tai toimintaperiaatteen voisi tiivistää? Ja nyt puhutaan journalistisesta uutismediasta.
- Miten nämä toimintatavat ja -logiikat tulivat esiin esimerkkitapauksessa?
- Kuinka hyvin koet tuntevasi ja osaavasi ennakoida median toimintatavat? Jos sinua vaikka on haastateltu, niin osaatko jo ennustaa, mitä tulee otsikkoon?
- Mikä on yleistuntumasi, kykenetkö sinä ja organisaatiosi saamaan julkisuudessa asianne haluamallanne tavalla esille? Esimerkkejä onnistumisesta.
- Miltä osin mediajulkisuus taas toimii itsenäisesti tai hallitsemattomasti? Esimerkkejä tilanteista, joissa on tullut ongelmallista julkisuutta eikä sitä ole pystynyt hallitsemaan.

5) Median avulla vaikuttamisen teho ja siihen vaikuttavat seikat

- Milloin kannattaa toimia median avulla, milloin taas on tuloksekkaampaa neuvotella suoraan avainhenkilöiden kanssa?
- Miten median merkitys vaikuttamisen välineenä riippuu siitä, ollaanko sidosryhmien kanssa yksimielisiä tai erimielisiä tai kuinka selvää itsellekään on mihin pyritään?
- Kuinka tehokas vaikuttamisen väline media ylipäättään on verrattuna suoriin avainhenkilökontakteihin?

5) Median vallan arviointi (reflektio-osuus) (10–15 min)

1) Median toiminta yleisen edun ja demokratian kannalta

- Miten arvioit median toimintaa esimerkkitapauksessa yleisen edun ja demokratian näkökulmasta?
- Kuinka hyvin media toimii eri osapuolten todellisten intressien esiintuojana ja intressien välisen neuvottelun areenana?
- Millaisissa tapauksissa julkisissa puheenvuoroissa ollaan tahallaan ymmärtämättä toisen osapuolen perusteita ja milloin taas julkisuudessa keskustellaan aidosti parhaan ymmärryksen mukaisesti? Miten keskustelun tällaiset piirteet tulivat esiin esimerkkitapauksessa?

2) Yhteiskunnan mahdollinen medioitumiskehitys (muiden yhteiskuntasektoreiden mukautuminen median toimintalogiikkaan)

- Mitä mieltä olet medioitumisteestä, jonka mukaan median toimintalogiikka enenevästi määrää muiden yhteiskuntasektoreiden toimintaa? Miten ajattelet, että se näkyi esimerkkitapauksessa tai miten arvioisit että se pitää paikkaansa yleisemmin?
- Johtiko media esimerkkitapauksessa tapahtumien kulkua, vai käyttivätkö muut tahot mediaa hyväkseen? Kenen käsikirjoituksen mukaan media esimerkkitapauksessa toimi?

LIITE 2: Kyselylomake

Media vallankäyttäjänä ja vallankäytön välineenä

Toimintasektori: [toimintasektori on valittu kullekin vastaajalle valmiiksi]

Politiikka

Hallinto

Poliisi- ja oikeustoimi

Elinkeinoelämä

Ammattiyhdistysliike

Tutkimus ja koulutus

Kansalaistoiminta

Taustatiedot

1. Valitkaa seuraavista vaihtoehtoista se, joka parhaiten vastaa omaa asemaanne/päätoimeanne.

(politiikka)

11. Ministeri

12. Ministerin valtioshteeri tai avustaja

13. Kansanedustaja tai europarlamentaarikko

14. Puolueen tai eduskuntaryhmän toimihenkilö

15. Kaupunginhallituksen tai maakuntahallituksen puheenjohtaja

(hallinto)

21. Ministeriön viranhaltija/johtaja/asiantuntija

22. Valtion viraston tai laitoksen viranhaltija/johtaja/asiantuntija

23. Kirkon viranhaltija/johtaja/asiantuntija

24. Puolustusvoimien viranhaltija/johtaja/asiantuntija

25. Valtion aluehallinnon viranhaltija/johtaja/asiantuntija

26. Kunnallis- tai maakuntahallinnon viranhaltija/johtaja/asiantuntija

27. Kunnallissalan järjestön viranhaltija/johtaja/asiantuntija

(poliisi- ja oikeustoimi)

31. Poliisitoimen viranhaltija

32. Oikeuslaitoksen viranhaltija (tuomari, syyttäjä...)

33. Asianajaja tai asianajajajärjestön johtaja/asiantuntija

(elinkeinoelämä)

41. Yrityksen toimitusjohtaja

- 42. Yrityksen hallituksen puheenjohtaja
- 43. Yrityksen muu johtaja/asiantuntija
- 44. Elinkeinoelämän järjestön johtaja/asiantuntija
- 45. Sijoittaja

(ammattiyhdistysliike)

- 51. Ammattiliittojen keskusjärjestön johtaja/asiantuntija
- 52. Ammattiliiton johtaja/asiantuntija

(tutkimus ja koulutus)

- 61. Yliopiston tai korkeakoulun rehtori
- 62. Yliopiston tai korkeakoulun muu viranhaltija/johtaja/asiantuntija
- 63. Muun tutkimuslaitoksen viranhaltija/johtaja/asiantuntija
- 64. Akateemikko tai akatemiaprofessori
- 65. Tekesin, Sitran, Suomen Akatemian tai säätiön viranhaltija/johtaja/asiantuntija

(kansalaistoiminta)

- 71. Kansalaisjärjestön johtaja/asiantuntija
- 72. Johtaja/asiantuntija kulttuurialalla
- 73. Vapaa asiantuntija/kommentaattori
- 74. Kansalaisaktiivi

2. Oletteko organisaationne viestintäjohtaja tai muu vastaava viestinnän ammattilainen?

- 1. Kyllä
- 2. En

3. Sukupuoli

- 1. Mies
- 2. Nainen

4. Ikäryhmä

- 1. 18–30 vuotta
- 2. 31–40 vuotta
- 3. 41–50 vuotta
- 4. 51–60 vuotta
- 5. 61–65 vuotta
- 6. yli 65 vuotta

Valta suomalaisessa yhteiskunnassa

5. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Jokseenkin eri mieltä, 4. Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. Suomalaista yhteiskuntaa luonnehtii valtaryhmittymien (suuret puolueet, työmarkkinajärjestöt...) välinen konsensus politiikan suurista linjoista.
2. Ministeriöiden johtamia hankkeita valmisteleviin työryhmiin pääsevät mukaan kaikki relevantit intressitahot, ja niiden näkemykset myös otetaan huomioon.
3. Valtakunnan tason päättäjät tavoittelevat ratkaisuisaan koko Suomen ja kaikkien suomalaisten parasta.
4. Suomen kansallisella politiikalla ei nykyään enää ole olennaista merkitystä.
5. Epävirallisilla henkilökontakteilla on huomattava vaikutus yhteiskuntapoliittisen vallan käytössä.
6. Eduskunnan säätämät lait saavat asiallisesti ottaen lopullisen sisältönsä jo valmisteluvaiheessa valtion keskushallinnossa.
7. Hallituskauden olennaiset poliittiset ratkaisut tehdään jo hallitusohjelmasta sovittaessa.
8. Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kautta kuin puolueiden kautta.
9. Nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin tiedotusvälineiden kautta kuin puolueiden kautta.
10. Hallituksen puoluekokoonpanosta riippuu, millaisia päätöksiä hallituskauden aikana tehdään.

6. Missä määrin oma vaikutusvaltanne perustuu seuraaviin seikkoihin?

1. Erittäin paljon, 2. Melko paljon, 3. Melko vähän, 4. Ei lainkaan, En osaa sanoa

1. Virallinen asema ja lain suomat valtaoikeudet
2. Organisaationi taloudelliset resurssit ja liiketoiminta
3. Oma asiantuntemus ja osaaminen
4. Henkilökohtaiset suhteet ja suhdeverkostot
5. Osallisuus erilaisissa valmisteluelimissä ja työryhmissä
6. Oma aktiivisuus ja omalla toiminnalla ansaittu luottamus
7. Organisaationi medianäkyvyys ja julkisuuskuva
8. Oma medianäkyvyys ja julkisuuskuva
9. Organisaatiolleni tärkeiden asioiden käsittely mediassa
10. Yleisen mielipiteen tuki organisaatiolleni tärkeissä asioissa

**7. Seuraavassa on lueteltu joukko yhteiskunnallisia vaikuttajia. Arvioikaa miten niiden vaikutus-
valta on kehittynyt Suomessa viimeisten noin kahdenkymmenen vuoden aikana (kasvanut,
pysynyt ennallaan, heikentynyt).**

Liian paljon valtaa, Sopivasti valtaa, Liian vähän valtaa, En osaa sanoa

1. Ammattiyhdistysliike
2. Eduskunta
3. Euroopan unioni, EU
4. Hallitus
5. Ilta- ja aamulehdet
6. Muu journalistinen media (päälehdet, tv:n uutis- ja ajankohtaisohjelmat)
7. Viihde- ja uutismedia (televisio-ohjelmat, viihteelliset aikakauslehdet)
8. Kirkko
9. Luonnonsuojelijat
10. Oikeuslaitos
11. Poliisi
12. Pankit
13. Poliittiset puolueet
14. Puolustusvoimat
15. Suuryritykset
16. Tasavallan presidentti
17. Työnantajajärjestöt
18. Virkamiehistö
19. Yksityinen kansalainen
20. Kansalaisjärjestöt
21. Yliopistot ja korkeakoulut

Median käyttö ja yhteistyö toimittajien kanssa

8. Kuinka usein seuraatte seuraavia viestimiä?

**1. Päivittäin, 2. Viikottain, 3. Kuukausittain, 4. Vuosittain, 5. Harvemmin tai en lain-
kaan**

1. Helsingin Sanomat
2. Maakuntalehdet
3. Paikallis- ja aluelehdet
4. Puoluelehdet
5. Talouslehdet
6. Ilmaisjakelulehdet
7. Ilta- ja aamulehdet

8. Ammattijulkaisut
9. Aikakauslehdet
10. Yleisradion TV-uutislähetykset
11. MTV3:n uutislähetykset
12. Nelosen uutislähetykset
13. Ulkomaisten televisiokanavien uutislähetykset
14. Muut television ajankohtaisohjelmat
15. TV:n viihteelliset ajankohtaisohjelmat (esim. Uutisvuoto)
16. STT:n uutispalvelu
17. Radiouutiset
18. Tilatut mobiilit uutispalvelut
19. Tilatut profiloituneet uutiskirjeet
20. Internetin keskustelufoorumit, sähköpostilistat, sosiaalisen median palvelut
21. Perinteisten medioiden verkkosivustot
22. Ulkomaiset sanoma- tai aikakauslehdet, mitkä? _____

9. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Jokseenkin eri mieltä, 4. Täysin eri mieltä En osaa sanoa

1. Yhteistyöhön toimittajien kanssa kuluttamani työaika on viime vuosina kasvanut.
2. Toimittajien yhteydenotot ovat työni kannalta pikemminkin häiritseviä kuin hyödyllisiä.
3. Toimittajien kanssa käymistäni keskusteluista saan myös itseäni hyödyttävää tietoa.
4. Merkittävä osa yhteydenpidostani toimittajien kanssa on epämuodollista asioiden taustoitusta.
5. Voin luottaa siihen, että toimittajien kanssa tekemäni sopimukset esimerkiksi jutun julkaisuaikataulusta tai tietojen luottamuksellisuudesta pitävät.
6. Minulla on muutamia hyviä toimittajakontakteja, joiden kanssa voin vaihtaa arkaluontoisikin tietoja pelkäämättä, että niitä julkaistaan minulle vahingollisessa yhteydessä.
7. Käyn luottamuksellisia keskusteluja päällikkötoimittajien kanssa siitä, miten heidän viestimensä pitäisi suhtautua johonkin vireillä olevaan kysymykseen tai hankkeeseen.
8. Toimittajat asettavat minut haastattelutilanteessa tai jutussa usein rooliin, josta en tunnista itseäni.
9. Minun on helppo tuoda esille haastattelutilanteessa uusia, yllättäviä näkökantoja ja saada ne myös julkaistuksi.
10. Omaan alaani liittyvät journalistiset jutut tehdään yhä useammin ilman riittävää asiantuntemusta tai lähdekritiikkiä.

10. Miten usein esiinnytte seuraavissa joukkotiedotusvälineissä?

1. Viikottain tai useammin, 2. Kerran, pari kuukaudessa, 3. Muutamia kertoja vuodessa, 4. Harvemmin tai en lainkaan

1. Valtakunnallinen TV (haastattelu, keskustelu, yms.)
2. Valtakunnallinen radio (haastattelu, keskustelu, yms.)
3. Paikallis-TV, alue-/paikallisradio
4. Haastattelu sanomalehdessä
5. Haastattelu muussa lehdessä
6. Oma artikkeli, kolumni, yms. lehdessä
7. Tiedotusvälineen nimettömänä asiantuntijana tai uutislähteenä toimiminen
8. Jokin muu väline, mikä _____

Ulkoinen viestintä ja mediastrategiat

11. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Jokseenkin eri mieltä, 4. Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. Saan haluamani asiat ja näkökulmat yleensä hyvin journalistiseen julkisuuteen.
2. Median reaktiot organisaatiolleni tärkeisiin asioihin ovat usein yllättäviä: merkityksentömistä yksityiskohdista voi kasvaa isoja uutiskysymyksiä.
3. Organisaatiomme pyrkii vaikuttamaan asioihin ensisijaisesti suorien päättäjäkontaktien avulla. Median kautta vaikuttaminen on selvästi toissijaista.
4. Vaikka julkiset puheenvuoroni on suunnattu myös suurelle yleisölle, pyrin niiden avulla kuitenkin ensisijaisesti vaikuttamaan toisiin päättäjiin.
5. Julkisten puheenvuorojeni tärkein kohderyhmä on oma kenttäväki (jäsenkunta, kannattajakunta, omat työntekijät...)
6. Myös viihteellisessä ja henkilökeskeisessä julkisuudessa esiintyminen on itselleni tai organisaatiolleni hyödyllistä.
7. Organisaatiomme viestintä on avointa, ja pyrimme toiminnassamme läpinäkyvyyteen.
8. Joskus organisaatiostamme vuodetaan julkisuuteen luottamuksellisia tietoja
9. Vältän konkreettisten tavoitteiden tai mielipiteiden julkista esittämistä keskeneräisissä asioissa.

Median vaikutukset päätöksentekoon

12. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Jokseenkin eri mieltä, 4. Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. Olen havainnut, että päättävissäkin asemissa olevat ihmiset ottavat kyseenalaistamatta todesta mediassa esitettyjä puolitotuuksia tai yksinkertaistuksia.
2. Olen huomannut, että mediassa esiintyminen on lisännyt omaa tai organisaationi vaikutusvaltaa työryhmissä, neuvotteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa.
3. Myönteiset mediakommentit lisäävät varmuuttani tehdä ratkaisuja suunnittelemani tavalla.
4. Kielteiset mediakommentit saavat minut epäröimään ratkaisuisiani.
5. Pysin ratkaisujeni perusteluissa jo etukäteen ottamaan huomioon mahdollisen julkisen kritiikin.
6. Organisaatiossamme jätetään sinänsä järkeviä ratkaisuja tai ehdotuksia tekemättä siksi, että julkisuudessa niihin todennäköisesti reagoitaisiin kielteisesti.
7. Joudun työssäni usein harkitsemaan, missä määrin teen asioita oikeaksi kokemallani tavalla ja missä määrin annan periksi julkisuuden ja yleisen mielipiteen paineelle.
8. Joudun usein hoitamaan asioita nopeammin tai perusteellisemmin siksi, että media on kiinnittänyt tai tulee luultavasti kiinnittämään niihin huomiota.
9. Vireillä olevan asian käsittely julkisuudessa herättää helposti vastustusta, joka vaikeuttaa järkevästä kokonaisuudesta sopimista.
10. Jos media kiinnittää johonkin organisaationi kannalta tärkeään asiaan suurta huomiota, tämä lisää organisaatiossamme painetta esiintyä asiassa yksimielisesti.
11. Työhöni liittyvät hankkeet edellyttävät usein edistytäkseen, että myös media kiinnittää niihin huomiota.

13. Median vaikutus päättäjien ratkaisuihin voi riippua siitä, millaisesta asiasta on kysymys. Kumpiin seuraavista medially on mielestänne suurempi vaikutus?

1. Yksittäisiin ja konkreettisiin asioihin	VAI	Hallinnonalojen pitkäjänteiseen kehitykseen	En osaa sanoa
2. Moraalisiin ja periaatteellisiin kysymyksiin	VAI	Käytännöllisiin, ei-periaatteellisiin kysymyksiin	En osaa sanoa
3. Asioihin, joista päättäjät ovat yksimielisiä	VAI	Asioihin, joista päättäjät ovat erimielisiä	En osaa sanoa

Journalismi ja poliittinen julkisuus

14. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

1. Täysin samaa mieltä, 2. Jokseenkin samaa mieltä, 3. Jokseenkin eri mieltä, 4. Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. Asiajournalismi viihteellistyy ja ”vaikeat” ja ”raskaat” aiheet jäävät syrjään.
2. Journalismi etsii kiistanalaisia yksityiskohtia eikä hahmota kokonaisuuksia, jotka tekisivät yksityiskohdat ymmärrettäviksi.
3. Journalismi esittää kulloisestakin asiasta mahdollisimman monipuolisen ja realistisen kuvan.
4. Julkisuudessa käytävä keskustelu liittyy yhä vähemmän varsinaiseen päätöksentekoon.
5. Mauno Koivisto oli oikeassa verratessaan journalisteja sopulilaumaan.
6. Journalismi välttelee vallanpitäjille kiusallisia kysymyksiä.
7. Julkisessa keskustelussa osapuolet ymmärtävät usein tahallaan hieman väärin toistensa lausuntoja.
8. Journalismi virittää monipuolista julkista keskustelua jo asioiden valmisteluvaiheessa.
9. Joukkotiedotusvälineiden suhtautuminen eri energiamuotojen käyttöön vaikuttaa merkittävästi maamme energiapolitiikan muotoutumiseen.

15. Mitä seuraavista suomalainen journalismi mielestänne heijastaa eniten?

1. Kansalaisten käsityksiä ja arvoja
2. Päätäjien käsityksiä ja arvoja
3. Journalistisen median omia kriteereitä ja arvoja
4. En osaa sanoa

16. Kommentteja?

Seuraavaan voitte kirjoittaa mitä tahansa näkemyksiänne tästä tutkimuksesta tai sen teemoista. Voitte myös täsmentää tai perustella joitakin tähän kyselyyn antamianne vastauksia.

Vastauksen lähettämisen jälkeen esille tuleva lomake:

Kiitos vastauksestanne.

Ilmoittamalla alla nimenne saamme tietää Teidän vastanneen kyselyyn emmekä jatkossa häiritse Teitä muistutuksilla. Samalla osallistutte kymmenen tämän tutkimuksen loppuraporttikirjan arvontaan (ilmestyy syksyllä 2009). Nimenne tallentuu vastauksista erilleen, eikä ilmoitus näin vaaranna vastaustenne anonymiteettiä.

Vastaajan nimi ja osoite: _____

LIITE 3: Kyselyvastaajien taustatietoja

Kyselyn kohteet ja vastaajat toimintasektoreittain

	Kohteet <i>N</i>	Vastanneet <i>N</i>	Vast.pros. %
Ministeri	20	0	0
Ministerin valtiosihteeri tai avustaja	47	14	30
Kansanedustaja tai europarlamentaarikko	72	16	22
Puolueen tai eduskuntaryhmän toimihenkilö	43	15	35
Kaupungin- tai maakuntahallituksen pj.	28	15	54
<i>Politiikka yhteensä</i>	<i>210</i>	<i>60</i>	<i>29</i>
Ministeriön viranhaltija	64	23	36
Valtion viraston/laitoksen viranhaltija	29	20	69
Kirkon viranhaltija	16	8	50
Puolustusvoimien viranhaltija	23	7	30
Valtion aluehallinnon viranhaltija	20	3	15
Kunnallis- tai maakuntahallinnon viranhaltija	34	12	35
Kunnallissalan järjestön johtaja/asiantuntija	6	1	17
EU:n viranhaltija	33	15	45
Kulttuuri- ja taidehallinnon viranhaltija	12	6	50
<i>Hallinto yhteensä</i>	<i>237</i>	<i>95</i>	<i>40</i>
Poliisitoimen viranhaltija	43	20	47
Oikeuslaitoksen viranhaltija	71	33	46
Asianajaja	11	3	27
<i>Poliisi- ja oikeustoimi yhteensä</i>	<i>125</i>	<i>56</i>	<i>45</i>
Yrityksen toimitusjohtaja	85	15	18
Yrityksen hallituksen puheenjohtaja	36	5	14
Yrityksen muu johtaja/asiantuntija	29	11	38
Elinkeinoelämän järjestön johtaja/asiantuntija	65	17	26
<i>Elinkeinoelämä yhteensä</i>	<i>215</i>	<i>48</i>	<i>22</i>

	Kohteet <i>N</i>	Vastanneet <i>N</i>	Vast.pros. %
Ammattiliittojen keskusjärjestön johtaja	24	14	58
Ammattiliiton johtaja	89	32	36
<i>Ammattiyhdistysliike yhteensä</i>	<i>113</i>	<i>46</i>	<i>41</i>
Yliopiston tai korkeakoulun rehtori	20	9	45
Yliopiston tai korkeakoulun muu asiantuntija	20	14	70
Muun tutkimuslaitoksen johtaja/asiantuntija	30	11	37
Akatemiaprofessori	40	17	43
Tekesin, Sitran, Akatemian, säätiön johtaja	22	8	36
Muu tutkimuksen/koulutuksen edustaja	5	2	40
<i>Tutkimus ja koulutus yhteensä</i>	<i>137</i>	<i>61</i>	<i>45</i>
Kansalaisjärjestön johtaja	93	38	41
Taiteilijaprofessori	11	5	45
Muu yhteiskunnallinen vaikuttaja/asiantuntija	4	10	250
<i>Kansalais- ja kulttuuritoiminta</i>	<i>108</i>	<i>53</i>	<i>49</i>
<i>Kaikki yhteensä</i>	<i>1145</i>	<i>419</i>	<i>37</i>

Kyselyn kohteiden päätoimi/asema perustuu tutkijan tekemään luokitteluun. Vastanneiden luokittelu taas perustuu kunkin sektorin vastaajien omiin vastauksiin. Aina luokitukset eivät ole osuneet yksiin. Esimerkiksi Kansalais- ja kulttuuritoiminta -sektorilla on vastaajia, jotka tutkija on luokitellut joko kansalaisjärjestön johtajaksi tai taiteilijaprofessoriksi, mutta vastaaja itse on määritellyt itsensä ”muuksi yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi/asiantuntijaksi”. Tästä syystä näitä muita vaikuttajia/asiantuntijoita on vastaajina enemmän kuin mitä on ollut kyselyn kohteena. Toinen teoreettinen mahdollisuus on se, että vastaajat ovat lähettäneet vastauslinkkiä eteenpäin muille kuin kyselyn varsinaisille kohteille.

Kyselyn kohteiden ja kyselyyn vastanneiden sukupuolijakauma

	Kohteet			Vastanneet		
	Nainen %	Mies %	Yht. N	Nainen %	Mies %	Yht. N
Ay-liike	31	69	113	41	59	46
Elinkeinoelämä	16	84	215	25	75	48
Hallinto	24	76	237	24	76	95
Kansalaistoiminta	38	62	108	48	52	52
Poliisi	17	83	125	18	82	56
Politiikka	43	57	210	45	55	60
Tutkimus	28	72	137	34	66	61
Yht. (%)	28	72		33	67	
Yht. (N)	318	827	1145	137	281	418

Vastanneiden kokonaismäärä sukupuolijakaumaa kuvaavassa taulukossa on yhtä pienempi kuin vastaajien kokonaismäärä, koska yksi vastaajista ei ilmoittanut sukupuoltaan.

Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma yhteiskuntasektoreittain

%	Ay-liike	Elink. elämä	Hal- linto	Kans. toim.	Poliisi- ja oik.	Poli- tiikka	Tut- kimus	Yht. (%)	Yht (N)
18–30	0	0	0	4	0	15	0	3	11
31–40	7	6	3	4	5	18	2	6	26
41–50	41	33	17	17	16	22	35	25	103
51–60	50	44	53	51	50	20	45	45	188
61–65	2	13	24	13	23	13	18	17	69
yli 65	0	4	3	11	5	12	0	5	21
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	46	48	95	53	56	60	60	418	418

Vastanneiden kokonaismäärä ikäjakaumaa kuvaavassa taulukossa on yhtä pienempi kuin vastaajien kokonaismäärä, koska yksi vastaajista ei ilmoittanut ikäänsä.

Viestintäammattilaisten osuus kyselyn kohteista ja kyselyyn vastanneista yhteiskuntasektoreittain

	Kohteet		Vastanneet	
	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>
Ay-liike	11	113	20	46
Elinkeinoelämä	15	215	31	48
Hallinto	10	237	14	95
Kansalaistoiminta	7	108	21	52
Poliisi ja oikeus	7	125	27	56
Politiikka	4	210	15	60
Tutkimus	20	137	28	61
Yhteensä	10	1145	29	418

Taulukon tulkintaesimerkki: Kysely lähetettiin 113 ay-liikkeen edustajalle, joista 12 (11 %) on viestintäjohtajia tai muita viestintäammattilaisia. Kyselyyn vastasi 46 ay-liikkeen edustajaa, joista 9 (20 %) on viestintäjohtajia tai muita viestintäammattilaisia.

Vastanneiden kokonaismäärä viestintäammattilaisten osuutta kuvaavassa taulukossa on yhtä pienempi kuin vastaajien kokonaismäärä, koska yksi vastaajista ei ole vastannut kysymykseen.

LIITE 4: Hoitajakiistan juttuanalyysin aineisto, luokitus ja reliabiliteetti

Aineiston valinta

Analyysin aineisto koostuu vuosien 2006 ja 2007 aikana julkaistuista Helsingin Sanomien ja Iltalehden jutuista, jotka käsittelevät naisten ja miesten palkkatasa-arvoa, hoitoalan työehtoja tai hoitoalan työehtoneuvotteluja. Kaikkiaan analyysin kohteena on 1553 juttua, joista 892 Helsingin Sanomista ja 661 Iltalehdestä. Helsingin Sanomat valittiin analyysiin, koska hoitajakiistan osapuolten kaikkein tiiveimmin seuraama sanomalehti. Iltalehti valittiin analyysiin, koska se otti poikkeuksellisen näkyvästi kantaa hoitajien palkkojen puolesta kampanjajournalismin keinoin. Juttuaineisto on koottu jo vuoden 2006 alusta, koska haluttiin selvittää, miten julkisuuden ja politiikan agendat tässä kysymyksessä suhteutuvat toisiinsa ja miten kysymys ylipäättään nousi näille agendoille.

Helsingin Sanomien aineisto poimittiin lehden sähköisestä arkistosta käyttäen seuraavaa hakulauseketta: *((palkka* or työeh*) AND (tasa-arv* or hoit*)) OR tehy OR super OR tasa-arvotupo*

Iltalehden aineisto poimittiin Iltalehden sähköisestä arkoistosta käyttäen seuraavaa hakulauseketta: *((palkka\$ OR työeh\$) AND (tasa-arv\$ OR hoit\$)) OR tehy OR super OR tasa-arvotupo) NOT (urheilu OR teevee)*

Luettelomaiset jutut, kuten tv-ohjelmatiedot ja tapahtumakalenterit on jätetty aineistosta pois. Aineistoon on otettu vanhustenhoitoon ja sairaanhoitoon liittyvät jutut mutta ei pelkästään lastenhoitoon liittyviä juttuja. Aineistossa ovat terveydenhoitoalan henkilöstöpulaa yleisesti tai sairaanhoitajapulaa koskevat jutut mutta ei juttuja, joissa aiheena on ainoastaan lääkäripula.

Luokitusrunko

1. Jutun numero (juokseva numerointi)

2. Lehden tunnus (HS, IL)

3. Juttutyyppi

1. Uutinen, reportaasi
2. Tietolaatikko
3. Vinkkijuttu
4. Muu uutismainen juttu (henkilöhaastattelu, taustajuttu, katugallup...)
5. Pääkirjoitus
6. Sitaatit, ”muut lehdet”
7. Toimittajan kolumni

8. Toimittajan kommentti
9. Ulkopuolisen kolumni tai artikkeli
10. Yleisönosastojuuttu
11. Netistä poimittua, tekstariipalsta
12. Muu mielipidejuuttu

4. Esiintyjäryhmä (voidaan merkitä useita, väliin plus-merkki. Esim. 1+3+6)

1. Hoitoalan työntekijä tai luottamusmies
2. Muun alan työntekijä tai luottamusmies
3. Tehyn edustaja
4. Muun ammattiliiton edustaja
5. Ammattiliittojen keskusjärjestön edustaja
6. Johtava kunnallinen virkamies (sairaanhoitopiirin johtaja, sairaalan ylilääkäri...)
7. Kuntaliiton tai KT:n edustaja
8. Yksityinen työnantaja tai muiden työnantajajärjestöjen edustaja
9. Ministeri
10. Eduskuntapuolue, kansanedustaja, kunnanvaltuutettu tai muu poliitikko
11. Valtion virkamies
12. Potilasjärjestöt, muut kansalaisjärjestöt tai kansanliikkeet
13. Potilaat
14. Muut yksityishenkilöt (kuluttaja, asiakas, eläkeläinen, koululainen, veronmaksaja)
15. Muu asiantuntija
16. Lehti itse (pääkirjoitukset & toimittajien kommentit ja kolumnit)
17. Nimimerkki
18. Muu tiedotusväline tai toimittaja
19. Muu
20. Ei toimijaa

5. Teema (ykkösteeman sarakkeeseen merkitään 1, kakkosteeman sarakkeeseen 2 jne.)

1. Tasa-arvotupo eli poliitikkojen sekaantuminen työmarkkina-asioihin
2. Lupaus hoitajien palkankorotuksista ja lupauksen pitäminen
3. Potilasturvaki eli keskustelu valtion vastuusta potilasturvasta ja järjestäytymisva-
puudesta
4. Keskustelu Tehyn jäsenten muita suuremmista korotuksista

Toimijoiksi luetaan uutismaisista jutuista (juttutyypit 1–4) ns. puhuvat toimijat eli toimi-
jat joiden puhetta lainataan joko suorana tai epäsuorana esityksenä. Juttuun ikään kuin
taustatiedoksi tuotujen, aiemmin julkisuudessa esillä olleiden kommenttien esittäjiä ei
kuitenkaan merkitä toimijoiksi. Vaikka jutuissa esiintyisi useita samaan toimijaryhmään
kuuluvia henkilöitä, kyseinen toimijaryhmä merkitään vain kerran. Uusien tutkimusten
sisältöä kertovissa jutuissa toimijaksi luokitellaan tutkimuksen tekijä tai teettäjä, jos tämä
on jutussa mainittu ikään kuin lähteenä, vaikka suoraa tai epäsuoraa esitystä ei käytettäi-
sikään. Mielipidejutuista merkitään vain jutun kirjoittajan toimijaryhmä.

Luokitusohjeita

Juttutyyppi

Uutisiksi (1) merkitään jutut, joissa toimittaja kertoo jostain tapahtumasta tai jossa toimittaja on käynyt vaikkapa tutustumassa sairaalan arkeen. Uutisiksi ei merkitä katugallup -tyyppisiä juttuja, vaan ne merkitään muiksi uutismaisiksi jutuiksi (4). Uutisiksi luokitellaan myös haastattelut, joissa haastateltava ensisijaisesti kommentoi jotain asiaa tai tapahtumaa. Sen sijaan henkilöhaastattelut, jossa ensisijaisesti luodaan henkilökuva, luokitellaan muiksi uutismaisiksi jutuiksi (4).

Esiintyjäryhmä

Julkikset koodataan muun alan työntekijöiksi (2) silloin, kun heidän julkinen asemansa perustuu johonkin ammattiin (esim. näyttelijä, laulaja). Silloin kun asema perustuu muuhun kuin ammattiin (missi, rakas, maajussi) toimijaryhmäksi merkitään muu (19).

Tasa-arvotupo (1) merkitään teemaksi, jos tasa-arvotupo -sana esiintyy jutussa, jos jutussa mainitaan, millä tavalla valtio voisi osallistua palkkaratkaisuun (esim. mainitaan korotettu valtionosuus) tai jos jutussa kuvataan tai kommentoidaan valtion ja työmarkkinajärjestöjen roolia palkkaratkaisussa. Pelkkä maininta valtion lupaamasta rahasummasta ei riitä teeman luokittamiseksi. Teema kuitenkin koodataan, jos jutussa kerrotaan, mitä hallitusohjelmaan on kirjattu koulutettujen naisvaltaisten alojen palkkauksen tukemisesta.

Lupausten palkankorotuksista (2) merkitään teemaksi, jos jutussa viitataan annettuihin lupauksiin hoitajien palkankorotuksista ja jos tätä käsitellään jutussa nimenomaan lupauksena joko käyttämällä tasa-arvotupon tai hoitajien palkankorotusten yhteydessä lupausten tai muuten tarkastelemalla niitä lupausten pitämisen näkökulmasta. Iltalehdestä teema merkitään kaikista niistä hoitajien palkkaukseen viittaavista jutuista, jotka on julkaistu samana päivänä kun lehdessä on ollut SUURI LUPAUS -vinjetti. Perusteena tässä on se, että vinjetti sitoo jutut lupaus-teemaan, vaikka itse lupaukseen jutussa ei suoraan viitattaisikaan.

Potilasturvalaki (3) merkitään teemaksi, jos jutussa viitataan tavalla tai toisella potilasturvalakiin tai pakkolakiin tai jos jutussa muuten viitataan potilasturvallisuuteen **hoitoalan työtaistelussa**.

Keskustelu Tehyn jäsenten muita suuremmista korotuksista (4) merkitään teemaksi, jos jutussa käsitellään sitä, miten ”ylimääräinen” tasa-arvokorotus pitäisi jakaa **eri ammattiryhmien tai järjestöjen jäsenten kesken**. Tähän teemaan koodataan esimerkiksi keväältä 2007 jutut, joissa muut ammattiliitot esittivät näkemyksiä, että Tehylle ei saa maksaa suurempia korotuksia kuin muille. Samoin tähän koodataan syksyiltä 2007 jutut, joissa pohdittiin, voiko samaa työtä tekeville maksaa erisuuruisia palkkaa sen mukaan kuuluvatko he Tehyyn vai johonkin muuhun liittoon.

Luokituksen toteutus ja reliabiliteetti

Juttuaineiston luokitteli tutkija Esa Reunanen yhdessä tiedotusopin opiskelijaryhmän kanssa. Ryhmään kuului kuusi opiskelijaa. Luokittelua harjoiteltiin siihen saakka, kunnes luokitustulokset saatiin riittävän yhdenmukaisiksi. Reliabiliteetti tarkastettiin juttutyypin, esiintyjäryhmän, toimijaryhmän, muuttujasta sekä teema-muuttujista. Reliabiliteetti laskettiin vertaamalla tutkijan tekemiä luokitusratkaisuja opiskelijoiden tekemiin luokitusratkaisuihin yhteensä 119 jutussa. Seuraavassa taulukossa prosenttiluku kuvaa samalla tavalla tehtyjen luokitusten osuutta.

	%
Juttutyypin	90
Esiintyjäryhmä	93
Teema 1: Tasa-arvotupo	81
Teema 2: Lupaukset hoitajille	82
Teema 3: Potilasturvallisuus	89
Teema 4: Tehyn saamat korotukset	70

LIITE 5: Innovaatioyliopistohankkeen juttuanalyysin aineisto, luokitus ja reliabiliteetti

Aineiston valinta

Tutkimuksen sanomalehtiaineisto koostuu 1.1.2005–31.3.2008 julkaistuista Helsingin Sanomien ja Kauppalehden jutuista, joissa mainitaan sana ”innovaatioyliopisto” tai ”huippuyliopisto” ja jotka käsittelevät suomalaista korkeakoulupolitiikkaa. Pelkästään ulkomaisia huippu- tai innovaatioyliopistoja käsittelevät jutut on siis jätetty aineistosta pois. Usean jutun temaattisista kokonaisuuksista aineistoon on otettu vain ne jutut, joissa käsitellään yllä mainittuja teemoja. Jutut haettiin lehtien sähköisistä arkistoista käyttäen hakulauseketta *innovaatioyliopisto OR huippuyliopisto*. Kaikkiaan analyysin kohteena on 421 juttua, joista 250 Helsingin Sanomista ja 171 Kauppalehdestä.

Helsingin Sanomat valittiin analyysiin, koska se on päättäjien yleisimmin seuraama sanomalehti. Kauppalehti puolestaan valittiin siksi, että se on aktiivisesti käsitellyt innovaatioyliopisto-teemaa ja koska se talouden erikoislehtenä täydentää hyvin Helsingin Sanomien yleisjournalistista näkökulmaa. Kauppalehdestä ovat mukana myös Presson, Option ja Vip-lehden jutut, Helsingin Sanomista vain päälehden jutut.

Luokitusrunko

Juttukohtaiset muuttujat

1. **Jutun numero** (juokseva numerointi)
2. **Lehden tunnus** (HS, KL)
3. **Juttutyyppi**
 1. Uutinen, reportaasi
 2. Tietolaatikko
 3. Vinkkijuttu
 4. Muu uutismainen juttu (henkilöhaastattelu, taustajuttu, katugallup...)
 5. Pääkirjoitus
 6. Sitaatit, ”muut lehdet”
 7. Toimittajan kolumni
 8. Toimittajan kommentti
 9. Ulkopuolisen kolumni tai artikkeli
 10. Yleisönosastojuttu
 11. Netistä poimittua, tekstariपालsta
 12. Muu mielipidejuttu

Esiintyjäkohtaiset muuttujat

4. Esiintyjän nimi

5. Esiintyjäryhmä

1. Rehtori tai muu johtava viranhaltija: Taik, HKKK tai TKK
2. Muu henkilökunnan edustaja (professori...): Taik, HKKK tai TKK
3. Opiskelijoiden edustaja: Taik, HKKK tai TKK
4. Muiden oppilaitosten rehtori tai johtava viranhaltija (dekaani, kansleri)
5. Muiden oppilaitosten henkilökunnan edustaja (professori...)
6. Muiden oppilaitosten opiskelija
7. Opetusministeriön virkamies, opetusministeriö
8. Muu valtion virkamies, muut ministeriöt
9. Elinkeinoelämän edustaja (EK, teknologiateollisuus, yritysjohtajat)
10. Kulttuurin ja taiteen edustajat (taiteilijat ja heidän järjestönsä)
11. Muut työntekijäjärjestöjen edustajat (ammattiliitot ja keskusjärjestöt)
12. Opetusministeri
13. Muu ministeri, ministerivaliokunnat, hallitus kokonaisuudessaan
14. Eduskuntapuolue, kansanedustaja, kunnanvaltuutettu tai muu poliitikko
15. Yksityishenkilöt (kuluttaja, asiakas, eläkeläinen, koululainen, veronmaksaja)
16. Muu asiantuntija (asiantuntijatehtävissä toimivat, ei oppilaitosvirassa olevat)
17. Lehti itse (pääkirjoitukset & toimittajien kommentit ja kolumnit)
18. Nimimerkki
19. Muu tiedotusväline tai toimittaja
20. Muu (esim. eri ammattien edustajat, ei varsinaisissa asiantuntijatehtävissä toimivat)
21. Ei toimijaa

6. Suhtautuminen innovaatioyliopistohankkeeseen

0. Ei viittaa konkreettiseen innovaatioyliopistohankkeeseen
1. Kannattaa innovaatioyliopiston perustamista tai siihen liittymistä
2. Vastustaa innovaatioyliopiston perustamista tai siihen liittymistä
3. Mainitsee innovaatioyliopistohankkeen ottamatta selkeää kantaa puolesta tai vastaan
4. Ehdottaa innovaatioyliopiston toteuttamista Sailaksen ryhmän esityksestä poikkeavalla tavalla

Luokitusohjeita

Toimijoiksi luetaan uutismaisista jutuista (juttutyypit 1–4) ns. puhuvat toimijat eli toimijat joiden puhetta lainataan joko suorana tai epäsuorana esityksenä. Juttuun ikään kuin taustatiedoksi tuotujen, aiemmin julkisuudessa esillä olleiden kommenttien esittäjiä ei kuitenkaan merkitä toimijoiksi. Edelleen toimijoiksi koodataan vain tahot, jotka osallistuvat jutussa yliopistojen kehittämisestä tai innovaatioyliopistosta käytävään keskusteluun.

Juttutyyppi

Uutisiksi (1) merkitään jutut, joissa toimittaja kertoo jostain tapahtumasta tai jossa toimittaja on käynyt vaikkapa tutustumassa sairaalan arkeen. Uutisiksi ei merkitä katugallup -tyyppisiä juttuja, vaan ne merkitään muiksi uutismaisiksi jutuiksi (4). Uutisiksi luokitellaan myös haastattelut, joissa haastateltava ensisijaisesti kommentoi jotain asiaa tai tapahtumaa. Sen sijaan henkilöhaastattelut, jossa ensisijaisesti luodaan henkilökuvaa, luokitellaan muiksi uutismaisiksi jutuiksi (4).

Kauppalehdessä ulkopuolisen artikkeleiksi (9) on merkitty debatti-osastossa julkaistut ulkopuolisten kirjoitukset (lähinnä Presso-lehdessä) ja yleisönosastojutuiksi (10) mielipideosastossa julkaistut jutut (lähinnä päälehdessä). Helsingin Sanomista ulkopuolisten artikkeleiksi on merkitty pääkirjoitussivulla julkaistut ulkopuolisten jutut ja yleisönosastojutuiksi mielipidesivuilla julkaistut jutut.

Kanta innovaatioyliopistohankkeeseen

Innovaatioyliopiston **kannattamiseksi** (1) katsotaan sitä tukevien näkökantojen esittäminen tai halu siihen liittymiseksi. Innovaatioyliopiston **vastustamiseksi** (2) katsotaan sitä kyseenalaistavien näkökantojen esittäminen tai siihen liittymisen vastustaminen. **Kolmosvaihtoehtoon** (3) koodataan tapaukset, joissa innovaatioyliopistohanke todetaan ottamatta siihen kantaa tai joissa puhe on toteuttamisen yksityiskohdissa kuten siinä, millaisen edustuksen opiskelijat saavat hallitukseen tai millaista yhteistyötä eri alojen välille on tarkoitus virittää. **Neloskohtaan** (4) koodataan kannat, joissa korkeakoulu-uudistus haluttaisiin tehdä vaihtoehtoisesti vaikkapa niin, että TaiK:n elokuvataide jäisi innovaatioyliopistosta pois tai sitten innovaatioyliopistoon otettaisiin myös teatterikorkeakoulu ja kuvataideakatemia. Nelos-kohtaan koodataan myös kannat, joissa kannatetaan innovaatioinstituuttia eikä erikseen mainita, että kannatettaisiin myös innovaatioyliopistoa, jos se vain olisi mahdollinen. Jos tällainen maininta on, niin sitten lausuma koodataan innovaatioyliopiston kannattamiseksi. Innovaatioyliopistoa koskevaksi puheeksi katsotaan sitä nimenomaisesti koskeva puhe, vaikka sanaa innovaatioyliopisto ei mainittaisikaan.

Luokituksen toteutus ja reliabiliteetti

Juttuaineiston luokitteli tutkija Esa Reunanen yhdessä tutkimusassistentti Paula Haaran kanssa. Luokittelua harjoiteltiin siihen saakka, kunnes luokitustulokset saatiin riittävän yhdenmukaisiksi. Reliabiliteetti tarkastettiin juttutyypin-muuttujasta, toimijan-muuttujasta, toimijaryhmä-muuttujasta sekä kanta innovaatioyliopistohankkeeseen -muuttujasta. Reliabiliteetti laskettiin vertaamalla molempien koodaajien samoista jutuista tekemiä koodauksia yhteensä 59 jutussa (esiintyjiä 76). Seuraavassa taulukossa prosenttiluku kuvaa samalla tavalla tehtyjen luokitusten osuutta. N-luku puolestaan kuvaa havaintoyksiköiden määrää reliabiliteettitarkastuksessa.

	%	N
Juttutyyppi	90	59
Toimija	89	76
Esiintyjäryhmä	91	76
Kanta innovaatioyliopistohankkeeseen	75	76

LIITE 6: Poliisin valtaoikeuksiin liittyvien juttuanalyysien aineisto, luokitus ja reliabiliteetti

Aineiston valinta

Media-aineistoiksi valittiin Smash Asemia ja huumepoliisin virkarikosepäilyjä käsitelleet Helsingin Sanomien ja STT:n jutut. STT valittiin mukaan lähinnä siksi, että uutistoimistona se välittää Helsingin seudun uutisia alueellisten medioiden käytettäväksi. Helsingin Sanomat taas oli luonteva valinta siksi, että sekä konkreettiset tapahtumat että päätöksentekokoneiston osat sijaitsevat pääasiassa pääkaupunkiseudulla. Helsingin Sanomat on myös viestintäväline, jota suomalainen eliitti haastattelujemme perusteella kaikkein tiiveimmin seuraa. Smash Asemia käsittelevä juttuaineisto koottiin Helsingin Sanomien ja STT:n sähköisestä arkistosta 1.9.06 ja 31.3.08 väliseltä ajalta. Helsingin huumepoliisia käsittelevät artikkelit poimittiin samoista lähteistä 1.10.07 ja 31.3.08 väliseltä ajalta. Analysoitavaksi saatiin näin 192 Smash Asem -mielenosoitusta käsittelevää juttua, joista 100 Helsingin Sanomista ja 92 STT:stä. Huumepoliisien virkarikosepäilystä löytyi 45 juttua, joista 38 Helsingin Sanomista ja 7 STT:stä.

Smash Asem -aineistoa haettaessa käytettiin hakulausetta *Smash AND Asem*.

Huumepoliisi-aineistoa haettaessa käytettiin hakulausetta *Helsingin AND huumepoliisi*.

Luokitusrunko

Juttukohtaiset muuttujat

1. Jutun numero
2. Median tunnus (HS, STT)
3. Juttutyyppi
 - 1) Uutinen, reportaasi
 - 2) Tietolaatikko
 - 3) Vinkkijuttu
 - 4) Muu uutismainen juttu (henkilöhaastattelu, taustajuttu, gallup)
 - 5) Pääkirjoitus
 - 6) Sitaatit ”muut lehdet”
 - 7) Toimittajan kolumni
 - 8) Toimittajan kommentti
 - 9) Ulkopuolisen kolumni tai artikkeli
 - 10) Yleisönosasto

- 11) Netistä poimittua, tekstariipalsta
- 12) Muu mielipidejuttu

Esiintyjäkohtaiset muuttujat

4. Esiintyjän nimi

5. Esiintyjäryhmä

- 1) Poliisi
- 2) Sisäministeri
- 3) Sisäministeriön virkamies
- 4) Muu ministeri
- 5) Muu poliitikko (kansanedustaja, kunnanvaltuutettu)
- 6) Muu valtion virkamies
- 7) Oikeuslaitoksen edustaja (syyttäjä, tuomari)
- 8) Asiantuntija
- 9) Mielenosoittajat
- 10) Kansalaisaktivisti
- 11) Yksityishenkilöt (mielenosoitusta sivusta seuranneet, veronmaksajat, kuluttajat jne.)
- 12) Lehti itse (pääkirjoitukset, toimittajien kommentit, kolumnit)
- 13) Nimimerkki
- 14) Muu tiedotusväline tai toimittaja
- 15) Muu
- 16) Ei toimijaa

6. Asennoituminen Smash Asem -mielenosoitukseen (Vain Smash Asem -aineistosta)

- 1) Toimija suhtautuu mielenosoitukseen kriittisesti – ns. kansallisen turvallisuuden näkökulma
- 2) Toimija suhtautuu poliisin toimintaan kriittisesti – ns. kansalaisoikeuksien ja yksilön ilmaisuvapauden näkökulma
- 3) Toimija esittää sekä poliisia että mielenosoitusta kritisoivia näkökulmia
- 4) Toimija asennoituu neutraalisti
- 5) Asennoitumista ei voi määritellä

Luokituksen toteutus ja reliabiliteetti

Aineistot luokitteli tutkija Elina Noppari. Tutkimusassistentti Paula Haara luokitteli reliabiliteettitarkastusta varten 96 Smash Asem -aineiston juttua (esiintyjiä 125) sekä kaikki 45 huumepoliisiaineiston juttua (esiintyjiä 45). Molemmista aineistoista reliabiliteetti tarkastettiin juttutyypin-muuttujasta ja toimijaryhmä-muuttujasta. Smash Asem -aineistosta reliabiliteetti tarkastettiin lisäksi asennoituminen mielenosoitukseen -muuttujasta Seuraa-vassa taulukossa prosenttiluku kuvaa samalla tavalla tehtyjen luokitusten osuutta.

	Smash Asem %	Huumepoliisi %
Juttutyyppi	74	80
Esiintyjäryhmä	87	86
Asennoituminen	74	